

Svenska väljare

Henrik Oscarsson

Sören Holmberg

Svenska väljare

Wolters Kluwer

Adress till förlaget:

Wolters Kluwer Sverige AB, 106 47 Stockholm
Telefon 08-598 191 00

Beställningar:

www.wolterskluwer.se
E-post kundservice@wolterskluwer.se
Adress Wolters Kluwer Sverige AB, Kundservice, 106 47 Stockholm
Telefon 08-598 191 90

SVENSKA VÄLJARE

Henrik Oscarsson och Sören Holmberg

Upplaga 1:1

ISBN 978-91-39-11514-4

© 2016 Författarna och Wolters Kluwer Sverige AB

Omslag: Jan Östlund, eddy.se AB

Administrativ redaktör: Dennis Andersson

Tryck: Williams Lea, 2016

Svenska väljare utgör rapport nr 29 i Statistiska centralbyråns skriftserie Valundersökningar.

Att mångfaldiga innehållet i detta verk, helt eller delvis, utan medgivande av Wolters Kluwer Sverige AB, är förbjudet enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Förbudet gäller varje form av mångfaldigande, såsom exempelvis tryckning, kopiering, ljudinspelning liksom elektronisk återgivning eller överföring.

Innehåll

	Förord	7
1	Studiet av väljarbeteende Tre perspektiv dominerar · Metoder för att studera väljarbeteende · Trender i väljarforskningen · Supervalåret 2014 i historiens ljus	9
2	Valdemokrati på svenska Valutgången 2014 · Opinionsutvecklingen under mandatperioden 2010-2014 · Sveriges politiska geografi · Varför väljarundersökningar behövs	17
3	Valdeltagande Det dukade bordet · Individförklaringar · Kontextuella förklaringar · Institutionella förklaringar · Att lära sig rösta · Få är permanenta soffliggare · Valdeltagande med liten fallhöjd	47
4	Sociala skiljelinjer Den politisk-sociologiska modellen · Sociala skiljelinjer i Sverige 1956-2014 · Finns det fortfarande en klasskiljelinje? · Den religiösa skiljelinjen · Nord mot syd – stad mot land · Män mot kvinnor · Generation mot generation · Lågutbildade mot högutbildade · Svenskfödda mot utlandsfödda · Postindustriell stratifiering?	71
5	Partiernas väljare Vänsterpartiets väljare · Socialdemokraternas väljare · Miljöpartiets väljare · Centerpartiets väljare · Folkpartiets väljare · Kristdemokraternas väljare · Moderaternas väljare · Sverigedemokraternas väljare · Feministiskt Initiativs väljare · Politiska egenskaper · Partierna har distinkta väljarprofiler	99
6	Väljarna tycker om valrörelserna? Väljarnas betyg · Väljarnas kontakter med partierna under valrörelserna · Väljarnas kontakter med varandra under valrörelserna · Väljarna testar sig · Framtida valrörelser?	133
7	Rörliga väljare Alliansen förlorar ett tvåfrontskrig · Vinst och förluster under valsapurten · De rörliga · Stödöstning · Stor rörlighet 2014, men få rekord	149
8	Väljarna förklarar sig ”Ett av de absolut viktigaste skälen” · Vilka partiprofiler uppfattar väljarna? · Väljarnas viktiga partivalsfrågor · Vad säger partibyarna själva?	167
9	Ekonomisk röstning Väljarnas ekonomiska bedömningar · Sakfrågeägarskap · Resultat och ansvar för regeringspolitiken · En samlad modell · Räkna aldrig bort ekonomin	183

10	Sakfrågeröstning Ideologisk vänster-högerröstning · Partiernas ideologiska positioner i väljarnas ögon · Väljarnas egna vänster-högerpositioner · Sakfrågeåsikter · Nio åsiktsdimensioner · Åsiktsförändringar mellan 2010 och 2014 · Åsikter bakom de partibyten som avgör valet 2014 · Sakfrågeägarskap · Vänstervind, vård, skola avgör, men även flyktingpolitiken	205
11	Varför rösta på Sverigedemokraterna? Socioekonomiskt stöd · Förtroende, intresse och kunskap · Ideologi och politiska åsikter bakom en röst på Sverigedemokraterna · Sociala omständigheter påverkar åsikter som i sin tur påverkar röstning · Därför röstar svenska väljare på Sverigedemokraterna	237
12	Regeringsinnehav Tillbakablickande bedömningar · Framåtblickande förhoppningar · Regeringsröstning · En regering måste vara bättre än bara bra · Regeringsröstning kontra vänster-högerröstning · Väljarnas önskeregering · Den viktiga regeringsfrågan	259
13	Partier som väljare överväger Partiuppsättningsmodeller · Har väljarna verkligen partiuppsättningar? · Vilka väljare överväger att rösta på många olika partier? · Övervägda partier till höger · Potentiella röstvinnare respektive rösttappare · De utslagsgivande faktorerna · Implikationer av partiuppsättningmodellen	279
14	Partiledarnas betydelse Partiledare är mycket kända · Uppskattade och mindre uppskattade partiledare · Favorit som statsminister · Partiledarnas image · Starkaste egenskapen – partikopplingen · Partiledarpopularitet från vänster till höger · Potentiella röstvinnare respektive rösttappare · Effekter på partivalet · Vad säger väljarna själva?	297
15	Politik är en förtroendebransch Politikerförtroende på uppgång, men något nedåt igen 2014 · Partianhängarskap fortsatt nedåt · Fribytare på frammarsch · Politiskt förtroende leder till valdeltagande · Politikermisstro gynnar Sverigedemokraterna · Politikerförtroendets återkomst	333
16	En samlad modell för partival Modellspecifikation · Ända tillbaka till 1956 · Stegvis effektanalys · Sjutton riksdagsval under sex decennier	353
17	Svenska väljare Valdeltagande · Personkryssande · Socioekonomisk gruppröstning · Politiskt förtroende · Partiidentifikation · Rörlighet · Taktikröstning · Väljarnas viktiga frågor · Åsiktsröstning · Vänster-högerideologi · Sakfrågeägarskap · God ekonomi hjälper, dålig ekonomi stjälper – men inte alltid · Att inneha regeringsmakten · Partiledarna som dragplåster eller sänken · Väljarnas kontakter med partierna under valsapurten · Valrörelserna avgör · Det mest nya	365
	Referenser	383

Förord

Böckerna om svenskt väljarbeteende byggda på de svenska valundersökningarna har kommit att bli något av en institution i svensk samhällsvetenskap. Efter varje val sedan 1976 har de ansvariga forskarna för Valundersökningarna publicerat en längre bok på svenska med matnyttiga analyser om varför valen slutade som de gjorde och varför väljare valde att rösta som de gjorde. Publiken är relativt liten men desto mer uppskattande. Studenter, forskare, utredare, politiker och journalister efterfrågar en lättillgänglig referensbok som introducerar studiet av väljarbeteende, sammanfattar forskningsläget och samlar de viktigaste fakta om svenskt väljarbeteende.

Med *Svenska väljare* fortsätter vi denna tradition. Den här gången handlar det om en varsam revidering och uppdatering av analyser och kapitel från tidigare böcker som *Väljare* (2004), *Regeringsskifte* (2008) och *Nya svenska väljare* (2013). Två av kapitlen är helt nyskrivna och handlar om Sverigedemokraterna och om nya spännande förklaringsmodeller för väljarbeteende som växer fram inom området. För den som vill ta del av ytterligare resultat från 2014 hänvisas till SCB-skrifterna *Supervalåret 2014* och *Flytande väljare* och till Valforskningsprogrammets rapportserie, däribland den uttömmande rapporten *20 år med personval*.

Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet har tillsammans med Statistiska centralbyrån undersökt svenskt väljarbeteende i sextio år. Starten skedde i riksdagsvalet 1956. Sedan dess har vi systematiskt genomfört intervjuer med närmare 80 000 väljare i samband med alla ordinarie riksdagsval, nationella folkomröstningar och Europaparlamentsvalet. Undersökningsserien är Europas längsta och den näst längsta i världen efter USA. Databasens främsta styrkor – de långa tidsserierna, mellanvalspanelerna och kampanjpanelerna – kommer till användning i våra analyser av hur väljarnas beteende vid valurnorna har utvecklats sedan 1950-talet. Studierna är historiska tidsdokument i sig själva. Dataskatterna är oundgängliga i alla seriösa analyser av samhällelig och politisk förändring i Sverige under de senaste sex decennierna.

Den göteborgska valforskningen har alltid varit ett lagarbete. De huvudansvariga forskarna – Jörgen Westerståhl 1956, Bo Särllvik (1956-1973), Olof Petersson (1973-1976), Sören Holmberg (1979-), Mikael Gilljam (1985-1995) och Henrik Oscarsson (2002-) – har haft avgörande

hjälp av hundratals medarbetare som intervjuat väljare över hela Sverige, kodat svar, genomfört statistiska analyser och färdigställt tabeller och figurer.

Tacklistan blir lång även denna gång. Inom Statistiska centralbyrån har Jonas Olofsson, Anna Wilén, Anna Malmborg och Jonathan Baquedano ansvarat för den statistiska planeringen och fältarbetet. Kerstin Gidsäter vid SOM-institutet har på sedvanligt manér givit understöd i framtagandet av tabeller och figurer. Den praktiska kodningen av alla intervjuuppgifter i 2014 års valundersökningar har gjorts av Sofia Arkhede, Klara Bové och Lukas Nordin under ledning av Josefine Bové vid SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Huvudansvaret för Valundersökningarnas kodning, filbyggande och databearbetningar har Per Hedberg haft sedan 1991. Han är Valforskningsprogrammets outhärlige koordinator och levande minne. Vi vill också rikta ett stort tack till programmets två biträdande forskare som arbetat med 2014 års undersökningar. Per Oleskog Tryggvason kläckte mängder av idéer under formulärbearbetet, följde noggrant fältarbetet, genomförde bortfallsanalyser och dokumenterade inkomna data. Dennis Andersson uppdaterade bokens hundratals olika uppgifter och analyser, bringade reda i allt underlag för tabeller och figurer och tog fram en tryckfärdig bok. Utan entusiasm, flit och tålamod från Per, Per och Dennis hade den här boken inte blivit verklighet. Tack!

Svenska väljare – titeln på vår bok – är ett återbruk av titeln på en bok Sören Holmberg gav ut 1981. Mycket har hänt sedan dess när det gäller svenskt väljarbete, men mycket är också detsamma.

Boken *Svenska väljare* av år 2016 tillägnas de 80 000 personer som genom åren ställt upp i undersökningarna och låtit sig utfrågas i ofta timslånga intervjuer. De är bokens anonyma huvudpersoner. De representerar de svenska väljarna.

Göteborg i juni 2016

Henrik Oscarsson

Sören Holmberg

Kapitel 1

Studiet av väljarbeteende

Demokratiska val är utan konkurrens den största återkommande kollektiva händelsen i det svenska samhället. I riksdagsvalet den 14 september 2014 valde 6 290 016 personer att rösta – 85,8 procent av de röstberättigade. Ytterligare någon miljon svenskar kan ha deltagit på annat sätt – genom att följa valrörelsen i medier eller genom att delta i diskussioner om politik under några intensiva veckor. Inte i något annat sammanhang klistras hela nationers samlade drömmar, förväntningar och strävan vid ett och samma tillfälle in i valkuvert och smälts samman till en gemensam viljeyttring.

Valen är den ritual som samlar flest. Det är därför inte särskilt underligt att det finns ett stort intresse bland samhällsvetare att studera vad som händer i samband med de regelbundet återkommande valen. Men det finns förstås många ytterligare skäl att studera val och väljare än att det är många som är med och röstar. Valen är det främsta uttrycket för den fredliga maktkamp mellan motstridiga intressen som kännetecknar ett demokratiskt samhälle. Valen speglar och orsakar förändringar av maktförhållanden och omfördelar stora värden; inte bara ekonomiska värden utan även kulturella och mänskliga. De många igenklistrade valkuverten styr till en del svenska folkets öde och stakar ut den framtida riktningen för samhället. För den som vill beskriva och förklara politisk och samhällslig förändring i Sverige är det svårt att förbise valdemokratins största högtid: de allmänna valen.

Resultat av röstsammanräkningar vid valen har stor betydelse men är samtidigt svårtolkade. Signalerna väljare sänder till det representativa demokratiska systemet är starka men diffusa. Vad betyder det egentligen att rösta på en viss kandidat eller ett visst parti? Statsvetarna Sidney Verba och Norman Nie (1972) klassificerade röstning som ett slags politisk aktivitet som kombinerar *stor påverkan* på det politiska systemet med *stor osäkerhet* om vad väljarna egentligen vill ha sagt: Slentrian? Protest? Taktik? Förändring? Helhjärtat stöd för viss politik på visst område? Halvhjärtat stöd för minst dåligt alternativ? Solidaritet med vissa grupper? Långsiktigt ställningstagande för en viss samhällsutopi? Kortsiktiga hänsyn till den egna plånboken? Vår huvudpoäng: så länge vi inte genom-

för systematiska studier av hur väljare tänker när de klistrar igen valkuverten kan vi bara spekulera.

Det är inte uppenbart vad väljare menar med sin rösthandling. Därför behövs systematiska studier av vilka väljare som röstat på vilka partier och varför. Vi vill kunna ge en bra beskrivning av de signaler som väljarna via valsedeln velat sända till det politiska systemet. På statsvetarjargong heter det att väljarna ger *input* till det politiska systemet när de går och röstar. Systemet levererar sedan tillbaka i form av *output* – implementering av den politik som partierna har presenterat för väljarna. Resultatet av den förda politiken (*outcome*) och omvärldsfaktorer påverkar livsvillkoren för enskilda väljare vilket leder till revideringar av verklighetsuppfattningar och preferenser. Som i sin tur ligger till grund för nya politiska ställningstaganden inför nya val. De regelbundet återkommande demokratiska valen blir en brytningslins för såväl långsiktiga som kortsiktiga samhällsförändringar.

Den här boken handlar om väljarbeteende i svenska riksdagsval under sex decennier. Analyserna bygger på ett av världens största och bästa datamaterial för att beskriva och förklara varför väljare beter sig som de gör vid valurnorna: de svenska Valundersökningarna 1956-2014. I bokens sju ton kapitel försöker vi sammanfatta de viktigaste kontroverserna och aktuellt forskningsläge inom området, liksom de viktigaste resultaten med fokus på Sverige.

Tre perspektiv dominerar

Studiet av väljarbeteende har en lång historia. Den första vetenskapliga undersökningen som byggde på intervjuer med väljare genomfördes i samband med 1940 års presidentval i USA. Pionjären – ibland kallad *samhällsvetenskapernas Einstein* – hette Paul Felix Lazarsfeld. Han föddes i Österrike 1901 och danades som så många andra av tidens stora vetenskapsmän i 1920-talets Wien. Med en bakgrund som doktor i matematik (i ämnet Einsteins gravitationsteori!) och väl bevandrad i kvantitativa analysmetoder var Lazarsfeld mogen uppgiften att genomföra tidiga kvantitativa studier inom masskommunikation. Lazarsfeld var av judisk börd och tvingades att utvandra till USA 1931 (Smith 2001).

Ödets nyck förde Lazarsfeld in på väljarbeteendeforskning. Efter att ha misslyckats med att få forskningsstöd för en panelstudie om konsumentbeteende var det till slut president Roosevelts kampanjstab som bidrog med forskningsmedel till historiens första väljarstudie – en panelundersökning där samma personer intervjuades sju gånger under presidentvalskampanjen. Studien förlades till Erie County i Ohio och var ägnad att närsynt spåra effekter av individers mediekonsumtion under president-

valskampanjen. Till forskningsgruppens förvåning blev resultatet av studien en stor besvikelse. Kampanjhändelser, partiutspel, debatter och medievalrörelse hade negligerbara effekter på valbeteendet. Väljarna ägnade sig inte åt att väga alternativ mot varandra in i det sista. De flesta hade redan bestämt partivalet och var immuna mot påverkan. Den helt avgörande faktorn var istället väljarnas ”varumärkeslojalitet” som spårades tillbaka till bakgrundsvariabler som rastillhörighet, religion, region och klass (Lazarsfeld, Berelson & Gaudet 1944). Slutsatsen blev att det är de sociala omständigheter som människor lever under som huvudsakligen bestämmer hur de tänker politiskt och hur de röstar.

Studiet av väljarbeteende associeras allt som oftast till ämnet statsvetenskap. Men historien visar att det är ett brokigt mångvetenskapligt forskningsfält. Forskare från många discipliner har haft intresse av att studera väljarbeteende. Det är inte bara statsvetare utan också sociologer, socialpsykologer, ekonomer, medieveterare och konsumentbeteendeforskare som har lämnat de tunga bidragen. Det tog dock lång tid för politikvetenskapen att lämna ett distinkt teoretiskt avtryck på fältet.

Väljarbeteendeforskningen är kumulativ i den meningen att nyare forskning nästan undantagslöst är fast förankrad i tidigare arbeten och att det ännu inte finns några stora paradigmskiften att rapportera. Tre perspektiv är alltjämt de dominerande inom området (Bartels 2012): i) ett politisk-sociologiskt perspektiv med rötter bland annat i Columbiaskolan och Paul Lazarsfelds pionjärstudier på 1940-talet; ii) ett politiskt-socialpsykologiskt perspektiv med ursprung i Michiganskolan på 1950-talet och iii) ett ekonomiskt-rationellt perspektiv som slog igenom i forskningen på 1960-talet.

i) Vid sidan av Columbiaskolan – som alltså något motvilligt kom att marknadsföra sociologiska bakgrundsfaktorer som centrala förklaringar till väljarbeteende – är det Seymour Lipset och Stein Rokkan som genom sin skiljelinjemodell lanserat den hittills mest inflytelserika politisk-sociologiska förklaringsmodellen för väljarbeteende (1967). Skiljelinjemodellen vilar på en historisk-sociologisk analys som tar sin utgångspunkt i nationsbyggande och industrialisering för att förklara hur västeuropeiska partisystem kom att se ut som de gör. Vi beskriver modellen mer i detalj i kapitel 4 när vi analyserar de sociala skiljelinjer som strukturerar svenskt väljarbeteende.

ii) Den så kallade Michiganskolan tar sin utgångspunkt i ett socialpsykologiskt förklaringsperspektiv. Väljarnas känslomässiga och politiska anknytning till partier och kandidater sattes i centrum för analysen. Begreppet partiidentifikation gjordes central. Väljarbibeln *The American Voter* (Campbell et al. 1960) porträtterar en väljare som tidigt i livet ut-

vecklar starka och varaktiga känslomässiga lojalitetsband till partier, där huvuddelen av väljarna är okunniga och ointresserade av politik och där korttidsfaktorer som sakfrågor och kandidatpopularitet ibland tillfälligt kan förmå väljaren att göra avsteg från normaltillståndet att stödja sitt parti. I den här boken har Michiganmodellen främst präglat analyserna av partiidentifikation, väljarrörlighet, partiuppsättningar och samlade modeller för väljarbeteende (kapitel 7, 13 och 15). Under de senaste tjugofem åren har socialpsykologiska teorier tagit större plats i väljarbeteendeforskningen. De tjänar som inspiration till analyser av vilken betydelse politiska kunskaper och informationsinhämtande har för väljarbeteende i en tid när rösthandlingen blir en allt mer komplex, kognitivt krävande och kontextberoende uppgift (kapitel 6 och 13).

iii) Till det ekonomisk-rationella perspektivet hör forskningen kring spatiala modeller och retrospektiv röstning. Det moderna startskottet för spatial valteori blev Anthony Downs avhandling *An Economic Theory of Democracy* (1957) som idag är den mest citerade boken inom statsvetenskap (Oscarsson 1998). Downs introducerade spatiala modeller i statsvetenskaplig forskning och markerade startpunkten för en rational choice-inspirerad tradition som födde teorier om betydelsen av väljarnas bedömningar av förd politik (Key 1966) och retrospektiv röstning (Fiorina 1981). I vår bok kommer denna tradition främst till uttryck genom analyserna av ideologiröstning, åsiktsröstning, regeringsröstning och ekonomisk röstning (kapitlen 9, 10 och 12).

Metoder för att studera väljarbeteende

De första studierna av valbeteende hade bara tillgång till aggregerade valresultat från länder, regioner, kommuner eller valdistrikt. Det hindrade inte att spännande analyser genomfördes. En av föregångarna på området var svensk. Herbert Tingstens *Political Behaviour. Studies in Electoral Statistics* (1937) är en av valforskningens klassiker. Intresset för kultur-geografiska ansatser och analyser av officiell valstatistik har fått ett uppsving under senare år. Vi ägnar kapitel 2 åt analyser av aggregerad valstatistik, det vill säga officiella valresultat redovisade för geografiska områden, som i det här sammanhanget tjänar som ett slags uppvärmning inför analyserna av individuellt väljarbeteende.

Valforskningens huvudmetod har alltid varit frågeundersökningar. Det stora genombrottet för forskningen om väljarbeteende sammanföll med surveymetodologins. När samhällsvetarnas metodarsenal utökades med frågeundersökningar till representativa urval av personer banade det väg för att kunna beskriva och förklara väljarbeteende på individnivå.

Psephologin – läran om val och valbeteende – var inte längre begränsad till att använda aggregerad valstatistik.

I Sverige slog surveymetodologin igenom under 1940-talet genom bildandet av svenska Gallupinstitutet (Håstad 1950; Holmberg 1981). Jörgen Westerståhl genomförde akademiska analyser av väljarbeteende redan under sent 1940-tal. Han reste till USA i början av 1950-talet och träffade både Paul Lazarsfeld vid Columbiauniversitetet och Angus Campbell vid Michiganuniversitetet (Holmberg 2010; Petersson 2011). Upplöst, inspirerad och hemkommen skred Westerståhl till verket och skapade det svenska Valforskningsprogrammet.

Tillsammans med Bo Särilvik genomförde Jörgen Westerståhl den första provundersökningen i samband med kommunvalen 1954 med urval från Göteborg och från två landsbygdskommuner utanför Borås. Två år senare genomfördes den första nationella svenska Valundersökningen. Sedan dess har Europas största databas på området byggts ut med inalles tjugosju nationella Valundersökningar genomförda i samband med riksdagsval, folkomröstningar och Europaparlamentsval.

Valforskningsprogrammets forskningsverksamhet stannade inte vid studier av väljarbeteende. Den utvidgades successivt till studier av andra aktörer i demokratin, såsom riksdagsledamöter, kandidater och journalister (Holmberg 1974; Asp 1986; Asp 2012). Fram växte så småningom också studier av valkampanjer, partipropaganda och medieinnehåll (Esaiasson 1990; Esaiasson & Håkansson 2002), och på senare år även partiprogram och valmanifest (Naurin 2011). Bredden och aktiviteten inom programmet varierar med intresset för valstudier, forskargruppens storlek och medelstillsättning. Dock, kärnan i Valforskningsprogrammets verksamhet är alltså de återkommande väljarstudierna. Standardiserade frågeundersökningar med stora representativa urval av röstberättigade väljare har varit den dominerande undersökningsmetoden. Vi skördar idag frukterna av närmare 80 000 besöksintervjuer med svenska väljare (Oleskog Tryggvason & Hedberg 2015).

Trender i väljarforskningen

De senaste decennierna ser vi fyra tydliga trender i forskningen om väljarbeteende. För det första genomförs allt fler länderjämförande studier som syftar till att öka kunskaperna om hur olika politiska system påverkar individuellt väljarbeteende. Den typen av studier kräver stora mått av samarbete och koordinering, något som kommit att prägla den internationella väljarforskningen. I det största länderkomparativa projektet, *The Comparative Study of Electoral Systems* (CSES), har valforskare från mer än femtio länder deltagit – Sverige inräknat – sedan starten 1995

(Klingemann 2009). Det betyder rent praktiskt att en uppsättning identiska intervjufrågor ställs i nationella väljarundersökningar runt om i världen. I Europa genomförs sedan 1979 stora länderjämförande studier i samband med Europaparlamentsvalen (*European Election Study*) (van der Eijk & Franklin 1996; Brug & Eijk 2007; Thomassen 2014) och på senare år har nätverket utökats med valforskarteam från EUs alla nya medlemsstater vilket öppnat upp för spännande analyser av väljarbeteende i unga partisystem. De nordiska valforskningsprogrammen delar en gemensam valforskartradition och bedriver ett långvarigt samarbete (Bengtsson et al. 2013).

För det andra har vi kunnat se en tydlig återkomst för kampanjpanelstudier som är ägnade att spåra kampanjeffekter och pröva teorier om hur väljare processar politisk information – tillbaka till ruta ett alltså. Många av panelstudierna utformas på sätt som är till förväxling lik Lazarsfelds pionjärstudie från 1940: samma väljare får besvara frågor vid många tillfällen före och under valrörelserna och efter valet. Genom att utveckla finkaliberade mätinstrument och genom att krypa så nära röstningsbeslutet som möjligt hoppas man därmed kunna isolera effekter av valkampanjerna. Det amerikanska Valforskningsprogrammet (ANES) satsade på en panelstudie i tjugoen steg 2010-2012. Liknande kampanjpaneler har blivit en naturlig del av metodarsenalen inom brittisk, dansk, holländsk och tysk valforskning. Sedan valet 2002 kompletterar det svenska valforskningsprogrammet sina stora besöksintervjuundersökningar med webbaserade kampanjpaneler under svenska valrörelser (Dahlberg et al. 2011).

En tredje trend inom området är en tilltagande specialisering som alltid följer när forskningsfält expanderar kraftigt. Det finns gott om specialanalyser av särskilda förklaringar till väljarbeteende som till exempel strategisk röstning, plånboksröstning, partiledarröstning eller åsiktsröstning. Forskningen om väljarbeteende påverkas också av en allmän trend inom statsvetenskaplig forskning att genomföra fler experimentella studier. Traditionen är starkt influerad av socialpsykologisk forskning och ägnar sig åt att systematiskt försöka isolera påverkan av mycket specifik politisk information från medier och kampanjmakare.

För det fjärde blir studiet av väljarbeteende alltmer metodologiskt sofistikerat. Utvecklingen drivs förstas på av såväl specialiseringstrenden som en snabbt ökande tillgång på länderjämförande data, kontextdata och paneldata som gör det möjligt att pröva nya teorier om hur individers politiska beteende växer fram, påverkas, förändras och villkoras av sammanhanget (Weßels et al. 2014). Det finns en strävan att pröva individförklaringar och kontextförklaringar i större samlade modeller. Läsaren

av denna bok kommer att se glimtar av användningen av avancerade statistiska analysmetoder. Men eftersom huvudresultat sällan förändras finns ingen anledning att överutnyttja de sofistikerade analysteknikerna. Vi försöker presentera resultaten på ett sätt som ger största möjliga transparens och som kan förstås av en bredare publik.

Vid sidan av dessa fyra trender finns underströmmar inom väljarforskningen som sätter spår i våra analyser. De följer inte sällan konjunkturen i väljarforskningens nyckelindikatorer: Fallande valdeltagande i världens demokratier har ökat intresset för att studera valdeltagande särskilt när det gäller betydelsen av sociala nätverk för mobilisering av väljare till valurnorna. Och trenden mot en ökad väljarrörlighet och senare röstningsbeslut har bidragit till ett ökat fokus på kortsiktigt verkande faktorer som påverkar partivalet under valrörelserna, som skandaler, partitest, partiledare, opinionsmätningar och koalitions signaler (se kapitel 12 för ett exempel på de nya modeller för väljarbeteende som växer fram). Vi ser också en renässans för socialpsykologiskt influerade modeller som studerar väljares känslor och identitetsuppfattningar. På senare tid kan vi också se fler jordnära ansatser som siktar in sig på betydelsen av demografiska förändringar, generationseffekter och fysiska platser för väljarbeteende.

Supervalåret 2014 i historiens ljus

Den här boken fokuserar främst på utvecklingen av svenskt väljarbeteende över tid och tjänar som en introduktion till den pågående forskningen om val och väljarbeteende. Hur har svenskt väljarbeteende förändrats mellan Erlanders 1950-tal och Stefan Löfvens 2010-tal? Vilka förklaringar till väljarbeteende har fått större tyngd under de sex senaste decennierna? Vilka faktorer har blivit mindre viktiga, och vad har inte förändrats alls? De långa tidsperspektiven är oemotståndliga eftersom de skänker insikter om hur vi ska förstå och förklara politisk förändring i dagens Sverige. Analyser av arton svenska riksdagsval har potential att ge korrektiv till föreställningar om nytt och gammalt. En del saker är inte så nya som vi tror. Annat vi förbisett kan i historiens jämförelser identifieras som helt nya fenomen.

Men boken innehåller givetvis gott om detaljerade analyser av svenskt väljarbeteende i närtid. Vi kommer givetvis inte kunna undvika att särskilt analysera dramatiken under supervalåret 2014. Riksdagsvalet den 14 september representerar på många sätt slutet på en mycket stabil period i svensk politisk historia. Valresultatet ligger till grund för formerandet av den fjärde svagaste regeringen i demokratisk tid bestående av Socialdemokraterna och Miljöpartiet. Valutgången innebär också att Sverige får

ett nytt ”stort” parti – Sverigedemokraterna. Ett parti som ingen av övriga riksdagspartier vill samarbeta med. Mandatperioden 2014-2018 inleds med en dramatiskt ökad konfliktnivå och en parlamentariskt låst situation.

Redan i början av december råkar Sverige in i en parlamentarisk kris när Sverigedemokraterna fäller regeringens budgetförslag genom att rösta ja till Allianspartiernas förslag. Samma dag annonserar Stefan Löfven att han skulle utlysa ett extraval den 22 mars 2015. Under julen arbetar Allianspartierna och regeringspartierna fram ett avtal med formerna för regeringsbildning och om möjligheterna för minoritetsregeringar att få igenom sin budget – den så kallade *Decemberöverenskommelsen* (DÖ). Överenskommelsen från den 27 december 2014 innebär att det annonserade extravalet inte utlyses. DÖ var tänkt att gälla fram till och med valdagen 2022 men överges av Allianspartierna den 9 oktober 2015 efter att Kristdemokraternas riksting beslutat att lämna den (Bjereld, Eriksson och Hinnfors 2016).

Det är förstås alltid lätt att övertolka dramatiken i närtida skeenden. Samtidigt är det svårt att undvika historiska paralleller. Inte sedan 1920-talet har svenskt politiskt liv präglats på samma sätt av ständiga hot om regeringsombildning eller extraval. Som om den parlamentariska belägenheten inte är tillräcklig står Sverige inför stora samhällsutmaningar till följd av händelser i omvärlden, med krig och oroligheter i närområdet och flyktingströmmar. Utvecklingen konfronterar oss med brännande frågeställningar och leder till ökad konflikt om åt vilket håll samhället ska gå i framtiden. Den ömtåliga demokratiska rättsstaten och den svenska samhällsmodellen är under starkt förändringstryck. Den representativa demokratin är uppfunnen för att hantera konflikter och umbäranden. Men den sköter inte sig själv. Aktörer uppfordras till ansvarsfullt agerande. Det är i tider som dessa vi får reda på hur den svenska demokratin presterar när det inte är vackert väder.

Kapitel 2

Valdemokrati på svenska

Den 3 december 2014 valde Sverigedemokraterna att rösta på Alliansens budgetalternativ till det förslag som lagts fram av den nyvalda och historiskt svaga minoritetsregeringen Löfven. Samma dag annonserade statsministern att ett extraval skulle utlysas den 29 december – vilket var den tidigast möjliga tidpunkten efter ett riksdagsval då detta kan ske. Sverige firade jul i förvisningen om att ett nytt val till riksdagen skulle komma anordnas den 22 mars 2015.

Parlamentariska kriser av det slag som följde på 2014 års riksdagsval hör inte till vanligheterna i ett av världens mest politiskt stabila länder. Hög politisk stabilitet har tvärtom under lång tid varit en utmärkande egenskap för den svenska demokratin. Trots ett proportionellt valsysteem med tillhörande flerpartisystem och många minoritetsregeringar har Sverige i modern tid upplevt få allvarliga parlamentariska kriser. Valkalendern har brutits en enda gång, i samband med extravalet i juni 1958. Annars har det rullat på. Och under större delen av den demokratiska tiden är det samma fem partier som har utgjort ryggraden i partisystemet. Först under de senaste decennierna har den svenska fempartimodellen brutits upp. Steget från ett fem- till ett sju-åttapartisystem togs definitivt i samband med valet 1991. Vid valet 2014 var det på vippen att nio partier klättrat över fyraprocentspärren in i den svenska riksdagen.

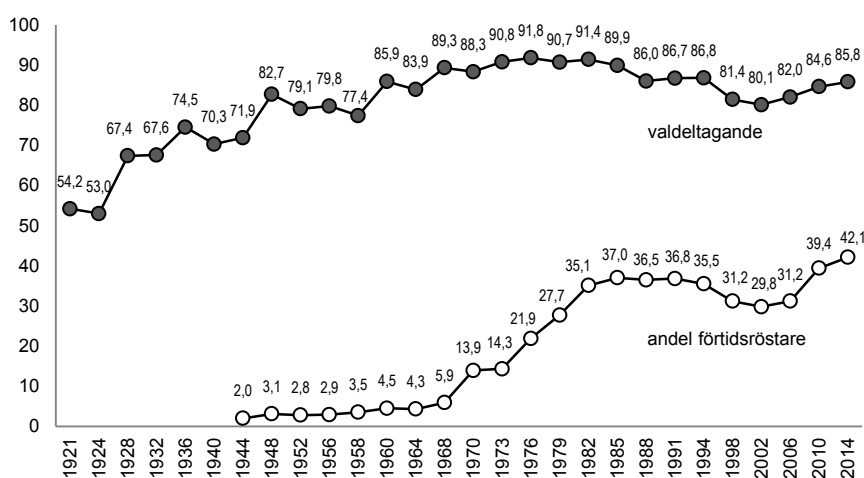
En anledning till seglivade partier är att partier och intresseorganisationer haft en mycket stark ställning i Sverige. Den politiska konfliktlinjen mellan arbete-kapital har främst strukturerat maktkamp och intressemotsättningar. Svensk valdemokrati är starkt partiorienterad. Väljarna har röstat på och representerats av partier, inte personer (Bengtsson et al. 2013). Först under 1990-talet har väljarna fått möjligheter att preferensrösta – personrösta på specifika kandidater. Partiernas ledare har varit viktiga men då i första hand för att leda sina partiorganisationer och inte för att de haft särskilt stor utslagsgivande betydelse för väljarnas val av partier. Partiledare kommer och går. I Sverige är det partierna som består.

Det höga valdeltagandet är ett annat utmärkande drag för den svenska valdemokratin (se figur 2.1). Vid det första demokratiska valet 1921 röstade 54,2 procent. Sedan dess har valdeltagandet ökat dramatiskt, framför allt under 1930- och 1940-talen. Genomsnittet i valdeltagande under

efterkrigstiden (1948-2014) landar på imponerande 85,5 procent. Valdeltagandet i riksdagsvalet 2014 (85,8 procent) hamnade alltså mycket nära det historiska snittet (Öhrvall 2012).

I Europaparlamentsvalen har valdeltagandet inte varit lika högt (se tabell 2.1). Sverige intar en blygsam 13:e plats på listan över valdeltagande i EP-valen. Under senare år har Sverige dock gått emot den generella trenden mot fallande valdeltagande. I två svenska Europaparlamentsval i rad har valdeltagandet stärkts. I EP-valet 2014 slog vi ett nytt rekord när valdeltagandet för första gången segade sig över 50 procent.

Figur 2.1 Valdeltagande och andel förtidsröstare 1921-2014 (procent).

Kommentar: Resultaten är hämtade från den officiella valstatistiken via Statistiska centralbyrån och Valmyndigheten. Andelen förtidsröstare är beräknad utifrån valdeltagandet (summan av giltiga och ogiltiga röster). Läs mer i boken Svenska poströstare (Brothén 2003). En analys av förtidsröstningen i Sverige 1944-2006 återfinns i boken Förtida röstning i Sverige (Dahlberg, Oscarsson & Öhrvall 2008) (Dahlberg, Oscarsson, Öhrvall & Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen 2008) (Dahlberg et al. 2008) (Dahlberg et al. 2008) (Dahlberg et al. 2008) (Dahlberg et al. 2008). Andel förtida röster vid de svenska Europaparlamentsvalen har varit följande: 1995: 23 procent, 1999: 32 procent, 2004: 25 procent, 2009: 30 procent och 2014: 36 procent (SCB och Valmyndigheten).

Att ett högt valdeltagande är ett centralt demokrativärde är tydligt när man ser till hur vi i Sverige har valt att organisera valadministrationen.¹

¹ Vi har ordning och reda när det gäller genomförandet av val. Rättsstaten fanns på plats långt innan demokratin introducerades. Ett talande exempel är att vårt valprovninginstitut – det vill säga möjligheter att överklaga val – dateras tillbaka till år 1723! (Teorell 2012). Den svenska valadministrationen är högst decentraliserad (290 kommunala valnämnder) och effektiv. Rösträkningen är helt manuell men går mycket snabbt. Vi räknar samman ett riksdagsval på ett par timmar. Alla röster räknas om innan ett slutgiltigt valresultat fastställs. Sedan 2004 har vi en ny

Vi har ansträngt oss för att montera ned alla potentiella hinder för att rösta. Vårt system med förtida röstning är ett av världens mest generösa. Upp till 18 dagar före valet har svenska väljare möjlighet att avlämna röster i förtid vid omkring 3 000 röstmottagningslokaler över hela landet. Förtidsröstning har sedan det egentliga genombrottet 1970 blivit mycket populärt. I 2014 års val valde mer än två miljoner (42,1 procent) att rösta i förtid (se figur 2.1), varav merparten under den sista veckan av valrörelsen. Det är världsrekord.²

Det svenska partisystemet är påfallande endimensionellt till sin struktur. Ideologi är det viktigaste konkurrensmedlet i partiernas kamp om väljare. Som vi kommer att visa sker de viktigaste politiskt signifikanta rörelserna i väljarkåren fortfarande i huvudsak längs en traditionell vänster-högerdimension vars grundelement rör värderingar om jämlikhet och det offentliga roll. Sakfrågor som rör skatter, transfereringar, storleken på offentlig sektor, privatiseringar, arbetsrätt, statlig intervention i näringslivet är de som ständigt väger tyngst i förklaringar av avgörande väljarströmmar och regeringsskiften i Sverige (Oscarsson 2016).

Samtidiga val på lokal, regional och nationell nivå är en annan svensk specialitet. Den gemensamma valdagen infördes 1970 och har haft konsekvenser för det politiska beteendet (Berg & Oscarsson 2013). Vi har därmed kunnat försvara ett högt valdeltagande i lokala val, något som våra grannländer misslyckats med. Å andra sidan leder den gemensamma valdagen till att det blir svårare för väljarna att utkräva ansvar av rätt politiker för rätt saker. De svenska väljarna har reagerat genom att i allt högre utsträckning dela sina röster, det vill säga rösta på olika partier i kommunala, regionala och nationella val (Erlingsson & Oscarsson 2015).³

vallag i Sverige som reglerar i detalj hur val ska genomföras (SOU 2004:111; SFS 2005:837). Nya vallagskommittéer tillsätts ständigt för att slipa vidare på valsyste­met, som att förbättra valhemligheten eller se till att omval kan ske snabbare än vad som var fallet efter 2010 års val (omval i regionvalet i Västra Götaland och i en valkrets i Örebro kommun) eller efter 2014 års val (omval i Båstads kommun) (Berg & Oscarsson 2012).

² I Sverige är kommunernas valnämnder ansvariga för att det finns åtminstone en lokal för förtida röstmottagning. Enligt en sammanställning från Sveriges kommuner och landsting (Sveriges Kommuner och Landsting, Veckobrevet 29/9 2010) ökade antalet platser där allmänheten kunde förtidsrösta från 1 785 till 2 100 platser mellan 2006 och 2010. Enligt Valmyndigheten (www.val.se) användes år 2014 inte mindre än 3 095 platser för förtidsröstning, inkluderat anstalter och äldreboenden som inte är öppna för allmänheten. För analyser av förtida röstning i Sverige och dess effekter på valdeltagandet, se Brothén 2003 och Dahlberg, Oscarsson & Öhrvall 2008. Om möjligheterna för utlandssvenskar att delta i val, går att läsa i Solevid 2016.

³ Andelen väljare som röstade på olika partier i riksdagsval och kommunval vid det första gemensamma valdagen 1970 var 6 procent. Motsvarande andel vid 2014 års val var 30 procent (Berg & Oscarsson 2012; Erlingsson & Oscarsson 2015).

Tabell 2.1 Valdeltagandet i Europaparlamentsvalen 1979-2014 (procent).

Land	1979	1981	1984	1987	1989	1994	1995	1996	1999	2004	2007	2009	2014	Diff 09-14	
Belgien	91	–	92	–	91	91	–	–	91	91	–	90	90	±0	
Danmark	48	–	52	–	46	53	–	–	50	48	–	60*	56	-4	
Tyskland	66	–	57	–	62	60	–	–	45	43	–	43	48	+5	
Irland	64	–	48	–	68	44	–	–	50	59	–	59	52	-7	
Frankrike	61	–	57	–	49	53	–	–	47	43	–	41	42	+1	
Italien	86	–	82	–	81	74	–	–	70	72	–	65	57	-8	
Luxemburg	89	–	89	–	87	89	–	–	87	91	–	91	86	-5	
Nederländerna	58	–	51	–	47	36	–	–	30	39	–	37	37	±0	
Storbritannien	32	–	33	–	36	36	–	–	24	39	–	35	36	+1	
Grekland	–	81	81	–	80	73	–	–	70	63	–	53	60	+7	
Spanien	–	–	–	69	55	59	–	–	63	45	–	45	44	-1	
Portugal	–	–	–	72	51	36	–	–	40	39	–	37	34	-3	
Sverige	–	–	–	–	–	–	42	–	39	38	–	46	51	+5	
Österrike	–	–	–	–	–	–	–	68	49	42	–	46	45	-1	
Finland	–	–	–	–	–	–	–	58	30	39	–	40	39	-1	
Tjeckien	–	–	–	–	–	–	–	–	–	28	–	28	18	-10	
Estland	–	–	–	–	–	–	–	–	–	27	–	44	37	-7	
Cypern	–	–	–	–	–	–	–	–	–	73	–	59	44	-15	
Litauen	–	–	–	–	–	–	–	–	–	48	–	21	47	+26	
Lettland	–	–	–	–	–	–	–	–	–	41	–	54*	30	-24	
Ungern	–	–	–	–	–	–	–	–	–	39	–	36	29	-7	
Malta	–	–	–	–	–	–	–	–	–	82	–	79	75	-4	
Polen	–	–	–	–	–	–	–	–	–	21	–	25	24	-1	
Slovenien	–	–	–	–	–	–	–	–	–	28	–	28	25	-3	
Slovakien	–	–	–	–	–	–	–	–	–	17	–	20	13	-7	
Bulgarien	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	29	39	36	-3
Rumänien	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	29	28	32	+4
Hela EU	62	–	59	–	58	57	–	–	50	45	–	43	43	±0	

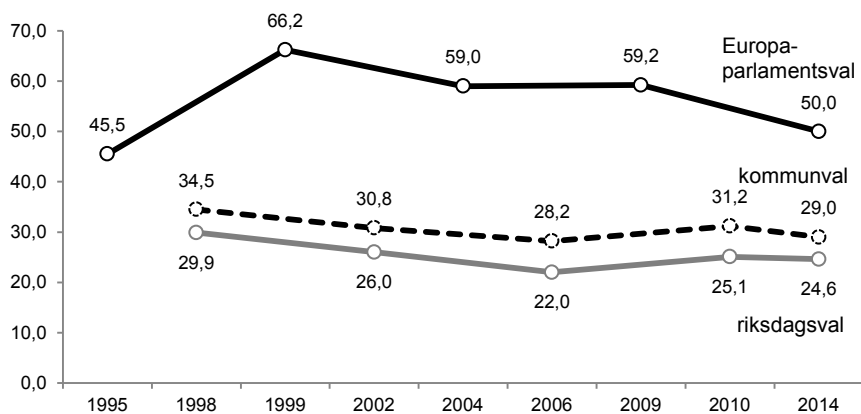
Kommentar: Resultaten för 2014 är hämtade från <http://www.resultat-val2014.eu/sv/country-results-ro-2014.html#table01>. I Belgien, Grekland, Cypern och Luxemburg återfinns system med röstplikt. Uppgifterna om valdeltagande för hela EU är enkla medeltal baserade på de olika ländernas valdeltagandesiffror utan hänsyn till att ländernas befolkningar är olika stora. * I Lettland och Danmark anordnades samtidiga nationella folkomröstningar i anslutning till 2009 års EUP-val.

Svenska valrörelser pågår under fyra-fem intensiva veckor. Det politiska Sverige med partier och intresseorganisationer mobiliseras på ett tydligt sätt och aktiviteten är hög (Esaïsson 1990). Valrörelserna åtföljs alltid av en ytterst ambitiös valbevakning i medierna och tematiskt tenderar bevakningen att ha en framåtblickande slagsida. De har brukat handla mer om hur partierna vill lösa problem i framtiden än om bakåtblickande answersutkrävande (Esaïsson & Håkansson 2002; Petersson, Holmberg, Lewin & Narud 2002). Under perioden 1968-1994 förflöt kort tid mellan de intensiva valrörelserna, när vi hade val vart tredje år eller oftare. Studier av kampanjeffekter visar att valrörelserna sätter tydliga och positiva spår i väljarnas förtroende, politiska intresse och partianhängarskap

(Strömbäck & Johansson 2007; Weibull, Oscarsson & Bergström 2012; Bergström et al. 2015).

Även om Sverige sedan mitten av 1990-talet haft ett personvals-system med möjlighet att kryssa en kandidat på partiernas listor handlar det fortfarande om att i första hand välja parti (Berg & Oscarsson 2015). Andelen väljare som personröstare är fortfarande efter snart tjugo år högst begränsat. I 2014 års riksdagsval personröstade endast 24,6 procent av väljarna (se figur 2.2).

Figur 2.2 Andel personröstare i Europaparlamentsval, kommunval och riksdagsval 1995-2014 (procent).

Kommentar: Uppgifterna är officiell valstatistik hämtade från Statistiska centralbyrån och Valmyndigheten (www.val.se). Innan Europaparlamentsvalet 2009 gäller tabellen andelen personröster bland de som röstat på partier som tog mandat i respektive val. Därefter redovisas andelen personröstare bland samtliga giltiga röster.

Politisk stabilitet, starka partier, tydliga konfliktlinjer, täta val, intensiv mediebevakning och mobiliserande valkampanjer har fostrat generationer av svenska väljare under 1900-talet. I förhållande till andra länders väljare kan svenska väljare beskrivas som politiskt intresserade, politiskt kunniga, särskilt när det gäller partiernas positioner i sakfrågor, och ideologiskt välorienterade (Bengtsson et al. 2013; Oscarsson & Holmberg 2016). Svenska väljare är storkonsumenter av politiska nyheter i jämförelse med andra länders väljare (Aalberg & Curran 2012), även om det på senare tid finns oroande tecken att andelen väljare som aldrig tar del av nyheter – de så kallade nyhetsundvikarna – ökar över tid (Strömbäck, Djerf-Pierre & Shehata 2013). Ett flitigt röstande till trots är aktiviteten bland väljarna under valrörelserna dock lägre än i andra länder, till exem-

pel när det gäller i vilken utsträckning väljarna ägnar sig åt att försöka påverka varandra (jfr kapitel 6)(Pettersson 2006; Strömbäck 2016).

Valutgången 2014

I ett flerpartisystem har regeringsfrågan alltid en rättmätig plats på dagordningen inför ett riksdagsval. I 2014 års val ställdes den sittande Alliansregeringen mot Rödgröna partier som lämnade frågan om framtida koalitionsbildning mer öppen än vad som hade varit fallet i 2010 års val. Till skillnad från Mona Sahlin – som 2010 hade gått fram med ett regeringsalternativ tillsammans med Miljöpartiet och Vänsterpartiet – begärde Socialdemokraternas nya partiledare Stefan Löfven istället ett öppet mandat från väljarna i regeringsfrågan. På papperet gick de Rödgröna partierna till val var och en för sig. Två partier – Socialdemokraterna och Miljöpartiet – visade dock tydliga ambitioner att regera tillsammans efter valet.

Sverigedemokraternas opinionsframgångar under 2013 minskade sannolikheten avsevärt för att allianspartierna eller de Rödgröna partierna skulle kunna nå majoritetsställning på egen hand. Det gjordes därför tidigt klart att regeringsfrågan skulle avgöras av om de Rödgröna partierna eller allianspartierna samlade flest väljare. Ingen sade sig vara beredd att regera med stöd från SD. Några alternativ i händelse av parlamentariskt dödläge – som exempelvis ett blocköverskridande mittensamarbete – framlades inte. Det var alltså bäddat för parlamentariskt trubbel.

Valet 2014 hade sju förlorare och två vinnare (se tabell 2.2). Alla fyra allianspartier gick tillbaka i valet, mest det regeringsbärande Moderaterna (-6,7 procentenheter), men alltså även Centerpartiet (-0,4 pe), Kristdemokraterna (-1,0 pe) och Folkpartiet (-1,6). Det kostar opinionsstöd att regera. Varför Alliansregeringen föll är en av frågeställningarna i bokens kapitel 12.

Även för de Rödgröna partierna uteblev valframgångarna. Miljöpartiet hade hoppats på en större valseger efter stora väljarvinsterna i Europaparlamentsvalet 25 maj (15,4 procent). På valkvällen 14 september förbyttes de höga förväntningarna i besvikelse när MP gjorde ett sämre val än 2010 (-0,5 procentenheter). Vänsterpartiets valresultat blev också en missräkning för partiet. Trots höga opinionssiffror kring 7-8 procent tidigare under valåret blev det endast en mycket blygsam valframgång för V (+0,1 pe). Och Socialdemokraterna, som hade hoppats på ett rejält lyft efter svåra valförluster 2006 och 2010, hade heller inte någon valvind i ryggen under valsommaren 2014. S lyckades nätt och jämnt försvara sitt valresultat från 2010 (+0,3 procentenheter).

Vinnarna i 2014 års val blev istället Sverigedemokraterna och Feministiskt Initiativ. SD lyckades konsolidera sig som ett riksdagsparti genom

att gå fram med 7,2 procentenheter till hela 12,9 procent. FI gick också starkt framåt (+2,7 procentenheter) och landade på 3,1 procent, blott nio tiondelar från riksdagsspärren.

Tabell 2.2 Valutgången i det svenska riksdagsvalet den 14 september 2014

	Antal röster 2014	Andel röster 2014	Förändring 2010-2014	Riksdagsmandat 2014	Förändring 2010-2014
Vänsterpartiet	356 331	5,72	+0,11	21	+2
Miljöpartiet de gröna	429 275	6,89	-0,45	25	±0
Socialdemokraterna	1 932 711	31,01	+0,35	113	+1
Centerpartiet	380 937	6,11	-0,44	22	-1
Folkpartiet liberalerna	337 773	5,42	-1,63	19	-5
Kristdemokraterna	284 806	4,57	-1,03	16	-3
Moderaterna	1 453 517	23,33	-6,74	84	-23
Sverigedemokraterna	801 178	12,86	+7,16	49	+29
Feministiskt Initiativ	194 719	3,12	+2,72		
Övriga partier	60 326	0,97	-0,05		
<hr/>					
Giltiga röster	6 231 573	100,00			
Ogiltiga röster - blanka	56 287	0,89	-0,2		
Ogiltiga röster - övriga	2 156	0,03	±0,0		
Valdeltagande	6 290 016	85,81	+1,24		
Antal röstberättigade	7 330 432				

Kommentar: Uppgifterna om valresultatet är hämtade från Valmyndighetens hemsida (www.val.se).

Riksdagsvalet 2014 blev dramatiskt på grund av att regeringen föll och att det resulterade i ett parlamentariskt dödläge. Men ser vi till aggregerade förändringar av partiernas röststöd var de relativt blygsamma (se figur 2.2). Den aggregerade väljarrörligheten – mätt med hjälp av Pedersens index – låg kvar på en något lägre nivå (10,3) jämfört med de klart högre nivåerna omkring 15 som varit fallet i sentida riksdagsval. Indexvärdet kan tolkas i termer av andelen riksdagsmandat som ”byter ägare” mellan de politiska partierna mellan två val. Trots en hög väljarrörlighet (jfr kapitel 7) orsakar svenska val inte särskilt stora förändringar på aggregerad nivå. I 2014 års val är det Moderaternas förluster (-23 mandat) och Sverigedemokraternas vinster (+29) som står för dramatiken. Det var också mellan dessa båda partier som de största väljarströmmarna flöt.

Tidsserierna över aggregerade förändringar i historiska val visar att valet 2014 inte faller ur ramen. Sverige har ännu inte haft något jordskredsval som flera av våra grannländer hade redan under 1970-talet. Förändringarna från ett val till ett annat är ofta blygsamma, särskilt i internat-

ionell jämförelse, vilket understryker den anmärkningsvärda stabiliteten i det svenska partisystemet (Ersson 2012).⁴

Den aggregerade blockrörligheten visar inte heller den några stora utslag i det svenska fallet. Blockrörligheten (BR) beräknas genom att summa de aggregerade förändringarna av vänsterpartiers (V, S och MP), högerpartiers (C, FP, KD och M) och övriga partiers (t ex NyD, SD och FI) röststöd från ett val till ett annat dividerat med två. Uppgångarna i figur 2.2 har skett då det varit stora maktförskjutningar mellan vänster och höger i svensk politik, vid maktskiftena 1991, 1994, 2006 och 2014 (BR=9,0, 10,9, 6,9 respektive 9,9), men också i samband med 1970 års val (BR=5,0) i huvudsak föranlett av att borgerliga partier gjorde bättre val än 1968.

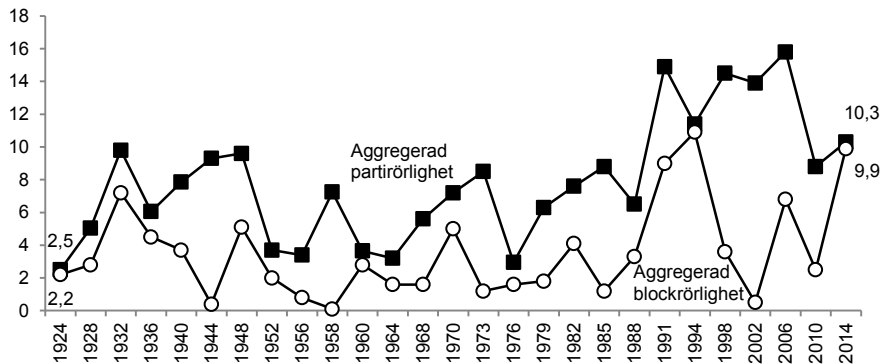
De svenska väljarnas ökade benägenhet att sprida sina röster på många partier är mycket tydlig. Från valresultaten i svenska Europaparlamentsval och riksdagsval lär vi oss att det svenska partisystemet har blivit mer fragmentiserat under de senaste decennierna (se figur 2.4). Valet 2014 slog ett nytt rekord i fragmentisering mätt med hjälp av ett mått på effektivt antal partier (5,4). I Europaparlamentsvalen är trenden mot högre fragmentisering ännu tydligare. Det effektiva antalet partier har vuxit från 5,3 till 7,4 mellan 1995 och 2014. Väljarna i Sverige tycks långsamt utveckla en förkärlek för att sprida sina röster på många mindre partier.

Opinionsutvecklingen under mandatperioden 2010-2014

I internationell väljarforskning förs sedan lång tid tillbaka en livlig diskussion kring betydelsen av valkampanjer för partiernas fram- och motgångar i valen (Lazarsfeld, Berelson & Gaudet 1944; Holbrook 1996; Farrell & Schmitt-Beck 2002; Brady & Johnston 2006; Hillygus 2010). Trots att allt fler väljare uppger att de bestämmer partivalet under valrörelsen, att väljarrörligheten ökar och att partier och kandidater

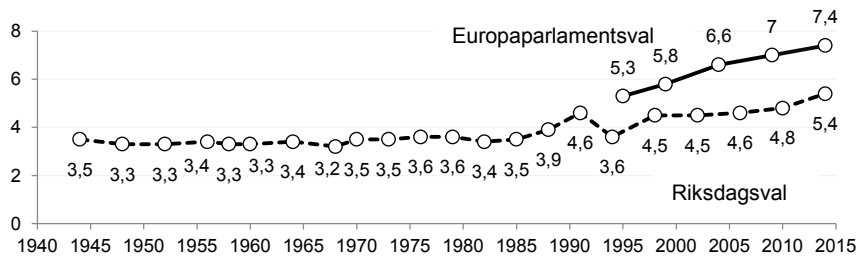
⁴ De största förändringarna från ett val till ett annat har inträffat relativt nyligen. Nummer ett är Moderaternas framgångar i 2006 års val med +10,9 procentenheter. Socialdemokraternas tillbakagång mellan 1994 och 1998 års val är nummer två (8,9) och nummer tre är Folkpartiets väljarvinster mellan 1998 och 2002 (+8,7) (jfr tabell 2.2). Moderaternas väljarförlust 2014 (-6,7) och Sverigedemokraternas väljarvinster (+7,2) kvalar in på 11:e respektive 9:e plats i svensk valhistoria. En analys av historiens största vinster och förluster i förhållande till partiets storlek visar att de tre största segrarna alla har handlar om situationer där ett parti nästan tredubblat sitt eget väljarstöd jämfört med det senaste valet: Svenska Kommunistpartiet (SKPs) framryckning mellan 1940 och 1944 års val (+294 procent), Kristdemokraternas framgångar mellan 1994 och 1998 (+288 procent) och Folkpartiets framgång 1982-1985 (+285 procent). Historiens största väljartapp står Ny Demokrati för 1994 (behöll bara 18 procent av sitt väljarstöd från 1991), SKPs tillbakagång 1936-1940 (45 procent) och FPs kräftgång 2002-2006 (56 procent).

Figur 2.3 Aggregerad förändring av partiernas röststöd 1921-2014 (Pedersens index) samt aggregerad blockrörlighet.

Kommentar: Resultaten bygger på bearbetningar av officiell valstatistik (se tabell 2.2). Den övre linjen visar den aggregerade förändringen av partiernas röststöd (Pedersens index) som beräknas som de summerade absoluta förändringarna (i procentenheter) av partiernas röststöd mellan två på varandra följande val dividerat med två. Pedersens index är beräknat för sex kategorier 1924-1960, nio kategorier 1964, sju kategorier 1968-1985, åtta kategorier 1988-1991, nio kategorier 1994, åtta kategorier 1998, nio kategorier 2002-2010 samt tio kategorier 2010 och 2014. Måttet för aggregerad förändring mellan två val utvecklades av Mogens Pedersen under 1970-talet (Pedersen 1979). Den undre linjen gäller blockrörlighet (BR) och beräknas på motsvarande sätt men för bara tre kategorier: Partier till vänster (SKP/Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet 1988-), partier till höger (Högerpartiet/Moderaterna, Folkpartiet, Bondeförbundet/Centerpartiet och KDS/Kristdemokraterna) samt övriga partier. För ett liknande tillvägagångssätt, se Bartolino & Mair 1990.

Figur 2.4 Det svenska partisystemets fragmenteringsgrad i samband med riksdagsval och Europaparlamentsval 1944-2014 (effektivt antal partier).

Kommentar: Måttet på fragmentering kallas *Effective Number of Parties* (EPN) och beräknas genom att dividera talet 1 med summan av partiernas kvadrerade röststöd. Ju högre tal desto högre grad av fragmentering. I beräkningarna av Laakso-Taagepera Index of the Effective Number of Parties ingår alla partier som fått mer än 1 procent av rösterna i respektive val (Karvonen 2011). Parliaments and governments database: <http://www.parl.gov.org/explore/swe/election/>.

Tabell 2.3 Valresultat i svenska riksdagsval 1921-2014 (procent).

År	Valdelt.	M	C	FP	M+		KD	NYD	SD	MP	S	V	FI	Övr	Benämning
					C+	C+									
1921	54,2	25,8	11,1	19,1	-	-	-	-	-	-	36,2	4,6	-	3,2	Demokrati valet
1924	53,0	26,1	10,8	16,9	-	-	-	-	-	-	41,1	5,1	-	0,0	Nedrustningsvalet
1928	67,4	29,4	11,2	15,9	-	-	-	-	-	-	37,0	6,4	-	0,1	Kosackvalet
1932	67,6	23,5	14,1	11,7	-	-	-	-	-	-	41,7	8,3	-	0,7	Krisvalet
1936	74,5	17,6	14,3	12,9	-	-	-	-	-	-	45,9	7,7	-	1,6	Per Albinvalet
1940	70,3	18,0	12,0	12,0	-	-	-	-	-	-	53,8	4,2	-	0,0	Samlingsvalet
1944	71,9	15,9	13,6	12,9	-	-	-	-	-	-	46,7	10	-	0,7	Framtidsvalet
1948	82,7	12,3	12,4	22,8	-	-	-	-	-	-	46,1	6,3	-	0,1	Planhushållningsvalet
1952	79,1	14,4	10,7	24,4	-	-	-	-	-	-	46,1	4,3	-	0,1	Grispremievalet
1956	79,8	17,1	9,4	23,8	-	-	-	-	-	-	44,6	5	-	0,1	Skattesänkingsvalet
1958	77,4	19,5	12,7	18,2	-	-	-	-	-	-	46,2	3,4	-	0,0	ATP-valet
1960	85,9	16,5	13,6	17,5	-	-	-	-	-	-	47,8	4,5	-	0,1	TV-valet
1964	83,9	13,7	13,2	17,0	1,5	0,3	1,8	-	-	-	47,3	5,2	-	0,0	Halmhattsvalet
1968	89,3	12,9	15,7	14,3	1,7	0,9	1,5	-	-	-	50,1	3	-	0,0	Erlandervalet
1970	88,3	11,5	19,9	16,2	-	-	1,8	-	-	-	45,3	4,8	-	0,4	Enkammarvalet
1973	90,8	14,3	25,1	9,4	-	-	1,8	-	-	-	43,6	5,3	-	0,6	Kungavalet
1976	91,8	15,6	24,1	11,1	-	-	1,4	-	-	-	42,7	4,8	-	0,4	Maktskiftesvalet
1979	90,7	20,3	18,1	10,6	-	-	1,4	-	-	-	43,2	5,6	-	0,8	Villakostnadsvalet
1982	91,4	23,6	15,5	5,9	-	-	1,9	-	-	1,7	45,6	5,6	-	0,2	Löntagarfondsvalet
1985	89,9	21,3	12,4	14,2	-	-	- ²	-	-	1,5	44,7	5,4	-	0,5	Westerbergsvalet
1988	86,0	18,3	11,3	12,2	-	-	2,9	-	-	5,5	43,2	5,8	-	0,7	Miljövalet
1991	86,7	21,9	8,5	9,1	-	-	7,1	6,7	-	3,4	37,7	4,5	-	1,0	Ny Demokrati-valet
1994	86,8	22,4	7,7	7,2	-	-	4,1	1,2	-	5,0	45,3	6,2	-	1,1	Marknadsvalet
1998	81,4	22,9	5,1	4,7	-	-	11,7	-	0,4	4,5	36,4	12	-	2,2	Vård, skola, omsorg-valet
2002	80,1	15,3	6,2	13,4	-	-	9,1	-	1,4	4,6	39,9	8,4	-	1,7	Språktestsvalet
2006	82,0	26,2	7,9	7,5	-	-	6,6	-	2,9	5,2	35,0	5,8	0,7	2,0	Alliansvalet
2010	84,6	30,1	6,6	7,0	-	-	5,6	-	5,7	7,3	30,7	5,6	0,4	1,0	Åttapartivalet
2014	85,8	23,3	6,1	5,4	-	-	4,6	-	12,9	6,9	31,0	5,7	3,1	1,0	Dödlägesvalet

Kommentar: Valen 1921–1968 är val till riksdagens andrakammare. Observera att partiernas procentuella röststöd inte alltid summerar till 100,0 på grund av avrundningar. Observera att Folkpartiets röststöd 2010 i den här tabellen har avrundats nedåt till 7,0 för att partiernas röststöd ska summera till 100,0.

¹ Partiernas beteckningar: M=Moderata samlingspartiet, tidigare: Högerpartiet, dessförinnan Moderata (inräknat Liberala försvarsvänner); C=Centerpartiet, dessförinnan Bondeförbundet (inräknat Jordbrukarnas Riksförbund); FP=Folkpartiet liberalerna, tidigare: Liberala och Frisinnade; KD=Kristdemokraterna, tidigare: Kristdemokratiska samhällspartiet, Kristen Demokratisk Samling (KDS); NyD=Ny Demokrati; S=Arbetarepartiet-Socialdemokraterna (inräknat vänstersocialister); V = Vänsterpartiet, tidigare: Vänsterpartiet Kommunisterna (VpK), dessförinnan Socialisterna (inräknat Socialister); SD=Sverigedemokraterna; FI=Feministiskt Initiativ; Övr=Övriga partier; M+ C+FP betecknar Medborgerlig Samling (1966 samlingsrörelser under olika namn, 1968 Samling 68); C+FP betecknar Mellanpartierna (1966 Mittensamverkan, Mellanpartierna eller samverkan mellan C och FP, 1968 och 1970 Mittenpartierna). ² Valsamverkan mellan Centerpartiet och dåvarande Kristen Demokratisk Samling (KDS) nuvarande Kristdemokraterna. ³ Vänstersocialisterna redovisas ibland tillsammans med socialdemokraterna 1921 men har här förts till kategorin övriga partier (3,2 procent). ⁴ Benämningen mellan åren 1921-1985 är hämtade från Esaiasson (1990:421). Övriga benämningar är myntade av denna boks författare i samråd med Peter Esaiasson. **Källa:** SCB.

intensifierar sina insatser är det fortfarande svårt att isolera effekter av händelser, utspel, debatter och partiaktiviteter som äger rum nära valdagen.

Den konventionella visdomen att demokratiska val skulle avgöras i slutskedet av valkampanjerna skymmer en betydligt mer komplicerad verklighet. I själva verket kan partiernas öden vid valurnorna ha varit beseglade vid tidpunkter som ligger långt från valkampanjernas larm (Oscarsson 2016).

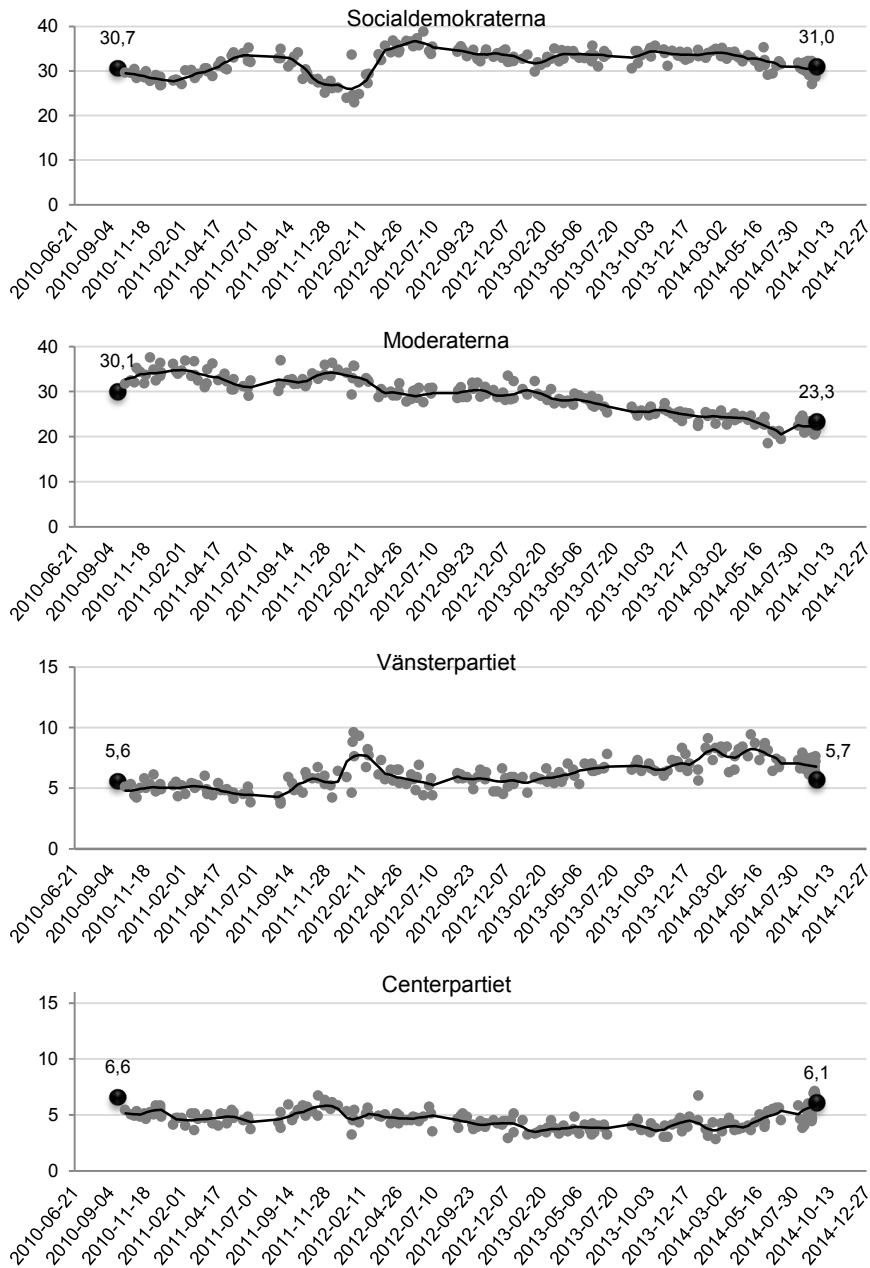
Jämfört med valrörelserna 2002 (valstugereportage och språktestförslag) och 2006 (dataintrångsskandalen) blev 2014 års valrörelse fattig på liknande överraskande händelser. Den okända faktor X med potential att vända valrörelseagendan över ända – och som många kampanjgeneraler och politiska reklamare numera har vant sig att planera valrörelserna efter – inträffade inte den här gången. Valrörelseraketer likt Vänsterpartiet och Kristdemokraterna 1998 eller Folkpartiet 1985 och 2002 var det inte heller tal om. Sverigedemokraternas stora valframgång 2014 kom allt annat än som en överraskning och var inte ett valrörelsefenomen.

Riksdagsvalrörelsen 2014 bjöd inte heller den här gången på några dramatiska opinionsförändringar under de sista veckorna före valet. I likhet med tidigare mandatperioder ägde de största opinionsförändringarna rum lång tid före valet (se figur 2.5a-b). På den Rödgröna sidan av politiken märks Socialdemokraternas ledarproblem i samband med Håkan Juholt-affären under vintern 2011-2012, vilket kraftigt försvagade partiets ställning i opinionen, en rörelse som i tiden sammanfaller med tillfälliga uppgångar för Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Efter det att Stefan Löfven valts till ny partiordförande den 27 januari 2012 vände det uppåt för S igen. Mandatperiodens toppnotering är från juni 2012 (38,8 procent).

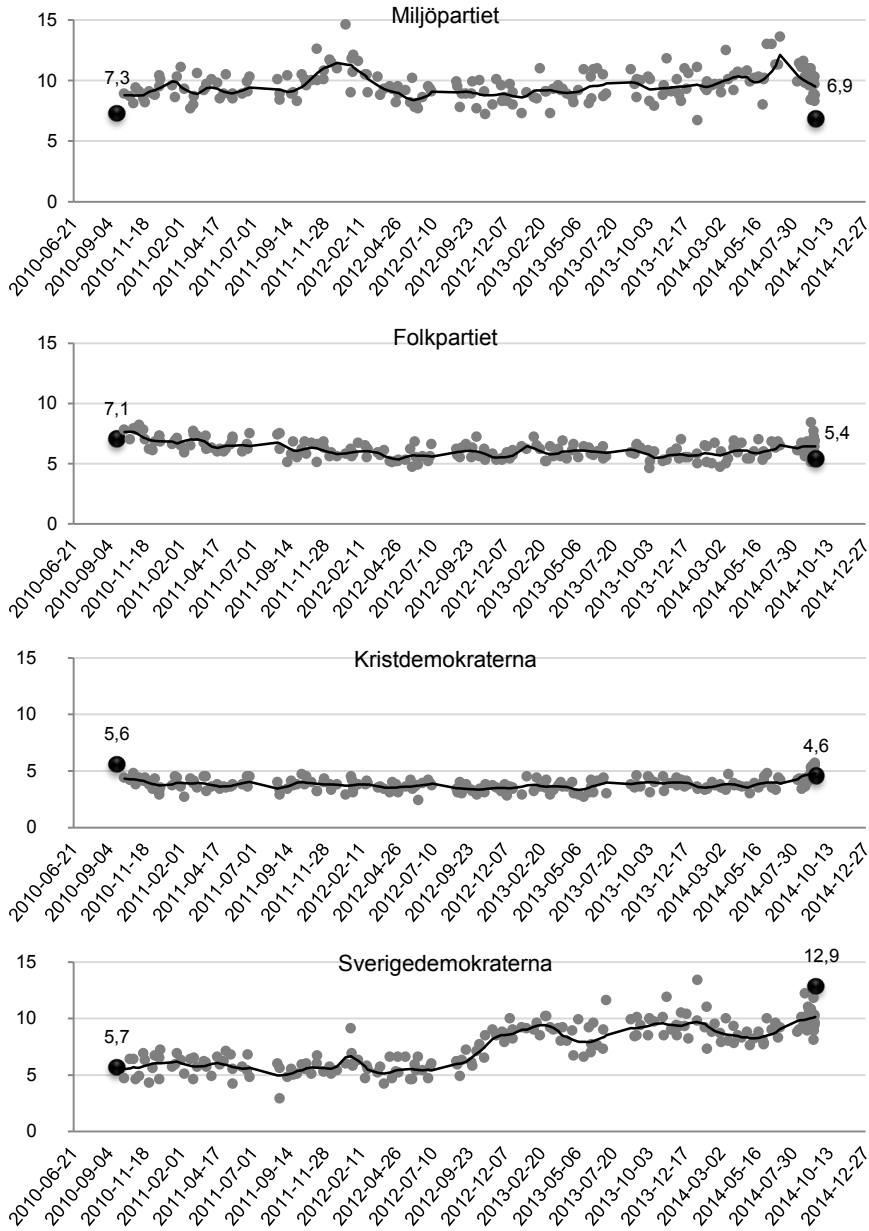
Alliansens små partier hade en mycket stabil opinionsutveckling under mandatperioden 2010-2014. Det är Moderaterna som får representera den långsamma nednötning av opinionsstödet som Alliansregeringen kom att erfaras. Toppnoteringen för Moderaterna kom tidigt, redan i november 2010 (37,5 procent) men därefter bar det långsamt utför mot det slutgiltiga valresultatet (23,3 procent), särskilt brant under det första halvåret 2012. Som lägst noterade Moderaterna 18,5 procent i anslutning till Europaparlamentsvalet i maj. Dippen var dock tillfällig och Moderaterna kom tillbaka något under valsommaren 2014.

Det jämnade till sig mellan blocken även mot slutet av 2014 års valrörelse (se figur 2.5b). De sista veckorna föll de Rödgröna partierna tillbaka, delvis till följd av framgångar för Feministiskt Initiativ, samtidigt som allianspartierna, särskilt Centerpartiet, hade en positiv trend. Gapet minskade med någon tiondel i taget i de dagliga uppdateringarna men någon känsla av spänning i regeringsfrågan inföll inte.

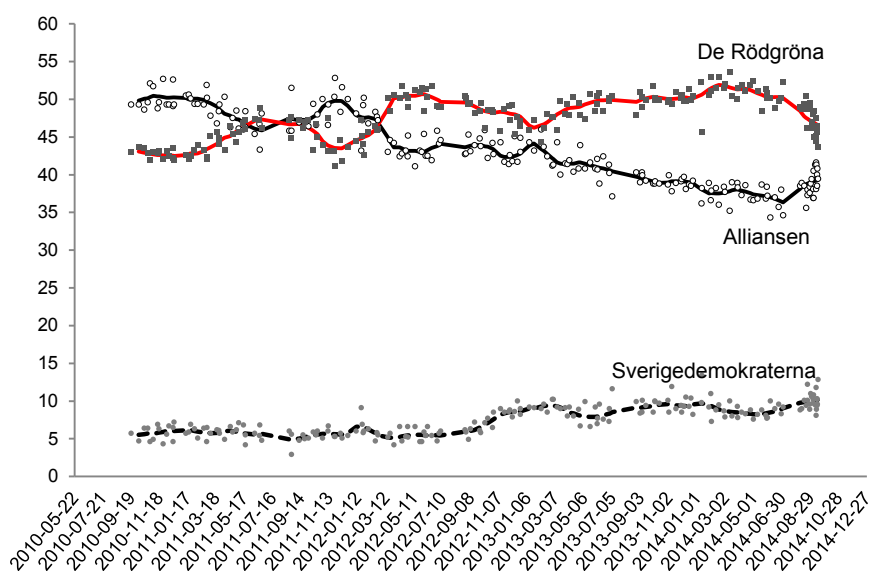
Figur 2.5a Partiernas opinionsstöd enligt publicerade opinionsmätningar september 2010 - september 2014 (procent)

Figur 2.5a Partiernas opinionsstöd enligt publicerade opinionsmätningar september 2010 - september 2014 (procent)

Figur 2.5b Opinionsstödet för Allianspartierna (C, FP, KD, M), de Rödgröna partierna (V, S, MP) och Sverigedemokraterna enligt Sifo, Demoskop, Synovate, Novus och SCB september 2010 - september 2014 (procent)

Kommentar: Figurema 2.5a och 2.5b visar skattningar av opinionsstödet för de Rödgröna partierna (V, S, MP), Allianspartierna (C, FP, KD och M) och Sverigedemokraterna som bygger på publicerade mätningar från Sifo, Demoskop, Ipsos, Novus och SCB. De fyra opinionsinstituten har valts ut eftersom de a) genomför månatliga mätningar regelbundet sedan lång tid tillbaka, b) bygger på urval som kan jämföras med sannolikhetsurval och c) ställer likalydande frågor om hur respondenterna skulle rösta "om det var val idag eller någon av de närmaste dagarna". Trendlinjen visar ett slags viktat genomsnitt av mätningarna, en så kallad *poll of polls* som regelbundet publiceras under namnet "Mätningarnas mätning" på www.henrikoscarsson.com. Prediktionslinjen är hämtad från en lpoly-regression (local polynomial smoothing) med liten bandbredd (.15).

Novus rapporterade ett avstånd mellan blocken på 3,6 procentenheter den 10 september. Men närmare än så kom inte Alliansen. Ikapphämtningen gick för långsamt. Kapplöpningen mellan de Rödgröna och Allianspartierna blev därför inte något huvudtema i den spelorienterade valrörelsebevakningen. Kommentarer till opinionsmätningarna kom istället att fokusera på om Sverigedemokraterna eller Miljöpartiet skulle bli Sveriges tredje största parti, om Feministiskt Initiativ skulle komma in i riksdagen och om hur en stabil regering egentligen skulle kunna bildas på basis av det valresultat som höll på att bli verklighet.

Sveriges politiska geografi

Analysen av aggregerad valstatistik har aldrig varit central i den forskning som bedrivits inom det svenska Valforskningsprogrammet. Huvudorsaken är givetvis den utomordentliga tillgången på mikrodata. Sverige har dock en lång stolt historia av aggregerad valstatistik och tillgången på data är god. Även om dessa dataskatter kan sägas vara underutnyttjade finns internationellt en lång tradition att genomföra analyser av aggregerad officiell valstatistik (Tingsten 1937; Lewin, Jansson & Sörbom 1972; Risbjerg Thomsen 1987; Johnston & Pattie 2006; Berg & Oscarsson 2013). Intresset för aggregerad valanalys tycks vara på uppåtgående även i Sverige (Rydgren & Ruth 2011; Erlingsson, Loxbo & Öhrvall 2012).

Variationer i röstning mellan olika geografiska områden – valdistrikt, valkretsar, regioner eller landsändar – speglar i huvudsak skillnader i befolkningssammansättning, som i sin tur kan knytas till variationer i materiella grundförutsättningar som följer av näringsstruktur och arbetsmarknad. Geografisk lokalitet – platser – har alltid haft stor betydelse för vad människor ägnar sina liv åt, vilka kontakter de har, vilka sociala nätverk de befinner sig i och hur kulturella uttryck, värderingar och åsikter skapas och reproduceras (Johnston & Pattie 2006; Warf & Leib 2011). I tabell 2.4 presenteras officiella valresultat för riksdagsvalet 2014 uppdelat på Sveriges 29 valkretsar.

Resultaten illustrerar de tydliga och beständiga geografiska mönster som sedan länge existerar i svenskt väljarbeteende framför allt när det gäller skillnader mellan norr och söder men även mellan landsbygd och stad – de regionala skiljelinjerna (se vidare analyserna i kapitel 3). Vänsterpartiet och Socialdemokraterna har en klart starkare ställning i norra delen av Sverige. Centerpartiet nådde valresultatet 13,4 procent på Gotland. Miljöpartiet fick 11,2 procent i Stockholms kommun vilket är klart högre än på andra håll i landet. Trots valframgångar på bred front var Sverigedemokraternas ställning påtagligt starkare i Skåne och Blekinge än i övriga delar av landet även 2014. SD fick 22,2 procent av rösterna i en av de skånska valkretsarna. På basis av valresultaten i Sveriges tjugonio valkretsar kan man beräkna hur stor geografisk spridning de olika partierna har i sitt röststöd. I tabell 2.5 analyserar vi spridningen av partiernas röststöd i valen 1991-2014 genom att beräkna en variationskoefficient (VK).

Centerpartiet har historiskt haft den största regionala variationen i röststöd av riksdagspartierna eftersom partiet varit så mycket starkare på landsbygden än i städerna.

Nyheten 2014 är att alla de mindre partierna i partisystemet uppvisar en ungefär lika stor regional variation i röststöd. Sverigedemokraterna

uppvisar till följd av sin nya större kostym ett regionalt mer jämnt spritt röststöd än vad som var fallet när partiet var nytt.

Tabell 2.4 Partiernas röststöd i 29 valkretsar i riksdagsvalet 2014 (procent).

Valkrets	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	FI	ÖVR	Valdeltagande
Blekinge län	19,4	5,7	3,9	3,4	37,2	4,6	4,9	18,6	1,7	0,8	86,8
Dalarnas län	19,0	7,8	3,4	3,5	35,5	5,8	5,1	16,8	2,3	1,0	86,2
Gotlands län	21,3	13,4	3,8	2,8	32,2	5,8	7,2	8,2	4,5	0,8	86,5
Gävleborgs län	17,4	6,7	3,7	3,2	38,2	6,6	5,0	16,0	2,2	1,0	85,4
Göteborgs kommun	23,9	3,8	7,2	4,6	23,7	9,4	9,8	9,6	6,5	1,5	82,8
Hallands län	27,7	8,4	5,7	4,4	28,4	3,8	5,9	12,9	1,8	1,1	87,5
Jämtlands län	17,3	11,3	2,8	2,5	39,8	6,3	5,7	11,0	2,4	0,8	85,3
Jönköpings län	20,3	7,9	3,6	10,4	31,8	3,9	5,4	14,6	1,4	0,7	87,0
Kalmar län	20,4	8,7	3,5	4,7	35,5	4,6	4,7	15,3	1,9	0,8	86,7
Kronobergs län	21,9	9,1	3,4	5,0	32,4	4,5	5,4	15,6	1,8	0,8	86,7
Malmö kommun	23,2	2,7	5,6	2,6	29,3	7,6	8,6	13,5	5,6	1,4	79,7
Norrbottnens län	12,9	4,5	3,2	3,0	48,7	8,6	4,9	11,0	2,4	0,8	85,6
Skåne läns norra och östra	22,1	6,0	4,5	4,1	30,0	3,1	5,5	22,2	1,7	0,8	84,6
Skåne läns södra	28,2	5,3	7,0	3,5	24,6	3,6	7,3	16,6	2,9	1,0	87,9
Skåne läns västra	24,5	4,6	5,2	3,2	30,3	3,8	6,1	19,3	1,9	1,0	83,5
Stockholms kommun	27,7	4,9	7,9	4,3	21,6	7,7	11,2	6,6	7,2	1,0	85,8
Stockholms län	32,7	5,1	7,0	5,3	24,0	4,7	7,8	9,7	2,7	1,0	85,5
Södermanlands län	22,4	5,5	4,4	3,9	34,6	5,1	6,3	15,1	2,1	0,8	86,0
Uppsala län	22,8	6,9	6,2	4,7	28,9	6,3	8,4	10,6	4,1	1,2	87,4
Värmlands län	19,6	7,4	4,1	4,0	39,1	5,2	5,2	12,6	2,0	0,7	86,0
Västerbottens län	13,8	6,7	4,3	4,3	42,0	11,0	5,9	7,4	3,8	0,8	86,9
Västernorrlands län	15,9	6,7	3,4	3,8	46,3	5,7	4,4	10,8	2,2	0,9	86,1
Västmanlands län	21,4	5,2	5,3	3,9	35,9	5,4	5,1	14,8	2,0	1,0	85,2
Västra Götalands läns norra	20,1	6,9	5,3	5,1	32,6	5,5	6,3	15,1	2,4	0,9	86,4
Västra Götalands läns södra	22,3	7,5	4,9	5,1	31,1	5,2	6,0	15,0	2,0	0,8	85,7
Västra Götalands läns västra	25,6	6,0	6,9	5,7	27,1	5,2	6,8	13,4	2,5	0,9	87,2
Västra Götalands läns östra	21,0	8,2	4,2	5,1	34,6	4,5	5,0	14,8	1,7	0,8	87,2
Örebro län	18,6	5,6	4,3	5,2	36,9	5,4	6,4	14,4	2,4	0,9	86,7
Östergötlands län	22,3	6,0	5,1	5,1	32,6	4,8	6,6	14,4	2,3	1,0	87,0
Sverige	23,3	6,1	5,4	4,6	31,0	5,7	6,9	12,9	3,1	1,0	85,8

Kommentar: Resultaten är hämtade från den officiella valstatistiken - <http://www.val.se/val/val2014/slutresultat/R/rike/index.html>

Det är Feministiskt Initiativ som numera har den klart största regionala spridningen (VK=.38) av de nio partier vi kan beräkna värdet för. I figurerna 2.6-2.14 har vi valt att illustrera de geografiska variationerna mer detaljerat genom att mer bokstavligen kartlägga partiernas röststöd i riksdagsvalet 2014 i landets 290 kommuner.

För enkelhetens skull valde vi att dela in kommunerna i fem lika stora grupper efter hur starkt stöd partierna har. De kommuner som försetts med svart färg är de tjugo procent av kommunerna där respektive partis röststöd var som starkast. Helvita kommuner representerar de tjugo procent av kommunerna där partierna fick svagast röststöd. Det här sättet att illustrera geografiska variationer ger en tydlig bild var partier är starka och svaga men kan samtidigt överdriva skillnadernas storlek.

Tabell 2.5 Spridningen av partiernas regionala stöd i landets 29 valkretsar, 1991-2014 (Variationskoefficient).

År	Parti									
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	NyD
1991	0,24	0,13	0,16	0,31	0,17	0,24	0,22	-	-	0,16
1994	0,10	0,13	0,21	0,33	0,20	0,26	0,22	-	-	-
1998	0,20	0,11	0,14	0,35	0,22	0,20	0,22	0,49	-	-
2002	0,19	0,09	0,15	0,38	0,22	0,23	0,21	0,51	-	-
2006	0,22	0,13	0,21	0,29	0,22	0,23	0,18	0,21	-	-
2010	0,21	0,17	0,18	0,24	0,18	0,24	0,15	0,26	-	-
2014	0,23	0,15	0,19	0,24	0,24	0,22	0,14	0,20	0,38	-

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från de olika valen. Variationskoefficienten för ett parti beräknas genom att dividera genomsnittsavvikelsen för ett partis röststöd i de 29 valkretsarna med partiets genomsnittliga röststöd. Variationskoefficienten kan ta hänsyn till att partier är olika stora. NyD=Ny Demokrati. Resultaten för 1991-1998 är hämtade från (Holmberg 2000) och (Gilljam & Holmberg 1993).

Ett exempel är kartan över Moderaternas valresultat (figur 2.6) som tydligt illustrerar att partiets allra starkaste geografiska fästen är starkt koncentrerade till de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö samtidigt som de kommuner där det gick sämst för M alla återfinns i norra Sverige.

Socialdemokraternas karta är den Moderata inverterad (se figur 2.7). De tjugo procent kommuner där Socialdemokraterna lyckades bäst 2014 ligger i norr, som Kalix och Haparanda, eller i ett bälte av bruksortskommuner i Mellansverige, som t ex Hagfors. Det är tydligt att Socialdemokraternas svagaste fästen är storstadskommunerna: I kommuner som Vellinge, Lidingö och Danderyd har S lägre än 12 procent röststöd.

Även Vänsterpartiet har en stark regional slagsida och når sina bästa valresultat i norra delarna av landet. I kommuner som Pajala, Sorsele och Malå röstade omkring var sjunde väljare på Vänsterpartiet i 2014 års riksdagsval. Centerpartiets starkaste fästen är landsbygdskommuner i Jämtland och Värmland, i småländska inlandskommuner och på Gotland, som till exempel i Borgholm, Berg och Robertsfors. Även Kristdemokraterna har en tydlig landsbygdsprofil men här är det regionalt klart starkaste fästet det så kallade bibelbältet i Småland med omkring 15 procent av rösterna i Gnosjö, Mullsjö och Svesjö. På kartan syns tydligt även ett andra bibelbälte i Norrland där KD har starkt stöd.

Folkpartiet har en mycket utpräglad storstadsprägel med ett klart starkare stöd i kranskommuner i närheten av storstäderna. Även Miljöpartiet har ett starkt stöd i städerna, i synnerhet kring de fem universitetsorterna: De tre kommuner där MP fick starkast stöd 2014 var i tur och ordning Lund, Stockholm och Uppsala.

Tabell 2.6 Partiernas fem bästa och fem sämsta kommuner i riksdagsvalet 2014 (procent).

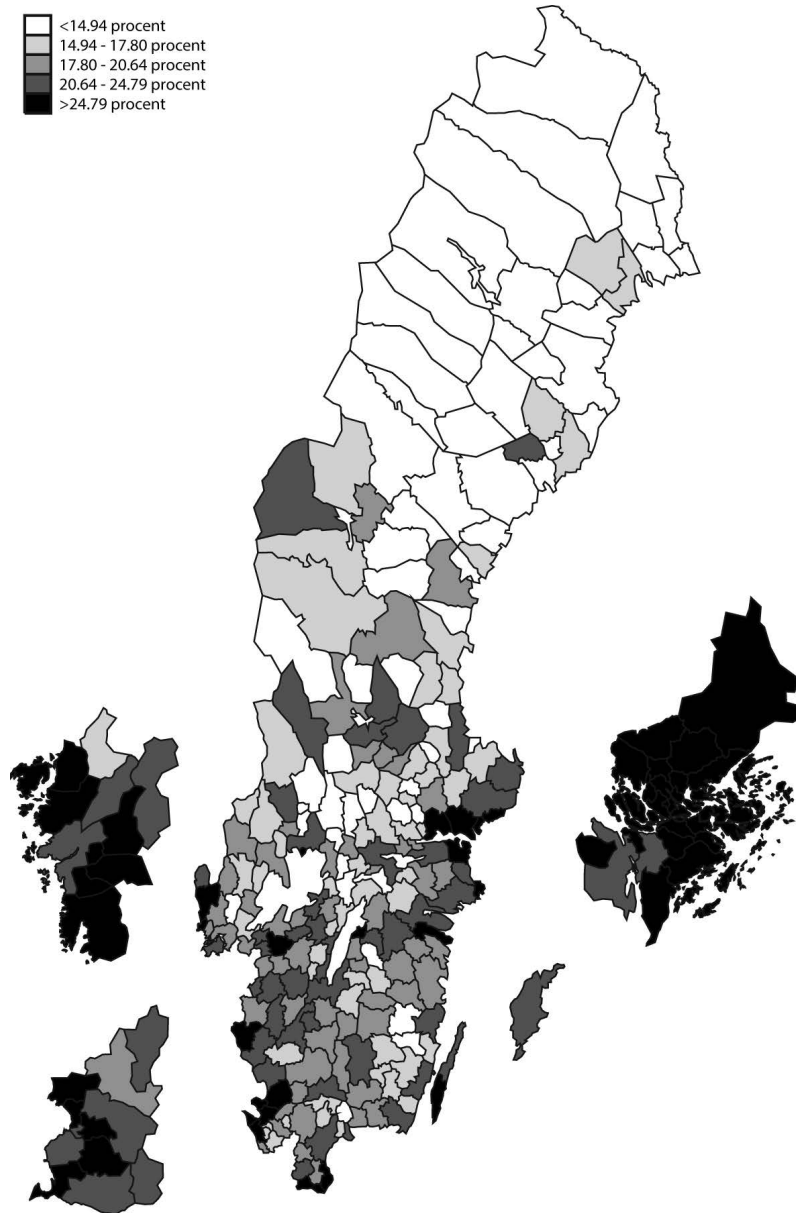
	Vänsterpartiet		Socialdemokraterna		Miljöpartiet		Centerpartiet	
Fem bästa	Pajala	17,94	Munkfors	58,06	Lund	12,33	Robertsfors	16,77
	Sorsele	13,50	Kalix	55,68	Stockholm	11,15	Ydre	16,45
	Malå	12,98	Hagfors	54,12	Uppsala	10,61	Berg	15,60
	Umeå	12,34	Sollefteå	53,68	Sundbyberg	10,10	Krokoms	15,59
	Vännäs	12,30	Piteå	53,61	Solna	10,02	Borgholm	14,70
Fem sämsta	Lidingö	2,05	Vaxholm	15,15	Hagfors	1,85	Botkyrka	2,71
	Kävlinge	2,05	Täby	12,53	Bjurholm	1,74	Malmö	2,71
	Danderyd	1,35	Vellinge	11,96	Arvidsjaur	1,64	Fagersta	2,50
	Lomma	1,31	Lidingö	10,95	Dorotea	1,60	Jokkmokk	2,43
	Vellinge	0,99	Danderyd	6,83	Norsjö	1,25	Gällivare	1,76
	Folkpartiet		Kristdemokraterna		Moderaterna		Sverigedemokraterna	
Fem bästa	Danderyd	11,86	Mullsjö	17,02	Danderyd	49,98	Sjöbo	29,96
	Lidingö	11,63	Öckerö	16,93	Vellinge	48,55	Bromölla	28,42
	Täby	11,29	Sävsjö	15,26	Täby	45,30	Hörby	27,40
	Lomma	9,89	Gnosjö	14,25	Lidingö	44,72	Örkelljunga	26,60
	Lund	9,76	Aneby	13,54	Vaxholm	41,08	Svalöv	26,39
Fem sämsta	Pajala	1,57	Berg	1,72	Malå	8,63	Nacka	6,51
	Ange	1,45	Ragunda	1,63	Norsjö	8,62	Täby	6,45
	Gällivare	1,44	Bräcke	1,35	Överkalix	8,14	Lidingö	6,43
	Ragunda	1,21	Jokkmokk	1,33	Älvsbyn	8,14	Umeå	5,65
	Strömsund	1,07	Överkalix	1,13	Dorotea	6,89	Danderyd	5,30

Kommentar: Resultaten är hämtade från den officiella valstatistiken. Samtliga Sveriges 290 kommuner ingår i dataunderlaget. Feministiskt Initiativs fem starkaste kommuner är: Stockholm (7,18 procent), Göteborg (6,48), Umeå (6,01), Lund (5,95) och Malmö (5,58). De fem svagaste FI-kommunerna är Gislaved (0,80), Sävsjö (0,79), Årjäng (0,75), Norsjö (0,61) och Storfors (0,57).

I 2014 års val hade Miljöpartiet stark konkurrens från Feministiskt Initiativ på universitetsorterna. FI fick, inte helt förvånande, allra starkast stöd i Stockholm och Göteborg. På tredje plats finner vi Umeå, på fjärde och femte plats finner vi Lund och Malmö (se tabell 2.6).

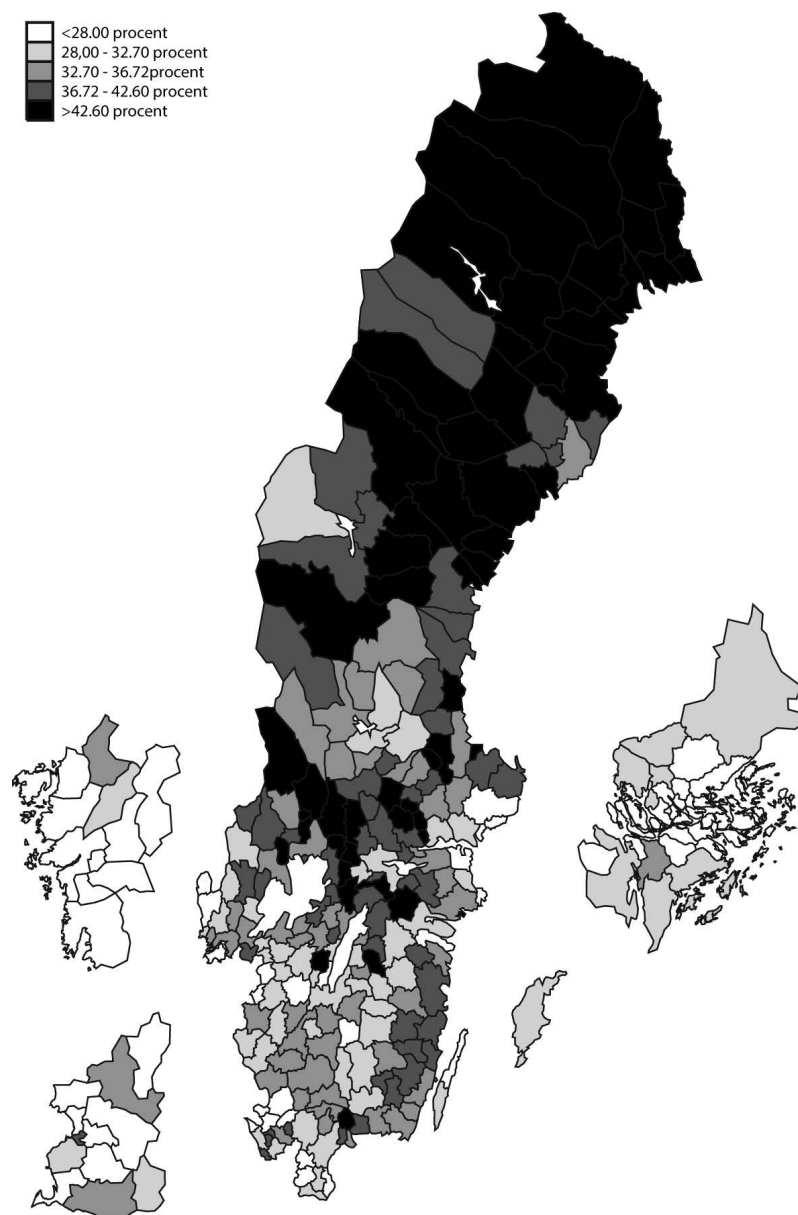
Sverigedemokraternas regionala röststöd visar fortfarande dramatiska skillnader mellan olika landsändar. I tidigare val har partiet varit allra svagast i Norrland men efter 2014 års val är det istället Stockholmskommuner som Danderyd, Lidingö och Täby som urskiljer sig bland de svagaste SD-fästena. Partiets starkaste platser är alltså kommuner i Skåne, som t ex Sjöbo där partiet fick 30 procent av rösterna. I skånekommunerna Sjöbo, Bromölla och Bjuv nådde SD närmare 30 procent. Som kartan visar (se figur 2.13) nådde partiet fläckvist röststöd över 20 procent även i en del bohuslänska kommuner som Lilla Edet och Färgelanda. Även i Lindesberg och Ljusnarsberg i Örebro län och Orsa, och Borlänge i Dalarna nådde SD mycket starka valresultat 2014. I huvudsak handlar det om platser där man tidigare varit starka.

Figur 2.6 Moderaternas valresultat i riksdagsvalet 2014 i Sveriges kommuner (procent).

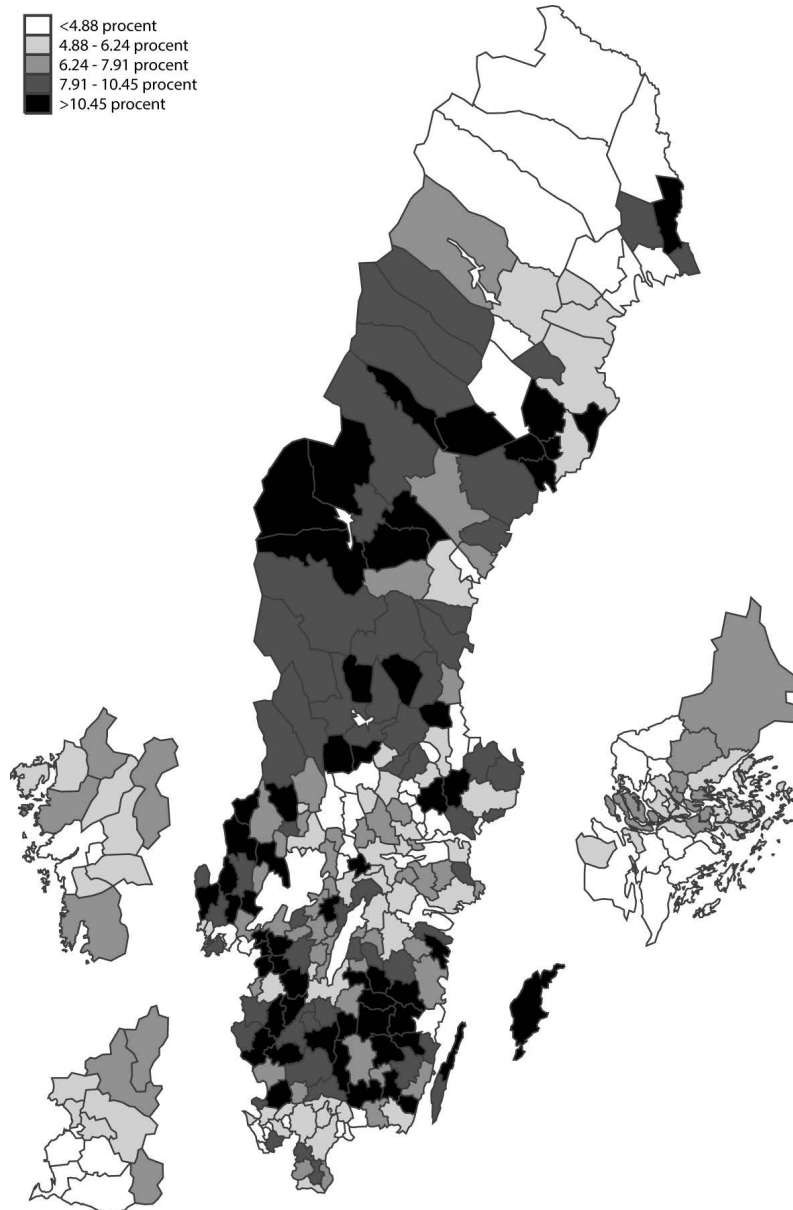
Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2014. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.7 Socialdemokraternas valresultat i riksdagsvalet 2014 i Sveriges kommuner (procent).

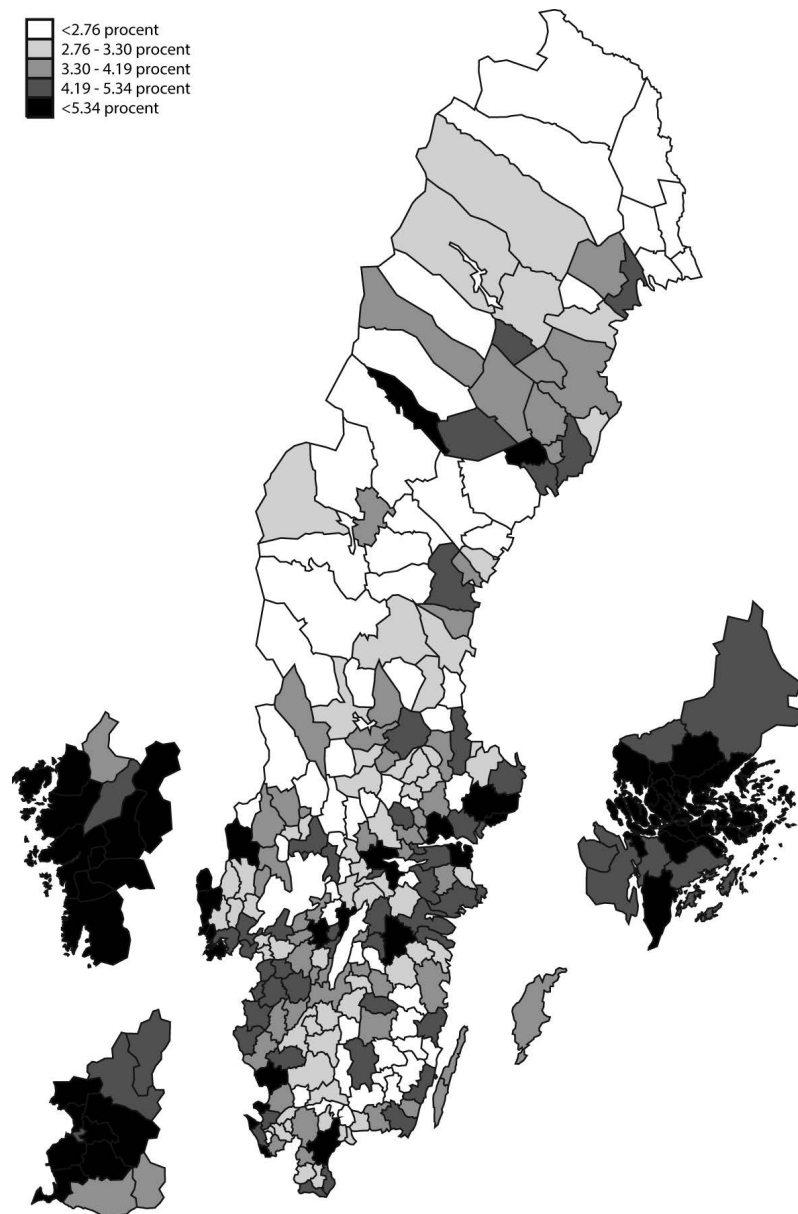
Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2014. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.8 Centerpartiets valresultat i riksdagsvalet 2014 i Sveriges kommuner (procent).

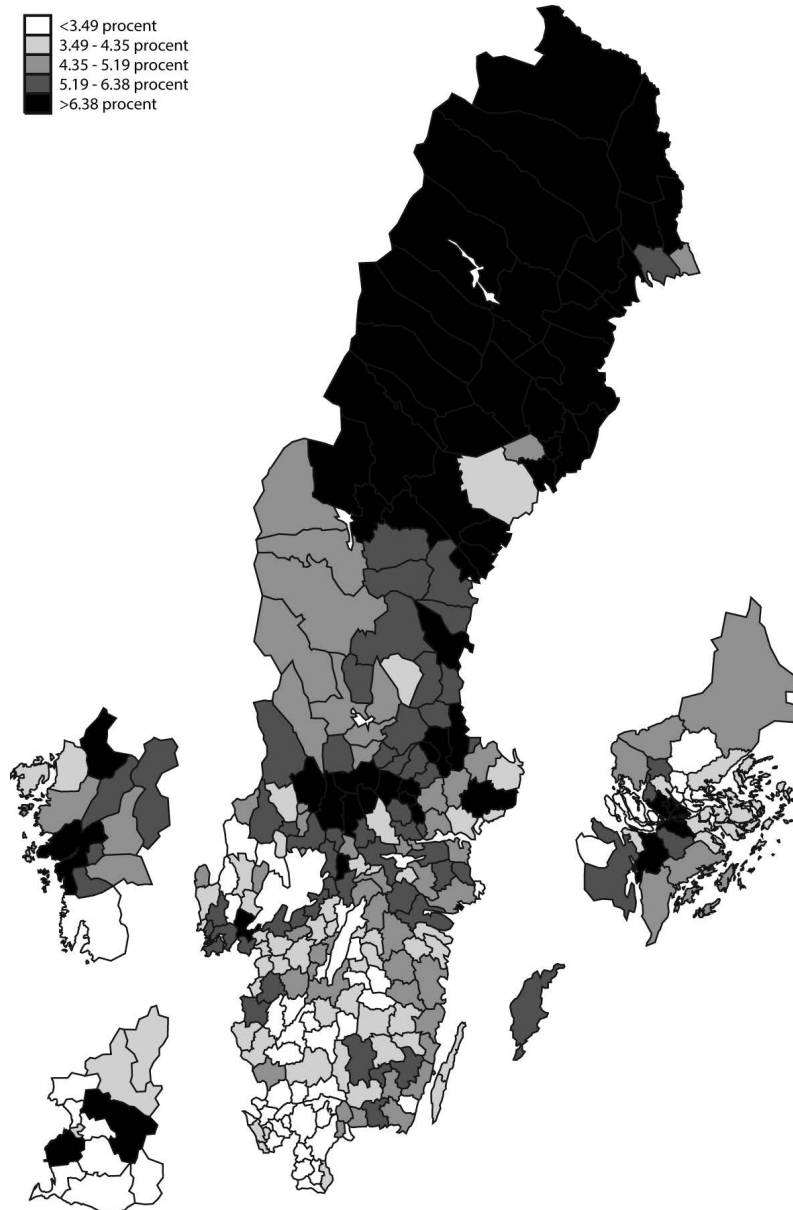
Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2014. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.9 Folkpartiets valresultat i riksdagsvalet 2014 i Sveriges kommuner (procent).

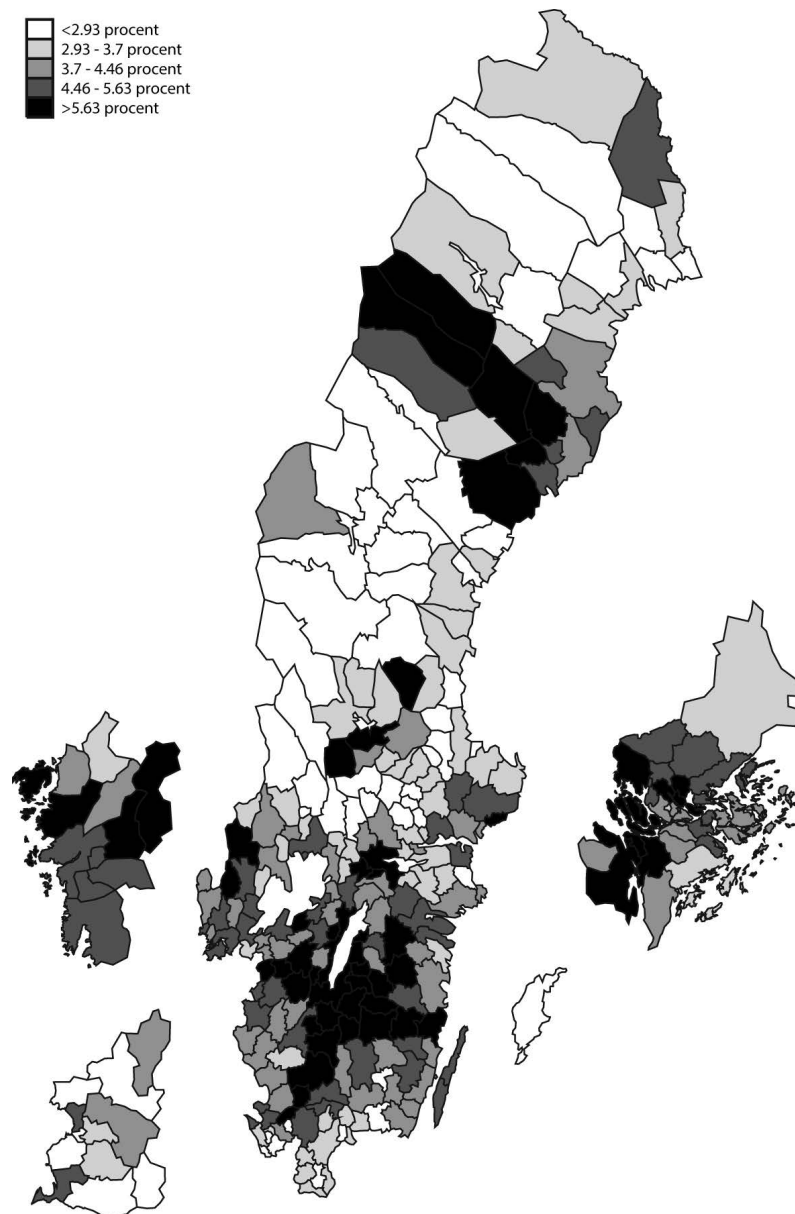
Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2014. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.10 Vänsterpartiets valresultat i riksdagsvalet 2014 i Sveriges kommuner (procent).

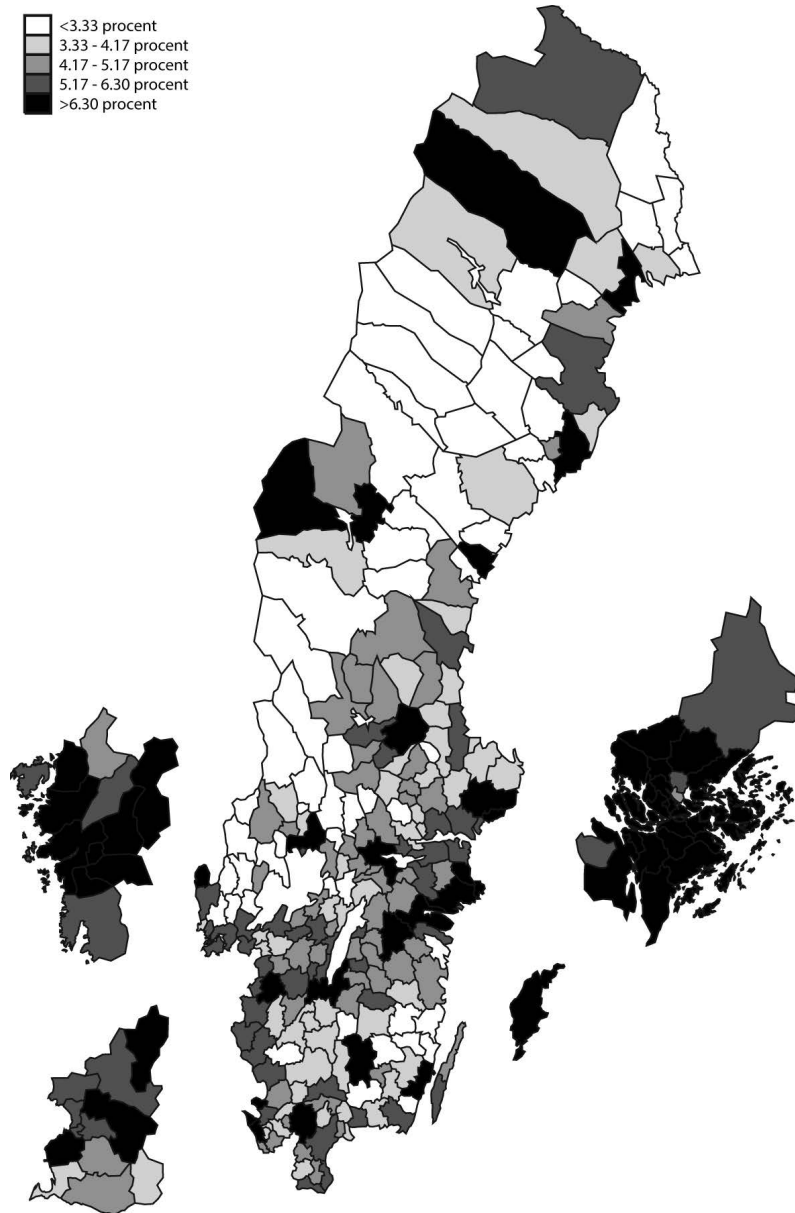
Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2014. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.11 Kristdemokraternas valresultat i riksdagsvalet 2014 i Sveriges kommuner (procent).

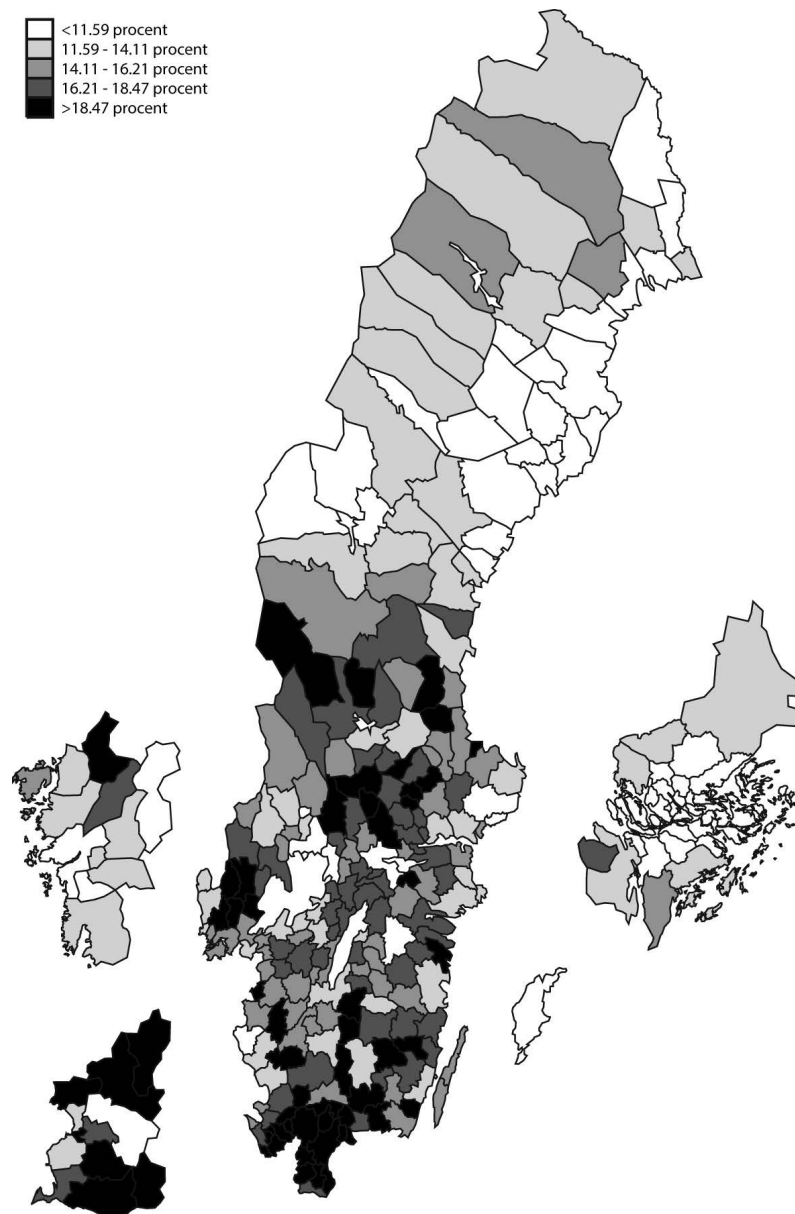
Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2014. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.12 Miljöpartiets valresultat i riksdagsvalet 2014 i Sveriges kommuner (procent).

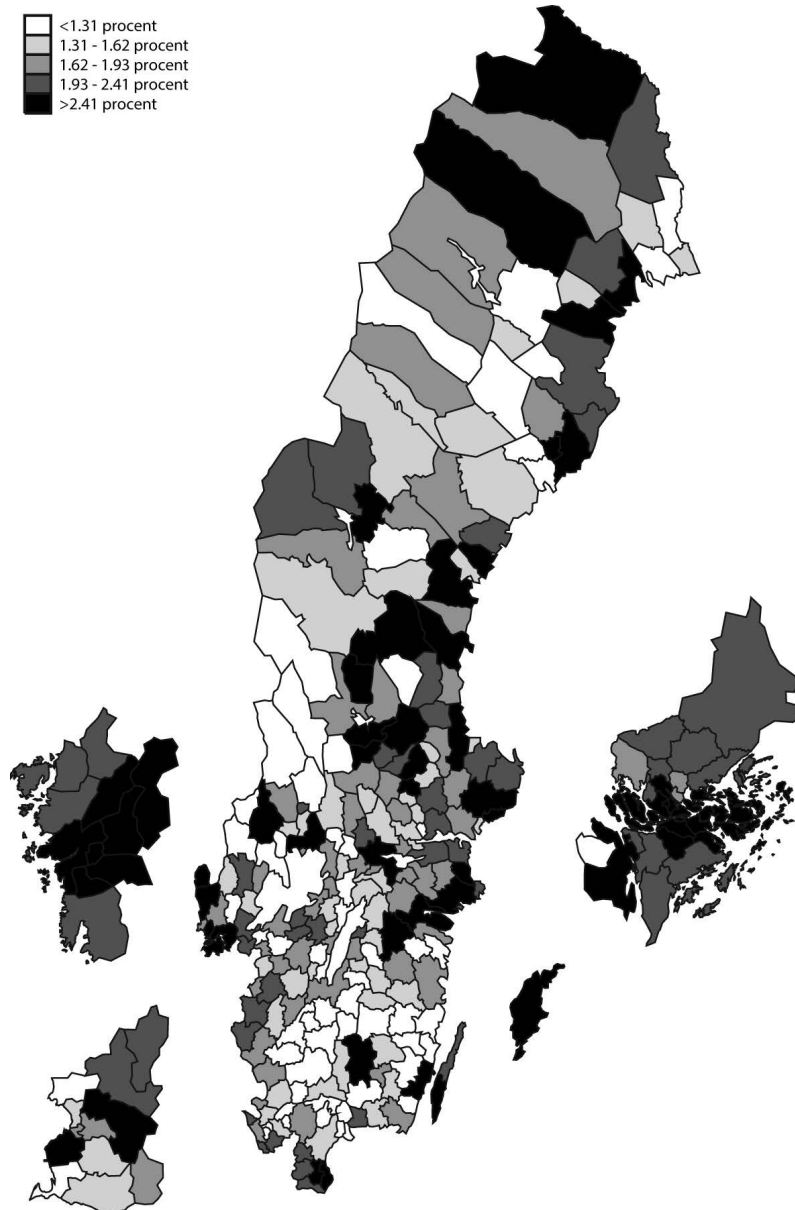
Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2014. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.13 Sverigedemokraternas valresultat i riksdagsvalet 2014 i Sveriges kommuner (procent).

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2014. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.14 Feministiskt Initiativs valresultat i riksdagsvalet 2014 i Sveriges kommuner (procent).

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2014. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Skånefaktorn för att förklara variationer i SDs styrka på olika platser har visat sig mycket svår att kontrollera bort i aggregerade analyser av SD-stöd (Rydgren & Ruth 2011): Även med hänsyn taget till befolkningsammansättning, näringsstruktur, invandring, flyktingmottagning, arbetslöshet och historiskt röstande finns en regional faktor som inte går att kontrollera bort i flervariabelanalyser (se kapitlet om Sverigedemokraterna i denna volym). Forskarna träter om huruvida det starkare stödet för SD i Skåne har att göra med utbudet: att en viktig förklaring kan vara att SD sedan länge haft etablerade lokala partiorganisationer i många av kommunerna (Erlingsson, Loxbo & Öhrvall 2012). Variationerna i Sverigedemokraternas regionala röststöd är ett intressant exempel på att platser, miljöer och områden kan utöva en självständig påverkan på politiskt beteende (Demker 2012).

Varför väljarundersökningar behövs

I det här kapitlet har vi stannat vid översiktliga beskrivningar av svenskt väljarbeteende som bygger på aggregerad valstatistik och offentligt publicerade opinionsmätningar. Vår huvudpoäng är att det inte räcker särskilt långt att enbart analysera officiella valresultat och aggregerade opinionsmätningar om man på allvar vill försöka förklara varför väljare röstar som de gör. Man kommer en bit på väg och det är ett utmärkt sätt att beskriva politisk struktur och förändring. Vi uppskattar kulturgeografiska ansatser inom valforskningen. Men utan tillgång till mikrodata är det hart när omöjligt att ge sig i kast med att söka *förklara* enskilda väljares politiska beteende vid valurnorna. Vill man veta mer om rösthandlingens djupare mening, varför väljare byter parti, varför val slutar som de gör och varför politisk förändring äger rum behövs något mer.

Det finns många motiv bakom individens handlande. En stor mängd betydelsebärande information om väljarnas intentioner och bevekelsegrunder går faktiskt förlorad när valkuvertet klistras igen. Vi menar att folkviljan är någonting mer än valsedlar som läggs på hög och räknas.

Vilka signaler väljaren egentligen ville sända till det politiska systemet via valsedeln förblir okänt så länge vi inte undersöker saken mer noggrant och frågar henne eller honom. Detta är kanske den viktigaste anledningen till varför omfattande väljarundersökningar av högsta möjliga kvalitet bör genomföras i en valdemokrati:

Vad som ligger bakom väljarnas röstningshandling för med sig viktig information om vad väljarens stöd egentligen innebär: Exakt vad ska de folkvalda representera? Exakt vilka mandat har givits representanterna? Utan valundersökningar kan de folkvalda representanterna göra som de gjorde innan det fanns systematiska väljarstudier: att själva definiera sina

mandat och sitt representationsskamp och utan störande omständigheter (som empiriska undersökningar) framföra hemmasnickrade förklaringar till varför val slutar som de gör.

Insikterna om att väljarbeteende är villkorat av omständigheter som ligger utanför individen drabbar snabbt alla som närmar sig forskningsområdet. Individens politiska beteende är inte avskärmat sammanhanget. Det äger rum i en historisk, social, kulturell, politisk och institutionell kontext. Och detta behöver man ta hänsyn till när man tolkar resultaten av undersökningar av politiskt beteende. Den svenska valdemokratin har många särdrag som sätter sin prägel på partiets, mediets och väljares sätt att agera under mandatperioderna och i samband med valen. Varje politiskt system "får de väljare det förtjänar" (Key 1966). Det är dessa särdrag hos den svenska valdemokratin som vi sökt sammanfatta i det här kapitlet och som vi tar med oss in i de fortsatta analyserna.

Kapitel 3

Valdeltagande

Ett grundläggande övervägande väljare gör i samband med demokratiska val är om de skall delta överhuvudtaget. Ställningstagandet borde vara enkelt: Ur strikt rationell synvinkel är det meningslöst att använda tid och resurser till att rösta. Sannolikheten att en avgiven röst i svenska riksdagsval skall bli den utslagsgivande för majoritetsläget i parlamentet är ohyggligt liten. Under bästa tänkbara förutsättningar handlar det om en chans på ungefär femtusen. Med mer realistiska utgångspunkter är sannolikheten nära noll.¹ I jämförelse framstår händelser som att pricka sju rätt på lotto eller att bli träffad av blixten som vardagsmat.

Anledningen till att medborgare röstar i demokratiska val kan alltså knappast vara att de själva vill vara den som lägger den avgörande rösten. Medborgare är inte så instrumentellt kortsiktigt nyttomaximerande som antagandena bakom den klassiska röstningsparadoxen förespeglar. Nej, andra vinster väntar de röstande – däribland en känsla av delaktighet i en kollektiv manifestation för demokratin, en nöjdhet över att ha uppfyllt en medborgerlig plikt, en förvisning om att den egna rösten har bidragit till att styra politiken i önskad riktning eller en övertygelse om att man åtminstone har dragit sitt strå till stacken för att byta ut den sittande regeringen. Att sova gott om nätterna är en nog så stor vinst för den vars hjärta slår för demokratin (Downs 1957, kap 14).

¹ Uppskattningen vilar på antagandet att vi har att göra med ett val mellan två alternativ. Sannolikheten för varje individ att rösta på det ena eller andra alternativet är .50. För svenska förhållanden har vi antagit att valet gäller majoritetsförhållandet mellan två politiska block. Sannolikheten (Q) för att en väljares röst avgör valet i ett samhälle med N väljare kan då beräknas med hjälp av en förenklad matematisk formel (Chamberlain & Rothschild 1981). Om vi istället antar att röstningssannolikheten för varje individ är något mer ojämn (.49/.51) är sannolikheten för att lägga en utslagsgivande röst ohyggligt liten, mindre än 10^{-31} .

$$Q(N, p) \approx \frac{2^{2N} \cdot p^N (1-p)^N}{\sqrt{\pi \cdot N}}$$

Valet att rösta eller inte rösta är emellertid inte bara en angelägenhet (och för övrigt en frihet!) för individuella medborgare. Nivån på det aggregerade valdeltagandet används ofta som totalbetyg på ett demokratiskt val – det enskilt viktigaste kvittot på hur väl valdemokratins inblandade aktörer (medborgare, partier, medier) tillsammans har lyckats med sina uppgifter. Högt valdeltagande är en första indikation på – om än inte en garanti för – att mycket har stått på spel för kandidater och partier, att det har förts en engagerande valrörelse om för väljarna angelägna frågor och att de ideologiska skillnaderna mellan alternativen har tydliggjorts under valrörelsen och att väljarna är nöjda med hur demokratin fungerar. Lågt valdeltagande kan indikera motsatsen – svaga valrörelser från partiernas sida, lam och trist valdebatt, begränsad eller bristfällig mediebevaktning, ospännande och oviktigt val, oengagerade medborgare, små skillnader mellan alternativen och missnöje med demokratin.

Det här kapitlet handlar om statsvetenskapens hittills bästa svar på frågan vilka faktorer som är mest betydelsefulla för att förklara valdeltagande. Varför går vissa medborgare och röstar medan andra stannar hemma på sofflocket? Varför blir valdeltagandet högre i vissa svenska riksdagsval och lägre i andra? Och varför skiljer sig valdeltagandet åt mellan olika politiska system?

Det dukade bordet

Få forskningsområden inom statsvetenskap är så genomstuderade som politiskt deltagande. Den moderna forskningen kring politisk participation har pågått i snart åttio år. Forskningstraditionen vilar tryggt på ett stort antal klassiska studier av politiskt deltagande i allmänhet och valdeltagande i synnerhet.²

Det lider ingen brist på teoretiska förklaringar till variationer i politiskt deltagande. Här kommer vi att strukturera analysen av valdeltagande efter tre huvudkategorier: (i) *institutionella förklaringar*, som besvarar frågor om varför valdeltagandenivåer skiljer sig åt mellan olika politiska system, (ii) *kontextuella förklaringar* som ger besked om varför valdeltagandenivåer skiljer sig åt mellan olika geografiska områden eller sociala miljöer (social kontext) och mellan olika val inom samma system (politisk

² Lipset 1960; Almond & Verba 1963; Verba & Nie 1972; Milbrath & Goel 1977; Rosenstone & Hansen 1993; Franklin 1996; Dalton 2000; Franklin 2004. För svenska studier, se t ex Oscarsson 1976; Petersson, Westholm & Blomberg 1989; Holmberg 1990; Bennulf & Hedberg 1999; Teorell & Westholm 1999; Hedberg, Oscarsson & Bennulf 2001; Oscarsson 2003; Strömblad 2003; Öhrvall 2012.

kontext), och (iii) *individförklaringar* som ger svar på varför vissa medborgare väljer att rösta medan andra stannar kvar på sofflocket.³

I tabell 3.1 har vi listat ett antal exempel på institutionella, kontextuella och individförklaringar hämtade från forskningsdiskursen om valdeltagande. Mer detaljer kring de olika förklaringarna och de underliggande kausala mekanismer som tros ligga bakom sambandens uppkomst kommer att diskuteras under respektive rubrik i den följande framställningen.

Tabell 3.1 En kategorisering av förklaringar till variationer i valdeltagande.

		Exempel på faktorer som bidrar till ett högre valdeltagande
Institutionella förklaringar	Valsystem Valadministration Valdagarnas placering	enkammarsystem; proportionella valsystem; gemensam valdag för lokala och nationella val; söndagsval; våral och höstval; låga spärrar; ordning på röstlängder; förtida röstningssystem; val relativt sällan; röstplikt
Kontextuella förklaringar	Politisk kontext	viktiga och spännande val; hög ideologisk polarisering; tydliga skillnader mellan politiska alternativ; engagerande valkampanjer; hög grad av partisammanhållning
	Social kontext	Högt deltagande, stora politiska resurser och hög grad av motivation i individens nära sociala omgivning; rekryterande nätverk
Individförklaringar	Resursförklaringar (tid, pengar, medborgarligen färdigheter)	<i>Hög social status</i> (med avseende på t.ex. kön, klass, yrke, utbildning, inkomst); <i>Stark social integration</i> (ålder, svenskfödd, gift/sammanboende, stort socialt nätverk, förvärvsarbete); politisk kunskap
	Motivationsförklaringar	partiidentifikation; politiskt intresse; konsumtion av politiska nyheter; ideologisk extremism; röstpliktskänslor

Vi argumenterar gärna för vikten av att valdeltagandeforskare analyserar alla tre förklaringsnivåerna samtidigt. Vägen till en rikare förståelse av valdeltagandets mekanismer är att studera hur institutionella, kontextuella och individförklaringar samspelar med varandra. Två medborgare som delar exakt samma individegenskaper kan nämligen mycket väl ha olika stor sannolikhet att delta beroende på karaktären på den pågående valkampen (kontextuell förklaring) eller vilket valsystem de lever under

³ En ytterligare kategori förklaringar skulle vara de *historiskt-kulturella förklaringarna* till högt valdeltagande, även om de sällan tillför särskilt stark förklaringskraft till jämförande studier (Jackman & Miller 1995). Historisk-kulturella förklaringar är exempelvis att det i vissa länder historiskt har rått goda förutsättningar för en normbildningsprocess som över tid har ackumulerat ett högt valdeltagande. En sådan förklaring till det ökade valdeltagandet i Sverige under efterkrigstiden är att folkrörelserna och de starka fackföreningarna har fostrat politiskt deltagande i allmänhet och valdeltagande i synnerhet (Oscarsson 1976). Se även Norris 2004.

(institutionell förklaring). Denna insikt är helt nödvändig inte enbart för forskare utan även för politiker som vill utforma strategier för att höja valdeltagandet.

Individförklaringar

Individförklaringar är de i särklass vanligast förekommande i traditionella studier av politiskt deltagande. Den främsta anledningen är att det är relativt lätt och tacksamt att studera skillnader i olika gruppers deltagande. Goda beskrivningar av valdeltagandet i olika grupper ger omedelbara besked om hur väl demokrativärdet politisk jämlikhet är uppfyllt. Ju lägre valdeltagande desto mer tenderar det att vara olika i olika grupper. Herbert Tingsten (1937) formulerade till och med en lag – *the law of dispersion* – om hur valdeltagandenivåer påverkar spridningen: ju lägre det aggregerade valdeltagandet är desto större olikheter mellan olika socioekonomiska grupper. Och omvänt, ju högre valdeltagande desto jämnare spridning av valdeltagande. I empiriska studier har det varit lätt att visa denna lagbundenhet (Bennulf & Hedberg 1999; Persson, Solevid & Öhrvall 2013).⁴

Studiet av valdeltagandet i olika befolkningsgrupper är betydelsefullt för att utvärdera konsekvenserna av lågt eller sjunkande valdeltagande. Framför allt vill man försäkra sig om att röstare och icke-röstare inte skiljer sig alltför mycket åt, något som i så fall riskerar att leda till bristande social eller politisk representativitet mellan väljare och valda. Inom Valforskningsprogrammet gör vi regelbundet sådana jämförelser. De visar att det alltså råder relativt små skillnader mellan soffliggare och röstare när det gäller politiska preferenser – möjligen med undantag för åsikter i EU-frågor och kärnkraftsfrågor (se bl a Bennulf & Hedberg 1999; Hedberg, Oscarsson & Bennulf 2001). Vi har kunnat visa att moderna svenska riksdagsval inte hade slutat dramatiskt annorlunda om samtliga medborgare hade varit med och röstat. Vi uppskattar att om alla röstberättigade utnyttjat sin rösträtt i 2014 års val (100 procent valdeltagande istället för 85,8) hade valresultatet förändrats mycket marginellt.⁵ De

⁴ För fler analyser av hur skillnader i olika deltagande- och engagemangsformer, däribland politiskt intresse, partiidentifikation, politisk diskussion och partimedlemskap, har utvecklats i Sverige under perioden 1986-2002, se Petersson & Ribbagen 2003 och Bennulf & Hedberg 1999.

⁵ Beräkningarna bygger på information om icke-röstares röstningsintentioner och partisympatier. Skattningen av andelen S-väljare i valundersökningen 2014 är 31,0 procent. Genom att utnyttja information om icke-röstarnas bästa parti kan vi estimera stödet för S bland samtliga röstberättigade till 31,5 procent (=+0,5 procentenheter). Vänsterpartiet skulle haft marginellt starkare röststöd om alla medborgare röstat (+0,1 procentenheter). För övriga partier är differenserna föl-

blygsamma effekterna av lägre valdeltagande bekräftas i internationella studier (Lutz & Marsh 2007). I val med betydligt lägre valdeltagande, kring 40 procent – vi tänker på de svenska Europaparlamentsvalen – är dock effekterna av den låga graden av väljarmobilisering på partiernas röstandel betydligt större. Om alla soffliggare hade valt att gå och rösta i de fyra Europaparlamentsvalen 1995, 1999, 2004 och 2009 hade Socialdemokraternas röststöd varit 5, 4, 9 respektive 5 procentenheter högre (Oscarsson & Holmberg 2010). Valdeltagandet har alltså ibland betydelse för valutgången, särskilt i val där valdeltagandet är lågt. Samtidigt finns undantag. I analyser av 2014 års EP-val kan inte denna påverkan av lågt valdeltagande på valresultatet skönjas lika tydligt som tidigare (Berg & Oscarsson 2015).⁶

Till de faktorer som styr varför vissa medborgare röstar och andra inte räknas till en början olika resursförklaringar.⁷ De flesta indikatorer på social status – däribland klass, utbildning, yrke och inkomst – samvarierar alltid och på ett mycket förutsägbart sätt, med sannolikheten att delta i allmänna val. Tjänstemän röstar i större utsträckning än arbetare, välbeställda röstar i större utsträckning än fattiga, högutbildade i större utsträckning än lågutbildade och gifta mer än ensamboende (se tabell 3.2).

Till resursförklaringarna för vi i det här sammanhanget också en andra grupp faktorer som har med individens grad av social integration att göra: ålder, civilstånd, medborgarskap, ursprungsland, storleken på sociala nätverk och ställning på arbetsmarknaden. Medelålders, svenskfödda, sam-

jande 2014: Centerpartiet (-0,2), Folkpartiet (-0,1), Moderaterna (-0,4), Kristdemokraterna (-0,1), Miljöpartiet (+0,2) Sverigedemokraterna (+0,1) och för Feministiskt Initiativ (-0,1 procentenheter). Den fortfarande spridda uppfattningen att det är partier till vänster som förlorar på ett lägre valdeltagande gäller mycket svagt för moderna riksdagsval. För mer information, se Oscarsson & Holmberg 2010:42.

⁶ En del studier tonar ned effekterna av det låga valdeltagandet i Europaparlamentsvalet (van der Eijk & van Egmond 2007). Slutsatsen att Europaparlamentsval inte skulle slutat annorlunda om fler röstat kan dock ifrågasättas eftersom de länderjämförande studier som gjorts inte haft tillgång till validerade röstlängder och därför kraftigt överskattat valdeltagandet. I de svenska EUP-valundersökningarna kontrolleras valdeltagande mot röstlängderna vilket förbättrar möjligheterna att studera skillnader mellan röstare och icke-röstare (Oscarsson & Holmberg 2010). För en jämförelse mellan valdeltagandeskattningar i svenska och europeiska EUP-valundersökningar, se Dahlberg & Persson 2013.

⁷ Resursmodellens flitigaste användare sammanfattar innebörden av individers resurser som tid, pengar och medborgerliga färdigheter (*civil skills*) (Verba, Schlozman & Brady 1995). Individers resurser kan också delas in i fysiskt kapital (materiella tillgångar), humankapital (utbildning, kunskap och färdigheter) och socialt kapital (sociala nätverk) (Coleman 1990; Teorell 2003). I mer sentida forskning om bland annat medborgares användning av politiska nyhetsmedier och processande av politisk information används en liknande uppdelning av faktorer, den så kallade OMA-modellen (*Opportunities, Motivations, Abilities*).

manboende, arbetstagare, personer med stora och breda sociala nätverk tenderar att delta i större utsträckning än unga, invandrare, arbetslösa och ensamstående (Öhrvall 2012).

Tabell 3.2 Valdeltagandet i riksdagsvalen 1976-2014 i olika grupper (procent).

	Fördelning												
	2014	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
kön													
man	51	92,3	91,1	90,1	89,3	83,5	85,3	85,9	80,1	78,2	78,8	81,8	84,5
kvinnor	49	91,4	90,4	92,2	90,4	88,4	88,2	87,8	82,7	82,1	85,2	87,5	87,2
ålder													
18-22	7	87,2	83,8	86,3	83,0	77,3	75,7	83,7	71,8	70,0	73,3	71,6	72,4
23-30	15	89,1	88,7	87,7	84,8	77,6	82,6	83,5	74,9	74,8	76,0	80,6	81,4
31-40	15	92,1	92,4	94,1	92,1	87,4	85,3	85,8	80,4	74,3	79,3	84,2	86,7
41-50	18	97,0	91,6	93,8	92,9	88,6	90,1	90,2	80,0	81,5	83,7	87,0	87,8
51-60	16	92,8	93,9	93,3	92,6	90,1	92,3	89,2	86,6	88,2	85,1	88,2	90,2
61-70	17	93,1	92,6	92,6	92,0	90,0	89,7	89,7	90,6	86,9	88,4	87,7	91,1
71-80	21	87,6	85,3	87,2	86,8	86,4	85,7	84,6	83,0	81,3	84,1	86,4	83,0
bostadsort													
glesbygd	17	94,4	93,9	92,7	88,8	84,6	89,4	87,8	82,0	77,0	80,4	80,1	86,7
mindre tätort	22	92,3	91,8	93,2	89,9	86,9	87,4	87,6	78,4	80,9	83,1	84,1	81,3
större tätort	45	92,4	89,7	90,2	90,3	85,8	85,8	86,2	83,2	82,0	83,6	86,2	86,0
Sthlm, Gbg, Malmö	17	87,0	90,3	91,4	88,6	87,6	88,3	87,7	85,0	81,3	80,2	85,4	90,1
utbildning													
låg	14	-	-	89,1	87,1	85,6	84,6	84,2	79,9	79,1	76,2	73,5	86,9
medel	43	-	-	93,4	90,1	84,2	87,2	86,6	79,9	75,4	79,8	86,3	80,8
hög	43	-	-	96,1	96,3	91,5	91,9	92,4	88,4	90,7	91,5	89,4	91,4
civilstånd													
gift/sambo	71	95,0	93,4	92,8	93,0	90,0	91,1	89,8	86,8	86,6	85,0	89,4	90,3
ensam: änka/änkling	3	83,4	83,5	87,5	87,7	93,2	85,0	86,4	83,8	76,5	84,7	87,6	95,6
ensam: fränskild/ogift	26	88,8	89,4	90,7	82,5	75,5	77,0	80,8	72,2	69,4	75,4	73,5	74,1
sysselsättning													
förvärvsarbetare	63	-	-	-	90,1	86,5	88,2	87,7	84,2	81,3	83,1	87,1	86,2
arbetslös/i åtgärder	3	-	-	-	77,8	58	69,2	78,9	60,3	70,3	61,9	68,8	65,3
yrke													
industriarbetare	8	91,5	87,7	89,8	84,7	80,1	82,6	83,1	73,9	68,3	70,8	78,9	75,4
övriga arbetare	19	88,0	88,0	88,6	85,6	83,8	82,8	82,2	76,7	74,1	75,8	75,7	82,2
tjänsteman, lägre	13	90,0	90,1	91,6	93,4	88,0	91,5	84,4	83,0	83,4	83,2	87,6	84,2
tjänsteman, mellan	24	94,4	95,1	96,4	95,8	90,4	92,1	91,6	88,2	89,4	88,6	91,1	90,3
tjänsteman, hög	21	97,7	93,4	94,2	97,2	91,4	92,6	91,9	90,7	90,4	93,7	90,4	88,6
företagare	8	92,8	93,3	92,7	92,3	83,8	83,4	86,0	84,5	76,2	70,4	93,7	92,3
jordbrukare	1	95,1	92,0	89,9	89,2	91,8	87,0	91,4	88,6	88,6	83,8	80,9	100,0
studerande	6	90,9	93,2	90,2	86,0	85,8	86,1	90,6	79,8	75,4	83,4	70,4	88,2
klass													
arbetarklass	29	89,6	87,8	89,1	85,2	82,4	82,7	82,6	75,5	72,2	74,0	76,6	80,0
medelklass	71	94,2	93,4	93,7	94,8	89,3	90,8	89,9	87,6	87,2	86,2	90,3	88,9
facklig tillhörighet													
LO	35	92,9	89,3	90,6	87,0	83,4	85,3	85,1	77,0	72,9	75,6	79,4	77,5
TCO	40	92,6	95,2	95,8	93,7	84,2	93,3	91,5	91,4	90,7	93,7	92,3	89,6
SACO	25	98,2	94,5	97,5	98,6	92,1	94,7	95,4	94,2	93,1	91,1	92,2	92,8

Tabell 3.2 (forts.)

	Fördelning												
	2014	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
privat/offentlig tjänst													
statlig	11	93,0	91,8	94,7	89,3	88,7	90,1	88,9	88,1	86,7	89,6	90,6	84,9
kommunal/regional	28	-	93,7	94,0	91,1	91,2	88,4	88,6	84,4	85,8	87,1	85,0	91,6
privat	61	91,0	93,0	90,3	89,6	84,2	86,4	86,0	81,1	78,9	78,9	85,0	85,6
inkomst													
mycket låg	10	-	-	90,8	84,5	76,8	80,0	82,2	68,9	68,9	75,4	68,2	69,2
ganska låg	20	-	-	87,9	87,0	83,0	81,0	81,5	77,4	74,4	75,6	80,6	81,1
varken hög eller låg	40	-	-	91,0	89,6	86,8	86,9	86,2	81,5	80,3	82,6	85,6	88,4
ganska hög	20	-	-	94,5	92,8	89,4	93,6	92,8	86,3	86,0	86,9	90,4	91,2
mycket hög	10	-	-	94,8	96,0	91,0	90,8	92,9	92,1	91,6	89,5	95,2	92,2
samtliga		91,8	90,7	91,4	89,9	86,0	86,7	86,8	81,4	80,1	82,0	84,6	85,8

Kommentar: Data för riksdagsvalen 1976-1998 är hämtade från Bennulf, Martin och Hedberg, Per *Utanför demokratin* i Amnå, Erik (red) Våljare i förändring. SOU 1999:132. Kompletterande data och data för riksdagsvalen 2002, 2006, 2010 och 2014 är hämtade från valundersökningarna vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Data är viktade med hänsyn taget till att valdeltagandet är högre bland personer som ställer upp för intervju jämfört med det faktiska valdeltagandet och jämfört med personer som avstår från att delta i undersökningarna. I de fall värden saknas är orsaken att data inte är helt jämförbara eller att data saknas. Observera att yrkesgruppen "företagare" i undersökningen 2006 enbart omfattar 179 svarspersoner och i undersökningen 2010 endast 146 svarspersoner. Uppgiften om valdeltagande i gruppen kan vara ett slumpresultat. I medelklass ingår tjänstemän, företagare och jordbrukare. Studerande ingår ej i analysen. I gruppen arbetslösa ingår även personer verksamma i olika åtgärds- eller studieprogram. Inkomstvariabeln har vid varje måttillfälle konstruerats så att fördelningen är 10, 20, 40, 20, 10 procent från de med mycket låg inkomst till de med mycket höginkomst. Bland lågutbildade ingår personer med endast obligatorisk skola och yrkesskola. Bland högutbildade ingår personer med högskole- eller universitets utbildning. Personer med gymnasial eller annan utbildning har förts till medelutbildade. Svarkategorierna för statlig tjänst innefattar 1976 även kommunal och regionalanställda personer. Fördelningen för 2010 och 2014 summerar ibland inte till 100 procent eftersom inte alltid samtliga kategorier redovisas. När det gäller sysselsättning ingår samtliga i procentbasen, t ex även studerande, hemarbetande, förtids- och ålderspensionärer. I procentbasen för klass ingår studerande. Procentbasen för fackföreningstillhörighet är beräknad bland samtliga, exklusive personer som uppger att de aldrig förvärvat arbetat (98 personer). I procentbasen ingår dock personer som uppger sig inte tillhöra någon fackförening eller uppger sig tillhöra andra organisationer. När det gäller anställning i privat respektive offentlig tjänst utgörs procentbasen av samtliga, exklusive personer som aldrig förvärvat arbetat.

En andra grupp av individförklaringar kan samlas under rubriken motivationsförklaringar.⁸ Hit förs egenskaper som är viktiga individuella drivkrafter bakom beslutet att delta i valen, t ex graden av politiskt intresse och engagemang, konsumtion av politiska nyheter, graden av partiidentifikation och politikerförtroende, känslor av röstningsförpliktelse och om man upplever att röstning i valen är en meningsfull påverkansform, upp-

⁸ En annan vanlig rubrik på dessa förklaringar är incitamentsförklaringar. Dessa kan i sin tur delas upp i selektiva och kollektiva incitament för politiskt deltagande (Teorell 2003). Selektiva incitament är de belöningar som endast kommer den deltagande personligen till del (nöje, eget inflytande, sova gott om natten, tillfredsställelse) medan kollektiva incitament ger samma förmåner till såväl deltagare som icke-deltagare (politiska utfall som är positiva även för icke-deltagare, t.ex. långsiktigt upprätthållande av det demokratiska systemet).

fattningar om skillnader mellan de politiska alternativen och ideologisk extremism. Sannolikheten att rösta tenderar att vara högre bland personer som står långt till vänster eller långt till höger i politiken än bland personer i den ideologiska mittfåran. Personer som är politiskt engagerade, intresserade, kunniga och som exponerar sig mycket för politiska nyheter tenderar inte oväntat att vara mer motiverade att delta i valen än personer som saknar intresse för politik.

Hur starka effekter på individuellt valdeltagande kan vi då förvänta oss från olika motivationsförklaringar? I 2014 års valundersökning återfinns flera indikatorer för medborgarnas motivation att rösta (se tabell 3.3). Samtliga motivationsfaktorer uppvisar inte oväntat starka bivariata samband med individuellt valdeltagande. Uppfattningar om valets viktighet och meningsfullhet, om ideologiska skillnader mellan partierna och frågan om huruvida det spelar någon roll vem som vinner valet är centrala inslag i medborgarnas röstningskalkyler. Valdeltagandet är som lägst bland personer som uppger att de inte alls är intresserade av politik (65 procent) och bland personer som anser att det inte spelar någon roll vem som vinner eller förlorar valet (57 procent).

Individens motivation eller incitament att delta i allmänna val är en kraftfull men samtidigt självklar och på ett sätt intetsägande förklaring till individuellt valdeltagande. Motivationsförklaringar ligger relativt nära det beteende som skall förklaras, valdeltagande. Att personer som inte uppfattar en handling som meningsfull tenderar att avstå från handlingen är inte så märkligt.

De halvstarka sambanden visar att emellertid att demokratiska medborgare i stor utsträckning grundar beslutet att rösta eller avstå på egna förnuftsbaseade bedömningar av valets meningsfullhet och alternativens karaktär – det vill säga faktorer som mycket väl kan variera från ett riksdagsval till ett annat eller mellan val på olika politiska nivåer.

Med hjälp av multipel regressionsanalys kan vi bättre illustrera i vilken utsträckning resurs- respektive motivationsförklaringar påverkar individens sannolikhet att rösta i riksdagsval. Det empiriska underlaget för vår analys är största tänkbara – vi har här använt så många valundersökningar som möjligt från perioden 1956-2014 (se tabell 3.4).

Valet av operationella indikatorer för individens resurser och motivation har i viss utsträckning styrts av tillgänglighet, men är samtidigt fullgoda representanter för de olika kategorierna av förklaringar till individuellt valdeltagande. Som mått på social status använder vi kön, inkomst, utbildning och klasstillhörighet. Som indikatorer på individens grad av social integration använder vi ålder, civilstånd, ställning på arbetsmarknaden och födelse-land.

Tabell 3.3 Motivation och valdeltagande 2014 (procent).

	procent		procent
Spelar roll vem som sitter vid makten		Valets viktighet	
1 Det spelar en roll	86	Bryr mig mycket om vem	
2	93	som vinner eller förlorar	91
3	80	Spelar inte så stor roll	57
4	80		
5 Det spelar inte någon roll	62	Politiskt intresse	
Partiidentifikation		Mycket intresserad	89
Stark partiidentifikation	95	Ganska intresserad	89
Svag partiidentifikation	83	Inte särskilt intresserad	83
Ingen partiidentifikation	85	Inte alls intresserad	65
Ingen partipreferens	82	Lätt att se skillnader mellan partierna?	
Ideologisk extremism		mycket lätt	89
0/10 långt t vänster/höger	86	ganska lätt	85
1/9	87	varken lätt eller svårt	85
2/8	93	ganska svårt	86
3/7	92	mycket svårt	88
4/6	83		
5 mitten	85		

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2014 års valundersökning. Valdeltagandet är kontrollerat mot röstlängderna. Vi har viktat upp icke-röstare i undersökningen för att bättre reflektera det officiella valdeltagandet i 2014 års riksdagsval.

För att mäta röstningsmotivation använder vi politiskt intresse, partiidentifikation och ideologisk extremism som operationella indikatorer. Vår multipla regressionsanalys ger besked om hur sannolikheten att rösta skiljer sig åt mellan olika grupper under kontroll för andra förklaringsfaktorer.

Resultaten i modell 1 visar att män under perioden 1956-2014 har varit sämre än kvinnor på att utnyttja sin rösträtt (i genomsnitt -2,5 procentenheter), att personer med högst inkomst röstat i högre grad än personer med lägre inkomst (+5,4), högutbildade mer än lågutbildade (+2,3) och personer från medelklassen i högre utsträckning än personer från arbetarklassen (+2,2). Personer som är gifta eller sammanboende har röstat i betydligt större utsträckning än ensamstående (+7,4) och förvärvsarbete i större utsträckning än andra grupper (+2,5). Förklaringar som har med resurser och graden av social integration har stora effekter på valdeltagandet.

Regressionsmodellen är ett bra illustrerande exempel på att motivationsförklaringar till valdeltagande står mycket starka. Oavsett individers grad av social integration eller social status spelar nivå på politiskt engagemang stor roll för sannolikheten att en individ utnyttjar sin rösträtt. Politiskt intresserade personer och personer som betraktar sig som an-

hängare av partier röstar i större utsträckning än ointresserade och icke-anhängare.

Tabell 3.4 Betydelsen av resursförklaringar och motivationsförklaringar för sannolikheten att rösta i svenska riksdagsval 1956-2014 (logistiska effekter).

	Modell 1 1956-2014			Modell 2 1968, 1976-2014		
	b	std	Δ	b	std	Δ
Konstant	-0.292**	.140		+ .500***	0.162	
Resursförklaringar						
Social Status						
Kön (1=man)	-.339***	.038	-2.5	-.423***	.043	-2.8
Inkomst (5 kat, 0-1)	+.695***	.079	+5.4	+.732***	.081	+5.1
Utbildning (1=hög utbildning)	+.323***	.055	+2.3	+.256***	.059	+1.6
Klass (1=arbetarklass)	+.286***	.039	+2.2	+.234***	.044	+1.6
Social integration						
Ålder (18-80)	-.011	.007	-5.6	-.019**	.008	-9.3
Ålder ²	0.000	.000	+8.5	.000***	.000	+10.7
Civilstånd (1=gift/sammanboende)	+.842***	.037	+7.4	+.828***	.042	+6.6
Ställning på arbetsmarkn. (1=förvärvsarb.)	+.315***	.053	+2.5	+.365***	.059	+2.7
Motivationsförklaringar						
Politiskt intresse (1=mkt/ganska Intr.)	+.551***	.038	+4.3	+.476***	.042	+3.3
Partiidentifikation (1=stark+svag ident.)	+1.109***	.039	+8.8	+.985***	.045	+7.0
Ideologisk extremism (5 kat, 0=mitten1=flank)	-	-		+.556***	.075	+3.5
Antal svarspersoner	30 093			27 007		
McFadden's pseudo R ²	.108			.101		

Kommentar: Vi har slagit samman valundersökningar från perioden 1956-2014 till en gemensam analysdatabas. Två modeller har specificerats, en för samtliga undersökningar (modell 1) och en mindre för undersökningarna 1968, 1976-2014 där ideologisk extremism också finns med som oberoende variabel. Viktvariabler användes för att dels korrigera valdeltagandet vid varje tillfälle mot officiella valresultat, dels korrigera för respektive undersöknings urvalsstorlek. Alla variabler i analysen är kodade mellan 0 och 1. Vi använde binära variabler för kön (1=man), Utbildning (1=högskoleutbildning), Civilstånd (1=gift/sammanboende), förvärvsarbete (1=förvärvsarbete) och politiskt intresse: 1=mycket/ganska intresserad. Ideologisk extremism operationaliserades med hjälp av den elvgradiga vänster-högerskalan och visar med fem olika värden (0; 0,25; 0,50; 0,75; 1,0) avståndet i antal skalsteg från den ideologiska mittpunkten av skalan. Inkomstvariabeln standardiserades varje år för att underlätta jämförelser över tid. Fem inkomstgrupper användes för att spegla en procentuell fördelning 10-20-30-20-10. Inkomstvariabeln kodades sedan som 0, 0,25, 0,50, 0,75 och 1,0. För att återspegla det välkända kurvlinjära sambandet mellan ålder och valdeltagande har en variabel för kvadrerad ålder (ålder²) lagts in i regressionskvationen. För att skatta effekterna av de olika förklaringsvariablerna användes logistisk regression eftersom den beroende variabeln är binär (0/1). För att underlätta tolkningen av de logistiska effekterna (b) har vi också beräknat hur stor förändring (Δ) av sannolikheten för röstning som en enhets förändring av de oberoende variablerna i genomsnitt producerar när alla andra oberoende variabler antar sitt genomsnittliga värde. ***=p<.001, **=p<.01, *=p<.05.

Modell 2 i tabellen visar att faktorer som intresse, partianhängarskap och ideologisk extremism alla bidrar rejält till att höja den förväntade sannolikheten för röstning (+3,3, +7,0 respektive +3,5 procentenheter). Den

lägre sannolikheten att rösta bland lågutbildade ensamstående arbetslösa personer från arbetarklassen kan, åtminstone i vår modell, nästan helt kompenseras med ett högre politiskt engagemang. Den slitna sportfloskeln att "motivation slår klass" kommer alltså väl till pass även när det gäller valdeltagande.

Kontextuella förklaringar

Beroende på sociala och politiska omständigheter som råder i samband med ett riksdagsval kan medborgares sannolikhet att rösta antas variera alldeles oavsett individegenskaper. För att kunna uppskatta betydelsen av rådande omständigheter behövs kontextuella analyser där betydelsen av egenskaper hos individer och egenskaper hos individens sociala och politiska omgivning kan uppskattas samtidigt (Huckfeldt & Sprague 1993). Att analysera kontexter är långt ifrån något nytt. Men med tanke på dess fruktbarhet när det gäller att producera kunskap om samspelet mellan individer och miljöer är kontextuell analys fortfarande underutnyttjad. Studier om betydelsen av social och politisk kontext har gjort det vanskligt att i fortsättningen utelämna kontextuella förklaringar från analyserna.⁹

Vi exemplifierar genom att närstudera effekten av en social omständighet som länge har ansetts särskilt viktig för individens sannolikhet att rösta – nämligen att personer i den nära omgivningen mangrant sluter upp vid valurnorna. En sådan omgivningseffekt kan förstås som att latent röstpliktsnormer reproduceras och upprätthålls särskilt framgångsrikt i vissa sociala miljöer, närmare bestämt i sådana miljöer där många andra röstar och där röstandet uppfattas som ett normalt beteende. Vi använder här andelen röstande i väljarnas eget valdistrikt som en kontextuell variabel. Vi är medvetna om att indikatorn är ett mycket grovt mått på hur stark "demokratisk anda" som återfinns i en individs

⁹ Statsvetaren Per Strömblad undersöker bland annat om individer blir mindre politiskt engagerade av att bo i fattiga och invandrartäta områden. Med hjälp av kontextuell analys uppskattas effekterna av individens sociala omgivning (andelen arbetslösa och invandrartätheten i bostadsområdet) på deras politiska engagemang under kontroll för en rad välkända individuella förklaringsfaktorer. Strömblads analyser visar att kontexten är betydelsefull: Områdesarbetslöshet har en stark oberoende negativ effekt på sannolikheten att en viss individ går och röstar. Bostadsområdets invandrartäthet har emellertid en positiv effekt på politiskt engagemang. Resultatet blir förståeligt, menar Strömblad, om man tar hänsyn till en annan kontextuell faktor, nämligen politiktäthet. Invandrartäta bostadsområden har länge varit föremål för en lång rad olika offentligt initierade lokala åtgärdsprogram som bland annat resulterat i ett högre politiskt deltagande och engagemang (Strömblad 2003).

nära sociala omgivning. Uppgiften är att undersöka om det finns någon direkt oberoende effekt av väljarnas sociala omgivning på sannolikheten att rösta under kontroll för ett stort antal kraftfulla individförklaringar till valdeltagande (se tabell 3.5).

Tabell 3.5 Kontextuella effekter på sannolikheten att rösta i riksdagsvalet 2014 (logistiska effekter).

	b	std fel	Δ
Konstant	-2.601**	1.224	
Resursförklaringar			
Social Status			
Kön (1=man)	-.274	.180	-2.2
Inkomst (5 kat, 0-1)	+.320	.286	+2.7
Utbildningsnivå (1=hög utbildning)	+.193	.212	+1.5
Klass (1=arbetare)	+.107	.197	+0.8
Social integration			
Civilstånd (1=gift/sammanboende)	+1.191***	.174	+12.7
Födelseland (1=född i Sverige)	+1.322***	.220	+16.8
Motivationsförklaringar			
Politiskt intresse (1=mkt/ganska pol. intresserad)	+.270	.180	+2.3
Partiidentifikation (1=starkt+svagt anhängarskap)	+.146	.209	+1.2
Ideologisk extremism (5 kat, 0=mitten-1=flank)	+.486	.310	+3.8
Kontextuella effekter			
Valdeltagandet i valdistriktet (.46-.94)	+2.630*	1.224	+9.9
Antal svarspersoner	1512		
McFadden's pseudo R ²	.10		

Kommentar: Uppgifter om valdeltagandet i svarspersonernas valdistrikt är hämtade från den officiella valstatistiken. Individvikter har använts för att skatta de logistiska effekterna men inte för att beräkna förändringarna av de predicerade sannolikheter att rösta. Valdistrikt är den lägsta möjliga aggregeringsnivån vi har tillgång till. I 2014 års val fanns 6 227 valdistrikt (www.val.se). Logistiska effekter är svårtolkade. För att underlätta tolkningen av effekterna har vi beräknat hur stor förändring i predicerade sannolikheten att rösta som en enhets förändring i de oberoende variabelerna producerar (Δ). Eftersom storleken på dessa förändringar är avhängig värdena på samtliga övriga variabler i modellen har vi uppskattat förändringarnas storlek under en alldeles särskild omständighet, nämligen när alla andra variabler antar sitt genomsnittliga värde. ***=p<.001; **=p<.01; *=p<.05

I likhet med de tidigare analyserna ser vi att såväl resurs- som motivationsförklaringarna står mycket starka när det gäller att förklara röstning i riksdagsvalet 2014. Enligt regressionsanalysen skulle en svagt partiidentifierad politiskt icke intresserad manlig invandrad ensamstående industriarbetare med låg inkomst, som saknar högskoleutbildning och som bor i ett lågröstande valdistrikt ha mycket låg predicerad sannolikhet för att dyka upp vid valurnorna (p=.17). En karikatyr av den andra ytterligheten är en svenskfödd gift högskoleutbildad höginkomsttagande kvinna som identifierar sig med ett politiskt parti, är politiskt intresserad, intar en extrem ideologisk position på vänster-högerdimensionen och bor i ett högröstande valdistrikt (p=.98).

Det verkligt intressanta är förstås den kontextuella effekten av andelen röstande i det egna valdistriktet. Resultaten går i hypotesens riktning: sannolikheten att rösta är högre i valdistrikt med högt valdeltagande än i valdistrikt med lågt valdeltagande. Effekten är dessutom stor, hela +9,9 procentenheter. Vi har tidigare visat effekten i analyser av 2006 och 2010 års val. Även i 2014 års val ser vi alltså oberoende effekter av social kontext på valdeltagandet (Oscarsson & Holmberg 2008, 2013).¹⁰

Låt oss också illustrera kraften i den andra kategorin kontextuella effekter – valhandlingens politiska kontext. De politiska kontextfaktorer vi vet mest om är de som rör graden av ideologisk polarisering och graden av spänning (Rosenstone & Hansen 1993; Reif 1997). I de flesta länder finns gott om variation när det gäller dessa egenskaper. Somliga val är mindre spännande och mindre ideologiskt laddade än andra – faktorer som samspelar med väljarnas motivation att rösta. Om valet inte är spännande, om regeringsmakten inte står på spel, om möjligheterna till ansvarsutkrävande är begränsat, om förutsättningarna att förutse framtida koalitionsbyggande är dåliga och om det inte finns tydliga ideologiska skillnader mellan alternativen krävs det helt enkelt lite extra för att väljarna skall pallra sig till valurnorna. Blir det däremot kamp om regeringsmakten, om valutgången är oviss, om ansvaret för den förda politiken under den gångna mandatperioden är tydligt och om nationen står inför ett viktigt ideologiskt vägval är omständigheterna avsevärt bättre för att mobilisera även de mest svårflirtade medborgarna till valurnorna.

Vi undersöker en politisk kontextförklaring som vid upprepade tillfällen har visat sig vara betydelsefull för möjligheterna att nå ett högt valdeltagande: graden av spänning (van Egmond, de Graaf & van der Eijk 1998; van Egmond 2003; Franklin 2004). Jämnt lopp-hypotesen (*close race hypothesis*) säger att ju mer oviss valutgången är desto högre blir valdeltagandet. Ett jämnt val där utgången är oviss bör kunna mobilisera fler väljare än val där utgången är given på förhand. Orsaken är att den högre valrörelsetemperatur som spänningen skapar gör att partierna anstränger sig mer för att mobilisera väljare och att mediernas bevakning av valet intensifieras (Downs 1957; Aldrich 1993; Norris et al. 1999).

¹⁰ En fortsatt analys visar att sambandet mellan "aggregerad röstvilja i valdistriktet" och valdeltagande försvinner om vi kontrollerar för mellanliggande motivationsförklaringar som ligger närmare den beroende variabeln och som har att göra med medborgares bedömningar av valets viktighet eller medborgarnas inställning till röstningshandlingens effektivitet. När vi elaborerar sambandet ytterligare visar analysen att det kan finnas variationer i "deltagaranda" mellan olika valkretsar som har betydelse för individens deltagande i valen men som inte är möjligt att kontrollera bort med hjälp av fler faktorer på individ- eller aggregerad nivå. Att bo på platser där många andra röstar/inte röstar tycks alltså smitta av sig. En förklaring kan vara att röstande personer har en stark tendens att mobilisera andra att gå och rösta. I områden med färre röstande personer äger inte den typen av rekrytering i den nära sociala omgivningen rum.

Tabell 3.6 Effekten av spännande val på valdeltagandet under kontroll för traditionella individförklaringar 1968-2014 (logistiska effekter)

	b	std fel	Δ
Konstant	+ .222	.267	
Resursförklaringar			
Social Status			
Kön (1=man)	-.421***	.043	-2.8
Inkomst (5 kat, 0-1)	+.742***	.081	+5.2
Utbildningsnivå (1=hög utbildning)	+.273***	.059	+1.7
Klass (1=arbetare)	+.242***	.044	+1.7
Social integration			
Ålder (18-80)	-.020	.008	-9.7
Ålder ²	.000	.000	+11.0
Civilstånd (1=gift/sammanboende)	+.830***	.042	+6.6
Ställning på arbetsmarkn. (1=förvärvsarb.)	+.351***	.059	+2.6
Motivationsförklaringar			
Politiskt intresse (1=mkt/ganska Intr.)	+.481***	.042	+3.4
Partiidentifikation (1=stark+svag ident.)	+.947***	.045	+6.7
Ideologisk extremism (5 kat, 0=mitten-1=flank)	+.596***	.075	+3.7
Politisk effekt			
Graden av spänning (procentenheters vinstmarginal; 1,0-10,6)	-.068	.008	-4.7
Antal svarspersoner	27 007		
McFadden's pseudo R ²	.11		

Kommentar: För detaljer om kodning och viktning, se tabellkommentaren till tabell 3.4. Graden av spänning operationaliserades på tre olika sätt (abc nedan) och ett summerat index beräknades: a) valresultatet för socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet (1982-) minus röststödet för kristdemokraterna, centerpartiet, moderaterna, folkpartiet och ny demokrati (1991 och 1994). b) absolut skillnad mellan 50 procent (egen majoritet) och röststödet för socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet (1982-), c) Sifos genomsnittliga blockdifferens i procentenheter i augustimätningarna inför valen 1968-2014. Spänningsindex fick följande värden respektive år: 1968 5,6, 1970 2,0, 1973 1,7, 1976 3,5, 1979 1,0, 1982 4,9, 1985 2,4, 1988 8,1, 1991 4,7, 1994 10,6, 1998 6,2, 2002 6,6, 2006 1,7, 2010 6,8 och 2014 6,8 procentenheter. ***=p<.001; **=p<.01; *=p<.05.

I Sverige får jämnt lopp-hypotesen ibland empiriskt stöd (van Egmond 2003; Franklin 2004; Holmberg & Oscarsson 2004) och ibland inte (Persson, Wass & Oscarsson 2013). Det svenska tvåblocks-systemet underlättar operationaliseringar av hur spännande utgången av riksdagsvalen har varit. Balansen mellan det socialistiska och borgerliga blocket har varit och är fortfarande helt avgörande för regeringsbildningen. Som mått på graden av spänning i respektive val använder vi här helt enkelt skillnaden i faktiskt röststöd för de två blocken: den absoluta blockdifferensen i procentenheter. För att beräkna detta mått har vi använt dels opinionsinstitutet Sifos augustimätningar inför varje riksdagsval, dels de faktiska valresultaten (se tabell 3.6).

I det här fallet, när också 2014 läggs till i samlingen av val, får vi ett svagare stöd för jämnt lopp-hypotesen jämfört med tidigare. Visserligen

finns en tydlig negativ effekt (-4,7 procentenheter) som bekräftar att ju mer ospännande valet är desto lägre blir valdeltagandet. Sambandet gäller även under kontroll för våra individförklaringar men faller under gränsen för att vara statistiskt signifikant. Den förväntade skillnaden i sannolikheten att en individ röstar är 4,7 procentenheter lägre vid det mest ospännande valet (1994: 10,6 enheters skillnad) än vid det mest spännande valet (1979: 1,0 enheter). Jämna och spännande val kan innebära högre valdeltagande än avgjorda och ospännande val.¹¹

Institutionella förklaringar

Länderjämförande studier av institutionernas betydelse för aggregerade valdeltagandenivåer är en väl upptrampad stig inom forskningen. Effekterna av valsystemens och partisystemens beskaffenhet på valdeltagande är stora och väl kända (Grofman & Lijphart 1986; Powell 1986; Jackman & Miller 1995; Norris 2004). Det mest kända resultatet gäller hur valdeltagandet varierar mellan olika typer av valsystem. Majoritetsvals-system tenderar att producera ett avsevärt lägre valdeltagande än proportionella vals-system.

Institutionella förhållanden ingår i de mest kraftfulla förklaringarna till valdeltagande. Enligt den brittiske statsvetaren Mark Franklins flernivåanalyser är institutionella spelregelförklaringar omkring fyra gånger kraftfullare än individförklaringar (2004). Det beror bland annat på att medborgare i olika länder inte skiljer sig tillräckligt mycket åt vad gäller individegenskaper som tid, pengar och medborgerliga färdigheter för att individskillnader skall kunna förklara de ofta stora skillnaderna i valdeltagande mellan olika system.

Kraften i de institutionella förklaringarna kan förstås genom att likna de formella ramarna vid ett slags trösklar för deltagande. Vissa institutionella ordningar såsom tvång att förhandsregistrera sig som väljare, majoritetsvals-system, höga spärrar till parlamentet, tvåkammers-system, vinter-val och val mitt i arbetsveckan leder till att trösklarna för deltagande höjs. På motsvarande sätt leder ett proportionellt vals-system, enkammers-system, gemensamma valdagor och ett generöst förtida röstningssystem till sänkta trösklar för deltagande. Förklaringen ligger i samspelet mellan individers

¹¹ En förklaring till de försvagade sambanden kan vara att valet 2014 visserligen var spännande och ledde till ett högre valdeltagande, men var samtidigt inte särskilt spännande i just regeringsfrågan. Sverigedemokraterna utgjorde ett eget alternativt skilt från de båda regeringsalternativen. I en sådan situation fångar vårt spänningsmått inte in graden av spänning särskilt bra. Bättre mått på spännande val behöver utvecklas för att klargöra sambandet.

motivation och regelverket: enskilda individers instrumentella motivation att gå och rösta ökar och minskar beroende på de institutionella förutsättningarna. Sannolikheten för att en viss person kommer sig iväg och röstar beror på hur höga trösklarna för deltagande är.

I det här sammanhanget finns ingen anledning att genomföra nya analyser av hur institutionella ordningar påverkar valdeltagandet. Frågan här gäller snarare om de etablerade kunskaperna från internationell valdeltagandeforskning kan användas för att ge handlingsrekommendationer om vad som kan göras för att vi ska kunna vidmakthålla ett högt valdeltagandet i Sverige.

Det i särklass mest effektiva sättet att höja valdeltagandet i ett land är att genomföra institutionella reformer som höjer medborgarnas instrumentella motivation att rösta. De flesta institutionella ordningar som vi vet gynnar högt valdeltagande är redan införda i Sverige. Med utgångspunkt från lärdomarna av den internationella valdeltagandeforskningen skulle man kunna betrakta vårt nuvarande system som skraddarsytt för att åstadkomma högt valdeltagande (Rose 2000). Vi har ett proportionellt valsysteem (1921-) och ett parlament med en kammare (1970-). Väljarna har därmed många alternativ att välja bland och lätt att förutse effekterna av olika ageranden vid valurnorna. Valdagens placering är också idealisk: Våra val ligger alltid på en ledig söndag och av tradition alltid i september (det ursprungliga argumentet för valdagarnas placering var att hela landet är snöfritt och skörden bärgad). Höstval är jämfört med vinter- eller sommarval gynnsamt ur valdeltagandesynpunkt. Och, än mer viktigt för valdeltagandenivån, våra nationella och lokala val genomförs samtidigt (Oscarsson 2001).

Så vilka slags institutionella reformer skulle då kunna genomföras för att ytterligare öka valdeltagandet i Sverige? Den på papperet mest effektiva reformen av de som återstår är att införa röstplikt. För närvarande har omkring 35 länder i världen röstplikt (www.int-idea.se). Trots att de individuella bestraffningarna för en utebliven röst ofta är försumbara har röstobligatorium inte oväntat en klart positiv effekt på valdeltagandet under kontroll för andra betydelsefulla institutionella faktorer – att inte rösta blir ju detsamma som att bryta mot lagen! Den stora nackdelen med röstplikt är förstås att valdeltagandesiffrorna mister sin betydelse som måttstock för demokratins välmåga. Dessutom går högtidligheten i röstningshandlingen helt förlorad. Att rösta riskerar att bli lika kul som att deklarerera.

Sänkta riksdagsspärren skulle också kunna vara en framkomlig väg om man vill öka valdeltagandet. Att sänka riksdagsspärren från fyra till två procent eller ta bort spärren helt skulle sannolikt öka valdeltagandet ef-

tersom det inte längre är bortkastat för väljare att stödja även mycket små partier. Sänkta spärrar skulle samtidigt ha stora parlamentariska konsekvenser: fler partier i riksdagen och svårare att bilda stabila regeringar. Men om man *enbart* bryr sig om valdeltagandesiffror skulle sänkta spärrar vara en framkomlig väg.

En annan justering av valsystemet som skulle åstadkomma något högre valdeltagande är att ytterligare förbättra möjligheterna till förtida röstning. Vårt förtida röstningssystem är redan idag ett av världens mest generösa. Tusentals röstmottagningslokaler i hela landet står öppna för att ta emot röster 18 dagar före valen. En möjlig ytterligare reform som skulle kunna sänka trösklarna för deltagande är att införa elektronisk röstning via nätet för medborgare som inte befinner sig i Sverige.

Sänkt rösträttsålder till 16 år skulle också kunna höja valdeltagandet på lite längre sikt. Beteendet att rösta i allmänna val är till stor del en inlärd vana. Statsvetaren Mark Franklin menar att en röstningsdebut i under ordnade former redan i skolåldern är att föredra om man vill tidigt etablera en vana att rösta hos uppväxande generationer (Franklin 2004). Andra är mer skeptiska och menar att sextonåringar ännu inte är tillräckligt mogna att rösta.

Sverige har ett valsystem som maximerar valdeltagande. Så länge vi inte gör några förändringar alls kommer vi alltså ha goda möjligheter att bibehålla vår höga placering i valdeltagandeligan. Och omvänt, de flesta förändringar av rådande valsystem och valadministration som vi kan tänka ut skulle behöva betalas med lägre valdeltagande. Mest kostsamt ur valdeltagandesynpunkt skulle vara att införa majoritetsvals-system. Vi vet ganska mycket om vilka effekter vi kan förvänta oss på det politiska livet. Allt annat lika skulle effekterna av ett majoritetsvals-system i enmansvalkretsar innebära färre partier, färre invandrare, ungdomar och kvinnor i demokratiskt valda församlingar, bättre möjligheter till ansvarsutkrävande för medborgarna, lägre priser för konsumenterna, fler borgerliga regeringar, mindre av vänsterpolitik, reformpolitik och fördelningspolitik och mer frekventa regeringsskiften än idag. Men framför allt: majoritetsvals-system skulle producera ett lägre valdeltagande i riksdagsvalen, kanske närmare tjugofem procentenheter lägre. I huvudsak produceras det lägre valdeltagandet av att det finns färre politiska alternativ att välja bland och

att det blir meningslöst för många väljare att försöka påverka valutgången i ojämna enmansvalkretsar.¹²

Andra förslag på förändringar skulle kosta mindre i lägre valdeltagande, men ändå kraftigt reducera våra möjligheter att också i fortsättningen tillhöra den exklusiva grupp av länder som i snitt har ett valdeltagande högre än 80 procent. Ett system med skilda valdagar – att anordna kommunval och riksdagsval vid olika tillfällen – skulle t.ex. på sikt leda till en ”norsk” situation, det vill säga ett omkring 10-15 procentenheter lägre valdeltagande i kommunala val. Förslaget att införa rullande val som i Tyskland, att genomföra en tredjedel av kommunvalen varje år, skulle sannolikt få ännu större konsekvenser. Att flytta riksdagsvalen från september till efter riksdagens vårsession i slutet av maj eller början av juni – med hänsyn till den förändrade budgetprocessen – skulle enligt analyserna också kosta några procentenheter i lägre valdeltagande (Oscarsson 2001).

Problemet med vårt nuvarande valsystem är att ett högt valdeltagande inte är det enda värde vi idealt sett vill maximera. Låt oss avsluta diskussionen med några exempel på kniviga överväganden. Den goda demokratin kräver dessutom handlingskraft i form av starka majoritetsregeringar och medborgerliga möjligheter att utkräva politiskt ansvar från sina förtroendevalda. Vårt proportionella valsystem producerar relativt politiskt jämlika utfall och halvhyfsad åsiktsrepresentation, men leder samtidigt till svårigheter att bilda stabila, handlingskraftiga majoritetsregeringar. Systemet med gemensam valdag för kommun- och riksdagsval leder till högt valdeltagande i kommunvalen, men försvårar samtidigt medborgarnas möjligheter att effektivt utkräva ansvar för den förda politiken på rätt nivå och för rätt saker.

Att lära sig rösta

Valdeltagandet i etablerade västerländska demokratier har varit påfallande stabilt under hela efterkrigstiden. Visserligen har valdeltagandenivåerna minskat. Men fallet är begränsat: i genomsnitt föll nivåerna med mellan 6 och 9 procentenheter mellan 1970 och 1990-talets slut. Sedan millennieskiftet har valdeltagandet återhämtat sig något, men nivåerna är

¹² Resonemanget bygger på forskning om effekterna av valsystem på valdeltagande (Rosenstone & Wolfinger 1978; Powell 1986; Jackman & Miller 1995; Franklin, van der Eijk & Oppenhus 1996). Hit hör också de mer sentida uppsatserna om valsystemets effekter på konsumentpriser, regeringsskiften, regeringsfärg och förutsättningar att bedriva reform- och fördelningspolitik (Iversen & Soskice 2002; Powell 2002). Effekter av att byta från proportionellt till majoritetsvalsystem behandlas även i Berggren, Karlson & Nergelius 2001.

totalt sett lägre idag än tidigare. I de flesta länder har valdeltagandet visserligen inte varierat med mer än plus minus 5 procent från landmedelvärdet under perioden efter 1945. I Sverige är spannet mellan det lägsta och högsta valdeltagandet de senaste femtio åren bara 12 procentenheter. Det är inte så stort utrymme för överraskningar.

Svar på frågan varför valdeltagandet har varit relativt stabilt i västerländska demokratier baseras på den enskilt viktigaste kausala mekanism som påverkar om en medborgare röstar eller inte: *politisk socialisation* (Franklin 2004). Valdeltagandet är stabilt eftersom vanan att gå och rösta etableras mycket tidigt genom politisk socialisation.¹³ De som finner anledning att rösta i någon av de första tre valen de har möjlighet att delta i fortsätter att rösta oavsett om det inte står så mycket på spel i ett särskilt val.¹⁴ Många väljare fattar beslutet att rösta eller inte rösta vid ett tillfälle i livet – när första röstkortet skickas ut. Stabiliteten i valdeltagandennivåerna beror därför till stor del på den tröghet som tidigt inlärdastningsvanor genererar.

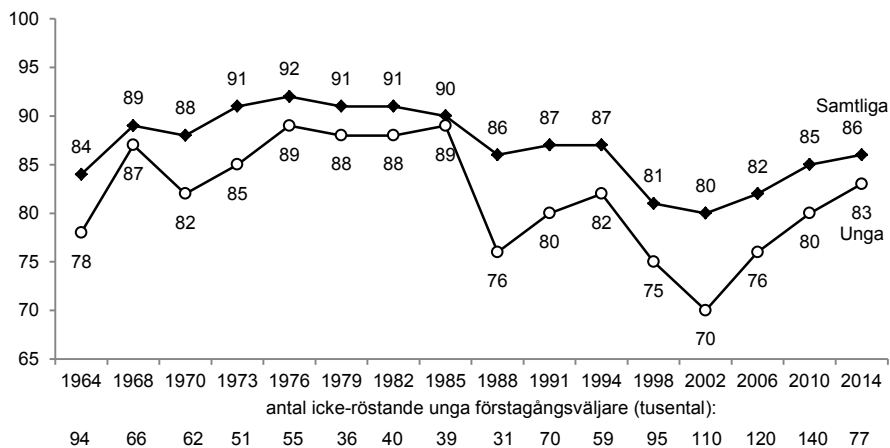
Så hur ser läget ut i Sverige? Finns det några tecken på att dagens unga inte ”lär sig” rösta på samma sätt som deras föräldrar och farföräldrar gjorde tidigare? Vi vet att valdeltagandet alltid har varit lägre bland unga än bland äldre väljare (se figur 3.1). Vid varje riksdagsval är valdeltagandet bland förstagångsväljarna lägre än i valmanskåren som helhet. En uppfattning inom forskningen är att unga väljare reagera starkare på variationer i valens karaktär än äldre grupper av väljare. Hypotesen stämmer bara delvis för svenska riksdagsval. Vid de val som varit relativt ospännande i regeringsfrågan i så måtto att det relativt tidigt stått klart vem som skulle vinna regeringsmakten – 1988, 1998 och 2002 – har valdeltagandet bland förstagångsväljarna varit särskilt lågt. Valdeltagandefallet har varit större bland förstagångsväljarna än bland väljarna som helhet. Och under 1970-talet, den period då svenska riksdagsval var mer spännande och starkare ideologiskt laddade än idag, var valdeltagandet bland unga förstagångsväljare nästan lika högt som bland samtliga väl-

¹³ Amerikansk forskning om politisk socialisation visar att det första röstningstillfället i en ung amerikans liv är en viktig katalysator för ett livslångt politiskt deltagande i allmänna val (Sears & Valentino 1997; Sears & Funk 1999). Forskningen visar att de första tre valen utgör ett formativt moment när det gäller den sociala inläringen att delta i demokratiska val (Highton & Wolfinger 2001; Fowler 2006; Meredith 2009). Yosuf Bhatti och Kasper M Hansen har visat att röstsannolikheten bland de yngsta väljarna är större bland de som bor kvar hemma med röstande föräldrar än bland de som flyttat hemifrån (Bhatti & Hansen 2012). Se även Öhrvall 2012.

¹⁴ ”The transition between unengaged and established appears to happen during the first three elections that people are exposed to as voting-age adults” (Franklin 2004:213). Se även Plutzer 2002.

jare. Valet 2006 var spännande tack vare regeringsfrågan och då krympte avståndet igen. Valen 2010 och 2014 har också varit mobiliseringsval vilket krympt gapet ytterligare. Vid 2014 års val visar SCBs valdeltagandeundersökning ett valdeltagande bland förstagångsväljarna på hela 83 procent. Kohortanalyser av valdeltagande i olika generationer visar att valdeltagande i allt väsentligt följer ett livscykelmönster (se tabell 3.7).

Figur 3.1 Valdeltagandet i svenska riksdagsval 1964-2014 bland samtliga väljare och bland unga förstagångsväljare (procent).

Kommentar: Valdeltagandenivåerna för samtliga är hämtad från officiell valstatistik. Valdeltagandet bland unga förstagångsväljare är urvalsskattningar från SCB:s valdeltagandeundersökningar. Rösträttsåldern sänktes 1969 från 21 till 20 år och 1974 till nuvarande 18 år. Antalet röstberättigade förstagångsväljare i svenska förstakammarval/riksdagsval under perioden har varit följande (andelen förstagångsväljare av samtliga röstberättigade): 1964: 425 957 (7 procent); 1968: 507 790 (9,3 procent); 1970: 344 200 (6,1 procent); 1973: 318 097 (5,6 procent); 1976: 488 194 (8,2 procent); 1979: 302 224 (5,0 procent); 1982: 328 765 (5,4 procent); 1985: 356 209 (5,7 procent); 1988: 321 649 (5,1 procent); 1991: 324 153 (5,1 procent); 1994: 305 294 (4,7 procent); 1998: 386 517 (5,9 procent); 2002: 387 806 (5,8 procent); 2006: 436 598 (6,3 procent); 2010: 504 431 (7,1 procent); 2014: 450 979 (6,1 procent).

Källa: SCB, Allmänna Valen från respektive år. För fler analyser av valdeltagande bland unga och äldre väljare se (Persson & Oscarsson 2010; Öhrvall 2012).

Det finns generationseffekter men de är blygsamma, särskilt om man kontrollerar för faktorer som också skiljer sig åt mellan olika generationer (Persson, Wass & Oscarsson 2013). Kohortanalysen visar också att sambandet mellan ålder och valdeltagande är kurvlinjärt. Inom varje generation (radvis i tabellen) ökar andelen röstande i takt med ökad ålder, kulminerar omkring 60 år för att sedan falla tillbaka igen.

Generationer som började rösta under den tidiga demokratins historia inledningsvis hade ett relativt lågt valdeltagande, ungefär som dagens unga. Trettioalisterna startade på 75 procent i 1956 års val men spottade

snabbt upp sig till 95 procent i 1968 års val. Bland fyrtialisterna röstade endast 73 procent i 1964 års val. Tre val senare var andelen röstande fyrtialister 94 procent. Resultaten är inte särskilt förvånande med tanke på att valdeltagandet ökade i alla generationer under 1950- och 1960-talet. Men ökningen av valdeltagandet under perioden var klart större bland yngre än bland äldre.

Motsvarande mönster med snabbt växande valdeltagande återfinns emellertid inte för senare generationer. Femtialisterna som gavs möjlighet att begå sin röstningsdebut under tidigt 1970-tal hade redan i 1973 års val ett valdeltagande över 90 procent och har sedan upprätthållit denna höga nivå genom livet. Sextialisterna började något lägre, 87 procent 1979, och har sedan mer eller mindre följt den nationella trenden i valdeltagande med tillfälligt lägre deltagande i 1988 och 1998 års val.

Tabell 3.7 Valdeltagande i olika kohorter 1956-2014 (procent).

Födelseår	Valår																	
	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06	10	14
1991-2000																	81	70
1981-1990															79	78	81	84
1971-1980												83	89	81	86	84	88	85
1961-1970								87	89	91	84	89	90	87	83	86	89	88
1951-1960						92	94	92	91	94	90	90	93	87	91	89	90	91
1941-1950			73	86	85	94	95	96	96	95	93	94	94	89	93	90	90	91
1931-1940	75	84	80	95	92	94	97	96	96	95	93	96	95	94	93	91	89	83
1921-1930	79	91	90	95	94	95	97	95	94	96	94	93	93	92	89	82	84	
1911-1920	91	95	91	95	93	95	96	98	94	93	92	91	90	85	87			
1901-1910	91	94	92	94	94	93	95	93	91	93	89							
1891-1900	92	85	90	93	91	88	94	84										
1876-1890	78	88	81	86														

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningarna 1956-2014. Uppgifterna om valdeltagande har korrigerats mot vallängden. Uppgifter om såväl valdeltagande som födelseår är hämtade från Valundersökningarnas urval, vilket innebär att några intervjuvikter inte behöver användas. Däremot förekommer under hela perioden en svag överrepresentation av röstare i valundersökningarnas urval. Grupper med färre än 30 personer redovisas inte.

Detsamma gäller för sjuttialisterna som efter sex riksdagsval ligger kvar i närheten av den valdeltagandenivå som generationen hade i samband med debuten i tidigt 1990-tal. Åttialisterna, slutligen, utnyttjade i debuten 2002 sin rösträtt ungefär i samma omfattning som trettio- och fyrtialisterna gjorde strax efter det andra världskrigets slut.

Ett bra svar på frågan är att det framtida valdeltagandet i dagens ungdomsgeneration beror på. Valdeltagande är villkorat av institutionella förhållanden och föränderlig social och politisk kontext. Vi vet inte hur spännande eller ideologiskt polariserade framtidens val kommer att vara. Vi vet inte heller om vi kommer att ha samma valsystem i framtiden.

Få är permanenta soffliggare

Vi har ett högt valdeltagande i Sverige. Samtidigt är det mellan 15-20 procent av de röstberättigade som inte deltar. Men är det samma personer som i val efter val inte deltar? Eller är det många som röstar ibland och ibland inte? Hur ser trafiken ut mellan mellan gruppen icke-röstare och röstare?

Resultaten visar att det bara var åtta procent av de röstberättigade medborgarna som var icke-röstare i både 2010 och 2014 års riksdagsval (se tabell 3.8). Hela åttiofyra procent deltog i båda riksdagsvalen. Andelen medborgare som mobiliserades till valurnorna i samband med 2014 års riksdagsval (4 procent) var till antalet ungefär lika stort som andelen medborgare som demobiliserades (7 procent), enligt valundersökningens tvåvalspanel.

Tabell 3.8 Rörligheten mellan gruppen röstare och icke-röstare 1976-2014 (procent)

	Panel											
	1973 1976	1976 1979	1979 1982	1982 1985	1985 1988	1988 1991	1991 1994	1994 1998	1998 2002	2002 2006	2006 2010	2010 2014
Icke-röstare	4	4	3	5	5	7	7	8	11	10	8	5
Mobiliserade	4	4	3	4	3	9	6	4	6	7	6	4
Demobiliserade	4	4	5	4	8	6	6	10	8	7	7	7
Röstare	88	88	89	87	84	78	81	78	75	76	79	84
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	2344	3513	3506	3521	3623	3505	3097	2735	3508	3593	3596	3643

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarnas tvåvalspaneler. Uppgifter om röstning har hämtats från de officiella röstlängderna. Mobiliserade är de väljare som inte röstade i det första valet men som valde att göra det i det påföljande valet. Demobiliserade är de som röstade vid det första valet men inte i det påföljande.

Genom att ta hjälp av minnesuppgifter om deltagande – som visserligen är mycket osäkra – kan vi med hjälp av valundersökningarna också uppskatta trevalsrörligheten till och från gruppen röstare och icke-röstare bland samtliga väljare (Petersson 1977). En sådan analys visar att andelen medborgare som kan betraktas som permanenta soffliggare faktiskt är relativt blygsam, endast omkring 5 procent (se tabell 3.9). Minnesuppgifterna som vi använder innebär att vi underskattar denna andel med omkring två procentenheter. Men ändå. De permanenta soffliggarna – de som kan betraktas som ”förlorade” för valdemokratien i betydelsen att de aldrig deltar i allmänna val – är en mycket liten grupp.

Våra resultat ställer tidigare föreställningar om valskolkande medborgare på ändan: det finns en stor grupp medborgare – numera kring 17-20 procent – som röstar ibland och ibland inte. Gruppen medborgare som

”missar” ett val då och då ökar alltså i antal. Det kan bero på att det är allt fler väljare som villkorar sitt deltagande: är det inte tillräckligt spännande eller angeläget så står man över. En annan förklaring kan vara att väljarna blivit fysiskt mer rörliga och kanske inte befinner sig i Sverige när det är val. Den cirkulära migrationen ökar liksom antalet svenskar som bosätter sig utomlands (jfr Solevid 2016).

Tabell 3.9 Trevalsörligheten mellan gruppen icke-röstare och röstare 1976-2014 (procent).

Minne	1970	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006
Panel	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
Panel	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
Icke-röstare tre val	3	1	1	3	2	2	3	3	5	4	4	2
En av tre val	3	2	3	4	3	5	4	6	6	6	5	4
Två av tre val	6	7	7	7	9	11	13	12	13	14	12	12
Röstare tre val	88	88	89	86	86	82	80	79	76	76	79	82

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarnas tvåvalspaneler. Uppgifter om röstning vid t-2 har hämtats från de officiella röstlängderna. Röstning vid t-2 är minnesdata. Vikter har använts för att korrigera urvalsskattningarna mot det officiella valdeltagandet vid tidpunkt 2. I 2010 och 2014 års undersökningar hade vi även tillgång till registeruppgifter för respondenternas valdeltagande i 2002 respektive 2006 års riksdagsval. En analys som bygger på enbart registeruppgifter visar följande siffror för trevalsörligheten 2002-2006-2010: icke-röstare tre val: 6 procent, en av tre val: 6 procent, två av tre val: 14 procent och röstare tre val 73 procent. Och för 2006-2010-2014: icke-röstare tre val: 4 procent, en av tre val: 7 procent, två av tre val: 13 procent och röstare tre val 76 procent.

Valdeltagande med liten fallhöjd

Kommer Sverige att i nära framtid kunna försvara sitt medlemskap i den stolta ”80-klubben” – det vill säga de länder som har ett valdeltagande över 80 procent? Som framgått av kapitlet står vi institutionellt väl rustade för att möta eventuella utmaningar. Utformningen av vårt nuvarande valsystem och vår valadministration tycks vara optimerat för högt valdeltagande.

Läsaren får själv sälla sig till optimisternas eller pessimisternas skara. En viktig lärdom att ta med sig från det här kapitlet är vår analys av soffliggandets historia sett över fler val. Tre fjärdedelar av medborgarna kommer antagligen fortsätta att rösta i framtida val med samma regelbundenhet som de gjort i de tre senaste valen alldeles oavsett hur spännande eller ideologiskt laddade framtida riksdagsval blir. Med 82 procent stabila röstare i ryggen är fallhöjden i valdeltagandet i svenska riksdagsval högst begränsad. Deltagandet i våra riksdagsval står alltså inte inför ett omedelbart sammanbrott. Vi kan alltså räkna med högt valdeltagande i kommande riksdagsval.

Kapitel 4

Sociala skiljelinjer

En av de mest väldokumenterade utvecklingstrenderna inom samhällsvetenskapen är att politiska partiers tidigare mycket stabila sociala väljarbaser sakta håller på att urholkas. Samband mellan väljares socioekonomiska grupptillhörighet och partival, som tidigare kunnat härledas tillbaka till grundläggande materiella förhållanden och livsvillkor, är betydligt svagare idag än för ett halvsekel sedan. Gruppintressen och väldefinierade sociala skiljelinjer äger inte längre samma centrala plats i partiernas konkurrens om allt rörligare och självständigare väljare.

Men förändringarna går mycket långsamt. Röstning i val är ett starkt vaneskapade beteende och ett resultat av livslång politisk socialisation. Därför existerar fortfarande tydliga samband mellan det gamla industrisamhällets kategoriseringar och dagens partival. Grundläggande livsvillkor skänker stabilitet till politiskt beteende och sätter tydliga gränser för korttidsförändringars storlek. Politiskt beteende är fortfarande till stor del förankrat i förhållanden och omständigheter som är mycket stabila över tid.

Det här kapitlet ger en introduktion till politisk-sociologiska modeller för röstningsbeteende. Vi kommer att kartlägga systematiskt hur partiernas röststöd i olika väljargrupper har förändrats på både lång och kort sikt. Fokus ligger på de sociala skiljelinjer som historiskt haft starkast strukturerande inverkan på svenska väljares beteende vid valurnorna.

Den politisk-sociologiska modellen

Väljare röstar på partier som företräder deras intressen och värderingar. Socialt urskiljbara kategorier av väljare röstar på partier som företräder den egna gruppens intressen och värderingar. Människors intressen och värderingar är produkter av deras sociala erfarenheter. Sådana utgångspunkter ligger till grund för sociologiska förklaringsmodeller för väljarbeteende. Föreställningar om att väljare gruppröstar – det vill säga tenderar att rösta i enlighet med den samhällsgrupp de tillhör (t ex klass, yrke, sektor, religion, region, etnicitet, språk, kön) – är populära inom den politiska sociologin. Populariteten beror helt enkelt på att det fortfarande är

fruktbart att använda sociologiska förklaringsmodeller i analyser av väljarbeteende.

Redan i de första klassiska väljarstudierna överraskades man av styrkan i sambandet mellan social stratifiering och röstningsbeteende (Lazarsfeld, Berelson & Gaudet 1944). Det ursprungliga syftet med Paul Lazarsfelds bok *The People's Choice* var att studera amerikanska presidentvalskampanjers kortsiktiga effekter på valet. En ambitiöst upplagd kampanjpanelundersökning i sju (!) steg genomfördes. Men Lazarsfelds nydanande konsumentorienterade psykologiska stimulus-respons modell för väljarbeteende fick inte alls det empiriska stöd han förväntat sig. Med kunskap om sociala karaktärsdrag och predispositioner – i första hand *socioekonomisk status* och *religion* – kunde väljarforskningens pionjärer med oväntad stor framgång förutse amerikaners kandidatval även utan att ta hänsyn till den aktuella presidentvalskampanjens mobiliserande kraft på väljarna.

Uppföljningsstudierna bekräftade den starka förklaringskraften i *socioekonomisk struktur* (Berelson, Lazarsfeld & McPhee 1954; Katz & Lazarsfeld 1955). Alltsedan dess står sociologiska modeller centrala inom väljarforskningen. Snart sagt alla förklarande analyser av väljarbeteende tar sin utgångspunkt i individens grundläggande levnadsvillkor.¹

Det råder knappast något tvivel om att människors sociala erfarenheter och förutsättningar är viktiga förklaringar till politiska preferenser i allmänhet och till partival i synnerhet. Människor som har vuxit upp i likartade sociala miljöer, ackumulerat liknande erfarenheter och befinner sig i liknande sociala situationer tenderar att utveckla likartade intressen och värderingar och, som en konsekvens av detta, att rösta på likartade partier.

Svaren på frågan om varför det överhuvudtaget kan uppstå samband mellan sociala karaktäristika och röstningsbeteende är många. Att äga vissa karaktäristika producerar i sig ingen benägenhet att rösta på vissa partier – de teoretiskt intressanta förklaringarna ligger i vad som händer på vägen, i de kausala mekanismerna (Oskarson 1994; Holmberg 2000).

Men vilka slags sociala skillnader mellan befolkningsgrupper är meningsfulla att studera? Alla socialt särskiljande karaktärsdrag blir inte per automatik politiskt relevanta. Oavsett teoretisk utgångspunkt handlar studier av sambanden mellan sociala karaktärsdrag och partival om en kausal resa från individens materiella förutsättningar och sociala erfaren-

¹ För de väljarforskare som tidigare analyserat aggregerad valstatistik var de starka sambanden mellan sociala karaktäristika och partival förstas inte lika överraskande (Tingsten 1937). För en sentida beskrivning av den s k Columbiaskolans forskningsprogram, se Smith 2001.

heter, via intressen, värderingar och politiska sakfrågeåsikter, till beteende (röstning). I själva verket behandlar alla modeller komplexa relationer mellan å ena sidan individers sociala och politiska erfarenheter och å andra sidan de institutionaliserade uttrycken för de intressekonflikter som dessa skilda erfarenheter producerar (rörelser, partier, fackföreningar, intresseorganisationer).²

Pionjärarbetena inom väljarforskningen identifierade två centrala kausala mekanismer som länkar individer till politiska partier på mikronivån. Dessa mekanismer är alltså ständigt närvarande i de flesta förklaringsmodeller för politiskt beteende. Dessa båda kausala mekanismer är *rationalitet* och *socialisation* (Holmberg 2000; Franklin 2004; Oskarson 2005). Båda mekanismerna behöver vara närvarande för att sociala skiljelinjer skall kunna växa sig betydelsefulla i ett samhälle.

Närvaron av rationalitet och socialisation i förklaringsmodellerna kan exemplifieras med hjälp av tre kriterier som måste uppfyllas för att en social skillnad skall kunna omsättas i en politisk skiljelinje (Bartolino & Mair 1990; Aardal 1994; Denver 2003). a) Det måste till en början finnas en *initial social differentiering* så att konsekvenser av förd politik är materiellt eller symboliskt olika för socialt urskiljbara grupper. Utifrån den värdeallokering som bedriven politik alltid medför måste man enkelt kunna identifiera vinnare och förlorare.

b) Det måste för det andra föreligga grundförutsättningar för långvarigt verkande *politisk socialisation* – företrädesvis genom ett ”smittande” av värderingar och preferenser från generation till generation. Tillfälliga dagspolitiska meningsmotsättningar mellan grupper kan inte föda nya beständiga skiljelinjer. Det är ingen mening att organisera flyktiga grupper kring flyktiga intressen. Sådana socialisationsprocesser kräver en varaktig *fysisk och social närhet* mellan de människor som tillhör samma grupp. Det möjliggör nödvändiga inomgruppskontakter mellan personer

² Förklaringarna till sambanden mellan social grupptillhörighet och partival blir inte helt kompletta förrän partier och intresseorganisationer tas med i analysen. För att sociala skiljelinjer skall växa sig politiskt betydelsefulla är en *politisering* med aktiva politiska aktörer en nödvändig förutsättning. Trots att denna medvetenhet varit närvarande i litteraturen under lång tid (Sartori 1969; Przeworski & Sprague 1986) genomförs fortfarande alltför få analyser som tar hänsyn till politiska partiers göranden och låtanden. En komplett analys måste kunna lyfta sig från renodlat individuella förklaringsvariabler och koncentrerar sig till de sociala och psykologiska länkningarna mellan partier och olika befolkningsgrupper (se Oskarson 1994, 2005).

ur samma sociala kategori – täta sociala kontakter som möjliggör ett ”vi” och ett ”dom”, det vill säga ett utvecklande av *gruppidentiteter*.³

c) En tredje förutsättning är att sociala skiljelinjer måste organiseras politiskt för att de skall kunna ha några effekter på väljares partival. Sociala ojämlikheter och gruppidentiteter behöver aktivt politiseras av politiska aktörer. Det kan inte uppstå något starkt samband mellan social position och partival om inte sociala intressekonflikter först politiseras av politiska partier och organisationer (Lipset & Rokkan 1967).

Frågan om i vad mån det finns några nya framväxande sociala skiljelinjer som lever upp till dessa tre kriterier är en stor forskningsuppgift i sig självt. I anslutning till analyserna av hur partivalet samvarierar med kön, ålder och etnicitet kommer vi kort diskutera de framväxande skiljelinjernas förutsättningar.

Hur förklarar då forskningen varför de statistiska sambanden mellan social grupptillhörighet och partival minskar? Förklaringsperspektiven är många. Det handlar om ett komplicerat samspel mellan sociala och politiska processer. De sociala processerna har med genomgripande samhällsförändringar att göra, som ändrar förutsättningar och ackumulerade erfarenheter hos sociala grupper av medborgare. De politiska processerna handlar om hur politiska entreprenörer (partier, organisationer) väljer att politisera sociala skiljelinjer.

Varför eroderar då industrisamhällets sociala skiljelinjer? Två utvecklingslinjer i moderna västerländska industrisamhällen som tenderar att återkomma i de flesta förklaringar är *modernisering* och *individualisering*. De tycks vara ett slags minsta gemensamma nämnare i de många makrosociologiska teorier om samhällsförändring (Kaase & Newton 1995; Beck 1996; Inglehart & Welzel 2005; Thomassen 2005). Modernisering och individualisering och har under lång tid utövat ett starkt förändringstryck på relationen mellan sociala grupper och politiska partier.

Den teknikutveckling och effektivisering som moderniseringen fört med sig innebär ett växande behov av arbetsdelning och specialisering

³ En viktig slutsats i sammanhanget är att det kan förväntas ta lång tid för intressekonflikter att organiseras och struktureras. Att finna och identifiera gemensamma gruppintressen kräver stor samordning och organisering, vilket i sin tur kräver stabilitet. Och gruppintressena behöver slå rot i socialt distinkta kategorier så till den grad att intergenerationell överföring av dessa värderingar och intressen kan uppstå och så att sociala skiljelinjer kan börja reproducera sig själva. Därför är det inte särskilt underligt att den mest inflytelserika teorin om uppkomsten av samband mellan socio-ekonomiska grupper och partival blev en historisk-sociologisk modell. Vi tänker på Seymour Martin Lipsets och Stein Rokkans inflytelserika sociala skiljelinjemodell, the social cleavage model. Deras inledningskapitel i *Party Systems and Voter Alignments* är en av den moderna samhällsvetenskapens 64 mest betydelsefulla boksidor (Lipset & Rokkan 1967).

både inom produktions- och tjänstesektorer. Då ökar behovet av utbildad arbetskraft. *Kognitiv mobilisering* medför att individers sociala grupp-tillhörighet inte längre är beständig livet ut. Allt fler företar klassresor och den *sociala mobiliteten* ökar. Karriäryrken blir vanligare. Valfärdsstatsprojekten skapar ökade livschanser för individer i kraft av en allmän, generell välståndshöjning. Den ökade föränderligheten och variationsrikedomen innebär en *atomisering av social struktur*, det vill säga det skapas fler mellanpositioner som inte låter sig ordnas i sociala hierarkier. Antalet förekommande kombinationer av sociala karakteristika, konsumtionsvanor och livsstilar ökar. Individer kan samtidigt tillhöra många olika sociala grupperingar och oscillerar mellan dem. Individers utbytbarhet minskar. Allt fler specialiserar sig genom långa utbildningar och unika karriärval. Individen blir sin egen logotyp. Individuella meriter spelar en större roll än grupp-tillhörighet (Clark & Lipset 2000; Bjereld et al. 2005).

De främsta uttrycken för en allt mer framskriden modernisering och individualisering är sekularisering, sjunkande auktoritetstro och en minskad grupp-, parti- och klassidentifikation. Valfarna blir rörligare och byter oftare parti. Allt fler kombinationer av omtyckta partier och åsikter i sakfrågor återfinns bland valjarna. Det äger rum en långsam värderingsförskjutning från materialistiska till postmaterialistiska värderingar (Inglehart & Welzel 2005). Valfarna förmodas rösta allt mer på basis av individuella rationella överväganden och egna politiska bedömningar än på basis av gruppidentitet eller grupployalitet.

Nya framväxande sociala skiljelinjer måste kunna bjuda de starka moderniserings- och individualiseringsprocesserna hårt motstånd för att i framtiden framgångsrikt kunna länka individer och grupper till nya ideologiska strömningar, partier eller organisationer. På grund av att medborgarnas politiska socialisation numera karaktäriseras som en livslång process snarare än en process begränsad till unga år kommer 2000-talets sociala och politiska skiljelinjer möjligen vara mer tillfälliga än de skiljelinjer som framsprungit ur de nationella och industriella revolutionerna.

Sociala skiljelinjer i Sverige 1956-2014

Få förändringstrender är så väl belagda som den sociala strukturens minskande samband med partival i västerländska industrisamhällen (Korpi 1983; Dalton, Flanagan & Beck 1984; Franklin, Mackie & Valen 1992; Dalton 1996; Berglund 2003; Dalton 2013). Effekterna av gamla sociala indelningar som klass, religion, region, språk och etnicitet minskar. Kraften i den sociologiska modellen och dess långsiktigt verkande förklaringsfaktorer försvagas i takt med att de etablerade västliga industriländernas demokratier åldras.

Sambanden mellan individers sociala position och röstningsbeteende är historiskt mycket starka i industrialiserade västdemokratier. Sverige är inget undantag. I själva verket tillhör Sverige ett av de länder där röstningsbeteendet fortfarande är starkast kopplat till *socioekonomisk struktur*. Av tradition beror detta i första hand på vår internationellt sett starka klassröstning (Oskarson 2005). Men även andra sociala stratifieringar än klass – däribland religion och region – uppvisar starka samband med röstning i Sverige (Holmberg 2000; Oskarson 2005; Oscarsson & Holmberg 2008; Hagevi 2011; Hagevi 2015; Aardal & Oscarsson 2017).

Bilden av de eroderande sambanden mellan social struktur och partival kan nyanseras avsevärt. Tack vare Valundersökningarna kan vi följa utvecklingen av sambanden mellan olika sociala stratifieringar och partival under de senaste sju decennierna (se tabell 4.1). För att ge en samlad översikt av dessa förändringar har vi valt att presentera enkla bivariata samband mellan olika sociala kategoriseringar och partivalet. Sambandsmåten visar i vad mån de sociala indelningarna överhuvudtaget fortfarande är statistiskt relevanta. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att stark samvariation inte nödvändigtvis innebär att indelningarna är *politiskt* signifikanta.

Urvalet av kategoriseringar är typiska för industrisamhället och bär vittnesbörd om vilka livsvillkor som haft störst betydelse för väljares partival under sex decennier. Det är förstås inte någon slump att många klassificeringar har att göra med människors ställning på arbetsmarknaden.

Översikten i tabell 4.1 illustrerar tydligt hur långsamt och gradvis sambanden mellan social struktur och partival förändras. Förändringarna från val till val är i det närmaste försumbara. Först sett över längre tidsperioder kan trender urskiljas.

Det framgår också tydligt vilka sociala kategoriseringar som har blivit mindre kraftfulla för att förklara partival i Sverige. De kategoriseringar vars relevans för partivalet sakta minskar är alla knutna till den historiska klasskiljelinje som starkt strukturerat svenskt politiskt liv under 1900-talet. Sambandet mellan klass och partival, mellan bostadstyp och partival och mellan fackföreningstillhörighet och partival har minskat mest. Men även yrke och bostadsort (stad-land) tillhör de kategoriseringar där sambanden försvagats under det senaste halvsekle.

Det är emellertid inte alla samband mellan social struktur och partival som försvagas. Ålder, kön och sektorstillhörighet representerar sociala stratifieringar som snarare uppvisar ett stabilt eller svagt *ökande* samband med partivalet över tid. Statistiskt finns alltså lika stora eller rentav större skäl att ta hänsyn till kön och ålder i analyser av väljarbeteende idag än på 1950-talet. Även här talar vi om små och gradvisa förändringar.

Tabell 4.1 Utvecklingen av bivariata samband mellan socioekonomisk struktur och partival 1956-2014 (Cramers V)

Kategorier	Valår																	
	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06	10	14
Klass (2 kat)	.53	.55	.47	.41	.39	.44	.39	.42	.39	.35	.33	.28	.32	.31	.28	.28	.28	.27
Yrke (7-kat)22	.23	.23	.23	.21	.19	.22	.19	.19	.17	.17	.16
Fackförening (6-kat)	.34	.	.34	.25	.26	.23	.20	.23	.27	.23	.25	.21	.22	.18	.19	.20	.18	.17
Utbildning (3-kat)	.28	.27	.29	.23	.25	.27	.25	.25	.27	.23	.25	.24	.22	.21	.20	.21	.24	.24
Stad-land (4-kat)	.25	.19	.1816	.17	.19	.20	.20	.18	.15	.14	.15	.12	.12	.14
Inkomst (5-kat)	.	.20	.16	.12	.12	.11	.13	.16	.14	.13	.14	.12	.13	.13	.15	.14	.14	.15
Sektor (2-kat)05	.10	.17	.15	.11	.17	.15	.11	.15	.14	.15	.20
Bostadstyp (2-kat)	.3017	.18	.16	.15	.11	.09	.16	.14	.17	.14	.20	.17
Region (8-kat)11	.10	.09	.10	.09	.09	.10	.11	.11	.09	.10	.10	.10	.11	.11
Kyrkogång (4-kat)	.17	.	.22	.2327	.25	.24	.22	.17	.19	.21	.22	.19	
Civilstånd (3-kat)	.08	.09	.08	.08	.07	.09	.07	.12	.06	.08	.08	.08	.08	.09	.11	.08	.11	.12
Ålder (7-kat)	.07	.09	.07	.06	.08	.09	.07	.10	.10	.08	.08	.09	.09	.10	.11	.09	.12	.11
Kön (2-kat)	.07	.09	.12	.08	.12	.06	.05	.09	.09	.10	.09	.12	.13	.14	.10	.10	.15	.16
Nationell uppväxtbakgr. (4-kat)07	.09	.07	.09	.09

Kommentar: Resultaten bygger på svenska Valundersökningar 1956-2014. Det valda sambandsmättet, Cramers V, visar den statistiska samvariationen mellan olika gruppindelningar och partivalet (antalet kategorier som använts för partivariabeln vid respektive val framgår av t ex Hedberg (2015) som finns att ladda ned från www.valforskning.pol.gu.se). Mättet visar hur stor relevans för partivalet olika indelningar har. Om det inte hade funnits några skillnader alls mellan olika gruppers röstning hade sambandet varit 0. Ju högre Cramers V-mått desto mer relevant är den sociala stratifieringen. Samtliga koefficienter i tabellen är statistiskt signifikant större än noll. Följande kategorier har använts: Alder (18-21, 22-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70+) där den yngsta kategorin alltid är förstagångsväljarna, Kön (man, kvinna), Utbildning (låg, medel, hög) där kategorin hög utbildning har reserverats för högskole-/universitetsexamen under hela perioden, Civilstånd (ensamstående: aldrig gift, ensamstående: gift/sammanboende, gift, ensamstående: änka/änkling), Kyrkogång (uppgiven kyrkogångsfrekvens), Yrke (industriarbetare, övriga arbetare, lägre tjänstemän, mellan tjänstemän, högre tjänstemän, företagare, jordbrukare) bygger på Valundersökningarnas yrkesklassificering 1976-2014), Klass (arbetarklass, medelklass) bygger på olika yrkesklassificeringar, studenter borttagna ur analysen, Fackförening (ej fackansluten förvärsarbetande, LO, TCO, SACO, arbetsgivarförening, övrig sammanslutning), Inkomst (indelad i fem percentiler 15-20-30-20-15, Stad-land (ren landsbygd, mindre tätort, större tätort, Sthlm+Gbg+Malmö), Bostadstyp (hyr bostad, äger bostad), Sektor (offentlig sektor, privat sektor), Region (Stockholm, Östra Mellansverige, Småland med öarna, Sydsverige, Västsverige, Norra Mellansverige, Mellersta Norrland, Övre Norrland). För nationell uppväxtbakgrund används en kategorisering som bygger på svaren på en fråga om var någonstans intervjupersonen i huvudsak har vuxit upp (Sverige, annat land i Norden, annat land i Europa och land utanför Europa).

Klassröstningen är idag starkare i Sverige än i våra nordiska grannländer (Knutsen 2006; Aardal 2011; Bengtsson et al. 2013). Sambanden mellan klass-/yrkestillhörighet och partival har varit i huvudsak oförändrade under den senaste femtonårsperioden. Klart lägre klassröstning än tidigare men samtidigt mycket stabilt. Industrisamhällets skiljelinjer går inte att ignorera i studier av väljarbeteende.

Scenförändringen i svensk politik med ett försvagat Socialdemokraterna ett större Moderaterna och framväxten av Sverigedemokraterna har inte påverkat sambandet mellan yrkestillhörighet och partival. Personer med arbetaryrken har fortfarande en starkare tendens att rösta på partier till vänster än partier till höger. Som exempel kan nämnas att bland LO-

anslutna röstade 53 procent på S i 2014 års val. Bland industriarbetare var motsvarande andel 47 procent (se tabell 4.2). Socialdemokraterna är fortfarande de flesta LO-anslutnas och industriarbetares parti.

När det gäller fackföreningstillhörighet och bostadsort talar vi alltså om i huvudsak oförändrade samband med partival över tid (se tabell 4.1). Men det finns också exempel på ökade skillnader mellan grupptillhörighet och valet av parti. Vi ser i samband med valen 2010 och 2014 ett något starkare samband mellan utbildningsnivå och partival ($CV=.24$) än vad vi gjort tidigare. Som exempel kan här nämnas att bland lågutbildade stödde 47 procent de rödgröna partierna i valet 2014, medan motsvarande andel bland medelutbildade var 42 procent och bland högt utbildade 35 procent (jfr tabell 4.2).

Andra socioekonomiska indelningar som fått ett starkare samband med partival 2010 är bostadstyp, det vill säga om man hyr eller äger sin egen bostad ($CV=.17$). I 2014 års val var stödet för Miljöpartiet och Socialdemokraterna större bland de som hyr sin egen bostad (46 procent) än bland de som äger sin egen bostad (38 procent).

Kön och partival uppvisar 2014 det starkaste samband vi hittills har sett i svenska Valundersökningar ($CV=.16$). Kvinnor har en klart lägre sannolikhet att stödja Moderaterna (20 procent jämfört med 26 procent) och Sverigedemokraterna (7 procent jämfört med 12 procent) men en klart högre sannolikhet att stödja Feministiskt Initiativ (5 procent jämfört med 2 procent) och Miljöpartiet (10 procent jämfört med 7 procent).

Religionsskiljelinjen har aldrig varit särskilt stark i Sverige. Det beror till stor del på att Sverige tillhör ett av de mest sekulariserade länderna i världen. Religion är viktigt för politiska ställningstaganden, men gruppen religiösa är liten. Kristdemokraterna har till exempel ett mycket starkt stöd bland personer som ofta går i kyrkan (24 procent) och ett klart svagare stöd bland personer som aldrig går i kyrkan (2 procent). Resultaten visar att sambandet mellan kyrkobesök och partival var som svagast 1998 när KD gjorde ett mycket starkt val ($CV=.17$) men har sedan dess vuxit sig något starkare igen ($CV=.19$). En delförklaring till de starkare sambanden är faktiskt Sverigedemokraternas framväxt: Bland regelbundna kyrkobesökare är stödet för SD mycket svagt (3 procent) jämfört med personer som aldrig besöker kyrkan (10 procent).

De regionala skiljelinjerna i svensk politik – det vill säga skillnader i väljarbeteende mellan stad och land och mellan söder och norr – uppvisar olika trender över tid. Skillnaderna i röstningsmönster mellan södra och norra Sverige är lika stora idag som för femtio år sedan, samtidigt som stad-landskiljelinjen har försvagats betydligt (från $CV=.25$ 1956 till $CV=.14$ 2014). Dagens stad-landskiljelinje sätter dock fortfarande tydliga

spår i väljarbeteendet: Centerpartiet har 2014 ett klart starkare stöd på landsbygden (11 procent) än i de stora städerna (5 procent). Även Sverigedemokraterna har ett klart starkare stöd på landet än i staden (15 procent jämfört med 4 procent). Miljöpartiet och Folkpartiet erhåller ett klart starkare stöd i städerna.

Samtidigt noterar Socialdemokraterna i de två senaste valen den lägsta väljarandelen någonsin i de tre storstäderna: partiet erhöll 21 procent av rösterna bland väljare i Stockholm, Göteborg och Malmö 2010 och 2014 (se tabell 4.2).

Flervariabelanalyser visar att våra möjligheter att predicera en väljares partival utifrån kunskap om t ex kön, ålder, klass, utbildning, inkomst, bostadsort och civilstånd är klart *sämre* idag än för femtio år sedan (Holmberg & Oscarsson 2004; Thomassen 2005) (se även analyserna i kapitel 16). Resultatet behöver inte nödvändigtvis innebära att betydelsen av människors sociala erfarenheter *i sig* har minskat. Men ett är säkert: det moderna industrisamhällets gamla socioekonomiska kategoriseringar duger inte lika bra för att förklara partival på 2000-talet.

Denna minskande förklaringskraft är en stor utmaning för forskningen om väljarbeteende.⁴ En berättigad fråga är om de sociala kategoriseringarna har överlevt sig själva i transitionen mellan traditionellt och avancerat industrisamhälle. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att sociala skiljelinjer kan politiseras igen genom politiska aktörers handlande.

Visar översikten i tabell 4.1 i själva verket början på dödsryckningarna av industrialismens och den tidiga modernismens sociala kategorier? Eller kan en närmare analys av de förändrade sambanden ha något nytt att berätta om social stratifiering i ett postindustriellt informationsamhälle? Låt oss nu detaljstudera hur gamla och nya sociala skiljelinjer strukturerar svenska väljares partival.

⁴ För att undersöka den samlade förklaringskraften av den sociala strukturen på svenska väljares partival under perioden 1956-2014 genomförde vi en serie multinomiala logistiska regressioner. Modellpassningen (här mätt med hjälp av McFadden's pseudo R^2) minskar över tid oavsett vilka kombinationer av förklaringsvariabler som används i analyserna. Förklaringskraften i en basmodell med region, kyrkogång och klass som förklaringsfaktorer minskar från .12 1968 till .08 2014; en modell med region, kyrkogång, klass, kön och ålder minskar från .13 1968 till .09 2014. Den modell som täcker in flest tidpunkter – stad/land, klass, fackföreningstillhörighet, kön och ålder hade följande modellpassning: 1956 .19, 1960 .24, 1964 .17, 1968 .12, 1970 .14, 1973 .14, 1976 .12, 1979 .14, 1982 .11, 1985 .09, 1991 .06, 1994 .08, 1998 .07, 2002 .07, 2006 .06, 2010 .10 och 2014 .14. Se även kapitel 16 för samlade analyser av väljarbeteende.

Tabell 4.2 Partiernas röststöd 2014 och framgångar i olika väljargrupper 2010-2014 (procent och procentenheters förändring)

grupp	parti											n	S-MP							
	V	Δ	S	Δ	C	Δ	FP	Δ	M	Δ	KD			Δ	MP	Δ	SD	Δ	Ö	Δ
Kön																				
Kvinnor	7	+2**	32	-1	7	-2**	6	-2**	20	-7**	5	±0	10	±0	7	+5**	5	0	-1	965
Man	7	+1	30	+1	5	+1	6	-1	26	-9**	4	-1	7	-1	12	+7**	2	1	±0	1003
Ålder																				
18-22 år (förstagångsväljare)																				
18-22 år	6	+3	29	-1	10	+5**	2	-5**	24	-2	4	±0	10	±0	6	-6**	8	1	-2	100
23-30 år	9	±0	27	+1	5	±0	6	+1	19	-5**	3	-2	15	-2	8	+2	6	2	-1	100
31-40 år	6	+2	24	+2	6	±0	7	±0	27	-11**	5	±0	10	-5**	8	+6**	6	1	±0	100
41-50 år	4	-1	26	-4**	6	-1	6	-3**	31	-2	3	±0	10	+2	9	+5**	3	1	±0	100
51-60 år	10	+2	34	-1	7	+1	4	-1	20	-12**	6	±0	7	+1	9	+7**	1	0	±0	100
61-70 år	8	+3**	36	±0	5	-3	5	-4**	19	-5**	4	-3	7	+1	12	+8**	3	0	-1	100
71-80 år	3	+1	38	-1	8	±0	10	+2	19	-14**	9	+3**	3	+1	9	+7**	1	0	±0	100
Kvinnor																				
18-22 år (förstagångsväljare)																				
18-22 år	4	+1	31	-1	11	±0	2	-4	20	-3	6	+4	9	±0	7	-4	7	2	-1	100
23-30 år	7	-2	27	+2	5	-3	5	-1	18	-2	4	-2	21	+1	5	+3	7	1	-3	100
31-40 år	7	+3	23	+1	8	+1	7	±0	22	-13**	6	+1	15	-3	3	+2	9	0	-1	100
41-50 år	5	-1	28	-5**	7	-1	7	-4**	25	+1	3	-2	13	+3	7	+4**	6	0	±0	100
51-60 år	10	+4	37	-3	8	+2	4	-1	20	-10**	4	-1	8	+1	7	+6**	3	1	+1	100
61-70 år	9	+5**	37	-1	6	-5**	6	-5**	17	-1	7	±0	6	-1	7	+5**	4	1	-1	100
71-80 år	2	+1	40	-1	10	+1	6	±0	18	-16**	9	+2	4	+3**	9	+8**	2	0	±0	100
Man																				
18-22 år (förstagångsväljare)																				
18-22 år	9	+5	27	±0	9	+8**	2	-5	27	-2	2	-4	11	+2	5	-8**	9	0	-4	100
23-30 år	10	+2	27	±0	5	+3	6	+2	20	-8**	3	±0	11	-4	11	±0	5	3	+1	100
31-40 år	6	+1	26	+3	4	-1	6	-1	32	-8**	3	-2	6	-5**	13	+10**	3	1	±0	100
41-50 år	3	-7**	24	-6**	6	+1	5	±0	38	+3	3	-4	8	+2	10	+8**	1	1	+1	100
51-60 år	11	+6**	32	-1	7	+2	5	-3	20	-10**	7	±0	7	+2	12	+6**	0	0	-1	100
61-70 år	7	+2	35	+2	5	±0	4	-4**	21	-9**	2	-5**	8	+3	17	+11**	1	0	-1	100
71-80 år	5	+3	35	-2	5	-1	15	+4**	20	-11**	9	+5**	2	-1	9	+4**	0	0	-1	100

parti	grupp														n	S+MP						
	V	Δ	S	Δ	C	Δ	FP	Δ	M	Δ	KD	Δ	MP	Δ			SD	Δ	FI	Ö	Δ	=
Utbildningsnivå																						
Låg utbildning	5	±0	45	-6**	5	±0	1	-3	21	±0	4	±0	2	±0	16	+9**	0	0	-1	100	206	47
Medel utbildning	7	+2**	36	+5**	7	+1	5	-3**	21	-9**	4	-1	6	-2**	12	+7**	3	0	-2	100	635	42
Hög utbildning	9	+2	20	+2	8	±0	10	±0	22	-11**	7	+1	15	-1	4	+3**	6	1	±0	100	667	35
Utbildningsnivå																						
Förgymnasial utbildning < 9 år	5	+2	48	-4**	2	-4**	3	-3	19	-5**	5	+3	3	+1	16	+11**	0	0	±0	100	111	50
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	5	+1	33	-9**	8	+4**	5	±0	24	-3	3	-2	6	-1	14	+6**	5	0	-3	100	200	38
Gymnasial utbildning	6	+1	33	-1	6	±0	3	-3**	23	-9**	4	-1	5	-1	14	+9**	3	1	±0	100	834	42
Eftergymnasial utbildning < 2 år	7	-3	28	+5	5	-2	7	-6**	26	-2	7	+1	13	+2	5	+4	3	0	-1	100	120	41
Eftergymnasial utbildning => 2 år	9	+3**	22	+2	8	±0	9	-1	24	-9**	6	±0	14	-1	3	+2	5	1	±0	100	669	36
Forskarutbildning	10	+7	17	-3	3	-4	28	+21**	14	-19**	10	±0	17	-3	0	±0	0	0	±0	100	29	34
Utbildningsinriktning (SUN)																						
Allmän utbildning	7	+3**	35	-7**	5	+1	5	-1	23	-3**	3	-1	6	±0	12	+6**	4	0	-2	100	457	41
Pedagogisk & lärarutbildning	12	+4	25	+	7	-3	9	+1	16	-8**	4	-3	18	±0	2	+2	4	2	+2	100	161	43
Humaniora & konstutbildning	8	-2	22	+3	5	-3	8	+2	15	-9**	6	-3	13	-2	7	+4	14	2	-6	102	86	35
Samhällevet, juridisk, handel, adm.	5	-1	28	+3	6	±0	6	-5**	29	-7**	5	+1	11	+2	6	+3**	4	0	±0	100	356	39
Naturvetenskaplig, mat. & data utb.	10	+6	20	+11**	7	-4	10	-10**	17	-16**	5	-2	18	+2	8	+8	3	2	+2	100	60	38
Teknisk & tillverknings utbildning	6	+2	33	+1	8	+4**	4	-2	26	-10**	6	+1	5	-3**	12	+8**	1	0	-1	100	418	38
Lantl./skogsbruks & djursjukvård	10	+4	13	-3	23	-2	7	+7	20	-9**	0	-2	10	±0	17	+5	0	0	±0	100	30	23
Hälsa- & sjukv & social omsorg	7	+2	38	+4**	7	-1	6	-3	17	-8**	6	+1	8	-1	6	+3	3	0	-2	100	254	46
Tjänsteutbildning	5	+2	29	+7**	6	-3	4	-3	26	-16**	4	-2	4	-3	18	+14**	3	1	+1	100	120	33
Klassfällhörighet																						
Arbetarklass	7	+2	43	-4**	5	-1	2	-2	18	-2	2	-2	4	-1	16	+8**	2	0	-1	100	413	47
Medelklass	7	+1	26	+2**	8	±0	8	-1	23	-11**	6	±0	11	+1	6	+4**	4	1	±0	100	975	37
Yrkesgruppsfällhörighet																						
Industriarbetare	11	+7**	47	-4	4	+1	1	-1	16	-5	3	+1	1	-5	15	+6**	2	0	-2	100	117	48
Övriga arbetare	6	+1	43	-2	6	-1	2	-2	18	-2	3	-3**	6	+1	15	+8**	2	1	±0	100	272	49
Lågre tjänstemän	6	-1	44	+4	7	±0	2	-5**	16	-9**	5	+2	7	+1	11	+7**	1	1	±0	100	190	51
Medel tjänstemän	11	+5**	28	+1	7	±0	9	±0	18	-10**	6	-1	10	-4**	6	+5**	4	0	-1	100	349	38
Högre tjänstemän	6	+2	18	+3**	8	±0	11	-2	29	-14**	6	+1	16	+6**	3	+2	4	1	±0	100	322	33
Företagare	5	-1	18	+2	7	+1	8	+7**	33	-12**	6	-1	6	±0	11	+3	5	1	-4	100	124	24
Jordbrukare	5	-4	0	-4	26	-5	11	+11	32	-3	5	-8	11	+7	11	+7	0	0	±0	100	19	11
Studenter	10	+3	23	-6	7	+2	7	-2	17	±0	7	+3	12	-6	2	-5	12	1	-3	100	82	35

grupp	parti														n	S-MP						
	V	Δ	S	Δ	C	Δ	FP	Δ	M	Δ	KD	Δ	MP	Δ			SD	Δ	FI	Ö	Δ	=
Subjektiv klassistillhörighet																						
Arbetsfamilj	10	+3 **	47	±0	5	±0	2	-1	13	-7 **	3	±0	5	-2	13	+6 **	3	1	±0	100	575	53
Tjänstemannafamilj	7	+3 **	22	+1	8	±0	10	-3 **	23	-10 **	7	+1	13	±0	5	+4 **	5	0	-1	100	539	35
Högre tjänstemannafamilj	8	+5 **	18	+8 **	7	+1	13	+1	32	-18 **	5	-4	11	+3	2	+1	5	0	-1	100	129	29
Jordbrukarfamilj	5	+1	14	+3	20	-11 **	4	±0	23	-11 **	9	+2	14	+7 **	11	+9 **	0	0	±0	100	56	29
Egen företagare	3	±0	8	-3	10	-1	9	+4	43	-7	9	+2	3	-2	11	+8	3	1	-4	100	91	11
Fackföreningsstillhörighet																						
Förvävsarbete, ej fackanslutna	3	-1	19	+5 **	8	-1	7	-1	32	-10 **	7	±0	9	±0	10	+6 **	4	1	-2	100	289	28
Samtliga LO-anslutna	7	-1	53	+1	4	±0	2	±0	10	-7 **	3	±0	4	-2	15	+8 **	2	0	-1	100	267	57
Samtliga TCO-anslutna	10	+4 **	29	-1	7	+1	7	-1	23	-8 **	4	-2	9	-3	5	+4 **	6	1	+1	100	311	38
Samtliga SACO-anslutna	11	+5 **	18	-1	9	-1	14	+2	15	-14 **	7	+2	19	±0	2	+2	6	0	±0	100	190	37
Taxerad inkomst																						
15% lägsta inkomsterna	10	+5 **	23	-6 **	7	±0	5	-2	21	+1	3	-3	12	-4 **	8	+1	9	-2	-5 **	100	231	35
15-35 percentilen	5	-3	39	+3 **	7	±0	5	±0	15	-9 **	4	-2	11	+3	12	+7 **	1	-2	-3 **	100	339	50
35-65 percentilen	7	+3 **	38	-1	6	-1	4	-3 **	19	-6 **	5	±0	8	±0	11	+7 **	3	-1	-2	100	586	45
65-85 percentilen	8	+2	30	+1	7	+1	6	-1	23	-12 **	4	±0	8	-1	9	+6 **	2	-1	-2	100	439	38
15% högsta inkomsterna	4	±0	19	+3 **	6	±0	10	-2	38	-9 **	8	+2	8	+2	5	+3 **	2	0	-1	100	373	27
Anställningssektor 4 kategorier																						
Stattig sektor	10	+6 **	35	-4 **	2	-2	10	+1	17	-13 **	5	-3	12	+8 **	7	+6 **	2	1	±0	100	162	46
Kommunal sektor	10	+2	36	+3	8	-1	5	-2	13	-6 **	3	-3	13	-1	9	+6 **	4	0	-1	100	313	49
Landstingskommunal sektor	7	+1	37	+10 **	7	-5	7	-1	11	-15 **	9	+4	13	+1	5	+1	3	0	±0	100	94	50
Privat sektor	6	+1	28	+1	8	+2 **	6	-1	27	-7 **	5	±0	7	-2 **	10	+5 **	4	1	-1	100	875	34
Arbetsmarknadsställning																						
Förvävsarbete	7	+2 **	28	-3 **	7	±0	7	±0	23	-8 **	4	-1	10	+1	8	+4 **	4	1	±0	100	955	38
Arbetslösa	9	+1	37	-6	9	+8	2	-3	19	+7	0	-1	12	-3	9	-3	2	0	-3	100	43	49
Sjukskrivningsrekvens																						
Aldrig sjukskriven senaste året	8	+3 **	26	±0	6	-1	8	+1	23	-10 **	3	-2	12	+1	8	+4 **	5	0	-2	100	407	38
Max en månads sjukskrivning per år	8	±0	31	±0	5	-2	5	-1	22	-4 **	6	+2	13	+1	6	+2	5	0	-2	100	212	43
Mer än 1 mån sjukskrivning per år	9	±0	40	+5	5	+3	4	-3	18	-5	4	-2	7	-4	7	+2	5	2	±0	100	57	47

Kommentar till tabell 4.2: Procenttalen är skattningar av partiets röststöd i den aktuella gruppen i samband med 2014 års riksdagsval och de summerar till hundra procent radvis (FI ingår i tabellen men saknar differenser, då partiet inte kommit upp i mätbara andelar i tidigare val). Förändringstalen (+/-) avser förändringar i partiets andel av rösterna mellan 2010 och 2014 års val. Förändringarna har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal. Två stjärnor (**) betyder att skattningarna för partiets röststöd i den aktuella gruppen har förändrats signifikant mellan 2010 och 2014 (95 procents signifikansnivå, tvåsidigt test). Uppgifterna om bostadsort bygger på intervjuarnas observationer av var undersökningspersonerna bor. Tre kategorier används: ren landsbygd, mindre tätort eller större tätort. Ur gruppen boende i stad eller större tätort har vi brutit ut personer boende i Stockholm, Göteborg eller Malmö. Uppgifter om utbildningsnivå bygger dels på den traditionella frågan om självrapporterad utbildningsnivå (överst i tabellen), dels på registeruppgifter om högst uppnådd utbildning (SUN). Grundnivå omfattar folkskola, grundskola och yrkesskola medan mellannivå omfattar real- och flickskola och 2/3/4-årigt gymnasium med eller utan examen. Universitet/högskolenivån omfattar personer som studerar/studerat på universitet eller högskola med eller utan examen. De kombinationer av utbildningsnivå och ålder som inte redovisas i tabellen samlar för få respondenter för att skattningar av partivalet skall kunna redovisas

Finns det fortfarande en klasskiljelinje?

Sambandet mellan klass och röstning tillhör det kanske mest studerade inom väljarbeteendeforskningen. Pionjärarbetena när det gäller nationella väljarstudier av klassröstning härrör främst från länder där klassröstningen varit som mest utbredd, i de skandinaviska länderna och i Storbritannien (Särllvik 1966; Valen & Katz 1967; Butler & Stokes 1969; Särllvik 1970; Goul Andersen 1989).

De nationella studierna av klassröstning har under åren följts upp av åtskilliga länderjämförande studier (Alford 1963; Goul Andersen 1989; Franklin, Mackie & Valen 1992; Nieuwebeerta 1995; Evans 1999; Clark & Lipset 2000; Goul Andersen & Borre 2003; Oskarson 2004; Thomassen 2005; Brooks, Nieuwebeerta & Manza 2006; Knutsen 2007). Huvudfrågeställningarna i de internationella studierna har handlat om att a) förklara variationer i *nivån* på klassröstningen mellan länder och b) att förklara varför klassröstningen *minskar* i industrialiserade västdemokratierna under efterkrigstiden. Den försvagade klassröstningen ifrågasätts sällan och kan anses vara etablerad kunskap. Men striden om minskningens storlek, betydelse och konsekvenser rasar alltjämt (Knutsen 2007). Sambandet mellan klassstillhörighet och partival minskar mest i just de länder som historiskt har haft den starkaste klassröstningen, det vill säga i de skandinaviska länderna och i Storbritannien (Nieuwebeerta 1995). När det gäller klassröstning i USA finns dock studier som hävdar att klassröstningen har varit stabil över tid och alls inte minskat (Hout, Manza & Brooks 1999).

Styrkan på klassröstningen i ett land beror på graden av politisering av klasskiljelinjen. I Sverige har konkurrerande skiljelinjer (region/ stad-land eller religion) inte blivit föremål för politisk organisering i samma utsträckning som i andra länder. Konflikten mellan arbete och kapital och klassjämligheterna har ohotat strukturerat svenskt politiskt liv under

1900-talet (Särilvik 1965; Lipset & Rokkan 1967). Samtidigt är det nu länge sedan partierna öppet använde klassretorik i sina valbudskap.

Statsvetaren Maria Oskarson (1994) presenterar inte mindre än fem kompletterande förklaringar till minskande klassröstningen. Klassröstningen minskar därför att a) samhällets sociala struktur har förändrats, b) Sverige utvecklas mot ett postindustriellt samhälle, c) allt färre väljare identifierar sig med sin klass, d) allt färre väljare är klassmedvetna, och e) de politiska partierna uppfattas i minskande utsträckning som klasspartier. I korthet finner Oskarson ett klart empiriskt stöd för de fyra förstnämnda förklaringarna, men inte lika tydligt för den sistnämnda. Andelen klassröstare enligt Maria Oskarsons definition minskade i Sverige från 70 procent 1968 till 57 procent 1988. I första hand beror minskningen på att andelen rationella klassröstare minskat.⁵

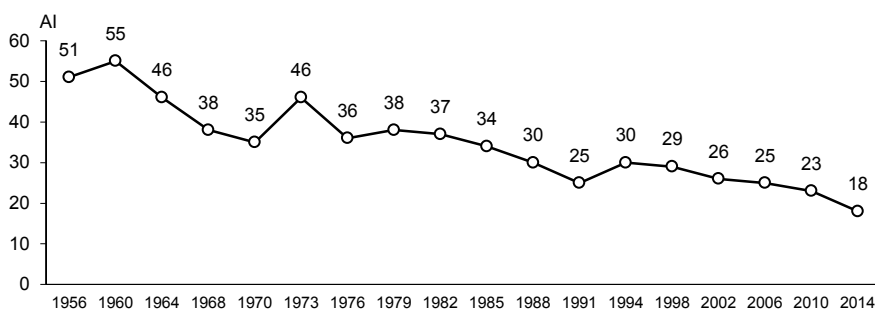
Det mest klassiska måttet på styrkan i klassröstningen är Alfords index (AI). Indexet är en enkel procentdifferens; man subtraherar andelen röstande på socialistiska partier i arbetarklassen med andelen röstande på socialistiska partier i medelklassen (se figur 4.1). Tidsserien visar en tydlig minskning mellan 1950-tal och 2010-tal. I det senaste valet 2014 minskade Alfords index till sitt lägsta värde hittills: Värdet 18 betyder att andelen röstande på Vänsterpartiet och Socialdemokraterna i arbetarklassen (50 procent) är – avrundat till närmaste heltal – arton procentenheter högre än i medelklassen (33 procent).

Kommer klassröstningen att fortsätta minska i framtiden? Svaret beror på i vad mån klassröstningen reproduceras – återskapas – i yngre generationer eller om detta röstningsbeteende tillhör de försvinnande generationerna. I tabell 4.3 redovisas en så kallad *kohortanalys* där utvecklingen av sambandet mellan klass och partival kan spåras i olika generationer.

Våra kohortanalyser bekräftar tidigare analyser av klassröstningens utveckling i olika generationer (Holmberg 1981; Oskarson 1994). Vid varje riksdagsval under perioden 1956-2014 har sambandet mellan klass och röstning generellt sett varit starkare bland äldre än bland yngre väljare. Snittsambandet (Cramers V) bland födda under 1920-talet och 1930-talet har varit högre (.44 respektive .42) än de som föddes under 1940- och 1950-talet (.33 respektive .28) eller senare.

⁵ Med rationella klassröstare avser Maria Oskarson de väljare som identifierar sig med den klass hon objektivt tillhör och är klassmedveten i så motto att hennes åsikter i klassrelaterade sakfrågor ligger i linje med klassidentifikationen. Med lojala klassröstare avses väljare som identifierar sig med den klass hon objektivt tillhör, men klassidentifikationen har inget samband med vad hon tycker i klassrelaterade sakfrågor. En slentrianklassröstare röstar ”med” sin klass utan att subjektivt tillhöra klassen.

Figur 4.1 Alfords klassröstningsindex 1956-2014 (AI)

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningarna 1956-2014. Data är oviktade, vilket innebär att klassröstningen överskattas eftersom andelen socialdemokrater tenderar att överskattas något i Valundersökningarna. Sociologen Robert Alfords klassröstningsindex (1962) är det i särklass flitigast använda måttet på klassröstning i jämförelser över tid och mellan länder (se t ex Nieuwbeerta 1995). Styrkan i Alfords index är dess enkelhet: indexet (AI) representerar procentdifferensen mellan andelen röstande på socialistiska partier (V+S) i arbetarklassen och motsvarande andel i medelklassen. De många teoretiska och statistiska invändningar som kan anföras emot användandet av Alfords index uppväger inte det faktum att indexet effektivt sammanfattar utvecklingen av klassröstningen över tid – och detta resultat förändras inte heller av vilka metoder som används (se Knutsen (2007) för en diskussion om olika alternativa mått som teoretiskt är ett bättre väl men som samtidigt korrelerar mycket högt med AI). Klassindelningen bygger på objektiv yrkeskodning, men den har inte varit exakt densamma genom hela perioden. Industriarbetare och övriga arbetare förs till arbetarklass, medan tjänstemän, företagare och jordbrukare förs till medelklass. Studerande ingår inte i analysen.

Tabell 4.3 Sambandet mellan klass och partival (Cramers V) i olika generationer 1956-2014.

Födelseår/ Kohort	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06	10	14	Snitt
1991-2000																	*	.46	–
1981-1990															.67	.30	.35	.29	–
1971-1980											.36	.17	.26	.28	.30	.36	.34	.30	
1961-1970								.27	.33	.24	.25	.30	.30	.41	.33	.30	.32	.28	.31
1951-1960						.33	.28	.25	.35	.31	.32	.29	.31	.27	.14	.24	.24	.25	.28
1941-1950			.46	.30	.34	.31	.35	.40	.27	.32	.31	.31	.31	.24	.34	.35	.36	.33	.33
1931-1940	.42	.48	.51	.40	.34	.49	.42	.41	.47	.44	.41	.35	.40	.37	.36	.42	.34	.45	.42
1921-1930	.43	.55	.43	.42	.46	.39	.40	.44	.50	.45	.42	.44	.49	.48	.42	.30	*	*	.44
1911-1920	.68	.58	.50	.42	.48	.52	.44	.50	.44	.49	.48	.46	.53	.69					.52
1901-1910	.59	.59	.46	.49	.54	.57	.56	.59	.52	.48	.54								.54
1891-1900	.52	.63	.53	.45	.45	.66	.68	.83											.59
1876-1890	.38	.49	.61	.58	.67														.55

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska Valundersökningar 1956-2014. Förändringsmått i kolumnerna längst till höger är lutningskoefficienter som visar den genomsnittliga förändringen av sambandets styrka per år respektive sett över tio år.*=färre än 30 svars personer. Sambandet bland samtliga väljare presenteras i tabell 4.1. Indelningen i "arbetarklass" och "medelklass" bygger på Valundersökningarnas yrkeskategoriseringar, för mer info se kommentaren till tabell 4.1. Snittet omfattar kohorter med minst fem mätta valår.

Kohortanalysen visar dock att *inom* varje generation finns det endast en mycket svag nedåtgående trend i klassröstningens styrka. För varje kohort – undantaget 1940-talisterna – noterar vi de lägsta korrelationerna hittills mellan klasstillhörighet och partival. Huvudanledningen till klassröstningens minskning i Sverige är med andra ord att äldre klassröstande generationer successivt byts ut mot yngre generationer som inte klassröstar i samma utsträckning. Det förklarar samtidigt varför klassröstningen eroderar så långsamt. Det tar 60-70 år för varje generation att välja sig igenom ett liv som röstberättigad.

Om det pågår någon omfattande reproduktion av klassröstning i yngre väljargrupper syns det i varje fall inte i det material vi har tillgång till. Klassröstningens framtida styrka kommer att avgöras av i första hand demografiska förändringar av väljarkårens ålderssammansättning. Beroende på hur snabbt äldre generationer ersätts av yngre kommer den fortsatta erosionen av den gamla klasskonflikten att gå olika snabbt. Under förutsättning att de stora 1940-talskohorterna inte förändrar sitt röstningsbeteende radikalt när de blir pensionärer, vilket vore högst osannolikt, kommer det statistiska sambandet mellan klasstillhörighet och partival sannolikt vara oförändrad i kommande val, åtminstone i något årtionde till.

Insikten att klasstrukturen är alltför komplicerad för att rymmas i kategorierna arbetarklass och medelklass är gammal. Indelningen är alltför grov för att ge en rättvis bild av sambandet mellan social hierarki och partival. Det gamla sättet att studera klassröstning behöver lämna plats för analyser där man använder fler klasspositioner än två (Hout, Brooks & Manza 1995). Valundersökningarna visar en del förväntade skillnader i röstningsbeteende mellan olika yrkesgruppskategorier (se tabell 4.2).⁶ Socialdemokraterna har t ex stöd av 47 procent av industriarbetarna i 2014 års val. Moderaterna har 2014 starkast stöd bland företagare (33 procent), Folkpartiet bland högre tjänstemän (11 procent), Centerpartiet i den lilla gruppen jordbrukare (26 procent). Feministiskt Initiativ står starkast bland studenter (12 procent).

Den gamla klasskiljelinjen återspeglar sig också när vi undersöker klassidentifikation, eller närmare bestämt när vi låter väljarna klassificera

⁶ Den åttaställiga yrkesgruppsindelning som använts i Valundersökningarna sedan 1976 utvecklades av Olof Petersson (1978) och bygger ursprungligen på en detaljerad yrkesgruppskod som utarbetades av Bo Särilvik till 1968 års Valundersökning. Peterssons yrkesgruppsindelning är mycket lik den sju-gradiga indelning som under de senaste 20 åren varit mest gångbar i internationell forskning, John Goldthorpes så kallade differentierade klassschema (Goldthorpe, Llewellyn & Payne 1980). För detaljer om vilka yrkesgrupper som ingår i de olika kategorierna, se t ex Oskarson 2007.

sig efter familjehem (se tabell 4.1). Väljare som själv tycker de passar bäst in på beskrivningen arbetarfamilj tenderar att i särskilt stor utsträckning stödja Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna (10, 47 respektive 13 procent). I gruppen företagarfamilj och i gruppen *högre* tjänstemän röstar 4 av 10 på Moderaterna (43 procent), jordbrukarfamilj Centerpartiet (20 procent). Röstning på Folkpartiet och Miljöpartiet är vanligare bland tjänstemän än i andra grupper. Hur väljarna själva väljer att klassificera sig har fortfarande tydliga och återkommande samband med väljarbeteende. Identifikation spelar roll år 2014.

Ytterligare en arbetsmarknadsrelaterad skiljelinje har diskuterats flitigt som en alternativ social stratifiering vid sidan av klasstillhörighet: sektorskiljelinjen. En expanderande offentlig sektor är resultatet av en allt ambitiösare välfärdsstat. Anställningssektor skulle, menade *public choice*-skolans företrädare, ha direkta effekter på partivalet eftersom offentliganställda i allt större utsträckning skulle rösta på partier som vill slå vakt om och expandera offentliga välfärdslösningar, det vill säga vänsterpartier. Hypotesen om sektorsröstning var född (Zetterberg 1985; Goul Andersen 1989; Kitschelt 1994). Men något starkt empiriskt stöd har den inte fått i Sverige (Holmberg & Gilljam 1987; Oskarson 1988; Holmberg & Oscarsson 2004).

Sektorsröstningen – skillnaderna i röstning mellan personer anställda i privat och offentlig sektor – har ökat svagt i Sverige (jfr tabell 4.1) och fick förnyad styrka med 2014 års val med en ny toppnotering (CV=.20). Idag är stödet för Vänsterpartiet och Socialdemokraterna 45 procent bland statligt anställda och 46 procent bland kommunalanställda, vilket är klart starkare än i privat sektor (34 procent). Samtidigt har Folkpartiet en starkare ställning i gruppen statligt anställda (10 procent) och Moderaterna är fortfarande starka bland privat anställda (27 procent).

Den religiösa skiljelinjen

I många av Europas länder finns starka religiösa skiljelinjer som strukturerar väljarbeteende. Men religionen har inte spelat lika stor roll i modern svensk politisk historia som i många andra länder. Sverige brukar räknas till ett av de mest sekulariserade länderna i världen. Och kyrksamheten avtar, även om takten minskat under senare år. Icke desto mindre är religionens betydelse för partivalet i Sverige relativt stor, grovt räknat två tredjedelar av klasskiljelinjens styrka (jfr tabell 4.1). Sambandet mellan kyrkobesökande och partival är nästan lika starkt idag som på 1950- och 1960-talet.

Den religiösa skiljelinjen är sedan 1964 politiserad genom ett kristdemokratiskt parti. Att det finns en religiös politisk skiljelinje märks tydligt

när det gäller grundläggande värderingar och inställning till konkreta politiska sakfrågor – som t ex alkoholskatter, aborter, tolerans mot homosexualitet och pornografi (Bjereld & Gilljam 1991; Demker 1998; Hagevi 2005; Weibull & Strid 2011; Karlsson, Weibull & Holmberg 2015; Aardal & Oscarsson 2017). Svenska väljares inställning till kristna värderingar, till familjepolitik och till sakfrågor om etik- och moral kan aldrig uteslutas i seriösa försök att förklara svenskt väljarbeteende. Den så kallade kristna traditionalism-dimensionen var åtminstone under 1990-talet en av de starkast sammanhållna konfliktdimensionerna vid sidan av den dominerande vänster-högerdimensionen (Oscarsson 1998).

I Sverige har kyrkobesökande medborgare alltid röstat mer borgerligt än de som inte regelbundet besöker någon kyrka. Idag gör sig religiositeten främst gällande genom ett röstande på Kristdemokraterna (se tabell 4.2). KD har 2014 ett mycket starkt stöd bland personer som besöker kyrkan minst en gång i månaden (24 procent) jämfört med personer som aldrig besöker kyrkan (2 procent). Ett motsvarande mönster finns för Centerpartiet som står ungefär tre gånger så starka bland flitiga besökare än bland aldrigbesökare (14 mot 4 procent). För Sverigedemokraterna är det omvänt; stödet för SD är mycket svagare bland regelbundna kyrkobesökare (3 procent) än bland de som aldrig besöker kyrkan (14 procent). Motsvarande andel för Vänsterpartiet är 4 respektive 9 procent.

Nord mot syd – stad mot land

Konflikter mellan olika regioner eller mellan stad och landsbygd har inte varit lika centrala i Sverige som i många andra europeiska länder (Lane & Ersson 1999). Norge är ett bra exempel där centrum-periferi är en etablerad social skiljelinje. Men även om potentiella konflikter inte politiserats i nämnvärd utsträckning i Sverige blir vår stad-landskiljelinje synlig emellanåt, framför allt i samband med folkomröstningen om EU-medlemskap 1994 och om införande av euron som valuta 2003 (Gilljam & Holmberg 1996; Holmberg & Oscarsson 2004). Frågor som rör infrastruktur, avfolkning, tillgång på samhällsservice, vargjakt och kommunala utjämningsystem visar tydligt att det finns en stor inneboende potential i stad-landkonflikten i Sverige (Berg & Solevid 2011; Ekengren 2012; Berg & Oscarsson 2013). Den stora gåtan är kanske snarare varför skillnaderna i grundläggande levnadsvillkor mellan människor i städer och på landsbygden inte är mer exploaterad av politiska aktörer.

Skillnader i röstningsmönster mellan stad och landsbygd och mellan norr och söder är en reflektion av näringsstruktur och de sociala villkor och erfarenheter som medborgarna lever under. Sammansättningen av befolkningen ser olika ut inom olika regionala områden, och det är därför

att förvänta sig skillnader i partiernas röststöd i olika delar av landet. Men det finns också direkta effekter av politisk geografi. Socialdemokraterna har till exempel ett starkare stöd i Norrland än vad de borde ha givet sammansättningen av befolkningen (Holmberg 2000). Kontextuella effekter av social omgivning på politiskt beteende är kända sedan länge och uppträder i många sammanhang (Tingsten 1937; Strömblad 2003) (se även kapitel 3 i denna volym).

Det finns två regionala skiljelinjer som formar svenskt väljarbeteende. För det första en nord-sydskiljelinje som främst tar sig uttryck i att arbetarrörelsen står betydligt starkare i norra än i södra Sverige. Skillnaderna mellan olika landsändar beror till mycket stor del på att näringsstruktur och befolkningssammansättning skiljer sig åt. Samtidigt vet vi att Socialdemokraterna under hela 1900-talet har haft ett starkare stöd i norr än vad de borde ha haft givet sammansättningen av befolkningen (Tingsten 1937; Holmberg 2000). För det andra, och mer centralt, en skiljelinje mellan stad och landsbygd som tar sig uttryck i att främst Centerpartiet och numera även Sverigedemokraterna har sina starkaste fästen på landsbygden. Socialdemokraterna står alltså något starkare i bruksorterna medan partier som Vänsterpartiet, Miljöpartiet, Folkpartiet och Feministiskt står starkare i städerna än på landsbygden.

Skillnaderna i röststöd mellan olika regioner i Sverige är emellertid inte lika stora som skillnaderna mellan stad och landsbygd. Före det andra världskriget och modernismens stora genombrott på 1950-talet var Sverige fortfarande i huvudsak ett agrart bondesamhälle. Sambandet mellan bostadsort och partival har minskat endast blygsamt sedan 1950-talet (jfr tabell 4.1). Historiskt har landsbygdsbor i allmänhet och jordbrukare i synnerhet haft en stark tendens att uttrycka sin bondesjäl genom att rösta på Centerpartiet. Historiskt har C under perioden 1956-2014 haft ett mellan 5-10 gånger starkare röststöd på landsbygden än i storstäderna, 1973 års rekordval undantaget. Tendensen lever kvar i högsta grad. I 2014 års val stödjer 11 procent av landsbygdsborna Centerpartiet, men bara 5 procent av väljarna i de tre storstäderna (se tabell 4.2).

Centerpartiets starka ställning bland jordbrukare och landsbygdsbor är både en fördel och en nackdel för partiet. Fördelen är att dessa väljargrupper ger partiet en stabil och lojal kärngrupp som alltså är tillräckligt stor för att säkra en plats i riksdagen. Nackdelen är att denna kärngrupp sakta blir mindre. Jordbruket effektiviseras och urbaniseringen fortskrider. Andelen väljare som kan betraktas som jordbrukare eller selsätta i primärnäringar minskar stadigt. Och tyvärr för C tycks landsbygdsbor generellt sett förlora sin förkärlek för centerpartiröstande när de flyttar in till staden (Holmberg & Oscarsson 2004).

Vi lämnar nu analysen av de historiskt stabilaste, starkaste och viktigaste sociala skiljelinjerna i svensk politik: klass, religion och region. De representerar nationsbyggandets och industrisamhällets sociala skiljelinjer (Lipset & Rokkan 1967). Klassskiljelinjen är svagare än tidigare men strukturerar fortfarande svenskarnas röstningsbeteende starkare än någon annan social skiljelinje, medan religion och region (stad-land) fortfarande uppvisar svaga men stabila samband med partivalet.

Män mot kvinnor

Könsskiljelinjen kan vara den av de nya, framväxande postmoderna skiljelinjer som har störst potential. Könsskiljelinjen möter nämligen många av de krav som vi inledningsvis ställde på en social skiljelinje. Det finns till att börja med klara materiella skillnader mellan män och kvinnor. Här räcker att nämna skillnader vad gäller lön för lika arbete och för utfört obetalt arbete i hemmet. För det andra faller könsskillnaderna tillbaka på könsroller som alltjämt sprids effektivt vidare från generation till generation via omfattande socialisation redan i tidig ålder. Och, för de tredje, de permanenta intressekonflikterna mellan män och kvinnor är tydliga i många politiska sakfrågor, som till exempel vapenexport, pornografi, könskvotering, alkoholskatter, kärnkraft, offentlig sektor, EU, sextimmars arbetsdag och kan alltså politiseras. Och könsskiljelinjen *är* redan politiserad i Sverige idag. Feministiskt Initiativ driver frågor om kvinnors rättigheter och protesterar mot könsmaktsordningen, och var en av de få vinnarna i 2014 års val.

I Sverige har skillnaderna i mäns och kvinnors partival historiskt varit små. Den gamla sanningen inom väljarforskningen var att kvinnor tenderade att i större utsträckning än män rösta på värdekonservativa och religiösa partier. Fram till omkring 1980 stämde sanningen in på Sverige. Kvinnor stod då längre till höger åsiktsmässigt och röstade i större utsträckning än män på borgerliga partier. Men därefter har kvinnor i allt större utsträckning röstat på partier som står längre till vänster, inte bara i Sverige utan även i många andra jämförbara länder (Oskarson 1988; Oskarson & Wängnerud 1995). En förklaring till denna långsiktiga förändring kan vara att allt fler kvinnor tagit steget ut på arbetsmarknaden och då främst blivit verksamma i den offentliga sektorn.

I tabell 4.4 redovisas skillnaderna i mäns och kvinnors partival under perioden 1948-2014. Den visar att könsskillnaderna i röstning har varit som störst i början och slutet av mätperioden, men närmast obefintliga under 1970-talet.

Tabell 4.4 Skillnader i partival mellan män och kvinnor 1948-2014 (procentenheter)

Parti	48	52	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06	10	14
Vänsterpartiet	+2	+2	+1	+2	+1	+1	+2	+3	±0	+1	+2	+1	-1	±0	-2	-5	-3	-1	+1	±0
Socialdemokraterna	+3	+2	+1	-2	+3	±0	±0	-1	+1	-1	-2	-5	-3	±0	+3	+5	+3	+1	-4	-2
Miljöpartiet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-1	±0	±0	-3	-2	-2	-2	-4	-3	-3
Centerpartiet	+1	+4	+3	+1	+4	+3	+1	±0	-2	-4	±0	+1	+1	-2	-3	0	+1	0	-4	-3
Folkpartiet	-4	-8	-3	-1	-4	-2	-2	-2	±0	±0	-2	-3	±0	-2	-2	-2	±0	+1	-1	±0
Kristdemokraterna	-	-	-	-	±0	±0	±0	±0	-1	-1	-1	-1	-2	-2	-1	-4	-2	-2	-1	-1
Moderaterna	-2	±0	-2	±0	-4	-2	±0	±0	+1	+4	+4	+7	+5	+5	+7	+7	+3	+3	+8	+6
Ny Demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+3	+1	-	-	-	-	-
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	+3	+5
Feministiskt Initiativ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-3
Summerade absoluta avvikelser	12	18	10	6	16	8	5	6	5	11	12	18	12	17	21	25	14	13	25	22

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska Valundersökningar 1956-2014. Resultaten från 1948 och 1952 är hämtade från Svenska Gallupinstitutet. Siffrorna i tabellen är procentenheter. En positiv (+) skillnad innebär att partiet är överrepresenterat bland män. En negativ (-) skillnad betyder att partiet är överrepresenterat bland kvinnor.

Sambandet mellan kön och partival växte sig stora i samband med valen 1994 och 1998. Män var kraftigt överrepresenterade bland Moderaternas väljare och kvinnor överrepresenterade bland Miljöpartiets och Vänsterpartiets väljare. Många trodde att könsgapet i väljarbeteende skulle fortsätta växa. Men i riksdagsvalen 2002 och 2006 röstade män och kvinnor mer likt varandra igen. Könsgapet i väljarbeteende hade slutits igen.

Men det var bara tillfälligt. Huvudmönstren från 1990-talet framträder ånyo i 2010 och 2014 års val med historiskt stora könsskillnader (se tabell 4.4). Moderaterna och Sverigedemokraterna är de två partier där könsskillnaderna i röstning syns allra tydligast (+6 respektive +5 procentenheter). Partier som Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Centerpartiet hade ett lägre röststöd bland män än bland kvinnor (-2, -3 respektive -3, liksom Feministiskt Initiativ (-3)).

Generation mot generation

För den sociologiska modellen är ålder central i alla fördjupade analyser. Väljares fysiska ålder kan användas analytiskt för att spåra de socialisationsprocesser som anses ligga till grund för att sociala skiljelinjer förs vidare från generation till generation. Den politiska socialisationen inom familjen under en ung människas formativa år spelar en avgörande roll i traditionella gruppröstningsmodeller. Den sociala politiska inläringen i ungdomsåren markerar enligt gängse socialisationsmodeller starten på ett

livslångt gruppröstande på ett visst parti (Westholm 1991; Jennings 2007).

Skiljelinjer baserade på ålder är emellertid ovanliga, trots att sociala och politiska erfarenheter många gånger kan skilja sig mycket åt mellan olika generationer. Det finns potentiellt stora intressekonflikter och åsiktsskillnader mellan yngre och äldre generationer. Vi vet t ex att unga personer prioriterar frågeområdena utbildning, bostäder och familjepolitik högre än äldre. Äldre tycker att sjukvård och pensioner är viktigare politiska områden. Och det förekommer ofta stora åsiktsskillnader i grundläggande värderingar och politiska sakfrågor mellan yngre och äldre. Men det tycks inte kunna skapa tillräckligt stora intressekonflikter mellan generationer för att röstningsbeteendet skall skilja sig åt på ett avgörande sätt. Orsaken kan vara att äldre är mer kunniga, mer intresserade och ideologiskt stabilare, vilket begränsar utrymmet för det rena och skära egenintresset.

Demografiska förändringar av ålderssammansättningen under kommande decennier – med en allt större grupp äldre – kan möjligen innebära en grogrund för en generationskamp vid valurnorna. Den växande gruppen ålderspensionärers krav på god vård och livskvalitet kan komma att ställas mot de yngre generationernas krav på ökad utbildning, bostäder och goda möjligheter till självförverkligande av sina livsprojekt. Än så länge finns dock få tecken på någon sådan polarisering mellan unga och äldre. En viktig faktor som bestämt talar emot ålder som viktig politisk skiljelinje är att det finns små möjligheter till långsiktigt verkande socialisationsprocesser. Skälet är enkelt: att vara ung är ett övergående tillstånd.

Men ser vi någon generationskamp i svensk politik? Vi har kunnat se att åldersvariabelns samvariation med partival har ökat om än svagt i Sverige mellan 1956 och 2014 (jfr tabell 4.1). Tabellen 4.5 ger en god överblick över i vilken utsträckning olika partier har varit över- respektive underrepresenterade bland *förstagångsväljarna* under perioden 1956-2014.

Förstagångsväljarna ägnas oftast särskild uppmärksamhet eftersom de ibland anses vara mer trendkänsliga än andra väljargrupper. Och det är riktigt att det finns många exempel historiskt där förstagångsväljarnas röstning avvikit mycket jämfört med väljarkåren som helhet. Under 1970-talet var Vänsterpartiet och Centerpartiet överrepresenterade bland förstagångsväljarna. Centerpartiet hade t ex ett nio procentenheter starkare stöd bland förstagångsväljare än i valmanskåren som helhet 1973. Miljöpartiet var framgångsrika bland de yngsta väljarna under 1990-talet med stark överrepresentation i 1994, 1998 och 2002 års val (+6, +6 re-

spektive +9). Moderaterna var särskilt starka bland unga förstagångsväljare 1988 och 1991 (+5 respektive +8) och i samband med valet 1998 (+7). Sverigedemokraterna gjorde ett mycket bättre valresultat bland förstagångsväljare än bland väljarna som helhet i 2010 års val (+8 procentenheter).

Tabell 4.5 Unga förstagångsväljarnas partival 1956-2014. Avvikelser från gruppen samtliga väljare (procentenheter).

	V	S	MP	C	FP	KD	M	NyD	SD	FI	ÖVR	summerade avvikelser/2
1956	-1	-1	-	+1	+1	±0	±0	-	-	-	±0	2
1960	-2	+5	-	-5	+2	±0	±0	-	-	-	±0	7
1964	-2	+4	-	-6	+4	+3	-3	-	-	-	±0	11
1968	+2	+1	-	-3	+5	±0	-2	-	-	-	-3	8
1970	+7	-4	-	+7	-7	±0	-1	-	-	-	-2	14
1973	+9	-11	-	+9	-4	+1	-2	-	-	-	-2	19
1976	+3	-4	-	+5	±0	+1	-3	-	-	-	-2	9
1979	+6	-12	-	+3	+2	+1	±0	-	-	-	±0	12
1982	+1	-2	+1	±0	±0	±0	±0	-	-	-	±0	2
1985	+2	-1	+1	-3	±0	-1	+2	-	-	-	±0	5
1988	±0	-2	-2	-4	+3	-1	+5	-	-	-	+1	9
1991	-1	-11	+3	-3	+1	-2	+8	+6	-	-	-1	18
1994	+3	-6	+6	-1	±0	±0	-2	±0	-	-	±0	9
1998	+5	-15	+6	-2	+3	-6	+7	-	-	-	+2	23
2002	+10	-18	+8	-2	+1	-1	+1	-	-	-	±0	21
2006	±0	-1	-3	-3	-2	-2	+1	-	+2	-	+1	7
2010	-2	-2	±0	-1	-1	-1	-4	-	+8	-	+2	11
2014	-1	-2	+1	+4	-4	-1	+1	-	-3	+4	±0	11

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningarna 1956-2014. Resultaten för Kristdemokraterna särredovisas först från och med 1982 års val. Till gruppen unga förstagångsväljare räknas personer som röstar för första gången i riksdagsval sedan de erhållit rösträtt. Rösträttsåldern sänktes 1965 till 20 år, 1969 till 19 år och 1975 till 18 år som är den nuvarande rösträttsåldern. Positiva tal betyder att partiet varit överrepresenterat bland förstagångsväljare. Negativa tal visar att partiet varit underrepresenterat bland förstagångsväljarna. De perioder då ett parti varit klart överrepresenterat bland förstagångsväljarna har i tabellen försetts med ramar. De summerade avvikelserna är beräknade för alla partier + gruppen övriga.

Socialdemokraterna har vid flera tillfällen varit kraftigt underrepresenterade bland de yngsta väljarna, framför allt i samband med valen 1998 och 2002 (-15 respektive -18). Det var vid de båda valen avvikelserna mellan förstagångsväljarna och valmanskåren var som allra störst under perioden 1956-2014. Vid de senaste riksdagsvalen 2006-2014 har skillnaderna i röstning mellan förstagångsväljarna och övriga väljare varit klart mindre igen. Partier som enligt Valundersökningen 2014 gör ett bättre val bland förstagångsväljarna än bland samtliga väljare är Centerpartiet (+4 procentenheter) och Feministiskt Initiativ (+4).

Lågutbildade mot högutbildade

Skiljelinjer organiserade efter utbildningsnivå är en populär föreställning i diskussionerna om framtida skiljelinjer (Castells 2000). I det annalkande informationssamhället går det knappast tänka sig något lika starkt socialt differentierande som långa, specialiserade utbildningar. Yngre generationer spenderar allt längre tid i utbildning. Utbildningens socialiserande effekter på attityder och beteenden kan därför förväntas bli allt större. Det är främst genom utbildning yngre generationer kan specialisera sig och utveckla sig själva som särpräglade varumärken på en rörlig och flexibel arbetsmarknad (Bjereld & Demker 2003). Eftersom en allt större andel unga går vidare till universitetsstudier förändras betydelsen av utbildning. Analytiskt är det spännande att studera hur politiskt beteende samvarierar med inte enbart utbildningens nivå – som i våra förklaringsmodeller oftast har använts som ett mått på generell kognitiv kapacitet – utan även med vilken slags utbildning.

Utbildningsrevolutionen – den kognitiva mobiliseringen av medborgare i etablerade västdemokratier – utgör en fundamental samhällsförändringarna under det senaste halvsekle. Andelen väljare som besitter en universitetsexamen (en eftergymnasial utbildning) har passerat trettio procent. Svenskar sitter längre på skolbänken och blir mer specialiserade och mer diplomerade. I ett globaliserat och internationaliserat informations- och nätverkssamhälle är individuella utbildningsmeriter hårdvaluta.

Utbildningsrevolutionen till trots, sambandet mellan utbildningsnivå och partival har varit i huvudsak oförändrat under det senaste halvsekle. Sambandet blir alltså inte starkare över tid, snarare försvagas det (jfr tabell 4.1). Människors utbildning är intimt knutet till vilken position på arbetsmarknaden de har. Bland högutbildade med universitetsexamen (=hög utbildning) är Socialdemokraterna kraftigt underrepresenterade 2014 (20 procent), medan Folkpartiet (10 procent), Miljöpartiet (15 procent) är överrepresenterade (se tabell 4.2). Lågutbildade väljargrupper med endast obligatorisk grundskola tenderar att i större utsträckning stödja Socialdemokraterna (45 procent) och Sverigedemokraterna (16 procent).

Med en mer detaljerad kategorisering efter utbildningsnivå blir sambanden ännu något tydligare. Socialdemokraterna står starkast i den väljargrupp som endast har obligatorisk grundskola (48 procent). Denna grupp består i huvudsak av personer äldre än 60 år. Bland personer med långa universitetsutbildningar (längre än två år) röstar bara 22 procent på Socialdemokraterna i 2014 års riksdagsval. Sverigedemokraternas stöd bland högskoleutbildade är mycket svagt (3 procent). Miljöpartiet å sin

sida har en stark ställning bland personer med examen från en längre högskoleutbildning (14 procent).

Utbildningseffekter på partival handlar inte längre enbart om antalet utbildningsår. Teorier om politisk socialisation förutspår att den allt längre utbildningstiden och intensiva kontakter med specifika utbildningsinstitutioner och -miljöer skapar nya förutsättningar att påverka och forma människors politiska preferenser. Lägg därtill en initial selektionsmekanism där vissa typer av människor från början söker sig till olika typer av utbildningar.

Valundersökningarna bekräftar att det existerar intressanta samband mellan typ av utbildning och partival, framför allt bland yngre människor, även om dessa samband ännu är svagare än för utbildningsnivå (se tabell 4.2). Centerpartiet utmärker sig till exempel bland lant- och skogsbruksutbildade (23 procent C-röster). Miljöpartiet står starka bland personer som har en utbildning inom pedagogik (18 procent) och naturvetenskap/data/matematik (18 procent).

Vi vet från den inledande analysen att sambandet mellan utbildningsnivå och partival inte har eroderat lika kraftigt som de sociala skiljelinjer som är knutna till den gamla klasskonflikten. Den kognitiva revolutionen under det senaste kvartssekleet – utbildningsexplosionen som inneburit en väljarkår med allt högre utbildningsnivå – har inte inneburit att sambandet mellan utbildningsnivå och partival försvunnit. Tvärtom kvarstår ungefär 2/3 av 1950-talssambandet trots att andelen högutbildade väljare vuxit från 7 procent 1956 till 44 procent 2014 (Hedberg 2015). Det bivarata sambandet mellan utbildningsnivå och partival är det näst starkaste av alla samband 2014 efter klass ($CV=.24$) (jfr tabell 4.1). Utbildningsnivå sorterar väljare effektivt i olika partier anno 2014.

Svenskfödda mot utlandsfödda

Vi avslutar analysen av potentiella framtida skiljelinjer i Sverige med etnicitet. Utrikesfödda invandrare och svenskar med utländsk bakgrund – här definierat som mor eller far född utanför Sverige – är numera tillräckligt stor för att vi systematiskt ska kunna undersöka sambandet mellan uppväxtbakgrund och partival med hjälp av de svenska Valundersökningarna.

Eftersom första- och andra generationens invandrare blir fler är de också partistrategiskt intressanta för partierna. Kan man vinna insteg i denna växande kategori väljare kan man vinna mark inför framtida riksdagsval. Andelen röstberättigade som är födda utanför Sverige var omkring 8,3 procent i samband med 2014 års val (www.scb.se). Fler som idag är röstberättigade i kommunvalen kommer så småningom att bli

röstberättigade i riksdagsval, och successivt ökar också den andel av väljarkåren som har utländsk härkomst till följd av invandring.

I samband med 2014 års val behåller Socialdemokraterna och Vänsterpartiet ett klart strategiskt övertag bland svenska medborgare med utländsk bakgrund. Skillnaderna är inte lika stora som tidigare men även 2014 röstade en klar majoritet av de väljare som vuxit upp utanför Norden på Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet. S och MP har stöd från 39 procent av de svenskfödda men stöds av hela 53 procent bland utlandsfödda. Räkna vi samman stödet för de rödgrönrosa partierna är skillnaden också tydlig: 61 procent bland utlandsfödda jämfört med 49 procent bland svenskfödda.

Kan härkomst och etnisk bakgrund växa till en betydelsefull social skiljelinje i svensk politik i framtiden? Ser vi till röstningsmönstren är det knappast något tvivel om att det finns tydliga effekter av etniskt ursprung på partivalet – skillnaden i andelen socialistiskt röstande bland utrikesfödda och svenskfödda är idag 20 procentenheter, det vill säga större än den skillnad mellan arbetare och medelklass som utgör det Alfordska klassröstningsindexet (jfr figur 4.1). Röstning efter födelseland är alltså lika stark eller starkare än efter klass i 2014 års Valundersökning.⁷

Postindustriell stratifiering?

En extrem tolkning av idéerna om postmodernisering och individualisering är att det i framtiden kommer att vara helt meningslöst att kategorisera människor efter sociala karaktäristika. I ett socialt atomiserat postmodernt informationssamhälle bebott av superindividualister är grupp-röstning en helt befängd tanke. Individens sociala erfarenheter skulle vara så olikartade att man svårligen skulle kunna samla sig till gemensam aktion för gemensamma intressen. Det går inte att organisera intressen framgångsrikt i ett socialt atomiserat samhälle. Analyser liknande de som vi just har tagit del av skulle sakna allt värde.

Hastigheten och omfattningen av transitionen från ett industrisamhälle till ett postmodernt informationssamhälle är, som alltid, kraftigt över-

⁷ I huvudsak förklaras skillnaderna i röstning mellan utrikesfödda och svenskfödda av ideologi. Det finns återkommande ideologiska skillnader och åsiktsskillnader mellan svenskfödda och utrikesfödda i våra analyser. Personer födda i övriga nordiska länder står till exempel något längre till höger än svenskfödda medan utomeuropeiskt födda står klart längre till vänster. Åsiktsmässigt finns också relativt stora skillnader särskilt mellan infödda svenskar och utomeuropeiskt födda svenskar. Utrikesfödda är exempelvis mer positiva till NATO-medlemskap, satsningar på ett internationalistiskt samhälle, ekonomiskt stöd till invandrare och satsningar på ett mångkulturellt samhälle än svenskfödda (Holmberg 2000; Holmberg & Oscarsson 2004).

driven. Våra analyser av de slitstarka sambanden mellan social struktur och partival under perioden 1956-2014 har bekräftat den slutsatsen. Trots att industrisamhällets gamla skiljelinjer sakta eroderar är rapporter om deras förestående bortgång överdramatiserade. Längre än kommer barnen av modernismen – generationerna födda på 1940-, 1950- och 1960-talen – att grupprösta i svenska riksdagsval. Våra politiska partier kommer att fortsätta utforma valbudskap adresserade till bestämda sociala kategorier – några kommer vara gamla bekanta, andra kommer att vara nya. Den förda politikens vinnare och förlorare kommer med stor sannolikhet att kunna identifieras med hjälp av industrialismens sociala kategoriseringar länge än.

Väljarforskningens politisk-sociologiska gruppröstningsmodeller har alltså alltför viktiga uppgifter att fylla. En stor utmaning är att uppdatera kunskaperna om de kausala mekanismer som producerar sambanden mellan sociala kategorier och partival på 2000-talet. I denna forskning förblir politiska aktörers göranden och låtanden och effekter av genomförd politik på människors livsvillkor betydelsefulla ledtrådar. En annan utmaning är att i större utsträckning utforska samspelet mellan mer långsiktigt stabiliserande socio-ekonomiska förklaringar och mer kortsiktigt destabiliserande förklaringar till väljarbeteende, något som vi återkommer till i senare analyser i den här boken.

Kapitel 5

Partiernas väljare

Studier av väljarbeteende fokuserar på att försöka förklara väljares val av parti. Huvudsyftet är att pröva betydelsen av olika faktorer för politiskt beteende med sikte på att försöka förklara politisk förändring, det vill säga varför val slutar som de gör. Beskrivande analyser av *sammansättningen* av partiernas väljare är emellertid mer sällsynta i akademisk forskning (se dock Gilljam 1993; Sannerstedt 2015). Noggranna kartläggningar av partiernas väljare kan dock motiveras på flera sätt. Genom att följa hur sammansättningen av partiernas väljare förändras över tid vinner vi insikter om hur samhällsförändringar förändrar förutsättningarna för partiernas konkurrens på väljarmarknaden. Alla partier strävar efter att öka sitt röstetal och grundreceptet är alltid detsamma: att *samtidigt* försöka hålla kvar de väljare man redan vunnit och försöka vinna insteg i nya grupper. God kännedom om vilka väljare som faktiskt har röstat på partiet vid det senaste valet är viktig inte bara för partiernas själva men också för statsvetare som önskar pröva och utveckla teorier för partikonkurrens och partistrategi.

I tider av stark individualisering och betydande väljarrörlighet kan behovet av att teckna porträtt av partiernas väljare ifrågasättas. Partierna kommer att i betydande utsträckning ha bytt väljare med varandra redan i nästa val. Trots detta menar vi att beskrivning av partiernas väljare är ett givande analytiskt grepp som kan sprida ljus över centrala frågor för den representativa demokratin. De väljare som döljer sig bakom partiernas valresultat kan ytterligare klargöra hur de olika partiernas mandat – uppdraget från väljarna – egentligen ser ut. Vilka väljare representerar egentligen de olika partierna i riksdagen? Vilka väljargrupper utgör de sociala baserna för tjugohundratialets svenska partier?

Det statistiska underlaget för att göra träffsäkra porträtteringar av numera nio partiers väljare är begränsat om vi enbart använder Valundersökningarna. För att kunna ge en så god bild som möjligt av partiernas väljare har vi därför valt att använda resultat från inte mindre än fem olika undersökningar som har många likheter med varandra när det gäller viktiga bakgrundsvariabler: Valundersökningen 2014, Europaparlamentsvalundersökningen 2014, den nationella SOM-undersökningen

2014, den regionala SOM-undersökningen i Västsverige 2014 samt Sveriges Televisions vallokalsundersökning SVT/Valu 2014. Det effektiva antalet respondenter i analyserna uppgår då som mest till närmare 24 500.

Resultaten redovisas för ett parti i taget. Partiernas väljare jämförs systematiskt med alla röstberättigade medborgare mellan 18 och 85 år. För vart och ett av partierna redovisas först partiväljarnas socioekonomiska sammansättning med avseende på kön och ålder, yrkesgruppstillhörighet, arbetsmarknadsställning, fackföreningstillhörighet, sektorstillhörighet, inkomst, utbildningsnivå och utbildningsinriktning, samt kyrkobesöksfrekvens. I tabellerna särredovisar vi också sammansättningen av partiernas *kärnväljare*. Till kärnväljare räknas de personer som uppfyller följande två kriterier: a) de har uppgett att de har partiet som sitt bästa parti och b) de betraktar sig själva som anhängare eller starka anhängare av partiet.

Som stöd för analysen har vi gjort systematiska signifikanstester för skillnaderna mellan partiernas väljargrupper och gruppen alla partiväljare, respektive skillnaderna mellan partiernas kärnväljare och övriga väljare. De differenser som finns uppställda i tabellen är försedda med stjärnor beroende på hur stark den statistiska signifikansen är. Det finns ingen anledning att uppmärksamma gruppskillnader som inte når statistisk signifikans.

Vänsterpartiets väljare

I samband med 2014 års val ser vi i tabell 5.1 att Vänsterpartiets väljare har en svag övervikt av kvinnor (52 procent). Jämfört med väljarkåren är Vänsterpartiets väljare yngre än snittet och har en svag överrepresentation av 22-30 åringar och 31-40 åringar (+4 respektive +2 procentenheter). Bland de allra äldsta väljarna är V underrepresenterat i förhållande till väljarkåren (-6 procentenheter).

Arbetarklassprägnen är inte längre lika tydlig hos Vänsterpartiets väljare som den har varit historiskt (se tabell 5.1). Det finns dock som väntat fler arbetare bland V-väljare än i valmanskåren: Närmare hälften av V-väljarna definierade in sig i grupperna "arbetare" eller "arbetare med arbetsledande funktion" (43 procent) i samband med 2014 års val. Motsvarande andel för alla väljare är 39 procent. Nyheten 2014 är att andelen tjänstemän totalt sett är fler bland V-väljarna än i valmanskåren. Inkomstprofilen för V-väljarna är också tydligt annorlunda än tidigare: Bland sina väljare har Vänsterpartiet idag en överrepresentation av väljare med medelhöga inkomster (+5) men samtidigt en tydlig underrepresentation av personer med höga inkomster (-8).

Vänsterpartiet har fortfarande en klar överrepresentation av anställda inom kommunal sektor (+9 procentenheter) och LO-anslutna (+5). En

klar majoritet av V-väljarna arbetar i offentlig sektor (52 procent). Var fjärde V-väljare är LO-medlem (25 procent).

Vänsterpartiets väljare är förvärvsarbetande i något högre utsträckning som väljarkåren som helhet (62 procent). En förklaring ligger i att partiet samlar något fler studenter (10 procent; +2) än väljarkåren. Utbildningsnivån är klart högre än hos valmanskåren med 39 procent högskoleexaminerade (+10). De utbildningsinriktningar som är särskilt framträdande bland V-väljare är pedagogik (12 procent; +4) och humaniora/kultur (7 procent; +4). Samtidigt är personer som utbildat sig inom kategorierna ”ekonomi/handel” och ”teknik/industri/transport” färre bland V-väljare än i valmanskåren (10 mot 18 procent).

Tabell 5.1 Sammansättningen av alla partiväljare, Vänsterpartiets väljare och Vänsterpartiets kärnväljare 2014 (procent, procentenheter)

	Alla parti- väljare	Alla V- väljare	diff	Kärn- väljare	diff
Kön					
Man	48	48	±0	47	-1
Kvinna	52	52	±0	53	+1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	24444	1612		296	
Alder					
18-21	5	5	±0	3	-2
22-30	14	18	+4 ***	15	-3
31-40	16	18	+2 ***	17	-2
41-50	17	14	-3 **	15	±0
51-60	16	19	+3 ***	20	+1
61-70	19	19	±0	23	+4
71+	13	7	-6 **	8	+1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	24551	1626		297	
Yrkestillhörighet					
Tjänsteman	34	40	+6 ***	41	+1
Tjänsteman med arbetsledande funktion	13	9	-4 **	8	-1
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	3	-2 **	2	-1
Arbetare	34	39	+5 ***	38	-1
Arbetare med arbetsledande funktion	5	4	-1 **	7	+3 **
Jordbrukare	1	0	-1 **	0	±0
Företagare: ingen anställd	4	3	-1 **	2	-1
Företagare: minst en anställd	4	2	-2 **	2	±0
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23173	1530		268	

Forts. tabell 5.1	Alla parti-väljare	Alla V-väljare	diff	Kärn-väljare	diff
Inkomst					
Låga	19	21	+2	18	-3
Medellåga	26	27	+1	28	±0
Medelhöga	25	30	+5 ***	32	+2
Höga	30	22	-8 **	22	±0
summa procent	100	-1		100	
antal svarande	13840	707		292	
Anställningssektor					
Statlig	12	13	+1	14	+2
Kommunal	29	39	+9 ***	43	+4
Privat	55	43	-12 **	39	-4
Ideell organisation/stiftelse	4	5	+1 ***	4	-1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23811	1575		277	
Fackförbund					
LO	20	25	+5 ***	19	-6 **
TCO	18	22	+4 ***	28	+6 **
SACO	13	14	+1	13	-1
Annan	2	1	-1 **	2	+1
Nej	47	38	-9 **	38	±0
summa procent	100	100		100	
antal svarande	21783	1486		214	
Arbetsmarknadsgrupp					
Förvärvsarbetande	60	62	+2 **	61	-1
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	2	2	±0	2	±0
Arbetslös	3	4	+1 **	3	-1
Ålderspensionär/avtalspensionär	24	17	-7 **	20	+3
Har sjuk- eller aktivitetsersättning	2	4	+2 ***	6	+2
Studerande	8	10	+2 ***	7	-3
Annat	1	1	±0	1	±0
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23929	1592		286	
Utbildningsnivå					
Ej obligatorisk	3	1	-2 **	0	-1
Grundskola	15	8	-7 **	8	±0
Gymnasium 2	15	12	-3 **	10	-2
Gymnasium 3	19	19	±0	16	-3
Eftergymnasial utbildning	10	10	±0	12	+2
Högskolestudier	7	8	+1	11	+3
Examen universitet	29	39	+10 ***	40	+1
Forskarutbildning	2	3	+1 **	3	±0
summa procent	100	100		100	
antal svarande	14410	725		297	

Forts. tabell 5.1	Alla parti-väljare	Alla V-väljare	diff	Kärn-väljare	diff
Utbildningsinriktning					
Ekonomi/handel	17	10	-6 **	9	-1
Estetisk	3	4	+1 **	3	-1
Hotell/restaurang/service	4	2	-1 **	3	+1
Hälsa-/sjukvård	12	11	-1	14	+3
Humaniora/kultur	3	7	+4 ***	9	+2
Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	2	3	+1	1	-2 **
Teknik/industri/transport	23	18	-4 **	15	-3
Media/journalistik/reklam	1	3	+2 ***	4	+1
Naturvetenskap/matematik/data	4	5	+1	5	±0
Pedagogik	8	12	+4 ***	11	±0
Samhällsvetenskap/juridik	5	6	+2 **	8	+2
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	8	+3 ***	13	+5 ***
Annan utbildning	13	11	-2 **	5	-5 **
summa procent	100	100		100	
antal svarande	13085	674		265	
Egen uppväxt					
Ren landsbygd	21	18	-3 **	19	+1
Mindre tätort	31	31	±0	28	-3
Stad större tätort	24	25	+1	25	±0
Sthlm/Gbg/Malmö	17	19	+2 **	22	+3
Annat i Norden	2	1	-1 **	1	±0
Annat i Europa	2	2	±0	1	-1
Annat utanför Europa	3	4	+1 ***	4	±0
summa procent	100	100		100	
antal svarande	24837	1660		292	
Besök gudstjänst eller religiöst möte					
Aldrig	50	64	+14 ***	75	+11 ***
Sällan	29	22	-7 **	13	-9 **
Någon gång om året	14	10	-4 **	8	-2
Minst en gång i månaden	7	4	-3 **	4	±0
summa procent	100	100		100	
antal svarande	20299	1426		144	

Kommentar till tabellerna 5.1-5.9: Resultaten är hämtade från en datamängd bestående av: Valundersökningen 2014, VALU 2014, Europaparlamentsundersökningen 2014, SOM-undersökningen 2014 samt den Västsvenska SOM-undersökningen 2014. Frågorna är ställda olika i de olika undersökningarna, men har samma svarsalternativ. Yrkestillhörighet bygger på frågan: "Vilket yrke hör/hörde Du till?". Svartalternativen är: "Tjänsteman", "Tjänsteman med arbetsledande funktion", "Tjänsteman med företags-/ verksamhetsledande funktion", "Arbetare", "Arbetare med arbetsledande funktion", "Jordbrukare" "Företagare: ingen anställd" och "Företagare: minst en anställd". Inkomst indelad i fyra nivåer och baseras på frågan: "Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in)?" Frågan är inte ställd i VALU. Svartalternativen är: "100 000 eller mindre", "101 000 – 200 000", "201 000 – 300 000", "301 000 – 400 000", "401 000 – 500 000", "501 000 – 600 000", "601 000 – 700 000", "701 000 – 800 000", "801 000 – 900 000", "901 000 – 1 000 000", "1 001 000 – 1 100 000" och "Mer än 1 100 000". I kategorin "Låga" finner vi "100 000 eller mindre" till "200 000", Medellåga innefattar "201 000" till "400 000", i Medelhöga innefattar "401 000" till "700 000" och Höga innefattar "701 000" till "mer än 1 100 000". Anställningssektor bygger på frågan: "Arbetar/arbetade du i statlig, kommunal, landstings-/kommunal eller privat tjänst, eller i ideell organisation eller stiftelse?". Variabeln Arbetsmarknadsgrupp baseras på frågan: "Vilka av grupperna tillhör Du?". Svartalternativen är: "Förvärvsarbetande", "Arbetsmarknadspolitiska åtgärder", "Arbetslös Ålderspensionär/av-

talspensionär", "Har sjuk- eller aktivitetsersättning", "Studering" och "Annat". Variabeln utbildningsnivå är baserad på frågan: "Vilken skolutbildning har du? Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.". Svartalternativen är: "Ej obligatorisk", "Grundskola", "Gymnasium 2", "Gymnasium 3", "Eftergymnasial utbildning", "Högskolestudier", "Examen från högskola/universitet", "Studier vid/examen från forskarutbildning". Utbildningsinriktning bygger på frågan: "Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak?". Svartalternativen är: "Ekonomi/handel/administration", "Estetisk/design/hantverk/ konst", "Hotell/restaurang/service/skönhetsvård", "Hälsa-/sjukvård/medicin", "Humaniora/kultur", "Jordbruk/skogsbruk/miljö-vård", "Teknik/byggt teknik/industri/ transport", "Media/journalistik/ reklam", "Naturvetenskap/matematik/data", "Pedagogik", "Samhällsvetenskap/juridik" och "Socialt arbete/omsorg/psykologi". Egen uppväxt baseras på frågan: "Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?" Svartalternativen är: "Ren landsbygd i Sverige", "Mindre tätort i Sverige", "Stad eller större tätort i Sverige", "Stockholm, Göteborg eller Malmö", "Annat land i Norden", "Annat land i Europa" och "Land utanför Europa". Besökt gudstjänst eller religiöst möte baseras på frågan: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?". Svartalternativen är: "Aldrig", "Sällan", "Några gånger om året" och "Minst en gång i månaden". På grund av låga n-tal har svartalternativen "Någon gång i halvåret" och "Någon gång i kvartalet" slagits samman till "Någon gång om året". Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan grupper (diff) har signifikanttestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **= $p < .05$; ***= $p < .01$.

Kyrksamheten bland Vänsterpartiväljarna är klart lägre än i valmanskåren som helhet. En majoritet uppger att de aldrig besöker en kyrka (64 procent; +14).

Socialdemokraternas väljare

Ju större ett parti är desto mer tenderar sammansättningen av partiets väljare att likna valmanskårens. Socialdemokraternas väljare 2014 var dock klart överrepresenterade bland de äldre väljarna. Andelen S-väljare äldre än 50 år var sammanlagt 57 procent jämfört med 48 procent i väljarkåren som helhet. Bilden av de ålderstigna S-väljarna syns därmed i en mycket tydlig underrepresentation av väljare yngre än 40 år (17 procent jämfört med 35 procent i väljarkåren som helhet (se tabell 5.2). Än mer bekymmersamt är att de allra mest partitrogna kärnväljarna är ännu äldre: 54 procent av Socialdemokraternas kärnväljare är äldre än 60 år!

Socialdemokraterna domineras inte längre av arbetarväljare. Det sammanhänger förstås med den generella utvecklingen mot allt färre arbetare i samhället. Andelen väljare som i Valundersökningarna har definierats som arbetare har halverats under de senaste trettio åren, från 48 procent 1976 till 26 procent 2014. Sedan valet 2002 är olika tjänstemannagrupper större än gruppen arbetare bland Socialdemokraternas väljare (se figur 5.2). "Socialdemokratiska tjänstemannapartiet" (STP) är sedan några val tillbaka en bättre beskrivning än arbetarepartiet om man ser till sammansättningen av S-väljarna.

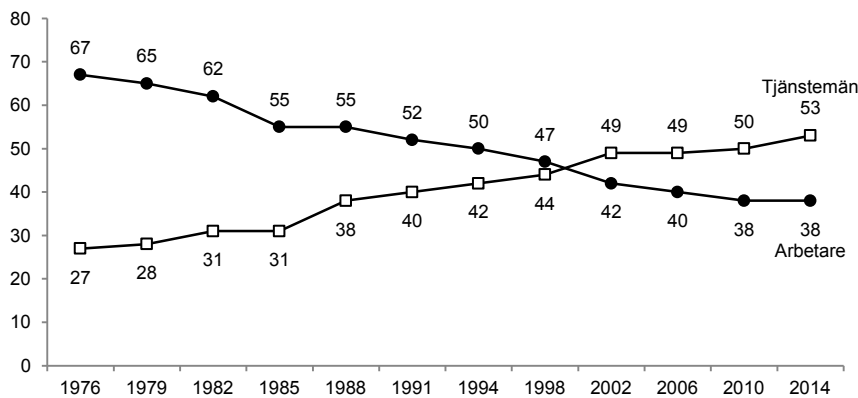
Sammansättningen av Socialdemokraternas väljare är förstås inte opåverkad av samhällsutvecklingen. Även bland S-väljare har andelen arbe-

tare minskat från 67 procent 1976 till 38 procent 2014. Ett lite tillspetsat sätt att beskriva saken är att äldre arbetargenerationer har ”förborgerligats” och avancerat till tjänstemän samtidigt som yngre generationer i kraft av högre utbildning och förändrade samhällsbehov blivit tjänstemän istället för arbetare.

Intressant nog tycks det finnas ett slags kvardröjande arbetarklassromantik när det gäller svenska väljares benägenhet att själv klassificera sig som arbetare. När det gäller *subjektiv* yrkesgruppsstillhörighet utgör arbetare alltså en majoritet bland S-väljarna (se tabell 5.2). Femtiotvå procent av S-väljarna betraktar sig som arbetare eller arbetare med arbetsledande uppgifter, vilket ger S-väljarna en klart starkare arbetarprägel än valmanskåren som helhet (+13) men den är alls inte lika tydlig som tidigare. De som själva klassificerar in sig i olika tjänstemannagrupper utgjorde sammanlagt 44 procent av Socialdemokraternas väljare 2014. De båda medelinkomstkategorierna är överrepresenterade – såsom historiskt också varit typfallet – medan det finns klart färre S-väljare med höga inkomster (22 procent) än i valmanskåren som helhet (30 procent).

När det gäller anställningssektor finns dock en viss överrepresentation av Socialdemokratiska väljare anställda i offentlig sektor (49 procent; +8). Andelen LO-anslutna är också klart fler bland S-väljare än i valmanskåren (35 procent; +15).

Figur 5.1 Andel arbetare och tjänstemän bland Socialdemokraternas väljare 1976-2014 (procent)

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningarna 1976-2014. Kategoriseringarna bygger på Valundersökningarnas yrkesgruppskodning. Till arbetare hör kategorierna industriarbetare och övriga arbetare. Tjänstemannakategorin består sedermera av tre underkategorier: lägre, mellan respektive hög (jfr tabell 5.2). De kategorier som inte redovisas i figuren är grupperna studenter, företagare och jordbrukare.

De socialdemokratiska väljarnas utbildningsnivå är lägre än genomsnittet, vilket tydligt reflekterar ålderssammansättningen av partiets väljare. Tjugotvå procent av Socialdemokraternas väljare har endast obligatorisk utbildning, vilket kan jämföras med 18 procent i valmanskåren. På motsvarande sätt är andelen högskoleutbildade underrepresenterade bland S-väljare: 23 procent har en examen från universitet/högskola eller en forskarutbildning. Motsvarande andel i elektoratet är 31 procent.

Tabell 5.2 Den socioekonomiska sammansättningen av Socialdemokraternas väljare 2014 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla S-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Kön							
Man	48	48	±0		47	-1	
Kvinna	52	52	±0		53	+1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	24444	6377			1558		
Ålder							
18-21	5	4	-1	**	2	-2	**
22-30	14	11	-3	**	5	-6	**
31-40	16	12	-4	**	6	-6	**
41-50	17	16	-1	**	14	-2	**
51-60	16	18	+2	***	19	+1	
61-70	19	23	±0	***	30	+7	***
71+	13	16	+3	***	24	+8	***
summa procent	100	100			100		
antal svarande	24551	6423			1562		
Yrkestillhörighet							
Tjänsteman	34	31	-3	**	30	-1	
Tjänsteman med arbetsledande funktion	13	10	-3	**	10	±0	
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	3	-2	**	3	±0	
Arbetare	34	46	+12	***	48	+2	
Arbetare med arbetsledande funktion	5	6	+1	***	5	-1	
Jordbrukare	1	0	-1	**	0	±0	
Företagare: ingen anställd	4	2	-2	**	2	±0	
Företagare: minst en anställd	4	2	-2	**	2	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	23173	6222			1435		
Inkomst							
Låga	19	19	±0		18	-1	
Medellåga	26	31	+5	***	33	+2	
Medelhöga	25	28	+3	***	27	-1	
Höga	30	22	-8	**	22	±0	
summa procent	100	1			100		
antal svarande	13840	3408			1464		

Forts. tabell 5.2	Alla parti-väljare	Alla S-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Anställningssektor							
Statlig	12	14	+2	***	12	-2	**
Kommunal	29	35	+6	***	37	+2	
Privat	55	48	-7	**	48	0	
Ideell organisation/stiftelse	4	3	-1	**	3	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	23811	6330			1442		
Fackförbund							
LO	20	35	+15	***	32	-3	**
TCO	18	19	+1	***	23	+4	***
SACO	13	9	-4	**	6	-3	**
Annan	2	1	-1	**	2	+1	**
Nej	47	36	-12	**	37	+1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	21783	5850			1171		
Arbetsmarknadsgrupp							
Förvävarsarbetande	60	54	-6	**	46	-8	**
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	2	3	±0	**	2	-1	**
Arbetslös	3	4	+1	***	2	-2	**
Ålderspensionär/avtalspensionär	24	30	+6	***	44	+15	***
Har sjuk- eller aktivitetsersättning	2	3	+1	***	3	±0	
Studierande	8	5	-2	**	2	-3	**
Annat	1	1	±0		1	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	23929	6298			1498		
Utbildningsnivå							
Ej obligatorisk	3	4	+1	***	3	-1	**
Grundskola	15	18	+3	***	24	+6	***
Gymnasium 2	15	19	+4	***	15	-4	**
Gymnasium 3	19	21	+1	**	21	+1	
Eftergymnasial utbildning	10	10	±0		12	+2	
Högskolestudier	7	5	-2	**	6	+1	
Examen universitet	29	22	-7	**	18	-4	**
Forskarutbildning	2	1	-1	**	1	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	14410	3533			1542		
Utbildningsinriktning							
Ekonomi/handel	17	16	-1		19	+3	***
Estetisk	3	3	±0		2	±0	
Hotell/restaurang/service	4	4	±0		5	+1	**
Hälsa-/sjukvård	12	13	+1	**	14	±0	
Humaniora/kultur	3	2	-1	**	2	±0	
Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	2	1	-1	**	2	+1	**
Teknik/industri/transport	23	25	+2	***	25	±0	
Media/journalistik/reklam	1	1	-1	**	1	±0	
Naturvetenskap/matematik/data	4	3	-2	**	3	±0	
Pedagogik	8	8	±0		9	±0	
Samhällsvetenskap/juridik	5	4	-1	**	4	±0	
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	6	+1	***	6	±0	
Annan utbildning	13	14	+1		8	-6	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	13085	3181			1320		

Forts. tabell 5.2	Alla parti-väljare	Alla S-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Egen uppväxt							
Ren landsbygd	21	22	+1	**	25	+3	***
Mindre tätort	31	36	+5	***	31	-5	**
Stad större tätort	24	23	-1		24	+1	
Sthlm/Gbg/Malmö	17	13	-4	**	13	±0	
Annat i Norden	2	1	±0	**	2	+1	***
Annat i Europa	2	2	±0	**	2	-1	
Annat utanför Europa	3	3	+1	***	3	-1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	24837	6563			1499		
Kyrkobesöksfrekvens							
Aldrig	50	48	-2	**	59	+11	***
Sällan	29	32	+3	***	23	-9	**
Någon gång om året	14	14	±0		10	-4	**
Minst en gång i månaden	7	6	-1	**	8	+2	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20299	5438			746		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden bestående av: Valundersökningen 2014, VALU 2014, Europaparlamentsundersökningen 2014, SOM-undersökningen 2014 samt den Västsvenska SOM-undersökningen 2014. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **= $p < .05$; ***= $p < .01$.

Utbildningsprofilen liknar valmanskårens till stor del även om inriktningen mot teknik/industri/transport förekommer oftare bland S-väljare än i valmanskåren som helhet (25 procent, +2). I samband med de senaste valen har diskussionen om strukturella förändringar av väljarmarknaden främst fokuserat på de stora regeringsbärande partiernas möjligheter att vinna väljarna i storstadsregionerna. Historiskt har Socialdemokraterna aldrig haft sina starkaste fästen i storstäderna utan i de medelstora bruksorterna. Sammansättningen av S-väljare 2014 visar en underrepresentation av personer som själva vuxit upp i någon av de tre storstäderna (13 procent; -4) och en överrepresentation av personer uppvuxna i mindre tätorter (36 procent; +5).

Kyrksamheten bland Socialdemokraternas kärnväljare är klart lägre än bland S-väljare och i valmanskåren som helhet. Bland de trogna anhängarna uppger 59 procent att de inte besökt en kyrka under de senaste 12 månaderna. Motsvarande andelen i befolkningen är 50 procent.

Miljöpartiets väljare

Miljöpartiväljare är sedan lång tid tillbaka främst unga och kvinnor. Kön- och åldersprofilen för MPs väljare avviker 2014 mycket tydligt från valmanskåren som helhet: 61 procent av MP-väljarna är kvinnor mot 52

bland samtliga. Och 54 procent av MP-väljarna är yngre än 40 år, vilket kan jämföras med 35 procent i valmanskåren.

Unga kvinnliga kommunalanställda akademiker. Så skulle MP-väljarna kunna karaktäriseras. Följande grupper är tydligt överrepresenterade bland miljöpartiets väljare 2014: uppvuxna i storstaden (19 procent; +2), Saco-an slutna (23 procent; +10), tjänstemän (44 procent; +10), innehar högskoleexamen (47 procent; +18), företräddelsevis inom inriktningarna humaniora/kultur, estetik/design/hantverk, pedagogik och samhällsvetenskap/juridik men även naturvetenskap/matematik/data.

MP-väljarna består av en relativt valmanskåren större andel studerande (14 procent; +8), större andel förvärvsarbetande (69 procent; +9) och en mycket liten andel ålderspensionärer (8 procent; -24 procent). Andelen kommunalanställda är klart högre bland MP-väljare (34 procent (+5) än i valmanskåren som helhet.

Tabell 5.3 Den socioekonomiska sammansättningen av Miljöpartiets väljare 2014 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla MP-väljare	diff		Kärn-väljare	diff
Kön						
Man	48	39	-9	**	36	-3
Kvinna	52	61	+9	***	64	+3
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24444	1878			335	
Ålder						
18-21	5	8	+3	***	6	-2
22-30	14	23	+9	***	18	-5 **
31-40	16	24	+8	***	21	-3
41-50	17	18	+1		17	-1
51-60	16	13	-3	**	17	+4 **
61-70	19	10	±0	**	16	+6 ***
71+	13	4	-9	**	5	+1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24551	1880			335	
Yrkestillhörighet						
Tjänsteman	34	44	+10	***	40	-4
Tjänsteman med arbetsledande funktion	13	11	-2	**	13	+2
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	4	-1	**	5	+1
Arbetare	34	29	-5	**	27	-2
Arbetare med arbetsledande funktion	5	5	±0		8	+3 **
Jordbrukare	1	0	-1	**	0	±0
Företagare: ingen anställd	4	5	+1	**	6	+1
Företagare: minst en anställd	4	2	-2	**	1	-1 **
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23173	1805			313	

Forts. tabell 5.3	Alla parti-väljare	Alla MP-väljare	diff	Kärn-väljare	diff
Inkomst					
Låga	19	17	-2	16	-1
Medellåga	26	23	-3 **	23	±0
Medelhöga	25	24	-2	22	-1
Höga	30	36	+6 ***	39	+4
summa procent	100	100		100	
antal svarande	13840	946		318	
Anställningssektor					
Statlig	12	12	±0	14	+2
Kommunal	29	34	+5 ***	38	+4
Privat	55	48	-7 **	43	-5 **
Ideell organisation/stiftelse	4	6	+2 ***	5	-1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23811	1867		301	
Fackförbund					
LO	20	12	-8 **	9	-3
TCO	18	20	+2 **	21	+2
SACO	13	23	+10 ***	27	+4
Annan	2	1	-1 **	3	+2 **
Nej	47	44	-4 **	40	-4
summa procent	100	100		100	
antal svarande	21783	1726		234	
Arbetsmarknadsgrupp					
Förvärvsarbetande	60	69	+9 ***	67	-2
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	2	2	±0	1	-1
Arbetslös	3	3	±0	3	±0
Ålderspensionär/avtalspensionär	24	8	-16 **	13	+5 ***
Har sjuk- eller aktivitetsersättning	2	2	±0	4	+2 **
Studerande	8	14	+6 ***	11	-3
Annat	1	2	+1 ***	1	-1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23929	1880		315	
Utbildningsnivå					
Ej obligatorisk	3	0	-3 **	0	±0
Grundskola	15	5	-10 **	4	-2
Gymnasium 2	15	7	-8 **	7	±0
Gymnasium 3	19	15	-5 **	12	-3
Eftergymnasial utbildning	10	10	-1	10	±0
Högskolestudier	7	12	+5 ***	15	+3
Examen universitet	29	47	+18 ***	47	±0
Forskarutbildning	2	4	+2 ***	5	+1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	14410	976		333	

Forts. tabell 5.3	Alla parti- väljare	Alla MP- väljare	diff	Kärn- väljare	diff
Utbildningsinriktning					
Ekonomi/handel	17	11	-6 **	11	±0
Estetisk	3	6	+3 ***	5	-1
Hotell/restaurang/service	4	3	-1	2	-1
Hälsa-/sjukvård	12	14	+2 **	15	+1
Humaniora/kultur	3	5	+2 ***	7	+2
Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	2	2	±0	2	±0
Teknik/industri/transport	23	12	-11 **	12	±0
Media/journalistik/reklam	1	3	+2 ***	4	+1
Naturvetenskap/matematik/data	4	9	+5 ***	9	±0
Pedagogik	8	15	+7 ***	13	-2
Samhällsvetenskap/juridik	5	7	+2 ***	8	+1
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	5	±0	9	+4 ***
Annan utbildning	13	8	-5 **	3	-5 **
summa procent	100	100		100	
antal svarande	13085	924		310	
Egen uppväxt					
Ren landsbygd	21	16	-5 **	15	-1
Mindre tätort	31	35	+4 ***	33	-2
Stad större tätort	24	26	+2 **	26	±0
Sthlm/Gbg/Malmö	17	19	+2 **	21	+2
Annat i Norden	2	1	-1 **	1	±0
Annat i Europa	2	1	-1 **	1	±0
Annat utanför Europa	3	3	±0	3	+1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	24837	1962		327	
Kyrkobesöksfrekvens					
Aldrig	50	55	+5 ***	63	+8 **
Sällan	29	26	-3 **	16	-10 **
Någon gång om året	14	12	-2 **	12	±0
Minst en gång i månaden	7	7	±0	9	+2
summa procent	100	100		100	
antal svarande	20299	1660		152	

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden bestående av: Valundersökningen 2014, VALU 2014, Europaparlamentsundersökningen 2014, SOM-undersökningen 2014 samt den Västsvenska SOM-undersökningen 2014. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **= $p < .05$; ***= $p < .01$.

Centerpartiets väljare

Bland Centerpartiets väljare finns en överrepresentation av kvinnor (56 procent; +4). Åldersmässigt har partiets väljare ungefär samma sammansättning som valmanskåren, även om de trogna kärnväljarna till partiet är klart äldre. En fjärdedel av Centerpartiets kärnväljare (25 procent) tillhör den äldsta åldersgruppen äldre än 70 år, vilket kan jämföras med 13 procent bland samtliga väljare.

Tabell 5.4 Den socioekonomiska sammansättningen av Centerpartiets väljare 2014 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla C-väljare	diff		Kärn-väljare	diff
Kön						
Man	48	44	-4	**	45	+1
Kvinna	52	56	+4	***	55	-1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24444	1484			294	
Alder						
18-21	5	6	+1		6	±0
22-30	14	14	±0		10	-4 **
31-40	16	18	+2	***	11	-7 **
41-50	17	16	-1		11	-5 **
51-60	16	16	±0		16	±0
61-70	19	16	±0	**	21	+5 **
71+	13	14	+1		25	+11 ***
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24551	1495			294	
Yrkestillhörighet						
Tjänsteman	34	38	+4	***	29	-9 **
Tjänsteman med arbetsledande funktion	13	13	±0		11	-2
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	6	+1	**	6	±0
Arbetare	34	24	-10	**	30	+6 **
Arbetare med arbetsledande funktion	5	4	-1		4	±0
Jordbrukare	1	4	+3	***	9	+5 ***
Företagare: ingen anställd	4	5	+1	**	6	+1
Företagare: minst en anställd	4	6	+2	***	5	-1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23173	1440			260	
Inkomst						
Låga	19	14	-5	**	14	+1
Medellåga	26	23	-3	**	27	+4
Medelhöga	25	28	+2		29	+1
Höga	30	35	+5	***	30	-5
summa procent	100	100			100	
antal svarande	13840	812			268	
Anställningssektor						
Statlig	12	9	-3	**	4	-5 **
Kommunal	29	27	-2	**	31	+4
Privat	55	60	+5	***	61	+1
Ideell organisation/stiftelse	4	4	±0		4	±0
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23811	1512			268	
Fackförbund						
LO	20	10	-10	**	8	-2
TCO	18	18	±0		16	-2
SACO	13	16	+3	***	9	-7 **
Annan	2	3	+1	***	12	+9 ***
Nej	47	53	+6	***	55	+2
summa procent	100	100			100	
antal svarande	21783	1368			199	

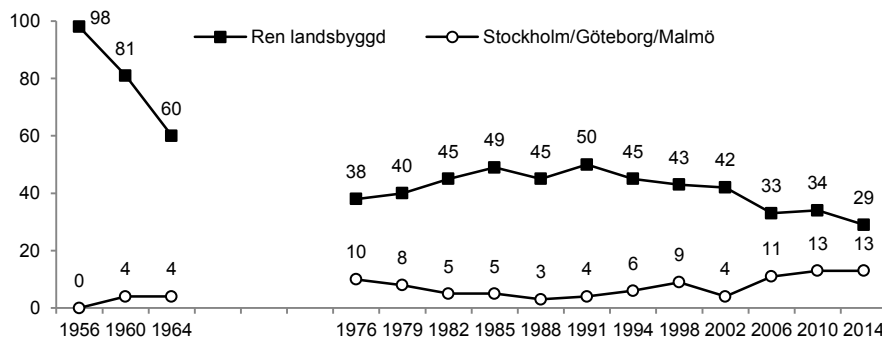
Forts. tabell 5.4	Alla parti-väljare	Alla C-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Arbetsmarknadsgrupp							
Förvärvsarbetande	60	64	+4	***	54	-10	**
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	2	1	±0	**	1	±0	
Arbetslös	3	2	-1	**	1	-1	
Ålderspensionär/avtalspensionär	24	23	-1		39	+16	***
Har sjuk- eller aktivitetsersättning	2	1	-1	**	0	-1	
Studerande	8	8	±0		5	-3	
Annat	1	1	±0		0	-1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	23929	1500			277		
Utbildningsnivå							
Ej obligatorisk	3	2	-1	**	1	-1	
Grundskola	15	15	±0		20	+5	**
Gymnasium 2	15	13	-2		15	+2	
Gymnasium 3	19	17	-2	**	19	+2	
Eftergymnasial utbildning	10	9	-1		8	-1	
Högskolestudier	7	7	0		8	+1	
Examen universitet	29	35	+6	***	27	-8	**
Forskarutbildning	2	2	±0		2	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	14410	844			291		
Utbildningsinriktning							
Ekonomi/handel	17	19	+2	**	20	+1	
Estetisk	3	2	-1	**	2	±0	
Hotell/restaurang/service	4	2	-2	**	3	+1	
Hälsa-/sjukvård	12	11	-1		11	±0	
Humaniora/kultur	3	2	-1		2	±0	
Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	2	10	+8	***	17	+7	***
Teknik/industri/transport	23	21	-2		16	-5	**
Media/journalistik/reklam	1	1	±0		2	+1	
Naturvetenskap/matematik/data	4	6	+2	**	3	-3	**
Pedagogik	8	9	+1		8	-1	
Samhällsvetenskap/juridik	5	3	-2	**	2	-1	
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	4	-1		7	+3	**
Annan utbildning	13	10	-3	**	7	-3	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	13085	780			253		
Egen uppväxt							
Ren landsbygd	21	41	+20	***	62	+21	***
Mindre tätort	31	26	-5	**	17	-9	**
Stad större tätort	24	19	-5	**	14	-5	**
Sthlm/Gbg/Malmö	17	13	-4	**	7	-6	**
Annat i Norden	2	0	-2	**	0	±0	
Annat i Europa	2	0	-2	**	0	±0	
Annat utanför Europa	3	1	-2	**	0	-1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	24837	1558			281		
Kyrkobesöksfrekvens							
Aldrig	50	37	-13	**	34	-3	
Sällan	29	34	+5	***	29	-5	
Någon gång om året	14	20	+6	***	22	+2	
Minst en gång i månaden	7	9	+2	***	15	+6	***
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20299	1299			156		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden bestående av: Valundersökningen 2014, VALU 2014, Europaparlamentsundersökningen 2014, SOM-undersökningen 2014 samt den Västsvenska SOM-undersökningen 2014. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikantstests med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **= $p < .05$; ***= $p < .01$.

Centerpartiet har fortfarande, år 2014, en mycket stark eftersläpande landsbygds- och jordbrukarprägel. I jämförelse med valmanskåren påträffar vi en dramatiskt större andel väljare med landsbygdsbakgrund (41 procent; +20) och jordbrukare (4 procent; +3) bland C-väljarna. Överrepresentationen för dessa kategorier är ännu större när vi ser till centerpartiets kärnväljare: 62 procent med landsbygdsbakgrund och hela 9 procent jordbrukare. Sett till sammansättningen av partiets väljare råder knappast någon tvekan om att Centerpartiets sociala bas fortfarande finns på landsbygden och bland jordbrukare. Det är ett bra exempel på att strukturella förändringar av partiets väljarbas går mycket långsamt.

Centerväljare har något högre utbildning än snittet i valmanskåren. Trettiofem procent har examen från universitet eller högskola (+6). Även när det gäller utbildningsinriktning är den agrara partiprofilen inte att ta miste på: Var tionde C-väljare har en utbildning som bäst passar in i kategorin ”jordbruk/skogsbruk/miljövård” (+8). Bland Centerpartiets kärnväljare är motsvarande andel ännu högre, hela 17 procent!

Figur 5.2 Andel väljare med Stockholm/Göteborg/Malmö som bostadsort respektive väljare boende på landsbygden bland Centerpartiets väljare 1976-2014 (procent)

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningarna 1956-1964 samt 1976-2014. De kategorier som inte finns redovisade i figuren är boende på i mindre tätort respektive boende i stad/större tätort. Mellan åren 1956-1965 kategoriserades bostadsorterna utöver de tre storstäderna efter (a) befolkningsstorlek och (b) industrialiseringsgrad. I Valundersökningarna åren 1976-2014 bygger kategoriseringen av de tre storstäderna på registerdata från Statistiska Centralbyrån. Övrig kategorisering bygger på intervjuarens noteringar under fältarbetet.

Den tydliga landsbygds- och jordbruksprofilen till trots är denna oundvikligen på väg att slipas ned, ungefär på samma sätt som Socialdemokraternas sociala bas av arbetare långsamt urholkas. År 1956 bodde hela 98 procent (!) av bondeförbundets väljare på landsbygden enligt Valundersökningen. Under de senaste trettio åren har andelen landsbygdsbor i centerleden fluktuerat mellan 33 och 50 procent. I samband med valet 2014 bodde var tre av tio C-väljare (29 procent) på ren landsbygd (se figur 5.2). Motsvarande urbanisering av den svenska väljarkåren som helhet är från 48 till 17 procent boende på ren landsbygd mellan 1956 och 2014. Den största dramatiken i den tidsserien ägde dock rum redan under 1960-talet, ungefär som för klassröstningens försvagande som studerades närmare i kapitel 4.

Folkpartiets väljare

Kön- och ålderssammansättningen av Folkpartiets väljare ligger mycket nära snittet i valmanskåren. I de här avseendena är FP-väljarna alltså en bra spegling av väljarna. Folkpartiets väljare skiljer istället ut sig framför allt när det gäller andelen med examen från en högskoleutbildning (46 procent; +17). Utbildningar inom pedagogik (11 procent; +3) och samhällsvetenskap/juridik (8 procent; +3) förekommer också något oftare bland FP-väljare än i valmanskåren som helhet.

Tabell 5.5 Den socioekonomiska sammansättningen av Folkpartiets väljare 2014 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla FP-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	
Kön						
Man	48	49	+1	43	-6	**
Kvinna	52	51	-1	57	+6	**
summa procent	100	100		100		
antal svarande	24444	1432		283		
Ålder						
18-21	5	4	-1	3	-1	**
22-30	14	13	-1	11	-2	
31-40	16	15	-1	8	-7	**
41-50	17	18	+1	13	-4	**
51-60	16	15	-2	14	-1	
61-70	19	18	±0	24	+6	**
71+	13	17	+4	27	+11	***
summa procent	100	100		100		
antal svarande	24551	1441		283		

Forts. tabell 5.5	Alla parti-väljare	Alla FP-väljare	diff		Kärn-väljare	diff
Yrkestillhörighet						
Tjänsteman	34	43	+9	***	46	+3
Tjänsteman med arbetsledande funktion	13	19	+6	***	15	-4
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	9	+4	***	9	±0
Arbetare	34	17	-17	**	15	-2
Arbetare med arbetsledande funktion	5	3	-2	**	4	+1
Jordbrukare	1	0	-1	**	0	±0 ***
Företagare: ingen anställd	4	5	+1	**	4	-1
Företagare: minst en anställd	4	4	±0		7	+3 **
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23173	1403			256	
Inkomst						
Låga	19	13	-6	**	13	±0
Medellåga	26	22	-5	**	21	±0
Medelhöga	25	21	-4	**	22	±0
Höga	30	45	+15	***	44	-1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	13840	749			263	
Anställningssektor						
Statlig	12	15	+3	***	15	±0
Kommunal	29	27	-2	**	29	+2
Privat	55	55	±0		54	-1
Ideell organisation/stiftelse	4	3	-1		2	-1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23811	1440			269	
Fackförbund						
LO	20	7	-13	**	6	-1
TCO	18	20	+2	**	20	±0
SACO	13	23	+10	***	19	-4
Annan	2	2	±0		2	±0
Nej	47	49	+1		53	+4
summa procent	100	100			100	
antal svarande	21783	1324			201	
Arbetsmarknadsgrupp						
Förvärvsarbetande	60	63	+3	***	48	-15 **
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	2	1	±0	**	1	-1
Arbetslös	3	1	-2	**	1	±0
Ålderspensionär/avtalspensionär	24	26	+2	**	41	+15 ***
Har sjuk- eller aktivitetsersättning	2	0	-2	**	1	±0
Studerande	8	8	+1		7	-1
Annat	1	1	±0		1	±0
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23929	1447			271	

Forts. tabell 5.5	Alla parti-väljare	Alla FP-väljare	diff		Kärn-väljare	diff
Utbildningsnivå						
Ej obligatorisk	3	1	-2	**	0	-1
Grundskola	15	7	-8	**	7	±0
Gymnasium 2	15	8	-7	**	7	-1
Gymnasium 3	19	13	-6	**	11	-2
Eftergymnasial utbildning	10	10	±0		11	+1
Högskolestudier	7	10	+3	***	14	+4 **
Examen universitet	29	46	+17	***	45	-1
Forskarutbildning	2	5	+3	***	5	±0
summa procent	100	100			100	
antal svarande	14410	777			282	
Utbildningsinriktning						
Ekonomi/handel	17	19	+3	**	23	+3
Estetisk	3	2	-1		2	-1
Hotell/restaurang/service	4	3	-1		1	-2
Hälsa-/sjukvård	12	13	+1		14	+1
Humaniora/kultur	3	4	+1	***	6	+2
Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	2	1	-1	**	1	±0
Teknik/industri/transport	23	18	-5	**	17	-1
Media/journalistik/reklam	1	2	±0		1	-1
Naturvetenskap/matematik/data	4	6	+1	**	5	-1
Pedagogik	8	11	+3	***	9	-1
Samhällsvetenskap/juridik	5	8	+3	***	10	+3
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	4	-1		7	+3 **
Annan utbildning	13	9	-4	**	4	-5 **
summa procent	100	100			100	
antal svarande	13085	723			257	
Egen uppväxt						
Ren landsbygd	21	15	-6	**	17	+2
Mindre tätort	31	28	-3	**	26	-2
Stad större tätort	24	28	+4	***	27	-1
Sthlm/Gbg/Malmö	17	25	+8	***	28	+3
Annat i Norden	2	1	-1	**	0	-1
Annat i Europa	2	2	±0		1	-1
Annat utanför Europa	3	1	-2	**	1	±0
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24837	1502			279	
Kyrkobesöksfrekvens						
Aldrig	50	45	-5	**	50	+5
Sällan	29	31	+2	**	21	-10 **
Någon gång om året	14	18	+4	***	13	-5
Minst en gång i månaden	7	6	-1		16	+10 ***
summa procent	100	100			100	
antal svarande	20299	1253			144	

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden bestående av: Valundersökningen 2014, VALU 2014, Europaparlamentsundersökningen 2014, SOM-undersökningen 2014 samt den Västsvenska SOM-undersökningen 2014. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikantstests med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **= $p < .05$; ***= $p < .01$.

Profilen av välutbildade FP-väljare slår givetvis igenom när det gäller yrkesgruppssammansättning. Hela 71 procent av FP-väljarna 2014 tillhörde de tre tjänstemannakategorierna (+19). Tjugo procent av FP-väljare kategoriserar sig själva som arbetare (-19). Det finns en överrepresentation av TCO- och Saco-an slutna (+2 respektive +10) och en klar underrepresentation av LO-an slutna (-13) i Folkpartiets led. Tjänstemannaprofilen sätter spår också i inkomstprofilen: Folkpartiets väljare har klart högre inkomster än snittet i valmanskåren: 45 procent av FP-väljarna räknas in kategorin ”högsta inkomster” (+15).

Historiskt har folkpartiets väljare tillhört de mest kyrksamma väljarna (Hagevi 2005). I mitten av femtioalet besökte var fjärde folkpartist kyrkan minst en gång i månaden (Dahlberg, Forsberg & Hedberg 2011). I samband med 2014 års val är kyrkibesöksfrekvensen bland FP-väljarna inte längre särskilt uppseendeväckande. De flitiga kyrkibesökarna utgör idag endast 6 procent av Folkpartiets väljare, det vill säga ungefär samma nivå som för valmanskåren som helhet.

Kristdemokraternas väljare

Kristdemokraterna hade länge den äldsta väljarskaran av alla partier. Men 2014 var skillnaderna mellan KD-väljarna och valmanskåren som helhet klart mindre än tidigare. Men fortfarande utgör personer äldre än 60 år 39 procent av KDs väljare, något mer än i valmanskåren (+7). Könsmässigt finns inga skillnader mellan KDs väljare och valmanskåren.

Trots en relativt ålderstigen väljarskara (32 procent ålderspensionärer; +8) är utbildningsnivån bland KDs väljare ändå klart högre än snittet i valmanskåren (41 procent har en examen från universitetet (+12). Inriktningarna hälso-/sjukvård (+3) och pedagogik (+3) förekommer något oftare bland KD-väljarna än bland väljarna som helhet. När det gäller uppväxtort har det tidigare funnits en landsbygdsprofil hos Kristdemokraternas väljare men den är numera inte lika utmärkande som för t ex Centerpartiet. Tjugofyra procent uppger att de vuxit upp på landsbygden (+3). Landsbygdsprofilen är dock tydligare bland kärnväljare; 27 procent av KDs kärnväljare har en bakgrund på ren landsbygd.

Kristdemokraternas väljare har 2014 en svag överrepresentation av tjänstemän (+7) och en motsvarande underrepresentation av arbetare (-13). Och så kyrksamheten, som bland Kristdemokraternas väljare förstås är dramatiskt högre än för alla andra partiväljare. En tredjedel av KD-väljarna besöker en gudstjänst minst en gång i månaden (33 procent; +26).

Tabell 5.6 Den socioekonomiska sammansättningen av Kristdemokraternas väljare 2014 (procent)

	Alla parti- väljare	Alla KD- väljare	diff	Kärn- väljare	diff
Kön					
Man	48	48	±0	44	-4
Kvinna	52	52	±0	56	+4
summa procent	100	100		100	
antal svarande	24444	1085		195	
Alder					
18-21	5	4	-1	2	-2 **
22-30	14	10	-4 **	4	-6 **
31-40	16	14	-2	14	±0
41-50	17	18	+1	12	-6 **
51-60	16	15	-1	19	+4
61-70	19	20	±0	25	+5
71+	13	19	+6 ***	24	+5 **
summa procent	100	100		100	
antal svarande	24551	1086		195	
Yrkestillhörighet					
Tjänsteman	34	41	+7 ***	35	-6
Tjänsteman med arbetsledande funktion	13	16	+3 ***	11	-5 **
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	9	+4 ***	9	±0
Arbetare	34	21	-13 **	32	+11 ***
Arbetare med arbetsledande funktion	5	3	-2 **	4	+1
Jordbrukare	1	1	±0 **	1	±0
Företagare: ingen anställd	4	4	±0	4	±0
Företagare: minst en anställd	4	5	+1	4	-1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23173	1053		176	
Inkomst					
Låga	19	13	-6 **	15	+2
Medellåga	26	24	-2	25	+1
Medelhöga	25	26	±0	28	+2
Höga	30	37	+7 ***	32	-5
summa procent	100	100		100	
antal svarande	13840	547		181	
Anställningssektor					
Statlig	12	13	+1	9	-4
Kommunal	29	30	+1	41	+11 ***
Privat	55	53	-2	45	-8 **
Ideell organisation/stiftelse	4	4	±0	5	+1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23811	1073		182	
Fackförbund					
LO	20	9	-11 **	14	+6 **
TCO	18	18	±0	23	+5
SACO	13	18	+5 ***	10	-8 **
Annan	2	1	±0	4	+2 **
Nej	47	54	+7 ***	49	-5
summa procent	100	100		100	
antal svarande	21783	974		140	

Forts. tabell 5.6	Alla parti- väljare	Alla KD- väljare	diff	Kärn- väljare	diff
Arbetsmarknadsgrupp					
Förvärvsarbetande	60	56	-4 **	50	-6
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	2	1	±0 **	1	±0
Arbetslös	3	2	-1 **	2	±0
Ålderspensionär/avtalspensionär	24	32	+8 ***	40	+8 **
Har sjuk- eller aktivitetsersättning	2	1	-1	2	+1
Studerande	8	6	-1	3	-3 **
Annat	1	2	+1 ***	2	±0
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23929	1073		189	
Utbildningsnivå					
Ej obligatorisk	3	2	-1	1	-1
Grundskola	15	9	-6 **	14	+5 **
Gymnasium 2	15	10	-5 **	12	+2
Gymnasium 3	19	18	-1	15	-3
Eftergymnasial utbildning	10	10	±0	12	+2
Högskolestudier	7	7	±0	9	+2
Examen universitet	29	41	+12 ***	35	-6
Forskarutbildning	2	3	+1 **	2	-1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	14410	565		194	
Utbildningsinriktning					
Ekonomi/handel	17	15	-2	13	-2
Estetisk	3	3	±0	3	±0
Hotell/restaurang/service	4	3	-1	2	-1
Hälsa-/sjukvård	12	15	+3 **	20	+5
Humaniora/kultur	3	4	+1 **	7	+3
Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	2	2	±0	4	+2
Teknik/industri/transport	23	22	-1	16	-6
Media/journalistik/reklam	1	1	±0	1	±0
Naturvetenskap/matematik/data	4	5	+1	4	-1
Pedagogik	8	11	+3 **	12	+1
Samhällsvetenskap/juridik	5	5	±0	3	-2
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	6	+1	10	+4 **
Annan utbildning	13	8	-5 **	5	-3
summa procent	100	100		100	
antal svarande	13085	522		167	
Egen uppväxt					
Ren landsbygd	21	24	+3 **	27	+3
Mindre tätort	31	30	-1	27	-3
Stad större tätort	24	25	+1	24	-1
Sthlm/Gbg/Malmö	17	18	+1	18	±0
Annat i Norden	2	1	-1 **	1	±0
Annat i Europa	2	1	-1 **	2	+1
Annat utanför Europa	3	1	-2 **	2	+1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	24837	1118		184	

Forts. tabell 5.6	Alla parti-väljare	Alla KD-väljare	diff		Kärn-väljare	diff
Kyrkobesöksfrekvens						
Aldrig	50	22	-28	**	25	+3
Sällan	29	25	-4	**	15	-10 **
Någon gång om året	14	20	+6	***	15	-5
Minst en gång i månaden	7	33	+26	***	45	+12 **
summa procent	100	100			100	
antal svarande	20299	925			75	

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden bestående av: Valundersökningen 2014, VALU 2014, Europaparlamentsundersökningen 2014, SOM-undersökningen 2014 samt den Västsvenska SOM-undersökningen 2014. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikantstests med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **= $p < .05$; ***= $p < .01$.

Kyrksamheten i betydelsen frekventa kyrkobesök är ännu starkare bland KDs kärnväljare (45 procent), låt vara att denna grupp är mycket liten trots att vi slagit samman så många undersökningar.

Moderaternas väljare

Under 1990-talet var övervikten av män bland Moderaternas väljare närmare sextio procent i flera val (se Dahlberg, Forsberg & Hedberg 2011). En utjämning har dock ägt rum vid de senaste valen. I samband med 2014 års val var 49 procent av moderaternas väljare kvinnor (-3). Fortfarande en manlig prägel men alltså inte lika uttalad som tidigare (se figur 5.14). Åldersmässigt är M-väljarnas sammansättning lik valmanskåren som helhet.

Privatanställda, stadsbor, företagare, ej fackanslutna och höginkomsttagare är överrepresenterade bland moderaternas väljare. Två tredjedelar av M-väljarna arbetar i privat sektor (66 procent, +11). Även högre tjänstemän med arbetsledande eller företagsledande ställning är överrepresenterade bland M-väljarna (+4 respektive +5). Moderaterna – det nya arbetarpartiet (utan e) – utmärks av en underrepresentation av arbetare jämfört med valmanskåren: endast 20 procent av M-väljarna klassificerar sig själva som arbetare (-14).

Yrkesgruppsprofilen hos M-väljarna syns också i plånboken. Moderata väljare är välbeställda ekonomiskt. Fyrtiofem procent av M-väljarna tillhör väljargruppen med de högsta inkomsterna (+15). Personer med låga inkomster är lika kraftigt underrepresenterade bland Moderaternas väljare (9 procent; -10).

Tabell 5.7 Den socioekonomiska sammansättningen av Moderaternas väljare 2014 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla M-väljare	diff		Kärn-väljare	diff
Kön						
Man	48	51	+3 ***		51	-±0
Kvinna	52	49	-3 **		49	±0
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24444	4978			1235	
Alder						
18-21	5	4	-1 **		3	-1 **
22-30	14	12	-2 **		8	-4 **
31-40	16	16	±0		12	-4 **
41-50	17	21	+4 ***		21	+
51-60	16	16	±0		18	+2
61-70	19	18	±0		21	+3 ***
71+	13	13	±0		17	+4 ***
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24551	4990			1235	
Yrkestillhörighet						
Tjänsteman	34	36	+2 **		34	-2
Tjänsteman med arbetsledande funktion	13	17	+4 ***		16	-1
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	10	+5 ***		11	+1
Arbetare	34	20	-14 **		18	-2
Arbetare med arbetsledande funktion	5	4	-1 **		5	+1
Jordbrukare	1	0	-1 **		1	+1 ***
Företagare: ingen anställd	4	5	+1 ***		6	+1
Företagare: minst en anställd	4	8	+4 ***		9	+1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23173	4850			1116	
Inkomst						
Låga	19	9	-10 **		15	+2
Medellåga	26	21	-6 **		25	+1
Medelhöga	25	25	±0		28	+2
Höga	30	45	+15 ***		32	-5
summa procent	100	100			100	
antal svarande	13840	2704			181	
Anställningssektor						
Statlig	12	11	-1 **		9	-2 **
Kommunal	29	20	-9 **		20	-
Privat	55	66	+11 ***		70	+4 ***
Ideell organisation/stiftelse	4	3	-1 **		1	-2 **
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23811	4981			1160	
Fackförbund						
LO	20	9	-11 **		8	-1
TCO	18	18	±0		20	+2
SACO	13	13	±0		10	-2 **
Annan	2	2	+1 ***		6	+4 ***
Nej	47	58	+10 ***		56	-2
summa procent	100	100			100	
antal svarande	21783	4463			843	

Forts. tabell 5.7	Alla parti-väljare	Alla M-väljare	diff		Kärn-väljare	diff
Arbetsmarknadsgrupp						
Förvärvsarbetande	60	66	+6 ***		62	-4 **
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	2	2	±0		1	-2 **
Arbetslös	3	1	-2 **		1	±0
Ålderspensionär/avtalspensionär	24	23	-1 **		30	+8 ***
Har sjuk- eller aktivitetsersättning	2	1	-2 **		1	±0
Studerande	8	6	-2 **		4	-2 **
Annat	1	1	±0		1	±0
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23929	4890			1185	
Utbildningsnivå						
Ej obligatorisk	3	2	-2 **		1	-1
Grundskola	15	11	-4 **		10	-1
Gymnasium 2	15	12	-3 **		10	-2
Gymnasium 3	19	21	+1 **		20	-1
Eftergymnasial utbildning	10	11	+1		13	+2 **
Högskolestudier	7	8	+1		12	+4 ***
Examen universitet	29	34	+5 ***		32	-1
Forskarutbildning	2	1	-1 **		1	±0
summa procent	100	100			100	
antal svarande	14410	2785			1222	
Utbildningsinriktning						
Ekonomi/handel	17	25	+9 ***		29	+4 ***
Estetisk	3	2	-1 **		3	+1
Hotell/restaurang/service	4	4	±0		4	±0
Hälsa-/sjukvård	12	11	-1		12	+1
Humaniora/kultur	3	1	-1 **		1	±0
Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	2	2	±0		1	-1
Teknik/industri/transport	23	24	+1		24	±0
Media/journalistik/reklam	1	1	±0		2	±0
Naturvetenskap/matematik/data	4	5	±0		6	+1
Pedagogik	8	7	-2 **		6	-1
Samhällsvetenskap/juridik	5	5	±0		4	±0
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	3	-2 **		3	±0
Annan utbildning	13	10	-3 **		5	-6 **
summa procent	100	100			100	
antal svarande	13085	2590			1112	
Egen uppväxt						
Ren landsbygd	21	18	-3 **		20	+2
Mindre tätort	31	30	-1 **		27	-3 **
Stad större tätort	24	27	+3 ***		25	-2
Sthlm/Gbg/Malmö	17	21	+4 ***		24	+3 ***
Annat i Norden	2	1	-1 **		1	±0
Annat i Europa	2	2	±0		2	±0
Annat utanför Europa	3	1	-2 **		1	±0
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24837	5127			1193	

Forts. tabell 5.7	Alla parti-väljare	Alla M-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	
Kyrkbesöksfrekvens						
Aldrig	50	50	±0	64	+14	***
Sällan	29	31	+2	19	-12	**
Någon gång om året	14	15	+1	13	-2	
Minst en gång i månaden	7	4	-3	4	-1	
summa procent	100	100		100		
antal svarande	20299	4254		625		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden bestående av: Valundersökningen 2014, VALU 2014, Europaparlamentsundersökningen 2014, SOM-undersökningen 2014 samt den Västsvenska SOM-undersökningen 2014. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikantstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **= $p < .05$; ***= $p < .01$.

Moderaternas väljare har något högre utbildning än snittet i valmanskåren. Trettiofyra procent har en högskoleexamen (+5). Utbildningsinriktningarna ekonomi/handel är mycket klart överrepresenterad bland moderaternas väljare (25 procent +9), detta gäller i synnerhet bland partiets kärnväljare (29 procent).

Moderaternas väljare har en urban profil. Hälften av M-väljarna (48 procent) uppger att de vuxit upp i en större stad eller tätort eller någon av storstäderna (+7).

Kyrkligheten bland Moderaternas väljare 2014 är totalt sett ungefär som i valmanskåren som helhet. Däremot skiljer Moderaternas kärnväljare ut sig när det gäller kyrkbesöksfrekvens: 64 procent uppger att de aldrig besöker kyrkan (+14).

Sverigedemokraternas väljare

Ett snabbt växande parti som Sverigedemokraterna står på tur. Hur har sammansättningen av partiets väljare förändrats av att partiet nått stora framgångar i 2014 års val? Framgångarna i 2014 års val till trots har SD-väljarna alltså en kraftig manlig slagsida. Endast 38 procent av partiets väljare är kvinnor, vilket är närmast en tangering av andelen kvinnor i 2006 och 2010 års val (jfr motsvarande analyser i Oscarsson & Holmberg 2008, 2013).

Åldersmässigt har det dock ägt rum en dramatisk scenförändring. I 2006 och 2010 års val hade SD stöd främst från yngre väljare. Men i 2014 års val är ålderssammansättningen av SD-väljarna mycket lik valmanskårens.

Sverigedemokraternas väljare definierar sig själva i hög utsträckning som arbetare. Fyrtiosex procent av SD-väljarna klassificerar sig som arbe-

tare vilket fortfarande avviker kraftigt från valmanskåren (+12), men inte lika mycket som tidigare. Arbetarprägel hos SD-väljarna har blivit svagare 2014 än tidigare. Bland Sverigedemokraternas kärnväljare är arbetarandelen ännu något högre: 52 procent. Organiseringsgraden var tidigare relativt låg bland SD-väljarna. År 2014 är andelen LO-väljare klart högre bland SDs väljare (29 procent) än i valmanskåren som helhet (+9).

Utbildningsnivån bland Sverigedemokraternas väljare är mycket lägre än i valmanskåren som helhet. Endast 13 procent av SD-väljarna uppger att de har en högskoleexamen (-16); tjugosex procent att de har obligatorisk grundskola eller lägre (+8). Överrepresenterade utbildningsinriktningar är framför allt teknik/industri/transport (35 procent; +12) men även hotell/restaurang/service (+2). Inriktningarna mot pedagogik och hälso-/sjukvård är ovanligare bland Sverigedemokraternas väljare än i valmanskåren (-5 respektive -3).

Underrepresentationen av tjänstemän existerar men är inte lika stark som tidigare. Endast 22 procent av SD-väljarna karakteriserar sig själva som tjänstemän (-12).

Tabell 5.8 Den socioekonomiska sammansättningen av Sverigedemokraternas väljare 2014 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla SD-väljare	diff		Kärn-väljare	diff
Kön						
Man	48	62	+14	***	66	+4
Kvinna	52	38	-14	**	34	-4
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24444	1895			432	
Alder						
18-21	5	4	-1	**	2	-2 **
22-30	14	13	-1		10	-3
31-40	16	14	-2	**	12	-2
41-50	17	19	+2	**	17	-2
51-60	16	16	±0		19	+3
61-70	19	21	±0	***	23	+2
71+	13	13	±0		17	+4 **
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24551	1904			432	

Forts. tabell 5.8	Alla parti- väljare	Alla SD- väljare	diff	Kärn- väljare	diff
Yrkestillhörighet					
Tjänsteman	34	22	-12 **	16	-6 **
Tjänsteman med arbetsledande funktion	13	10	-3 **	7	-3 **
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	4	-1 **	4	±0
Arbetare	34	46	+12 ***	52	+6 **
Arbetare med arbetsledande funktion	5	8	+3 ***	8	±0
Jordbrukare	1	0	-1 **	0	±0
Företagare: ingen anställd	4	5	+1 **	6	+1
Företagare: minst en anställd	4	5	+1	7	+2
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23173	1843		392	
Inkomst					
Låga	19	21	+2	19	-2
Medellåga	26	30	+4 ***	33	+3
Medelhöga	25	28	+3 **	28	-1
Höga	30	21	-9 **	19	-2
summa procent	100	100		100	
antal svarande	13840	1088		400	
Anställningssektor					
Statlig	12	12	-1	7	-4 **
Kommunal	29	22	-7 **	21	-1
Privat	55	63	+8 ***	71	+8 ***
Ideell organisation/stiftelse	4	3	-1 **	1	-2 **
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23811	1873		401	
Fackförbund					
LO	20	29	+9 ***	28	-1
TCO	18	11	-7 **	9	-2
SACO	13	6	-7 **	2	-4 **
Annan	2	1	-1 **	3	+2 ***
Nej	47	53	+5 ***	58	+5 **
summa procent	100	100		100	
antal svarande	21783	1699		289	
Arbetsmarknadsgrupp					
Förvärvsarbetande	60	57	-3 **	54	-3
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	2	4	±0 ***	2	-2 **
Arbetslös	3	4	+1 ***	3	-1
Ålderspensionär/avtalspensionär	24	27	+3 ***	33	+6 ***
Har sjuk- eller aktivitetsersättning	2	4	+2 ***	5	+1
Studerande	8	4	-4 **	2	-2 **
Annat	1	0	-1 **	1	+1 ***
summa procent	100	100		100	
antal svarande	23929	1849		420	
Utbildningsnivå					
Ej obligatorisk	3	5	+2 ***	2	-3 **
Grundskola	15	21	+6 ***	25	+4 **
Gymnasium 2	15	19	+4 ***	13	-6 **
Gymnasium 3	19	24	+5 ***	27	+3
Eftergymnasial utbildning	10	12	+2 **	15	+3 **
Högskolestudier	7	5	-2 **	7	+2
Examen universitet	29	13	-16 **	10	-3
Forskarutbildning	2	1	-1 **	1	±0
summa procent	100	100		100	
antal svarande	14410	1120		423	

Forts. tabell 5.8	Alla parti- väljare	Alla SD- väljare	diff		Kärn- väljare	diff
Utbildningsinriktning						
Ekonomi/handel	17	14	-3	**	17	+3
Estetisk	3	2	-1	**	2	±0
Hotell/restaurang/service	4	5	+2	***	4	-1
Hälsa-/sjukvård	12	9	-3	**	9	±0
Humaniora/kultur	3	1	-1	**	1	-1
Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	2	3	+1	**	4	±0
Teknik/industri/transport	23	35	+12	***	41	+6 **
Media/journalistik/reklam	1	1	-1	**	0	±0
Naturvetenskap/matematik/data	4	4	-1		3	-1
Pedagogik	8	3	-5	**	3	±0
Samhällsvetenskap/juridik	5	3	-2	**	3	±0
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	3	-2	**	4	±0
Annan utbildning	13	17	+4	***	9	-7 **
summa procent	100	100			100	
antal svarande	13085	1007			371	
Egen uppväxt						
Ren landsbygd	21	25	+4	***	27	+2
Mindre tätort	31	35	+4	***	33	-2
Stad större tätort	24	22	-2	**	20	-2
Sthlm/Gbg/Malmö	17	14	-3	**	16	+2
Annat i Norden	2	1	-1	**	1	±0
Annat i Europa	2	2	±0		3	+1
Annat utanför Europa	3	1	-2	**	0	-1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24837	1935			408	
Kyrkobesöksfrekvens						
Aldrig	50	54	+4	***	69	+15 ***
Sällan	29	29	±0		13	-16 **
Någon gång om året	14	14	±0		14	±0
Minst en gång i månaden	7	3	-4	**	4	+1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	20299	1605			209	

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden bestående av: Valundersökningen 2014, VALU 2014, Europaparlamentsundersökningen 2014, SOM-undersökningen 2014 samt den Västsvenska SOM-undersökningen 2014. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **= $p < .05$; ***= $p < .01$.

Hushållens inkomster ligger klart under snittet i valmanskåren. Andelen SD-väljare med höga inkomster är 21 procent (-9), samtidigt som medelinkomstgrupper är överrepresenterade (+4 respektive +3), vilket skvallrar om en förändrad inkomstprofil som följer naturligt av den förändrade åldersammansättningen.

Och slutligen, när det gäller arbetsmarknadsgrupp är arbetslösa eller i arbetsmarknadspolitiska åtgärder inte längre högre än i valmanskåren som helhet. Demografiskt är det större SD betydligt mer likt valmanskåren som helhet 2014 än vad det varit tidigare (Sannerstedt 2015).

Landsbygdsprofilen hos SD-väljarna är fortfarande markant; här ser vi inte lika tydligt någon anpassning till väljarkåren. Sex av tio Sverigedemokrater uppger att de vuxit upp på ren landsbygd eller i en mindre tätort (60 procent; +8).

Även om SD samlat många traditionalister i sina led har SD-väljare historiskt sett inte varit särskilt kyrksamma. Även här har en utjämning ägt rum till följd av en större kostym. Femtiofyra procent av SD-väljarna (+4) uppger att de aldrig besöker i kyrkan. Bland SDs kärnväljare syns dock fortfarande tydligare spår av icke kyrklighet: Sju av tio kärnväljare besöker aldrig kyrkan (69 procent).

Den stereotypa bilden av en ”lågutbildad ung arbetare från landsbygden” stämde väl in när vi genomförde motsvarande analys av partiernas sammansättning i 2006 och 2010 års val. Men arbetarprägel, ungdomsprägel, arbetslöshetsprägel och låginkomstprägel suddades till stor del ut när SD gick från 5,7 till 12,9 procent av rösterna mellan 2010 och 2014 års val. Mellan 2006 och 2010 gjorde SD inga inbrytningar i nya väljargrupper. Men det gjorde partiet 2014, samtidigt som de också växte i grupper de tidigare varit starka i. Resultatet blev ett dubblerat väljarstöd.

Feministiskt Initiativs väljare

För första gången har vi möjlighet att teckna en bild av sammansättningen av de väljare som röstade på Feministiskt Initiativ i valet 2014. Med vår sammanslagna datamängd har vi drygt tusen svarande i våra olika undersökningar. Resultaten visar inte oväntat att det finns en tydlig övervikt av kvinnliga FI-väljare (72 procent), och att andelen unga är kraftigt överrepresenterade: Tre av tio FI-väljare tillhör åldersgruppen 22-30 år (+16) och 62 procent är under 40 år.

Studenter och välutbildade tjänstemän i storstäderna är klart överrepresenterade bland FI-väljarna 2014. Var femte FI-väljare är studerande (+12), 49 procent har en examen från universitet (+20) och 43 procent tillhör gruppen tjänstemän (+9). Femtiotvå procent uppger att de vuxit upp i större städer eller i Göteborg, Stockholm och Malmö (+11). Kontrasten gentemot exempelvis Sverigedemokraternas väljargrupper är slående.

Utbildningsinriktningar som samlar särskilt många FI-väljare är framför allt de kvinnodominerade som estetiska och humanistiska utbildningar (båda +8). Även de som utbildat sig inom pedagogik, socialt arbete eller naturvetenskap/matematik/data är överrepresenterade bland FI-väljarna jämfört med valmanskåren (+6, +5 respektive +4).

Tabell 5.9 Den socioekonomiska sammansättningen av Feministiskt Initiativs väljare 2014 (procent, procentenheter)

	Alla parti- väljare	Alla FI- väljare	diff		Kärn- väljare	diff
Kön						
Man	48	28	-20 **		16	-12 **
Kvinna	52	72	+20 ***		84	+12 ***
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24444	1071			140	
Alder						
18-21	5	9	+4 ***		10	+1
22-30	14	30	+16 ***		29	-1
31-40	16	23	+7 ***		22	-1
41-50	17	11	-6 **		11	±0
51-60	16	13	-3 **		15	+2
61-70	19	10	±0 **		11	+1
71+	13	4	-9 **		2	-2
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24551	1080			143	
Yrkestillhörighet						
Tjänsteman	34	43	+9 ***		43	±0
Tjänsteman med arbetsledande funktion	13	11	-2		7	-4
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	3	-2 **		2	-1
Arbetare	34	32	-2		34	+2
Arbetare med arbetsledande funktion	5	3	-2 **		5	+2
Jordbrukare	1	0	-1 **		0	±0
Företagare: ingen anställd	4	6	+2 ***		6	±0
Företagare: minst en anställd	4	2	-2 **		3	+1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23173	1009			128	
Inkomst						
Låga	19	26	+7 ***		22	-4
Medellåga	26	22	-4 **		22	±0
Medelhöga	25	24	-1		31	+7
Höga	30	28	-2		25	-3
summa procent	100	0			100	
antal svarande	13840	427			139	
Anställningssektor						
Statlig	12	14	+1		13	±0
Kommunal	29	35	+5 ***		36	+1
Privat	55	45	-10 **		41	-4
Ideell organisation/stiftelse	4	6	+2 ***		10	+4
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23811	1052			126	
Fackförbund						
LO	20	11	-9 **		11	±0
TCO	18	21	+3 ***		24	+3
SACO	13	22	+9 ***		20	-2
Annan	2	1	±0		5	+4 ***
Nej	47	45	-2		40	-5
summa procent	100	100			100	
antal svarande	21783	994			96	

Forts. tabell 5.9	Alla parti- väljare	Alla FI- väljare	diff		Kärn- väljare	diff
Arbetsmarknadsgrupp						
Förvärvsarbetande	60	63	+3	**	65	+2
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	2	2	±0	**	0	-2
Arbetslös	3	4	+1		4	±0
Ålderspensionär/avtalspensionär	24	8	-16	**	8	±0
Har sjuk- eller aktivitetsersättning	2	2	±0		1	±0
Studerande	8	20	+12	***	20	±0
Annat	1	1	±0		2	+1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	23929	1072			137	
Utbildningsnivå						
Ej obligatorisk	3	0	-3	**	0	±0
Grundskola	15	6	-9	**	4	-2
Gymnasium 2	15	5	-10	**	4	-2
Gymnasium 3	19	16	-4	**	14	-2
Eftergymnasial utbildning	10	7	-4	**	4	-2
Högskolestudier	7	15	+8	***	20	+5
Examen universitet	29	49	+20	***	53	+4
Forskarutbildning	2	2	±0		3	+1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	14410	437			143	
Utbildningsinriktning						
Ekonomi/handel	17	6	-10	**	4	-2
Estetisk	3	11	+8	***	14	+3
Hotell/restaurang/service	4	2	-2	**	1	-1
Hälsa-/sjukvård	12	12	±0		16	+4
Humaniora/kultur	3	10	+8	***	16	+6 **
Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	2	1	-1		1	±0
Teknik/industri/transport	23	6	-17	**	4	-2
Media/journalistik/reklam	1	3	+2	***	6	+3
Naturvetenskap/matematik/data	4	6	+1		6	±0
Pedagogik	8	12	+4	***	7	-6 **
Samhällsvetenskap/juridik	5	11	+6	***	10	-1
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	10	+5	***	12	+2
Annan utbildning	13	10	-3		3	-7 **
summa procent	100	100			100	
antal svarande	13085	415			135	
Egen uppväxt						
Ren landsbygd	21	17	-5	**	19	+3
Mindre tätort	31	28	-3	**	24	-4
Stad större tätort	24	27	+3	**	30	+3
Sthlm/Gbg/Malmö	17	25	+8	***	24	-1
Annat i Norden	2	1	±0		2	+1
Annat i Europa	2	1	-1	**	0	-1
Annat utanför Europa	3	1	-2	**	1	±0
summa procent	100	100			100	
antal svarande	24837	1115			139	
Kyrkobesöksfrekvens						
Aldrig	50	62	+12	***	62	±0
Sällan	29	23	-6	**	22	-1
Någon gång om året	14	10	-4	**	12	+2
Minst en gång i månaden	7	5	-2	**	4	-1
summa procent	100	100			100	
antal svarande	20299	991			76	

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden bestående av: Valundersökningen 2014, VALU 2014, Europaparlamentsundersökningen 2014, SOM-undersökningen 2014 samt den Västsvenska SOM-undersökningen 2014. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **= $p < .05$; ***= $p < .01$.

Inriktningar mot ekonomi, handel, teknik, industri och transport är på motsvarande sätt kraftigt underrepresenterade bland FI-väljarna, vilket ger partiets väljare en mycket tydlig och egen utbildningsprofil.

Politiska egenskaper

De demografiska olikheterna mellan väljare som stödjer olika partier har konsekvenser för andra karaktärsdrag av mer politisk betydelse. Det slår igenom tydligt på faktorer som graden av intresse, anhängarskap, förtroende och kunskap, för att ta några exempel. Sådana faktorer kan komplettera bilden av partiernas väljarprofiler ytterligare.

I tabell 5.10 har vi sammanställt ett antal egenskaper för de olika partiernas väljare som berättar mer om de olika profilerna. Jämfört med samtliga väljare avviker Socialdemokraternas och Sverigedemokraternas väljare när det gäller *politiskt intresse*: S- och SD-väljare har ett avsevärt lägre politiskt intresse än andra partiers väljare. Samtidigt är det politiskt intresset bland Vänsterpartiet och Feministiskt Initiativs väljare betydligt större än snittet.

Andel väljare som betraktar sig som *partianhängare* varierar också mellan partierna. Sverigedemokraternas och Miljöpartiets väljare har lägre grad av anhängarskap än snittet medan Socialdemokraterna och Vänsterpartiet noterar anhängarskap över snittet.

Politiskt förtroende är relativt jämnt spritt mellan olika väljargrupper men här sticker Sverigedemokraternas väljare ut mycket tydligt genom ett avsevärt lägre politiskt förtroende än övriga partiers väljare.

Två partiers väljare avviker när det gäller *utbildningsnivå*. Andel universitetsutbildade väljare befinner sig klart under snittet bland Sverigedemokraternas och Socialdemokraternas väljare. Folkpartiets och Miljöpartiets väljare tillhör de högst utbildade väljargrupperna.

Slutligen märks tydliga skillnader i politiska kunskaper mellan olika partiväljare. Även här är det Socialdemokraternas och Sverigedemokraternas väljare som avviker mest från snittet i väljarkåren som helhet. De politiska kunskaperna är klart under snittet bland S- och SD-väljare. De partiväljare som klarar vårt politiska kunskapstest bäst 2014 är Centerpartiets och Kristdemokraternas väljare.

Tabell 5.10 Partiernas väljare porträtterade efter politiskt intresse, partianhängarskap, politikerförtroende, utbildningsnivå och politisk kunskap (procent).

	Partival 2014									Samtliga
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	
Andel politiskt intresserade	86	57	72	65	77	74	65	52	89	63
Andel partianhängare	35	38	19	26	23	21	22	16	33	27
Andel med högt politiskt förtroende	56	56	66	66	63	62	60	19	59	54
Andel universitetsutbildade	37	18	52	34	53	43	32	12	39	30
Andel med god politisk kunskap	33	19	31	46	35	43	26	17	33	26

Kommentar: Resultaten är hämtade *enbart* från Valundersökningarna 2014, och därför kan skattningar av t ex andelen universitetsutbildade och andelen partianhängare skilja sig åt från de som presenterats tidigare i kapitlet. Eftersom analyserna tidigare i kapitlet använt sig av VALU 2014, Europaparlamentsundersökningen 2014, SOM-undersökningen och västsvenska SOM-undersökningen 2014. I tabellen redovisas andelen mycket+ganska intresserade, andelen starkt+svagt övertygade anhängare, andelen mycket+ganska stort förtroende, andelen med examen från universitet, andel med god politisk kunskap (>16 rätta svar på 19 olika kunskapsfrågor).

Partierna har distinkta väljarprofiler

Vi vet att det fortfarande råder ett inte oväsentligt samband mellan grupp-tillhörighet och partival. Analysen av sammansättningen av partiernas väljare understryker att den politisk-sociologiska modellen för väljarbete-ende inte kan avfärdas lättvindigt trots försvagade samband mellan grupp-tillhörighet och partival under gångna decennier. En stor väljarrör-lighet till trots har partierna distinkta väljarprofiler med avseende på so-cioekonomisk sammansättning. Det är lite nytt under solen. Men bara lite.

Vi behöver endast korta glimtar av redovisningarna i det här kapitlet för att identifiera vilket partis väljare det handlar om. Varje enskilt parti har en tydlig socioekonomisk profil. Sammansättningen av partiernas väljare är särpräglad. Vi har undvikit att diskutera begrepp som gruppintressen eller sociala skiljelinjer i det här sammanhanget. Men vi vet från andra analyser att grupp-tillhörighet har stor betydelse för politiskt bete-ende. Partiernas socioekonomiska baser förklarar en stor del av den vari-ation i partiväljarnas åsikter och värderingar som vi kartlägger i andra delar av den här boken. Väljares ställning på arbetsmarknaden, yrkestill-hörighet, sektorstillhörighet, bostadsort, inkomst, utbildningsnivå och utbildningsinriktning spelar roll för vilka politiska budskap som gillas eller ogillas.

Kapitel 6

Väljarna tycker om valrörelserna

I en representativ valdemokrati ställs höga krav på valrörelserna. En god demokratisk valrörelse bör vara informativ, saklig, engagerande, mobiliserande och underhållande. Valbudskap, kampanjer, utfrågningar, debatter och mediegranskning är tänkt att ge väljarna goda möjligheter att värdera alternativen och göra välgrundade och självständiga bedömningar av huruvida olika politiska företrädare är mogna uppgiften att representera dem (Bäck & Gilljam 2006; Asp 2011).

Valrörelsernas karaktär bestäms till stor del av institutionella faktorer som valsystemets och partisystemets utformning. Som en del i ett lands politiska kultur kan valrörelserna betraktas som en institution i sig (jfr Esaiasson 1990). Men även inom ett och samma land finns variationer som kan vara viktiga i studiet av väljarbeteende. Alla valrörelser är inte lika. Det sammanhang – eller den kontext – i vilken väljarna fattar sina beslut om att delta och om partivalet kan variera mycket från val till val. Beroende på omständigheterna kan samma väljare till och med komma att fatta olika röstningsbeslut. Mixen av sakfrågor som diskuteras under valrörelserna, hur spännande valet är, hur stora ideologiska skillnader som framträder, vilket tonläge debatterna har – sådant kan justera individuella väljares överväganden. Ett spännande tankeexperiment efter alla val är att ”köra valrörelsen i repris” men förändra någon av faktorerna: Hur hade valet gått om...?

Det här kapitlet handlar om hur svenska väljare har uppfattat de valrörelser som genomförts i samband med valen under de senaste tre decennierna. I vilken utsträckning skilde sig valrörelsen 2014 från tidigare svenska valrörelser?

Väljarnas betyg

Hur väljarna upplever valrörelserna kan ha stor betydelse för deras politiska beteende; hur mycket de engagerar sig, exponerar sig för partiernas valbudskap, låter sig informeras och underhållas. Valrörelsen 2014 tycks ha varit betydligt mer otydlig än tidigare val. Endast 8 procent av väljarna – den lägsta hittills – ansåg att ”klara skillnader mellan partierna” var en bra beskrivning av valrörelsen. Och endast 4 procent ansåg att valrörelsen

varit ”saklig och informativ”. Valrörelsen 2014 uppfattades något mindre intressant och spännande än toppnoteringen från 2010 (27 procent), och hade enligt väljarna ett klart mindre fokus på partiledarna: andelen som upplevde att valrörelsen varit alltför koncentrerad på partiledarna var rekordlåg 2014 (19 procent).

Tabell 6.1 Väljarna karaktäriserar valrörelserna 1985-2014. Andel som instämmer i sju beskrivningar av valrörelsen (procent)

	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014	snitt
för mycket partikåbel	67	66	51	62	62	46	40	40	42	53
alltför koncentrerad på partiledarna	42	27	36	33	40	37	44	32	19	34
intressant och spännande	16	10	22	20	9	19	28	32	27	20
alltför konfliktfylld och aggressiv	38	27	13	18	12	9	14	11	13	17
klara skillnader mellan partierna	17	18	14	18	12	14	15	15	8	15
svärbegriplig valdebatt i press, radio och TV	18	18	13	17	17	16	9	11	9	14
saklig och informativ	3	3	6	10	3	5	9	9	4	6
antal svarande	1149	845	979	1058	843	1014	1274	978	722	

Kommentar: Frågan ställs i Valundersökningarnas eftervalsenkäter till de personer som deltagit i intervjuer före valet. Enkätfrågan lyder: "Hur skulle Du vilja beskriva årets valrörelse? Kryssa för de beteckningar som bäst stämmer överens med din uppfattning. Fler än en beteckning kan anges". De olika beteckningarna har rangordnats efter det historiska snittet i kolumnen längst till höger i tabellen.

I Valundersökningarna ber vi väljarna att utvärdera varje val i en rad andra avseenden som huruvida valet uppfattats som rättvist, om det uppfattades som viktigt vem som vann eller förlorade och hur stora skillnader väljare uppfattade att det var mellan partierna (se tabell 6.1). Det handlar om egenskaper som i normativ demokratiteori betraktas som eftersträvarsvärda. Det handlar också om kontextuella faktorer som vi vet kan variera från val till val inom ett och samma politiska system. Att det står mycket på spel och att det finns tydliga skillnader mellan de politiska alternativen som erbjuds är dokumenterat viktigt framför allt för väljarnas beslut att gå och rösta (Franklin 2004); se även analyserna i kapitel 3.

Med tanke på att 2014 års val blev ett mobiliseringsval med ökat valdeltagande är det inte överraskande att fler väljare än tidigare uppfattade att det stod mycket på spel i valet. Närmare nio av tio väljare ansåg att det spelade stor roll vem som vann eller förlorade valet (88 procent).

Det är klart högre än i samband med tidigare riksdagsval – och betydligt högre än i samband med exempelvis Europaparlamentsvalen då en lägre andel, omkring 37-45 procent, uppger att de tycker att det är viktigt vem som vinner (Oscarsson & Holmberg 2010:22).

Tabell 6.2 Väljarnas uppfattningar om valets viktighet 1964-2014 (procent).

	1964	1968	1970	1973	1991	1998	2002	2006	2010	2014
Valets viktighet										
Spelar stor roll vem som vinner eller förlorar	76	76	73	-	75	-	69	-	84	88
Spelar inte någon roll vem som vinner eller förlorar	24	24	27	-	25	-	31	-	16	12
Summa procent	100	100	100	-	100	-	100	-	100	100
Antal svarande	2726	2930	3018	-	2442	-	1031	-	1328	1008

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska Valundersökningar under perioden 1964-2014. Frågan lyder "Hur viktigt tycker du att årets val till riksdagen är? Bryr du dig mycket om vilka partier som vinner eller förlorar eller tycker du att det inte spelar så stor roll?". För jämförbarheten skall redovisas endast resultat från eftervalsintervju även 1998. De indikatorer på valrörelserna som redovisas här gäller endast för riksdagsval men har också använts i samband med folkomröstningar och europaparlamentsval, se t ex Oscarsson (2014), Oscarsson & Holmberg (2010) eller Oscarsson & Holmberg (2006).

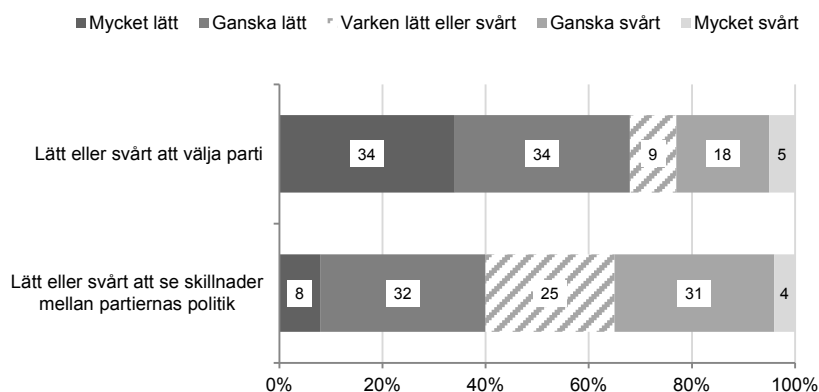
Den internationella forskningen talar ofta om att själva valhandlingen – att rösta i allmänna val – blir allt mer kognitivt belastande för individen till följd av en ökad komplexitet. Goda valrörelser ska se till att göra det lätt för väljarna att hitta hem till "rätt" parti och underlätta ideologiska och strategiska val. I Valundersökningen 2014 ställde vi nya frågor om hur lätt eller svårt väljarna tyckte det var att välja parti. Var tredje väljare ansåg att det varit mycket lätt att välja parti i 2014 års val. Sammantaget är det två av tre väljare som tycker att det är lätt att välja parti (se figur 6.1).

Huvuddelen av väljarna tyckte alltså att det var lätt att välja parti 2014. Samtidigt var det betydligt färre som tyckte att det var lätt att se skillnader mellan partiernas politik. Endast 8 procent av väljarna tyckte att det varit "mycket lätt" att se politiska skillnader mellan partierna efter 2014 års valrörelse. Hela 35 procent ansåg att det var ganska eller mycket svårt att se skillnader mellan partiernas politik. Vi vet från tidigare analyser (se Oscarsson & Holmberg 2013) att väljarnas upplevelser av skillnader mellan partier varit relativt stabilt över tid. Det är centralt i en valdemokrati att väljarna har förtroende för att valen går korrekt till och alla röster räknas som de ska.

När det gäller frågan om huruvida valet gick rättvist till – en faktor som är central för den långsiktiga legitimiteten för det demokratiska systemet – ger väljarna valet 2014 ett klart godkänt betyg (se tabell 6.3). Tre av fyra väljare valde ytterkategorin "årets val genomfördes på ett rättvist sätt" för att beskriva valet; klart högre än bottenkategorin 2010 (58 procent). Eventuellt var 2010 års val i det här avseendet ett undantag från det normala; rösträkningsstrul i Västra Götaland ledde den gången till omval åtta månader senare (Berg & Oscarsson 2012). Vi vet att väljarnas

förtroende för valadministrationen och Valmyndigheten fick en temporär knäck men återhämtade sig snabbt (Lundmark & Oscarsson 2012).

Figur 6.1 Väljarna bedömer hur lätt eller svårt det var att välja parti och se skillnader mellan partierna i 2014 års valrörelse (procent).

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2014 års Valundersökning. Frågan lyder: "Hur lätt eller svårt var det för dig att välja parti i årets riksdagsval?" respektive "Hur lätt eller svårt var det att se skillnader mellan partiernas politik?"

Upplevelser av huruvida valen i Sverige går rätt till baseras i huvudsak på medievalrörelsen. Även om svenska väljare numera har tillgång till i princip hur mycket valrörelseinformation de önskar från ett mycket stort antal källor spelar traditionella medier som press, radio och tv en betydande roll för den valrörelseinformation som når väljarna i samband med valrörelserna. Fortfarande är det en relativt stor andel av väljarna – 55 procent 2014 – som uppger att de sett hela eller delar av den avslutande partiledardebatten i SVT som traditionsenligt genomförs fredag kväll före val-söndagen (Oscarsson 2013). Tittandet ligger förstås inte på samma nivå som tidigare – motsvarande andel var t ex 73 procent 1979 – men fortfarande uppfattas den stora avslutande tv-sända debatten som valrörelsens höjdpunkt.

Tv-sända utfrågningar, dueller, debatter och specialmagasin på tv är utan tvekan väljarnas viktigaste källa till information om partiernas valbudskap under en svensk valrörelse.

Tabell 6.3 Väljarnas uppfattningar om valet genomfördes på ett rättvist sätt 1998, 2006-2014 (procent).

	1998	2006	2010	2014
1 årets val genomfördes på ett rättvist sätt	74	65	58	74
2	13	22	20	18
3	8	10	9	6
4	3	2	8	2
5 årets val genomfördes på ett orättvist sätt	1	1	5	0
Summa procent	100	100	100	100
Antal svarande	1194	1249	654	707

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska Valundersökningar 1998, 2006-2014. Frågan om rättvist val ställdes endast i eftervalsintervjun i samband med 2006, 2010 och 2014 års val. För jämförbarheten skall redovisas endast resultat från eftervalsintervjun även 1998. Indikatorerna som redovisas här gäller endast för riksdagsval men har också använts i samband med folkomröstningar och europaparlamentsval, se t ex Oscarsson & Holmberg (2010) eller Oscarsson & Holmberg (2006).

Medieprofessorn Kent Asps systematiska studier av mediernas valrörelsebevakning under tio valrörelser sedan 1979 har gett upphov till tre empiriska generaliseringar: för det första att något parti *alltid* missgynnas eller gynnas av den bild press, radio och TV ger av valrörelsen. För det andra, mediernas negativa och positiva bilder av partierna har ett klart samband med partiernas valresultat; det spelar alltså roll om ett parti blir gynnat eller missgynnat i medierna. För det tredje att mediernas gynnande eller missgynnande av enskilda partier inte är orimlig givet hur samspelet mellan publik, partier och verklighet utvecklas inför en valrörelse (Asp 2011:143). Förenklat kan man säga att partier som drabbas av medialt oflyt under en valrörelse i någon mån har sig själva att skylla.

Men vad hade svenska väljare för uppfattning i frågan om huruvida medierna gynnade eller missgynnade något parti i 2014 års valrörelse? I Valundersökningens eftervalsenkät ställde vi en fråga om väljarna ansåg att partierna gynnats eller missgynnats av medierna (se tabell 6.4). Bedömningarna brukar givetvis vara färgade av partiernas varierande framgångar i valen. I valet 2014 fanns tydligast övervikt för uppfattningar om gynnats för Feministiskt Initiativ (17 mot 13), Socialdemokraterna (18 mot 4), Miljöpartiet (17 mot 2), Moderaterna (19 mot 6).

För de flesta partier fanns inte särskilt starka uppfattningar om gynnande eller missgynnande. Andelen som anser att partierna varken gynnas eller missgynnats varierar för alla partier utom Sverigedemokraterna mellan 78-83 procent. Men för två partier finns mer polariserade åsikter, Sverigedemokraterna och Feministiskt Initiativ. Det är Sverigedemokraterna som sticker ut; här ansåg väljarna precis som 2010 att partiet övervägande hade missgynnats av massmedierna under 2014 års valrörelse.

Tjugoen procent tyckte att SD hade gynnats och 39 procent att de missgynnats.

Tabell 6.4 Andel väljare som uppfattar att partierna gynnats (+), varken gynnats eller missgynnats (o) eller missgynnats (-) i TV 1982, 1985, 1988 och 1991 och i massmedier 2010 (procent)

	1982			1985			1988			1991			2010			2014		
	+	o	-	+	o	-	+	o	-	+	o	-	+	o	-	+	o	-
V	7	81	12	8	86	6	9	85	6	2	84	13	9	78	13	9	83	8
S	22	73	5	33	65	2	20	74	6	12	82	6	12	64	24	18	78	4
MP	6	69	25	1	40	59	25	57	18	3	69	29	21	76	3	17	81	2
C	11	84	5	7	84	9	10	85	5	4	91	6	13	83	4	13	84	3
FP	7	85	8	25	72	3	9	81	10	10	89	1	14	83	3	9	87	4
KD	4	74	22	7	65	28	8	63	29	16	83	1	21	76	3	5	89	6
M	18	79	3	22	69	9	8	85	7	21	79	0	35	62	3	19	75	6
ND	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	56	16	-	-	-	-	-	-
SD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27	37	36	21	40	39
FI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27	60	13
Snitt gynnats/ missgynnats	11,1			15,6			12,1			8,9			12,7			8,8		
Antal (min-max)	848/949			743/850			728/775			733/755			814/853			598/650		

Kommentar: Frågan ställs i Valundersökningarnas eftervalsenkäter till de personer som deltagit i intervjuer före valet. Enkäfrågan för valen 1985-1991 lyder: "Tycker du att det samlade programutbudet i TV inför valet gynnade eller missgynnade något eller några av partierna?". I 2010 års Valundersökning användes frågeformuleringen "Tycker du att massmedierna gynnade eller missgynnade något eller några av partierna i årets valrörelse?". Svartalternativen var desamma vid alla tillfällen: "Har gynnats i medierna", "Har varken gynnats eller missgynnats" och "Har missgynnats i medierna". Snittet gynnats/missgynnats är ett genomsnitt av andelen gynnats och andelen missgynnats respektive valår och avser att mäta den totala polariseringen i väljarnas bedömningar av medievalrörelsens partiskhet visavi partierna.

Väljarnas kontakter med partierna under valrörelserna

I demokratier är valrörelsens funktion att engagera, intressera, entusiasmera, informera och mobilisera väljarna. Valrörelsernas huvudaktörer är partierna och väljarna. Partierna lägger fram sin politik och presenterar sina valbudskap för att vinna väljarnas stöd. Väljarna informerar sig om vad partierna vill och fattar ett självständigt röstmåttbeslut. Även om en övervägande del av informationsutbyte filtreras genom en medievalrörelse och huvuddelen av all information om partierna förmedlas via medierna är direktkontakt mellan partier och väljare ändå centralt att kartlägga. Vilken omfattning och karaktär har kommunikationen mellan väljare och partier under en svensk valrörelse? Vilka är de centrala trenderna över tid?

I samband med 2010 års riksdagsval fick svenska väljare en ny möjlighet till direktkontakt med partiernas valbudskap under valrörelserna. Valundersökningen 2014 visar som förväntat ett mycket stort genomslag för politisk TV-reklam, dessutom har genomslaget blivit starkare sedan premiärvalet 2010 (se tabell 6.5). Hela 85 procent av väljarna uppgav att

de sett TV-reklam med partierna som avsändare i samband med valrörelsen. TV-sänd åsiktsreklam är därmed numera väljarnas i särklass vanligaste direktkontakt med partierna i samband med valrörelsen, klart vanligare än att läsa valbroschyrer (56 procent), besöka partiernas hemsidor (20 procent) eller kontakter via sociala medier på Internet (27 procent).

Tabell 6.5 Väljarnas exponering för partiernas kampanjverksamhet under valrörelserna 1982-2014 (procent).

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
Såg partiernas reklaminslag på TV	-	-	-	-	-	-	-	-	69	85
Läste valbroschyr eller liknande trycksak	56	58	52	56	59	60	59	56	52	56
Besökt partis hemsida på Internet	-	-	-	-	-	8	9	14	19	20
Via sociala medier på Internet	-	-	-	-	-	-	-	-	13	27
Varit på valmöte eller annat arrangemang	13	12	10	12	11	10	10	9	8	6
Fått besök i hemmet eller blivit uppringd	4	4	2	2	8	10	3	4	8	18
Varit i personlig kontakt med valarbetare på arbetsplatsen	9	8	8	8	7	7	7	5	5	4
antal svarande	1437	1516	1349	1307	1145	938	1030	890	1064	687

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska Valundersökningar 1982-2014. Alla frågor inleds med frasen "Inför årets val...". Svartalternativen som använts är "ja" eller "nej" utom för frågan om TV-reklam (tre alternativ "ja, flera gånger", "ja, någon gång" och "nej" och för frågan om huruvida man fått personligt besök i hemmet eller blivit uppringd. I tabellen har svaren "ja, fått besök", "ja, blivit uppringd" och "ja, fått besök och blivit uppringd" slagits samman. Observera att i 2014 års undersökning ställdes frågan om kampanjexponering till ett betydligt lägre antal respondenter än tidigare. Det växande bortfallet i Valundersökningarnas långa eftervalsintervjuer är särskilt besvärlig när det gäller att skatta väljares valrörelseaktivitet. Procentbasen utgörs av personer som besvarat frågan.

De tre viktigaste exponeringskällorna för partiers kampanjverksamhet handlar alltså fortfarande om passiv envägskommunikation utan interaktivitet: partierna sänder ett budskap till väljarna och väljarna låter sig exponeras. Nätsajter och sociala medier kan sägas befinna sig i gränslandet till större interaktivitet: de tekniska möjligheterna finns men det är inte nödvändigtvis tvåvägskommunikation det handlar om när partierna twittrar, bloggar eller delar information via Facebook.

De former av kontakter som bjuder störst interaktivitet, i viss mån valmöten men framför allt telefonsamtal, hembesök och arbetsplatsbesök har aldrig varit vanliga i svenska valrörelser. Personliga kontakter och valmötesbesök befinner sig dock i klar nedgång under de senaste tjugo åren: andel väljare som besökt valmöte i samband med valrörelsen har minskat från 13 procent 1982 till 8 procent 2010, men tycks ha fått ett svagt uppsving i samband med 2014 års val (14 procent). Och andelen väljare som

blivit uppvaktad på sin arbetsplats av en valarbetare har minskat från 9 till 6 procent under perioden 1982-2014.

Väljarnas kontakter med varandra under valrörelserna

Låt vara att direktkommunikation mellan väljare och partier – i form av valmöten, dörrknackning och arbetsplatsbesök – blir allt sällsyntare inslag under valrörelserna. En viktig indirekt kommunikationsväg som sällan uppmärksammas är att väljarna också erhåller politisk information från varandra. Trots att betydelsen av samtal mellan människor (*interpersonal communication*) sedan lång tid tillbaka varit något av en hörnsten i forskningen om opinionsbildning har vi märkligt nog begränsad kunskap om dess effekter.

I vilken utsträckning tar svenska väljare ledning av varandra när det gäller partival i riksdagsval? I klassiska teorier om opinionsbildning sker påverkan från eliter (som t ex partier) i två steg (Lazarsfeld, Berelson & Gaudet 1944). I steg 1 utövar eliter påverkan på *opinionsledare* bland medborgarna som i steg 2 påverkar övriga medborgare. Med opinionsledare avses i första hand inte debattörer, bloggare, ledarskribenter eller politiker som uppträder i offentlighetens ljus. Det handlar snarare om vänner, familjemedlemmar, grannar och arbetskamrater som utövar ”en nästan osynlig form av ledarskap [...] på ett personligt plan i form av vanliga, intima, informella och vardagliga kontakter” (Katz & Lazarsfeld 1955).

En opinionsledare kan definieras utifrån personlighetsdrag, kunskaper och position i sociala nätverk. Opinionsledare är utåtriktade, verbala, politiskt kunniga och intar en central plats i de sociala nätverk de ingår i. Människor ser upp till opinionsledare och använder dem som trovärdiga källor till information. De opinionsledare som ingår i människors sociala nätverk konsulteras och rådfrågas när det gäller politiska frågor, ibland också när det gäller partival.

Inför och under en valrörelse är opinionsledarna bland medborgarna centrala för partierna att nå fram till. Framgångsrik kommunikation med opinionsledarna är en förutsättning för att dessa personer skall kunna fungera som språkrör och föra vidare politisk information (angelägna ämnen, verklighetsuppfattningar, sakargument och sätt att tänka kring viktiga samhällsproblem) genom direktkommunikation öga mot öga med andra människor.

En indikator på om en väljare är en potentiell opinionsledare – åtminstone i samband med allmänna val – är om hon under valrörelsen har försökt påverka någon annan att rösta på ett visst parti (se tabell 6.6). I Valundersökningarna har intervjufrågan använts sedan 1982. Resultaten

är mycket stabila över tid. Med det här enkla sättet att mäta kvalificerar sig mellan 11-19 procent av väljarna som opinionsledare. Som mest är det alltså var sjunde svensk väljare som ägnar sig åt aktiva försök att påverka någon annans partival under valrörelsen. De låga nivåerna – lägre än i t ex USA och i andra nordiska länder (Petersson 2006; Bengtsson et al. 2013) – skvallrar inte om att det pågår någon stor aktivitet när det gäller opinionsbildning väljare emellan under svenska valrörelser. Inte ens bland partiernas egna medlemmar når andelen opinionsledare upp till mer än omkring en tredjedel. Svenska väljare är dåliga reklampelare för de partier de stödjer.

De väljare som är mest aktiva när det gäller att påverka andra hur de skall rösta är framför allt yngre människor i åldrarna 18-30 år; orsaken är sannolikt att behovet av ledstjärnor är större i denna grupp eftersom de politiska kunskaperna är lägre, erfarenheterna färre och ideologisk orientering inte lika stabil som bland äldre väljare. Bland politiskt intresserade och högutbildade med universitetsexamen återfinns något högre andel opinionsledare: Av de mycket politiskt intresserade väljarna uppgav tre av tio väljare (31 procent) 2014 att de försökt påverka någon annan väljares partival. Bland personer med högskoleexamen är andelen 21 procent.

Vänsterpartiet har sedan lång tid tillbaka haft en stor andel opinionsbildare i sina väljarled. År 2014 var det 30 procent av V-väljarna som försökt övertyga någon annan att rösta på Vänsterpartiet. Ett annat parti som brukar ha många opinionsledare är Miljöpartiet, men i samband med 2014 års val var andelen oväntat låg, bara 10 procent. Även om skattningarna är osäkra tycks Feministiskt Initiativs väljare ha varit osedvanligt aktiva när det gäller att påverka andra i samband med 2014 års valrörelse (41 procent).

Sverigedemokraternas väljare har blivit allt flitigare när det gäller att påverka andra, andelen har ökat från 8 procent 2006 till 18 procent 2014.

Som förväntat är opinionsledarna fler i storstäderna än på landsbygden. Men skillnaderna är inte särskilt stora. Andelen väljare som försökt påverka någon annan att rösta på ett visst parti var 22 procent i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Tabell 6.6 Andel väljare som försökt påverka någon annan att rösta på ett visst parti 1982-2014 respektive upplevt ett påverkansförsök från någon annan 2010 och 2014 (procent)

	Försökt påverka någon annan										Blivit påverkad av annan	
	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014	2010	2014
samtliga	15	15	11	15	15	14	15	17	16	19	19	19
män	17	17	12	15	15	15	15	17	17	17	19	19
kvinnor	14	13	10	14	15	13	16	18	16	21	19	19
18-22 år	24	20	18	22	15	20	15	30	26	49	34	51
23-30 år	14	20	10	16	21	18	31	27	25	23	34	36
31-40 år	18	16	16	16	13	16	14	14	21	29	21	20
41-50 år	18	19	14	14	12	14	13	16	15	19	17	19
51-60 år	14	10	7	14	12	11	12	16	14	15	17	15
61-70 år	10	11	9	13	15	12	12	13	13	15	12	14
70+	9	8	6	10	11	8	8	16	4	14	7	13
låg utbildning	13	11	8	10	12	11	8	13	9	19	13	14
medel utbildning	15	14	12	15	12	14	14	16	17	18	18	18
hög utbildning	21	27	18	19	23	17	21	20	19	21	23	20
mycket intresserad	46	38	29	38	38	37	35	36	35	31	23	29
ganska intresserad	17	16	15	17	15	17	15	16	18	19	20	19
Inte särskilt intresserad	8	10	6	7	9	6	10	12	7	12	16	12
Inte alls intresserad	0	8	2	13	4	2	9	5	2	11	25	9
ren landsbygd	11	14	9	10	14	10	13	15	16	21	17	20
mindre tätort	16	13	11	17	12	15	10	18	11	13	14	15
större tätort	15	15	10	15	15	15	16	17	17	20	20	17
Sthlm, Gbg & Malmö	21	20	14	16	18	11	24	21	22	22	27	22
Vänsterpartiet	32	13	29	18	27	24	33	34	28	30	26	24
Socialdemokraterna	17	18	11	17	12	13	11	20	17	21	18	17
Miljöpartiet	24	27	29	21	24	14	25	23	22	10	18	22
Centerpartiet	11	9	6	9	14	13	15	10	6	18	16	16
Folkpartiet	14	12	4	12	16	8	17	17	19	11	22	13
Kristdemokraterna	22	22	13	21	19	12	15	17	22	18	20	12
Moderaterna	14	16	16	15	18	16	19	15	14	17	18	15
Ny demokrati	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	-	8	12	18	21	24
Feministiskt Initiativ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41	-	50

Antal svarande (samtliga) 1437 1428 1354 1301 1144 1423 1033 1437 1061 1141 1061 1137

Kommentar: Frågorna lyder: "Inför årets val, försökte Du övertyga någon familjemedlem, bekant eller andra personer att rösta på något visst parti?", respektive " Inför årets val, försökte någon familjemedlem eller någon annan person i din närmaste omgivning övertyga dig att rösta på något visst parti?" Svartalternativen för de båda frågorna var: "Ja" respektive "Nej". Ytterligare en analys av materialet finns i (Pettersson 2006).

Motsvarande andel för väljare boende på ren landsbygd var 16 procent 2010. Resultaten väcker liv i en klassisk opinionsbildningshypotes signerad norrmannen Johan Galtung (1964): att effekter av opinionsbildning generellt sett syns tidigare och är inledningsvis större i samhällets centrum än i periferin.

Vår nya följdfråga om huruvida väljarna blivit föremål för påverkansförsök under valrörelsen ger i allt väsentligt ett liknande mönster men

med något större utslag (se tabell 6.6). Nitton procent av väljarna uppger att någon bekant eller familjemedlem försökt påverka dem att rösta på ett specifikt parti. Även här är det bland de yngsta vi återfinner den största aktivitetsgraden: En tredjedel av väljarna 18-30 år uppger att de blivit utsatta för påverkansförsök från andra.

Sammantaget är påverkansförsöken mellan väljare i de närmaste sociala nätverken relativt blygsamma till sin omfattning. Var femte väljare som säger sig ha utsatts för påverkansförsök eller själv försökt påverka någon annan. Svenska väljare är relativt passiva iakttagare under valrörelserna. De informerar sig och samlar på sig mer kunskap tack vare omfattande medievalrörelser. Men de går inte ute på gator och torg och försöker påverka varandra.

Väljarna testar sig

En valrörelserelaterad nätaktivitet som har haft stort genomslag bland väljarna i de senaste valen är användandet av så kallade partitest. Så gott som alla stora medieredaktioner bjöd sin publik på en möjlighet att göra ett partitest. Genom att fylla i en enkät om vad man tycker i ett stort antal sakfrågor får testpersonen reda på vilka partier eller kandidater som står honom eller henne åsiktsmässigt närmast. Mer än var fjärde väljare uppger att de gjort ett partitest valrörelserna 2006 och 2010 (27 respektive 28 procent). Vid 2014 års val hade populariteten ökat ytterligare: Närmare hälften (47 procent) av de svarande i Valundersökningarna uppger att de gjorde ett partitest.

Valkompasser och partisnurror uppfattas som ett kul och lärorikt inslag i valrörelserna och är sannolikt här för att stanna. Men partitesterna är inte enbart *politainment*. Analyser av användandet av partitest och valkompasser har kunnat visa att en mindre del av väljarna – främst yngre och politiskt oerfarna – faktiskt låter sig påverkas av informationen så till den grad att de förändrar sitt röstningsbeteende (Oscarsson & Holmberg 2008; Ruusuvirta & Rosema 2009). Om denna påverkan kan anses vara bra eller dåligt beror på i vad mån utformningen av testen påverkar testresultaten.

Partitest för åsiktsmatchning mellan partier och osäkra väljare låter som en harmlös och en i grunden god idé – ett kul och engagerande sätt att sprida information om partiernas sakfrågeståndpunkter och att ge vägledning åt individuella väljare. Men användandet av partitest är inte okontroversiellt. Tvärtom innebär valet att erbjuda partitest ett kraftfullt normativt ställningstagande från medieredaktionernas sida. Testen bygger oftast på en extrem variant av en åsiktsröstningsmodell som inte tar hänsyn till andra faktorer än ståndpunkter i sakfrågor. Testkonstruktören gör

antagandet att inga andra faktorer än matchningen av sakfrågeståndpunkter mellan väljare och valda är allenarådande för väljarnas partival. Åsiktsrepresentation är förstås betydelsefullt men knappast det enda utvärderingskriteriet på en välmående valdemokrati. Det finns många fler komponenter som är viktiga när det gäller hur väljare bör hitta "sitt" parti.¹

I Valundersökningarnas eftervalsenkät ställde vi frågan om respondenterna hade "... gjort något av de partitest som olika massmedier hade på sina hemsidor på Internet, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt var närmast?". Fyrtiosju procent av väljarna 2014 uppgav att de hade genomfört något sådant partitest (se tabell 6.7). Merparten av de som gjort ett partitest hade bara gjort "något enstaka" test.

Följdfrågan handlade om huruvida partitesten spelat någon roll för valet av parti i riksdagsvalet. Två av tre partitestare uppgav att testet inte spelat någon roll alls för hur de röstade. Sammantaget var det endast två procent av väljarna som uppgav att partitest "spelade en stor roll" för valet av parti och 13 procent att partitest "spelade en viss roll". Den eventuella påverkan av partitest tycks vara klart störst bland de yngsta väljarna och det är samtidigt de unga som flitigast utnyttjat sig av partitest.

Bland förstagångsväljare 18-22 år uppges 37 procent att de påverkats av partitest. I åldersgruppen 23-30 år är motsvarande andel hela 41 procent! Partitestaktivitet och bedömningar av dess effekter samvarierar framför allt med politiskt intresse. Intresserade är flitigare partitestare än ointresserade. De allra mest kunniga väljarna är de flitigaste partitestarna (57 procent) men tillhör samtidigt den kategori där den upplevda påverkan av testerna är som minst (11 procent uppges att testerna inte haft någon påverkan på deras partival).

Högutbildade personer har i kraft av sitt starkare politiska intresse en viss tendens att använda partitest oftare än personer med lägre utbildning (se tabell 6.7).

¹ Ett annat problem i sammanhanget är att utfallet av ett enskilt test i hög utsträckning beror på hur testen har konstruerats. Matchningen av partiernas och kandidaternas ståndpunkter beräknas med hjälp av matematiska formler som inte är offentliga. Oftast tas hänsyn till både testdeltagarens ståndpunkter i sakfrågor och hur viktiga testdeltagarna anser att olika sakfrågor är. Varje parti tilldelas poäng efter åsiktsnärhet och efter hur viktig sakfrågan bedöms vara: ett slags viktat index alltså. Resultatet av testet presenteras oftast genom att partierna rangordnas efter åsiktsavstånd. Vid den här typen av indexkonstruktion tenderar personer med ovanliga eller oortodoxa åsiktskombinationer – exempelvis om han eller hon varvar tydliga högerståndpunkter med tydliga vänsterståndpunkter – att placeras nära den ideologiska mitten längs de mest centrala ideologiska dimensionerna. Resultatet kan ofta bli att partier med mer modererade ståndpunkter i mitten av åsiktsdimensionerna erhåller en konstlat god åsiktsöverensstämmelse med många väljare.

Tabell 6.7 Andel väljare som gjort partitest på nätet i samband med 2014 års valrörelse samt andelen som uppgivit att testet spelade en stor roll, en viss roll eller ingen roll för röstningsbeteendet (procent)

	Nej	Ja, har gjort partitest på nätet			summa procent	antal svars-personer
		spelade en stor roll	spelade en viss roll	spelade ingen roll		
samtliga	53	2	13	32	100	956
män	54	1	12	33	100	349
kvinnor	53	2	15	30	100	361
18-22 år	27	4	23	46	100	26
23-30 år	14	3	38	45	100	64
31-40 år	28	6	23	43	100	90
41-50 år	41	1	16	42	100	135
51-60 år	60	0	10	30	100	145
61-70 år	74	1	4	21	100	157
70+	84	2	2	12	100	93
låg utbildning	82	1	1	16	100	86
medel utbildning	54	2	11	33	100	261
hög utbildning	42	2	19	37	100	290
mycket intresserad	45	1	14	40	100	112
ganska intresserad	50	1	16	33	100	357
Inte särskilt intresserad	61	3	9	27	100	215
Inte alls intresserad	73	0	8	19	100	26
låg kunskap	53	4	13	30	100	77
medellåg kunskap	54	2	13	31	100	85
medel kunskap	49	1	16	35	100	115
medelhög kunskap	53	2	17	28	100	85
hög kunskap	43	0	11	46	100	125
Vänsterpartiet	52	2	16	30	100	50
Socialdemokraterna	67	1	7	25	100	211
Miljöpartiet	25	2	25	48	100	63
Centerpartiet	39	5	21	35	100	43
Folkpartiet	49	5	17	29	100	41
Kristdemokraterna	52	0	17	31	100	42
Moderaterna	45	1	11	43	100	143
Sverigedemokraterna	69	2	9	20	100	55
Feministiskt Initiativ	35	0	34	31	100	26

Kommentar: Frågan ställdes i Valundersökningens eftervalsenkät och lyder: "Inför årets val, gjorde Du något av de partitester som olika massmedier hade på sina hemsidor på Internet, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt var närmast?". Motsvarande tabell för 2006 års val finns presenterad i Oscarsson & Holmberg (2008). Personer som svarat att de inte gjort partitest, men svarat på följdfrågan: Nej, spelade ingen roll", har förts till "Nej" i tabellen ovan. Personer som svarat att de inte gjort partitest, men svarat på följdfrågan: "Ja, spelade en stor roll", har förts till kategorin "gjorde partitest, spelade en stor roll". Personer som svarat att de inte gjort partitest, men svarat på följdfrågan: "Ja, spelade en viss roll", har förts till kategorin "gjorde partitest, spelade en viss roll".

De flitigaste partitestarna återfanns den här gången bland Centerpartiets, Miljöpartiets och Kristdemokraternas väljare med 48, 46 respektive 42 procent partitestare.

Men har partitesten någon effekt på väljarnas röstning? Ställer man frågan till väljarna själva blir svaret ett rungande nej. En förkrossande majoritet bland de som genomfört testerna svarar att de inte haft betydelse för valet av parti. För de allra flesta väljarna tycks partitesten vara ren

politainment – politik som underhållning. Men andelen som tycker att testen spelar roll har ökat över tid i Valundersökningarnas mätningar. Tretton procent svarade att testen haft viss betydelse och två procent uppgav att testen spelat en stor roll för partivalet 2014.

Tabell 6.8 Effekten av partitest på val av parti 2006–2014 (predicerade sannolikheter samt förändring av predicerade sannolikheter)

		V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI
2006	Gjort partitest och tagit det på allvar									
	Nej	.07	.30	.07	.08	.10	.06	.29	.02	–
	Ja, och jag tog det på allvar	.10	.12	.12	.29	.09	.16	.12	.00	–
	Δ	+0.03	-.18***	+0.05	+0.19***	+0.01	+0.10*	-.17***	-.02***	–
2010	Nej	.05	.26	.08	.08	.09	.05	.35	.03	–
	Ja, och jag tog det på allvar	.11	.14	.17	.14	.06	.11	.25	.02	–
	Δ	+0.07	-.12*	+0.09	+0.06	-.03	+0.05	-.08*	-.01	–
2014	Nej	.07	.32	.10	.06	.06	.06	.20	.08	.04
	Ja, och jag tog det på allvar	.09	.21	.11	.10	.10	.06	.20	.07	.07
	Δ	+0.02	-.11**	+0.01	+0.04	+0.04	± 0.00	± 0.00	-.01	+0.03

Kommentar: Frågan ställdes i Valundersökningens eftervalsenkät och lyder: "Inför årets val, gjorde Du något av de partitester som olika massmedier hade på sina hemsidor på Internet, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt var närmast?". De som svarade att de gjort något enstaka eller flera partitester ombads svara på en följdfråga. Denna var formulerad på följande vis: "Spelade resultatet av testet någon roll för hur Du röstade i årets riksdagsval?" Analysen är genomförd via en multinomial logistisk regression med röstning i riksdagsvalet 2006-2014 som beroende variabler. Kategorin 'övriga partier' är uteslutna ur analysen. Följande oberoende variabler inkluderades i analysen: ålder; kön (1=man, 0=kvinna); geografisk hemvist (1=ren landsbygd, 2=mindre tätort, 3=stad eller större tätort, 4=Stockholm, Göteborg, Malmö); politiskt intresse (1=mycket/ganska intresserad av politik; 0=inte särskilt/inte alls intresserad av politik). Dummyvariabler skapades även för utbildning, där låg/medellag utbildning användes som referenskategori. För att överkontrollera modellerna användes även respondenternas självskattade placering på en vänster-högerskala samt en indikator för regelbunden internetanvändning. Den viktigaste oberoende variabeln – partitest – kodades som en dummyvariabel där 1=respondenten uppgav att hen genomfört minst ett partitest och tagit resultatet på allvar. Den grekiska symbolen delta (Δ) används för att beskriva förändringen i de predicerade sannolikheterna. Förklaringskraften (pseudo R^2) i de fem olika modellerna ligger mellan .30 och .42. Svarsantalet som modellerna bygger på varierar mellan 250 och 624 personer. Denna analysstrategi får bedömas som en mycket hård test för hypotesen om att det finns direkteffekter av att göra partitest.

Hade partitesten någon effekt på partivalet 2014? Är det några skillnader i röstning mellan de som tillstår att testen var betydelsefulla och de som säger att de inte hade någon betydelse? Vi genomförde en serie regressionsanalyser för att pröva hypotesen att det finns en direkt oberoende effekt av att ha genomfört partitest även under hårda kontroller för faktorer som påverkar såväl sannolikheten att göra partitest som partivalet. Resultaten bekräftar att det tycks ha funnits signifikanta direkteffekter av partitest i samband med 2006 års val. Då drabbades, precis som vi visat tidigare, Socialdemokraterna och Moderaterna av röstförluster (-18 respektive -17 procentenheter) medan Centerpartiet gynnades av partitesten (+19 procentenheter). År 2010 var det betydligt mindre effekter och de

när inte statistisk signifikans. Inte heller resultatet från 2014 ger något stöd för några stora direkteffekter av partitest på väljarnas röstning. Den enda signifikanta effekten återfinns för Socialdemokraterna, och den är negativ. Det betyder att Socialdemokraterna möjligen kan ha missgynnats av väljarnas flitiga partitestande 2014. Kanske var det nyhetens behag som orsakade de tydliga effekterna av partitest i samband med valrörelsen 2006?

Framtida valrörelser

Det är inte en alltför vågad gissning att framtidens valrörelser kommer att bjuda på mer av direktkommunikation mellan partier och väljare genom internet och sociala medier och mer av interaktiva aktiviteter som chattar och valkompasser. Vi kommer att se fler sajter där valrörelserelevant information om partier och kandidater samlas och systematiseras. Men den valrörelseinformation som möter väljarna kommer att vara starkt fragmenterad. Masskommunikation i form av stora mediehändelser som tv-sända debatter och utfrågningar kommer att bli fler men samtidigt ha mindre räckvidd. Här ser vi tydliga trender.

I andra avseenden är varje ny svensk valrörelse lite grann skrivet i stjärnorna. Vi kan räkna med att något eller några partier missgynnas av mediebevakningen medan andra partier gynnas. Vi kan också räkna med att även fortsatt se stor variation när det gäller valrörelseagendan, hur mycket som står på spel, hur viktiga och spännande valen är, hur engagerande debatter och utfrågningar är, hur tydliga regeringsalternativen är, blockpolitikens styrka, antal partier nära fyraprocentsspärren och kanske en och annan oväntad händelse. Sådan variation kommer att påverka i första hand viljan att rösta men också individens val av parti.

Kapitel 7

Rörliga väljare

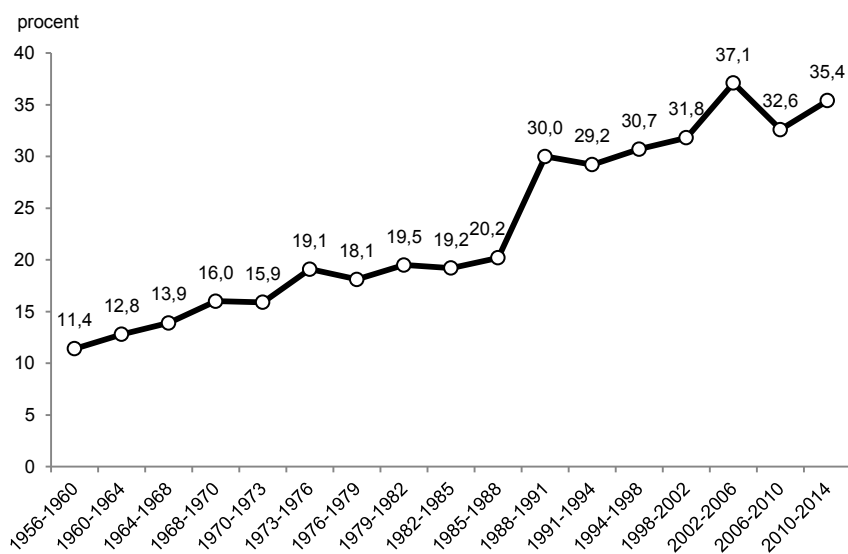
Väljarrörligheten slog *inte* ett nytt rekord i valet 2014. Jämfört med valet 2010 ökar visserligen andelen partibytare, men inte så mycket att rekordet från 2006 slås. Andelen väljare som byter parti ökar 2014 till 35 procent från 33 procent 2010.¹ Bra nära topprörligheten på 37 procent från valet 2006, men alltså inget nytt rekord. Sett i ett längre perspektiv är en bytarandel på strax över en tredjedel av väljarkåren en mycket hög andel – i själva verket den näst högsta vi uppmätt i Sverige. När Valundersökningarna inledde sina mätningar på 1950-talet var väljarrörligheten mycket mer begränsad. Andelen röstande som bytte parti mellan valen 1956 och 1960 var enbart 11 procent. En bytarandel på 20 procent uppnåddes först i valet 1988. Sedan dröjde det inte längre än till valet 1991 innan trettioprocentsvallen bröts. I det turbulenta valet 1991 kom två nya partier in i riksdagen (NYD och KD) och ett parti fick lämna (MP), och Socialdemokraterna förlorade regeringsmakten (se figur 7.1).²

Valet 1991 innebar den definitiva knäcken för det gamla stabila svenska fempartisystemet. Istället har vi fått ett nytt rörligt system med sju/åtta/nio partier. Den ökande rörligheten bland väljarna har en motsvarighet i en ökad rörlighet bland partierna. Tre nya partier har kommit in i riksdagen (MP, KD och SD) samtidigt som ett parti ramlat ur (Ny Demokrati).

¹ Resultaten gäller andelen partibytare bland väljare som partiröstat i två på varandra följande val. Rörlighet till och från icke-röstning respektive blankröstning ingår inte i analysen. Om vi beräknar om resultaten och också inkluderar de senare slagen av rörlighet minskar den totala rörligheten från rekordandelen 44,9 procent 2002-2006 till 41,0 procent 2006-2010 respektive till 41,3 procent 2010-2014 (procentbasen är nu samtliga röstberättigade i två på varandra följande val). Omräknat på detta sätt blir andelen partibytare 30,4 procent 2002-2006, 27,5 procent 2006-2010 och 30,4 procent 2010-2014.

² Även nettorörligheten mätt som Pedersens index (PI=summerade skillnaden i partiernas officiella valresultat i två på varandra följande val dividerat med två) visar på en minskad rörlighet i valen 2010 och 2014 jämfört med rekordet 2006 (se figur 7.2). Den högsta nettorörligheten i Sverige sedan valet 1921-24 inträffade 2002-06 med ett PI-värde på 15,8. Vid valen 1988-91, 1991-94 och 1998-02 var nettorörligheten också hög med PI-värden på 14,8, 14,4 respektive 14,4. Valet 2006-10 uppvisar ett klart lägre PI på endast 8,8. Ett något högre PI-värde på 10,3 kan noteras 2010-2014. Se vidare Holmberg & Oscarsson 2004:85.

Figur 7.1 Andel väljare som byter parti mellan valen 1956-2014 (procent)

Kommentar: Procentbasen är vid varje tillfälle definierad som antalet intervjupersoner som röstade på något parti i båda valen (blankröstare ingår inte i analysen). Resultaten för valen 1960, 1964, 1968 och 1973 bygger helt på intervjupersonernas minnesuppgifter om hur de röstade i det tidigare valet. För övriga val bygger resultaten till hälften på minnesuppgifter och till hälften på uppgifter från panelstudier. Sedan 1973 är Valundersökningarna utformade som rullande tvåstegspaneler där hälften av alla intervjuade vid ett val återintervjuas i det efterföljande riksdagsvalet. Hälften av de som intervjuades i samband med 2014 års riksdagsval kommer alltså att återintervjuas i samband med 2018 års riksdagsval.

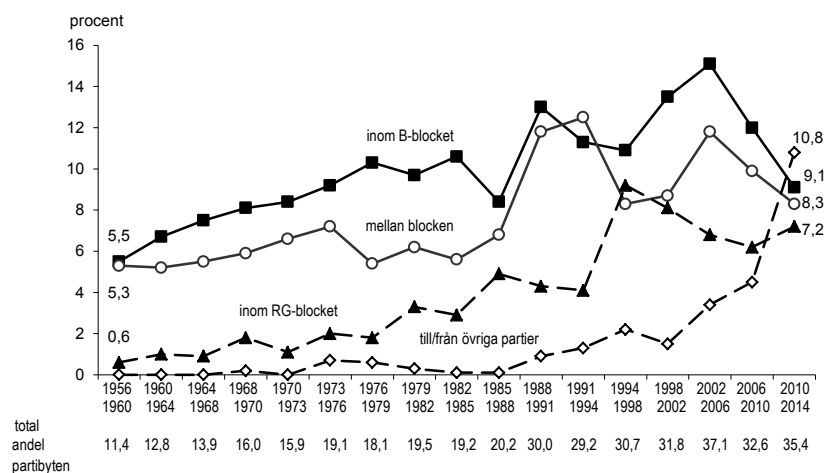
Väljarna har fått fler partier att välja mellan. Det har stimulerat till ett tilltagande partibytande.³ Det som är känt från olika konsumtionsmarknader gäller också val av parti. Ökad konkurrens – mer att välja på – leder till minskad märkestrohet.

³ Resultaten blir i allt väsentligt desamma om vi begränsar analysen till enbart paneldata. Minnesdata har en tendens att ge upphov till något lägre uppskattningar av rörligheten. Partibytan vidgås inte alltid. En jämförelse av andelen partibytan mätt utifrån paneldata (partival vid t mätt vid t, partival vid t-1 mätt vid t-1) respektive minnesdata (partival vid t mätt vid t, partival vid t-1 mätt vid t) bland samma urvalspersoner ger följande resultat. 1964-1968 18 procent partibytare i paneldata/14 procent i minnesdata; 1968-1970 16/15*; 1973-1976 21/17; 1976-1979 19/16; 1979-1982 20/18; 1982-1985 22/20; 1985-1988 21/19; 1988-1991 29/29; 1991-1994 32/29; 1994-1998 31/28; 1998-2002 34/31; 2002-2006 34/31 och 2006-2010 36/32 och 2010-2014 37/36. Andelen partibytare blir snittmässigt 3 procentenheter högre i paneldata än i minnesdata. Men den uppåtgående trenden återfinnes i båda mätserierna. I panelstudien 1968-1970* ställdes ingen minnesfråga om partivalet 1968. Resultatet (15*) kommer från ett kontrollurval med andra intervjupersoner.

Dramatiken i den ökande rörligheten blir något mindre om vi fokuserar på den politiskt mest avgörande rörligheten – den mellan de politiska blocken. Den övervägande delen av alla partibyten i Sverige sker inte över blockgränsen. Den brukar ske inom blocken, framförallt inom det borgerliga blocket. I valet 2014 bryts dock det mönstret. Den stora rörligheten till SD och FI gör att byten till och från övriga partier är den största bytarkategorin 2014. Hela 10,8 procent av samtliga partiväljare 2010-2014 rör sig till/från övriga partier, det vill säga i huvudsak till SD och FI. Andelen bytare inom det borgerliga blocket är enbart 9,1 procent år 2014; något fler än andelen partibytare mellan de Rödgröna partierna (7,2 procent). Andelen blockbytare brukar hålla sig till cirka en tredjedel av alla partibytare. Men så är det inte i valet 2014. Andelen blockbytare mellan Alliansen och de Rödgröna är enbart cirka en fjärdedel 2014, sammanlagt 8,3 procent.

Över tid har andelen blockbytare ökat precis som alla andra former av byten. Men uppgången har bara varit från cirka 5 procent blockbytare på 1960-talet till cirka 10 procent blockbytare vid de senaste valen på 2000-talet (se figur 7.2).

Figur 7.2 Partibyten inom- och mellan blocken 1956-2014 (procent)

Kommentar: Till Rödgröna (RG)-blocket har förts V, S och MP. Partierna tillhörande B-blocket är C, FP, KD och M, plus NyD 1991 och 1994 och MBS m fl borgerliga samlingspartier under 1960-talet. Alla andra partier har definierats som övriga. Procentbasen är definierad som antalet intervjupersoner som partiröstade i två på varandra följande val. Resultaten för riksdagsvalen 1958 – 1960 är: total andel partibyten 7,2 procent; inom RG-block 0,4; inom B-block 4,1; mellan blocken 2,7 och till/från övriga partier 0,0 procent.

Relativt sett har blockbyten blivit mer sällsynta. Av alla byten i valen 1960, 1964 och 1968 var 46, 41, respektive 40 procent blockbyten. Motsvarande andel i valen 2006, 2010 och 2014 är endast 32, 30 respektive 23 procent. Dagens blockgräns är alltså relativt sett tuffare för väljarna att ta sig över än motsvarande skiljelinje på 1960-talet.

Alliansen förlorar ett tvåfrontskrig

Tvåfrontskrig bör undvikas. De kan vara svåra att vinna. Det gäller än mer trefrontskrig. I valet 2014 utkämpar Alliansen ett tvåfrontskrig – mot i första hand de Rödgröna men också mot Sverigedemokraterna. De Rödgröna å sin sida har det än värre. De för ett trefrontskrig. Huvudfienden är Alliansen, men de riskerar också att tappa röster till Sverigedemokraterna och till Feministiskt Initiativ. En analys av partibytena mellan 2010 och 2014 visar att Alliansen förlorar stort på båda fronter. Och att också de Rödgröna tappar röster på två av sina fronter, men lyckas kompensera förlusterna genom partibytarvinster på front nummer tre.

Resultaten i tabell 7.1 redovisar hur olika partiers väljare från 2010 väljer att rösta 2014. Procenten är beräknad så att vi kan se vart 2010 års partiväljare går 2014 – om de förblir sitt gamla parti troget eller om de byter. Tabellen omfattar också hur förstagångsväljare röstar 2014 och hur icke-röstare från 2010 beter sig 2014.

Alliansens valförlust 2014 syns tydligt i bytarsiffrorna. Alla borgerliga partier tappar stort till Sverigedemokraterna och alla utom Kristdemokraterna tappar stort till Socialdemokraterna. Förlusterna till Feministiskt Initiativ är däremot begränsade. Netto är Alliansens partibytarförluster lika stora till de Rödgröna som till Sverigedemokraterna (-4,0 procentenheter i båda fallen). Inom det borgerliga blocket är det ett parti som tappar nettoröster till övriga tre partier. Det partiet är Moderaterna. Samtliga mindre borgerliga partier vinner väljare från M, mest Centerpartiet. Moderaterna gör ett riktigt dåligt val och förlorar röster netto till samtliga andra partier, inklusive till Feministiskt Initiativ. Det kan kosta på att var regeringsbärande parti.

De Rödgröna vinner inte valet 2014. De får ungefär samma resultat som i valet 2010 (+0,3 procentenheter). Bakom detta oavgjorda resultat ligger tydliga byterförluster till både Feministiskt Initiativ (-2,3 procentenheter netto) och till Sverigedemokraterna (-1,7 procentenheter netto). Förlusterna till FI görs främst av Vänsterpartiet, men också av Miljöpartiet. Tappet till SD kommer i första hand från Socialdemokraterna. Bytena inom det Rödgröna blocket går ungefär jämnt ut för Socialdemokraterna medan Miljöpartiet förlorar klart samtidigt som Vänsterpartiet vinner. En förklaring till Miljöpartiets för många överraskande dåliga val

2014 är alltså att partiet tappat röster inte bara till FI utan också till V och S.

Sverigedemokraternas stora framgång 2014 beror dels på mobiliseringsvinster bland tidigare icke-röstare men också på partibytarvinster från samtliga riksdagspartier. Nettoövergångarna till SD är klart större från Alliansen än från de Rödgröna; +4,0 procentenheter jämfört med +1,7 procentenheter. I valet 2010 när Sverigedemokraterna kom in i riksdagen vann partiet ungefär lika mycket från vänster som från höger. Men i valet 2014 kommer större delen av partibytarvinsterna från höger. Mönstret ser likadant ut i Sveriges Televisions Vallokalsundersökning (SVT/VALU). Sverigedemokraternas framgång sker i första hand på Alliansens/Moderaternas bekostnad (Holmberg, Näsman och Gustafsson 2015).⁴

Folkpartiets tillbakagång 2014 orsakas i första hand av bytarförluster till fyra partier – Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Centerpartiet och Sverigedemokraterna – förluster som inte kompenseras av de stora partibytarvinsterna från Moderaterna. Folkpartiets dåliga val beror också på den sedvanliga oförmågan att behålla tidigare väljare. Som så ofta vid tidigare val lyckas FP sämst av alla partier att få sina väljare från 2010 att fortsätta att stödja partiet. Endast en minoritet av Folkpartiets väljare 2010 röstar ånyo på FP 2014 – endast 40 procent gör det. En dålig tröst kan vara att Folkpartiet uppvisade ännu sämre återröstningssiffror i valen 2006 (30 procent) och 2010 (38 procent). De skämtsamma tillmälen som tidigare hörts om Folkpartiet kan fortfarande användas. Vi tänker på ”en väntsal för partibytare” eller ”partisystemets vändkors”.

Om vi översätter väljarströmmarnas procentsiffror till nettoutfall för de olika partierna och uttrycker resultatet i antal väljare istället för i procentandelar får vi fram en mer pedagogisk tabell som konkret visar var vinster och förluster görs i valet 2014⁵ (se tabell 7.2).

⁴ Feministiskt Initiativ vann netto +2.3 procentenheter på partibytan från de Rödgröna, +0,4 netto på byten från Alliansen, ±0,0 på byten från SD och + 0,4 netto på byten från övriga partier.

⁵ Eftersom uppgifterna i tabell 7.2 om partival 2010 och 2014 är hämtade från urvalsundersökningar och är behäftade med minnesfel så avviker skattningen av antalet röster 2014 från det slutgiltiga valresultatet i riksdagsvalet 2014. Enligt matrisen skulle SD erhålla 733 000 röster när partiet i själva verket erhöll 801 000 röster, för att ta ett exempel. Men dessa avvikelser är anmärkningsvärt små särskilt med tanke på att resultaten bygger på helt oviktade data från Valundersökningarna. Partiernas procentuella röststöd avviker för Vänsterpartiet -0,4 procentenheter, Socialdemokraterna +1,2 Miljöpartiet -0,3 Centerpartiet +1,1 Folkpartiet -0,0 Moderaterna -2,1 Kristdemokraterna +1,1 Sverigedemokraterna -1,3 Feministiskt Initiativ +1,1 och övriga partier -0,4. Medelfelet per parti för dessa avvikelser (10 kategorier) är endast 0,90 procentenheter, vilket motsvarar träffsäkerheten i Valundersökningarna för partival (se Oleskog & Hedberg 2015).

Tabell 7.1 Vart gick 2010 års väljare i valet 2014? (procent)

Parti i riksdagsvalet 2010	Parti i riksdagsvalet 2014										Blankt	Icke-röstare	Summa procent	Antal svarande
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	Övriga				
Vänsterpartiet	60	14	5	0	2	0	0	3	15	0	0	1	100	108
Socialdemokraterna	6	74	4	1	1	1	3	5	2	0	0	3	100	513
Miljöpartiet	8	22	52	2	1	1	0	2	8	0	1	3	100	174
Centerpartiet	0	8	5	54	7	3	14	7	1	0	0	1	100	98
Folkpartiet	1	16	7	12	40	2	10	9	1	1	0	1	100	128
Kristdemokraterna	1	2	1	3	9	59	11	9	0	1	0	4	100	81
Moderaterna	0	7	3	5	6	4	62	8	1	1	1	2	100	549
Sverigedemokraterna	3	4	2	0	0	0	2	87	0	2	0	0	100	56
Feministiskt Initiativ	0	17	0	0	0	0	17	0	66	0	0	0	100	6
Övriga partier	10	10	20	0	5	0	5	0	35	10	5	0	100	20
Blankt	0	54	15	0	0	0	8	15	0	0	8	0	100	13
Icke-röstare	2	24	4	4	1	3	7	11	1	1	1	41	100	130
Ej röstberättigade	5	24	8	8	2	3	20	6	7	1	2	14	100	131

Kommentar: Uppgifterna om röstandet 2010 kommer för halva urvalet från minnesuppgifter insamlade 2014, och för andra halvan från paneldata insamlade 2010. Valdeltagandet har kontrollerats mot röstlängderna. För bytarmatriser som bygger på ett ännu större dataunderlag, se Oscarsson 2016.

Tabell 7.2 Partiernas nettovinster och nettoförluster av väljare mellan 2010 och 2014 års riksdagsval (tusentals väljare).

Parti	antal röster 2010 (offici- ell val- statistik)	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	Övr	icke- röst- tare	Blank- röst- tare	1:a- gångs- väl- jare	Antal röster 2014 (skatt- ning)
V	334	-	+37	+28	+2	±0	+2	+4	-8	-65	+6	-24	±0	+17	= 333
S	1 827	-37	-	+49	+18	+43	+4	+97	-63	-34	+6	+28	+12	+82	=2 032
MP	437	-28	-49	-	+8	+26	+2	+37	-12	-59	+4	+0	+4	+43	= 413
C	391	-2	-18	-8	-	+18	-2	+69	-22	-4	±0	+4	±0	+29	= 455
FP	421	±0	-43	-26	-18	-	-10	+53	-28	-2	±0	-16	±0	+9	= 340
KD	334	-2	-4	-2	+2	+10	-	+45	-22	±0	-6	-8	±0	+10	= 358
M	1 792	-4	-97	-37	-69	-53	-45	-	-156	-16	-6	-32	-10	+73	=1 341
SD	340	+8	+63	+12	+22	+28	+22	+156	-	±0	±0	+39	+10	+32	= 731
FI	24	+65	+34	+59	+4	+2	±0	+16	±0	-	+20	+10	+2	+34	= 269
Övriga	61	-6	-6	-4	±0	±0	6	6	±0	-20	-	±0	-2	+3	= 39
Icke-röstare	1 095	+24	-28	±0	-4	+16	+8	+32	-39	-10	±0	-	±0	+106	=1 199
Blankröstare	66	±0	-12	-4	±0	±0	±0	+10	-10	-2	+2	±0	-	+12	= 62

Kommentar: Resultaten är bearbetade från bytarmatriser, men inkluderar även icke-röstare och blankröstare som kategorier 2014 (n=3 876). Tabellen läses radvis och visar nettobalansen för varje parti (vinster minus förluster) till/från varje annat parti/kategori omräknat i tusentals väljare. I beräkningarna av partiernas balansräkning ingår inte personer som avlidit mellan de båda valen (i Valundersökningarna ingår endast medborgare 18-80 år) (Oscarsson 2016).

Källa: Officiell valstatistik (www.val.se), Valundersökningen 2010, Valundersökningen 2014 samt Europaparlamentsvalundersökningen 2014. Vinster och förluster under valsparterna

Sverigedemokraterna, valets stora segrare, göra sina största nettovinster på partibytena med Moderaterna (+156 000 röster) därefter i bytena från Socialdemokraterna (+63 000). Valets andra framgångsparti, Feministiskt Initiativ, vinner mest nettoröster från Vänsterpartiet (+65 000) och nästan lika mycket från Miljöpartiet (59 000). Moderaterna, 2014 års stora förlorarparti, nettotappar mest till Sverigedemokraterna (156 000), därefter till Socialdemokraterna (97 000) och därefter till Centerpartiet (69 000), den nye konkurrenten till höger. Ett annat parti som gör ett dåligt val 2014 är Folkpartiet. Större del av FP:s nettoförlust är inte i byten till något alliansparti utan i byten till Socialdemokraterna (43 000).

Vinster och förluster under valsparterna

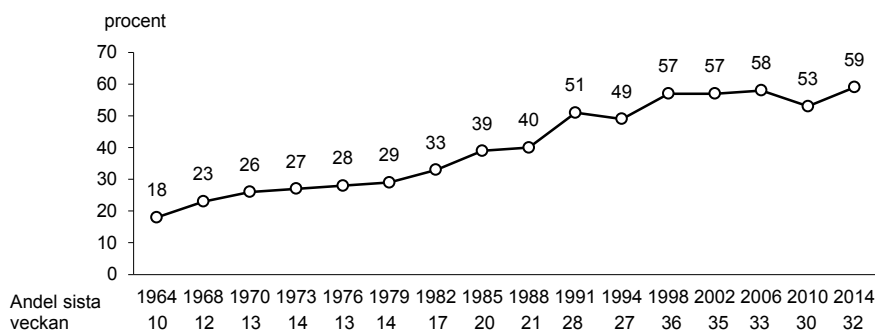
Det är inte över förrän det är över. Uttrycket kommer från USA. Det gäller i högsta grad för moderna svenska val. Rörligheten är idag så stor –

inte minst under valsapurten – att inget kan tas för givet innan alla vallokaler har stängt på valsöndagen. Enligt SVT/Valu bestämmer sig cirka 12-13 procent av väljarna först på valdagen (Holmberg, Näsman och Gustafsson 2015).

I Valundersökningarna finns en längre mätserie där väljarna själva får ange när de bestämde sitt val av parti. Den visar mycket tydligt att svenska väljare avgör sitt partival allt senare under valsapurten. I den första mätningen 1964 uppgav 18 procent av väljarna att de bestämt sig under sista vecka eller tidigare under sommaren eller hösten. Motsvarande andel har ökat till hela 58 procent i valet 2006, till 53 procent 2010 och till 59 procent 2014 (se figur 7.3). Långsiktigt en mycket påtaglig ökning i andelen senbeslutare med andra ord, även om en tillfällig nedgång kan noteras 2010.

När över hälften av väljarna bestämmer sig under valets sista månader blir valrörelsen potentiellt mycket mer avgörande än om endast cirka 20 procent fattar sitt partival sent. Dagens svenska valrörelser betyder mer än gårdagens. Valsapurten har blivit viktigare.

Figur 7.3 Andel väljare som uppger att de bestämde partivalet under valrörelsen 1964-2014 (procent)

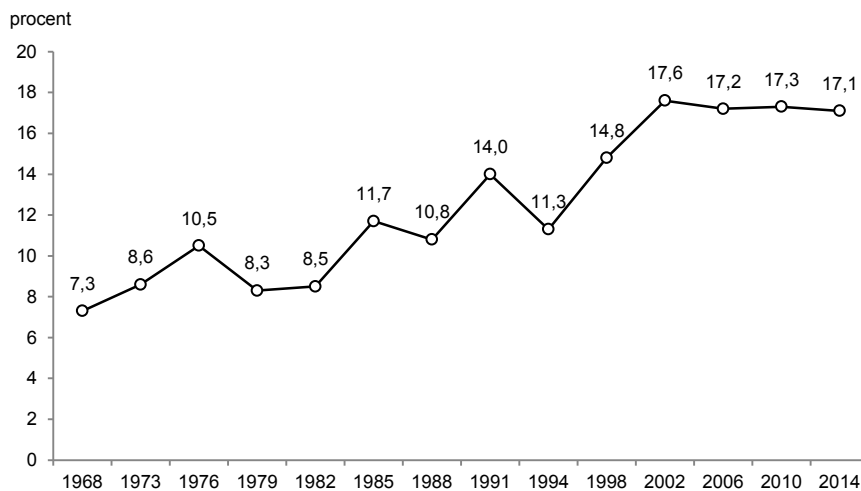

Kommentar: Frågan lyder: "När bestämde du dig för vilket parti du skulle rösta på i årets val? Var det under sista veckan före valet, tidigare under sommaren eller hösten eller visste du sedan länge hur du skulle rösta?". Andelen väljare som bestämde sig under valrörelsen är summan av andelen som svarat de två första svarsalternativen.

Ytterligare en illustration till att valrörelserna har ökat i betydelse är att andelen väljare som byter parti under valsapurten också har blivit fler över tid. Valundersökningarnas panelundersökningar med samma väljare före och efter valet gör det möjligt att undersöka hur spurtbyttandet har för-

ändrats i Sverige över tid. Före valet spörjer vi om röstningsintention. Efter valet tillfrågas samma personer om hur de faktiskt röstade. Resultaten i figur 7.4 visar på en klar ökning i andelen väljare som byter parti under valspurten – från 7 procent 1968 till 17 procent i både valet 2010 och 2014.⁶ Denna ökade rörlighet har dock inte fortsatt att öka under 2000-talet. Andelen väljare som byter parti under valrörelsen har hållit sig kring 17-18 procent i alla val sedan 2002.

Figur 7.4 Andel väljare som byter parti under valrörelsen 1968–2014 (procent)

Kommentar: Resultaten för tidsserien är hämtade från Valundersökningarna 1968–2014. I analysen ingår de som i Valundersökningarnas förvalsintervjuer uppgett en röstningsintention och som efter valet besvarat en eftervalsenkät om hur de faktiskt röstade. Svarspersoner som inte velat uppge en röstningsintention har tilldelats en röstningsintention med hjälp av en intervjufråga om bästa parti. Med "under valrörelserna" avses fältperioden för Valundersökningarnas förvalsintervjuer, vilket motsvarar de fyra sista veckorna före respektive riksdagsval. I 1970 års Valundersökning gjordes inga förvalsintervjuer.

Panelmaterialet kan också användas för att undersöka hur det går för olika partier under valrörelsen. Vi kan se vilka partier som är bra respektive dåliga valspurtare. Uppställningen i tabell 7.3 omfattar fjorton val från 1968 till 2014 och visar val för val hur mycket de olika partierna

⁶ I Valundersökningarna sedan 2006 har personer utan svar på röstintensionsfrågan tillfrågats om vilket parti de lutar åt att rösta på. Om resultaten i figur 7.4 beräknas utan information från den frågan blir resultaten 2006=17,4; 2010=16,4; 2014=15,9 – det vill säga mycket snarlika resultat. Slutsatsen att valspurtsrörligheten gått upp mycket påtagligt sedan 1960-talet förändras inte. Inte heller slutsatsen att andelen partibyten under valspurten varit i stort sett stabil i de fyra senaste valen under 2000-talet. Trenden mot en ökad rörlighet under valspurten har inte fortsatt under det senaste decenniet.

vunnit eller förlorat netto på partibytena under valsparthen. Antalet intervjupersoner är begränsat men har dock omfattat cirka 1000 personer per valår. Siffrorna är användbara men naturligtvis statistiskt osäkra. Vi har att göra med estimat.⁷

Historiskt sett över alla fjorton valen kan vi utnämna två klara segrare när det gäller att vinna partibytare i valsparthen. De är Vänsterpartiet och Kristdemokraterna. Båda har i genomsnitt gått fram +0,5/0,6 procentenheter under valrörelserna 1968-2014. Vänsterpartiet har nettovunnit partibytare i tolv val av fjorton, inklusive valet 2014 (+0,1). Kristdemokraterna har gått fram sju val, inklusive valet 2014 (+0,1), och nått plusminus noll i fem val och alltså endast tappat stöd i två valrörelser.

Ett annat parti har också ett historiskt snitt på plussidan men bara nätt och jämnt. Det är Centerpartiet (+0,2). Även gruppen övriga partier har en svag plusstatistik (+0,1). Tre nyare partier har också plussiffror under valsparthen – Ny Demokrati 1991 och 1994, Sverigedemokraterna i valen 2006, 2010 och 2014 samt Feministiskt Initiativ 2014.

Det är uppenbart att mindre partier har en tendens att göra bra ifrån sig i valsparthen. Det är då de får chansen att visa upp sig vid sidan av de stora och oftast mer välkända partierna. Tidigare välkända större partier får mer konkurrens under valrörelsernas omfattande mediebevaktning. Och den ökande konkurrensen har historiskt sett lett till att de stora partierna tenderat att tappa stöd under valens sista månad.

Socialdemokraterna och Moderaterna, Sveriges två största partier, är Sveriges sämsta partier när det gäller att valsparthen. Det gäller speciellt Socialdemokraterna som enligt Valundersökningarnas siffror förlorat alla valsparthen utom en sedan 1968.

⁷ Resultaten i tabell 7.3 för de olika partiernas nettovinst/förluster i valsparthen 2014 kan jämföras med motsvarande resultat baserade på – inte röstintention i förvalsstudien – utan istället på väljarnas uppgifter om bästa parti. Då blir utfallet: V +0,2; S -2,4; MP -0,8; C +0,6; FP -1,4; KD +0,5; M -1,0; SD +2,7; FI +1,9 och Övriga -0,3. Storleksmässigt skiljer sig dessa vinst/förlustestimater något från motsvarande estimat i tabell 7.3. Men när det gäller riktningen – om det är fråga om en förlust (-) eller en vinst (+) på grund av partibytena under spurten – har alla estimat dock samma riktning utom ett. Undantaget gäller Övriga partier som noteras för plus/minus 0 när vi mäter röstintention i förvalsstudien och för en svag spurtförlust (-0,3) när vi mäter ”bästa parti” i förvalet. Socialdemokraterna har tidigare – precis som 2014 – i *alla* val sedan 1956 uppvisat en spurtförlust när vi jämför uppgifter om bästa parti före valen med faktisk röstning efter valen (se Oscarsson och Holmberg 2008:34).

Tabell 7.3 Partiernas spurtvinster under valrörelserna 1968–2014. En jämförelse mellan information om röstningsintention och partival efter valet (procentenheters förändring)

partival	valår														snitt
	1968	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014	
Vänsterpartiet	+0,1	+0,7	+0,1	+0,4	+1,6	+0,7	+1,7	-0,1	+1,6	+1,3	-1,1	+0,2	+0,9	+0,1	+0,6
Socialdemokr	-0,4	-1,4	-1,9	-0,3	-1,7	-1,3	-0,1	-0,3	-2,6	-0,4	-2,4	-2,6	+0,1	-1,3	-1,2
Miljöpartiet	-	-	-	-	-0,4	-0,5	-1,4	+1,2	+0,4	-0,6	+2,1	+0,6	-0,9	-0,6	-0,1
Centerpartiet	+2,2	+1,0	+0,5	-1,0	+0,7	-3,0	+0,3	-0,2	-0,4	-0,8	-0,2	+1,3	+2,1	+0,7	+0,2
Folkpartiet	-1,9	-1,1	+0,5	-0,9	+0,1	+4,0	-1,0	-2,4	-0,5	-1,2	+4,1	-0,7	-0,2	-1,0	-0,2
Kristdemokr	±0,0	±0,0	-0,2	±0,0	±0,0	+2,5	+0,8	-0,6	+0,5	+3,1	±0,0	+0,2	+1,0	+0,1	+0,5
Moderaterna	±0,0	+1,2	+0,9	+1,6	-0,4	-2,3	-0,3	+0,3	+0,9	-2,8	-2,4	+0,8	-3,6	-0,6	-0,5
Ny Demokrati	-	-	-	-	-	-	-	+2,1	+0,2	-	-	-	-	-	-
Sverigedemokr	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+0,6	+0,6	+1,2	+0,8
Feministiskt Initiativ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1,3	-
Övriga partier	±0,0	±0,0	-0,1	-0,1	+0,1	+0,1	+0,1	-0,1	-0,1	+1,3	+0,1	-0,4	±0,0	±0,0	+0,1
antal svarande	1184	940	1043	1061	1082	1076	941	929	966	698	817	1121	973	815	
andel partibytare under valrörelsen	7,3	8,6	10,5	8,3	8,5	11,7	10,8	14,0	11,3	14,8	17,6	17,2	17,3	17,1	

Kommentar: Resultaten för tidsserien är hämtade från Valundersökningarna 1968 – 2014. I analysen ingår de som i Valundersökningarna förvalsintervjuer uppgett en röstningsintention och som efter valet besvarat en eftervalsenkät om hur de faktiskt röstade. Svarspersoner som inte velat uppge en röstningsintention har tilldelats en röstningsintention med hjälp av en intervjufråga om bästa parti. Med "under valrörelserna" avses fältperioden för Valundersökningarnas förvalsintervjuer, vilket motsvarar de fyra sista veckorna före respektive riksdagsval. I 1970 års Valundersökning gjordes inga förvalsintervjuer.

I genomsnitt har S tappat -1,2 procentenheter under valrörelserna. Enda gången S inte gått bakåt i partibytarna är i valet 2010 när partiet från en mycket låg opinionsnivå gick fram +0,1 enhet under valspurten. I valspurten 2014 nettoförlorar Socialdemokraterna -1,3 procentenheter till följd av partibytarna. Moderaterna har inte varit lika dåliga spurtare men dock haft en snittförlust på -0,5 och tappat stöd i sju valrörelser inklusive den senaste 2014, då M tappar -0,7 procentenheter på partibytarna i spurten.

Partiernas vinster eller förluster på grund av partibytarna når inga rekordhöjder i valet 2014. Förlustrekordet sattes i valet 2010 av Moderaterna (-3,6 procentenheter); till stor orsakat av taktikröstning på C och KD. Andra stora valspurtstapp har varit Centerpartiets 1985 (-3,0) och Moderaternas 1998 (-2,8). Socialdemokraternas största förluster i någon valrörelse gjordes 1994 och 2006. Vid båda tillfällena tappade S -2,6 procentenheter på sena partibytarna. De tre mest framgångsrika valspurterna

har gjorts av Folkpartiet 1985 och 2002 (+4,0 respektive +4,1) och Kristdemokraterna 1998 (+3.1).⁸

De två partier som förlorar mest i spurten 2014 är Socialdemokraterna och Folkpartiet. I Socialdemokraternas fall tappar man i första hand till Sverigedemokraterna och Feministiskt Initiativ medan Folkpartiet främst förlorar till Centerpartiet.

Mest framgångsrika spurtare 2014 är SD (+1,2 procentenheter) och FI (+1,3 procentenheter). För Sverigedemokraterna betyder det att den allra största delen av deras valframgång inte görs under valspurten, utan tidigare under mandatperioden. För Feministiskt Initiativ däremot är spurtresultatet en väsentlig del av deras valframgång. Sverigedemokraternas spurtbyten kom främst från Moderaterna, men också från Socialdemokraterna. Feministiskt Initiativs valrörelsebyten kom enbart från de Rödgröna partierna, i första hand från Miljöpartiet.

De rörliga

Rörliga svenska väljare är den nya verkligheten. I de senaste valen på 2000-talet har cirka en tredjedel av väljarkåren bytt parti mellan valen och cirka en femtedel under valspurten. Det är klart högre andelar än i valen under 1900-talet. Frågan är vilka dessa nya rörliga väljare är? Det enkla svaret är att alla väljare är de nya rörliga väljarna. Rörligheten har ökat i alla olika sociala och politiska grupper. Partitroheten har minskat över hela fronten. Men som framgår av resultaten i tabellerna 7.4 och 7.5 är rörligheten något mer markerad i vissa grupper än i andra. Och de sociala/politiska grupper som uppvisar störst rörlighet i valet 2014 är i de

⁸ Analysen bygger på paneldata och gäller nettoeffekter av partibyten under valspurten. Andra faktorer än partibyten kan dock påverka hur det går för partierna under en valrörelse. Exempelvis har vi inte tagit hänsyn till förändringar i väljarnas valdeltagandeintentioner. Mobilisering av nya väljare och demobilisering av tidigare väljare kan också påverka hur olika partier lyckas i en valspurt. Om vi jämför våra vinst-/förlustestimater i tabell 7.3 med hur det går för de olika partierna i opinionsmätningarna visar det sig att opinionsförskjutningarna oftast är mindre i de mätningar som publiceras i media. Men förskjutningarnas riktning är i de flesta fall desamma. Endast för två partier skiljer sig riktningen åt. Enligt Valundersökningens valrörelsepanel vann V +0,2 procentenheter under valspurten 2014. En sammanvägning av alla telefonbaserade studier publicerade kring den 20 augusti jämförda med samma instituts sammanvägda resultat två dagar före valet visar att V tvärtom gick tillbaka -0,3 procentenheter (se Henrik Oscarssons *Mätningarnas mätning (Mämä)*). Det andra undantaget är Folkpartiet som enligt Valundersökningens resultat förlorade -1,4 procentenheter medan Mämä visar på en vinst på +0,2 procentenheter. Det bör observeras att förändringsresultaten för opinionsmätningarna inte bygger på paneldata men att de inkorporerar även mobiliseringsförändringar. Förändringsresultaten enligt Mämä mellan 20 augusti och 13 september 2014 är följande för de olika partierna: V -0,3; S -0,9; MP -1,2; C +1,2; FP +0,2; KD +0,7; M -0,7; SD +0,6; FI +0,2 och Övriga +0,3.

flesta fall samma grupper – om än på en högre nivå – som var mest rörliga i tidigare val (Holmberg och Oscarsson 2004, Holmberg 2000).

Tabell 7.4 Andel rörliga väljare i valet 2014 efter socioekonomisk grupptillhörighet (procent)

	Andel partibytare mellan 2010 och 2014	Andel partibytare under valrörelsen
Samtliga	35	17
Kvinna	35	19
Man	35	15
18 – 30	49	18
31 – 50	39	18
51 – 64	30	16
65+	30	16
Förvärvsarbetande	36	19
Arbetslös	42	21
Arbetare	29	16
Tjänsteman	36	16
Högre tjänsteman	36	26
Företagare	37	18
Studerande	45	21
Offentlig sektor	33	20
Privat sektor	36	17
Låg utbildning	19	18
Mellan	35	13
Hög utbildning	40	23
Landsbygd	31	20
Tätort	31	14
Stad	38	18
Storstad	38	17

Kommentar: Partibytare mellan 2010 – 2014 och valrörelsebytare 2014 definieras i figur 7.1 respektive i figur 7.3.

Vi fokuserar på två olika slags rörlighet – partibytan mellan valen 2010 och 2014 bland de väljare som deltog i båda valen och partibytan under valrörelsen 2014. Resultaten visar rörligheten i socioekonomiska grupper respektive i medborgargrupper med olika grader av politiskt engagemang och kunskap. Den senare typen av undersökning är viktig om man normativt vill kunna bedöma karaktären på den nya etablerade rörligheten. Om partibytana i första hand är ett fenomen bland engagerade och kunniga väljare blir tolkningen annorlunda än om rörligheten främst återfinns bland mindre kunniga och oengagerade medborgare.

De socioekonomiska mönstren i rörligheten är förhållandevis tydliga och känns igen från tidigare. Speciellt gäller det partibytena mellan valen. Det är främst yngre väljare/studerande som byter parti. Andra grupper som har en något större mellanvalsrörlighet än genomsnittet är arbetslösa, tjänstemän/företagare, högutbildade och storstadsbor. Dock, bortsett från det starka ålderssambandet är kopplingen mellan mellanvalsbyten och olika sociala gruppstillhörigheter förhållandevis begränsat. Detsamma kan fastslås när det gäller valrörelsebyten. De skillnader i rörlighet som finns mellan olika sociala grupper är mycket små. Något större rörlighet finns dock bland kvinnor, bland unga/studerande, bland arbetslösa, bland högre tjänstemän och bland högutbildade. Huvudslutsatsen är densamma som kunnat dras tidigare. Med ålder som det stora undantaget, är olika sociologiska gruppstillhörigheter inte särskilt starkt kopplade till svenska väljares rörlighet i samband med politiska val.

Tabell 7.5 Andel rörliga väljare i valet 2014 efter politiskt engagemang och kunskaper (procent)

	Andel partibytare mellan 2010 och 2014	Andel partibytare under valrörelsen
Samtliga	35	17
Stort politiskt intresse	35	18
Litet politiskt intresse	37	15
Goda politiska kunskaper	31	19
Mellan	34	19
Dåliga politiska kunskaper	33	20
Stort politikerförtroende	34	16
Litet politikerförtroende	38	18
Starkt övertygade partianhängare	14	5
Svagt övertygade partianhängare	23	15
Enbart partipreferens	40	18
Ingen partipreferens	52	31

Kommentar: Kunskapsmätningen bygger på kunskapsfrågor om både politikens personer, procedurer och sakfrågor.

Klart starkare samband brukar återfinnas när vi ser på graden av koppling mellan rörlighet och olika politiska engagemangs- och kunskapsfaktorer. Det mönster vi tidigare har sett är att rörligheten mellan valen såväl som under valspurten varit mest påtaglig bland oengagerade väljare med dålig kännedom om politik. Ett föga idealiskt resultat sett ur en normativ demokratisk synvinkel. Det vore bättre om engagerade och kunniga medborgare är de mest rörliga som avgör valen. Mot den bakgrunden är resultaten i tabell 7.5 positiva. Flera av de gamla sambanden mellan engagemang/okunskap och partibyten mellan och under valen har försvagats eller försvunnit helt 2014. Mest påtagligt gäller det kunskapskopplingen

som i det närmaste har suddats ut helt och hållet. I tidigare val har sambandet varit mycket tydligt med en klart förhöjd rörlighet bland väljare med sämst kännedom om politik.⁹

Det svaga samband som kvarstår mellan kunskap och rörlighet är dock fortsatt åt det problematiska hållet. Väljare med dålig kännedom om politik är något lite mer rörliga mellan valen och under valrörelserna jämfört med mer kunniga väljare. Och det är normativt sett inte vad vi idealt önskar oss. Det hade varit bättre om de mest upplysta väljarna varit mest förändringsbenägna när valvinden blåser, och de minst kunniga varit mer trogrörliga. Men så är det inte. Fortfarande i Sverige – om än försvagat – är det de minst kunniga väljarna som rör på sig mest när val avgörs.

Stödröstning

Moderaternas stora avtapp till C och KD i spurten 2010 orsakas till stor del av taktikröstning. Det vill säga att moderata sympatisörer stödröstade på C och KD för att minska risken för att de skall hamna under 4-procentsspärren, och därmed förorsaka att alliansregeringen inte vinner valet.

Antagandet bakom ett dylikt resonemang är att väljare normalt röstar på det parti de tycker är bäst. Om några väljare inte röstar på sitt bästa parti utan på något annat parti kan man misstänka att de motiverats av något speciellt, till exempel att rädda ett parti över 4-procentsspärren för att därmed få fram en önskad regering som kanske annars inte kunnat bildas. Men det är klart att även andra speciella motiv kan föranleda väljare att avvika från att rösta enligt förstapreferensen (Fredén 2016; Fredén & Oscarsson 2015; Aardal og Rasch 2015). Tänkbara sådana motiv är att stödja ett visst parti på grund av någon enskild sakfråga. Mikael Gilljam har kallat sådana personer för saktaktikväljare (Gilljam 1990). Ett annat möjligt motiv är att vilja stärka det egna blockets slagkraft genom att stödja blockets största parti. Ett beteende som tidigare oftast har kunnat spåras inom det borgerliga blocket. Sören Holmberg har talat om styrkeröstning (Holmberg 1984).

Ett mått på hur vanligt olika former av stödröstande varit över tid får vi genom att beräkna hur stor andel av olika partiers väljare som har andra partier än det de röstar på som sin förstapreferens. En sådan andel visar hur mycket röststöd ett parti fått av andra skäl än att väljarna tycker

⁹ Internationellt brukar också kopplingen vara tydlig – väljare med sämre kännedom om sakfrågor, partiståndpunkter och politiker har en större tendens att byta parti mellan val och under valspurt. Om USA se Granberg and Holmberg 1988; om Norge se Ellis 2003.

att partiet är bäst. Analysen kan bara genomföras i Valundersökningarnas eftervalsstudier där väljarna vid en och samma tidpunkt uppger vilket parti de tycker är bäst och hur de röstade i valet. Väljare som uppger olika partier är de potentiella stödcröstarna.

Undersökningen kan genomföras tillbaka till valet 1968. Dessförinnan frågade vi inte i Valundersökningarnas eftervalsstudier om bästa parti. Ett första slående resultat är att andelen potentiella taktikröstare blivit fler över tid (se tabell 7.4). I valet 1968 hade endast 6 procent av partiväljarna ett annat parti som förstapreferens än det parti de röstade på. Motsvarande andel har ökat till rekordsiffran 16 procent 2010 och 20 procent 2014. Sambandet mellan preferens och röstning har försvagats. Partiidentifikationen som för fyrtio år sedan till 94 procent förutskickade vilket parti väljarna röstade på, förutskickar idag endast till 84 respektive 80 procent vilket det slutliga partivalet blir. Utrymmet för andra överväganden än att rösta efter den traditionella partiidentifikationen har blivit större. Det har bland annat ökat möjligheterna att rösta taktiskt på olika sätt.

De partier som rymmer störst andelar potentiella stödcröstare i valet 2014 är Sverigedemokraterna och Feministiskt Initiativ – båda med hela 46 procent av väljarna med hjärtat (=bästa parti) någon annanstans. När det gäller Sverigedemokraterna kommer dessa stödcröster till alldeles övervägande delen från två partier – från M och S. Motivet kan antas vara missnöje med de egna partiets flyktingpolitik och en önskan att förstärka den flyktingkritiska rösten i riksdagen. Feministiskt Initiativs stödcröster kommer från två helt andra partier – från V och MP. Här är troligen motivet att hjälpa in FI i riksdagen och därmed ge jämställdhetspolitiken en tydlig röst i rikspolitiken.

Partisystemets två största partier har båda rekordsiffror i andel potentiella taktikröstare 2010 och 2014 – S med 10 procent i båda valen och M med 16 och 12 procent. I tidigare val har motsvarande andelar lägre. Bakom de högre siffrorna kan dölja sig väljare inom respektive varit klart block som styrke- eller storleksröstat på respektive blocks starkaste parti. Den typen av ”inomblocksmarkering” har blivit lättare att göra när de båda blocken blivit allt mer utmejslade och sammanhållna.

Taktikröstandets mest kända fenomen är ”kamrat 4-procent” som uppträdde mest tydligt på 1980-talet. I första hand Socialdemokratiska anhängare stödcröstade på Vänsterpartiet för att få till en S-regering. Kamraten var som mest hjälpsam i valet 1982 då hela 42 procent av V:s väljare kom från andra partier (38 procent från S). I valet 2014 är det 29 procent av V:s väljare som är potentiella stödcröstare. Någon kamrat som vill rädda V kvar i riksdagen tror vi inte ligger bakom.

Tabell 7.6 Taktikröstning. Andel väljare med ett annat parti som förstapreferens än det man röstat på (procent)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	NyD	SD	FI	Samtliga partiväljare	Antal svars personer
1968	17	2	-	6	14	30	13	-	-	-	6	1 279
1970	19	2	-	4	6	23	11	-	-	-	5	2 481
1973	18	1	-	8	10	19	13	-	-	-	6	1 114
1976	20	1	-	11	9	12	10	-	-	-	7	1 126
1979	4	3	-	6	10	23	6	-	-	-	5	1 229
1982	42	3	11	5	13	12	5	-	-	-	7	1 164
1985	33	2	32	10	7	25	13	-	-	-	9	1 144
1988	28	3	31	6	8	3	7	-	-	-	8	1 081
1991	15	3	30	12	11	19	8	48	-	-	11	1 053
1994	15	5	25	8	13	35	6	10	-	-	9	995
1998	23	7	9	12	8	21	8	-	-	-	12	778
2002	10	4	35	5	19	17	8	-	-	-	11	838
2006	16	7	13	10	17	11	9	-	37	-	12	859
2010	11	10	12	29	22	32	16	-	30	-	16	809
2014	29	10	24	26	27	17	12	-	46	46	20	633

Kommentar: Analysen omfattar enbart personer i eftervalsstudien som partiröstat och som har uppgivit något "bästa parti". Frågan om "bästa parti" ställdes inte i Valundersökningarnas eftervalsstudier 1956, 1960 och 1964. För fler analyser av taktikröstning, se Fredén & Oscarsson 2015.

Vänsterpartiet befinner sig i de flesta mätningar relativt tryggt över 4 procent inför valet 2014. Stödmotivet är snarare att dra S åt vänster och markera ett missnöje med att Socialdemokraterna dragit sig in mot mitten.

Rekordet i stödröster från sympatisörer till andra partier har Ny Demokrati i valet 1991. Hela 48 procent av NyD:s röster 1991 var från väljare som hade andra förstapreferenser än Ny Demokrati. De flesta av dessa taktikröstare på NyD var moderater (27 procent). Motiveringarna kan ha varit både sakfrågemässiga (en stark "populistisk" röst för skattesänkningar och invandringskritik i riksdagen) och kopplade till regeringsfrågan (med NyD i riksdagen ökar möjligheten att S-regeringen tvingas avgå). Utan alla stödrösterna hade NyD inte kommit in i riksdagen 1991. Enligt Valundersökningens estimat skulle Ny Demokrati som fick 6,7 procent i valet istället fått 3,5 procent utan taktikstödet.

Huvudsatsen av vår analys av det potentiella stödröstandet 2014 är att det slog rekord i omfattning och att det främst är två partier som berörs – Sverigedemokraterna och Feministiskt Initiativ. Etablerade partiers väljare hjälper nya partier att få en förstärkt röst respektive förfäste i riksdagen.

Stor rörlighet 2014, men få rekord

Rörligheten har ökat. Det nya århundradets svenska väljare är klart mer rörliga mellan partierna än nittonhundratalets väljare. Men rörligheten har inte fortsatt att öka i valen 2010 och 2014. Vi har nått en ny högre nivå på rörligheten som varit stabil nu i två-tre val. Cirka 35 procent av de väljare som röstar i två på varandra följande val byter parti, bland dem är något under en tredjedel blockbytare. Andelen som bestämmer sitt partival under valrörelsen är högre, cirka 55 procent. Dock andelen som slutligen byter parti under valspruten är lägre, cirka 17 procent. Ett slags rörlighet som fortsätter att öka under 2000-talet är stödröstningen. Hela 20 procent av väljarna i 2014 års val röstar på ett parti i valet som inte är deras "bästa parti".

Allt rörligare svensk väljare har i huvudsak blivit stabila i sin nya rörlighet. Stabil rörlighet är inte en paradox. Det är hittills en svensk verklighet när det gäller väljarbeteende på 2000-talet.

Kapitel 8

Väljarna förklarar sig

Varför inte fråga väljarna? Be dem förklara varför de röstar som de gör? En självklar undersökningsmetod kan det tyckas. Vem kan ge bättre besked än den som var där när det hände? Frågeställningen känns närmast retorisk. Det är klart att väljarna måste få säga sitt. Deras berättelser har ett högt bevisvärde. Men så är det inte i de flesta internationella studier av väljarbeteende. Undersökningar där väljarna själva – via öppna intervjufrågor utan fast svarsalternativ – helt fritt får tala om varför de agerar som de gör är sällsynta.

En av orsakerna är att öppna intervjufrågor är krångliga och kostnadskrävande att hantera – svaren måste klassificeras och tolkas. Men det finns också en skepticism mot kvalitén och användbarheten hos väljarnas subjektiva svar. Öppna intervjufrågor ger självvalda subjektiva svar och det kan vara ett problem. Svaren kan ge en bra bild av väljares motiveringar, men kanske inte alltid en rättvisande bild av mer grundläggande motiv. Mindre smickrande bevekelsegrunder kan både förskönas eller förtigas. Stereotypa eller populära förklaringar torgförs som egna.

Olika slags rationaliseringar kan alltså bli ett problem i samband med öppna intervjufrågor. Lägg här till minnesfel och svårigheter att formulera sig – och metoden att via öppna intervjufrågor utröna människors egna förklaringar framstår som mindre självklar. Att låta väljare berätta och vittna i egen sak rymmer uppenbara svagheter.

Dessa problem har dock inte hindrat svensk valforskning från att utnyttja metoden. Vi har genom alla år ställt många intervjufrågor – öppna likväl som slutna med fördefinierade svar – där väljare själva kunnat tala om varför de röstar som de gör. Vi har gjort det med kännedom om problemen men samtidigt med insikten om vilka stora kunskapsvinster som kan göras. Subjektiva orsaksförklaringar ger information som inte kan fås på andra sätt. De sätter kött på benen som inte mer objektivt utförda analyser kan göra. Dessutom, i vissa sammanhang är den subjektivt uppfattade verkligheten mer relevant än den objektiva. Väljare påverkas inte bara av verkligheten utan också av hur de uppfattar verkligheten. Verklighetsuppfattningar spelar en roll vid sidan av verkligheten.

”Ett av de absolut viktigaste skälen”

Väljarna har ordet och vi börjar med att undersöka hur viktiga de tycker ett antal skäl till valet av parti är för dem själva. Sammanlagt femton olika skäl ingår i Valundersökningarnas mätningar. Flera av dem har funnits med sedan den första mätningen 1988. Vi kan studera vilka subjektiva röstningsskäl som blivit viktigare respektive mindre viktiga för svenska väljare. De utvalda skälen har hämtats från olika teorier kring vad som styr väljares partival.

Väljarnas viktighetsbedömningar redovisas i tabell 8.1. Röstningsskälen har rangordnats efter hur viktiga svarspersonerna tycker de är. Det skäl som samlar flest väljare är att man åsiktsröstat. När svenska väljare får ange ”ett av de absolut viktigaste skälen” till varför de röstar som de gör svarar 58 procent att det valda ”partiet har en bra politik i de frågor som jag tycker är viktiga” (2010). Besläktade skäl som att man röstat ideologiskt eller på ett partis framtidsprogram samlar också många svar (54 respektive 51 procent 2014). Jämfört med tidigare val har andelen åsikts-/ideologi- och programröstare blivit fler. Svenska folket ser sig inte själva som åsiktsröstare i minskande utsträckning. Sanningen är den motsatta. Svenska väljare ser sig själva i ökande utsträckning som åsiktsröstare. Valets innehållsliga sida kommer 2010-2014, precis som tidigare, på första plats när väljarna själva utpekar de viktigaste röstningsskälen.

Åsiktröstningen har alltså ökat, men den är inte det röstningsskäl som ökat mest i betydelse vid de senaste valen. Snabbast har istället röstningsskäl som har att göra med politikens kompetenssida ökat. I valen 2010 och 2014 anger 51 respektive 54 procent som ett viktigt röstningsskäl att det valda ”partiet har kompetenta personer som kan sköta landets politik” – upp från 42 procent 2006 och 30 procent 1988. Det är uppenbart att röstning på kompetens blivit en klart vanligare motivering till valet av parti sedan Alliansen kom till makten 2006. Ren personröstning på partiledare eller på enskilda riksdagskandidater hamnar längre ned på väljarnas rangordning av viktiga röstnings skäl och har i allt väsentligt *inte* ökat över åren. Partiledarröstning hamnar på plats sju 2010 och på plats fem 2014 med 27 respektive 28 procent som utpekar en ”bra partiledare” som ett viktigt röstningsskäl (något upp från 20-24 procent tidigare). Kandidatröstning med 12 procent som nämner ”bra riksdagskandidater på valsedeln” som ett viktigt partivalsskäl 2014 placerar sig först på rangplats tio. I tidigare val har andelen som nämnt kandidater på valsedeln som ett viktigt röstningsskäl hållit sig kring 9-10 procent. När väljare själva berättar har inte riksdagskandidater eller partiledare några huvudroller.

Tabell 8.1

Väljamas skäl till partivalet. Andel som uppger att skälet är "ett av de absolut viktigaste" för partival bland samtliga väljare 1988-2014 och bland partiernas väljare 2014 (procent)

Teori	Skäl för röstning	År											Partival 2014					
		1988-2014											Partival 2014					
		1988	1994	2002	2006	2010	2014	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI		
Sakfrågeröstning	partiet har en bra politik i de frågor som jag tycker är viktiga	-	-	51	-	58	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kompetensröstning	partiet har kompetenta personer som kan sköta landets politik	30	31	31	42	51	54	44	51	53	53	51	48	76	34	32	-	-
Ideologisk röstning	partiet har en bra politisk ideologi	41	41	45	49	49	54	74	57	71	55	45	54	40	27	82	-	-
Framåtblick röstning	partiet har ett bra program inför framtiden	-	-	34	46	49	51	49	47	72	46	50	43	53	44	58	-	-
Agendaröstning	partiet har en bra politik i många av de frågor som debatterats under den senaste tiden	33	32	34	37	39	41	55	37	44	46	40	30	42	37	50	-	-
Bakåtblick röstning	partiet har skött sig bra i politiken under senare år	-	-	25	22	36	27	16	21	28	24	12	15	51	18	18	-	-
Partiledarröstning	partiet har en bra partiledare	23	20	24	23	27	28	19	27	11	19	17	20	44	36	28	-	-
Kampanjröstning	partiet har varit övertygande under valkampanjen	-	-	-	-	18	17	16	19	10	25	10	13	12	32	28	-	-
Instrumentell röstning	partiet är ett stort parti och har därför bättre möjligheter än ett mindre parti att genomföra sin politik	-	-	14	17	16	15	4	23	6	4	3	2	22	12	8	-	-
Vaneröstning	jag brukar alltid rösta på partiet	27	21	16	14	14	10	6	18	2	6	2	7	10	7	2	-	-
Grupptresseröstning	partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör	21	18	14	15	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kandidatröstning	partiet har bra riksdagskandidater på valsedeln i min valkrets	-	9	10	10	10	12	6	14	2	23	9	10	13	13	8	-	-
Partiidentifikationsröstning	jag känner mig som anhängare av partiet	21	16	14	11	11	10	13	14	10	13	2	7	6	7	18	-	-
Taktikröstning	partiet är ett litet parti som kan riskera att hamna under 4-procentsspärren till riksdagen	-	-	6	5	9	8	9	4	3	15	5	32	4	13	30	-	-
Omgivningspåverkad röstning	personer i min närmaste omgivning sympatiserar med partiet	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kommentar: Frågan lyder: "Du säger att Du röstade på [parti...] vid årets riksdagsval. Hur viktiga var följande skäl för Ditt val av parti". De svarsalternativ som användes var "ett av de absolut viktigaste skälen", "ganska viktigt skäl", "inte särskilt viktigt skäl" och "inte alls viktigt skäl".

Det är endast en minoritet som tycker partiledare (cirka 25 procent) eller enskilda kandidater (cirka 10 procent) är bland de ”absolut viktigaste skälen” för hur man röstar.

Om åsiktsröstning och kompetensröstning har ökat i betydelse, vad är det som blivit mindre viktigt? Resultaten i tabell 8.1 visar att det främst är ett antal ”gammaldags” röstningsskäl som tappat i relevans. Vane-röstarna (”brukar alltid rösta på partiet”) har minskat till 10 procent 2014 från 27 procent 1988. På samma sätt har anhängarröstning (”känner mig som anhängare av partiet”) gått ned från 21 procent 1988 till 10 procent 2014. Gammal vana och partiloyalitet har blivit mindre gångbara röstningsskäl.

Detsamma gäller röstning kopplad till yrke- eller klasstillhörighet. Röstningsskålet att ”partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör” nämns som viktigt av 14 procent 2010. I valet 1988 var motsvarande andel 21 procent. Självutnämnda klassröstare har blivit färre i Sverige.

Om vi detaljstuderar resultaten för olika partiers väljare framträder ett antal tydliga skillnader som antyder vilka faktorer som främst motiverat olika väljargrupper. Åsikts- och ideologiröstning nämns oftast av V-, MP- och FI-väljare. Sverigedemokraternas väljare tenderar också att framhålla att de åsiktsröstat.¹ Ideologiröstning är däremot inte ett populärt röstnings skäl bland SD-väljare.

Kompetensröstning (”partiet har kompetenta personer...”) betonas mest bland moderata väljare. Hela 76 procent bland dem anger att de motiverats av kompetensfaktorn när de röstade 2014. Motsvarande andel är klart lägre för övriga partiers väljare.

Man kan misstänka att speciellt statsminister Fredrik Reinfeldt (och finansminister Anders Borg) spelat en roll här. En viss bekräftelse på den misstanken står att finna när vi ser att M-väljare i klart större utsträckning än övriga röstar på vad de tycker är en ”bra partiledare”. En majoritet av Moderaternas väljare (51 procent) anger att ”partiet har en bra partiledare” som ett röstningsskäl 2010, i valet 2014 var andelen något lägre (44 procent). Övriga partiers ledare är inte lika framgångsrika som dragplåster. Endast 15 procent av Socialdemokraternas väljare nämner till exempel ”en bra partiledare” som röstningsskäl 2010; den lägsta siffran för något parti. Mona Sahlin var inte en röstmagnet för många socialdemokrater i valet 2010. Stefan Löfvens resultat på 27 procent 2014 är något bättre.

¹ I mätningen 2010 anger 62 procent av SD-väljare att de sakfrågeröstat (Oscarsson och Holmberg 2013:181); något högre än genomsnittet för samtliga väljare (58 procent).

Taktikröstning är något vanligare 2010-2014 än i valen dessförinnan. Speciellt KD-väljare nämner "risken att hamna under 4-procentsspärren" som ett viktigt röstningsskäl. Hela 32 procent av Kristdemokraternas väljare anger att de taktikröstade 2014. Det så många att utan dem hade KD ramlat ur riksdagen. Kristdemokraterna räddades av "kyrkobroder 4 procent" i valet 2010 liksom i valet 2014.

Högst andel med "gammaldags" röstningsskäl återfinns 2010-2014, precis som tidigare, bland Socialdemokraternas väljare. Vaneröstare, lojalitetsröstare och klassröstare har blivit färre i Sverige, men i den utsträckning de fortfarande finns kvar återfinns de främst bland S-väljare.

Vilka partiprofiler uppfattar väljarna?

Åsiktsröstning kan inte förekomma om väljarna är okunniga om vad partierna står för. Partierna måste profilera sig och nå ut med sina viktiga frågor för att vinna röster bland alltmer åsiktsröstande väljare. Så frågan är hur framgångsrika de olika partierna är med att få väljarna att uppmärksamma deras profilfrågor. Vilka partier lyckas bäst med att nå ut 2010 och 2014? Och vilka frågor når man ut med?

Väljarnas uppfattningar om partiernas profilfrågor har i Valundersökningarna studerats med hjälp av en serie öppna intervjufrågor sedan valet 1982. Vi frågar helt öppet vad undersökningspersonerna uppfattar att vart och ett av partierna "... lade särskild tonvikt vid inför årets val." Resultaten i tabell 8.2 visar för vart och ett av partierna och för alla val sedan 1982 i vilken utsträckning som väljarna har uppfattat att partierna överhuvudtaget har några frågor de satsat på. Procentsiffrorna visar andelen svarspersoner som kunnat ange åtminstone någon fråga som respektive parti lagt särskild tonvikt vid. Genomsnittligt sett har partiernas profiler i väljarnas ögon förblivit ungefär lika luddiga eller lika skarpa genom åren. Mellan 50-60 procent av svenska folket uppger någon profilfråga för de olika partierna – i valet 2010 är resultatet i genomsnitt 55 procent för de åtta riksdagspartierna. Dock i valet 2014 har den andelen stigit till något över 70 procent; en uppgång som vi på goda grunder misstänker har att göra med att andelen svarspersoner blivit klart färre – och därmed också mer insatta.

Man kan säga att flaskan är halvfull och att andelen är acceptabel, eller man kan säga att flaskan är halvtom och att resultatet är dåligt. Vi lutar snarast åt den senare tolkningen. Nog borde partierna kunna profilera sig bättre och nog kunde väljarna vara bättre på att se de profiler som trots allt finns. Men det är klart att resultatet 2014 på i genomsnitt 73 procents kännedom om partiprofiler är klart närmare halvfull, även om vi

misstänker att siffran är överskattad på grund av det ökande svarsbortfallet i Valundersökningen 2014.

Tabell 8.2 Partiernas profiler 1982-2014. Andel väljare som uppger åtminstone en valfråga för respektive parti (procent)

parti	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014	medel-tal
Vänsterpartiet	48	58	47	25	52	63	49	36	42	71	49
Socialdemokraterna	88	64	59	60	83	78	61	57	59	84	69
Miljöpartiet	-	-	80	52	71	55	51	52	64	80	63
Centerpartiet	58	46	54	42	47	34	35	51	42	60	47
Folkpartiet	45	62	59	54	46	43	68	63	59	77	58
Kristdemokraterna	-	29	-	58	49	61	54	51	40	51	49
Moderaterna	68	70	54	67	66	72	70	78	66	75	69
Ny Demokrati	-	-	-	59	38	-	-	-	-	-	-
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	-	-	70	69	-
Feministiskt Initiativ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	88	-
5 gamla partier	61	60	54	50	59	58	57	57	54	74	58
6/7/8/9 partier	-	55	59	52	57	58	55	55	55	73	58

Kommentar: Frågan ställs endast i Valundersökningarnas eftervalsstudier. Intervjufrågan är öppen och ställdes 2014 för vart och ett av de åtta riksdagspartierna och för Feministiskt Initiativ: "Inför årets val tog partierna upp olika saker som de tyckte var viktiga. Kan Du säga vilka saker som [parti] lade särskild vikt vid inför årets val?".

Sett över hela trettioårsperioden är det de stora partierna S och M som väljarna har lättast att se att de har profilfrågor. I genomsnitt kan 69 procent av svarspersonerna peka ut någon tonviktsfråga för Socialdemokraterna i valen 1982-2014. Resultatet för Moderaterna är detsamma, 69 procent. De mindre partierna har haft svårare att nå ut med sina frågor. Andelen väljare som i genomsnitt kan utpeka någon profilfråga för övriga mindre partier varierar mellan som mest 63 procent för Miljöpartiet och som minst 47 procent för Centerpartiet.

I valet 2014 har Socialdemokraterna tydligast profil bland de etablerade partierna med hela 84 procent som kunde ange någon fråga partiet satsade på i valet. Det nya utmanarpartiet Feministiskt Initiativ har dock en än skarpare profil i väljarnas ögon 2014 (88 procent). Miljöpartiet har tredje tydligast profil 2014 med 80 procent av väljarna som kan nämna någon MP-fråga.

Allianspartierna, liksom Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna, har 2014 något svagare profiler som väljarna ser det. Minst profilerat är Kristdemokraterna med endast 51 procent som kan peka ut en KD-fråga i valet.

Att vara synlig för väljarna är naturligtvis viktigt. Men det gäller att få ut rätt frågor. Partierna skall helst profilera sig på områden som väljarna tycker är viktiga och där partiet har ett positivt opinionsstöd. Att synas

kan vara bra, men helst i rätt sammanhang. I tabell 8.3 redovisas vilka sakområden som väljarna anger som tonviktsfrågor för respektive parti 2010 och 2014. Vi har tagit med samtliga områden som nämnts av minst fem procent för respektive parti. Det betyder att visa partier med skarp profil på någon enstaka fråga enbart har med den frågan i sin profil medan andra partier med en mer utspridd och mindre spetsig profil har med fler frågor på sin meny. Folkpartiet är ett exempel på det första slaget parti med endast en riktigt starkt profilerad fråga medan Vänsterpartiet kan representera det andra slaget parti med många olika men mindre välkända profilfrågor.

Tabell 8.3 Partiernas profilfrågor 2010 och 2014. Andel personer som anger respektive tonviktsfråga för de olika partierna (procent)

	2010	2014		2010	2014
Vänsterpartiet			Socialdemokraterna		
Välfärd/Sjukvård	19	14	Sysselsättning	30	55
Utbildning/Skola	2	6	Utbildning/Skola	3	32
Vänster-högerideologi	7	5	Välfärd/Sjukvård	27	28
Ekonomi	0	5	Ekonomi	1	10
Jämställdhet	5	4	Skatter	16	1
Sysselsättning	7	3	Pensioner/Äldrevård	5	0
Internationellt/försvar	7	2			
Miljöpartiet			Centerpartiet		
Miljö	42	55	Näringspolitik	21	19
Energi/kärnkraft	14	25	Miljö	7	16
Utbildning/skola	1	17	Sysselsättning	8	8
Bensinskatt	14	0	Jordbruk	6	6
			Ekonomi	21	2
Folkpartiet			Kristdemokraterna		
Utbildning/skola	55	74	Familjepolitik	22	32
Internationellt/Försvar	0	10	Välfärd/Sjukvård	9	14
			Utbildning/Skola	3	6
			Pensioner/Äldrevård	5	0
Moderaterna			Sverigedemokraterna		
Sysselsättning	31	38	Invandring/Flyktingar	68	85
Skatter	29	21	Lag och ordning	6	1
Ekonomi	14	16	Pensioner/Äldrevård	8	0
Invandring/Flyktingar	0	13			
Välfärd/Sjukvård	5	6	Feministiskt Initiativ		
Utbildning/Skola	1	5	Jämställdhet	-	52
			Sysselsättning	-	8
			Välfärd/Sjukvård	-	6

Kommentar: Se tabell 8.2. Resultaten bygger på samtliga svarspersoners bedömningar och kommer från eftervalsundersökningen. De självformulerade svaren på de öppna intervjufrågorna (en per parti) har kategoriserats enligt ett kodschema. Tonviktsfrågor som nämnts av minst 5 procent av svarspersonerna för något parti har särredovisats i tabellen. Feministiskt Initiativ ingick inte in i studien 2010.

I Folkpartiets fall är utbildning profilfrågan med hela 74 procent av svenska folket som ser den som partiets tonviktsfråga i valet 2014. Men därutöver har FP ingen fråga som fler än tio procent uppfattar som en FP-profil i valet. Folkpartiet är i huvudsak ett enfrågeparti i 2010, liksom 2014.

Vänsterpartiets profil är klart mer utspädd med hela sju frågor som nämns av minst fem procent som ett tonviktsområde för partiet i valen 2010 och 2014. Välfärd/sjukvård toppar med 19/14 procent och ett område som jämställdhet finns med på 5/4 procent; högsta siffran för jämställdhet för något riksdagsparti, dock för Feministiskt Initiativ 2014 är andelen som nämner jämställdhet som en profilfråga hela 52 procent.

Två andra partier som liksom Folkpartiet har en speciellt stark profilfråga är Miljöpartiet med 42/55 procent som nämner miljön som en tonviktsfråga och särskilt Sverigedemokraterna där hela 68/85 procent utpekar invandringspolitik som ett profilområde. Toppfrågan för övriga partier är inte lika toppig – den nämns av färre väljare. För S och M kommer sysselsättning först med 30/55 respektive 31/38 procent, för Centerpartiet hamnar näringspolitik (småföretagarfrågor i första hand) högst upp med 21/19 procent utpekanden medan familjepolitik är den dominerande profilfrågan (22/32 procent) för Kristdemokraterna.

Resultatet när det gäller sysselsättningen som profilfråga för Socialdemokraterna och Moderaterna är speciellt intressant. Valen 2006, 2010 och 2014 var till stor del en kamp om sakfrågeägarskapet i sysselsättningsfrågan (=vem uppfattar väljarna har bäst politik när det gäller sysselsättning). I tidigare val har alltid S vunnit den kampen. Men 2006 övertog M för första gången sakfrågeägarskapet. I valet 2006 uppfattade 51 procent att sysselsättning var en tonviktsfråga för M mot endast 24 procent som såg den som en profilfråga för S. År 2010 var det jämnare, men även nu är det fler som ser sysselsättning som en profilfråga för M (31 procent) än för S (30 procent).

I valet 2014 kommer Socialdemokraterna tillbaka och återtar sakfrågeägarskapet i sysselsättningsfrågan, åtminstone som en profilfråga. En majoritet av väljarna (55 procent) ser nu jobbfrågan som en profilfråga för S mot endast 38 procent för M.

Nu är inte profiluppfattningar detsamma som bedömningar av vem som har bäst politik. Men även de mätningar vi har om hur partiernas politik bedöms på olika områden visar på samma utfall. Moderaternas sysselsättningspolitik får ett bättre betyg än Socialdemokraternas både 2006 och 2010. Socialdemokraternas satsning på att återta sakfrågeägar-

skapet i sysselsättningsfrågan misslyckades 2010.² Men i valet 2014 går det bättre. Socialdemokraternas sysselsättningspolitik får ett något bättre betyg än Moderaternas.³ I valet 2010 när *S inte* vann sakfrågeägarskapet i jobbfrågan misslyckades man med att ta tillbaka regeringsmakten. I valet 2014, när man i väljarnas ögon återtar första platsen i sysselsättningspolitiken, lyckas man också återvinna regeringsinnehavet. Utgången av kampen om sakfrågeägarskapet i jobbfrågan har varit central för utgången av kampen om regeringsmakten i alla de senaste valen i Sverige.

Väljarnas viktiga partivalsfrågor

Om väljares politiska åsikter och kännedom om partiståndpunkter skall betyda något konkret på valdagen krävs något mer. Det krävs också övertygelse. Att tycka något i en sakfråga och känna till vad partierna står för räcker inte. Enbart sakfrågeattityder och relevanta verklighetsuppfattningar leder inte till beteende. Det krävs också att människor upplever den aktuella frågan som viktig. Väljare åsiktsröstar motiverade av sakfrågor de tycker är viktiga. Saknas övertygelsen – uppfattningen att frågan är betydelsefull – blir det ingen åsiktsröstning.

Väljarnas agenda – vilka frågor de tycker är viktiga – är central när valdagen närmar sig. Partierna kan ha aldrig så skarpa och populära profiler, om inte väljarna tycker frågorna är viktiga händer inte mycket i valet. Få saker är så centrala i valforsknings-sammanhang som att mäta väljarnas dagordning – vilka frågor som enligt väljarna är viktiga och vilka som är mindre viktiga. Det centrala är inte partiernas dagordning, eller mediernas eller olika experters. Det centrala är hur väljarna själva viktighetsbedömer vad valen handla om.

Svenska Valundersökningar har sedan 1979 frågat väljare om vilka frågor de tycker är viktiga när de väljer parti. Intervjufrågan är helt öppet formulerad utan några på förhand fastställda frågeområden som svarspersonerna skall välja emellan. Undersökningsspersonerna kan svara helt fritt och med egna ord. Svaren kodas sedan i efterhand i ett hundratal detaljerade frågeområden. I tabell 8.4 har vi slagit samman frågeområdena till

² I SVT/Valu 2010 finns en fråga om vilket block som har bäst politik på olika sakområden. När det gäller sysselsättning svarade 52 procent Alliansen mot 39 procent för de Rödgröna. Övriga 9 procent hade ingen åsikt. Se Holmberg, Näsman och Wännström 2012.

³ På en fråga om bra eller dålig politik säger 34 procent att S har en bra politik i sysselsättningsfrågan mot 12 procent som utpekar politiken som dålig. Motsvarande resultat för M är liknande men något sämre, 32 procent bra politik mot 19 procent dålig. I SVT/Valu 2014 vann också S sysselsättningsfrågan som bästa parti med 31 procent mot 30 procent för M. Se Holmberg, Näsman och Gustafsson 2015.

tjugo huvudområden. Resultaten visar vilka frågor som varit viktigast på väljarnas dagordning i alla svenska val sedan 1979. Politikområden utmärkta med en fyrkant (□) har toppat väljarnas viktighetsrangordning i respektive val. Fem olika frågor har varit nummer ett på väljarnas agenda vid de elva valen sedan 1979. Sysselsättning har hamnat högst i fyra val (1985, 1994, 1998 och 2006), välfärd/sjukvård i tre (2002, 2010 och nu senast 2014) och miljö i två (1988 och 1991) medan kärnkraft (1979), löntagarfonder (1982) toppat var sin gång.

Enligt väljarnas viktighetsbedömning domineras valet 2014 av tre frågor – välfärd/sjukvård som etta med 43 procents omnämmanden, utbildning på plats två (41 procent) och sysselsättning som trea (30 procent). Samma tre frågor toppade också dagordningen 2006 och 2010. Dock med välfärd/sjukvård och utbildning med ökande andelar, medan sysselsättningen tappar något. Tre andra frågeområden som liksom välfärd/sjukvård och utbildning blir mer betydelsefulla 2014 jämfört med 2010 är invandring/flyktingar, miljö och jämställdhet. Tydligast ökar flyktingfrågan på väljarnas dagordning, från 9 procent 2010 till 23 procent 2014. Bland frågor som tappat i viktighetsbedömningarna sedan 2010 märks ekonomin och skatterna, två av Moderaternas starka profilfrågor.

Värt att notera är dock att få av dessa förändringar upp eller ned är speciellt stora. Vi talar om förskjutningar på i de flesta fall några få procentenheter. I allt väsentligt är väljarnas agenda 2014 densamma som 2010. Men med två mycket viktiga undantag. Utbildning och invandring/flyktingfrågan ökar mycket tydligt på väljarnas agenda i valet 2014. Och det gynnar de partier som har en stark ställning som sakfrågeägare i dessa frågor. År 2014 är det Socialdemokraterna i utbildningsfrågor och relativt sett Sverigedemokraterna i flyktingfrågor.

En analys av vilka sakfrågor som de olika partiernas väljare anger som viktiga respektive inte utpekar som viktiga ger information om vilka frågeområden som främst kan ha attraherat röststöd till vart och ett av partierna. Frågor som viktighetsbedöms oftare bland ett visst partis väljare än av genomsnittet i hela väljarkåren kan potentiellt vara sakområden som rekryterade väljare till partiet. Sakfrågor som tvärtom nämns mindre frekvent än genomsnittet kan ha stött bort röster, eller åtminstone inte dragit röster. Redovisningen i tabell 8.5 visar vilka sakfrågor som de olika partiernas väljare anger som viktiga respektive *inte* anger som viktiga för hur de röstar i valet 2010. Ett sätt att få ett första grepp om all information i tabellen är att se på vilka sakfrågor som toppar de olika partiväljargruppernas rangordningar. Tre partiets väljare säger att de främst motive-

ras av välfärd/sjukvårdsfrågor när de röstar 2010: V- och S-väljare tydligast, men också FI-väljare.⁴

Tabell 8.4 Viktiga frågor för partivalet 1979-2014 (procent)

Fråga	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
Välfärd/Sjukvård	4	12	19	15	22	21	28	36	32	37	43
Utbildning	6	3	3	2	4	6	20	29	24	26	41
Sysselsättning	18	29	25	5	23	41	34	7	35	31	30
Invandring/Flyktingar	0	0	1	2	8	5	3	10	5	9	23
Miljö	6	7	22	46	25	20	12	8	11	13	20
Pensioner/Äldrevård	5	8	8	9	20	9	17	20	21	19	17
Ekonomi	9	14	14	8	20	30	14	10	11	17	15
Skatter	17	8	20	19	18	9	17	14	15	15	11
Jämställdhet	1	0	0	0	0	2	2	3	4	1	5
Fred/Internationellt/Försvar	1	4	6	4	3	2	2	2	2	1	5
Familjepolitik/Barnomsorg	8	8	17	16	18	13	15	15	14	6	4
Vänster-högerideologi	5	2	7	3	4	4	3	4	2	5	2
Näringspolitik	1	1	0	0	0	1	2	3	5	4	2
Energi/Kärnkraft	26	2	1	3	3	2	3	1	5	2	2
Jordbruk/Decentralisering	1	1	2	1	3	1	1	2	3	1	2
Bostäder	5	2	2	4	5	1	0	2	2	1	1
Moral/ /Religion	2	1	1	1	3	1	2	2	1	0	1
EU/EMU	0	0	0	1	10	14	6	5	0	0	1
Lag och ordning	1	1	0	1	3	1	2	4	3	1	0
Löntagarfonder	4	33	11	1	0	0	0	0	0	0	0
andel väljare som nämnde minst en fråga	62	76	78	72	82	79	77	73	80	86	90
antal svarande	2678	2640	2610	2299	2273	2256	1633	1864	1667	1274	984

Kommentar: Resultaten bygger på kategoriseringar av en öppen fråga: "Om Du tänker på valet i år. Är det någon eller några frågor som är/var viktiga för Dig när det gäller/gällde vilket parti Du tänker rösta/röstade på vid riksdagsvalet den 19 september?" I analysen ingår enbart röstande. Endast kategorier som vid något riksdagsval samlat mer än 3 procent av svaren har tagits med i denna tabell. Frågor utmärkta med en fyrkant (□) är oftast nämnd som viktig partivalfråga i respektive val.

M-väljare nämner oftast sysselsättning, medan C-väljare, FP-väljare och KD-väljare säger utbildning. Miljöpartiets väljare har som alltid hittills miljöfrågor som nummer ett. Sverigedemokraternas väljare är de som allra tydligast har *en* sakfråga som motiverar dem. Den frågan är invandringspolitik som nämns av 71 procent av SD:s väljare som en viktig partivalfråga.

⁴ Jämställdhet, som nummer två, nämns av 45 procent av FI:s väljare som en viktig partivalfråga.

Ett annat sätt att analysera omnämningarna av viktiga frågor bland de olika partiernas väljare är att jämföra resultaten med genomsnittet för samtliga svarande.

Tabell 8.5 Viktig fråga för partivalet 2014 (procent)

Sakfråga	Parti i riksdagsvalet 2014									Samtliga
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	
Välfärd/Sjukvård	68	55	43	31	37	33	31	38	50	43
Utbildning	36	40	44	47	56	47	38	41	36	41
Sysselsättning	19	34	20	29	29	27	43	18	21	30
Invandring/Flyktingar	21	14	21	14	14	22	18	71	40	23
Miljö	25	11	67	42	13	16	12	4	36	20
Pensioner/Äldrevård	13	24	7	7	11	18	14	32	2	17
Ekonomi	13	10	4	8	17	24	29	13	2	15
Skatter	3	6	9	8	22	12	21	8	7	11
Jämställdhet	6	3	13	0	5	2	0	0	45	5
Internationellt/Försvar	0	2	5	3	14	8	7	7	2	5
Familjepolitik/Barnomsorg	1	4	1	7	2	16	4	1	2	4
Vänster-Högerideologi	10	3	1	0	2	0	0	0	5	2
Näringspolitik	0	0	3	7	0	2	4	0	0	2
Energi/Kärnkraft	0	1	2	3	5	0	2	0	0	2
Jordbruk/Decentralisering	3	1	4	8	0	0	1	1	2	2
Bostäder	0	1	2	0	0	0	0	1	0	1
Moral/Religion	1	0	1	0	0	4	0	0	0	1
EU/Euro	0	0	0	5	3	0	0	0	2	1
Lag och Ordning	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Löntagarfonder	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Kommentar: Resultaten bygger på en öppen intervjufråga och visar andelen väljare som nämnt respektive fråga som viktig för valet av parti. Frågor märkta med fyrkant (□) är oftast nämnda som partivalfråga inom respektive partivaljargrupp.

Mätt på detta sätt har Vänsterpartiets väljare relativt sett motiverats mest av välfärd/sjukvård, vänsterideologi och miljö, S-väljare av välfärd/sjukvård, pensionärsfrågor och sysselsättning och MP-väljare av hållbar miljö och jämställdhet

Allianspartiernas väljare har främst stimulerats av andra frågor. Folkpartiväljare nämner relativt mest utbildning följt av skatter. Centerväljare har miljö, utbildning och jordbruk högt. KD-väljare har familjepolitik som relativt etta följt av ekonomi. Moderata väljare, klart mer än genomsnittet, nämner främst ekonomi och skatter som viktiga partivalfrågor, tillsammans med sysselsättning. Sverigedemokraternas väljare har invandring/flyktingar som den klart mest omnämnda frågan följt av pensioner/äldrevård. I jämförelse med genomsnittet sätter FI-väljare mycket tydligt jämställdhet som fråga nummer ett.

En metod att komma åt vilka sakfrågor som *inte* kan ha motiverat särskilt många väljare att stödja ett visst parti är att se vilka frågor de olika

partiernas väljare mest tydligt nämner i *mindre* utsträckning som viktiga partivalsfrågor än genomsnittet. Studerat på detta sätt visar resultaten att V-väljare har sysselsättning (kanske överraskande) och skatter som de relativt sett minst motiverande röstningsfrågorna, medan S-väljare har flyktingfrågan och miljön. MP-väljare har ekonomi, sysselsättning och äldreomsorg bland de relativt sett minst omnämnda partivalsfrågorna. Bland alliansväljare har C-, KD- och M-väljare placeras välfärd/sjukvård som den relativt sett minst röstmotiverande frågan. Motsvarande sakområde bland Folkpartiets väljare är invandring/flyktingar. För Sverigedemokraternas väljare är miljön den relativt sett minst ofta nämnda partivalsfrågan. Bland FI-väljare hamnar äldreomsorg och ekonomi relativt lägst.

Men det är naturligtvis de motiverande frågorna – inte de icke-motiverande frågorna – som är mest intressanta att studera. Speciellt intressant är vilka sakfrågor som kan ha motiverat parti- och blockbyten i valet 2010. Frågor som partibytare mer än stabila, icke-partibytande väljare nämner som viktiga kan potentiellt ha fungerat som orsaker till bytet av parti. I tabell 8.5 har fyra av de mest avgörande bytargrupperna urskilts: grupperna som garanterade de Rödgrönas ”seger” 2014 och grupperna som förde Sverigedemokraterna till en stor valvinst 2014. Grupperna består av blockbytare från de Rödgröna 2010 till Alliansen 2014 respektive av bytare åt andra hållet från Alliansen till de Rödgröna. Dessutom bytarna från de Rödgröna respektive från Alliansen 2010 till Sverigedemokraterna 2014.

Vi jämför vad dessa partibytare uppger som viktiga partivalsfrågor med vad stabila Rödgröna/Alliansväljare anger. Tolkningen är att ju större skillnader desto större sannolikhet att de relevanta sakfrågorna spelar en roll för det ändrade röstningsbeteendet.

En avgörande partibytarström var den från Alliansen 2010 till de Rödgröna 2014. Och här är det helt klart en enda fråga som var den klart viktigaste – välfärd/sjukvård. Bytare till de Rödgröna nämnde den mycket oftare än icke-bytare. Övriga sakområden uppvisar inga större skillnader i omnämmanden mellan stabila C/FP/KD/M-väljare väljare och bytare till de Rödgröna. De rödgrönas starka ägarskap i välfärd/sjukvård 2014 är en av huvudfaktorerna bakom regeringsskiftet. När det gäller bytena från de Rödgröna till Alliansen är skillnaderna i bedömningarna av viktiga frågor inte speciellt stora. Men de tre sakfrågor som listas i tabellen är de som uppvisar störst skillnader. Den fråga som blockbytare från Rödgrönt till Alliansen mer än stabila Rödgröna väljare i första hand nämner som en viktig partivalsfråga är intressant nog sysselsättningen och därefter utbildning och familjepolitik.

Bytaranalysen indikerar med andra ord att sysselsättningsfrågan kanske inte var en så positiv fråga för de Rödgröna i valet 2014 som vår tidigare analys av sakfrågeägarskapet antydde. Den indikationen förstärks när vi ser vilka frågor som kan ha fått alliansväljare till att avstå från att byta till de Rödgröna. Främst bland de frågorna är ekonomin, men också som nummer två jobbfrågan.

Analysen av vad som kan ha motiverat partibyten till Sverigedemokraterna omfattar få svarspersoner, men ger trots det ett mycket entydigt utfall. Det är invandringspolitiken som är den stora rekryteringsfrågan bakom SD:s framgång 2014, liksom det var 2010. Bland väljare som röstar på de Rödgröna eller på Alliansen både 2010 och 2014 är det enbart 17 procent som utpekar invandring/flyktingar som en viktig partivalsfråga. Motsvarande andel är hela 42 respektive 73 procent bland partibytare till Sverigedemokraterna - en skillnad på +25/+56 procentenheter. Ett andra frågeområde som i mindre grad kan ha motiverat byten till SD är pensioner/äldrevård, och det gäller då främst bytare från Alliansen till SD.

Huvudresultaten av bytaranalysen är att Alliansen i första hand förlorar valet 2014 på välfärd/sjukvårdsfrågorna till de Rödgröna och på invandring/flyktingfrågorna till Sverigedemokraterna. Ekonomi- och sysselsättningspolitiken bidrog inte till förlusten. De frågorna snarare bromsade fallet. Bakom Sverigedemokraternas stora bytarvinster 2014 ligger nästan uteslutande invandringsfrågan med lite påspädning från pensions- och äldrevårdsfrågor.

De allra viktigaste frågorna på väljarnas samlade dagordning 2014 – välfärd/sjukvård, utbildning, sysselsättning och invandring/flyktingar – är alltså också bland de allra mest centrala frågorna för de avgörande partibytargrupperna i valet. Främst gäller det välfärd/sjukvårdsfrågorna där de Rödgröna drar röster från Alliansen och flyktingpolitiken där Sverigedemokraterna vinner nya väljare från både de Rödgröna och från Alliansen.

Vad säger partibytarna själva?

Partibytare behöver inte motiveras av samma frågor som stabila väljare när de röstar. En skillnad som vi funnit i tidigare studier är att partibytare tenderar att påverkas något mer av kortsiktiga och kampanjrelaterade faktorer än stabila väljare. Men i huvudsak är det samma faktorer som är centrala för stabila väljare såväl som för bytare. Båda grupperna är i första hand åsiktsröstare. Dock, partiledarröstning tycks vara något vanligare bland partibytare än bland väljare som inte byter.

I Valundersökningen har vi sedan 1982 helt öppet bett partibytare att förklara varför de bytt parti – ”Vad var det som fick Dig att rösta annorlunda i år jämfört med 2010?”. Frågan finns med i eftervalsundersökning-

arna och brukar besvaras av cirka 250-300 personer, dock i undersökningen 2014 enbart av 129 personer. Det vanligaste svaret har hittills alltid varit en hänvisning till någon sakfråga. Andelen svarande partibytare som pekar ut någon sakfråga som bytesorsak har i genomsnitt varit 45 procent i de tio valen sedan 1982. I valet 2014 är andelen självutnämnda sakfrågebytare 53 procent. Bland bytare från Alliansen till de Rödgröna nämner 57 procent någon sakfråga – oftast välfärds- och vårdfrågor följd av utbildning och sysselsättning. Bytare till Sverigedemokraterna som säger något säger nästan enbart en sak – invandringspolitiken. Hela 100 procent av partibytarna från Alliansen till SD 2014 nämner explicit invandringspolitiken som den motiverande faktorn bakom bytet. Motsvarande andel bland Rödgröna bytare till SD är 56 procent. Bland bytare från V/S/MP till Sverigedemokraterna är hänvisningar till äldrevård och pensioner också relativt vanliga (33 procent).

Den näst vanligaste förklaringen till byte av parti har genom åren varit hänvisningar till kompetens/trovärdighet eller mer konkret *regeringsfärdighet*. I genomsnitt för perioden 1982-2014 förekommer de typen av förklaring bland 19 procent av partibytarna. Resultatet 2014 är 12 procent, något under snittet.

Den tredje vanligaste förklaringen som partibytare brukar använda är att peka på någon partiledare som de gillar eller ogillar. Över åren återfinns dylika hänvisningar i genomsnitt bland 16 procent av partibytarna. I valen 2010 och 2014 är resultatet samma som det genomsnittliga, det vill säga i båda fallen 16 procent. Bland de partibytare som uppmärksammar någon partiledare 2014 nämner 25 procent Stefan Löfven (S) positivt (=dragplåster) och 10 procent negativt (=sänke). Fredrik Reinfeldt (M) nämns mindre ofta och klart mer sällan jämfört med valet 2010. Dock 10 procent hänvisar positivt till honom mot 5 procent som hittar något bortstötande (=Reinfeldts sommartal den 16 augusti 2014 om att öppna våra hjärtan för flyktingar, som en (1) bytare från M till SD nämner). Centerpartiets nya partiledare Annie Lööf får lika hög andel positiva omnämnananden som Löfven, det vill säga 25 procent, men inga negativa utpekanden. En annan ny partiledare som också enbart får positiva omnämnananden är Jonas Sjöstedt (V); 10 procent. Övriga partiledare förbigår de intervjuade partibytarna med tystnad – inget positivt, men heller inget negativt.⁵

⁵ Två äldre partiledare nämns också – Mona Sahlin av 10 procent negativt och Maud Olofsson av 5 procent positivt. Eventuellt kan ett otydligt uttalande av en partibytare från V till MP tolkas som att hen gillar MP:s nya språkrör.

Hänvisningar till ideologi eller mer grundläggande värderingar är den fjärde vanligaste förklaringen till partibyten. Ideologiförklaringar återfinns i genomsnitt bland 10 procent av partibyterna i valen sedan 1982. Resultatet 2010 är något högre. Det är 12 procent.

En ytterligare relativt vanlig förklaring som partibytare nämner som orsak till det ändrade beteendet är taktikröstning – att rösta på ett parti för att rädda kvar det i riksdagen eller för att stärka ett partis röst eller ställning i riksdagen. Partibyterna använder ord som strategiröstning, taktikröstning eller stödröstning. Taktikröstning som bytarförklaring nämns i genomsnitt av 8 procent av partibyterna under perioden 1982-2014. I valet 2010 var andelen klart högre, hela 18 procent. Huvudorsaken bakom den höga andelen taktikröstande partibytare 2010 var stödröstning på Kristdemokraterna och Centerpartiet. Bland moderata bytare till KD eller C 2010 hänvisade hela 80 respektive 70 procent till att de bytt parti för att rädda kvar partierna i riksdagen. Andelen taktikröstare bland partibyterna 2014 är lägre, 9 procent – tillbaka till det långsiktiga genomsnittet. Den vanligaste formen av stödröstning 2014 är på Feministiskt Initiativ. Nästan hälften av de svarspersoner som uppger att de stödröstade i valet 2014 säger att det var FI de försökte få in i riksdagen (45 procent) (Åström 2016).

Sammanfattningen av partibyternas berättelse är att bakom 2014 års väljarrörlighet låg som alltid tidigare i första hand ett antal sakfrågor. I valet 2014 är det välfärden/sjukvården och invandringspolitiken som motiverar flest byten av det slag som avgör valet. Enligt partibyternas vittnesmål är Fredrik Reinfeldt ingen röstmagnet 2014 som han var i valen 2006 och 2010. Bland övriga partiledare röner Stefan Löfven och Annie Lööf klart mer uppskattning än kritik bland partibyterna. Taktikröstning är inte lika vanligt förekommande som i valet 2010. Det parti som främst gynnas av stödröster 2014 är Feministiskt Initiativ. Dock inte tillräckligt mycket för att föra in FI i riksdagen.

Kapitel 9

Ekonomisk röstning

Bestrafning och belöning. Teorier om ekonomisk röstning slog igenom i väljarforskningen under tidigt 1970-tal (Key 1966; Kramer 1971; Lewis-Beck 1988). De tar sin utgångspunkt i hypotesen att väljare bestraffar sittande regeringspartier i ekonomiskt dåliga tider och belönar dem när ekonomin går bättre. Idén är förenlig med en elitdemokratisk utgångspunkt att väljarnas viktigaste uppgift i det politiska systemet är att i samband med valen – om de så finner nödvändigt – kunna dra undan sitt stöd för de styrande. Den är också förenligt med den ekonomiska vetenskapens grundbult: att människor agerar nyttomaximerande, så även vid valurnorna. Även dåligt informerade väljare tillskrivs – rätt eller fel – en grundläggande kapacitet att åtminstone kunna reagera politiskt på försämringar eller förbättringar av de egna materiella levnadsvillkoren.

Det empiriska stödet för den ekonomiska röstningsteorin får bedömas som överlag gott. De mer än 400 böcker och artiklar som skrivits i ämnet har kunnat belägga effekter av ekonomiska förhållanden och bedömningar på såväl mikronivå som makronivå. Sannolikheten att en väljare stödjer den sittande regeringen har en tendens att minska när de ekonomiska utsikterna försämras (Lewis-Beck & Stegmaier 2007).

Sedan 1970-talet har emellertid statsvetare och nationalekonomer tillsammans bidragit med många om och men till litteraturen om ekonomisk röstning. Forskningsläget är att det fortfarande råder konsensus kring att det oftast existerar samband mellan ekonomi och röstning. Men exemplen på när ekonomiska röstningsteorier inte visar sig stämma hopar sig. Kartan stämmer inte alltid med terrängen.

Aktuella kontroverser tar sin utgångspunkt i att effekterna av ekonomisk röstning tidigt visade sig vara heterogena: betydelsen av ekonomiska indikatorer och bedömningar varierar avsevärt mellan olika politiska system, val och tidsperioder och är dessutom ibland olika stora i olika grupper av väljare (Dorussen & Taylor 2001; Lindvall, Martinsson & Oscarsson 2012). Den enkla belönings- och bestraffningsteorin är inte robust. Den universella sanningen är inte längre lika universell. Forskningsfrågorna som dominerar idag handlar om under vilka omständig-

heter vi kan förvänta oss stora eller små effekter av ekonomi (Duch & Stevenson 2005; van der Brug et al, 2007).

Den ekonomiska röstningsteorin förväntar sig att väljarna först tillskriver den sittande regeringen ansvar för ekonomin och därefter värderar de ekonomiska omständigheterna. Väljarna delar sedan ut ris eller ros vid valurnorna. Det säger sig självt att många politiska faktorer – institutionella, kontextuella och socialpsykologiska – kan villkora såväl ansvars-tillskrivning som ekonomiska bedömningar. Det är till att börja med enklare för väljare att tillskriva regeringen ansvar i majoritära än i proportionella politiska system, och lättare om det är majoritet- än minoritetsregeringar (Powell & Whitten 1993; Whitten & Palmer 1999; Anderson 2000). Hur mycket ansvar väljare tillskriver regeringen beror också på hur framgångsrikt regeringspartierna lyckas övertyga om sin oskuld. Den globaliserade ekonomin försvårar också väljarnas möjligheter att skuldbelägga eller prisa den sittande regeringen för den ekonomiska utvecklingen (Hellwig 2007).

Väljare har inte alltid gemensamma uppfattningar om tillståndet och utvecklingen av ekonomin. De kan göra vitt skilda bedömningar beroende på hur egna materiella livsvillkor har påverkats. Anhängare till regeringspartier tenderar att vara avsevärt mer förlåtande i sina ekonomiska bedömningar än anhängare till oppositionen, ibland så till den grad att partianhängarskap helt överskuggar effekter av ekonomisk röstning (Tilley & Hobolt 2011). Valrörelsernas karaktär är ännu en betydelsefull villkorande faktor: ekonomins plats på dagordningen kan variera från val till val. I ideologiskt polariserade val har ekonomiska bedömningar mindre utrymme i väljarnas röstningskalkyler.

I det här kapitlet låter vi data från de svenska Valundersökningarna utmana den ekonomiska röstningsteorin. Vi analyserar först väljarnas perceptioner av ekonomin och de samband som finns mellan ekonomiska bedömningar och partival. Därefter undersöker vi vilka partier som väljarna ansett har haft den bästa politiken när det gäller ekonomi och vad betydelsen av sådana bedömningar har för partibyten mellan 2010 och 2014. Vi analyserar också i vilken utsträckning väljarna tillskrev regeringen ansvar för de resultat som uppnåtts när det gäller ekonomin under mandatperioden 2010-2014. För liknande analyser av tidigare val hänvisas till Valforskningsprogrammets bokserie.

Väljarnas ekonomiska bedömningar

Ekonomin fick ett stort utrymme i samband med 2010 års svenska riksdagsval. Den globala finanskrisen satte då en stark prägel på diskussionerna under valrörelsen. Ekonomin blev en stridsfråga, precis som den

hade varit i valrörelsen 1985 (Holmberg & Oscarsson 2013), och det fick positiva effekter på väljarnas bedömningar av Alliansregeringens hantering av krisen. Frågan är om detsamma kan sägas om 2014 års valrörelse? Vilken betydelse hade ekonomin den här gången?

Väljarnas uppfattningar om ekonomin är en central komponent i teorin om ekonomisk röstning. Sedan 1980-talet frågar vi väljarna om hur de uppfattar att den nationella respektive egna ekonomin påverkats under de senaste 12 månaderna (se tabell 9.1). Resultaten visar att det vid tiden för valet 2014 fanns en klar övervikt för andelen väljare som gjorde bedömningen att Sveriges ekonomi hade förbättrats under det senaste året (29 procent). Endast åtta procent gjorde den omvända bedömningen, att landets ekonomi försämrats, vilket är en rekordlåg andel sett till hela perioden 1982-2014. Men de allra flesta väljare – även här rekordhög 55 procent – hade inte någon bestämd uppfattning utan ansåg att läget i ekonomin var 'ungefär detsamma' som 12 månader tidigare. När så stor andel inte har någon bestämd uppfattning om utvecklingen minskar det sannolikheten för att det rådde någon stark polarisering i frågor som rör Sveriges ekonomi i samband med valrörelsen – en första indikator på att ekonomi knappast kan ha spelat en avgörande huvudroll i 2014 års val.

Makroekonomiska indikatorer som arbetslöshetsnivåer, räntor, tillväxtsiffror och inflation står inte alltid i uppenbar storleksrelation till väljarnas bedömningar, även om trenderna i svenska väljares ekonomiska perceptioner har visat sig korrespondera hyfsat väl med makroekonomiska trender (Martinsson 2009). Tillståndet i den svenska ekonomin 2014 såg på papperet bättre ut än 2010 (då väljarna ironiskt nog bedömde utvecklingen av den svenska ekonomin som mest positiv någonsin) men oroligheter i omvärlden (Ukraina) och eurokrisen (Grekland) verkade klart dämpande på ekonomin. Vägen ur lågkonjunkturen blev längre än väntat. Under valsommaren skrevs tillväxtprognoserna ned. Ekonomin stod och stampade. Alliansregeringen kunde inte åtnjuta samma starka vind i ryggen som inför 2010 års val då man kunde använda rekylen från finanskrisen och den feel good-stämning som var fallet den gången. De två senaste svenska riksdagsvalen pekar i riktning mot att trenden kan vara viktigare än läget. Inför 2014 års val fanns ingen tydlig riktning i ekonomin.

Den politiska diskursen har en viktig betydelse för människors upplevelser av sakernas tillstånd – detta gäller särskilt för bedömningar av den nationella ekonomin där de allra flesta väljare är utlämnade till att ta ledning av politiska aktörer och ekonomiska experter. Och när allt kommer omkring kan röstande väljare inte utgå från mycket annat än sina egna uppfattningar och information om verkligheten.

Tabell 9.1 Svenska folkets retrospektiva bedömningar av hur den egna ekonomin och Sveriges ekonomi utvecklats (procent)

	Sveriges ekonomi									
	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
förbättrats	-	25	59	5	4	49	21	40	66	29
ungefär densamma	-	28	21	14	7	34	36	41	22	55
försämrats	-	39	12	75	86	11	32	10	9	8
vet inte	-	8	8	6	3	6	11	9	3	8
summa procent	-	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	-	2678	2532	2475	2296	877	1048	1125	967	740

	Den egna ekonomin									
	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
förbättrats	21	31	36	38	22	29	30	34	35	39
ungefär densamma	40	41	40	37	40	54	47	51	49	52
försämrats	38	27	22	25	37	16	22	14	15	8
vet inte	1	1	2	0	1	1	1	1	1	1
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	2715	2681	2533	2473	2296	877	1048	1125	967	740

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska Valundersökningar 1982-2014. Intervjufrågan om den svenska ekonomin ställdes inte 1982. Bedömningarna avsåg de två tre senaste åren i Valundersökningarna 1982-1994. Tidsperspektivet i frågan ändrades 1998 till att handla om de senaste 12 månaderna.

Väljarnas bedömningar av utvecklingen i *den egna ekonomin* var liksom tidigare mer återhållsamma 2014. Det fanns ändå en klar övervikt för andelen som tyckte att den förbättrats (39 procent) mot andelen försämrats (8 procent). Bedömningarna av den egna ekonomin förändras betydligt mindre mellan valen än bedömningarna av landets ekonomi. I de tre senaste svenska riksdagsvalen 2006, 2010 och 2014, har bedömningarna av de ekonomiska förutsättningarna för den egna plånboken varit påfallande likartade.

I ursprungstappningen är det endast de bakåtblickande bedömningarna av ekonomin som har betydelse i den ekonomiska röstningsteorin (Lewis-Beck 1988). Men relativt tidigt efter introducerandet började forskarna också intressera sig för hur väljarna bedömer utvecklingen av ekonomin framåt: de framåtblickande prospektiva bedömningarna kanske hade en lika stor betydelse för partivalet som de bakåtblickande, särskilt i länder där valrörelserna fokuserar på mandatgivande framåt snarare än anvarsutkrävande bakåt (Nannestad & Paldam 2000). I svenska valrörelser har relativt litet tid ägnats åt diskussioner om vad som hänt under den gångna mandatperioden. Valdebatterna tar spjörn i de ideologiska skillnader som existerar mellan partierna och fokus är vilken politik de olika partierna tänker föra i framtiden. Utrymmet för bakåtblickande anvars-

utkrävande har historiskt varit begränsat (Esaïsson & Håkansson 2002; Petersson et al. 2002; Kumlin 2003).

I Valundersökningarna låter vi väljarna sja om den ekonomiska utvecklingen under de närmaste 12 månaderna, både när det gäller den egna plånboken och för Sverige (se tabell 9.2). De prospektiva bedömningarna av den egna ekonomins framtida utveckling är relativt stabila från val till val. Och väljare är överlag optimistiska om framtiden även i situationer när de makroekonomiska indikatorerna ger dystra prognoser: även i samband med 1994 års krisval fanns t ex en övervikt av positiva bedömningar, liksom även inför 2010 års val. Även 2014 rådde optimism bland väljarna när det gällde ekonomin: 26 procent bedömde utvecklingen framåt som positiv medan 8 procent bedömde den som negativ.

Tabell 9.2 Svenska folkets prospektiva bedömningar av hur Sveriges ekonomi och den egna ekonomin kommer att utvecklas (procent)

	Sveriges ekonomi									
	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
förbättras	-	-	20	-	51	35	32	25	57	21
ungefär den samma	-	-	54	-	28	46	45	53	34	54
försämras	-	-	22	-	14	9	12	14	5	16
vet inte	-	-	4	-	7	10	11	8	4	8
summa procent	-	-	100	-	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	-	-	1352	-	2296	877	1048	1125	966	740

	Den egna ekonomin									
	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
förbättras	27	-	-	-	25	32	34	30	37	26
ungefär den samma	46	-	-	-	47	55	51	56	50	63
försämras	19	-	-	-	23	8	11	10	10	8
vet inte	8	-	-	-	5	5	4	4	3	3
summa procent	100	-	-	-	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	2714	-	-	-	2296	877	1048	1125	966	740

Kommentar: Resultaten är hämtade från de svenska Valundersökningarna 1982-2014. Bedömningarna avsåg de två tre kommande åren i Valundersökningarna 1982-1994. Tidsperspektivet i frågan ändrades 1998 till att handla om de kommande 12 månaderna.

De framåtblickande bedömningarna när det gäller Sveriges ekonomi uppvisar lite större variationer men även här rådde optimism inför framtiden i samband med 2014 års val. År 2014 är dock de prospektiva bedömningarna mer dämpade och överlag mer negativa än tidigare. Tjugoen procent av väljarna såg en ljus ekonomisk framtid för Sverige de kommande 12 månaderna medan 16 procent bedömde att ekonomin skulle försämras.

Nästa steg är att utvärdera vad bedömningarna betyder för väljarnas val av parti – det är den klassiska analysen inom forskningen om ekono-

misk röstning (Fiorina 1978; Kinder & Kiewiet 1979; Nadeau & Lewis-Beck 2001). Har väljarnas ekonomiska bedömningar någon koppling till partivalet? I figur 9.1 presenterar vi en enkel bivariat test av den ekonomiska röstningsteorin för Sverige under perioden 1982-2014. Effektmåttet vi använder är skillnaden i stödet för sittande regering mellan de väljare som gör positiva bedömningar av utvecklingen av ekonomin 12 månader bakåt och väljare som gör negativa bedömningar. Vi redovisar ett effektmått för nationella bedömningar och ett för bedömningar av den egna ekonomin.

Effekter av väljares perceptioner av den nationella ekonomin överskuggar alltid effekterna av egen ekonomi i studier av ekonomisk röstning. Väljares bedömningar av hur det har gått för den nationella ekonomin har alltid haft större betydelse för deras röstning än bedömningar av den egna ekonomin. Dessa resultat har varit bärande i argumentationen att väljare inte i någon nämnvärd utsträckning ägnar sig åt plånboksröstning. Väljare är sociotropiska, inte egotropiska.¹

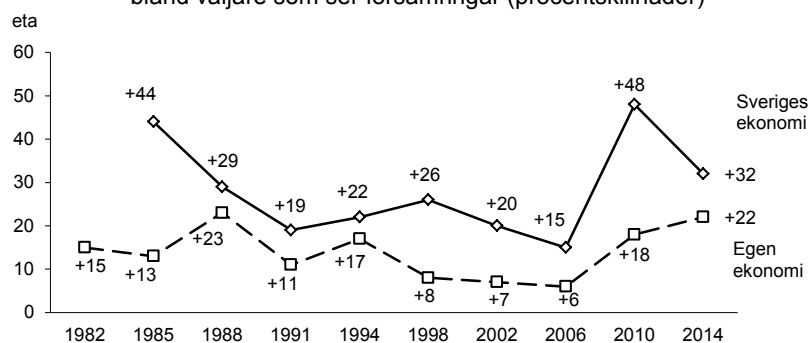
Så har varit fallet också i Sverige vid varje tillfälle vi haft möjlighet att undersöka saken. Bedömningar av den nationella ekonomin har större betydelse för väljarnas val än bedömningar av den personliga ekonomin (se figur 9.1). I tillägg har vi också sett en antydning till trend; att betydelsen av väljarnas ekonomiska perceptioner har minskat under 1990-talet och 2000-talet. Det gäller för såväl sociotropiska som egotropiska bedömningar. Huvudskälet till de försvagade sambanden mellan ekonomibedömningar och partival som vi tidigare har lyft fram är att den globaliserade ekonomin gjort det allt vanskeligare för väljarna att koppla den ekonomiska utvecklingen till regeringarnas ekonomiska politik. En annan förklaring till de minskade effekterna över tid är att väljare i etablerade demokratier har haft en allt starkare tendens att bestraffa sittande regeringar alldeles oavsett hur ekonomin klarat sig: kostnaden att regera har blivit större. Väljare bestraffar sittande regering allt hårdare och belönar allt mindre (läs mer i kapitel 11 om regeringsröstning) (Bengtsson et al. 2013).²

¹ En förklaring är att tillståndet i den personliga ekonomin på kort sikt i huvudsak påverkas av många beslut som vi fattar helt på egen hand – sittande regering kan därför inte alltid lastas eller prisas för den privatekonomiska balansräkningen.

² Genomsnittförändringarna av väljarstödet för sittande regeringspartier vid val har blivit betydligt mer negativa för varje decennium under efterkrigstiden: 1950-talet -1,7 procentenheter, 1960-talet -1,9, 1970-talet -2,5, 1980-talet -3,3, 1990-talet -5,0 och 2000-talet -4,9. Den genomsnittliga förlustsiffran för Sveriges del är -2,1 procentenheter för sittande regering under efterkrigstidens 17 val (se Bengtsson, Hansen, Narud, Hardarson & Oscarsson 2013).

Men ekonomisk röstningsteori och verkligheten drar inte särskilt jämnt. Knappt hade vi konstaterat en försvagad effekt av ekonomi när det svenska riksdagsvalet 2010 plötsligt visade rekordstora effekter av ekonomiska bedömningar på partivalet. Plus 48 betyder att stödet för Alliansen var fyrtioåtta procentenheter starkare bland väljare med positiv bild av ekonomin jämfört med väljare med negativ bild av ekonomin 2010 – fullt i klass med 1985 års val då ekonomin kom att politiseras (Holmberg & Gilljam 1987).

Figur 9.1 Ekonomiröstning 1982-2014. Procentskillnad i regeringspartiers röststöd bland väljare som ser förbättringar i ekonomin jämfört med bland väljare som ser försämringar (procentskillnader)

Kommentar: Intervjufrågorna gäller retrospektiva bedömningar – om den egna ekonomin respektive Sveriges ekonomi förbättrats, förblivit ungefär densamma eller försämrats. Bedömningarna gäller de två-tre senaste åren i Valundersökningarna 1982 – 1994 och de senaste 12 månaderna 1998 – 2014. Resultaten kommer i samtliga fall från förvalsstudierna. Regering har definierats som: C/FP/KD/M 1982, 1994, 2006, 2010 och 2014 och S de övriga valåren. Om vi 1982 istället definierar regeringen som C/FP blir resultatet +8 för den egna ekonomin. Frågan om Sveriges ekonomi ställdes inte i Valundersökningen 1982.

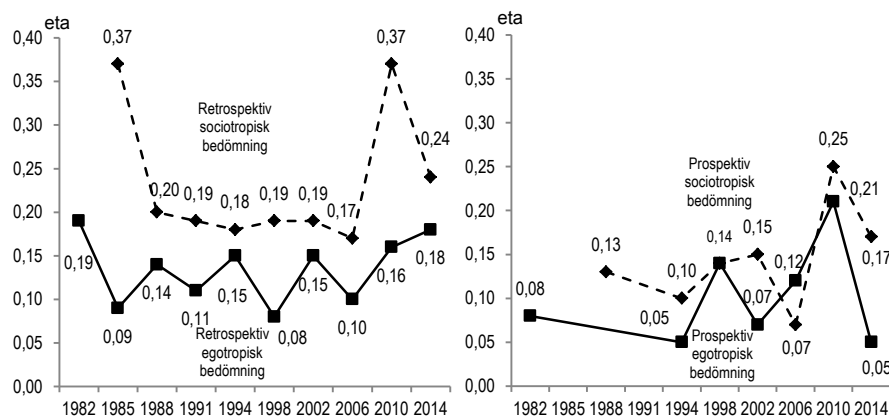
Vid det senaste valet 2014 ser vi den tredje starkaste effekten av ekonomiperceptioner under perioden 1982-2014. Väljare som uppfattade förbättringar i den svenska ekonomin hade en klart högre benägenhet (+32 procentenheter) att stödja den sittande Alliansregeringen än de väljare som uppfattade försämringar i ekonomin under de senaste 12 månaderna.

Effekter av perceptionerna av utvecklingen när det gäller den egna personliga ekonomin var relativt sett bland de starkaste vi uppmätt 2014. Merstödet för den sittande regeringen är 22 procentenheter bland de som ser ljus på den egna ekonomiska utvecklingen bakåt jämfört med de som har en negativ bild. Alliansregeringen stärkte sin ställning bland de väljare som ser ljus på den ekonomiska utvecklingen för egen del.

Vi har också genomfört variansanalyser för att närmare undersöka korrelationerna mellan ekonomiska bedömningar och partival över tid (se

figur 9.2). Den analysen ger samma besked som vår enklare procentanalys av regeringsstöd. Sambandet mellan bakåtblickande bedömningar i utvecklingen av den nationella ekonomin har varit som starkast i samband med valet 1985 och valet 2010 ($\eta = .37$ vid båda tillfällena). Och resultaten visar än en gång tydligt att sambandet mellan sociotropiska bedömningar och partival är klart starkare (η mellan $.17$ och $.37$) än mellan egotropiska bedömningar och partival (η mellan $.08$ och $.19$).

Figur 9.2 Korrelation mellan ekonomiska perceptioner och partival 1982-2014 (η).

Kommentar: Intervjufrågorna gäller både retrospektiva och prospektiva bedömningar: om den egna ekonomin respektive Sveriges ekonomi förbättrats, förblivit ungefär densamma eller försämrats och hur svarspersonen tror att ekonomin kommer förändras under de närmaste 12 månaderna – om den egna ekonomin respektive Sveriges ekonomi kommer förbättras, förbli densamma eller försämrats.

Väljer vi att använda *framåtblickande* bedömningar av hur den personliga och nationella ekonomin kommer att utvecklas får vi liknande resultat men inte alls lika tydligt (se högra bilden i figur 9.2). Bekymran eller tillförsikt inför den framtida utvecklingen av den nationella ekonomin uppvisar ett starkare samband med partival än bekymran/tillförsikt om den egna plånboken, men inte vid varje val, endast vid 1994, 2002 och 2010 års val. Vid ett enda val, 2006, var framtidsbedömningarna av den egna ekonomin starkare kopplat till röstandet (0,12 mot 0,10).

Sakfrågeägarskap

Den ekonomiska politiken är en av de viktigaste sakfrågorna att vinna väljarnas förtroende. Att inneha sakfrågeägarskapet (*issue ownership*) när det gäller den ekonomiska politiken, det vill säga vara det parti som väl-

jarna anser vara bäst skickade att sköta ekonomin, är en dröm för alla partier som siktar på att vara stora och regeringsbärande (Martinsson 2009; Green & Jennings 2012; Martinsson, Dahlberg & Christensen 2013). Förtroendekampen om den ekonomiska politiken är ofta avgörande för var regeringsmakten hamnar. ”It is the Economy, Stupid!”, för att citera James Carville, Bill Clintons kampanjgeneral i det amerikanska presidentvalet 1992.

I Valundersökningarna ställer vi sedan 1979 helt öppna frågor där vi ber respondenterna nämna vilket eller vilka partier de uppfattar har en bra respektive dålig politik på ett stort antal politikområden. Tre av dessa områden – ekonomi, sysselsättning och social trygghet – har i många analyser visat sig vara särskilt viktiga om ett parti ska kunna vinna ökat stöd i ett svenskt riksdagsval. Det gäller särskilt för de partier som slåss om regeringsmakten. I figur 9.3 närstuderar vi den historiska förtroendekampen mellan de två stora regeringsbärande partierna, Socialdemokraterna och Moderaterna, under perioden 1979-2014.

I samband med riksdagsvalen 2006 och 2010 erhöll Moderaterna ett bättre betyg än Socialdemokraterna när det gäller den ekonomiska politiken. Med tanke på att det blev regeringssifte 2014 hade man kunnat förvänta sig att sakfrågeägarskapet på ekonomins område skulle ha stulits tillbaka igen. Men så är inte fallet. Valet 2014 var första gången i Valundersökningarnas historia som ett av de regeringsbärande partierna vinner förtroendekampen om ekonomin men inte samtidigt vinner regeringsmakten! Den tidigare sanningen – att ett tronskifte när det gäller förtroende för ekonomin är en nödvändig förutsättning för regeringsskifte – gäller inte längre. I själva verket lyckades M 2014 ytterligare stärka sina aktier bland väljarna när det gäller förtroendet för den ekonomiska politiken. En knapp väljarmajoritet – 53 procent – bedömde Moderaternas ekonomiska politik som bra. Motsvarande andel var bara 27 procent för S. Det blir den stora nyheten för ekonomiröstning 2014: Moderaterna och Alliansen förlorade regeringsmakten trots att de ägde ekonomifrågorna.

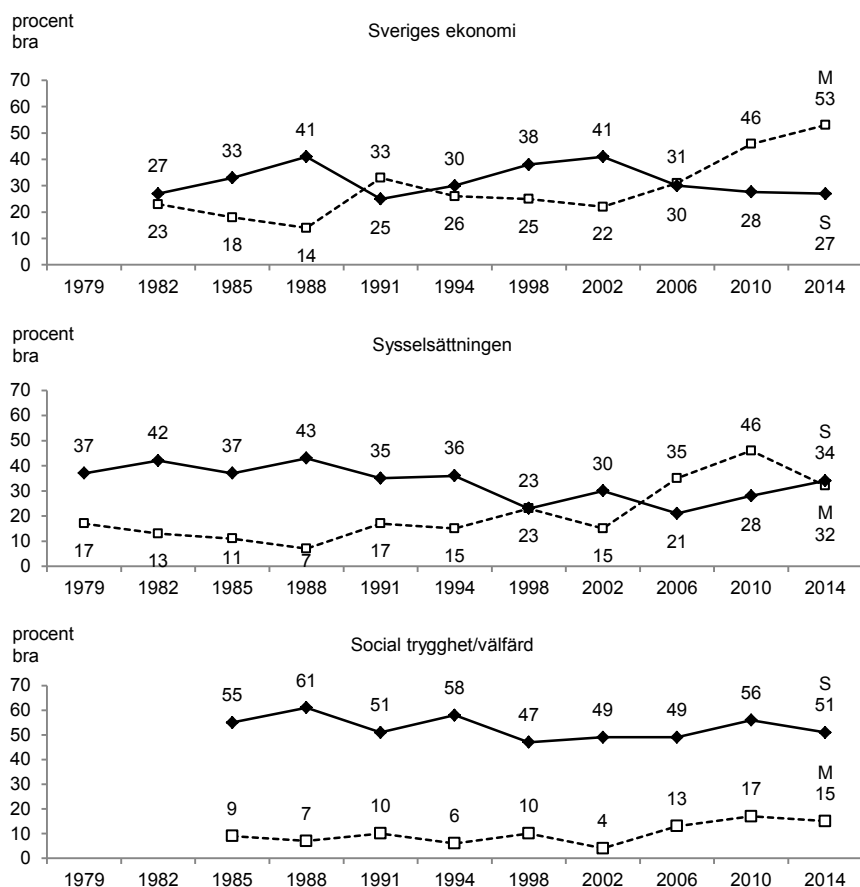
Vi redovisar i figur 9.3 också två andra områden där det historiskt visat sig vara viktigt att uppfattas ha den bästa politiken. Resultaten visar att Socialdemokraterna under mycket lång tid haft ett tydligt sakfrågeägarskap i välfärdspolitiken. Så var det också 2014 med en klar fördel för S över M (51 mot 15 procent).

På sysselsättningsområdet – jobbpolitiken – fick Socialdemokraterna och Moderaterna likartad uppskattning bland väljarna om än med en liten fördel för S (34 mot 32 procent). Moderaternas erövring av sakfrågeägarskapet i sysselsättningsfrågorna 2006 och 2010 var tillfällig. I

2014 års val lyckades Socialdemokraterna alltså stjäla tillbaka intiativet, om än knappt.

Fullserviceområdena ekonomi, sysselsättning och social trygghet är viktiga områden att uppfattas som bäst på för de stora gravitationscentra i vårt politiska dubbelstjärnesystem. Men för de mindre ”planeterna” handlar det om att försöka profilera sig inför väljarna som det bästa

Figur 9.3 Andel som bedömer Socialdemokraternas respektive Moderaternas politik som bra 1979 – 2014 (procent)

Kommentar: Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen. Resultaten bygger på öppna intervjufrågor där svarspersonerna får ange vilket eller vilka partier som har en bra respektive en dålig politik när det gäller svensk ekonomi, sysselsättning och social trygghet. Ett stort antal ytterligare politikområden ingår också i frågebatteriet (se längre fram i kapitlet). Frågan om svensk ekonomi fanns inte med i 1979 års Valundersökning. I 2014 års Valundersökning användes för första gången 'välfärd' istället för 'social trygghet'.

politiska alternativet inom andra domäner. I Valundersökningen 2014 lät vi väljarna spontant nämna vilka partier som hade en bra respektive dålig politik på femton olika politikområden (se tabell 9.3). I tabellen visas för varje parti och politikområde andelen väljare som på en öppen fråga nämnt att partiet har en bra respektive dålig politik. Balansmättet (Δ) visar om bedömningarna visar på en positiv eller negativ övervikt.

Tabellen visar tydligt vad som var partiernas styrkor och svagheter bland de svenska väljarna i samband med 2014 års val. Vänsterpartiet uppfattas ha en övervägande bra politik när det gäller social välfärd (+20) och jämställdhet (+20). Socialdemokraternas bästa politikområden enligt väljarna är social välfärd (+44), äldreomsorg och sjukvård (båda +30). Centerpartiets två bästa områden är glesbygd (+30) och miljö (+18). Folkpartiet toppar med svensk ekonomi (+15) följt av jämställdhet (+12) och invandring- och flyktingar (+12). Moderaterna får bäst betyg på områdena svensk ekonomi (+38), utrikespolitik (+13) och sysselsättning (+14). Jämfört med 2010 års val (jfr Oscarsson & Holmberg 2013) är det framför allt Folkpartiets svaga prestation på partiets klassiskt starka område skola och utbildning som sticker ut (jfr Berg & Oscarsson 2015). I utbildningsfrågan – en av de frågor som diskuterades mest under valet 2014 (jfr kapitel 8) – är det tydligt att Socialdemokraterna tog tillbaka sakfrågeägarskapet från Folkpartiet i samband med 2014 års val. Vi vet från detaljerade analyser av väljarflöden att utbildningsfrågorna hade konsekvenser för byten mellan FP och S mellan 2010 och 2014 (Oscarsson 2016).

Miljöpartiet uppfattas som bäst på miljö (+50), jämställdhet (+15) och välfärd (+14). Sverigedemokraterna, slutligen, bedöms inte vara övervägande bra på något politikområde. Det som sticker ut är snarare det låga betyget när det gäller SDs politik på området invandring och flyktingar (-52), som faktiskt är sämre än i samband med 2010 års val även om det är Sverigedemokraternas totalt sett bästa område med 14 procent av väljarna som tyckte SD hade en bra politik. Feministiskt Initiativ som är med för första gången i de här sammanhangen, får bäst väljarbetyg när det gäller jämställdhet (+20).

Läser vi tabellen radvis konstaterar vi att det den här gången är Socialdemokraterna som lägger beslag på förstaplatsen på merparten av politikområdena. Socialdemokraterna uppfattades ha den bästa politiken på 11 av 15 de undersökta områdena: sysselsättning, skatter, energi- och kärnkraft, social välfärd, äldreomsorg, sjukvård, skola och utbildning, jämställdhet, EU, invandring- och flyktingar och försvaret. Moderaterna uppfattades som bäst när det gäller svensk ekonomi, utrikespolitik och EU (delad plats med S). Det är förstås naturligt att de stora partierna också bedöms totalt sett bäst i hela valmanskåren.

Tabell 9.3

Väljarna bedömer partiernas politik på olika politikområden. Andel som nämner att partiet har en bra politik (+) och dålig politik (-) 2014 (procent, balansmått)

Politikområde	V		S		MP		C		FP		KD		M		SD		FI																			
	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0																		
Sysselsättning	19	66	15	-4	12	54	34	+21	10	77	13	+2	12	65	23	+11	12	67	+0	-12	12	67	20	+8	19	49	32	+14	15	83	2	-13	6	92	2	-3
Svensk ekonomi	24	64	12	-12	9	64	27	+18	15	74	12	-3	11	66	23	+13	9	66	25	+15	9	69	22	+13	15	33	53	+38	18	79	3	-15	8	90	2	-6
Skatter	25	58	17	-8	12	56	32	+20	14	72	14	+0	15	66	19	+4	15	66	19	+5	20	64	15	-5	27	38	34	+7	11	87	2	-9	5	94	1	-4
Miljö	4	86	11	+7	4	84	12	+9	9	32	59	+50	8	67	26	+18	8	84	8	+0	8	86	6	-2	20	71	9	-11	8	91	2	-6	2	95	3	+2
Energi & kärnkraft	9	83	8	-1	4	80	15	+11	22	49	29	+7	11	70	19	+9	12	73	15	+4	8	81	10	+2	16	65	20	+4	4	94	2	-2	3	95	2	-1
Social välfärd	9	62	29	+20	6	43	51	+44	6	74	20	+14	19	67	14	-5	20	63	17	-3	20	60	21	+1	33	51	15	-18	21	74	5	-17	4	91	5	+2
Äldreomsorg	10	69	22	+12	7	55	38	+30	8	79	14	+6	20	71	10	-10	20	68	12	-7	19	62	19	+0	31	60	9	-23	12	82	6	-6	6	91	3	-2
Sjukvård	9	70	21	+11	8	55	37	+30	7	77	16	+9	19	69	12	-7	19	65	16	-3	19	63	18	-1	29	58	14	-15	11	86	4	-7	4	92	3	-1
Skola och utbildning	16	67	16	+0	13	54	33	+20	10	71	19	+9	17	72	11	-7	31	37	33	+2	17	71	11	-6	23	64	14	-9	11	87	3	-8	5	92	3	-3
Järnstilladhet	6	68	26	+20	5	65	30	+25	4	75	21	+15	7	78	15	+8	8	72	20	+12	17	69	14	-3	13	71	16	+3	24	70	6	-18	12	56	32	+20
Glesbygd	8	87	6	-2	9	82	9	+0	16	76	9	-7	10	51	40	+30	11	86	3	-8	9	87	3	-6	22	75	3	-19	9	89	2	-7	6	94	0	-5
Utrikespolitik	19	74	7	-12	3	74	22	+19	7	86	7	+0	4	83	13	+8	7	77	17	+10	5	83	13	+8	8	51	41	+32	17	81	2	-14	5	93	2	-2
EU	14	77	9	-5	2	83	15	+13	6	79	15	+9	5	82	13	+8	6	83	11	+6	5	91	4	-1	7	73	20	+13	25	73	3	-22	3	93	4	+1
Invandring & flyktingar	10	70	20	+10	10	61	29	+19	9	71	20	+11	10	73	17	+7	10	68	21	+11	11	73	16	+5	13	64	22	+9	66	21	14	-52	8	84	8	+0
Försvaret	20	73	7	-13	6	78	17	+11	14	79	8	-6	7	83	10	+3	9	73	18	+8	7	84	9	+2	13	67	20	+7	7	90	3	-4	8	90	3	-5

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2014. Frågan lyder: "Jag skulle vilja ställa några frågor om vad Du tycker om partiernas politik i olika sakfrågor. På det här svarkortet har vi ställt samman några frågeområden som har varit aktuella i svensk politik under senare år. Jag börjar med sysselsättningsfrågorna. Är det något eller några partier som enligt Din mening har en bra politik i [frågeområde]. Är det något eller några partier som har en dålig politik i [frågeområde]?" Tabellen visar andel väljare som på respektive frågeområde själva nämnt ett parti som har en bra politik (+) eller en dålig politik (-). Balansmåtten visar andelen bra politik minus andelen dålig politik för varje parti och område. Differensmåtten är avrundade till heltal.

Tabell 9.4

Andel som röstar på respektive parti bland väljare som anser att partiet har en bra politik (+), varken bra eller dålig politik (0) och dålig politik (-) på olika politikområden 2014 (procent, effektmått E)

Politikområde	V		S		MP		C		FP		KD		M		SD		FI																			
	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	+	E																
Sysselsättning	1	5	26	78	4	18	59	111	3	9	20	29	1	4	16	92	0	4	18	0	4	13	65	3	16	41	82	5	8	39	10	4	4	35	18	
Svensk ekonomi	0	5	33	79	3	24	54	61	1	9	24	32	1	4	14	81	0	5	13	65	0	5	9	40	1	5	38	403	3	8	52	20	7	4	26	13
Skatter	0	4	30	128	3	21	57	87	3	7	29	58	1	4	16	76	1	4	19	90	3	4	13	49	2	12	49	139	6	7	53	15	8	4	36	9
Miljö	3	5	32	70	21	27	57	25	0	1	16	944	1	2	18	234	1	6	23	31	0	6	8	8	7	22	58	24	3	8	12	3	6	3	26	26
Energi & kärnkraft	1	5	39	62	9	26	57	33	1	3	28	271	3	3	20	127	1	5	20	60	1	5	11	22	3	17	54	64	7	8	24	6	11	3	37	25
Social välfärd	1	2	22	319	8	19	43	115	0	6	25	83	1	5	18	50	3	5	17	58	1	2	19	200	5	24	52	33	3	7	36	26	3	3	19	32
Äldreomsorg	2	4	21	116	23	20	47	89	3	10	15	21	1	6	16	27	3	6	17	34	2	2	18	171	7	25	51	18	4	6	41	41	10	3	18	18
Sjukvård	3	4	21	110	18	20	48	89	2	9	16	28	2	6	14	28	3	6	12	32	1	3	17	102	6	23	51	31	3	8	25	13	5	4	20	15
Skola & utbildning	2	5	23	74	11	22	51	77	4	7	23	62	1	6	15	28	3	3	14	154	2	5	13	29	7	20	53	37	7	7	36	15	2	4	28	21
Jämställdhet	0	3	20	173	23	25	44	53	0	7	22	66	0	5	14	42	0	4	18	90	1	4	15	53	7	19	48	40	2	9	20	13	2	1	11	352
Glesbygd	5	6	27	27	25	28	57	18	4	9	26	26	1	2	13	260	4	6	21	11	0	5	16	10	11	23	64	8	8	7	38	11	4	4	20	0
Utrikespolitik	1	7	35	35	13	25	50	44	0	9	25	19	0	6	12	26	3	4	17	72	0	4	13	42	5	11	38	142	1	8	41	10	2	4	17	9
EU	1	5	34	61	0	28	48	26	2	6	30	75	5	4	21	68	0	5	22	48	0	5	21	17	2	18	44	49	3	8	54	20	3	3	29	39
Invandr. & flykt	5	4	22	110	10	26	47	52	4	7	23	66	1	5	12	41	2	4	17	89	3	4	11	44	19	16	40	55	1	4	47	165	1	3	20	53
Försvaret	1	7	32	32	15	28	45	27	7	9	27	24	2	6	13	22	4	4	18	81	3	5	10	18	6	17	48	56	3	7	50	21	3	3	42	42

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2014. Talen visar andelen som röstat på partiet bland väljare som svarat att partiet har en dålig politik (-), bra politik (+) och andel väljare som inte nämnt partiet alls (0) på det aktuella politikområdet. Effektmåttet (E) beräknas genom att först dividera röstningssannolikheten för partiet bland väljare som värderar partiets politik som bra med röstningssannolikheten bland väljare som värderar partiets politik som dålig. I nästa steg multipliceras kvoten med procentandelen som tyckte att partiet hade en bra politik på området. För stora E-mått krävs att en stor andel väljare bedömer partiets politik som bra på det aktuella området och att röstningssannolikheten bland de väljarna är avsevärt högre än bland de som inte tyckte partiet hade en bra politik.

Men jämfört med tidigare är det ovanligt få småpartier som får bäst betyg på sina profilområden. Efter de stora partierna är det endast två: Miljöpartiet som uppfattas vara bäst på miljö (+50) och Centerpartiet som uppfattas vara bäst i frågor som rör glesbygden (+30).

Ett sätt att beräkna effekten av att uppfattas som bra på ett politikområde är att jämföra partiets röststöd bland väljare som tycker partiet är dåligt med väljare som tycker partiet är bra. I tabell 9.4 redovisas dessa röstandelar tillsammans med ett effektmått (E). Måttet beräknas i två steg: Röstningssannolikheten bland väljare som värderar partiet positivt divideras med röstningssannolikheten bland väljare som värderar partiet neutralt (0). Då erhålls en kvot som indikerar hur mycket sannolikheten att rösta på partiet förändras om vi rör oss från neutrala till positiva värderingar av partiets politik. I steg två multipliceras denna kvot med procentandelen väljare som tyckte att partiet hade en bra politik på området (resultaten hämtas från tabell 9.3). För att erhålla höga värden på effektmåttet (E) krävs två saker: För det första ska en stor andel väljare bedöma partiets politik som bra på det aktuella området. För det andra ska sannolikheten att rösta på partiet vara avsevärt högre bland väljare som värderar partiet positivt än som värderar partiet neutralt.

Resultaten i tabell 9.4 sammanfattar tydligt vilka som var partiernas mest vägvinnande politikområden i samband med 2014 års val. De tre politikområden som gav mest draghjälp åt partierna när det gäller att locka till sig väljare var för Vänsterpartiet social välfärd, jämställdhet och skatter, för Socialdemokraterna social välfärd, sysselsättning och sjukvård/äldreomsorg för Centerpartiet glesbygd, miljö och energi- och kärnkraft, för Folkpartiet skatter och jämställdhet, för Moderaterna svensk ekonomi, utrikespolitik och skatter, för Kristdemokraterna social välfärd, äldreomsorg och sjukvård, för Miljöpartiet miljö, energi och social välfärd, för Sverigedemokraterna invandring- och flyktingar, äldreomsorg och försvaret, och för Feministiskt Initiativ jämställdhet, invandring- och flyktingar och försvaret.

Resultat och ansvar för regeringspolitiken

Om mekanismerna bakom väljarnas ansvarsutkrävande ska fungera tillfredsställande förutsätter det att väljare har bra underlag för att värdera de resultat som uppnåtts på olika politikområden under den gångna mandatperioden. I tillägg behöver de kunna värdera i vad mån de sittande regeringspartierna ska lastas eller prisas för det som ägt rum.

Frågor om ansvarstillskrivning och resultat har inte varit centrala i svenska Valundersökningar av den enkla anledningen att svenska väljare historiskt i huvudsak har ägnat sig åt att blicka framåt och ge partierna

mandat för politik som ska utföras under kommande mandatperiod. Blickar i backspegeln och funderingar om ansvar har varit mindre vanliga i svenska valrörelser (Esaïasson & Håkansson 2002; Petersson et al. 2002).

I Valundersökningen 2014 ställde vi frågor om vilket ansvar väljarna tillskriver regeringen för uppnådda resultat på fyra utvalda områden: sysselsättningen, den svenska ekonomin, den sociala välfärden och skolan-utbildningen (se tabell 9.5-9.6). För varje område frågade vi först om bedömningar av utvecklingen sedan det föregående valet, och därefter om i vad mån utvecklingen på de olika områdena berodde på regeringens politik.

Resultatutvärderingarna är väljarnas betyg på Alliansregeringens gåranden och låtanden under mandatperioden 2010-2014. Ekonomin klarar sig bra med ett medelbetyg klart på den positiva sidan (+0,91). Men på övriga områden var betyget negativt, sysselsättningen (-0,22), skolan- och utbildningen (-1,25) och, allra sämst, den sociala välfärden (-1,43).

Resultatbedömningar är givetvis starkt färgade av partianhängarskap och ideologiska orienteringar. Väljare som står till vänster och röstar på oppositionspartier ger regeringen avsevärt lägre betyg än väljare som står till höger och är Alliansväljare. Sysselsättningspolitiken är det område som den här gången orsakar störst polarisering när det gäller resultatbedömningar: De rödgrönrosa partiernas sympatisörer och Sverigedemokraternas sympatisörer uppfattar resultatet som övervägande dåliga medan Allianspartiernas sympatisörer uppfattar dem som övervägande positiva. På andra områden är skillnaderna inte lika stora 2014. Ekonomin bedöms mycket likartat – positiv utveckling – oavsett vänster-högerorientering eller partisympati. Intressant att notera är att även bland Allianssympatisörer uppfattas utvecklingen inom välfärd och utbildning vara nära nollpunkten eller på minussidan av vår elvagrada skalor. Jämförelsen med motsvarande analys från 2010 års val (Holmberg & Oscarsson 2013) är slående. Resultatutvärderingarna var klart sämre för Alliansen efter mandatperioden 2010-2014 än efter mandatperioden 2006-2010.

Det finns relativt stora skillnader i resultatbedömningar mellan olika grupper av väljare. På alla områden utom ett (den sociala välfärden) gör kvinnor mindre positiva bedömningar än män, allra mest på ekonomins område: Snittbetyget bland kvinnor är +0,66 och bland män +1,13. Resultat är en sak. Ansvarstillskrivning en annan. Politik i valtider är ofta ett spel om vem som kan sägas vara ansvarig för vad (*blame game*). Om utvecklingen är positiv vill regeringar få beröm. Om utvecklingen är negativ vill regeringar gärna peka ut någon annan skuldfaktor: konjunkturen, tidigare regeringar, oppositionen, globaliseringen, EU. När det gäller väl-

jarnas ansvarstillskrivning 2014 visar våra resultat att väljarna som helhet ställer Alliansregeringen som övervägande ansvariga (medeltal högre än 5) för utvecklingen inom i första hand social välfärd och skola/utbildning (medeltal 6,4), i andra hand den svenska ekonomin (5,6) och i tredje hand sysselsättningen (5,3).³

Dessa bedömningar är naturligt nog starkt färgade av ideologi och om man stödjer ett Alliansparti eller inte. Det är tydligt olika bedömningar av resultat och ansvar beroende på om väljarna stöder oppositionspartier eller regeringspartier. I teorin ska oppositionspartiets väljare ge uttryck för en mer negativ utvärdering av förord regeringspolitik samtidigt som de tillskriver sittande regering ett stort ansvar för de dåliga resultaten. Och i de fall då resultaten ändå upplevs som goda kommer oppositionspartiernas väljare tona ned betydelsen av regeringens insatser. Omvänt kommer regeringspartiernas väljare ha en ljusare bild av vad som hänt och låta regeringen få beröm för de goda resultaten. Är det så?

Eftersom resultaten är likartade för varje politikområde har vi byggt additiva index för väljarnas samlade bedömningar av resultat och ansvar för de fyra politikområden (se figur 9.4) Precis som förväntat är sambandet mellan resultatbedömningar och ansvarstillskrivande negativt bland rödgrönrosa väljare men positivt bland Alliansväljare.

Alliansväljarna hade 2014 en stark tendens att tillskriva sin regering ett stort ansvar för framgångar och ett mindre ansvar för motgångar. Bland oppositionspartiernas väljare finns en lika stark motsatt tendens, att tillskriva regeringen ett större ansvar för dåliga resultat och ett mindre ansvar för bra resultat.

Resultaten är väntade men ändå intressanta. De understryker att bedömningar av resultat och ansvarsutkrävande handlar om att göra politiska bedömningar. De är starkt färgade av ideologisk hemvist och filtrerade genom partisympatier och känslor av anhängarskap. Det är med andra ord fåfängt att tro att resultat och ansvar objektivt kan fastställas.

³ Korrelationerna mellan resultat och ansvarstillskrivning (r) bland samtliga väljare är följande: sysselsättningen (-.13), ekonomi (+.10), den sociala välfärden (-.51), skolan och utbildningen (-.28). En positiv korrelation betyder att goda resultatvärderingar tenderar att gå hand i hand med att väljare tillskriver regeringen ett större ansvar för politikområdet. En negativ korrelation betyder att goda resultatvärderingar går hand i hand med att väljare tillskriver regeringen ett litet ansvar för utvecklingen på området.

Tabell 9.5 Väljarnas resultatutvärdering av regeringens politik 2010–2014 på fyra olika områden (medelvärden)

	Syssel- sättning	Svensk ekonomi	Social välfärd	Skola och utbildning	Antal sva- rande
samtliga	-0,22	+0,91	-1,43	-1,25	522
kön					
man	-0,02	+1,13	-1,38	-1,14	269
kvinna	-0,43	+0,66	-1,49	-1,37	253
ålder					
18-22 år	-0,2	+0,4	-0,7	-0,8	20*
22-30 år	-0,2	+0,8	-1,8	-1,6	58
31-40 år	+0,2	+1,3	-1,7	-1,4	73
41-50 år	±0	+1,0	-1,5	-1,4	96
51-60 år	-0,4	+1,0	-1,4	-1,0	106
61-70 år	-0,6	+0,6	-1,8	-1,7	106
71-84 år	-0,1	+0,9	-0,4	-0,3	63
yrke					
industriarbetare	-1,1	±0	-1,8	-1,6	39
övriga arbetare	-0,7	+0,3	-1,7	-1,1	75
lägre tjänstemän	-0,3	+0,9	-1,5	-1,2	71
tjänstemän i mellanställning	-0,1	+0,8	-1,4	-1,0	120
högre tjänstemän och större företagare	+0,5	+1,8	-0,9	-1,1	121
småföretagare	-0,3	+0,7	-1,4	-1,9	45
studerande	-0,3	+0,9	-1,9	-1,6	42
ideologi					
klart till vänster	-2,3	-1,1	-3,2	-2,8	36
något till vänster	-1,3	+0,2	-2,6	-2,1	154
varken till vänster eller till höger	-0,3	+0,6	-1,3	-1,1	120
något till höger	+1,1	+2,0	-0,3	-0,5	186
klart till höger	+1,0	+1,2	+0,1	+0,4	16*
politisk kunskap					
låg kunskap	-0,9	-0,4	-1,0	-0,7	41
ganska låg kunskap	-0,5	+0,4	-1,8	-1,4	101
varken låg eller hög kunskap	-0,2	+1,0	-1,5	-1,5	255
hög kunskap	+0,4	+1,5	-1,0	-0,8	88
mycket hög kunskap	-0,3	+1,3	-1,4	-1,1	37
röstning i valet 2014					
Vänsterpartiet	-1,2	-0,0	-3,1	-2,4	38
Socialdemokraterna	-1,3	-0,1	-2,3	-1,8	154
Miljöpartiet	-0,2	+1,1	-1,7	-1,9	50
Centerpartiet	+1,2	+1,4	-0,3	-0,6	31
Folkpartiet	+0,8	+1,9	-0,4	-0,3	36
Kristdemokraterna	+1,3	+2,4	+0,1	+0,2	28*
Moderaterna	+1,5	+2,2	+0,2	-0,2	99
Sverigedemokraterna	-1,4	+0,4	-2,0	-1,3	34
Feministiskt Initiativ	-1,5	+0,4	-2,8	-2,1	23*

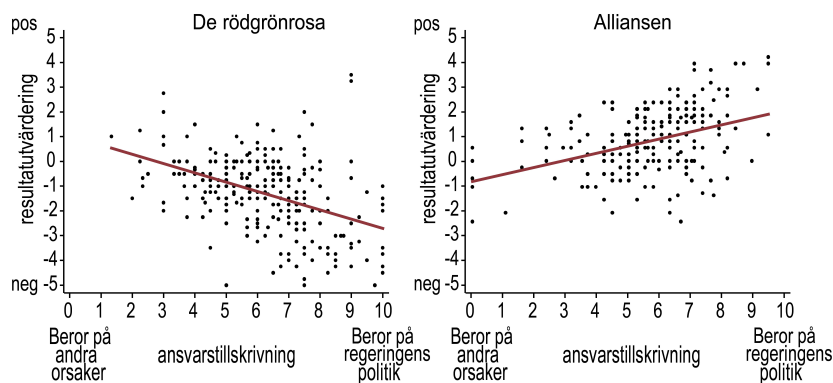
Kommentar: Resultaten är hämtade från 2014 års Valundersökning; förvalsintervjuerna. Frågan lyder: "Vad tycker du om utvecklingen inom följande områden om du jämför med läget vid tidpunkten för valet 2010? Du kan svara med hjälp av skalan på kortet". Skalan gick från -5 "mycket sämre" till +5 "mycket bättre" och hade ett mittenalternativ 0 "varken bättre eller sämre". *=färre än 30 personer.

Tabell 9.6 Väljarnas ansvarstillskrivande av regeringens politik 2010-2014 på fyra olika områden (medelvärden)

	Syssel- sättning	Svensk ekonomi	Social välfärd	Skola och utbildning	Antal sva- rande
samtliga	5,3	5,6	6,4	6,4	509
kön					
man	5,1	5,5	6,3	6,3	267
kvinna	5,6	5,8	6,5	6,5	243
ålder					
18-22 år	4,4	5,2	5,8	7,0	19*
22-30 år	5,4	5,5	7,3	6,9	58
31-40 år	5,6	5,9	6,6	6,5	72
41-50 år	5,6	5,8	6,5	6,7	94
51-60 år	5,4	5,7	6,5	6,3	104
61-70 år	5,2	5,5	6,2	6,1	101
71-84 år	5,1	5,5	5,8	5,6	62
yrke					
industriarbetare	4,9	5,2	6,5	6,8	37
övriga arbetare	5,7	5,7	6,3	6,1	74
lägre tjänstemän	5,6	5,8	6,6	6,4	67
tjänstemän i mellanställning	5,2	5,5	6,2	6,4	116
högre tjänstemän och större företagare	5,5	5,9	6,4	6,3	122
småföretagare	5,0	5,5	6,2	6,0	46
studerande	5,2	5,2	7,3	7,0	41
ideologi					
klart till vänster	6,9	6,6	8,1	7,6	35
något till vänster	5,6	5,4	7,3	7,1	149
varken till vänster eller till höger	4,8	5,1	5,9	6,1	114
något till höger	5,1	6,0	5,6	5,7	185
klart till höger	6,1	6,4	5,6	6,4	15
politisk kunskap					
låg kunskap	5,5	5,0	5,3	6,0	37
ganska låg kunskap	5,3	5,4	6,6	6,5	95
varken låg eller hög kunskap	5,3	5,7	6,5	6,5	254
hög kunskap	5,4	5,9	6,4	6,1	87
mycket hög kunskap	5,6	5,8	6,7	6,4	37
röstning i valet 2010					
Vänsterpartiet	5,8	5,3	7,9	7,4	37
Socialdemokraterna	5,5	5,5	7,0	6,8	147
Miljöpartiet	4,9	4,9	6,7	7,2	48
Centerpartiet	5,5	5,7	5,6	5,0	32
Folkpartiet	4,3	5,6	5,5	5,3	36
Kristdemokraterna	5,0	6,0	5,5	6,0	30
Moderaterna	5,3	5,9	5,5	5,4	98
Sverigedemokraterna	5,7	5,7	6,2	6,5	33
Feministiskt Initiativ	5,8	5,2	7,5	7,9	24*

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2014 års Valundersökning; förvalsintervjuerna. Frågan lyder: "I vilken utsträckning anser du att utvecklingen inom de olika områdena sedan tidpunkten för valet 2010 beror på regeringens politik eller på andra orsaker eller har du ingen uppfattning?". Skalan gick från 0 "beror helt och hållet på andra orsaker" till 10 "beror helt och hållet på regeringens politik". *=färre än 30 personer. Av de som svarat på frågan i de olika kategorierna representeras under rubriken "antal svarande" av medelvärdet.

Figur 9.4 Samlade resultatutvärderingar och ansvarstillskrivningar av regeringens politik 2010-2014 bland rödgrönrosa respektive alliansväljare (indexmätt)

Kommentar: Resultaten är hämtade från förvalsintervjuerna i 2014 års Valundersökning. Graferna visar två index baserade på de resultatutvärderingar (Cronbach's alpha = 0.83) och ansvarstillskrivningar (Cronbach's alpha = 0.70) för de fyra områden som presenterades tabell 9.5 och 9.6, samt figur 9.3. Prickarna i figuren representerar de individer som besvarat frågorna. Korrelationen mellan de två indexen bland rödgröna väljare (här räknas Feministiskt Initiativ väljare in) uppgår till $r=-.45$. Motsvarande korrelation bland Alliansens väljare är $r=+.41$. Antalet svarande i analysen uppgår till 565.

Precis som med andra politiska sakfrågor behöver resultat och ansvar debatteras flitigt under valrörelserna för att ge väljarna ett så bra beslutsunderlag som möjligt. Regering och opposition behöver få möjlighet och utrymme att kämpa om att övertyga väljarna om resultat och ansvar.

En samlad modell

Vi avslutar analysen med en multivariat test av betydelsen av ekonomiska bedömningar på valet av block i 2014 års riksdagsval. Tidigare sådana test (jfr Oscarsson & Holmberg 2008; 2013) har visat att effekten av retrospektiva ekonomiska bedömningar varit lätta att kontrollera bort i en ekonomisk-politisk multivariat analysmodell där väljarnas ideologiska orienteringar och politiska bedömningar av regeringens och oppositionens ekonomiska politik finns med.

Motsvarande analys är möjlig att genomföra på många olika sätt (Martinsson 2013) men vi har valt att genomföra den på samma sätt som tidigare. Blockval är beroende variabel. Vad vi skattar är sannolikheten att rösta på Alliansparti i 2014 års val (C, FP, KD och M). Vi börjar långt bak i en tänkt orsakstratt med ett antal grundläggande socio-ekonomiska variabler som vi vet är med och långsiktigt strukturerar svenskt väljarbeteende (yrke, ålder och utbildningsnivå). Därefter för vi in vänster-höger-

åsikter som vi vet spelar en mycket stor och varaktig roll för hur svenska väljare väljer parti. I ett tredje steg lägger vi till mer kortsiktigt verkande faktorer såsom bakåtblickande bedömningar av Sveriges och den egna ekonomin. I ett fjärde steg har vi också lagt in väljarnas politiska bedömningar av Moderaternas ekonomiska politik.

Effekten av väljarnas bakåtblickande bedömningar av svensk ekonomi är statistiskt signifikant i modell 3 (jfr Martinsson 2013). Det betyder att allt annat lika är sannolikheten att stödja Alliansen 32 procentenheter lägre bland väljare som bedömer ekonomin som sämre jämfört med de som bedömer ekonomin som bättre än för 12 månader sedan.

Tabell 9.7 Ekonomisk-politisk röstning. Stegvis test med hjälp av logistisk regression (förändring av predicerade sannolikheter)

	steg 1 socioekonomi	steg 2 vänster-höger	steg 3 ekon. bedömn.	steg 4 bedömn av reg. politik
kön	+0.11**	+0.17**	+0.15**	+0.05
yrkesgrupp	+0.35***	+0.23**	+0.23**	+0.18
åldersgrupp	+0.22**	+0.31***	+0.36***	+0.30**
utbildningsgrupp	-0.06	+0.03	-0.01	-0.04
vänster-högerideologi		+0.88***	+0.88***	+0.82***
Sveriges ekonomi bakåt			-0.32***	-0.19
egen ekonomi bakåt			-0.08	-0.07
Moderaternas ekonomiska politik				+0.63***
Antal svarspersoner	402	402	402	402
McFadden's pseudo R ²	.06	.38	.40	.51

Kommentar: Resultaten kommer från en serie logistiska regressioner med blockval 2010 som beroende variabel (V/S/MP=0, C/FP/KD/M=1). De oberoende variablerna är kodade på följande sätt: kön kvinna = 0, man = 1; yrkesgrupp arbetare = 0, tjänsteman/egenföretagare = 0,5, högre tjänsteman/företagare med anställda = 1; åldersgrupp 18-30 = 0, 31-64 = 0,5, 65-84 = 1; utbildningsgrupp låg = 0, medel = 0,5, hög = 1; vänster-högerideologi mätt via ett index byggt på åsiktsfrågor om offentliga kontra privata lösningar, offentligt = 0, mittposition = 0,5, privat = 1. Åsiktsfrågorna som ingår i indexet är sälja statliga företag och affärsverk, bedriva mer av sjukvården i privat regi och satsa på ett samhälle med mer privat företagssamhet och marknadsekonomi. Bedömningen av Sveriges ekonomi retrospektivt, förbättrats = 0, samma = 0,5, försämrats = 1; bedömning av egen ekonomi retrospektivt förbättrats = 0, samma = 0,5, försämrats = 1; bedömning av socialdemokratisk sysselsättningspolitik bra = 0, varken/eller = 0,5, dålig = 1; bedömning av socialdemokraternas ekonomiska politik bra = 0, varken/eller = 0,5, dålig = 1. Effektestimaten kan tolkas i termer av den ökning i procentenheter i röstning på Alliansen som varje maxförändring från 0 till 1 för de oberoende variablerna ger upphov till när alla andra oberoende variabler antar sina genomsnittliga värden.

Det är en stor effekt, som emellertid försvinner när vi i modell 4 kontrollerar för bedömningar av Moderaternas ekonomiska politik. Det betyder förstås bara att bedömningar av ekonomi och bedömningar av den förda politiken är väldigt närliggande fenomen. Tar man hänsyn till variationerna i väljarnas bedömningar av Moderaternas politik så har ekonomibedömningar dock inte längre någon kvarvarande självständig effekt. Även om M-politiken på området uppfattades positivt av väljarna var ekono-

min inte lika politiserad, hade inte samma effekter på valet av parti och kunde inte hjälpa Alliansen att behålla regeringsmakten. Det funkade 2010. Men 2014 var sakägarskapet i ekonomi inte lika värdefullt.

Räkna aldrig bort ekonomin

Analyserna i det här kapitlet har visat att väljarnas bedömningar av svensk ekonomi spelade en relativt undanskymd men inte obetydlig roll i 2014 års val. Sett historiskt har dock de två senaste riksdagsvalen varit ett litet uppsving för sambanden mellan ekonomibedömningar och regeringsstöd jämfört med tidigare.

Vi har ännu en gång kunnat bekräfta att väljares bedömningar av *den egna ekonomin* spelar en begränsad roll i ekonomiska förklaringsmodeller. Det är väljarnas bedömningar av den *nationella* ekonomin bakåt och framåt som ger ett förklaringsbidrag till partiets fram- och tillbakagångar. Men i normalfallet räcker inte det för att bli en utslagsgivande faktor i svenska val. Det krävs mer. Ekonomiska frågor måste högt upp på dagordningen och dessutom politiseras för att den ekonomiska röstningsmodellen ska hjälpa oss förstå varför val slutar som de gör. Så skedde 2010, men bara i begränsad utsträckning 2014 och nästan inte alls 2006. Alliansregeringen hade god hjälp av att det bråkades om tillståndet i ekonomin i samband med riksdagsvalet 2010. Göran Perssons regering hade vid valet 2006 inte samma hjälp av valrörelsedebatten trots att tillståndet i svensk ekonomi var utmärkt. Och Fredrik Reinfeldt hade föga draghjälp av ekonomin 2014. Effekten av ekonomisk röstning varierar stort från val till val.

Kapitel 10

Sakfrågeröstning

Frågar vi väljarna säger de att de åsiktsröstar mer. Andelen svars personer i Valundersökningarna som själva anger att de åsikts eller ideologiröstar är större idag än vid millennieskiftet och under 1990-talet. Dagens svenska väljare uppfattar sig mer som åsiktsröstare än som var fallet för femton-tjugo år sedan. Det är alltså vad väljarna själva säger och en sådan självuppfattning är naturligtvis inte oviktig. Bland annat därför att åsiktsröstning ur demokratiskt-normativ synvinkel ofta bedöms som någonting positivt. Politikens innehåll och färdriktning skall spela huvudrollen för väljarna på valdagen. I en representativ demokrati baserad på partier skall väljarna åsiktsrösta och stödja eller förkasta olika partiers framtidsprogram och/eller stödja eller ta avstånd ifrån vad olika partier har gjort tidigare på olika frågeområden. Sakpolitik och sakfrågor skall stå i centrum, gärna inbäddade i långsiktiga ideologier och grundläggande värderingar.

Åsiktsröstning är således normativt viktig. En central fråga blir om svenska väljares självbild om en ökad åsiktsröstning kan underbyggas med andra data. Och i så fall helst data som inte är av ett självbespeglande slag. Huvuduppgiften i detta kapitel är att söka efter sådana data inom ramen för Valundersökningarna och se hur svensk åsiktsröstning har förändrats utifrån mer ”objektiva” kriterier. Väljarnas subjektiva vittnesmål skall synas. Ett annat minst lika viktigt syfte med detta kapitel är att mer konkret undersöka i vilka sakfrågor som svenska väljare åsiktsröstar mest och vilka effekterna blev i valet 2014. Vi fokuserar på tre frågeställningar. Vilka – om några – sakfrågor gynnar de Rödgröna och Sverigedemokraterna i valet 2014 och vilka – om några – sakfrågor missgynnar Alliansen.

Ideologisk vänster-högerröstning

En gammal sanning som fortfarande gäller är att svenska väljare i mycket stor utsträckning vänster-högerröstar. Den traditionella vänster-högerdimensionen som strukturerat det svenska partisystemet och väljarnas röstande sedan åtminstone tullstriden på 1880-talet är i högsta grad relevant än idag. Sambandet mellan människors ideologiska åsikter på vänster-högterskalan och valet av parti har alltid varit mycket starkt i Sverige

och har förändrats mycket lite under de trettio år Valundersökningarna har genomfört jämförbara mätningar (Oscarsson 1998; Oscarsson & Holmberg 2013). Korrelationen mellan väljarnas placering av sig själva på en elvgradig vänster-högerskala och vilket parti de väljer har under perioden 1979-2010 varierat mellan som högst .77 1982 och som lägst .71 1991. I valen 2010 och 2014 är korrelationen i båda fallen .74 (eta). Den mycket starka kopplingen mellan vänster-högeråsikter och partival i Sverige gör att alla ideologiska opinionsförändringar på dimensionen kan få tydliga effekter på valresultaten. Blåser det högervindar gynnas Alliansen medan vänstervindar är bra för de Rödgröna.

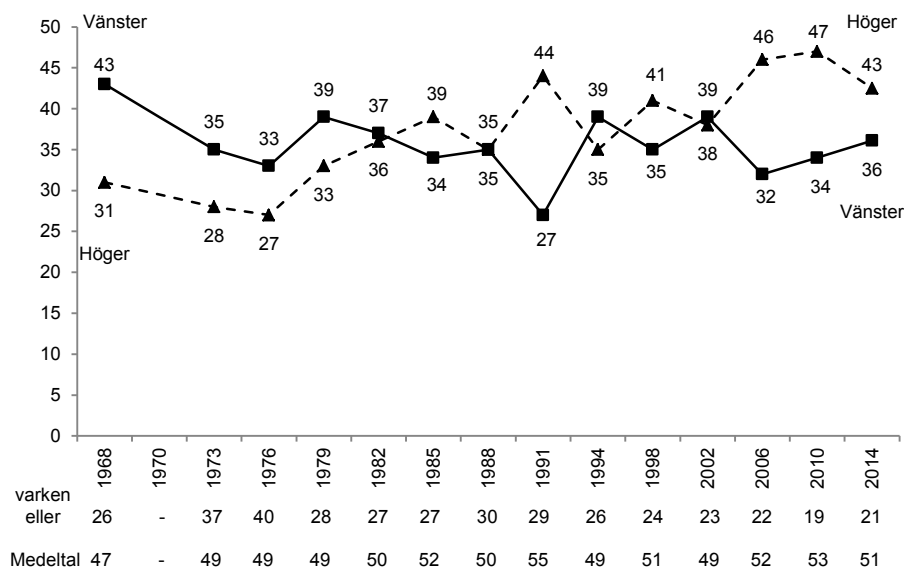
I figur 10.1 visas hur de ideologiska vindarna har blåst i Sverige sedan valet 1968 då den första mätningen genomfördes. Resultaten bygger på en intervjufråga där svarspersonerna ombeds att placera sig själva på en skala från 0 (långt till vänster) till 10 (långt till höger). I figuren särskiljer vi personer som placerar sig till vänster (0-4) respektive till höger (6-10). Separat under figuren redovisas val för val medeltalen på den elvgradiga skalan och andelen som placerar sig i mitten på varken vänster eller höger (5).

Högervinden slog rekord i samband med valet 2010. Andelen personer som ideologiskt uppfattar sig till höger har aldrig tidigare varit så hög i Sverige. Hela 47 procent av svarspersonerna i Valundersökningen 2010 placerade sig då till höger på vänster-högerskala. Det tidigare rekordet var 46 procent från valet 2006. Den ideologiska vänstersidan har ett klart svagare stöd. Endast 34 respektive 32 procent placerar sig till vänster i valen 2010 och 2006. I valet 2014 svänger väljaropinionen åter något till vänster. Andel personer som placerar sig till höger minskar till 43 procent samtidigt som andel vänsteridentifierade ökar till 36 procent. När den första mätningen gjordes 1968 var opinionsläget nästan exakt det omvända med en stor övervikt för den ideologiska vänstern med 43 procent mot endast 31 procent för andelen människor som uppfattade sig som höger. Då var den svenska opinionen lika vänstervriden som den är högervriden idag.

Vänstersidans övervikt höll i sig under 1970-talet för att först ersättas av en period med jämnare läge mellan de båda ideologiska lägren under 1980- och 1990-talen och därefter övergå i en klar dominans för högern i de tre senaste valen på 2000-talet. Sett över alla åren sedan 1968 kan en mycket tydlig ideologisk förskjutning noteras från vänster till höger. Mellan 1968 och 2014 har andelen svenskar som uppfattar sig som ideologiskt till vänster minskat från 43 till 36 procent samtidigt som andelen som identifierar sig som ideologiskt till höger har ökat från 31 till 43 procent. Den mycket påtagliga ideologiska högerförskjutningen syns

också mycket tydligt i valresultaten. När vänstervinden blåste i valet 1968 fick Vänsterpartiet och Socialdemokraterna tillsammans 53,1 procent av rösterna. Fyrtio år senare i valet 2014 när höger vågen svallar högt får de Rödgröna endast 43,6 procent tillsammans.¹

Figur 10.1 Svenska folket placerar sig på vänster-högerskalan 1968 – 2014 (procent)

Kommentar: Resultaten bygger på hur samtliga svarspersoner placerar sig på en elvgradig vänster-högerskala där 0 står för långt till vänster och 10 långt till höger. I figuren har värdena 0 – 4 benämnts *vänster*, 5 *varken/eller* och 6 – 10 *höger*. Medeltalen kan variera mellan 0 (vänster) och 100 (höger). De har multiplicerats med 10 för att undvika decimaler. Personer som ej besvarat frågan (mellan 3 – 10 procent genom åren) ingår inte i analysen.

Ett intressant resultat är också att andelen personer som placerar sig i mitten av vänster-högerskalan har minskat över tid. Endast 19 respektive 21 procent uppfattar sig som ”varken vänster eller höger” i valen 2010 och 2014 – de lägsta andelarna vi uppmätt i Valundersökningarna. Alla rykten om vänster-högerdimensionens död är alltså klart överdrivna. Fler svenskar än någonsin ser sig själva som antingen till vänster eller till höger i de senaste valen. Den gamla ideologiska vänster-högerkonflikten lever.

¹ Om vi därtill lägger Fls röstandel på 3,1 procent får vänstersidan sammanlagt 46,7 procent i riksdagsvalet 2014; en fortfarande klart lägre andel än de 53,1 procenten för V och S i valet 1968.

Alla politiska förståsigpåare som i dag, och genom alla år, förklarar vänster-högerdimensionen för passé, är fel ute.

Ser vi närmare på vad som händer i valet 2014 och hur det ideologiska opinionsläget ser ut i jämförelse med 2010 visar det sig att inget dramatiskt har hänt. Andelen svenskar som placerar sig till vänster ökar med 2 procentenhet från 34 till 36 procent. Samtidigt minskar andelen som placerar sig till höger något – från 47 till 43 procent (+4 procentenheter). Opinionsläget blir något mindre polariserat. Något färre tar ställning till höger eller till vänster och andelen som uppfattar sig i mitten ökar marginellt (+2 procentenheter).

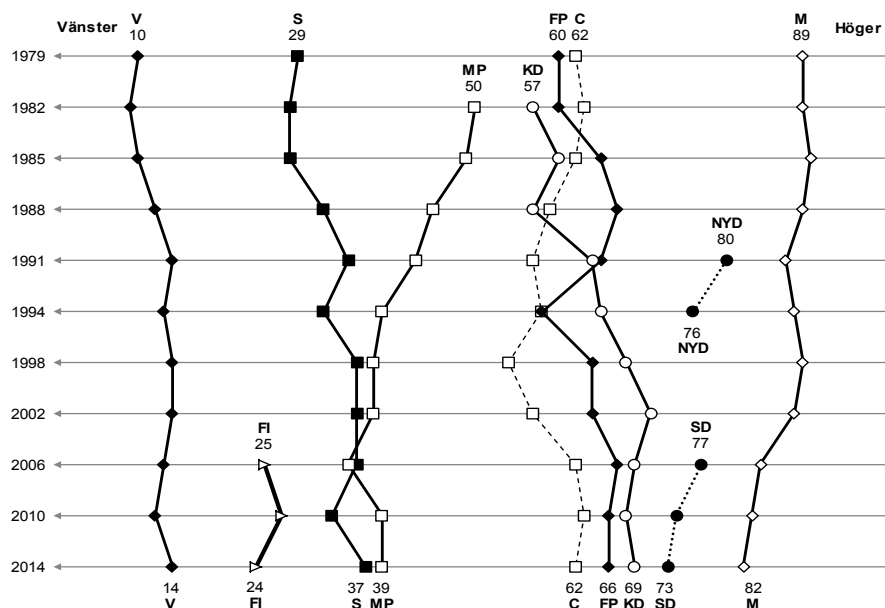
Partiernas ideologiska positioner i väljarnas ögon

Avståndet mellan Socialdemokratiska partiet och Moderaterna var större på 1970-talet när Valundersökningen började systematiskt mäta hur väljare uppfattar partiernas positioner på vänster-högerdimensionen. I de senaste valen 2010 och 2014 har avståndet mellan S och M blivit klart mindre i väljarnas ögon. På en vänster-högerskala mellan 0 (vänster) och 100 (höger) placerades Socialdemokraterna på medeltalet 29 i valet 1979 och Moderaterna på 89 – ett avstånd på 60 enheter. Sedan dess har både S och M enligt väljarna förskjutit sina positioner in mot mitten. Socialdemokraterna placeras i genomsnitt på 33 respektive 37 i de båda senaste valen medan Moderaterna hamnar på 83 respektive 82. Enligt väljarna har alltså Socialdemokraterna förflyttat sig 8 enheter åt höger mellan 1979 och 2014 samtidigt som Moderaterna gått 7 enheter åt vänster. Det ideologiska avståndet har minskat från 60 enheter 1979 till 50 enheter 2010 och till 45 enheter 2014. Polariseringsen mellan S och M har minskat mycket påtagligt (se figur 10.2).

Men samtidigt som denna minskning inträffar ökar enligt väljarnas uppfattning avstånden mellan några av partierna som befann sig mot mitten för trettiofem år sedan. Miljöpartiet som placerades exakt i mitten på 50 i valet 1982 har sedan dess förflyttat sig klar till vänster i väljarnas ögon – till 39 både 2010 och 2014. De borgerliga mittenpartierna har enligt väljarna gjort en motsatt resa från mitten ut åt höger. I valet 1982 placerades KD i snitt på 57, FP på 60 och C på 62. Två av partierna placeras något mer till höger 2014, tydligast för KD med 69, men också för FP med 66. Centerpartiet med 62 såväl 1979 som 2014 har inte i det längre perspektivet förskjutits till höger enligt väljarna. Dock om vi jämför med hur väljarna uppfattade C:s position i valen 1998 och 2002 (54 respektive 57) har partiet i de senaste valen kommit att uppfattas som klart mer höger.

Mittenpartiernas förändrade positioner innebär att i väljarnas ögon har MP närmare sig Socialdemokraterna och Vänsterpartiet samtidigt som KD, FP och C kommit närmare Moderaterna. Som väljarna ser det formerar sig partierna tydligare i två ideologiska block i valet 2006, 2010 och 2014 än som var fallet tidigare.

Figur 10.2 Väljarnas placeringar av partierna längs vänster-högerdimensionen 1979-2014 (medeltal)

Kommentar: Uppgifterna om partiernas genomsnittpositioner längs vänster-högerdimensionen är hämtade från svenska Valundersökningar 1979-2010. Intervjufrågan lyder: "Man brukar ju ibland tänka sig att partierna kan ordnas från vänster till höger efter politisk ställning. På det här kortet finns en skala. Jag skulle vilja att Du placerade de politiska partierna på skalan. Var någonstans skulle Du vilja placera [parti]". Skalan går från 0 "långt till vänster" till 10 "långt till höger" med mittenalternativet 5="varken till vänster eller till höger". Medeltalen har multiplicerats med 10. FI placerades snittmässigt på 25 2006 och 27 2010. PP placerades på 48 i snitt 2010.

Sverigedemokraterna uppfattas snittmässigt som ett högerparti av väljarna. Placeringen var 74 i valet 2010 och 73 2014. Bakom medeltalen döljer sig att 16 respektive 10 procent av svarspersonerna 2010 och 2014 uppfattar SD till vänster, 17 och 20 procent i mitten samt 67 och 70 procent till höger. Klara majoriteter bland svenska väljare ser alltså Sverigedemo-

kraterna som ett parti ideologiskt till höger; dock inte lika långt till höger som Moderaterna.²

Om SD uppfattas som ett i huvudsak högerparti av väljarna gäller det helt motsatta för Feministiskt Initiativ. I valet 2014 placeras FI i genomsnitt på positionen 24 på vänster-högerskalan, till höger om Vänsterpartiet men till vänster om Socialdemokraterna och Miljöpartiet; med andra ord klart inom det Rödgröna blocket.³ Sett med väljarnas ögon är det inte fel att tala om ett Rödgrönrosa block.

Väljarnas egna vänster-högerpositioner

Det ideologiska närmandet mellan Socialdemokraterna och Moderaterna återfinns inte alls på samma sätt bland partiernas egna väljare. Det genomsnittliga vänster-högeravståndet mellan S- och M-väljare är ungefär detsamma 2014 som det var 1979. Väljarnas egna självplaceringar på vänster-högerskalan var 34 och 73 för personer som stödde S respektive M 1979. I valet 2014 är motsvarande medeltal 37 och 71, alltså bra nära desamma. Socialdemokratiska och moderata väljare har kommit varandra något ideologiskt närmare under de senaste trettiofem åren, men inte särskilt mycket närmare. Den gamla polariseringen består i allt väsentligt.

Om de stora partiernas väljare inte snittmässigt förflyttat sig särskilt mycket på vänster-högerskalan gäller inte samma sak för de mindre partiernas väljare. Här kan vi tvärtom iaktta flera relativt tydliga förflyttningar. Vänsterpartiets väljare har blivit något mindre vänster (från 20 1979 till 25 2010 och 22 2014)) samtidigt som Miljöpartiets väljare blivit klart mer vänster (från 48 1982 till 40 2010). När det gäller de borgerliga mittenpartiernas väljare har de i alla tre fallen glidit åt höger – allra tydligast för KD-väljare (från 55 1979 till 68 2014), men också påtagligt för C-väljare (från 59 1979 till 66 2014) och FP-väljare (från 59 1979 till 65 2014).

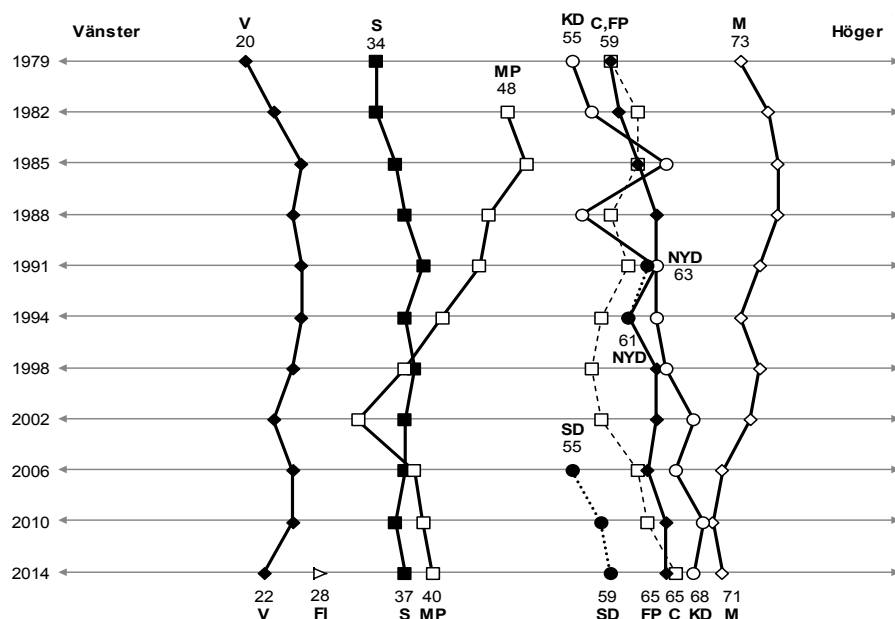
Sverigedemokraternas väljare befinner sig i genomsnitt något till höger om mitten på vänster-högerskalan. När SDs väljare får klassificera sig själva ideologiskt lutar det alltså mer åt höger än åt vänster. I valet 2014 är medeltalet 59, och därmed ideologiskt närmare allianspartiernas väljare än de Rödgrönas.⁴

² Hela 94 procent uppfattar M till höger i valet 2014, 4 procent i mitten och 2 procent till vänster.

³ FI placeras 2014 till vänster av 85 procent av de svarande, i mitten av 12 procent och till höger av 3 procent.

⁴ SD-väljare 2014 placerar sig själva ideologiskt på följande sätt: till höger 53 procent, i mitten 34 procent och till vänster 13 procent.

Figur 10.3 Genomsnittliga vänster-högerplaceringar för partiernas sympatisörer 1979-2014 (medeltal)

Kommentar: Genomsnittet för samtliga svarspersoner var 49 1979, 50 1982, 52 1985, 50 1988, 55 1991, 49 1994, 51 1998, 49 2002, 52 2006, 53 2010 och 51 2014. Medeltalet för Piratpartiets väljare var 59 i valet 2010.

Väljare som röstar på FI har däremot tydliga vänsterideologiska åsikter. Genomsnittligt har de åsiktsmässigt placerat sig kring 30 på vänster-högerskalan i de tre val de har ingått i mätningarna; på position 28 i valet 2014, strax till höger om V-väljare.⁵

Som framgår av figur 10.3 har vi idag två relativt sammanhållna block av väljare på vänster-högerdimensionen – de Rödgröna och Alliansen. Så såg det inte ut på 1970-talet. Då var de ideologiska åsiktsavstånden klart större inom dåtidens två block – socialisterna respektive de borgerliga. Om vi ideologiskt utifrån väljarnas åsikter infogar FI och SD i två-blocksuppdelningen hamnar FI-väljare tydligt bland de Rödgröna medan SD-väljare ligger närmast de Borgerliga/Alliansen.

⁵ Bland FIs väljare 2014 placerar sig 83 procent till vänster, 12 procent i mitten och 5 procent till höger.

Sakfrågeåsikter

Sambandet mellan väljarnas subjektiva vänster-högerplacering och valet av parti har som framgått alltid varit mycket starkt i Sverige och har förändrats mycket lite. Men om vi närstuderar vår mätserie tillbaka till 1979 visar det sig att vissa smärre förändringar kan iakttas. Korrelationen (η) mellan den ideologiska självplaceringen och partivalet var som högst 1979 och 1982 med η -värden på .75 respektive .77. Därefter minskade sambandet till .74 1985, .73 1988 och till det lägsta värdet .71 i valet 1991. Nedgången bröts sedan i valet 1994 när den ideologiska åsiktsröstningen ånyo började öka något – till en korrelation på .72 1994, .75 1998, .72 2002 och .74 både i valet 2010 och 2014. Den ideologiska vänster-högerröstningen i Sverige var enligt dessa resultat som högst åren 1979-82, minskade sedan fram till början av 1990-talet för att sedan åter förstärkas med början i valet 1998. Under 2000-talet har ökningen i ideologiröstningen inte fortsatt, men den har heller inte försvagats. Den ha förblivit på en stabilt hög nivå.

Frågan är om vi kan observera ett motsvarande mönster i åsiktsröstningen när vi mer konkret ser på sambandet mellan väljarnas olika sakfrågeåsikter och hur de röstar. Två frågeställningar står i fokus. En som gäller utvecklingen över tid. Var sambandet mellan åsikter och partival i Sverige starkast åren kring 1980 för att sedan först minska och sedan ånyo börja gå upp något igen? Den andra frågeställningen gäller om den starka kopplingen mellan vänster-höger och röstning också återfinns när vi studerar sambandet mellan väljares mer konkreta sakfrågeåsikter och val av parti. En tredje extrafråga som mer specifikt gäller 2014 års val är vilka sakfrågeåsikter de olika partiernas väljare har, och hur mycket olika väljargrupper skiljer sig åt åsiktsmässigt. Vad tycker S-väljare jämfört med M-väljare? Och vilka åsikter har Sverigedemokraternas och Feministiskt Initiativs väljare?

Vi börjar analysen med att i rangordnad form se på hur starka sambanden är mellan väljarnas åsikter i ett trettiotal sakfrågor och ett tiotal mer ideologiska frågor om olika framtida samhällen (se tabell 10.1 och 10.2). Det sambandsmått som används är som tidigare η med 1.00 som maxvärde och .00 som minvärde. I de båda tabellerna redovisas också vad olika partiers väljare har för åsikter i de olika sakfrågorna. Dessutom visar resultaten för fullständighetens skull även vad icke-röstare och samtliga svarande har för åsikter.

Starkast samband med valet av parti återfinns mycket tydligt för två sakfrågor med klassisk vänster-högerkaraktär. Det gäller en fråga om utförsäljning av statliga företag (privatisering) och en fråga om inställning till marknadsekonomi. I båda fallen med η -värden över .50. Om vi ser

på de sju sakfrågor som därefter uppvisar de allra starkaste samband mellan väljarnas åsikter och hur de röstar ($\eta = .48$ eller större) visar det sig att fem är traditionella vänster-högerfrågor som har att göra med offentligt kontra privat, skatter och välfärdsstatens bidrag. De handlar om skatteavdrag för hushållsnära tjänster, om mer privat sjukvård, om omfattningen på sociala bidrag, om höjd A-kassa, och om höjd skatt. Men två av frågorna med en stark koppling till partivalet 2014 är inte klassiska vänster-högerfrågor, även om de har ett tydligt åsiktssamband med vänster-högerdimensionen. De frågorna är kärnkraftsfrågan och frågan om att ta emot färre flyktingar.⁶

Ytterligare tre klassiska vänster-högerfrågor har också mycket starka åsiktssamband med röstningen 2014 även om η -värdena hamnar under .48. Det gäller frågan om allmänt sänkta skatter ($\eta = .45$), frågan om en minskning av sociala bidrag ($\eta = .47$) och frågan om att minska den offentliga sektorn ($\eta = .44$).

I alla dessa tio traditionella vänster-högerfrågor återfinns ett tydligt blockmönster i väljarnas åsikter med stora åsiktsskillnader mellan rödgröna och borgerliga väljare. Alliansväljare jämfört med rödgröna väljare är mer positiva till marknadsekonomi, till utförsäljning av statliga företag, till mer privat sjukvård, till skatteavdrag för hushållsnära tjänster, till minskade sociala bidrag, till sänkta skatter, till en minskad offentlig sektor och mer negativa till höjd A-kassa och höjd bensinskatt.

⁶ Partiväljarnas medeltalsåsikter i båda frågorna rangordnas enligt resultaten i tabell 10. 1 mycket likt en traditionell vänster-högerordning. I kärnkraftsfrågan är FI-väljare minst positiva med 13 procent, följda av MP-väljare 14, V 15, S 37, C 39, KD 56, SD 56, FP 60 och M 68. Korrelationen mellan kärnkraftsåsikten och väljarnas subjektiva vänster-högerpositionering är .36 (vänster mer negativ till kärnkraft). Motsvarande rangordning av partiernas väljare i flyktingfrågan är: mest negativ till att ta emot färre flyktingar är FI-väljare med 4 procent, följda av MP-väljare 8, FP 19, V 23, C 30, S 31, KD 32, M 37 och SD 91. Korrelationen mellan åsikten i flyktingfrågan och den subjektiva vänster-högerplaceringen är .20 (vänster mer positiv till flyktingmottagning). Som synes är kärnkraftsfrågan något klarare kopplad till vänster-högerkonflikten jämfört med flyktingfrågan. Men båda frågorna har ett tydligt åsiktssamband med vänster-högerdimensionen.

Tabell 10.1 Sambandet mellan sakfrågeåsiikt och partival 2014 (procent och eta)

Sakfrågeåsiikt	Andel mycket eller ganska bra förslag											Samband åsiikt och partival (eta)
	Parti i riksdagsvalet, 2014											
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	K	O	
Sälja statliga företag och affärsverk till privata köpare	0	4	0	26	13	25	30	12	5	21	13	.52
Ta emot färre flyktingar i Sverige	23	31	8	30	19	32	37	91	4	45	33	.50
Avskaffa skatteavdraget för hushållsnära tjänster	42	24	18	2	2	8	2	20	44	14	17	.49
Det har gått så långt med de sociala reformerna i det här landet att staten i fortsättningen hellre borde minska än öka bidrag och stöd till medborgarna (procent instämmer)	10	20	16	43	35	39	65	63	8	28	34	.49
Höja skatten på bensin	42	15	64	17	18	13	10	9	63	7	21	.49
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	3	8	3	29	22	39	40	17	3	4	19	.48
I huvudsak för eller emot kärnkraft som energikälla (procent för)	15	37	14	39	60	56	68	56	13	41	42	.48
Höja a-kassan	86	79	60	36	45	36	28	62	72	50	57	.48
Införa sex timmars arbetsdag för alla förvärvsarbetande	82	53	55	25	17	23	23	33	80	38	43	.46
Minska de sociala bidragen	4	6	4	17	8	19	35	32	2	20	15	.47
Sänka skatterna	9	18	10	30	31	26	45	36	0	32	26	.45
Minska den offentliga sektorn	4	10	3	31	22	27	35	26	3	7	18	.44
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	75	45	88	54	39	39	31	36	90	43	49	.44
Minska inkomstskatterna i samhället	96	84	84	54	59	57	47	65	98	72	71	.44
Sverige bör söka medlemskap i NATO	6	27	13	34	59	43	45	53	8	33	32	.43
Höja restaurangmomsen	38	29	17	5	3	10	7	13	46	17	19	.43
Ingen vinstutdelning i vård, omsorg och skola	89	75	79	42	31	41	39	64	84	59	61	.42
Behålla avdrag för läshjälp	10	29	23	38	58	47	55	36	19	80	38	.40
Kommunerna skall kunna sätta stopp för etablering av nya friskolor	86	71	66	34	33	40	35	63	70	50	56	.40
Införa mycket hårdare fängelsestraff för brottslingar	27	59	29	41	48	47	64	84	18	71	54	.39
Förbjuda all svensk vapenexport	73	43	58	40	26	29	23	34	82	29	41	.38
Minska försvarsutgifterna	40	20	37	19	13	8	15	11	62	11	22	.38
Sverige bör utträda ur EU	47	2	15	10	5	2	14	50	10	18	20	.37
Reservera en större del av föräldraledigheten till papporna	55	45	58	27	43	16	22	17	77	55	38	.37
Inställning till EU (procent positiv)	28	40	59	55	79	59	56	21	47	43	46	.36

Forts. tabell 10.1

Sakfrågeåsiikt	Andel mycket eller ganska bra förslag											Samband åsiikt och parival (eta)
	Parti i riksdagsvalet 2014											
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	Ökade företare	Ökade skatt- liga	
De ledande i bankerna och industrin får alldeles för mycket inflytande om inte samhället har möjlighet att kontrollera det privata näringslivet (procent instämmer)	94	89	89	68	66	76	61	86	90	75	80	.35
Införa könskvotering till höga chefsbefattningar i stat och kommun	38	25	37	16	27	18	12	15	66	43	25	.34
Minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna	4	8	3	5	5	8	8	29	2	18	8	.31
Öka arbetskraftsinvandringen till Sverige	37	28	49	43	55	47	40	16	66	7	36	.30
Begränsa rätten till fri abort	3	11	4	8	0	13	4	11	0	15	8	.23
Sverige bör införa euro som valuta	9	12	8	3	17	13	17	8	5	10	12	.19
Personvalsinslaget bör ökas ytterligare i kommande riksdagsval	5	4	10	11	10	11	12	12	5	12	8	.19
Sverige bör arbeta för ökad frihandel i hela världen	55	66	66	68	74	87	75	49	56	61	67	.19
Flytta statliga myndigheter från Stockholm till andra delar av landet	64	66	57	76	52	63	68	73	68	75	65	.10

Kommentar: De flesta sakfrågorna har fem svarsalternativ: mycket eller ganska bra förslag, varken eller och ganska eller mycket dåligt förslag. Resultaten visar andelen personer som svarat mycket eller ganska bra förslag. Procenten har beräknats bland dem som angivit ett av de fem svarsalternativen. Några sakfrågor har andra svarsalternativ och i de fallen har procenten beräknats bland dem som valt något av de explicita svarsalternativen, inklusive i några fall "ingen uppfattning". Nio riksdagspartier ingår i eta-beräkningarna. Eta kan variera mellan .00 (Inget samband) och 1.00 (maxsamband).

Tabell 10.2 Sambandet mellan åsikter om olika ideologiskt färgade framtidssamhällen och valet av parti 2014 (procent och eta)

Framtidssamhälle – satsa på ett samhälle...	Andel bra förslag											samband åsiikt och partival (eta)
	Parti i riksdagsvalet 2014											
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	Ö	S	
... med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi	15	24	28	76	70	69	79	47	20	50	47	.57
... ett mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot människor från andra länder med andra religioner och levnadssätt	89	72	89	71	71	69	64	16	95	54	69	.46
... som slår vakt om traditionellt svenska värden	25	44	15	38	32	53	45	87	2	48	41	.45
... med mer solidaritet och jämlikhet	100	93	97	80	79	84	68	67	95	93	84	.45
... med mer lag och ordning	50	64	33	56	68	69	73	89	20	69	62	.42
... som stärker familjens ställning	39	57	31	64	47	82	65	84	15	67	57	.40
... ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	82	42	76	55	43	33	30	26	80	43	47	.38
... med mer internationell inriktning och mindre av gränser mellan folk och länder	73	55	80	66	81	55	60	20	93	61	61	.38
... där homo-, bi- och transsexuella rättigheter stärks	90	70	91	78	79	57	69	49	95	68	73	.37
... där kristna värden spelar större roll	8	10	5	24	19	57	17	29	2	14	17	.34
... med mer jämställdhet mellan män och kvinnor	94	93	97	88	90	84	85	77	100	86	90	.28
... där makt omfördelas från gruppen män till gruppen kvinnor	54	43	55	42	43	33	36	28	75	44	43	.22
... som i högre utsträckning värnar om den personliga integriteten	47	64	67	69	71	59	65	68	64	79	64	.06

Kommentar: Svarsskalan för satsa samhällefrågorna varierar mellan 0 (dåligt förslag) och 10 (bra förslag). Svar mellan 6 – 10 har definierats som bra förslag i tabellen. Eta-analysen har genomförts på samma sätt som i tabell 10.1.

Sverigedemokraternas väljare befinner sig i dessa centrala vänster-högerfrågor åsiktsmässigt mellan blockens väljare; inte så långt till höger som Alliansens väljare men heller inte så långt till vänster som de Rödgrönas väljare. På fem områden ligger SD-väljare närmast S-väljare: utför-säljning av statliga företag, privat sjukvård, höjd A-kassa, avskaffa skatteavdrag för hushållsnära tjänster och inställning till marknadsekonomi. Fem andra sakfrågor uppvisar det motsatta mönstret med SD-väljare åsiktsmässigt närmare M-väljare: sänkta skatter, höjd bensinskatt, offentliga sektorns storlek och två frågor om att sociala bidrag hellre borde minska än öka. Sverigedemokraternas väljare är alltså inte åsiktsmässigt långt ut på högerkanten i vänster-högerfrågor. De tenderar istället att befinna sig mellan de Rödgrönas och Alliansens väljare.

Det är på andra sakområden än vänster-högerfrågor som Sverigedemokraternas väljare åsiktsmässigt skiljer ut sig mest från övriga partiers väljare. Om vi jämför SD-väljares åsikter med samtliga väljares åsikter i tabell 10.1 och 10.2 är det följande sex frågor som uppvisar störst åsiktskillnader: SD-väljare vill ta emot färre flyktingar i Sverige (91 procent mot 33 procent bland samtliga svarande, skillnad=58 procentenheter), satsa mindre på ett mångkulturellt samhälle (skillnad 53), satsa mer på ett samhälle som slår vakt om traditionellt svenska värden (skillnad 46), satsa mindre på ett samhälle med mer internationell inriktning (skillnad 41), vill lämna EU (skillnad 32) och införa hårdare fängelsestraff (skillnad 30). Vi känner igen områdena från tidigare studier. Sverigedemokrater särskiljer sig mest när det gäller flykting/invandrings-politik, nationalism och mångkulturalism/internationalism, men också när det gäller frågor om lag och ordning och EU. Sverigedemokrater tenderar att sätta Sverige först. De är nationalistiska.

Bland rödgrönarosa väljare är oftast de mindre partiernas väljare åsiktsmässigt till vänster om S-väljare. För Miljöpartiets väljare gäller det i sju av de tio starkaste vänster-högerfrågorna, för FI-väljare i åtta av frågorna och för V-väljare i alla tio frågorna. Det betyder att det är socialdemokratiska väljare som oftast befinner sig åsiktsmässigt närmast Alliansens positioner i centrala vänster-högerfrågor. Bland alliansväljare är mönstret mycket likartat i den meningen att de mindre allianspartiernas väljare nästan utan undantag befinner sig åsiktsmässigt till vänster om Moderaternas väljare. Det gäller för C- och FP-väljare i nio av de tio starkaste vänster-högerfrågorna, och för KD-väljare i alla tio frågorna. Längst till vänster bland allianspartierna tenderar FP-väljare vara (i sju av frågorna), följda av KD-väljare (i tre av frågorna). Centerpartiets väljare är inte mest till vänster i någon av frågorna. Åsiktsmässigt i de centrala vänster-högerfrågorna är det alltså FP-väljare som ligger närmast de Röd-

grönas ståndpunkter. Och på ett motsvarande sätt bland de rödgröna partierna är det S-väljare som befinner sig närmast Alliansens positioner i viktiga vänster-högerfrågor.

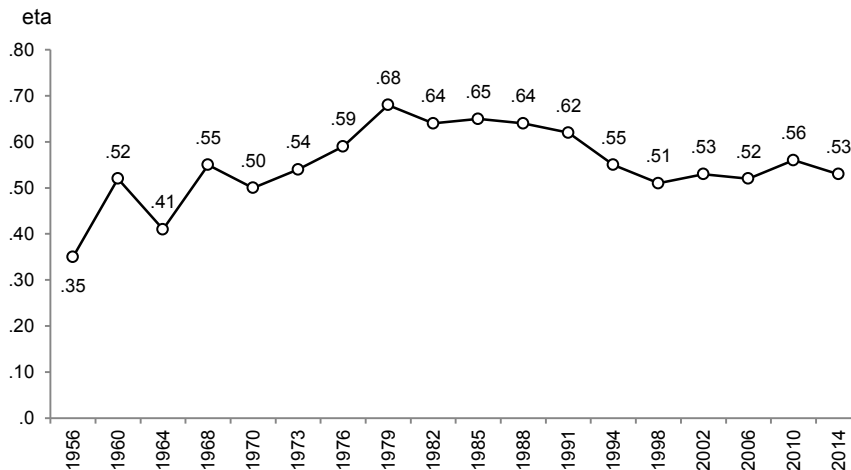
Tendens att åsiktsrösta har ökat något i valet 2014 jämfört med 2010. Av sammanlagt trettiosex jämförbara sakfrågor i tabellerna 10.1 och 10.2 uppvisar en klar majoritet (tjugosju) ett högre eta-värde för sambandet mellan åsikt och parti i valet 2014 än i valet 2010. Mest märks förstärkningen i frågor som har att göra med invandring, mångkulturalism, nationalism, lag/ordning, homosexuellas rättigheter och försvarsfrågan där Sverigedemokrater intar åsiktsmässiga flankpositioner. När det gäller några av de tunga vänster-högerfrågorna kan en svag motsatt tendens iakttas. Åsiktsröstningen minskar något. Det gäller exempelvis frågan om att sälja statliga företag, avskaffa skatteavdragen för hushållsnära tjänster (RUT), sänka skatterna och bedriva mer av sjukvård i privat regi. En liknande nedgång i åsiktsröstningen kan också noteras för frågan om att införa euro som valuta i Sverige.

När det gäller minskningen i åsiktsröstning i några av de centrala vänster-högerfrågorna beror den till stor del på att M-väljare gått åsiktsmässigt till vänster mellan 2010 och 2014. Det gäller frågan om att sälja ut statliga företag (M-väljare mindre positiva 2014 jämfört med 2010), bedriva privat sjukvård (M-väljare även här mindre positiva 2014 än 2010) och att sänka skatterna (M-väljare mindre angelägna 2014 än 2010). I frågan om RUT är det däremot främst S-väljare – som genom att gå åt höger och bli mindre negativ till skatteavdrag – som ligger bakom den minskande åsiktsröstningen. Nedgången i åsiktsröstningen i euro-frågan har främst och göra med att Alliansens väljare blir mindre entusiastiska för en gemensam valuta och därmed närmar sig de rödgröna väljarnas sedan tidigare mer negativa åsikter. Alla väljare blir mindre positiva till euro, men mest förändras åsikterna bland borgerliga väljare.

Vi kan se svenska väljares tendens att åsiktsrösta i ett längre perspektiv om vi konstruerar ett sammanhållet åsiktsröstningsmått för varje val. Ett sätt att göra det på är att beräkna genomsnittliga eta för de tre sakfrågor som i varje Valundersökning uppvisar starkast samband med valet av parti. Gör vi så kan vi skapa ett mått som går ända tillbaka till valet 1956. De frågor som kommer att ingå i måttet är inte desamma genom åren, men de är de frågor som vid varje tidpunkt uppvisar de starkaste korrelationerna mellan åsikt och partival. Det visar sig att alla sakfrågor

som kommer med i måttet i alla val är vänster-högerfrågor.⁷ Det betyder att vi i praktiken skapat ett tidsseriemått för graden av samband mellan vänster-högeråsikt och röstning i Sverige. Resultatet återges i figur 10.4.

Figur 10.4 Åsiktsröstning 1956-2014. Samband mellan vänster-högerrelaterade sakfrågeåsikter och partival (eta)

Kommentar: Resultaten är genomsnittliga eta-värden hämtade från variansanalyser där partival är oberoende variabler (5-8 partier) och de högst korrelerade åsiktsfrågorna är beroende variabel. I samtliga fall är det fråga om vänster-högerrelaterade frågor. De åsiktsfrågor som använts i analysen är inte desamma vid varje tidpunkt. Urvalet av studerade åsiktsfrågor var mer begränsat i början av mätperioden (valen 1956-64) än senare.

Åsiktsröstningen har gått upp bland svenska väljare. Åtminstone sett i ett längre perspektiv tillbaka till 1950- och 1960-talen. Kopplingen mellan vad människor tycker i olika sakfrågor och hur de röstar är starkare idag

⁷ De tre frågorna 2014 är Satsa på ett samhälle med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi (eta=.57), Sälja statlig företag till privata köpare (.52) och Ta emot färre flyktingar i Sverige (.50). Flyktingfrågan är ingen klassisk vänster-högerfråga. Den kan ersättas med någon mer typiska vänster-högerfråga som uppvisar ett eta på samma storleksnivå (t ex RUT-frågan (.49) eller frågan om att hellre Minska än öka bidrag och stöd till medborgarna (.49). En dylik substitution skulle inte förändra indexvärdet på åsiktsröstningsmättet. Det blir 53 i båda fallen.

än för femtio-sextio år sedan.⁸ Men åsiktsröstningen är inte som allra starkast på 2000-talet, även om den ökat något i de två senaste valen.

Rekord i åsiktsröstning hade vi för trettio år sedan i valen 1979-1988. Då diskuterades fortfarande socialisering av banker och näringsliv, löntagarfonder var en mycket omstridd fråga och kärnkraftsfrågan var het. När sedan socialiseringsfrågan dog och fondstriden avmattades minskade vänster-höger motsättningarna i Sverige och åsiktsröstningen började sjunka tillbaka. I valen 1991 till 1998 ser vi en minskande åsiktsröstning i Sverige. Det är först i valet 2010 som graden av vänster-högerröstning går upp något igen bland svenska väljare. En uppgång som dock visar sig ha varit tillfällig. I valet 2014 går åsiktsröstningen i vänster-högerfrågor ånyo ned något igen.

Sett över de senaste tjugo åren visar resultaten på en i huvudsak stabil nivå på åsiktsröstningen i vänster-högerfrågor. I valen från 1994 till 2014 har sambandet mellan väljarnas vänster-högeråsikter och valet av parti hållit sig kring indexvärdet 51 till 57, med ett värde på 53 i valet 2014.

Väljarna som i Valundersökningen vittnar om mer åsiktsröstning i de senaste valen har dock inte fel. Graden av åsiktsröstning i Sverige har ökat 2014 om vi ser till alla olika slag av sakfrågor, inte minst i frågor där Sverigedemokraterna profilerar sig. Svensk åsiktsröstning domineras fortfarande av vänster-högerfrågor, dock inte lika tydligt 2014 som 2010. Det är uppenbart att vänster-högerdimensionen har fått konkurrens av andra konfliktområden.

Nio åsiktsdimensioner

Något över fyrtio olika sakfrågor som i tabellerna 10.1 och 10.2 är mycket att ta ställning till. Men som tur är inte frågorna totalt oberoende av varandra. Många av dem hänger ihop innehållsligt – de handlar om samma saker – och många av dem hänger dessutom ihop åsiktsmässigt när väljarna tar ställning. Det finns underliggande åsiktsdimensioner som är med och strukturerar väljarnas ställningstaganden i de olika frågorna. Det gör att vi kan reducera antalet unika uppfattningar från cirka fyrtio sakfrågeåsikter till nio åsiktsdimensioner. Dessa nio dimensioner mäter inte bara innehållsligt olika saker. I de flesta fall mäter de också förhål-

⁸ Resultaten för de tidiga valen, framförallt valen 1956-1964, bygger på ett begränsat antal undersökta sakfrågor. Estimaten är empiriskt bättre underbyggda i de mer sentida Valundersökningarna från 1973 och framåt. Om vi inte tar med de s.k. satsa samhällsfrågorna i analysen fr.o.m. 1982, då de kom med i Valundersökningen, blir resultaten i figur 10.4: 1982 .59, 1985 .60, 1988 .63, 1991 .59, 1994 .50, 1998 .48, 2002 .49, 2006 .50, 2010 .55 och 2014 .50. Slut-satserna förändras i huvudsak inte, men blir något mer nyanserade.

landevis orelaterade attityder bland de många människorna. De statistiska sambanden mellan de olika åsiktsdimensionerna är i många fall modesta eller mycket svaga.

Om vi begränsar oss till de åtta dimensioner som inte har någon mätmässig överlappning överstiger endast tre av totalt tjugoåtta åsiktskorrelationer mellan dimensionerna .35 och bara en har ett riktigt högt värde över .50.⁹ Starkast koppling finns mellan en dimension som gäller inställning till nationalism/globalisering och en som mäter åsikter om flyktingmottagning. Människor som är nationalistiska och negativa till globalisering tenderar också att vara mer negativa till en generös flyktingmottagning (.67). Näst starkast hänger en dimension som mäter inställning till offentlig sektor kontra marknadslösningar samman med en annan dimension som gäller attityd till sociala bidrag och välfärdssatsningar. Korrelationen är här .41. Vi kan tala om två varianter av vänster-högerkonflikten.¹⁰ Den ena med fokus på offentliga lösningar eller privata, eller som man sa förr – staten mot kapitalet. Den andra gäller graden av jämlikhet och omfattningen av välfärdsstaten.

Två ytterligare halvstarka samband mellan olika dimensioner är de mellan flyktingdimensionen och dimensionen för sociala välfärdsatsningar respektive mellan flyktingdimensionen och miljödimensionen. Människor som är negativa till en generös flyktingmottagning tenderar samtidigt att vara negativa till generösa välfärdsatsningar och negativa till gröna satsningar. Ett liknande sambandsmönster finner vi för kopplingen mellan flyktingdimensionen och EU-dimensionen. Skepticism när det gäller flyktingmottagning går hand i hand med skepticism mot EU. En pandang till detta samband är det halvstarka kopplingen mellan EU-dimensionen och nationalism/globaliseringsdimensionen. En positiv inställning till EU ten-

⁹ En dimension som mäter grad av tolerans-traditionalism mäts med tre åsiktsindikatorer bland vilka en också ingår i dimensionen för nationalism-globalisering och en ingår i flyktingdimensionen. Se vidare not 12. I internationell litteratur kallas ibland dimensionen för den libertarianskt-auktoritära. Skiljelinjen går mellan det libertarianska som står för autonoma/självständiga individvärderingar och en hög grad av tolerans för alternativa kulturer och livsstilar, och det auktoritära som representeras av mer konformism, nationalism och auktoritetstro (Flanagan and Lee 2003, Kriesi 2010, Oscarsson 2015).

¹⁰ Korrelationen mellan offentlig-privatdimensionen och den subjektiva vänster-högerdimensionen är .63. Motsvarande korrelation för välfärdsdimensionen är .51. Bland övriga åsiktsdimensioner är korrelationen följande med väljarnas självplacering på vänster-högerskalan: Miljödimensionen .35, EU-dimensionen .19, moraldimensionen .20, jämställdhetsdimensionen .24, flyktingdimensionen .23, nationalism/globaliseringsdimensionen .19 och tolerans/traditionalismdimensionen .27.

derar att gå samman med en positiv åsikt om globalisering respektive en negativ inställning till nationalism.¹¹

Resterande två åsiktsdimensioner är inte starkt förknippade med varandra och med endast svagare kopplade till någon av de sex nämnda dimensionerna. Dessa två dimensioner gäller jämställdhet och religion/moral.¹² Jämställdhetsdimensionen har dock ett visst samband med miljödimensionen. En feministisk åskådning rymmer också gröna inslag. Moraldimensionen har på ett motsvarande sätt en viss åsiktskoppling till nationalism/globaliseringsdimensionen. Moralliberalism tenderar att gå samman med en positiv syn på internationalisering och en mer ljummen syn på nationalism.¹³

Den nionde dimensionen – tolerans-tradition – kallas ibland i internationell forskning för den libertarianskt-auktoritära dimensionen med tolerans för främmande kulturer och livsstilar som en åsiktspol mot nationalism och nationalism på andra sidan. Dimensionen har starka åsiktsamband med flykting- respektive globaliseringsdimensionerna; i vårt fall till en del orsakat av att vi mätmässigt konstruerat dimensionerna med delvis sammanfallande åsiktsindikatorer. Men det förväntade mönstret finns där. Tolerans hänger tydligt samman med en mer positiv inställning till både flyktingmottagande och till globalisering. Därutöver har tolerans/tradition-dimensionen korrelationssamband på .30-.35-nivån med välfärds-, miljö-, moral- och jämställdhetsdimensionerna. Människor med en mer tolerant inställning till andras kulturer och livsstilar tenderar att vara mer kulturliberala – och mer än genomsnittet för välfärdssamhället, för grön politik och för jämställdhet. Dock är sambandet mellan väljarnas åsikter på tolerans/tradition-dimensionen och deras ställningstagande på

¹¹ Flyktingdimensionens korrelation med välfärdsdimensionen är .38 och med miljödimensionen .35. Med EU-dimensionen korrelerar flyktingdimensionen på nivån .34. Korrelationen mellan EU-dimensionen och nationalism/globaliseringsdimensionen är .35.

¹² Åsiktsdimensionerna är sammansatta utifrån följande intervjufrågor: *Offentligt-privat* (sälja statliga företag, mer privat sjukvård, samhälle med mer marknadsekonomi), *positiv-negativ till sociala bidrag/välfärdssamhälle* (minska sociala bidrag, gått för långt med sociala reformer), *grön-grå miljöideologi* (miljövänligt samhälle, inställning till kärnkraft), *generös-restriktiv flyktingmottagning* (ta emot färre flyktingar, mer mångkulturellt samhälle), *negativ-positiv till EU* (Sverige ut ur EU, inställning till EU), *positiv-negativ till nationalism/globalisering* (samhälle med mer internationell inriktning, samhälle som slår vakt om traditionellt svenska värden), *moralliberal-moralkonservativ* (samhälle med mer kristna värden, begränsa rätten till fri abort), *positiv-negativ till jämställdhet* (mer jämställt samhälle, samhälle med mer makt åt gruppen kvinnor) och *tolerans-tradition* (samhälle som stärker homo-, bi- och transsexuellas rättigheter, mer mångkulturellt samhälle, samhälle som slår vakt om traditionellt svenska värden).

¹³ Korrelationen mellan dimensionerna för jämställdhet och religion/moral är endast .06. Mellan jämställdhet och miljö är sambandet .31. Moraldimensionens korrelation med nationalism/globaliseringsdimensionen är .30.

den klassiska vänster-högerdimensionen (offentligt-privat) mycket modest, endast .10. Med andra ord endast en mycket svag tendens att personer till vänster med preferens för offentliga lösningar också är mer toleranta mot människor med andra livsstilar eller kulturer.

I figur 10.5 redovisar vi de olika väljargruppernas genomsnittliga positioner på de nio åsiktsdimensionerna. Dessutom redovisas hur starkt det statistiska sambandet är mellan åsiktsposition och partival för var och en av dimensionerna. Sambandsmättet är det samma som tidigare, det vill säga eta. Ett snabbt sätt att läsa figuren är att se efter hur utspridda partiväljarna är utefter de olika dimensionerna. Ju mer utspridda desto högre eta och desto större sannolikhet att den relevanta åsiktsdimensionen påverkat väljarnas röstning. Eftersom strax över femtio procent av väljarna röstar på S eller M kommer deras genomsnittliga positioner att väga extra tungt i kalkylen av eta. Om S-respektive M-väljare har klart skilda åsikter på någon dimension kommer eta med nödvändighet få ett högt värde.

Resultaten är mycket entydiga på en punkt. Och det är att det framför allt är en åsiktsdimension som strukturerar svenska väljares val av parti, i valet 2014 likväl som tidigare. Den dimensionen är den klassiska vänster-högerkonflikten – offentligt-privatdimensionen. Vårt mått på partipolarisering – eta-värdet – är .63, endast något svagare än motsvarande värde i valet 2010 då det var .65. Vänster-högerröstningen är alltså något mindre markerad 2014 jämfört med 2010. V-väljare och M-väljare innehar flankpositionerna på vänster-högerdimensionen. Sverigedemokraternas väljare befinner sig i på en position mellan de Rödgröna och Alliansen. Dock genomsnittligt något närmare S-väljare åsiktsmässigt än M-väljare.

Övriga åtta åsiktdimensioner uppvisar svagare samband med väljarnas röstning. Bland dem har dock fem åsiktsdimensioner så starka samband med röstandet att eta uppvisar värden kring .50. Det gäller främst flyktingdimensionen, men också välfärds-, tolerans/traditions-, nationalism/globaliserings- och miljödimensionerna. Bortsett från välfärdsdimension, där sambandet med partivalet minskat något jämfört med valet 2010, ökar kopplingen till valet av parti för alla dessa åsiktsdimensioner. Mest påtagligt för flykting-, nationalism/globaliserings- och tolerans/traditionsdimensionerna. Här spelar SD-väljare 2014 med ett ökande åsiktsavstånd

partiers väljare en stor roll. De är dessutom klart fler än tidigare, vilket gör att de väger in tyngre i sambandsberäkningarna.¹⁴

Sverigedemokraternas tillväxt, och Feministiskt Initiativs med oftast mycket annorlunda åsikter än SD, har inneburit att andra konfliktdimensioner än vänster-höger fått en ökad betydelse när svenska väljare röstar. Vänster-högerdimensionen är inte lika entydigt herre på täppan längre. Dock är vänster-högerdimensionen fortfarande nummer ett, om än mer hotad än tidigare. Den grön-grå miljödimensionens något starkare koppling till valet av parti 2014 har samband med en tydligare polarisering mellan de mest gröna väljarna (FI, MP och V) och de mest grå (M och SD). Svagast koppling till röstningen har jämställdhetsdimensionen, även om sambandet ökat till .32 år 2014 (från .23 i valet 2010). FI-väljare är tydligt mest positiva till jämställdhet, följda av vänsterpartister och miljöpartister. Sverigedemokraternas väljare är minst positiva, tillsammans med kristdemokratiska och moderata väljare.

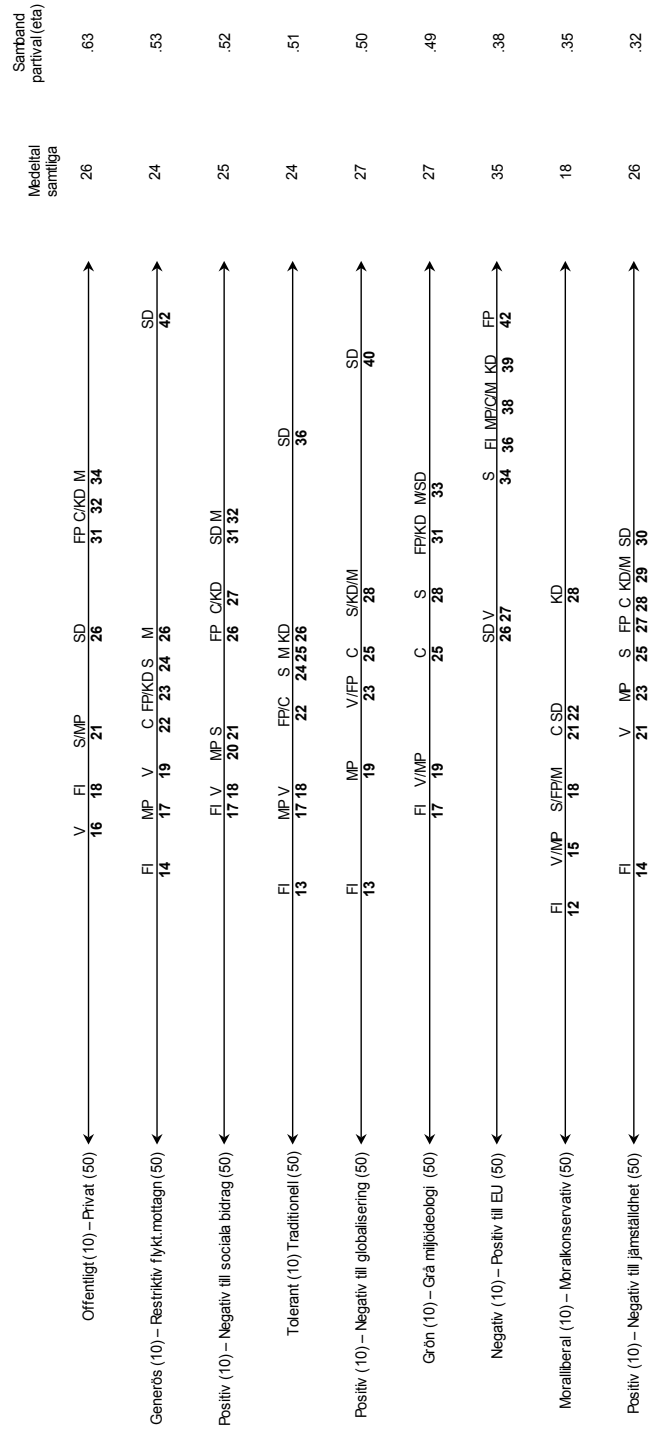
Om vi ser på i vilka dimensioner som de olika partiernas väljare intar åsiktsmässiga ytterpositioner säger det någonting om vilka frågor som speciellt kan ha motiverat respektive väljares val av parti. Vänsterpartiets väljare är de som är mest för offentliga lösningar. Socialdemokratiska väljare intar ingen ytterposition på någon dimension. Närmast är de på välfärdsdimensionen där de lutar klart åt bidragshållet. Miljöpartisterna är heller inte mest profilerade på någon dimension, närmast dock på miljödimensionen.

FI-väljare visar sig vara de som oftast intar ytterpositioner på våra nio dimensioner. På hela sju återfinner vi Feministiskt Initiativs väljare som mest profilerade. Det gäller flyktingdimensionen (mest generösa), välfärdsstaten (mest för), tolerans-tradition (mest toleranta), nationalism-globalisering (mest för internationalism), miljö (mest gröna), moraldimensionen (mest moralliberala) och jämställdhet (mest för). Tydligast är flankpositionen på jämställdhetsdimensionen.

Centerväljare befinner sig inte åsiktsmässigt på någon ytterposition; närmast på offentligt-privatdimensionen (åt det privata hållet) och på jämställdhetsdimensionen (åt det mindre positiva hållet). Folkpartiets väljare intar en flankposition. De är mest positiva av alla till EU. Kristdemokrater är de som är klart mest moralkonservativa. Och de ligger bra nära

¹⁴ Åsiktsdimensionerna mättes med samma indikatorer i valen 2010 och 2014 för åtta av dimensionerna. Utfallet blev följande 2010/2014: Offentligt-privat .65/.63 -.02; Pos-neg Välfärdsamhället .55/.52 -.03; Pos-neg Flyktingmottagning .37/.53 +.16; Globalisering-nationalism .29/.50 +.21; Tolerant-tradition .34 /.51 +.17; Grön-grå miljö .42/.49 +.07; Pos-neg Jämställdhet .23/.32 +.09; Pos-neg EU .35/.38 +.03.

Figur 10.5 Partiväljarnas positioner på nio olika åsiktsdimensioner i valet 2014 (medeltal)

Kommentar: Medeltalen på åsiktsdimensionerna kan variera mellan 10 och 50. Åsiktsdimensionernas sammansättning redovisas i fotnot 12. Åtta riksdagspartier plus Fe-ministiskt Initiativ ingår i eta-analyserna. Eta kan variera mellan .00 (inget samband) till 1.00 (maxsamband).

ytterflanken på jämställdhetsdimensionen (åt det mindre entusiastiska hållet).

Moderata väljare är mest för privata lösningar, mest negativa till välfärdsstaten och tillsammans med SD-väljare mest gråa på miljödimensionen. Sverigedemokraterna, slutligen, intar sex olika ytterpositioner. De är tydligt mest negativa till flyktingmottagning, till globalisering och de är de mesta traditionalisterna/nationalisterna. Därtill är de minst positiva till jämställdhet och till EU, och tillsammans med M-väljare minst positiva till grön politik.

Åsiktsdistansen mellan de två stora partiernas väljare på de olika dimensionerna ger en bild av var det är trångt i mitten i svensk politik och var det är mindre trångt i valen 2010/2014. När det gäller de två vänster-högerdimensionerna är avståndet mellan S- och M-väljare relativt stort, 15/13 enheter på offentligt-privatdimensionen och 12/11 enheter på välfärdsdimensionen. Men sedan blir det trängre och mindre avstånd. På EU-dimensionen och miljödimensionen är avståndet 7/4 respektive 7/5 enheter, på flyktingdimensionen 4/2 enheter, på tolerans-traditionsdimensionen 0/1 enheter och på globaliseringsdimensionen likaså enbart 1/0 enheter. Jämställdhetsdimensionen uppvisar något större avstånd 4/4 enheter medan moraldimensionen avslöjar S- och M-väljare som enäggstvillingar med ingen åsiktsskillnad alls (0/0).

Det är på de två vänster-högerdimensionerna som S- och M-väljare framförallt skiljer sig åt. Det är där huvudkampen står mellan de två traditionellt regeringsbärande partierna. På övriga åsiktsdimensioner är motståndningarna klart mindre mellan S och M. Men på flera av dessa övriga konfliktdimensioner profilerar sig Sverigedemokraternas väljare. SD och deras väljare har politiserat och polariserat nya stridsämnen i svensk politik.

Åsiktsförändringar mellan 2010 och 2014

Vi såg tidigare att det blåste en viss ideologisk vänstervind i valet 2014. Jämfört med valet 2010 uppfattar väljarna sig mer vänster och mindre höger. Mot den bakgrunden kan vi förvänta oss att också väljarnas åsikter i olika mer konkreta sakfrågor också skall ha förskjutits något åt vänster. Och det är precis vad vi kan iaktta. I de flesta sakfrågor av vänster-högerkaraktär har opinionen blivit något mer vänster i valet 2014 jämfört med 2010.

I Valundersökningen har vi trettiosex sakfrågor som ställs på samma sätt i de båda valen. I de flesta fall förändras inte valmanskårens åsikter med mer än ± 6 procentenheter. Det sker i tjugotre fall. Så små föränd-

ringar är inte statistiskt säkra. Vi får dra slutsatsen att opinionen inte ändras i dessa frågor. Stabilitet råder. Men i resterande trettonfrågor kan vi registrera större åsiktsförskjutningar. De åtta sakfrågor som uppvisar störst åsiktsförskjutningar mellan 2010 och 2014 återfinns i tabell 10.3¹⁵

Tabell 10.3 Åtta sakfrågor med störst åsiktsförändringar mellan valen 2010 och 2014 (procent)

Politiskt förslag	Andel bra förslag		förändring
	2010	2014	
Sverige bör införa euro som valuta	32	12	-20
Sänka skatterna	46	26	-20
Minska försvarsutgifterna	42	22	-20
Satsa på ett samhälle där homo-, bi- och trans- sexuellas rättigheter stärks	58	73	+15
Sverige bör söka medlemskap i NATO	18	32	+14
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	32	19	-13
Satsa på ett mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot människor från andra länder med andra religioner och levnadssätt	56	69	+13
Det har gått så långt med sociala reformer i det här landet att staten i fortsättningen hellre borde <i>minska</i> än öka bidrag och stöd till medborgarna (procent instämmer)	45	34	-11

Kommentar: Procentbasen utgörs av dem som besvarat respektive fråga med något av de explicit angivna svarsalternativen. Övriga sakfrågor som finns med i de båda Valundersökningarna 2010 och 2014 uppvisar mindre åsiktsförskjutningar än 10 procentenheter.

Tre tunga vänster-högerfrågor är med på listan. Och i alla tre fallen minskar stödet för högerpositionen. Stödet för att sänka skatterna minskar från 46 till 26 procent, uppbackningen för att mer sjukvård bör bedrivas i privat regi går ned från 32 till 19 procent och uppfattningen att det gått för långt med sociala reformer och att de därför bör minskas stöds endast av 34 procent 2014 mot 45 procent 2010. Dessutom minskar önskan att införa euro drastiskt, från 32 till endast 12 procent. En gammal vänsterposition från folkomröstningen 2003 får ytterligare vind i seglen. Väns-tervinden syns också i våra två sammanvägda dimensionsmått för områdena offentligt-privat respektive stöd för välfärdsstaten. I båda fallen förskjuts opinionen något till vänster i valet 2014. (not 16).

Två toleransfrågor finns också med på listan. Och i båda fallen har åsikterna förskjutits i mer tolerant riktning – mer stöd för att homosexuellas rättigheter bör stärkas och mer stöd för ett mångkulturellt samhälle.

¹⁵ Alla åsiktsförändringar återfinns också med motsvarande storlekar i panelstudien 2010-2014. Det betyder att de åsiktsförändringar vi noterar i urvalen 2010 och 2014 inte har åstadkommit av slumpen. Vi kan iaktta riktiga åsiktsförändringar på individnivå i panelstudien.

Toleransfrågorna är inga traditionella vänster-högerfrågor. Opinionsförändringen går dock åt det håll där främst FI-, V- och MP-väljare befinner sig åsiktsmässigt. I den meningen förskjuts toleransopinionen åt vänster.

Två av sakfrågorna på listan uppvisar tvärtom åsiktsförändringar åt höger. Båda har med försvaret att göra. Tanken på ett NATO-medlemskap har förstärkts från 18 procent 2010 till 32 procent 2014. Följdriktigt har också stödet för att minska försvarsutgifterna blivit svagare – från 42 procent 2010 till 22 procent 2014. Opinionsen har blivit klart mer försvarsvänlig.¹⁶

Det är noterbart att de starkaste opinionsvindar i olika sakfrågor som vi iakttar 2014 i de flesta fall inte blåser Sverigedemokraternas väg. Vänstervindar och toleransvindar är fel vindar ur SDs synvinkel. De försvarsvänliga åsiktsförskjutningarna går dock åt rätt håll för Sverigedemokraterna. Men Sverigedemokraternas tydligaste profilfrågor finns inte med på listan över frågor där opinionen förändras mest 2014. Och det beror på att opinionen inte förändras särskilt mycket i SDs tunga frågor som inställningen till flyktingmottagning, hårdare fängelsestraff eller stöd för ett samhälle som slår vakt om traditionellt svensk värden. När det gäller åsikten att ta emot färre flyktingar och införa hårdare fängelsestraff är stödet 32/33 procent respektive 55/54 procent i valen 2010/2014, det vill säga oförändrat. Den nationalistiska tanken att slå vakt om svenska värden uppvisar däremot en viss åsiktsglidning. Men åt fel håll ur SDs perspektiv. Stödet för ett samhälle som slår vakt om traditionella svenska värden minskar från 49 procent 2010 till 41 procent 2014.

En paradoxal fråga inställer sig: Givet dessa olika opinionsvindar, hur kan det komma sig att Sverigedemokraterna går fram så mycket i valet 2014 trots en vänstervind och en toleransvind och stiltje eller till och med svag motvind i partiets profilfrågor – flyktingmottagning, lag och ordning och nationalism. Fungerar inte åsiktröstningsmodellen när det gäller Sverigedemokraterna?

Svaret på den senare frågan är att åsiktröstning visst fungerar bland sverigedemokrater. Det till synes motsägelsefulla i resultaten försvinner när vi ser närmare på hur alla dessa opinionsförändringar är kopplade till röstningen och partibyten 2014. Vi har tack vare panelstudien med samma väljare mellan 2010 och 2014 goda möjligheter att följa hur åsiktsbyten och partibyten hänger samman. Det visar sig att väljare, in-

¹⁶ Den mer försvarsvänliga opinionen hjälpte inte de mer försvarsvänliga allianspartierna i valet 2014. Huvudorsaken är att försvarsfrågor inte återfinns högt upp på väljarnas rangordning av viktiga frågor. Försvarsfrågorna befinner sig långt ned på väljarnas agenda i valet 2014, se tabell 8.4.

klusive SD-väljare, beter sig enligt åsiktsröstningsmodellen. Byter man åsikt tenderar man att också byta parti i enlighet med åsiktsbytet (jfr Oscarsson 2016). Alliansväljare från 2010 som bytt åsikt åt vänster har en större tendens att rösta med de Rödgröna 2014 jämfört med alliansväljare från 2010 som inte bytt åsikt åt vänster. På ett motsvarande sätt har rödgröna väljare från 2010 som blivit mer högerinriktade en större benägenhet att rösta med Alliansen 2014 än rödgröna väljare från 2010 som förblivit trogna sina vänsteråsikter. Blockens nettovinster och nettoförluster på dessa båda bytarströmmar åt båda hållen visar att de Rödgröna gör en nettovinst

På motsvarande sätt tenderar personer som bytt åsikt och blivit mer flyktingnegativa eller mer nationalistiska att uppvisa en förhöjd tendens att byta till SD i valet 2014. Men den större strömmen av bytare till SD kommer inte bland dessa åsiktsbytare utan bland väljare som redan 2010 ville ta emot färre flyktingar eller var för ett samhälle som stärker svensk värden; väljare som med andra ord hade SDs åsikter 2010 men inte röstade på partiet då. Samtidigt tappar SD mycket få bytare till övriga partier även om väljarna har åsikter som inte alltid är konventionella SD-ståndpunkter. Summaeffekten av alla dess olika åsikts- och partibyten blir att Sverigedemokraterna nettovinner röster 2014 från både de Rödgröna och från Alliansen trots att det blåser en vänster-/toleransvind och trots att det *inte* blåser en flyktingnegativ vind. Man vinner röster bland väljare som sedan tidigare tyckt som SD i flyktingfrågan och på att flyktingfrågan blev viktigare för många väljare i valet 2014.

En kontrafaktisk slutsats är att om det hade blåst en flyktingnegativ vind hade Sverigedemokraterna gått fram ännu mer än gör i valet 2014. En annan slutsats är att Sverigedemokraterna går fram i valet, men det beror inte på ett ökat opinionsstöd i flyktingfrågan eller på ökade nationalistiska sentiment i Sverige. Ideologiskt och åsiktsmässigt har inte Sverigedemokraterna ett förstärkt mandat för olika mer flyktingrestriktiva eller nationalistiska lösningar. Åtminstone inte vid tidpunkten för riksdagsvalet 2014.

Åsikter bakom de partibyten som avgör valet 2014

De stora politiska nyheterna 2014 är alliansregeringens stora valförlust som leder till ett regeringsskifte och Sverigedemokraternas likaså stora valframgång fram till att bli Sveriges tredje största parti. Bakom dessa händelser ligger flera olika väljarförändringar i valet, men två av dem är mest centrala. För det första partibyten från Alliansen 2010 till de Rödgröna 2014 och för det andra partibyten från Allians- eller Rödgröna väl-

Tabell 10.4 Åsikteffekter bakom partibyten från Alliansen 2010 till Rödgröna 2014 respektive från Alliansen eller de Rödgröna till Sverigedemokraterna 2014 (regressionskoefficienter)

Åsiktsdimension	Från A 2010 till RG 2014 b-värde			Från A eller RG 2010 till SD 2014 b-värde		
	Multi	Bivariat	R ²	Multi	Bivariat	R ²
Offentligt (1) – Privat (5)	-1.53*	-1.56*	.17	0.20	0.16	.00
Generös (1) – Restriktiv flyktningmottagning (5)	-0.34	-0.32	.01	1.04*	1.33*	.09
Pos (1) – Neg (5) till Sociala bidrag	-0.34	-0.72*	.05	0.10	0.64*	.02
Tolerans (1) – Tradition (5)	(-0.05)	-0.40	.02	(0.01)	1.26*	.07
Pos (1) – Neg (5) till Globalisering	0.09	-0.17	.00	0.53	1.18*	.06
Grön (1) – Grå (5) Miljöideologi	-0.56*	-0.60*	.04	0.12	0.57*	.02
Negativ (1) – Positiv (5) till EU	-0.15	-0.19	.01	0.05	-0.39*	.01
Moralliberal (1) – Moralkonservativ (5)	-0.49*	-0.54*	.02	0.17	0.41*	.01
Pos (1) – Neg (5) till Jämställdhet	-0.26	-0.16	.00	-0.01	0.36	.01
	R ² =.23			R ² =.10		

* sign på minst .01-nivå

Kommentar: Resultaten kommer från en serie logistiska regressionsanalyser med partibyte från C/FP/KD/M 2010(1) till V/S/MP 2014 (5) respektive från V/S/MP eller C/FP/KD/M 2010 (1) till SD 2014 (5) som beroende variabler och nio åsiktsdimensioner kodade mellan 1 och 5 som oberoende variabler. Resultat kommer från den kombinerade förvals-/eftervälsstudien 2014. R²-värdena för de multivariata analyserna är .23 när det gäller bytena från A till RG och .10 för bytena från RG/A till SD. Måttet för tolerans/traditions-dimensionen i den multipla regressionen är, på grund av överlappande indikatorer med andra åsiktsdimensioner, enbart frågan om att stärka homosexuellas rättigheter, därav parenteserna kring b-värdena. Det bivariata b-värdet för frågan om homosexuellas rättigheter är -0.27 i A till RG-analysen och -0.52* i RG/A till SD-analysen.

jare 2010 till SD-röstare 2014. Dessa båda väljarströmmar avgör valet 2014. I tabell 10.4 har vi förvandlat dem båda till beroende variabler och försöker förklara vad som hände genom att i regressionsanalyser se vilken inverkan våra nio olika åsiktsdimensioner har på tendensen att genomföra de relevanta partibytena.

Om vi börjar med bytena från Alliansen till de Rödgröna 2014 visar resultaten mycket tydligt att det i första hand är de båda varianterna av vänster-högerdimensionen som har starkast koppling till överströmningen från A till RG. Tydligast effekt har offentligt-privatdimensionen, följd av välfärdsdimensionen. Alliansväljare från 2010 som åsiktsmässigt lutar åt offentliga lösningar och ett utbyggt välfärdssamhälle byter till de Rödgröna 2014 och utgör en av huvudorsakerna till alliansregeringens nederlag.

Utöver de två vänster-högerdimensionerna uppvisar ytterligare två åsiktsdimensioner ett visst signifikant samband med byten från de borgerliga till de Rödgröna 2014. Det gäller miljön och moralen. Alliansväljare från 2010 med en grön miljöideologi och med en mer moralliberal attityd har en oberoende tendens att gå över till de Rödgröna 2014.

När det gäller framgången för Sverigedemokraterna är det inte några vänster-högerfrågor som är huvudorsaken bakom vinsten. Det är flykting-

frågan. Bakom väljarövergångarna till SD 2014, precis som 2010, ligger främst personer som är för en restriktiv flykting- och invandringspolitik. Framgången för Sverigedemokraterna kom utan att opinionen förändrades i flyktingfrågan. Svenska folkets åsikter när det gäller flyktingmottagning förblir i huvudsak stabilt oförändrade mellan 2010 och 2014, i vilket fall inte mer negativ. Men enkelt uttryckt – de flyktingnegativa 2014 har en större tendens att rösta på SD än motsvarande flyktingnegativa 2010. Regressionsanalysen visar att inga andra dimensioner har signifikanta effekter på bytena till Sverigedemokraterna. En dominerande sakfråga ligger bakom Sverigedemokraternas stora valframgång 2014. Den frågan är flykting- och invandringspolitiken.

Sakfrågeägarskap

För att åsiktsröstning skall bli riktigt effektiv bör den kombineras med röstning baserad på bedömning av vilket parti som har bäst politik på de relevanta områdena. En rationell väljare röstar inte bara på ett parti som har samma åsikt som väljaren själv. Hon röstar också på ett parti som hon tycker har den bästa politiken i de aktuella frågorna. Med forskningsjargon kallas det att rösta utifrån sakfrågeägarskap.

Ett parti som av väljarna bedöms ha den bästa politiken på ett område sägs ha sakfrågeägarskapet. I Valundersökningarna har vi sedan 1979 systematiskt mätt hur väljarna bedömer vilka partier som har sakfrågeägarskapet i olika frågor. Svartpersonerna presenteras för två helt öppna intervjufrågor där de för olika politiska sakområden ombeds att ange vilket eller vilka partier som har en bra respektive en dålig politik. Ett eller flera partier kan anges både för en bra politik och för en dålig politik. Resultaten i tabell 10.5 visar utfallet av mätningen 2014. Totalt ingår femton olika sakområden i mätningen. I sex av dem har något alliansparti sakfrågeägarskapet (=högst andel anser att ett A-parti har en bra politik), oftast Moderaterna. Ett rödgrönt parti har sakfrågeägarskap i åtta områden, oftast Socialdemokraterna.

I ett sakområde har Feministiskt Initiativ sakfrågeägarskapet och området är jämställdhet mellan kvinnor och män.

Sverigedemokraterna har ingen fråga där de innehar plats nummer 1 som sakfrågeägare. Närmast kommer partiet i flykting/invandringsfrågan där 14 procent av de svarande 2014 anger att de tycker SD har en bra politik. Men två andra partier nämns av fler väljare som innehavare av en bra flyktingpolitik.

Främst Socialdemokraterna med 29 procent, men också M med 22 procent. I redovisningen i tabell 10.5 fokuserar vi på de två blocken.

Tabell 10.5 Sakfrågeägarskap i femton sakområden 2014. Parti och andel som bedömer aktuellt partis politik som bra/dålig (procent)

	Alliansen har sakfrågeägarskapet	Starkaste A-parti	Starkaste utmanare bland RG-partier	De Rödgröna har sakfrågeägarskapet	Starkaste RG-parti	Starkaste utmanare inom Alliansen
1. Sveriges ekonomi	M 53/15	S 27/9	1. Miljö	MP 59/9	C 26/8	
2. Utrikespolitik	M 41/8	S 22/3	2. Social välfärd	S 51/6	KD 21/20	
3. Glesbygdsfrågor	C 40/10	S 9/9	3. Äldreomsorg	S 38/7	KD 19/19	
4. Skatter	M 34/27	S 32/12	4. Sjukvård	S 37/8	KD 18/19	
5. EU	M 20/7	S 15/2	5. Sysselsättning	S 34/12	M 32/19	
6. Försvaret	M 20/13	S 17/6	6. Utbildning/skola	S 33/13	FP 33/31	
			7. Jämställdhet	S 30/5	FP 20/8	
			8. Flyktingar/invandring	S 29/10	M 22/13	
			9. Energi/kärnkraft	MP 29/22	M 20/16	

Kommentar: Analysen bygger på svaren på en serie öppna intervjufrågor där de svarande helt fritt får ange partier med bra respektive dålig politik i femton specificerade sakområden. Resultatet för Sverigedemokraterna i frågan om Flyktingar/Invandring är 14 procent bra politik/66 procent dålig politik; SD:s högst andel "bra politik", men också samtidigt den högsta andelen "dålig politik". Utfallet för Feministiskt Initiativ när det gäller Jämställdhet är 32 procent "bra politik" mot 12 procent "dålig politik". Det resultatet gör FI till sakfrågeägare nummer ett, strax före S (30/5) och V (26/6).

Förutom ägarskap visar vi också de starkaste utmanarpartierna från motståndens block – för Alliansen där de har sakfrågeägarskapet och för de Rödgröna där de äger frågan.

Alliansen har tydligast sakfrågeägarskap i sex frågor, där alltså något alliansparti av högst andel väljare bedöms ha en bra politik. Först och främst ekonomin (M), sedan utrikes- och säkerhetspolitik (M), glesbygdsfrågor (C), skatter, EU och försvaret (alla tre M). På alla dessa områden är Socialdemokraterna den starkaste utmanaren bland de Rödgröna partierna, ehuru klart distanserad av starkaste alliansparti på åtminstone de tre förstnämnda områdena. När det gäller det viktiga området ekonomi slår Moderaterna Socialdemokraterna för tredje valet i rad när det gäller sakfrågeägarskapet.

De Rödgröna har ett tydligt sakfrågeägarskap i fyra frågor – miljön (MP), social välfärd (S), äldreomsorg (S) och sjukvård (S). Starkaste alliansutmanare är här inte Moderaterna utan Centern när det gäller miljön och Kristdemokraterna när det gäller social trygghet, äldreomsorg och sjukvård. På två områden högt upp på väljarnas dagordning har de Rödgröna via S nätt och jämt ägarskapet 2014. Det gäller sysselsättningen, där M har bra när samma uppskattning som S, och skolan, där FP går oavgjort med S vad gäller uppskattning men får mer negativa bedömningar än S.

Ägarskapsanalysens utfall visar mycket tydligt varför det går bättre för de Rödgröna än för Alliansen i valet 2014. De fyra frågeområden som toppar väljarnas lista över viktiga frågor år 2014 ägs alla av något rödgrönt parti. De fyra områdena är välfärd/sjukvård, sysselsättning, utbildning/skola och pensioner/äldreomsorg. Och ägaren är i samtliga fall Socialdemokraterna. Alliansens starkaste område – ekonomin – kommer först på plats 5 på väljarnas viktighetsagenada i valet 2014.

När vi ser på i vilken utsträckning som olika ägarskapsbedömningar är kopplade till partibyten från Moderaterna 2010 till de Rödgröna/Socialdemokraterna 2014 visar det sig att det i första hand är tre sakområden som uppvisar störst bedömningskillnader mellan partibytare och icke-partibytare. Dessa tre områden är skola/utbildning, social välfärd och skatter (se tabell 10.6).

Vi har jämfört hur stabila M-väljare bedömer Socialdemokraternas och Moderaternas politik i femton sakområden med hur bytarna från M 2010 till RG/S 2014 gör motsvarande bedömningar. Där bedömningskillnaderna är störst antar vi att de aktuella områdena spelat en stor roll för beslutet att byta parti. Det bör observeras att analysen både omfattar en ”push”-effekt, det vill säga M-väljare som stötts bort från Moderaterna på grund av att de inte längre tycker att M-politiken är bra i de aktuella frågorna, och en ”pull”-effekt, som innebär att M-väljare har dragits till Socialdemokraterna därför att de uppfattar M:s politik som bra när det gäller skolan, välfärd och skatter. Båda effekterna återfinns, men i den mån de kan jämföras är ”pull”-effekten av Socialdemokraternas politik något starkare än ”push”-effekten bort från M-politiken när det gäller skolpolitiken medan det inte är någon skillnad mellan ”pull” och ”push” när det gäller välfärds- eller skattepolitiken. Båda effekterna är här ungefär lika stora.

Exempel på sakområden där bedömningar av M:s respektive S:s politik betyder minst för byten från M till RG/S 2014 är frågor som har att göra med glesbygd, EU och försvaret.

En motsvarande analys av vilka sakområdesbedömningar som görs av partibytare till SD från M respektive S demonstrerar mycket tydligt att det i allt väsentligt är en helt dominerande fråga som motiverar partibytena. Den frågan handlar om flyktingar/invandring. Partibytare från Alliansen eller de Rödgröna till SD 2014 är till övervägande delen positiva till SD:s flyktingpolitik (79 procent) medan de alliansväljare eller rödgröna väljare från 2010 som i valet 2014 förblir sina partier trogna och *inte* byter parti till lika stor andel är negativa till SD:s flyktingpolitik (70 procent).

Tabell 10.6 Viktiga partivalsfrågor 2014 bland partibytare respektive bland väljare som valde att inte byta parti. Andel som nämner angivna frågor som viktiga för valet av parti (procent)

	Stabila Rödgröna 2010 → 2014	Bytare från Rödgröna till Alliansen 2010 → 2014	Skillnad: Bytare minus stabila
Sysselsättning	29	47	+18
Utbildning	41	53	+12
Familjepolitik	3	13	+10
Antal personer	658	36	
	Stabila Rödgröna 2010 → 2014	Bytare från Rödgröna till Sverigedemokraterna 2010 → 2014	Skillnad: Bytare minus stabila
Invandring/Flyktingar	17	42	+25
Välfärd/Sjukvård	58	42	-16
Miljö	23	8	-15
Sysselsättning	29	16	-13
Antal personer	658	33	
	Stabila Alliansen 2010 → 2014	Bytare från Alliansen till Rödgröna 2010 → 2014	Skillnad: Bytare minus stabila
Välfärd/Sjukvård	32	48	+16
Ekonomi	23	5	-18
Sysselsättning	36	25	-11
Antal personer	648	103	
	Stabila Alliansen 2010 → 2014	Bytare från Alliansen till Sverigedemokraterna 2010 → 2014	Skillnad: Bytare minus stabila
Invandring/Flyktingar	17	73	+56
Äldreomsorg/Pensioner	14	33	+19
Sysselsättning	36	13	-23
Skatter	20	7	-13
Utbildning	43	33	-10
Antal personer	648	69	

Kommentar: Sammanlagt femton sakområden ingår i analysen (se tabell 10.4). De sakområden som listas i tabellen är de frågeområden som uppvisar störst skillnader (minst ±10 procentenheter) i omnämnanden mellan bytare och stabila.

I den mån vi kan jämföra är ”pull”-effekten av Sverigedemokraternas flyktingpolitik klart starkare när det gäller partibytarna än ”push”-effekten bort från Moderaternas respektive Socialdemokraternas flyktingpolitik. SD:s stora valframgång 2014 kan i mycket stor utsträckning förklaras av en enda avgörande faktor – partiets restriktiva flykting- och invandringspolitik. Och att partiet är ensamt om den restriktiva linjen. Övriga etablerade partier och Feministiskt Initiativ är alla för en mer generös flyktingmottagning.

Vänstervind, vård, omsorg, skola avgör, men även flyktingpolitiken

Huvudresultatet av ägarskapsanalysen är att den i allt väsentligt ger samma resultat som flera av våra andra analyser i detta och tidigare kapitel. Som alltid avgörs svenska val av kampen utefter vänster-högerdimensionen. Den svaga vänstervinden mellan 2010 och 2014 gynnar de Rödgröna. Mer konkret är det de Rödgrönas (läs Socialdemokraternas) sakfrågeägarskap och politik när det gäller social välfärd, sjukvård och skola som ger valsegern. Och att Alliansens skattesänkningar inte längre har stöd av en stark folkopinion. Det är på dessa frågor som de största parti-bytarvinsterna görs från allianspartierna.

De Rödgrönas bytarvinster från Alliansen på dessa frågor är dock inte större än att de äts upp av bytarförluster på andra frågor till främst Sverigedemokraterna (flyktingfrågan) men också till Feministiskt Initiativ (bl a jämställdhet). Slutresultatet blir i allt väsentligt plus/minus för de Rödgröna.

För Alliansen förvärras bytarförlusterna till de Rödgröna på de sociala frågorna av ungefär lika stora förluster på flyktingfrågan till Sverigedemokraterna. Till Feministiskt Initiativ tappar Alliansen mycket lite. Huvudorsaken till den stora valförlusten för regeringen är två ungefär likstora nettoflöden bort från Alliansen – ett till de Rödgröna i huvudsak orsakat av vänstervinden och vård, omsorg, skola-frågor, och ett annat till Sverigedemokraterna orsakat av flyktingfrågan.

Alliansen för ett tvåfrontskrig i valet 2014. Och förlorar på båda fronter. De Rödgröna är än värre. De för ett trefrontskrig, förlorar på två fronter – mot Feministiskt Initiativ och mot Sverigedemokraterna – men vinner tillräckligt mycket på front nummer tre mot Alliansen för att säkra regeringsmakten.

Kapitel 11

Varför rösta på Sverigedemokraterna?

Framgången för Sverigedemokraterna i valet 2010 blev något av en chock för det etablerade Sverige. Ett nytt parti med en ”brun” historisk bakgrund, med en invandringsnegativ politik som främsta budskap och utan uppbackning från något av de traditionella svenska partiblocken vinner isteg i riksdagen. Chocken blev något mindre i valet 2014 när Sverigedemokraterna gick ytterligare framåt, även om storleken på valvinsten förvånade de flesta eftersom partiet hade underskattats i alla opinionsmätningar inför valet. Den stora något yrvakna frågan 2010 förstärktes 2014: Vad har hänt? Hur kan vi förstå och förklara att så många svenskar väljer att rösta på Sverigedemokraterna.

Inom forskningen var man dock mindre yrvaken. Partier med ett visst ideologiskt släktskap med Sverigedemokraterna har funnits relativt länge i andra länder i Europa – i exempelvis Österrike och Frankrike, och i våra grannländer Norge och Danmark. Det finns sedan ett trettiotal år tillbaka en inte obetydlig internationell forskning kring partier av Sverigedemokraternas typ.¹ Dessa partier har gått under vitt skilda benämningar – allt från missnöjespartier, protestpartier, populistpartier, dagslände- partier, högerextrema partier, högerradikala partier, libertarianska partier, socialkonservativa partier, nationalkonservativa partier, nationalispartier, rasistpartier, fascistpartier, nynazistiska partier, xenofobiska partier, främlingsfientliga partier – till alla möjliga kombinationer av dessa olika etiketteringar. Namnförbistringen är inte ett rikedombevis. Snarare illustrerar den en osäkerhet om vad för slags partier det är fråga om. I vissa fall är olika partibenämningar naturligtvis berättigade, men i flera andra fall är de det inte. Den översvallande benämningsfloran demonstrerar att forskningsfältet är under utveckling och att alltför många enskilda forskare vill utmärka sig genom att lansera egna partibeteckningar. Men överflödet av benämningar beror också på att vi har och göra med partier som

¹ Ett urval av några av de mest betydande verken på området är: Betz 1994, Betz & Immerfall 1998, Davis & Jackson 2008, Givens 2005, Ignazi 2003, Kitschelt & McGann 1997, Mudde 2007, Norris 2005, Rydgren 2006, 2008, Carter 2005, Van der Berg et al 2005, Widfeldt 2015, Jungar 2015, Rydgren och Widfeldt 2004, Jungar & Jupskås 2014.

varit verksamma under olika tidsepoker och med på pappret och i praktiken förhållandevis olika politiska ideologier och profilfrågor. Situationen i Norden illustrerar detta väl.

Mogens Glistrups danska *Fremskridtspartiet* (föregångaren till dagens *Dansk Folkparti*) och *Anders Langes Parti* i Norge (föregångaren till dagens *Fremskrittspartiet*) slog båda igenom i val 1973 och blev representerade i parlamenten. Programmässigt stod de för liknande idéer – mer marknadsekonomi, avregleringar, lägre skatter och mindre byråkrati. Invandringspolitiken var inte med på deras dåvarande dagordning. Kritiken mot flyktingmottagande och invandring kom först senare under 1980-talet i båda partierna. Från början var partierna snarast nyliberalt/kapitalistiskt inspirerade skattesänkarpartier. Den socialdemokratiskt dominerade kollektivistiska välfärdsstaten var fienden (Wickman 1977, Widfeldt 2015, Lindroth 2016, Uvell och Carlsen 2010, Björklund 2003, Jupskås 2015).

Ian Wachtmeisters och Bert Karlssons parti *Ny Demokrati* från svenskt 1990-tal har likheter med de båda Fremskrittspartierna. Kanske var NyD något mindre radikalt när det gäller skattesänkningar och privatiseringar, men med samma framväxande negativa inställning till flyktingmottagning, som också nu på 1990-talet utmärkte de norska och danska Fremskrittspartierna. När Dansk Folkparti bröt sig ur Fremskridtspartiet i mitten av 1990-talet kom dess profil att bli mindre nyliberal men samtidigt mer tydligt EU-negativ och emot invandring.

Det finska partiet *Sannfinländarna* grundat 1995 på spillrorna av Veikko Vennamos *Landsbygdsparti* har en något annorlunda politisk profil. Inget fokus på skattesänkningar och nyliberal ekonomisk politik, istället stöd för välfärdsstaten men med en nationell inriktning (välfärdsnationalism) och med betoning av socialkonservativa värden. Partiet är därtill starkt EU-kritiskt med en tydlig negativ inställning till invandring (Lindroth 2015, Karvonen 2014).²

Det svenska partiet *Sverigedemokraterna* har efter genombrottet i valet 2010 en politik som mest liknar Dansk Folkpartis och delvis också Sannfinländarnas. Fokus på en negativ inställning till invandring, på EU-kritik, på socialkonservatism och på välfärdsnationalism. Men alltså inte en på en nyliberal ekonomisk politik med skattesänkningar i centrum. Dock, Sverigedemokraternas historiska rötter är annorlunda. Sverigedemokra-

² I de senaste nationella valen i Norden får Fremskrittspartiet i Norge ett väljarstöd på 16,3 procent (2013), Dansk Folkeparti i Danmark på 21,1 procent (2015) och Sannfinländarna i Finland på 17,7 procent (2015). Sverigedemokraternas väljarstöd i Sverige på 12,9 procent (2014) är svagare.

terna bildades redan 1988 av personer med bakgrund i den rasistiska/främlingsfientliga rörelsen *Bevara Sverige Svenskt*. En av de tidiga partiledarna Anders Klarström hade i ungdomen ett förflutet i det nazistiska *Nordiska Rikspartiet* (Åkesson 2013, Lindroth 2016, Ekman och Poohl 2010, Svensson 2015).

Motsvarande förhållandevis stora profilskillnader mellan olika nationalistiska/invandringsnegativa partier återfinns också utanför Norden. Att entydigt etikettera partier som *Jobbik* i Ungern, *Gyllene Gryning* i Grekland, Frihetspartierna i Österrike (*FPÖ*) och Holland (*PVV*), *Front National* i Frankrike eller *UKIP* i Storbritannien är inte lätt och görs heller inte framgångsrikt inom forskningen. Även om de flesta klassificerar dem som EU-skeptiska, invandringsnegativa och nationalistiska.

Om partierna är svåra att entydigt artbestämma, är det inte underligt att det också är svårt att förklara deras framväxt och stöd bland väljarna. Någon riktig konsensus finns inte bland forskarna när det gäller vilka faktorer som ligger bakom att så många länder i Europa fått se att nya invandringsnegativa/nationalistiska partier vuxit sig starka under de senaste tjugo-trettio åren.

Förslagen till orsaker är många och mycket varierade. Alltifrån sväpande sociologiskt-ekonomiskt inspirerade makroförklaringar som pekar på förändringen från ett industriellt samhälle till ett post-industriellt med mer fokus på individualism och kompetens, som försätter grupper av framförallt lågutbildade och industriarbetare i utanförskap – till förklaringar som pekar på globaliseringen och medföljande sysselsättningseffekter i Västvärlden, eller mer konkret till orsaker som de ökade flyktingströmmarna. Gemensamt för förklaringar av detta slag är att de på mikronivå utgår ifrån en rationalistisk egenintresseteori om vad som styr människors attityder och beteende. Människor som ser sin tillvaro hotad reagerar negativt mot det som uppfattas som hotet. Om det moderna post-industriella mer kompetenskrävande och ojämlika informationssamhället, eller globaliseringen och/eller fler invandrare uppfattas som hot mot det egna eller närståendes jobb, eller mot de egna eller närståendes möjligheter att få tillgång till välfärdsområdets tjänster, får det konsekvenser för människors politiska åsikter. Det uppfattade ”materiella” hotet parat med människors egenintresse att gynna sig själva formar defensiva attityder.

Men i forskningen finns också mer socio-kulturellt betingade förklaringar som inte nödvändigtvis är kopplade till materiella betingelser. Västvärlden, hävdas det, har *samtidigt* blivit både mer individualistiskt och mer medveten om gruppidentiteter. Vi och dom-perspektiv utifrån kön, ålder, klass, etnisk bakgrund, språk, nationalitet region, stad-land

m m har blivit vanligare. I kölvattnet av dessa tendenser växer åtskiljande identitetsbaserade eller identitetsrelaterade politiska åsikter fram – exempelvis invandrarkritiska attityder som alltså inte nödvändigtvis behöver vara kopplade till människors materiella egenintresse. Kopplingen kan istället vara sentimentmässig eller ideologisk utan något enkelt samband med människors sociala eller ekonomiska levnadsvillkor. Och identitetsbaserade hot, likväl som materiella hot, kan ge upphov till defensiva attityder.

Finns där då partier som utlovar lösningar på de upplevda problemen – oavsett om de är materiellt eller ideologiskt grundade - kommer dylika partier att få ett växande stöd. Men inte automatiskt. Forskningen har även här pekat på en rad omständigheter som spelar in. Man talar om utbudsfaktorer som till exempel partiernas profil och ideologi, partiernas organisation, ekonomiska resurser och ledning, partiernas konkurrenssituation och vallagarnas utformning (Carter 2005, Erlingsson m fl 2012, Dahlström & Sundell 2012, Dahlström & Esaiasson 2014, Loxbo 2014, Demker 2014, 2015). Därtill också partiernas möjligheter att få ut sina budskap via massmedier och nya sociala medier. Hittillsvarande resultat är något svajiga men några slutsatser är att det är fördelaktigt med få men välbalanserade budskap (till exempel negativ till invandring parad med välfärdsnationalism), centraliserad professionell organisation med om möjligt en populistiskt karismatisk ledare (karisma dock inte så viktigt, populism är viktigare), begränsad konkurrens från andra partier (enda partiet mot invandring) och ett proportionellt valsystem med låg spärr (lättare att komma in i parlamentet). Sociala medier är hjälpsamt eftersom de möjliggör kontakt med väljare utan att behöva vara beroende av etablerade massmedier. Men negativ rapportering i etablerade medier är inte nödvändigtvis till skada. En sådan bevakning bekräftar många sympatisörers bild av att partiet är förföljt av etablissemangen, och kan därmed stärka partiet (Asp 2011, Asp och Bjerling 2014, Hellström 2016).

När det gäller väljarbeteende och röstning på nationalistiska/invandringsnegativa/EU-skeptiska partier visar forskningen på ett antal resultat som är någorlunda generaliserbara för olika politiska system och över tid. De samband som kan iakttas är dock ofta statistiskt svaga och öppna för olika tolkningar. Men de röstningsmönster som finns demonstrerar att människors socioekonomiska villkor liksom deras ideologiska uppfattningar och mer konkreta åsikter om speciellt invandring spelar en tydlig roll för hur de röstar. Såväl egenintressebaserad grupp-röstning som ideologibaserad åsiktsröstning förekommer. Därtill finns inslag av mer allmän proteströstning mot etablissemangen liksom populism-influerad röstning bland väljare med ett svagt politiskt intresse, lägre grad

av politiska kunskaper och ett lågt förtroende för politiker och för det mesta av ett samhälles institutioner (Holmberg 2007, Holmberg och Weibull 2016, Rydgren 2008, Kokkonen 2015, Sannerstedt 2015).

I mer detalj har forskningen funnit att tendensen att rösta med nationalistiska/invandringsnegativa partier är något större än genomsnittligt bland väljare under ett potentiellt hot att inte få ett jobb eller att förlora ett jobb – bland unga, bland lägre utbildade, bland arbetare, bland landsbygdsbor, bland män och bland redan arbetslösa. Motsvarande tendenser finns även bland mer välfärdsmässigt utsatta personer, som kan uppfatta att den generella välfärden hotas – ånyo bland arbetslösa, bland äldre med ett större vårdbehov, bland människor med en sämre hälsa och bland personer med sjuk- och aktivitetsersättning. Därtill finner forskningen vissa samband mellan politiskt ointresse, bristande politikerförtroende och svaga politiska kunskaper och röstning på nationalistiska/invandringsnegativa partier.

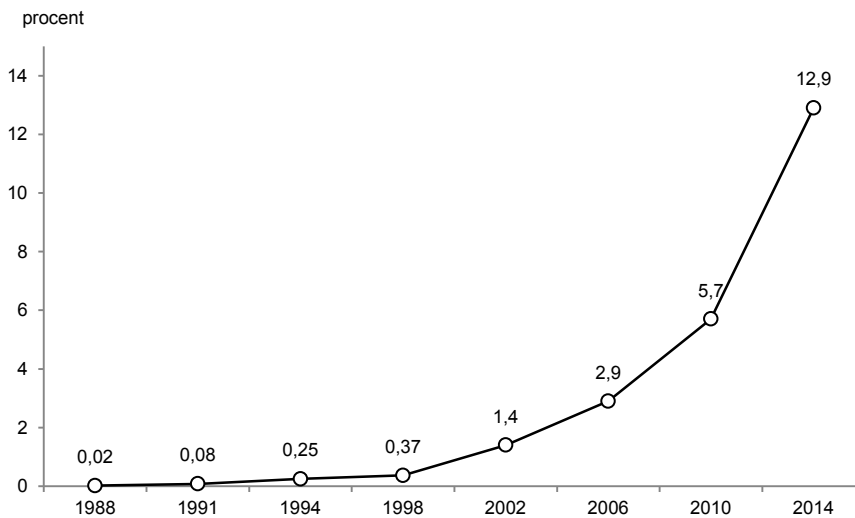
Men det tydligaste samband som forskarna finner är mellan flykting/invandringsnegativa åsikter och valet av ett parti med liknande politik. Åsiktsröstning är den viktigaste förklaringen – ibland egenintressebaserad, ibland inte – men dock åsiktsröstning. På gott eller ont, de invandringsnegativa partierna har i mycket stor utsträckning stöd för en negativa flykting- och invandringspolitik bland sina väljare.

I det följande skall vi koncentrera oss på Sverige och på hur vi kan förklara svenska väljares röstning på Sverigedemokraterna. De tidigare funna röstningsmönstren är våra hypoteser. De kommer alla att prövas på data från Valunderökningarna vid valen 2006, 2010 och 2014. Frågan är i vilka sociala och åsiktsmässiga grupper som Sverigedemokraterna är starkast och i vilka grupper man främst har rekryterat nya väljare under etableringsfasen sedan valet 2006.

Begränsningen till åren efter 2006 är praktisk. Sverigedemokraterna var dessförinnan så små att deras väljare knappt syntes i våra väljarurval. Hur väljarstödet var sammansatt socialt och åsiktsmässigt under de tidiga uppbyggnadsåren vet vi därför mindre om. Det enda vi vet från de åren är hur valtillväxten såg ut och hur den var regionalt fördelad - starkast i Skåne i början, svagare i Stockholm och i Norrland.

Den historiska tillväxten speglad via valresultaten i riksdagsval efter riksdagsval är så vitt vi känner till mycket unik. En obruten svit av valvinster under tjugofem år. Sverigedemokraterna har ökat sitt väljarstöd i *alla* val de ställt upp i (se figur 11.1). Långsamt i början, accelererande i de senaste valen – från 0,02 procent i första valet 1988 över 0,37 i valet 1998 till 5,7 procent 2010 och 12,9 procent 2014.

Figur 11.1 Sverigedemokraternas röstandelar i riksdagsvalen 1988-2014 (procent)

Kommentar: Information från den officiella valstatistiken. Antalet SD-röster var 1 118 i valet 1988 och 801 178 i valet 2014. Sverigedemokraterna bildades 1988.

Sverigedemokraterna har hittills inte förlorat röststöd i något nationellt val i Sverige – inklusive inte heller i EUP-val och kyrkoval.³ Man har aldrig varit med om en tillbakagång i ett demokratiskt val – troligen helt unikt.

Socioekonomiskt stöd

Sverigedemokraterna 2014 har ett mycket tydligt socioekonomiskt mönster på sitt väljarstöd. Det är ett mönster vi i allt väsentligt känner igen från tidigare. Och det är dessutom ett mönster vi har sett i flera internationella studier av nationella/invandringsnegativa partier. Sverigedemokraterna får starkast stöd bland män, bland äldre, bland lågutbildade, bland människor på landsbygden, bland arbetare, bland LO-medlemmar, bland arbetslösa, bland personer med sjuk- och aktivitetsersättning, bland personer med självuppskattad dålig hälsa, och bland skåningar (se tabell

³ Sverigedemokraternas resultat i EUP-valen har varit: 1999 0,3 procent; 2004 1,1; 2009 3,3 och 2014 9,7 procent. Resultaten i kyrkovalen: 2001 0,8 procent; 2005 1,7; 2009 2,9 och 2013 6,0 procent.

11.1)⁴. I ett avseende är dessa grupper annorlunda än i valen 2006 och 2010. Det gäller ålder. Tidigare var Sverigedemokraterna starkast bland yngre väljare. Men så är inte fallet i valet 2014. I senaste riksdagsvalet får SD störst röststöd bland väljare äldre än femtio år.

Allra starkast stöd med andelar på tjugo procent eller mer får Sverigedemokraterna bland personer med sjuk- och aktivitetsersättning (22 procent), bland LO-medlemmar (21), bland lågutbildade (21), bland landsbygdsbor (20), bland arbetare (20) och bland arbetslösa (20). Gemensamt för dem är att de representerar utsatta grupper som kan uppfatta den post-industriella ekonomin och globaliseringen – med medföljande ökad invandring/ flyktingmottagning – som ett hot. Därtill kan fogas att de också representerar grupper som är extra beroende av att välfärdssystemen fungerar; speciellt gäller det kanske personer med sjuk- och aktivitetsersättning – Sverigedemokraternas starkaste sociala väljargrupp.

Som kontrast är det illustrativt att notera i vilka sociala grupper som Sverigedemokraterna har svagast röststöd 2014 – svagare än tio procent. Så svagt stöd finner vi bland kvinnor, bland universitetsutbildade, bland studerande, bland högre tjänstemän, bland SACO- och TCO-medlemmar, bland boende i storstäderna Stockholm och Göteborg och i Västerbotten. Här återfinns flera grupper som tillhör ”vinnarna” i den nya globaliserade informationsekonomin. De kan se samhällsförändringarna mer som löften om något bättre än som hot om något sämre.

Intressant nog visar det sig att Sverigedemokraternas tillväxt från valet 2006 till 2014 främst sker i socioekonomiska grupper där partiet redan 2006 är relativt starkast. Mönstren i partiets stöd i olika sociala och ekonomiska samhällsgrupper har snarast stärkts i det senaste valet, inte försvagats. Ett undantag är åldersmönstret (jämför analyserna i kapitel 5). Sverigedemokraterna har ökat sitt stöd bland unga men inte lika mycket som bland äldre. Vilket gör att SD inte längre är ett parti med mest stöd bland unga väljare. Ett annat undantag är företagare.

⁴ I detta kapitel har resultaten vägts med hänsyn taget till valresultaten de aktuella åren. Det betyder att andelen röstande på Sverigedemokraterna har vägts upp i förhållande till resultaten i ovägda rådata. Sverigedemokraterna brukar underskattas i Valundersökningarna liksom i de flesta opinionsmätningar. I Valundersökningen 2014 är andelen SD-väljare 9,3 procent i rådata jämfört med 12,9 procent i det officiella valresultatet. I vägningen för 2014 har resultaten för SD-väljare vägts upp med kvoten 1.39 (=12,9/9,3). Motsvarande vägningkvoter för övriga partier 2014 är: V 0.83; S 1.00; MP 0.78; C 0.95; FP 0.93, KD 0.96; M 1.02; FI 0.88 och Övriga partier 1.59. Resultat för partiväljare med kvoter över 1.00 har vägts upp medan resultat för partiväljare med kvoter lägre än 1.00 har vägts ned. Exempel på partiväljare vars resultat vägts ned något är V-, MP- och FI-väljare.

Tabell 11.1 Andel röstande på Sverigedemokraterna i olika demografiska och sociala grupper (procent)

Samhällsgrupp	Valår			förändring 2006→2014
	2006	2010	2014	
Officiellt valresultat	2,9	5,7	12,9	+10,0
Man	4	8	16	+12
Kvinna	2	3	9	+7
18 – 22 år	6	17*	10	+4
23 – 30 år	6	9	11	+5
31 – 50 år	3	4	12	+9
61 – 64 år	2	4	15	+13
65+ år	1	5	14	+13
Lågutbildad	4	11	21	+17
Mellan	5	8	16	+11
Högutbildad	1	1	5	+4
Landsbygd	4	7	20	+16
Tätort	4	7	16	+12
Stad	2	5	12	+10
Storstad	2,4	4,4	8,7	+6,3
Förvärvsarbetande	3	5	12	+9
Arbetslös	6	10	20	+14
Sjuk-/aktivitetsersättning	4	9	22	+18
Studerande	3	5	8	+5
Dålig hälsa (0-4)	5	6	18	+13
Medel hälsa (5-8)	3	6	12	+9
God hälsa (9-10)	3	5	12	+9
Arbetare	6	11	20	+14
Tjänstemän	3	3	11	+8
Högre tjänstemän	0	2	4	+4
Företagare	2	11	15	+13
Ej fackmedlem	4	6	14	+10
LO	9	10	21	+12
TCO	1	1	7	+6
SACO	0	1	3	+3
Stattlig sektor	2	2	10	+8
Kommunal/regional sektor	4	5	11	+7
Privat sektor	3	7	13	+10
Stockholms kommun	1,6	3,2	6,6	+5,0
Göteborgs kommun	2,5	4,9	9,6	+7,1
Västerbottens län	1,1	2,7	7,4	+6,3
Skåne	5,7	9,5	17,9	+12,2

Kommentar: Resultaten är viktade mot valresultaten. SD:s andelar i olika valkretsar och i kategorin storstad (= Sthlm, Gbg, Malmö) kommer från den officiella valstatistiken, därför redovisade med en decimal. Resultaten för grupperna förvärvsarbetande/arbetslös/sjuk-/aktivitetsersättning/studerande kommer från SVT:s Vallokalsundersökning (Valu) i samband med riksdagsvalet 2014. Resultaten för subjektiv hälsa kommer från SOM-undersökningen 2014. Övriga resultat kommer från Valundersökningen. Resultatet för 18 – 22 år i valet 2010 (*) är med stor sannolikhet ett slumpmässigt för högt estimat. I Valu 2010 var motsvarande estimat 8 procent.

I valet 2006 är företagare inte en grupp med ett stöd över medel för SD. Men det har ändrats sedan dess. Stödet för Sverigedemokraterna har vuxit snabbare än genomsnittligt bland företagare i valen 2010 och 2014.

Mellan valen 2006 och 2014 växer SD:s väljarstöd totalt med 10 procentenheter. En större ökning än det återfinns bland män (+12 procentenheter), bland personer äldre än 50 år (+13), bland lågutbildade (+17), bland boende på landsbygden (+16), bland arbetslösa (+14), bland personer med sjuk-/aktivitetsersättning (+18), bland personer med sämre hälsa (+13), bland arbetare (+14), bland företagare (+13), bland LO-medlemmar (+12) och bland personer boende i Skåne (+12). Största tillväxten finns bland personer med sjuk- och aktivitetsersättning, bland boende på landsbygden och bland lågutbildade; här ser vi ökningarna på 16-18 procentenheter.

Sverigedemokraternas ökade väljarstöd i genombrottsvalen 2010 och 2014 kommer socioekonomiskt i första hand från samhälleligt svagare och mer utsatta grupper. Ökningen återfinns också i mer gynnade grupper, men i mycket mindre utsträckning.

Förtroende, intresse och kunskap

Populistiska partier i Europa kännetecknas av svepande retorik och ”enkla” lösningar på komplicerade samhällsproblem. Populister gör anspråk på att vara den rättmätige uttolkaren av den sanna folkviljan – ofta i opposition mot en samlad etablerad elit. Själva definitionen på ett populistiskt parti är just att det står för enkla, föga preciserade lösningar på de samhällsfrågor som populistiska partier uppmärksammar (Widfeldt 2015, Lindroth 2016, Mudde 2007). Ett annat kännetecken på ett populistiskt parti brukar vara att dess väljare – jämfört med andra väljare – tenderar att vara i lägre grad intresserade av politik, mindre kunniga om politik och hysa ett lågt förtroende för politiker.

Ser vi på resultaten för Sverigedemokraternas väljare är det just de tendenserna vi finner – speciellt när det gäller förtroende. Sverigedemokraterna får ett klart starkare röststöd bland väljare med ett lågt förtroende för politiker. Politisk misstro är mycket mer ett kännetecken för SD-väljare än för väljare som stödjer något av de andra svenska partierna.⁵ Det är särskilt tydligt i valet 2014 när hela 23 procent bland väljare med

⁵ Andelen väljare totalt med ett ganska eller mycket litet förtroende för svenska politiker är 49 procent i valet 2014 (viktat för graden av politiskt intresse). Bland de olika partiernas väljare är andelen med lågt politikerförtroende: V 48 procent; S 45; MP 36; C 39; FP 42; KD 40; M 41; SD 83; FI 40. SD-väljare sticker mycket påtagligt ut med ett klart lägre förtroende för politiker.

ett lågt politikerförtroende röstar på Sverigedemokraterna. Bland väljare med ett mycket eller ganska stort förtroende för politiker är det endast 5 procent som stödjer SD (se tabell 11.2).

Resultaten visar att det också finns ett samband mellan ett begränsat intresse för politik respektive relativt bristfälliga politikkunskaper och röstning på Sverigedemokraterna. Men de sambanden är något mindre tydliga än sambandet mellan politisk misstro och en SD-röst. Bland väljare som inte är särskilt eller inte alls intresserade av politik får SD stöd av 17 procent år 2014. Motsvarande andel bland personer med förhållandevis dåliga kunskaper om politik är 15 procent - ett starkare stöd än bland väljare intresserade av politik (10 procent) eller bland väljare med god kännedom om politik (7 procent).

Tabell 11.2 Andel SD-röster bland väljare med olika politikerförtroende, olika politikintresse och olika grader av kunskap om politik (procent)

Förtroende/Kunskap/Intresse	Valår			förändring 2006→2014
	2006	2010	2014	
Stort förtroende för svenska politiker	1	3	5	+4
Litet förtroende för svenska politiker	5	11	23	+18
Mycket/ganska stort intresse för politik	2	4	11	+8
Inte särskilt/inte alls stort intresse för politik	4	8	17	+13
Goda kunskaper om politik	1	3	7	+6
Medelgoda kunskaper om politik	2	4	11	+9
Dåliga kunskaper om politik	6	8	15	+9

Kommentar: Resultaten är viktade för valresultaten; andelarna för SD är därmed uppviktade i jämförelse med rådata.

Socioekonomiskt ökar SD 2014 mest i de grupper där man redan 2006 var relativt starka. Även när det gäller misstro, svagt politikintresse och dåliga kunskaper om politik är det bland människor som har dessa egenskaper – där SD redan 2006 var relativt starkast – som partiet växer mest fram till valet 2014. Mest tydligt syns det när det gäller väljare med en hög grad av politikermissstro. I den gruppen ökar Sverigedemokraterna med hela 18 procentenheter mellan 2006 till 2014.

Sverigedemokraternas väljarstöd har hela tiden inrymt en klar politisk misstrokomponent, så också mycket påtagligt i valet 2014. En av de grupper som ökar sitt stöd mest tydligt för Sverigedemokraterna under etableringsåren 2006-2014 är väljare med ett lågt politiskt förtroende. Partiet mobiliserar framgångsrikt de politiskt misstroende.

Ideologi och politiska åsikter bakom en röst på Sverigedemokraterna

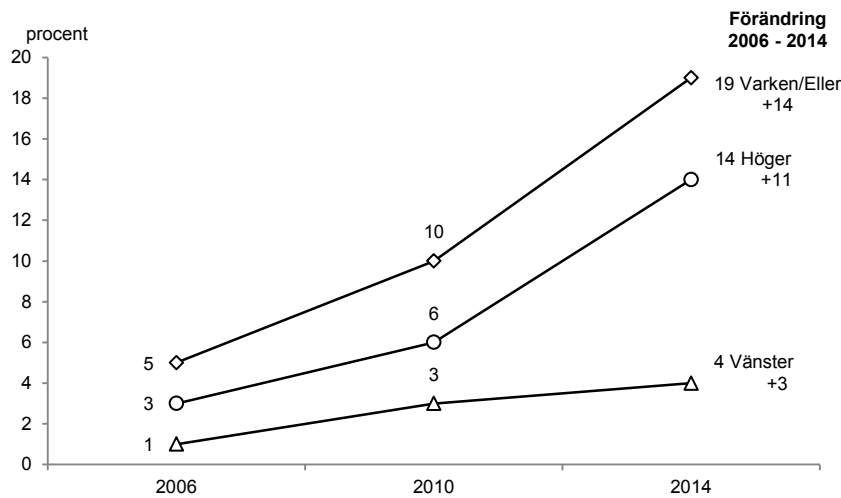
Vår hypotes är att sambanden mellan väljarnas åsikter i ett begränsat antal sakfrågor – framförallt åsikter i invandrings-/flyktingfrågor – och röstning på Sverigedemokraterna skall vara starka – starkare än de samband vi hittills sett när det gäller olika sociala gruppstillhörigheter eller grad av politisk misstro. Vi förväntar oss att SD-väljare i första hand är åsiktsröstare, precis som väljare som stödjer de andra partierna.

I föregående kapitel om sakfrågeröstning såg vi att SD-väljare i valet 2014 intar åsiktsmässiga ytterpositioner på flera olika attityddimensioner. Mest tydligt på flyktingdimensionen (mest restriktiva), men också på tolerans/traditionalismdimensionen (mest traditionalistiska/nationalistiska), på globaliseringsdimensionen (mest negativa), på miljödimensionen (mest grå tillsammans med M-väljare), på EU-dimensionen (mest emot) och jämställdhetsdimensionen (minst positiva). Dock när det gäller två varianter av vänster-högerdimensionen intar *inte* SD-väljare några ytterpositioner. På offentligt-privatdimensionen befinner sig SD-väljare genomsnittligt mot mitten, något närmare S-väljare än M-väljare. På den sociala välfärdimensionen placerar sig Sverigedemokraternas väljare på den bidragsskeptiska allianssidan, närmast M-väljare.

När det kommer till röstning och partibyten till SD – och när vi tar hänsyn till väljarnas åsikter på alla de olika dimensionerna, inklusive vänster-högerdimensionerna – visar det sig att det endast är en åsiktsuppsättning som har ett statistiskt säkerställt samband med partibyten över till Sverigedemokraterna. Den åsiktsuppsättningen gäller flykting- och invandrarfrågor. Den stora bytarströmmen till SD 2014 består i allt väsentligt av väljare som är negativa till flyktingmottagning och till Sveriges dåvarande invandringspolitik.

Vänster-högeråsikter, som är den viktigaste faktorn bakom röstning och partibyten för övriga partiers väljare, är mindre centrala när det gäller att förstå SD-väljares partival. Resultaten i figur 2 demonstrerar att Sverigedemokraterna rekryterar väljare med såväl vänster- som högerorientering – dock tydligt mer från höger än från vänster. Men allra starkast stöd får SD bland personer utan någon ideologisk lutning – det vill säga bland människor mot mitten mellan vänster och höger. I valet 2014, bland väljare som själva placerar sig till vänster, röstar 4 procent på Sverigedemokraterna. Bland personer som uppfattar sig som till höger får SD stöd av klart fler, 14 procent. Men bland väljare som varken ser sig som ideologiskt till vänster eller till höger får Sverigedemokraterna sitt starkaste stöd. Bland dem röstar hela 19 procent på SD 2014.

Figur 11.2 Andel SD-röster bland väljare med olika positioner på vänster-högerskalan (procent)

Kommentar: Resultaten är viktade mot valresultaten. Det subjektiva vänster-höger-måttet presenteras i kapitel 10.

Resultaten visar också att det är bland väljare mot mitten och till höger som Sverigedemokraterna växer mest (+14 respektive +11 procentenheter sedan 2006). Bland personer med vänsterideologi ökar SD klart mindre (+3). Bedömt utifrån väljarstödet har Sverigedemokraterna över tid blivit ett allt tydligare centrum-högerparti.

En röstandel på 19 procent (bland personer mot mitten på vänster-högerskalan) eller på 14 procent (bland personer ideologiskt till höger) är inte bland de högsta SD-andelarna vi funnit hittills i någon av de grupper vi har undersökt. Flera sociala grupper uppvisar starkare samband med SD-andelar på 20 procent eller högre (personer med sjuk-/aktivitetsersättning, lågutbildade, LO-medlemmar, arbetare, arbetslösa). Det samma gäller gruppen med en hög grad av politikermissstro (23 procent). Det relativt sett något svagare direktsambandet mellan vänster-högerposition och röstning på Sverigedemokraterna illustrerar att väljarnas ideologiska uppfattningar på den traditionella vänster-högerdimensionen inte är en av de viktiga faktorerna bakom SD-röstning.

Det finns andra politiska åsikter som är mycket tydligare kopplade till valet av Sverigedemokraterna. Resultaten i tabell 11.3 listar de elva sakfrågor som uppvisar starkast samband med en SD-röst i valet 2014. Sammanlagt har vi undersökt ett fyrtiotal olika frågor i Valundersökningen för att finna dessa elva frågor.

Utfallet är mycket tydligt. Det är åsikter relaterade till invandring/flyktingar, bistånd till utvecklingsländer och det mångkulturella samhället som toppar listan. Med på listan finns även åsikter om EU, om lag och ordning och om rättigheter för HBT-personer. En fråga av traditionellt vänster-högerslag om social bidrag finns där också men längre ned på rangordningen. Men toppar gör alltså en fråga om inställning till ett mångkulturellt samhälle och en fråga om flyktingmottagning. Bland väljare med en negativ inställning till ett mångkulturellt samhälle röstar hela 43 procent på Sverigedemokraterna 2014. Motsvarande andel SD-röstning bland personer som vill ta emot färre flyktingar är 30 procent. Tre andra åsiktsgrupper uppvisar också de andelar på 30-35 procent i röstandet på SD – bland personer negativa till ett samhälle med internationell inriktning, bland personer som vill minska det svenska biståndet till u-länder och bland personer som tycker det är dåligt med ett samhälle där homo-, bi- och transsexuellas rättigheter stärks.

De samband mellan åsikt och SD-röstning vi finner är klart mycket starkare än motsvarande samband vi kunde notera tidigare för olika sociala grupper eller för misstrogruppen. Det gäller framförallt för åsikterna på toppen av lista, för flyktingfrågan och frågan om mångkulturalismen. Det som allra tydligast triggat väljare att stödja Sverigedemokraterna i valet 2014 är inte tillhörighet till någon speciell social grupp eller allmän politikermisstro. Det är motstånd mot flyktingmottagning och det mångkulturella samhället. Därutöver spelar också EU-motstånd, en nationell inställning och en HBT-negativ attityd en roll. I alla dess frågor är det klart över 20 procent, ofta över 30 procent, som röstar på Sverigedemokraterna. Bland väljare som i dessa frågor har motsatt åsikt – som är positiva till ett mångkulturellt samhälle, till flyktingmottagning, till HBT-personers rättigheter, till EU och är mindre nationellt inställda är det endast mellan 2 till 7 procent som röstar med SD 2014. Det bivariata statistiska sambandet mellan åsikt och SD-röstning är starkt i dessa sakfrågor – starkare än andra sociala eller attitydmässiga samband vi finner i Valundersökningen. Det är ingen tvekan om att Sverigedemokraternas väljare åsiktsröstar i valet 2014. Dock de åsiktsröstar i stor utsträckning utifrån andra sakfrågor än väljare som stödjer de andra mer etablerade partierna.

Om vi ser på i vilka åsiktsgrupperingar som Sverigedemokraterna växer mest mellan 2006 och 2014 förstärks vår slutsats om betydelsen av invandring/flyktingfrågans centrala roll för röstningen på SD.

Tabell 11.3 Sakfrågor med starkast åsiktssamband med röstning på Sverigedemokraterna (procent)

Sakfråga	Valår			förändring
	2006	2010	2014	2006 2014
1. Mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot människor från andra länder med andra religioner och levnadssätt				
Bra	0	1	3	+3
Dåligt	10	16	42	+32
2. Ta emot färre flyktingar i Sverige				
Bra	7	14	30	+23
Dåligt	0	1	0	±0
3. Samhälle med mer internationell inriktning och mindre av gränser mellan folk och länder				
Bra	1	2	4	+3
Dåligt	12	13	33	+21
4. Minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna				
Bra	7	14	35	+28
Dåligt	2	2	7	+5
5. Samhälle där homo-, bi- och transsexuellas rättigheter stärks				
Bra	1	3	7	+6
Dåligt	7	9	30	+23
6. Samhälle som slår vakt om traditionella svenska värden				
Bra	5	8	23	+18
Dåligt	0	1	2	+2
7. Inställning till EU				
Positiv	1	2	5	+4
Negativ	6	13	26	+20
8. Öka arbetskraftsinvandring till Sverige				
Bra	1	1	4	+3
Dåligt	6	11	23	+17
9. Införa mycket hårdare fängelsestraff för brottslingar				
Bra	4	8	17	+13
Dåligt	0	2	3	+3
10. Minska de sociala bidragen				
Bra	5	4	21	+16
Dåligt	3	6	7	+4
11. Samhälle med mer lag och ordning				
Bra	4	7	16	+12
Dåligt	0	1	2	+2

Kommentar: Resultaten är viktade mot valresultaten. Sakfrågorna är rangordnade efter graden av samband 2014. Sambandet har mätts som differensen i andelen som röstar på SD mellan väljare som har olika åsikt (bra eller dåligt) i de skilda sakfrågorna.

Det är bland personer med en negativ inställning till ett mångkulturellt samhälle som Sverigedemokraterna ökar sitt stöd mest – från 10 procent 2006 till 42 procent 2014, en tillväxt med hela +32 procentenheter. Bland väljare som vill ta emot färre flyktingar är också tillväxten stor – från 7 till 30 procent (+23 procentenheter).

Sverigedemokraterna attraherar i första hand väljare med en tydlig anti-invandringssikt, och mer ideologiskt en negativ inställning till det mångkulturella samhället. Så var det 2006 och så är det 2014. Det är i första hand i dessa åsiktgrupperingar som Sverigedemokraterna ökar sitt stöd i genombrottsvalet 2010 och än mer i valet 2014.

Sociala omständigheter påverkar åsikter som i sin tur påverkar röstning

Analyserna hittills har varit bivariata. Vi har undersökt vilka samband som finns mellan att tillhöra olika socioekonomiska grupper och att rösta på Sverigedemokraterna, vilka samband som finns mellan att ha olika politiskt förtroende, intresse och kunskaper och att rösta på Sverigedemokraterna respektive vilka samband som finns mellan att ha olika politiska åsikter och rösta på Sverigedemokraterna. Faktor för faktor, en efter en, har studerats med avseende på i vad mån det finns några samband med röstning på Sverigedemokraterna.

Några kontroller för att flera av de sociala och politiska faktorerna/variablerna delvis hänger ihop har inte gjorts. Och det måste göras om man vill kunna säga något om i vilken utsträckning olika variabler har ett självständigt samband med röstning på Sverigedemokraterna. Dessutom kan vi utgå ifrån att vissa variabler, främst de sociala, kanske inte har särskilt starka direktsamband/effekter på SD-röstningen efter det att vi kontrollerat för andra variabler (t ex politiska åsikter). Teoretiskt föreställer vi oss att olika politiska åsikter befinner sig ”närmare” det vi vill förklara (i vårt fall SD-röstning). Då kan eventuella socioekonomiska samband/effekter ses som indirekta och kanaliserade via åsiktsbildningen.

De flervariabelanalyser vi genomför utgår ifrån en bestämd teoretisk förklaringsmodell. Det som skall förklaras är SD-röstning. Vi har tre slag av förklaringsfaktorer. (1) Väljarnas tillhörighet till olika socioekonomiska grupper, där grupptillhörigheten i flera fall säger någonting om individernas potentiella materiella egenintresse. (2) Väljarnas grad av förtroende för svenska politiker; ett mått på generell politikermisstro.⁶ (3) Väljarnas åsikter om flyktingmottagning; bra eller dåligt att Sverige tar emot färre flyktingar.⁷ I modellen utgår vi ifrån att olika socioekonomiska faktorer påverkar vilka flyktingåsikter och grad av politikermisstro olika männi-

⁶ Vi koncentrerar oss på misstrofaktorn, och tar i detta sammanhang inte med variablerna för politiskt intresse och politisk kunskap. Det är misstro som är starkast kopplat till SD-röstning.

⁷ Flyktingfrågan ingick i det s k förkortade formuläret i Valundersökningen 2014 och ställdes därmed till fler intervjupersoner än några andra tänkbara frågor, som t ex frågan om ett mångkulturellt samhälle. Därför har vi valt att genomföra analyserna med flyktingfrågan, som dessutom även ingår i SOM-undersökningen 2014.

skor anammar. Åsikterna och misstron påverkar sedan i sin tur röstningen – på Sverigedemokraterna eller på något annat parti.⁸

Tre hypoteser prövas. En åsiktsröstningshypotes – efter alla kontroller har väljarnas åsikter om flyktingmottagning det klart starkaste sambandet med SD-röstningen. En misstrohypotes – efter alla kontroller har allmän politikermisstro *inte* något självständigt samband med SD-röstning. En socioekonomisk egenintressehypotes – efter alla kontroller har olika sociala bakgrundsvariabler *inga* direkta effekter på SD-röstning. Dock flera socioekonomiska faktorer med koppling till egenintresse har ett samband med väljarnas åsikter om flyktingmottagning. Därmed har de ett indirekt samband med röstning på Sverigedemokraterna.

Hypotesprövningarna görs huvudsakligen på data från Valundersökningen 2014, men också på data från 2014 års SOM-undersökning. Vi börjar med att redovisa sambanden i bivariat regressionsform mellan SD-röstning och de olika socioekonomiska variablerna och variablerna för politikerförtroende respektive åsikter om flyktingmottagning (tabell 11.4). Ju högre värde på regressionskoefficienterna – positivt eller negativt – desto starkare effekt/samband med röstning på Sverigedemokraterna. Positiva koefficienter kan tolkas som att den aktuella gruppen/personer med höga variabelvärden tenderar att rösta mer frekvent på SD. Negativa koefficienter visar tvärtom att gruppen/personer med höga variabelvärden har en tendens att i mindre utsträckning stödja Sverigedemokraterna.

Utfallet av analyserna är mycket samstämmiga oberoende av om vi ser på resultaten från Valundersökningen eller SOM-undersökningen. Vi känner igen sambanden från tidigare. Statistiskt signifikanta förhöjda tendenser att rösta på SD har män, boende på landsbygd, lågutbildade, arbetare och företagare, arbetslösa, personer med sjuk-/aktivitetsersättning, personer med sämre hälsa, skåningar, LO-medlemmar och mycket tydligt personer med ett lågt allmänt förtroende för politiker och allra mest tydligt personer med en negativ inställning till flyktingmottagning. Ålder uppvisar inget signifikant samband med SD-röstning 2014.

Omvänt har följande grupper en signifikant lägre benägenhet att stödja SD – kvinnor, storstadsbor, universitetsutbildade, tjänstemän, studerande, personer med bättre hälsa, stockholmare, medlemmar i TCO

⁸ I detta sammanhang prövar vi inte eventuella påverkans effekter mellan flyktingåsikter och politikermisstro. Korrelationen dem emellan är .29 i Valundersökningen 2014 och .27 i SOM-undersökningen 2014. Ju mer negativ till flyktingmottagning desto lägre allmänt politikerförtroende, eller alternativt uttryckt – Ju lägre politikerförtroende desto mer negativ till flyktingmottagning.

Tabell 11.4 Samband mellan ett antal sociala respektive politiska variabler och röstning på Sverigedemokraterna i riksdagsvalet 2014.

	Valundersökningen		SOM	
	b-värde	R ²	b-värde	R ²
Kvinna (0) – Man (1)	.6	.01	.7	.02
Ung (0) – Äldre (1)	es	.00	es	.00
Landsbygd (0) – Storstad (1)	-1.2	.02	-.6	.01
Låg (0) – Hög (1) utbildning	-1.5	.04	-1.3	.03
Yrke (ref. Tjänstemän=0)		.05		.05
Arbetare (1)	1.2		.9	
Högre tjänstemän (1)	es		es	
Företagare (1)	.9		.7	
Fack (ref. Ej fackansluten=0)		.06		0.5
LO (1)	es		.3	
TCO (1)	-.8		-1.1	
SACO (1)	-1.7		-1.3	
Sysselsättning (ref. Förvärvsarbetare=0)		.00		.01
Arbetslös (1)	es		.4	
Ålderspensionär (1)	es		es	
Sjuk-/aktivitetsersättning (1)	es		.9	
Studerande (1)	-		-.9	
Övriga landet (0) - Stockholm (1)	-.9	.01	-.4	.00
Övriga landet (0) - Skåne (1)	.7	.01	.4	.00
Lågt (0) – Hög (1) Politikerförtroende	-4.2	.13	-3.9	.11
Dåligt (0) – Bra (1) Ta emot färre flyktingar	9.6	.35	6.4	.29
Dålig hälsa (0) – Bra hälsa (1)	-	-	.9	.01

Kommentar: Resultaten kommer från en serie logistiska regressionsanalyser med röstning på Sverigedemokraterna som beroende variabel. Alla variabler är kodade mellan 0 och 1. Antalet svarspersoner är som minst cirka 1 300 i SOM-undersökningen år 2014 och som minst 1 500 i Valundersökningen samma år. Ej signifikant (es) står för $p > .05$. Resultaten är viktade mot valresultaten.

och SACO, personer med ett stort förtroende för politiker och, inte minst, personer som är positiva till flyktingmottagning. Flera av de socioekonomiska grupperna överlappar varandra på olika sätt. Resultaten i tabell 11.5 visar vilka av alla de olika demografiska eller sociala variablerna som har självständiga effekter/samband med röstningen på SD efter det att vi kontrollerat för övriga socioekonomiska variabler (Modell 1). Ånyo är resultaten mycket lika för Valundersökningen och SOM-undersökningen. Självständiga samband med SD-röstningen efter kontrollerna har: kön, landsbygd-storstad, utbildning, yrke, studerande, sjuk-/aktivitetsersättning, hälsa och boende i Skåne. De flesta av de sociala variablerna uppvisar med andra ord ett självständigt samband med SD-röstning även sedan vi kontrollerat för andra bakgrundsfaktorer. Två grupper som inte klarar kontrollerna och alltså inte har några självständiga samband med stöd till Sverigedemokraterna är personer boende i Stockholm och arbetslösa.

De socioekonomiska effekterna SD-röstningen förändras inte på något avgörande sätt när vi tar hänsyn till människors grad av politikerförtroende (Modell 2). Och det trots att sambandet mellan misstro och att rösta på Sverigedemokraterna är mycket starkt - även sedan vi kontrollerat för alla sociala bakgrundsfaktorer. Oavsett grupptillhörighet - väljare med en hög grad av politikermissstro har en klart förhöjd sannolikhet att rösta på SD. Men likaså viktigt - väljare med tillhörighet till flera olika sociala grupper har en fortsatt signifikant tendens att stödja Sverigedemokraterna oavsett grad av politikerförtroende. Det gäller till exempel för kön (män), utbildning (lågutbildade), arbetare och boende i Skåne. Men inte längre för studerande eller landsbygdsbor, som tidigare i Modell 1 uppvisade självständiga samband med SD-röstning; observera att när det gäller studerande visar sambandet på en självständig effekt att *inte* rösta på SD.

Den avgörande prövningen av våra hypoteser görs i Modell 3 när åsikter om flyktingmottagning förs in i analysen. Fyra resultat framträder mycket tydligt. För det första, väljarnas åsikter om flyktingmottagning är mycket tydligt och självständigt kopplade till SD-röstning. Sambandet är klart starkare än för övriga faktorer. Och kontrollerna minskar inte styrkan i kopplingen. För det andra, väljarnas grad av politikermissstro har också ett starkt och självständigt samband med en röst på Sverigedemokraterna. Dessutom sambandet kvarstår efter kontroll för åsikt om flyktingmottagning; något försvagat med klart signifikant. Ett inslag av politikermissstro/protest mot det etablerade systemet utöver flyktingfrågan finns i röstningen på Sverigedemokraterna (McLaren 2012). För det tredje, många av de tidigare noterade socioekonomiska sambanden med SD-röstning finns inte längre. När vi tar hänsyn till väljarnas flyktingåsikter försvinner de flesta socioekonomiska direkteffekter på stödet för Sverigedemokraterna. Dock, tre grupsamband kvarstår med självständiga effekter även efter det att åsiktsfaktorn kontrollerats. Män, arbetare och personer boende i Skåne har en förhöjd tendens att rösta på SD oavsett grad av politikerförtroende eller åsikt i flyktingfrågan.⁹

Det fjärde tydliga resultatet är att våra förklaringsfaktorer sammantaget är mycket framgångsrika när det gäller att förklara/förstå röstning på Sverigedemokraterna. Den förklarade variansen i stödet för SD är hela 41-43 procent i Modell 3 - till största delen "orsakad" av åsikterna i flyktingfrågan.

⁹ Även LO-medlemskap kvarstår med ett självständigt samband med SD-röstning efter kontroll för flyktingåsikt och politikerförtroende i de analyser som kan genomföras med ett begränsat antal svarspersoner.

Tabell 11.5 Samband efter kontroller mellan olika socioekonomiska, förtroendemässiga respektive åsiktmässiga faktorer och val av Sverigedemokraterna i riksdagsvalet 2014 (regressionskoefficienter och R²)

	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	VU	SOM	VU	SOM	VU	SOM
Kvinna (0) – Man (1)	.4	.7	.4	.8	.7	.8
Ung (0) – Äldre (1)	es	es	es	es	es	es
Landsbygd (0) – Storstad (1)	-.5	es	es	es	es	es
Lågt (0) – Hög (1) utbildning	-.8	-.8	-.6	-.1.1	es	es
Yrke (ref. Tjänstemän=0)						
Arbetare (1)	.9	.6	.8	.5	.7	es
Högre tjänstemän (1)	es	es	es	es	es	es
Företagare (1)	.6	.5	es	es	es	es
Sysselsättning (ref. Förvävsarbetare=0)						
Arbetslös (1)	es	es	es	es	es	es
Ålderspensionär (1)	es	es	es	es	es	es
Sjuk-/aktivitetsersättning (1)	es	.5	es	es	es	es
Studerande (1)	-	-.9	-	es	-	es
Övriga landet (0) - Stockholm (1)	es	es	es	es	es	es
Övriga landet (0) - Skåne (1)	.8	.3	.8	.7	.6	.7
Lågt (0) – Hög (1) Politikerförtroende	-	-	-3.7	-3.2	-2.5	-2.0
Dåligt (0) – Bra (1) Ta emot färre flyktingar	-	-	-	-	6.3	7.5
Andel förklarad varians (R ²)	.10	0.7	.19	.18	.41	.43

Kommentar: Resultaten kommer från en serie logistiska regressionsanalyser med val av Sverigedemokraterna som beroende variabel. Alla variabler är kodade mellan 0 och 1. Ej signifikanta (es) står för p>.05. Resultaten är viktade mot valresultatet.

När flyktingåsikterna inte tas med i analysen, men väl graden av politikerförtroende, sjunker den förklarade variansen till 18-19 procent (Modell 2) för att ytterligare minska till 7-10 procent om enbart de socioekonomiska förklaringsfaktorerna inkluderas (Modell 1).

Det faktum att olika sociala gruppvariabler – bortsett från kön (män), yrke (arbetare) och region (Skåne) – inte uppvisar några direktsamband med SD-röstning efter det att åsikter i flyktingfrågan tagits hänsyn till, innebär inte att de är betydelselösa som inflytandefaktorer bakom stödet för Sverigedemokraterna. Flera av de aktuella socioekonomiska variablerna har tydliga *indirekta* samband/effekter på valet av SD. Det vill säga att omständigheter som att bo på landsbygd, ha en låg utbildning eller ha ett arbetaryrke har ett självständigt och signifikant samband med en negativ åsikt när det gäller flyktingmottagning. Totalt i Valundersökning 2014 är det 34 procent som är relativt sett negativa till flyktingmottagning - som anger att de tycker det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar. Motsvarande andel bland boende på landsbygd är 44 procent, bland arbetare 48 procent och bland lågutbildade hela 58 procent. Väljare som tillhör

utsatta grupper av detta slag med ett potentiellt materiellt egenintresse av en minskad flyktinginvandring är klart mer negativa till flyktingmottagning än svensken i gemen. Indirekt via den negativa flyktingåsikten kanaliseras deras oro/missnöje i en förhöjd tendens att rösta på Sverigedemokraterna. Bakom åsiktsröstningen finns mer eller mindre latent gruppintrussen.

Det mycket starka självständiga sambandet mellan åsikt om flyktingmottagning och SD-röstning i Modell 3 gäller när flyktingfrågan är utan konkurrens som åsiktsfaktor bakom valet av Sverigedemokraterna. Frågan är om det starka självständiga sambandet består om vi konkurrensutsätter flyktingåsikterna genom att också föra in andra tänkbara politiska frågor som potentiella faktorer bakom en SD-röst. Svaret på den frågan är entydigt ja. Flyktingfrågans starka självständiga inverkan på valet av Sverigedemokraterna kvarstår orubbad även sedan vi kontrollerat för en hel mängd andra åsiktsdimensioner, inklusive den annars centrala ideologiska vänster-högerdimensionen. Analysmässigt genomför vi prövningen i en regressionsmätning med val av SD som beroende variabel och de åtta olika åsiktsdimensioner vi urskiljer i kapitel 10 som oberoende förklaringsfaktorer.

Resultatet blir en faktor med klart starkast samband/effekt på SD-röstningen – väljarnas åsikter om flyktingmottagning. Övriga åsiktsdimensioner har tydligt svagare samband – i de flesta fall klart insignifika samband. Det gäller till exempel de två varianter av vänster-högerdimensionen som prövas. Dock, två åsiktdimensioner utöver flyktingdimensionen uppvisar svagare men statistiskt säkerställda och självständiga samband med röstning på Sverigedemokraterna. Det är fråga om två dimensioner som åsiktsmässigt är relativt nära relaterade till flyktingdimensionen – nationalism/globaliseringsdimensionen och EU-dimensionen. Utöver en negativ åsikt om flyktingmottagning har alltså en nationalistisk inställning liksom motstånd mot EU ett visst självständigt samband med röstning på SD. Sverigedemokraterna är inte hundraprocentigt ett enfrågeparti bland väljarna. Flyktingmotståndet deriverat ur det ideologiska motståndet mot det mångkulturella/globaliserade samhället är den helt klart dominerande frågan. Men motståndet mot EU finns också med som en delvis självständig mobiliseringsfråga.

Resultaten har inte varit helt entydiga när det gäller stödet för våra tre hypoteser. Förväntan att inga socioekonomiska samband med SD-röstning skulle finnas efter kontroll för väljarnas åsikter om flyktingmottagning infrias inte. All röstpåverkan av sociala omständigheter går inte via flyktingåsikterna. Vissa gruppeffekter kan inte kontrolleras bort. Direkta samband kvarstår utöver åsikter om flyktingmottagning. Det gäller den

förhöjda tendensen att rösta på SD bland män, bland arbetare och bland boende i Skåne. Inte heller hypotesen att väljarnas förtroende för politiker skulle vara orelaterad till SD-röstningen när vi tagit hänsyn till väljarnas åsikter i flyktingfrågan får stöd. Ett självständigt samband mellan politikermisstro och stöd för Sverigedemokraterna finns i valet 2014.

Vår tredje och mest centrala hypotes får däremot ett mycket tydligt stöd. Åsiktsröstning utifrån inställning i flyktingfrågan är den enskilt viktigaste förklaringsfaktorn för röstning på Sverigedemokraterna i valet 2014.

Därför röstar svenska väljare på Sverigedemokraterna

Varför rösta på Sverigedemokraterna? Ur ett väljarperspektiv kan frågan besvaras enkelt. Det är först och främst en fråga om åsiktsröstning, därtill en del misstroröstning och en viss socioekonomiskt betingad egenintresse-röstning. Svenska väljare röstar på Sverigedemokraterna därför att de är nationellt sinnade och negativa till flyktingmottagning och framväxten av ett mångkulturellt samhälle. Svenska väljare röstar dessutom på Sverigedemokraterna för att de allmänt misstror politiker och det mesta som har att göra med det etablerade Sverige. Svenska väljare röstar också på Sverigedemokraterna därför att de är oroliga för att jobb och välfärd hotas av flyktinginvandringen. Det är olika socialt utsatta grupper som boende på landsbygd, arbetare, arbetslösa, personer med dålig hälsa, lågutbildade och personer med sjuk-/aktivitetsersättning som har störst tendens att rösta på Sverigedemokraterna. En del av åsiktsröstningen är fotad i socioekonomiska omständigheter, men inte allt. Åsiktsröstning på Sverigedemokraterna finns även bland väljare som lever under mindre utsatta omständigheter – i mindre utsträckning än bland socialt utsatta grupper, men dock förekommande.

Utöver åsiktsröstningen och misstroröstningen finns även en förhöjd tendens till röstning på Sverigedemokraterna i vissa sociala grupper. Det gäller bland män, bland arbetare och bland boende i Skåne. Arbetarnas förhöjda benägenhet att stödja SD kan förklaras med egenintresset – oron för jobben och tillgången på offentlig välfärd. Männens och skåningarnas tendens att oavsett flyktingåsiikt eller politikermisstro stödja Sverigedemokraterna är mer av en gåta.

Huvudresultatet är dock med enfaset att svenska väljare som röstar på Sverigedemokraterna i första hand åsiktsröstar. De motiveras av ett motstånd mot flyktinginvandringen och ett motstånd mot ett mångkulturellt samhälle.

Kapitel 12

Regeringsinnehav

Regeringsinnehav måste väl vara en fördel när det kommer till val? En regering kan lansera populära åtgärder lagom till det är dags för omval. Och valårsbudgetar kan göras extra feta och reformtäta – fyllda med valfläsk som man sa förr i världen. Visst är det naturligt att föreställa sig att dylika valknep förekommer och att de skulle ge utdelning i form av röstvinster på valdagen. Regeringsinnehav underlättar röstvinster på valdagen.

Men så enkelt är det inte. Den hårda valverkligheten i de flesta demokratier visar tvärtom att regeringar tenderar att förlora röster – inte vinna röster – när det blir val. Under efterkrigstiden i Europa har regeringar tappat röster i cirka 71 procent av alla val.¹ Inte alltid så mycket att de också förlorat regeringsmakten, men likväl tappat röststöd. Europeiska regeringars tendens att tappa röstmässigt har dessutom snarare förstärkts än försvagats under de senaste tjugo åren (Bengtsson m fl 2013). I Sverige har regeringar gått tillbaka och tappat röststöd i sexton av de senaste tjugoen valen sedan andra världskriget (76 procent), ungefär som genomsnittet i Europa. Regeringen Reinfeldts förstärkta väljarstöd i valet 2010 är alltså extra remarkabel eftersom framgången går emot den förhärskande tendensen. Alliansregeringens valförlust 2014 är mer förväntad. Regeringar brukar gå bakåt i val.²

Mönstret är liknande även i USA. Det parti som innehar presidentposten har förlorat röster i elva av de senaste sju presidentvalen sedan 1948 (Niemi and Stanley 2012). Det motsvarar 65 procent av valtill-

¹ Resultaten gäller för sju europeiska länder mellan 1945 till 2010. I 199 av totalt 281 nationella val (=70,8 procent) gick en sittande regering tillbaka röstmässigt jämfört med föregående nationella val. Se Bengtsson, Hansen, Narud, Hardarson & Oscarsson 2013.

² Alliansregeringen vann röstandelar motsvarande 1,1 procentenheter i valet 2010 samtidigt som man – paradoxalt nog – förlorade mandat i riksdagen, från 178 platser till 173. "Orsaken" var Sverigedemokraternas inval i riksdagen. Alliansregeringen gick från att ha varit en majoritetsregering till att bli en minoritetsregering. Inflytandemässigt kan man alltså säga att alliansregeringen gick bakåt 2010, trots ett ökat väljarstöd.

fällena – en något lägra siffra än i Europa – men en majoritet av fallen.³ Förklaringen till fenomenet, som ibland kallas *the Cost of Ruling* i engelskspråkig litteratur, är att väljare har en benägenhet att bli mer negativa när regeringar fattar beslut de ogillar än de blir positiva när regeringar fattar beslut de gillar. Följden blir att en regerings röststöd långsamt mals ned. Regeringsinnehav sliter. Det är en av orsakerna till att vi inte har permanenta regeringar i demokratier. Valfläsk kan måhända bromsa processen men uppenbarligen inte stoppa den.

I det följande skall vi utifrån Valundersökningens data närmare analysera vilken roll regeringsfrågan spelade i valet 2014. Regeringen Reinfeldt tappar röster 2014 och gör därmed vad den historiska trenden förutskickar. Frågan är i vilken utsträckning som det resultatet mer specifikt har att göra med regeringsfrågan som sådan, det vill säga med hur väljarna bedömer alliansregeringen i jämförelse med alternativet en Rödgrön regering.

Vi har goda möjligheter att belysa problemet - och sätta in valet 2014 i ett historiskt perspektiv – i och med att Valundersökningen ända sedan 1979 ställt frågor om hur väljarna retrospektivt bedömer olika regeringsars insatser. Även när det gäller prospektiva framtidsförväntningar på olika tänkbara regeringar har vi tillgång till långa tidsserier. Med start vid valet 1985 har svenska väljare i Valundersökningen fått uttala sig om sina förhoppningar på olika tänkbara regeringar.⁴ En intressant delfrågeställning är om det är tillbakablickande regeringsutvärderingar eller framåtblickande förväntningar som betyder mest när väljarna röstar. I tidigare Valundersökningar har det oftast varit ett något starkare samband mellan partivalet och de framåtriktade prospektiva bedömningarna än mellan partivalet och de bakåtblickande retrospektiva bedömningarna (Oscarsson och Holmberg 2008, 2013). Men i valet 2010 var det de bakåtblickande utvärderingarna som var starkast kopplade till röstningen.

³ Partier som innehaft presidentposten och tappat röster jämfört med föregående presidentval är Demokraterna 1948 (-3,9 procentenheter), 1952 (-5,1), 1968 (-18,4), 1980 (-9,1), 2000 (-0,8) och 2012 (-1,9) respektive Republikanerna 1960 (-7,9), 1976 (-12,7), 1988 (-5,4), 1992 (-16,0) och 2008 (-5,0); summa elva förlustval (65 procent). De sex tillfällen där ett parti gått framåt röstmässigt "trots" innehav av presidentposten är Demokraterna 1964 (+11,5) och 1996 (+6,2) respektive Republikanerna 1956 (+2,5), 1972 (+17,3), 1984 (+8,1) och 2004 (+2,8). I de elva fall sedan 1948 där en sittande president ställt upp till omval har han vunnit ökat röststöd i sex fall, och minskat stöd i fem fall; andel förlustval endast 45 procent när samma president ställer upp till omval. De som vunnit ökat röststöd är Eisenhower 1956 (+2,5), Johnson 1964 (+11,5), Nixon 1972 (+17,3), Reagan 1984 (+8,1), Clinton 1996 (+6,2) och Bush 2004 (+2,8). De som förlorat röststöd är Truman 1948 (-3,9), Ford 1976 (-12,7), Carter 1980 (-9,1), Bush 1992 (-16,0) och Obama 2012 (-1,9).

⁴ Dock inte i Valundersökningen 2014.

Tillbakablickande bedömningar

Aderton olika regeringar har väljarna fått sätta betyg på sedan starten 1979. Den bakåtblickande frågan har gällt hur ett eller flera specificerade regeringspartier "har skött sig som regeringsparti(er)" under en preciserad regeringsperiod – oftast den gångna valperioden. Svaren har avgivits på en elvgradig skala mellan -5 (dåligt) till +5 (bra). Intervjufrågorna har alltid återfunnits i förvalsundersökningarna så att det funnits konkreta regeringar att uttala sig om. Resultaten i tabell 12.1 visar hur svarspersonerna betygsatt de aderton regeringarna under perioden 1979-2014. Medeltalen har multiplicerats med tio för att undvika decimaler – resultaten kan därför variera mellan -50 till +50.

Tabell 12.1 Tillbakablickande bedömningar av hur olika regeringar skött sig mellan 1979-2014 (medeltal)

Valår bedömningen görs	Regering som bedöms	Regeringsbetyg
1979	C/FP/M-regeringen 1976-78	-0
1979	FP-regeringen 1978-79	+9
1985	Borgerliga regeringen 1976-82	-7
1988	Borgerliga regeringen 1976-82	-8
1991	Borgerliga regeringen 1976-82	-8
1994	Borgerliga regeringen 1976-82	-9
1994	Borgerliga regeringen 1991-94	-6
1998	Borgerliga regeringen 1991-94	-5
2010	C/FP/KD/M -regeringen 2006-10	+17
2014	C/FP/KD/M-regeringen 2010-14	+7
1985	S-regeringen 1982-85	+12
1988	S-regeringen 1982-88	+15
1991	S-regeringen 1982-88	+7
1991	S-regeringen 1988-91	-2
1994	S-regeringen 1982-91	+1
1998	S-regeringen 1994-98	+9
2002	S-regeringen 1998-02	+11
2006	S-regeringen 2002-06	+5

Kommentar: Resultaten kommer från Valundersökningens förvalsstudier. Bedömningsskalan kan variera mellan -50 (dåligt) till +50 (bra). I Valundersökningen 1982 gjordes ingen bedömningsmätning av regeringens insats. Frågan lyder: "Hur tycker Du att de borgerliga partierna/Socialdemokraterna har skött sig som regeringsparti(er) mellan valen (årtal) och (årtal)?" År 1979 frågades om C/FP/M-regeringen 1976-78 och FP-regeringen 1978-79. År 2010 och 2014 frågades om de fyra Allianspartierna (C/FP/KD/M).

Två tydliga resultat framtonar. Först att S-regeringar historiskt sett tenderar att bedömas mer positivt än borgerliga regeringar. De tio B-regeringar som får betyg hamnar på snittvärdet -1,0 – klart lägre än de åtta S-regeringarnas snittbetyg på +7,3. S-regeringarnas försteg bibehålls även om vi enbart låter en specifik regering vara med en gång och tar bort alla

senare bedömningar av samma regering. Gör vi det får S-regeringar medelbetyget +8,3 och borgerliga regeringar +3,3.⁵

För det andra, Socialdemokraternas historiska övertag när det gäller positiva bedömningar av gjorda regeringsinsatser bröts i och med valet 2010. Den bedömning som väljarna då gjorde av hur partierna i alliansregeringen skött sig är den mest positiva som hittills uppmätts. Medelbetyget 2010 blir +17, något högre än det gamla rekordet på +15 som sattes 1988 och gällde S-regeringen 1982-1988.⁶ Även bedömningen av alliansregeringen 2014 är relativt positiv med ett medelbetyg på +7, klart bättre än det historiska medeltalet för borgerliga regeringar.

De regeringar som genom åren fått sämst betyg är dels den borgerliga regeringen 1976-1982 (-7 vid bedömningen 1985, -8 vid betygsättningen 1988 respektive 1991 och -9 vid bedömningen 1994), dels den borgerliga Bildtregeringen 1991-1994 med -6 vid bedömningen 1994. Den S-regering som fått sämst betyg är Carlssonregeringen 1988-1991 vid bedömningen 1991. Snittbetyget blev då -2.

Framåtblickande förhoppningar

Att ”äga” regeringsfrågan är dock inte bara att få bra eller bäst betyg när det gäller hur människor bedömer att man har skött sig. Viktigt är även att förknippas med positiva förväntningar inför vad som komma skall. Regeringsfrågan på valdagen handlar också om att vara det alternativ som väljarna tror är bäst på att styra landet framöver. Det hjälper föga att bedömas vara bäst igår om man inte också bedöms vara bra i morgon. Framtidsförväntningar skall inte underskattas som drivkrafter bakom röstning, särskilt inte i Sverige där valrörelsediskussionerna främst hand-

⁵ De borgerliga regeringar som bedöms är C/M/FP-regeringen 1976-78 och FP-regeringen 1978-79 bedömda vid valet 1979, den borgerliga regeringen 1976-82 bedömd vid valet 1985, den borgerliga regeringen 1991-1994 bedömd vid valet 1994 samt alliansregeringen (C/FP/M/KD) 2006-2010 och 2010-14 betygsatta vid valen 2010 respektive 2014. De S-regeringar som är medtagna i beräkningen är S-regeringen 1982-1985 bedömd vid valet 1985, S-regeringen 1982-1988 bedömd vid valet 1988, S-regeringen 1988-1991 bedömd vid valet 1991, S-regeringen 1994-1998 bedömd vid valet 1998, S-regeringen 1998-2002 bedömd vid valet 2002 och slutligen S-regeringen 2002-2006 betygsatt vid valet 2006.

⁶ Den kortvariga FP-regeringen 1978-1979 får ett relativt gott betyg (+9), speciellt i jämförelse med den borgerliga trepartiregeringen C/M/FP 1976-1978 som endast får snittbetyget -0. En av huvudfaktorerna bakom att FP-regeringen fick ett så bra betyg är att S-väljare 1979 inte bedömde Ullstenregeringen lika negativt som S-väljare brukar bedöma borgerliga regeringar (Holmberg 1979). Socialdemokraterna under ledning av Olof Palme valde att släppa fram en FP-regering i samband med den borgerliga regeringskrisen på hösten 1978 (Petersson 1980). Det var ett beslut som uppenbarligen accepterades någorlunda väl bland S-väljare.

lar om framtiden och där bakåtblickande ansvarsutkrävande inte brukar ha någon framskjuten plats.

Resultaten i tabell 12.2 redovisar vilka framtidsförväntningar svenska folket har hyst när det gäller tänkbara framtida socialdemokratiska respektive borgerliga regeringar. Mätningarna omfattar perioden 1985-2010 och gäller åtta olika hypotetiska S-regeringar och nio eventuella B-regeringar. I Valundersökningen 2014 finns den framåtblickande frågan inte med. De svarande har oftast fått frågan om hur de tror att "Socialdemokraterna/de borgerliga partierna kommer att sköta sig som regeringsparti(er) under de kommande tre alternativt fyra åren om de får bilda regering efter valet." Två gånger har vi dock frågat om andra regeringsalternativ - i valet 1998 om två olika borgerligt färgade regeringar, men med olika partisammansättningar (en M/FP/KD-regering respektive en C/FP/KD-regering) och i valet 2010, inte om en S-regering utan om en Rödgrön regering bestående av V/S/MP. Betygsskalan kan som tidigare variera mellan -50 (dåligt) till +50 (bra).

Tabell 12.2 Förväntansbetyg på framtida regeringar 1985-2010 (medeltal)

Valår bedömningen görs	Framtida regering som förväntansbedöms	Förväntansbetyg
1985	Borgerlig regering	+1
1988	Borgerlig regering	+3
1991	Borgerlig regering	+6
1994	Borgerlig regering	-2
1998	FP/KD/M-regering	+3
1998	C/FP/KD-regering	-3
2002	Borgerlig regering	+4
2006	Borgerlig regering	+9
2010	C/FP/KD/M-regering	+17
1985	S-regering	+12
1988	S-regering	+15
1991	S-regering	+6
1994	S-regering	+12
1998	S-regering	+10
2002	S-regering	+12
2006	S-regering	+6
2010	V/S/MP-regering	+6

Kommentar: Resultaten kommer från förvalsundersökningar. Måtskalan varierar mellan -50 (dåligt) och +50 (bra). Frågan lyder: "Hur tror du S (1985-2006)/V-S-MP (2010) respektive de borgerliga partierna (1985-2006)/C-FP-KD-M (2010) kommer att sköta sig som regeringsparti(er) under de närmaste fyra åren om de får bilda regering efter valet?" Intervjufrågan finns inte med i Valundersökningen 2014.

Även här återfinns två mycket påtagliga resultat av liknande slag som när det gäller tillbakablickande regeringsbedömningar. För det första, histo-

riskt sett har S-regeringar, mer än borgerliga regeringar, väckt mer positiva förhoppningar inför framtiden. Det genomsnittliga förväntansbetyget för sju tänkbara S-regeringar plus en eventuell Rödgrön regering 2010 är +9,9. Motsvarande förhoppningsgenomsnitt för åtta borgerliga regeringar är något lägre, +5,1. Förhoppningarna är mer positiva för en S-regering framför en B-regering i fem av de åtta val vi har undersökt (1985, 1988, 1994, 1998 och 2002). Ett val uppvisar ett oavgjort resultat (1991) medan det borgerliga alternativet vunnit i två val (2006 och 2010).

Men, för det andra, historiska sanningar varar inte för evigt. Det faktum att tänkbara borgerliga regeringar förknippats med mest positiva framtidsförväntningar vid de två senaste valen illustrerar mycket tydligt att den gamla sanningen att Socialdemokraterna innehar "sakfrågeägarskapet" när det gäller regeringsfrågan inte längre är en sanning. De borgerliga har tagit över – tydligt manifesterat 2010 då en kommande alliansregering får förväntansbetyget +17 mot endast +6 för en tänkbar Rödgrön regering.

Den tänkbara framtida regering som väckt mest positiva förväntningar i Valundersökningens mätserie sedan 1985 är Reinfeldtregeringen 2010 med snittresultatet +17. Fyra år tidigare fick en tänkt Reinfeldtregering också ett bra förväntansresultat (+9), men klart sämre än rekordet 2010. Alliansregeringen har gått från höga positiva förväntningar till ännu högre positiva förväntningar. Det är ett mycket gott betyg som också avspeglas i det rekordhöga tillbakablickande betyget för hur alliansregeringen har skött sig under perioden 2006-2010 (också här +17); det tillbakablickande betyget för perioden 2010-2014 är något sämre (+7). Eftersom korrelationen mellan hur väljare bedömer en regerings insatser bakåt respektive framåt är mycket hög, kan vi förmoda att väljarnas framtidsförhoppningar på en alliansregering 2014 skulle fått ett betyg kring +7; alltså ungefär samma betyg som en tänkt Rödgrön regering fick 2010.⁷ Vilket framtidsbetyg en Rödgrön regering skulle fått i valet 2014 vet vi inte. Frågan ställdes inte.

Den S-regering som väckt mest positiva förväntningar inför framtiden är Carlssonregeringen 1988 med en snittförhoppning på +15, nästan lika bra som Reinfeldtregeringen 2010, men bara nästan.

Det regeringsalternativ som har bottenrekordet när det gäller framtidsförhoppningar är en fortsatt Bildtregering 1994 (-2) och en eventuell C/FP/KD-regering 1998 (-3). Så låga förväntanssiffror har inte uppmätts för någon tänkbar S-regering. De sämsta förväntanssiffrorna för en S-

⁷ Korrelationen är +.84 i Valundersökningen 2010.

regering registrerades 1991 och 2006 med resultaten +6 i båda fallen. Förhoppningarna på en eventuell Rödgrön regering 2010 hamnar på samma nivå med ett förväntansbetyg på i sammanhanget låga +6. Förväntan på en eventuell Rödgrön regerings insatser var alltså nere på lika relativt sett mediokra nivåer som tänkbara Socialdemokratiska regeringar tidigare uppnått som sämst.

Ytterligare belägg för att det Rödgröna samarbetet inte var någon succé 2010 får vi när vi ser på hur svenska folket bedömde de två samlingskoalitionerna Alliansen och de Rödgröna. I eftervalsundersökningen 2010 frågade vi vad väljarna tyckte om att M, FP, C och KD "gått samman och bildat Alliansen" respektive att S, MP och V "gått samman och bildat de Rödgröna". Resultaten är talande. En majoritet av samtliga svarande menade att bildandet av Alliansen var mycket eller ganska bra (52 procent), endast 26 procent ansåg det var mycket eller ganska dåligt. När det gäller de Rödgröna var det tvärtom fler som tyckte bildandet var dåligt (39 procent) än som tyckte det var bra (37 procent). Och inte minst viktig, bland anhängare till alliansens partier stöddes bildandet av stora majoriteter – mellan 80 till 94 procent. Bland anhängare till de rödgröna partierna var entusiasmen klart mindre för den Rödgröna koalitionen. Det var endast bland V-väljare som en svag majoritet tyckte bildandet av de Rödgröna var bra (51 procent). Bland S- och MP-väljare var det endast minoriteter som var positiva till det Rödgröna samarbetet (43 respektive 42 procent). Den Rödgröna koalitionen hade ett mycket svag stöd bland de egna sympatisörerna på hemmaplan.

Tilltron till en potentiell Rödgrön regering var alltså relativt låg i valet 2010. Hur tilltron ser ut i valet 2014 vet vi inte, eftersom vi inte mätte den i Valundersökningen 2014. Lite spekulativt kan vi misstänka att den fortfarande inte är imponerande 2014, men kanske något högre än 2010. Mätningar av opinionsföretaget SKOP kan tyda på det. I september 2014 är det fler som tror att en regering med S, MP och V skulle göra ett bättre jobb än en alliansregering, 41 procent mot 34 procent; ingen stor övervikt men dock en övervikt.⁸

⁸ SKOP 7 januari 2016. Den positiva övervikten för en tänkt S/MP/V-regering är +7 i septembermätningen (41 procent bättre minus 34 procent sämre). Tidigare under 2014 är övervikten hela tiden större, kring +15. De positiva förväntningarna på en Rödgrön regering minskar något under valspurtens 2014. Någon jämförbar SKOP-mätning från september 2010 har vi inte funnit. I en mätning i december 2009 var övervikten för en Rödgrön regering +1; i en mätning i november 2013 är motsvarande övervikt +14. Med andra ord, något starkare förhoppningssiffror för det Rödgröna regeringsalternativet inför valet 2014 än inför valet 2010.

Regeringsröstning

Det är ingen tvekan om att regeringsbedömningar spelar en stor roll när väljare röstar på valdagen. De statistiska sambanden mellan bedömning och val av parti är starka. Väljare som exempelvis tycker att alliansregeringen skötte sig dåligt under perioden 2010-2014 röstar nästan aldrig på något alliansparti – endast 3 procent gör det. Däremot bland väljare som bedömer att allianspartierna skött sig bra i regeringen stödjer hela 63 procent något borgerligt parti 2014. Effekten av en positiv värdering jämfört med en negativ av Alliansens regeringsinsats blir alltså en ökning i benägenheten att rösta med Alliansen på inte mindre än 60 procentenheter ($63-3=60$).⁹ En stor effekt i valforsknings-sammanhang.

Positiva eller negativa regeringsbedömningar uppvisar också mycket tydliga samband med väljarnas tendens att byta block. Bland Rödgröna väljare från 2010 som 2014 tycker att Alliansen skött sig dåligt som regering är det mycket få som i Valundersökningens data byter till något A-parti 2014 (1 procent). Bland Rödgröna väljare 2010 som 2014 tycker att Alliansen skött sig bra som regering är det däremot fler som går över till något borgerligt parti (10 procent). På ett motsvarande sätt byter många alliansväljare från 2010 bort från A-blocket 2014 om de är negativa till regeringens insatser (hela 82 procent). Om de däremot är positiva till A-regeringens arbete överger få A-blocket (19 procent gör det).¹⁰

De tillbakablickande bedömningarna av alliansregeringens insatser är uppenbarligen en viktig faktor bakom hur väljare röstar i valet 2014. Regeringsfrågan spelar roll. Frågan är hur stor roll.

Procenttal i all ära. De är oftast pedagogiskt lättförståeliga. Men analytiskt är de arbetsamma när längre tidsserier skall etableras. Då blir statistiska sambandsmått mer användbara. I figur 12.1 har vi valt att använda korrelationsmättet eta som visar graden av samband mellan svars-personernas regeringsbedömningar och val av parti. Måttet kan variera mellan 0 (inget samband) och 1 (maximalt samband). Ett högt eta-värde betyder i detta sammanhang att väljare som gör olika bedömningar av en regerings insatser också tenderar att rösta på olika partier. I figuren redovisas sambanden mellan både bakåt- respektive framåtriktade regerings-

⁹ Motsvarande ”effekt” var något större i valet 2010, 63 procentenheter.

¹⁰ En specialanalys av M-väljares röstning 2014 visar intressant nog att M-väljare från 2010 som inte byter parti 2014 ger A-regeringen ett mycket positivt bakåtblickande betyg på +31, byter de till något RG-parti blir betyget klart lägre (+10) medan det blir +26 om de byter till SD. Tolkningen av dessa resultat är att A-regeringens insatser betyder mycket mer för M-väljare som byter till de Rödgröna än för M-väljare som byter till Sverigedemokraterna. Regeringsfrågan är inte en huvudfråga för de många moderater som går till SD i valet 2014. Huvudfrågan är istället invandrings- och flyktingfrågan.

bedömningar och partiröstningen i valen under perioden 1979/1985 till 2014. Resultaten för de retrospektiva bedömningarna omfattar tio val (heldragen linje) medan resultaten för de prospektiva framtidsförhoppningarna (streckad linje) gäller för åtta val.

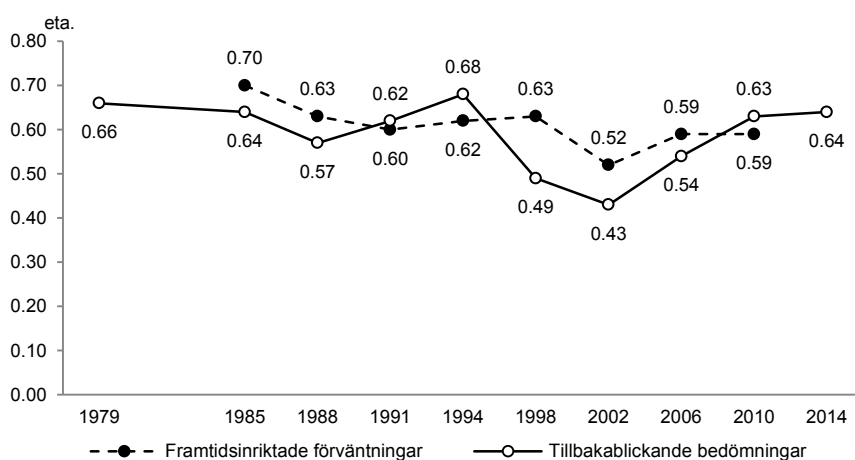
Ofta har framåtriktade regeringsförhoppningar varit något starkare kopplade till väljarnas val av parti än tillbakablickande bedömningar av tidigare regeringsinsatser. Dock skillnaderna är mycket små. Såväl prospektiva som retrospektiva regeringsvärderingar har ett starkt samband med röstningen. Men ser vi mer noggrant på resultaten uppvisar de prospektiva bedömningar ett något starkare samband vid fem val (1985, 1988, 1998, 2002 och 2006) jämfört med de retrospektiva bedömningarna som har starkast koppling till partivalet vid tre val (1991, 1994 och 2010). Att skillnaden mellan framtidsinriktat mandatgivande och tillbakablickande ansvarsutkrävande är så liten i de flesta val är inte förvånande med tanke på att sambandet mellan väljares framåt- respektive bakåtriktade regeringsbedömningar är mycket högt. Vid valet 2006, till exempel, var korrelationen mellan hur svarspersonerna bedömde S-regeringens insatser 2002-2006 och förhoppningarna på en eventuell framtida S-regering hela $+0.86$. Motsvarande korrelation 2010 för alliansregeringen är i samma storleksordning, $+0.84$. Det är uppenbart att de flesta människor i allt väsentligt gör samma positiva eller negativa regeringsbedömning oavsett om det gäller tidigare insatser eller vad som kan tänkas göras framöver.

Om man mer detaljerat vill studera hur framåt- respektive bakåtblickande bedömningar tillsammans påverkar röstningen visar det sig att retrospektiva bedömningar har en större totaleffekt på partivalet än prospektiva förväntningar om vi specificerar en teoretisk modell där den tillbakablickande utvärderingen inte bara påverkar röstningen direkt utan också indirekt via de framtidsinriktade förhoppningarna. Modellen precisera med andra ord att upplevda erfarenheter kan influera framtidsförväntningar – en inte helt orimlig rationalistisk opinionsbildningsprocess (Gilljam 1995, Holmberg och Gilljam 1987).

Sett över tid kan vi spåra en viss tendens till ett något försvagat regeringsröstande. Sambanden mellan regeringsbedömningarna och väljarnas partival var som starkast 1979, 1985 och 1994 när det gäller de retrospektiva utvärderingarna. Resultaten 2010 och 2014 innebär en upprykning jämfört med de närmast föregående valen, men inte helt tillbaka till tidigare högsta nivåer för trettio eller femton år sedan. Ett liknande mönster uppvisar resultaten för de prospektiva regeringsförhoppningarna – starkast samband 1985 fram till 1998, svagare samband därefter.

Vi finner alltså en svag men dock tendens till att regeringsfrågan spelar en något mindre roll för 2000-talets svenska väljare än som var fallet för tidigare svenska väljare. Kanske inte så konstigt – i en alltmer globaliserad värld med medlemskap i EU och mer marknadslösningar minskar makten för nationella regeringar. Föga underligt då att betydelsen av hur väljarna bedömer olika regeringars insatser betyder något mindre när de går och röstar.

Figur 12.1 Sambandet mellan val av parti och tillbakablickande respektive framtäckade bedömningar av olika partikonstellationers regeringsinsatser 1979-2014 (eta-värden)

Kommentar: Bedömningarna gäller hur olika regeringar *har skött sig* respektive *kommer att sköta sig*. Bedömningsskalan kan variera mellan -5 (dåligt) och +5 (bra). Eta-värdena visar sambandet mellan bedömningarna och valet av parti. De regeringar som bedömts retrospektivt är: 1979 den borgerliga trepartiregeringen 1976-78 och FP-regeringen 1978-79 (medeltalet blir eta = .66), 1985 S-regeringen 1982-85, 1988 S-regeringen 1982-1988, 1991 S-regeringen 1988-1991, 1994 den borgerliga fyrtrepartiregeringen 1991-94, 1998 S-regeringen 1994-98, 2002 S-regeringen 1998-02, 2006 S-regeringen 2002-06, 2010 alliansregeringen 2006-10 och 2014 alliansregeringen 2010-14. Prospektivt gäller förväntningarna S- respektive borgerliga regeringar varje år utom 1998 då vi frågade om en FP/KD/M-regering och 2010 då frågan gällde en Rödgrön regering. De framtidsinriktade eta-värdena är medeltalen för förväntningarna när det gäller S-respektive B-regeringar. Den prospektiva mätningen finns inte med i Valundersökningen 2014.

Men den något försvagade regeringsröstningen får inte skymma det faktum att regeringsfrågan alltfört är en av de verkligt tunga orsakerna bakom varför svenska väljare röstar som de gör. Väljarnas rekordhöga betyg på regeringen Reinfeldts insatser år 2010 är en av huvudorsakerna till det goda valresultatet för Alliansen i det årets val. Det sämre betyget

2014 är en av de viktiga faktorerna bakom regeringen Reinfeldts slutliga fall.

En regering måste vara bättre än bara bra

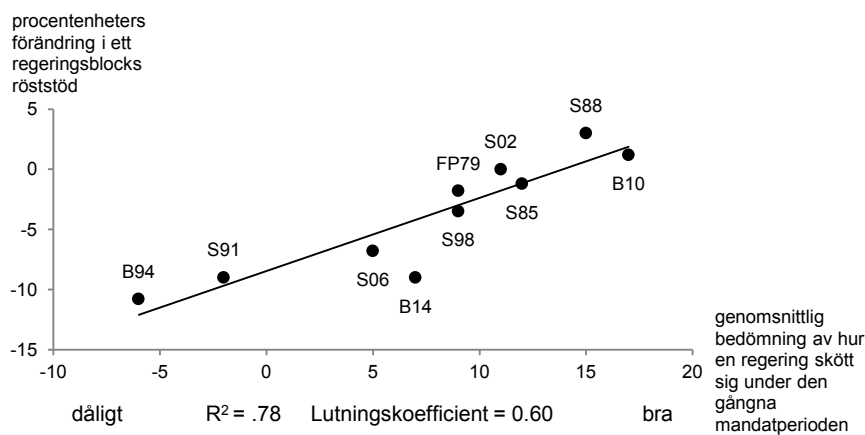
Sambandet mellan väljarnas regeringsbedömningar och röstningen är så starkt att bedömningarna har ett mycket stort predikativt värde för hur det skall gå i ett val. Som resultaten i figur 12.2 visar – kännedom om hur väljarna i förvalsundersökningar bedömer att en regering skött sig förutsäger mycket träffsäkert hur det går för regeringsblocket i kommande val. På den vertikala y-axeln visas i procentenheter i vad mån ett regeringsblock går framåt och vinner röster eller tillbaka och tappar stöd. På den horisontella x-axel anges medeltalet mellan -50 till +50 för väljarnas bedömning av hur respektive regering skött sig under den gångna mandatperioden. Vår teoretiska förväntan är att sambandet skall vara klart positivt – ju mer uppskattande bedömning desto bättre valresultat, vilket i detta sammanhang betyder ett ökat röststöd eller åtminstone ett minimerat rösttapp. Och omvänt, ju mer kritisk bedömning desto större tillbakagång i valet. En regressionsanalys med röstförändringar för våra tiouppmätta regeringsblock som beroende variabel och retrospektiva bedömningar av respektive regerings insatser som oberoende variabel visar på ett starkt samband. De retrospektiva värderingarna förklarar hela 78 procent av variansen i valutslagen. De flesta av de undersökta fallen ligger mycket nära den prediktiva regressionslinjen. Lutningskoefficienten är +0.60, vilket betyder att en enhets förändring på bedömningsskalan åsamkar regeringsblocket lite mer än en halv procentenhets upp- eller nedgång i valresultatet.¹¹

Värt att notera är den negativistiska bias som resultaten avslöjar. Regeringsblock tenderar att förlora röststöd även om bedömningarna av en regerings insatser är övervägande positiva. De socialdemokratiska rege-

¹¹ Bedömningarna gäller specificerade regeringar och den gångna valperioden, utom för S88 som gäller perioden 1982-88 (se tabell 12.1). Valutfallen gäller för respektive regeringsblock. Det betyder att i valutslaget för FP-regeringen 1979 räknas också resultaten för C, M och KD med, för S-regeringarna räknas även resultaten för V och MP in och för den borgerliga fyrtiuregeringen 1994 tas också resultatet för NyD med. Om vi inte förfar på detta sätt utan istället mäter valutfallet enbart för de faktiska regeringspartierna blir träffbilderna något sämre. R2 minskar till .34 och lutningskoefficienten till 0.30. Ett annat robusthetstest är att bibehålla definitionen för alla regeringsblock som de är i figur 12.2, utom när det gäller B94 där vi inte tar med NyD och FP79 där vi istället inkluderar bedömningen av C/FP/M 1976-78. Då minskar det borgerliga regeringsblockets röstförlust 1991 till -5,3 procentenheter från -10,8 med NyD inkluderat och regeringsbedömningen förändras från +9 till -0 år 1979. I regressionsanalysen minskar då R2 till .41 och lutningskoefficienten till 0.37. Alltså, huvudresultatet står sig efter båda dessa robusttest, dock något försvagat.

ringarna 1985, 1998 och 2006 liksom FP-regeringen 1979 och alliansregeringen 2014 får alla genomsnittliga regeringsbetyg på plussidan (+12, +9, +5,+9 respektive +7), men trots det går deras respektive regeringsblock och partierna själva tillbaka i de kommande valen. De två exempel vi har på regeringsblock som går fram och vinner någon eller några få röstandelar utmärks i båda fallen av i sammanhanget rekordpositiva bedömningar av hur den aktuella regeringen skött sig. När det gäller S-regeringen 1988 är det retrospektiva betyget +15 och det Rödgröna blocket vinner +3,0 procentandelar (dock helt och hållet på grund av MPs goda valresultat och entré i riksdagen, Socialdemokraterna går röstmässigt tillbaka i valet). I fallet alliansregeringen 2010 är betyget +17 och röstvinsten +1,2 procentenheter.

Figur 12.2 Tillbakablickande bedömningar av en regerings insatser förutskickar mycket väl hur det kommer att gå i kommande val (regressionslinje)

Kommentar: Resultaten visar utfallet av en regressionsanalys med förändringen i olika regeringsblocks valutfall som beroende variabel. Förändringen har mätts som ökning eller minskning i procentenheter i jämfört med föregående val. Regeringsblock har definierats som C/FP/KD/M 1979, V/S/MP 1985, 1988, 1991, 1998, 2002 och 2006 respektive C/FP/KD/M/NyD 1994 och C/FP/KD/M 2010. Undersökningspersonernas genomsnittliga bedömning av hur de olika regeringarna skött sig under den gångna mandatperioden är den oberoende variabeln. Den kan variera mellan -50 (dåligt) och +50 (bra). Regeringsbedömningar ingick inte i 1982 års Valundersökning. Andelen förklarad varians i den beroende variabeln är 78 procent ($R^2 = .78$). Lutningskoefficienten har värdet +0.60. B står för borgerlig regering och S för en socialdemokratisk regering.

Med andra ord, det räcker inte med ett genomsnittligt plusbetyg för att undvika rösttapp. En regering måste få mer än bara godkänt för att inte råka ut för att förlora väljarandelar. Det är väl för mycket att säga att ett

väl godkänd krävs, men på vår skala tycks det behövas ett snittbetyg på +14 för att åtminstone uppnå samma valresultat som i tidigare val. Varje enhets sänkning av betyget från +14 leder enligt vår modell till rösttapp för regeringsblocket på 0,6 procentenheter. Ett betyg på anständiga +7, som för alliansregeringen 2014, leder i så fall till att ett sittande regeringsblock tappar cirka -4 procentenheter i ett kommande val. Nu tappar Alliansen mer än dubbelt så mycket i valet 2014 (-9,9 procentenheter). Det går sämre än det bör göra utifrån väljarnas betyg på regeringens insatser. Denna ”överförlust” för A-regeringen på cirka fem-sex procentenheter kan inte förklaras av regeringsfrågan. Den förklaras istället till en stor del av A-partiernas, främst Moderaternas, väljarförluster till Sverigedemokraterna. Och de förlusterna orsakas i huvudsak inte av regeringsfrågan. De orsakas av invandrings- och flyktingfrågan.

Tabell 12.3 Ideologisk vänster-högerröstning och retrospektiv regeringsröstning 1979-2014 (b-värden, R-kvadrat)

Valår	Ideologisk vänster-höger position	Bedömning av sittande regeringsinsats	Maximal uppskattad R-kvadrat
1979	1,05	.58	.77
1985	1,05	.63	.73
1988	1,17	.35	.65
1991	1,21	.46	.69
1994	0,91	.54	.71
1998	1,20	.26	.66
2002	1,22	.23	.65
2006	1,20	.45	.69
2010	1,12	.57	.75
2014	0,96	.67	.74

Kommentar: Resultaten bygger på en serie logistiska regressioner med blockval (V/S/MP – C/FP/KD/M) som beroende variabel kodad 1 och 0 och med självuppskattad vänster-högerposition (kodad 0-10) och bedömningen av sittande regeringsinsats som bra eller dålig (kodad 0-10) som oberoende variabler. Resultaten för 1979 gäller för bedömningen av trepartiregeringen 1976-78. Om vi istället analyserar bedömningen av FP-regeringen 1978-79 blir utfallet: vänster-höger 1.25, regeringsbedömning .37 och R-kvadrat .68. Samtliga b-värden är statistisk signifikanta på .001-nivån.

Den negativistiska bias vi funnit när det gäller vad som krävs i fråga om regeringsbetyg för att få väljarstöd ger en förklaring till varför regeringar i demokratier tenderar att gå tillbaka röstmässigt när det blir val. Det räcker inte med att uppfattas göra övervägande bra ifrån sig, man måste upp-

fattas som bättre än så.¹² Regeringar behöver ett vassare betyg än bara godkänt. De behöver bra nära betyget väl godkänd. Det kostar på att regera. Väljare tenderar att vara otacksamma och kräva mera.

Regeringsröstning kontra vänster-högerröstning

Regeringsröstning som fenomen kan inte tas för givet innan vi har kontrollerat att resultaten inte är en chimär, en synvilla förorsakad av en annan bakomliggande faktor. Den faktor vi tänker på är den ideologiska vänster-högerdimensionen som strukturerar så mycket av svenskt väljarbeteende. Om väljarnas regeringsbedömningar färgas mycket starkt av var väljarna står ideologiskt – till vänster eller till höger – kanske det inte kvarstår någon oberoende röstningseffekt av hur man värderar regeringsars insats. Den centrala fråga blir därför om människors bedömningar av hur en regering skött sig har något självständigt samband med partivalet sedan vi i analysen tagit hänsyn till väljarnas vänster-högerpositioner.

Resultaten i tabell 12.3 avslöjar utfallet av en serie dylika kontrollerande analyser hela vägen tillbaka till valet 1979. Logistiska regressionsanalyser har genomförts med blockval som beroende variabel och svars-personernas självplacering på vänster-högerskalan respektive tillbakablickande regeringsbedömningar som oberoende variabler.

Om man tvivlade på regeringsröstningens oberoende, kan man andas ut. Utfallen är mycket lika varandra genom alla år. Effektmåtten för både regeringsröstningen och ideologiröstningen är relativt starka och oberoende av varandra, och dessutom mycket tydligt statistiskt säkerställda. Tillsammans förklara vänster-högerideologi och regeringsbedömningar hela sextiofem till sjuttiofem procent av variansen i väljarnas val av politiskt block – de Rödgröna eller Alliansen. Det är alltså ingen tvekan om att regeringsfaktorn har en påtaglig och självständig inverkan på hur svenska väljare röstar. Dock, resultaten varje valår visar att effekten av regeringsbedömningarna inte är lika starka som effekterna av ideologifaktorn. Svenska väljare vänster-högerröstar i högre utsträckning än de regeringsröstar.

Om man närskådar resultaten finner man en viss tendens till att ideo-

¹² Resultaten ser mycket likartade ut om vi istället för de retrospektiva bedömningarna genomför analysen för de prospektiva bedömningarna. Även här finns en negativistisk bias. En sittande regering måste förhoppningsbedömas minst +11 enheter mer positivt än den konkurrerande regeringen för att det relevanta regeringsblocket skall undvika röstförluster i ett kommande val. Alltså, för en sittande regering räcker det inte med att väcka mer positiva framtidsförhoppningar än konkurrenten. Man måste väcka klart mer positiva förväntningar. Se vidare Oscarsson och Holmberg 2013.

logiröstandet blir något mer påtagligt över tid fram till valet 2006 för att sedan försvagas något. Regeringsröstandet är starkast i början av perioden i valen 1979 och 1985 och åter igen i slutet av perioden i valen 2010 och 2014. En viss tendens till kommunicerande kärll finns. När vänsterhögerröstningen är relativt sett stark är regeringsröstningen relativt svag, och omvänt. Förhållandevis svag vänsterhögerröstning sammanfaller med förhållandevis stark regeringsröstning.

Men huvudresultatet är att båda faktorerna har ett mycket starkt och självständigt samband med hur svenska väljare röstar.

Väljarnas önskeregering

Allt tal om regeringsröstning blir lätt konstlad om vi inte kan visa att svenska väljare har åsikter om vilken slags regering de vill ha. En avgörande fråga blir om svenska folket har någorlunda välsorterade uppfattningar om vilken regering de önskar sig. Svaret är ja – det har svenska folket. En stor majoritet av svarspersonerna i Valundersökningen har genom alla år varit beredda att sätta samman en regering när vi frågar. Realismen i de önskade regeringarna kan ibland diskuteras, men i de allra flesta fall pusslas regeringar ihop som känns igen från den politiska debatten. I figur 12.3 redovisas hur önskade fyra olika slags regeringar varit bland svenska folket sedan 1968. Intervjufrågan gäller vilket eller vilka partier man helst vill ha med i regeringen efter valet det aktuella valåret. Frågan har ställts i Valundersökningens förvalsstudier respektive valår. Mycket klara majoriteter har besvarat intervjufrågan genom åren – som mest 2010 (94 procent) och som minst 1998 (82 procent). De allra flesta svenskar har alltså en favoritregering.

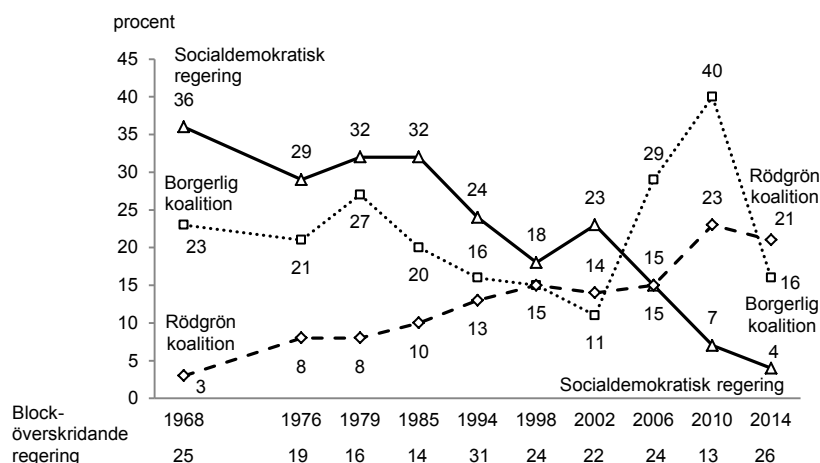
I början av vår mätperiod (1968-1985) nämns en ren S-regering av flest väljare som önskeregering nummer ett. Den S-dominansen bryts under 1990-talet då blocköverskridande regeringar går om och får fler omnämningar som favoritregering än rena S-regeringar. I valet 2002 gör S-regering en tillfällig uppryckning och återtar mycket nätt förstaplatsen före en blocköverskridande regering.

Vid valet 2006 har regeringsönskemålen förändrats radikalt. En borgerlig regering (Alliansen) hamnar för första gången högst upp på väljarnas lista över favoritregering. På andra plats med cirka en fjärdedel av rösterna kommer en blocköverskridande regering, följd av en Rödgrön regering som får fler röster än en ren S-regering på sista plats. En ren S-regering går alltså från mest önskad till minst önskad på bara fyra år. Här förlorar mycket tydligt Socialdemokraterna sitt gamla klassiska försprång som Sveriges "naturliga" regeringsparti.

Utvecklingen förstärks 2010. En borgerlig alliansregering ökar ytterli-

gare på sin ledning som favoritregering. Rekordsiffran 40 procent av de svarande vill ha en borgerlig regering. Det tidigare rekordet var 36 procent från 1968. Men då var det en S-regering som fick det stödet. På plats två 2010 kommer en Rödgrön regering med 23 procent.

Figur 12.3 Svenska folkets önsker regeringar 1968-2014 (procent)

Kommentar: Intervjufråga: "Vilket eller vilka partier skulle Du helst vilja ha med i regeringen efter valet i år?" Resultaten kommer från Valundersökningarnas förvalsstudier. Enbart personer som besvarat den öppna frågan om önsker regering ingår i procentbasen. Andelen personer som ej besvarat den öppna frågan uppgår till mellan 6 – 18 procent genom åren (6 procent 2014). I kategorin *borgerlig regering* ingår svar som nämner tre eller fyra olika borgerliga partier. I *Rödgrön-koalition* ingår svaren S/V, V/S/MP eller S/MP. *Blocköverskridande regering* innefattar svar där minst något borgerligt parti nämns tillsammans med V, S eller MP; allra oftast S. Resultaten summerar inte till 100 procent därför att det även finns svars personer utanför socialdemokratien som önskar sig enpartiregeringar bestående av enbart det parti som man röstar på. Dessutom är alla alternativ där FI eller SD nämns i olika regeringskoalitioner, eller ensamma, inte medtagna i analysen.

Alternativet med en blocköverskridande regering får ett rekordsvagt stöd 2010 med endast 13 procent. Sist 2010 kommer en ren S-regering med endast 7 procent som fortfarande önskar sig en regering av det slag som dominerade Sverige under större delen av 1900-talet.

Men det kan svänga snabbt i regeringsfrågan. I valet 2014 är inte längre en borgerlig regering väljarnas förstapreferens. Istället har en blocköverskridande regering seglat upp som klar etta, med stöd av 26 procent av valmanskåren. Följd av en Rödgrön regering med 21 procent

stöd. En förnyad alliansregering är endast väljarnas önskemål nummer tre i valet 2014 (16 procents stöd).¹³

Önskemålen om en ren S-regering fortsätter att minska ned till endast 4 procent i valet 2014. Samma trend kan också iakttas bland socialdemokratiska väljare. Bland S-väljare har önskan om en ren S-regering minskat från 66 procent 1968 till 19 procent 2010 och 11 procent 2014. En önskan/förhoppning om en ren S-regering är inte ens bland S-väljare en populär regeringslösning 2014. Fler S-väljare föredrar en Rödgrön regering framför en ren S-regering, 44 mot 11 procent.¹⁴

Regeringsönskemål är mycket tydligt förknippade med hur man röstar. De allra flesta väljare röstar på ett parti som ingår i den regering man har som favoritregering. Bland dem som 2014 vill ha en alliansregering, och som går och röstar, stödjer hela 97 procent något borgerligt parti. Motsvarande andel bland röstande personer som önskar sig en Rödgrön regering är 95 procent som stödjer ett RG-parti. Det fåtal väljare som önskar en ren S-regering röstar till 95 procent på Socialdemokraterna. Det är enbart bland väljare som föredrar en blocköverskridande regering som röstningen blir mer blandad. Bland dem röstar 61 procent på något borgerligt parti 2014 och 38 procent på ett rödgrönt parti.¹⁵

Även bland partibytare syns mycket tydligt regeringsönskemålens stora betydelse för röstningen. Rödgröna väljare från 2010 som 2014 fortfarande föredrar en Rödgrön regering röstar till 97 procent på något RG-parti. RG-väljare från 2010 som 2014 vill ha en alliansregering är så få att vi inte trovärdigt kan analysera deras beteende. De är enbart två svar-

¹³ Om vi tar med omnämningen av SD och FI som tänkbara regeringsmedlemmar i A- respektive RG-koalitionerna stiger stödandelarna till 19 respektive 30 procent. Det är alltså förhållandevis vanligt att SD och FI nämns i regeringssammanhang av väljarna; speciellt FI i samband med en Rödgrön regering, som då skulle bli en Rödgrönrosa regering.

¹⁴ Frågan gäller "Vilket eller vilka partier skulle Du helst vilja ha med i regeringen efter valet i år?" Att hävda att klart fler S-väljare fördrar en Rödgrön regering framför en ren S-regering är kanske att ta i, men sådant är resultatet - även om det måhända mer speglar ett accepterande av en realitet (= det Rödgröna samarbetet) än en bästälösning för många socialdemokrater. Dock, frågan gäller vilka partier man helst vill ha med i regeringen, och resultatet blir klart mer nämmande av en Rödgrön regeringskoalition än av en ren S-regering.

¹⁵ Om vi vänder på perspektivet och ser på hur stor andel bland olika partiernas väljare 2014 som helst ville ha en blocköverskridande regering blir resultaten följande: V-väljare 4 procent, S-väljare 23 procent, MP-väljare 27 procent, C-väljare 52 procent, FP-väljare 49 procent, KD-väljare 45 procent, M-väljare 33 procent, SD-väljare 4 procent och FI-väljare 0 procent. Observera att en blocköverskridande regering har definierats som en regering där enbart något/några RG-partier och något/några A-partier ingår. Om SD eller FI nämns som tänkbara regeringsmedlemmar är det inte fråga om en konventionell blocköverskridande regering, och har inte inkluderats i analysen. Dock många svars personer nämner SD eller FI samband med blocköverskridande regeringar. Om vi i figur 12.3 inkluderar dem ökar andelen som vill ha en "blocköverskridande" regering med SD eller FI som medlem från 26 till 39 procent.

personer. Ser vi på alliansväljare från 2010 som alltfört är trogna sitt gamla regeringsönskemål i valet 2014, är det 99 procent som ånyo stödjer ett alliansparti. Däremot, bland alliansväljare från 2010 som 2014 föredrar en Rödgrön regering är det enbart 12 procent som röstar borgerligt. En mycket klar majoritet byter block och röstar rödgrönt (88 procent). Alltså även här följer de flesta sin nya regeringspreferens och byter parti-block. Regeringsönskemål är starkt kopplade till svenska väljares röstning och byte av favoritregering leder oftast till byte av partiblock på valdagen. Regeringsfrågan spelar stor roll.

Den viktiga regeringsfrågan

Regeringsfrågan – vilket eller vilka partier som har makten och hur den makten utövas – är mycket viktig för väljarna på valdagen. Regeringsröstning, tillsammans med ideologisk vänster-högerröstning, är två av de allra mest central faktorerna som påverkar hur svenska väljare röstar. Därför är det av historisk betydelse att Socialdemokraterna i valet 2006 tappat sitt gamla väljarförsteg som det parti som brukar uppfattas som mest regeringsfärdigt – och ett flertals favoritregering. De borgerliga med det nya alliansbygget tar över sakfrågeägarskapet i regeringsfrågan under valen 2006 och 2010. En klassisk socialdemokratisk paradgren går förlo-rad.

Alliansens ägarskap försvagas dock i valet 2014. Regeringen Reinfeldt får visserligen relativt bra betyg när det gäller väljarnas bedömningar av hur alliansregeringen har skött sig, men inte tillräckligt bra för att kunna behålla första platsen som väljarnas önsker regering nummer ett. En Rödgrön regering eller en blocköverskridande regering är mer efterfrågade än en alliansregering i valet 2014. Koalitionsbygget Allians för Sverige fungerar som vinnande koncept i två val men inte i det tredje.¹⁶ Dock något

¹⁶ I Valundersökningen har vi vid fyra val också mätt väljarnas bedömning av hur oppositionen skött sig under den gångna valperioden. Mätningarna har gället S-oppositionen 1976-1979 som fick betyget +3, den borgerliga oppositionen 1998-2002 (-3), den borgerliga oppositionen 2002-2006 (+10) och V/S/MP-oppositionen 2006-2010 (+0). Om vi jämför oppositionsbetygen med de aktuella regeringarnas motsvarande retrospektiva betyg visar det sig att FP-regeringen 1978-1979 (+9) får ett bättre betyg än S-oppositionen (+3). Samma gäller S-regeringen 1998-2002 (+11) som får mer uppskattning än den borgerliga oppositionen 1998-2002 (-3). Däremot i valen 2006 och 2010 ser resultaten helt annorlunda ut. S-regeringen 2002-2006 (+5) får ett sämre snittbetyg av väljarna än alliansoppositionen (+10). Och i valet 2010 erhåller alliansregeringen 2006-2010 ett klart starkare betyg (+17) än den Rödgröna oppositionen 2006-2010 (+0). Skillnaden mellan regeringens och oppositionens betyg har aldrig tidigare varit så stor som i valet 2010. Det utmanande Rödgröna koalitionsbygget hade ingen chans mot det framgångsrika försvarande koalitionsbygget Alliansen. Hur motsvarande resultat ser ut 2014 vet vi inte. I Valundersökningen 2014 frågades inte om väljarnas bedömning av hur oppositionen skött sig.

entydig seger för det Rödgröna koalitionsbygget är det inte 2014. Efter valet blev det inte en fulltalig Rödgrön regering. Det blev en S/MP-regering med Vänsterpartiet utanför.¹⁷ Dessutom, bland väljarna utmanas önskan om en Rödgrön regering av önskan om en blocköverskridande regering. Opinionsstödet för någon form av blocköverskridande regering har aldrig i våra mätningars historia tillbaka till 1960-talet varit så starkt som 2014.¹⁸ Regeringsfrågan är fortsatt het. Kampen om regeringsmakten fortsätter. Eller som man mer kraftfullt säger på franska – *La Lutte Continue*.

¹⁷ Den S/MP-regering Sverige får 2014 är inte speciellt efterfrågad av många svars personer i förvalsstudien 2014. En önskan om en explicit S/MP-regering uttrycks enbart av 5 procent av de svarande. Motsvarande resultat är nästa exakt detsamma (6 procent) i SVT/VALU:s studie på valdagen 2014. Och det med en annan mätmetod (Holmberg och Näsman 2014).

¹⁸ Om vi bortser från omnämmanden av SD och FI som tänkbara regeringsdeltagare är andelen önskemål om en blocköverskridande regering (26 procent) den näst högsta vi uppmätt i Valundersökningarna. I valet 1994 var andel som högst (31 procent).

Kapitel 13

Partier som väljare överväger¹

Det är svårt att välja parti. Valhandlingen blir en allt mer heterogen, kontextberoende och komplex process (Weßels et al. 2014). Utbudet av politiska alternativ har blivit större, liksom tillgången på information. Flernivådemokrati, mer föränderliga partier och högre beslutstempo bidrar till att göra det svårare att välja. Utvecklingen har stark påverkan på enskilda väljares beslutsvånda inför ett val.

Som om det inte räcker är väljarna dessutom mer utlämnade än tidigare. I röstningsbeslutet står de allt mer självständiga i förhållande till partier, intresseorganisationer och samhällsgrupper. Allt färre väljare tar ledning från kollektiv när det gäller att formera preferenser eller välja parti. Valundersökningarnas tidsserier visar att svenska väljares grad av anhängarskap till partier minskat dramatiskt under de senaste decennierna (se figur 13.1). Andelen som betraktar sig som anhängare av ett parti har minskat från 65 till 25 procent under perioden 1968-2014. Och klassröstningen som tidigare gav viktig ledning om påbudet partival för olika yrkeskategorier eroderar långsamt.

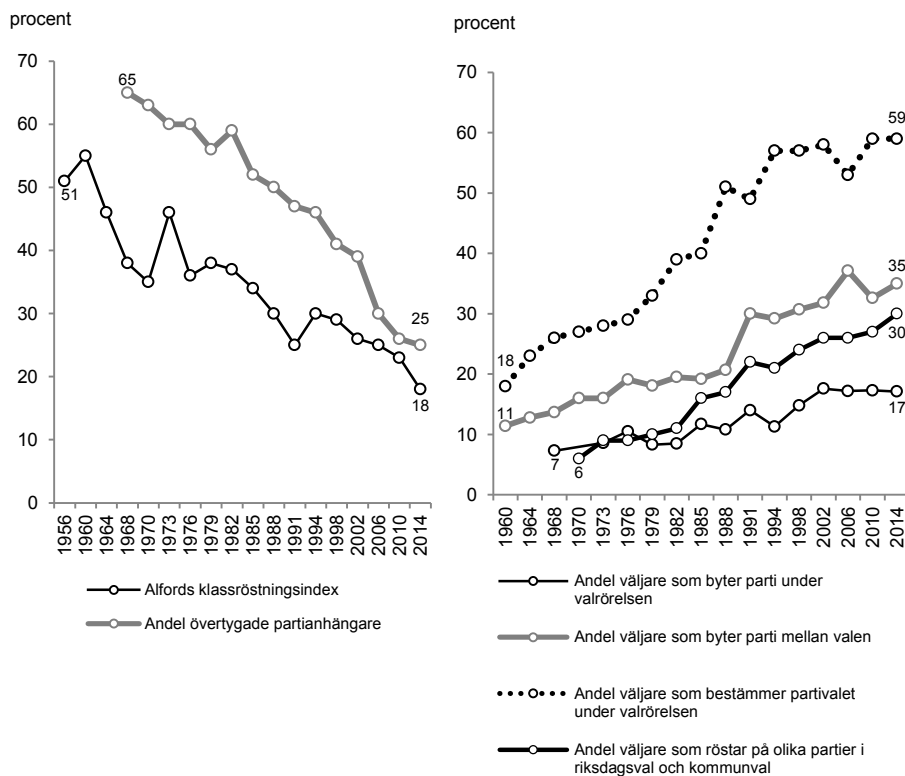
Konsekvenserna av minskad klassröstning och sjunkande partiidentifikation är en allt rörligare väljarkår. Allt fler byter parti mellan valen eller under valrörelserna. Allt fler väntar in i det sista att fatta det avgörande beslutet och bestämmer sitt partival sent. Och allt fler väljer att röstdela, det vill säga rösta på skilda partier i val till olika politiska nivåer. Vanan att stödja samma parti i val efter val ersätts med en ökad beredskap att ta strategiska hänsyn när partivalet ska bestämmas.

Utvecklingen betyder inte att väljarna flyter redlöst omkring på opinionshavet (Oscarsson 2016). Som vi sett i flera tidigare kapitel finns många faktorer som fortfarande verkar starkt strukturerande på väljarbeteende. Men det allt mer individualiserade väljarbeteendet representerar

¹ Det här kapitlet har författats inom ramen för projektet ”Partiuppsättningsmodeller för partival” som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond (RJ P13-0721:1). Ett varmt tack går till övriga projektdeltagare Maria Oskarson, Edvin Boije, Dennis Andersson, Annika Fredén och Jacob Sohlberg som genom sitt arbete lämnar viktiga bidrag i utvecklandet av nya förklaringsmodeller för partival. Ett tack också till deltagarna vid specialseminariet *Val Opinion Demokrati (VOD)* vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.

ändå en stor utmaning för valforskningen. Väljarna har börjat välja! (Rose & McAllister 1986) Kraften i de klassiska modellerna för att förklara politiskt beteende vid valurnorna minskar (Dalton & Klingemann 2007; Dalton 2013). Ökade svårigheter att predicera partival skapar ett växande behov att utveckla valmodeller som kan användas för att lära oss mer om individuella väljares faktiska beslutsprocesser i samband med valen. Partiuppsättningsmodeller (*consideration set models*) är ett svar på denna utmaning. Här introducerar vi modellen och använder den för att lära oss mer om väljarnas beteende i samband med 2014 års supervalår.

Figur 13.1 Andel väljare som uppfattar sig som övertygade partianhängare, Alford's klassröstningsindex, andel partibytare mellan valen, andel partibytare under valrörelserna, andel som bestämmer partivalet under valrörelsen samt andel röstdelare 1956-2014 (procent, AI).

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska Valundersökningar 1956-2014.

Partiuppsättningsmodeller

Den enkla idén bakom partiuppsättningsmodeller är att väljare inför valet aktivt överväger att rösta på fler än ett parti. Modellerna hämtar inspiration från forskning om konsumentbeteende (*consumer choice theory*), men också från företagsekonomi, marknadsföring, socialpsykologi och kognitiv psykologi (Shocker et al 1991; Howard 1969).² Angreppssättet vilar på idén att även partival kan förklaras och förstås bättre genom att dela upp beslutsprocessen i flera steg. Precis som en konsument väljer mellan olika produkter tänker man sig att väljarna i realiteten genomgår en beslutsprocess i flera steg där alternativ successivt överges för att till slut leda fram till ett 'köp'.

Partiuppsättningsmodellerna riktar kritik mot spatiala valteorier som i allmänhet utgår ifrån att väljarna väljer parti från en fullständig lista av konkurrerande partier i ett enda beslutssteg vid ett enda tillfälle (Downs 1957). Detta är dock inte realistiskt i de flesta sammanhang där det är många partier som konkurrerar om väljarnas röst. Den kognitiva bördan att beräkna nyttan av alla partiers politik är då alltför stor. Väljare är inga räknemaskiner. I linje med lärdomar från politisk psykologi (Popkin 1991; Sniderman, Brody & Tetlock 1991; Zaller 1992; Lau & Redlawsk 2006; Kahneman 2013) är ett betydligt mer rimligt antagande att väljarna snarare är kognitiva latmaskar (*cognitive misers*). Väljare söker strategier att klara av uppgiften att välja parti med en så minimal insats som möjligt samtidigt som de har en drivkraft att göra ett bra jobb. Uppgiften att välja parti löses därför genom att dela upp den i flera steg – ungefär som semifinal och final. I sin enklaste tappning handlar det om två steg: Först begränsas antalet övervägda partier. Därefter fokuseras uppgiften på att försöka välja en vinnare från gruppen övervägda partier. Man tänker sig att detta balanserar väljarnas behov att förenkla med deras behov att fatta ett förnuftigt beslut (Lavine, Johnston & Steenbergen 2012).

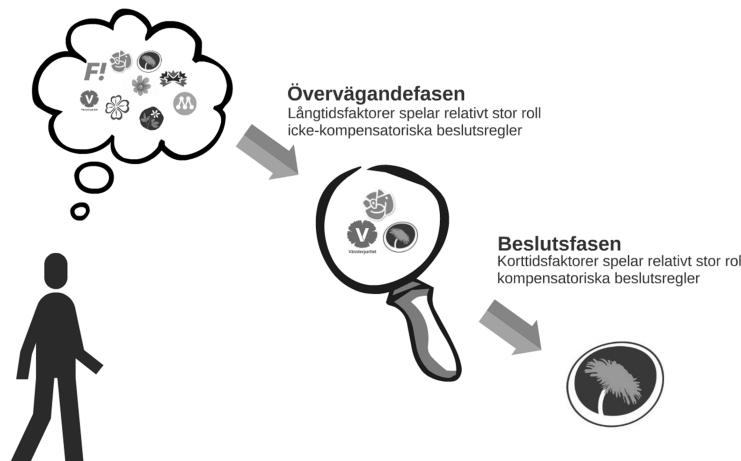
Grundantagandet är att väljare börjar med en uppsättning partier som består av alla alternativ hon känner till (*awareness set*).³ Den första fasen i beslutsprocessen är en *övervägandefas* vars mål är att selektera fram de partier som finns anledning att överväga för röstning (*consideration set*). När partiuppsättningen är upprättad går beslutsprocessen in i en andra fas – *beslutsfasen* – som mynnar ut i ett partival (*party choice*). I figur

² En vanlig generell definition av consideration set hämtad från konsumtionsforskning (Shocker et al. 1991) är "en målmedvetet konstruerad uppsättning som består av måluppfyllande alternativ som är tillgänglig för en beslutsfattare i en given beslutsituation" (författarens översättning).

³ I teorin kan man förstås tänka sig att ett alternativ bland andra kan vara att helt avstå från att rösta.

13.2 visas en väljare som är medveten om nio partier. Från dessa alternativ skiljer hen ut tre partier som övervägs för röstning – Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Socialdemokraterna. Från denna partiuppsättning väljs sedan Miljöpartiet som slutgiltigt partival.

Figur 13.2 En partiuppsättningsmodell för väljarbeteende utgår ifrån att väljarna genomgår en sekventiell beslutsprocess som består av minst två faser.

Kommentar: Alla befintliga alternativ går ofta under benämningen universell uppsättning (*universal set*). Inför en beslutsprocess har väljare en uppsättning alternativ som de känner till (*awareness set*). Från dessa kända alternativ selekterar väljaren fram tänkbara röstningsalternativ (*consideration set*). Därefter vidtar en beslutsfas där de övervägda alternativen ställs mot varandra. Slutligen segrar något av de övervägda partierna och väljaren röstar på partiet (*party choice*). Partiuppsättningsmodeller används både för att söka förklaringar till valet av övervägda partier (*consideration set formation*) och valet av parti (*party choice*) (Steenbergen, Hangartner & de Vries 2011).

Vill vi utveckla, pröva och tillämpa partiuppsättningsmodeller ställs vi inför åtminstone fyra utmaningar: 1) För det första behöver vi utveckla nya strategier för datainsamling. Vi behöver kunna närstudera beslutsprocessens olika faser. Då behövs panelstudier där vi kan återkomma till samma väljare vid flera tillfällen under resans gång. 2) För det andra behöver vi utveckla nya mätinstrument för att identifiera vilka partier som en väljare faktiskt överväger att rösta på. En mer komplicerad verklighet föranleder oss att använda mer sofistikerade analystekniker för att kunna pröva förklaringar till varför väljares partiuppsättningar ser ut som de gör och varför de väljer de partier de gör. Därför behöver vi också 3) utveckla nya sätt att förbereda våra data för analys och 4) nya sätt att statistiskt analysera dessa data. I de följande avsnitten ger vi några svar på hur fors-

kare engagerade i att utveckla partiuppsättningsmodeller hittills har valt att angripa dessa utmaningar.

Har väljarna verkligen partiuppsättningar?

Ett centralt grundantagande i partiuppsättningsmodeller är att väljare faktiskt överväger att rösta på fler än ett parti. Det räcker inte med att någon enstaka väljare ägnar sig åt överväganden. Antagandet om övervägda partier måste vara en korrekt beskrivning för stora delar av valmanskåren för att det ska vara någon idé att utveckla modellerna.

Tidiga tillämpningar av partiuppsättningsmodeller vilade tungt på ett antagande om att väljare hade partiuppsättningar (Steenbergen & Hangartner 2008). Då fanns ännu inga bra mätinstrument som effektivt kunde skilja ut vilka partier var under övervägande för röstning (Oscarsson 2004). Istället användes statistiska modeller för att beräkna sannolikheten för att olika alternativ ingick i väljares partiuppsättningar.

Det finns numera en konsensus kring behovet av att utveckla och använda frågeinstrument som effektivt skiljer ut de partier som väljarna verkligen överväger att rösta på inför ett val. En lång rad alternativa operationaliseringar har prövats (Oscarsson 2009).⁴ De mätinstrument som kommer till användning i det här kapitlet är de som hittills verkar fungera bäst (Boije, Oscarsson & Oskarson 2015).

I de svenska Valundersökningarna har vi i tre val i rad kompletterat frågor om röstningsintention och partival med följdfrågor om huruvida väljarna överväger eller övervägt att rösta på fler partier (se tabell 13.1). Resultaten visar att andelen väljare som överväger att rösta på fler än ett parti varit mellan 41-45 procent vid det senaste valet. I genomsnitt har antalet övervägda partier varit 1,6 partier vid valen 2006, 2010 och 2014. Andelen som överväger fler än ett parti har vuxit något, från 41 till 46 procent. För att kunna närstudera väljarnas beslutsprocesser inför ett val behöver de stora Valundersökningarna kompletteras med upprepade stu-

4 Till de många operationaliseringar som föreslagits hör bland annat a) de partier som värderas positivt längs en ogillar-gillarskala, b) de partier som värderas högre än en viss poäng på skalor för sannolikhet för röstning, c) andrahandsympatier (näst bästa parti), d) faktisk röstning i samtidiga val på olika nivåer (röstdelning), e) frågor om det finns fler partier som man "väljer emellan", f) frågor om vilka partier man "tvekar mellan", g) frågor om partier man "kan tänka sig" att rösta på. Huvudskälet till att frågeinstrument med "övervägande" är att föredra är att det ligger närmast målsättningen med partiuppsättningsmodellerna att försöka fånga in de kognitiva processer som är involverade i samband med ett beslut. Att fråga om vilka partier väljare kan tänka sig (g) eller partier som värderas positivt (a) ger i allmänhet betydligt större partiuppsättningar än om man frågar snävare om vilka som övervägs.

dier av samma väljare under den period då vi tror att övervägandena om partival äger rum, det vill säga nära valen.

Tabell 13.1 Andel väljare som överväger att rösta på olika partier 2006, 2010 och 2014 (procent, genomsnitt).

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	Genomsnittligt antal övervägda partier	Andel väljare som överväger fler än ett parti
2006	10	45	11	15	20	14	37	3	3	1.60	41,3
2010	9	40	21	11	15	8	43	5	1	1.55	42,9
2014	13	42	20	12	14	8	32	13	7	1.60	45,7

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningarna 2006, 2010 och 2014. De frågeformuleringar som använts vid de olika tillfällena har varierat något. 2006: Procentbasen (n=1 161) för analysen är de respondenter som angav partival i VU eftervalsenkät. Måtten är sedan beräknade på det parti som respondenten angav, plus de partier som angavs i förvalsenkäten på frågan "Finns det ytterligare något eller några partier Du väljer mellan i årets riksdagsval?". 2010: Procentbasen för analysen (n=1 377) är de respondenter som angav partival i VU eftervalsenkät. Måtten är sedan beräknade på det parti som respondenten angav, plus de partier som angavs i eftervalsenkäten på frågan "Fanns det ytterligare något eller några partier Du valde mellan i årets riksdagsval?". 2014: Procentbasen för analysen (n= 1 791) är de respondenter som angav partival i VU eftervalsenkät. Måtten är sedan beräknade på det parti som respondenten angav, plus de partier som angavs i eftervalsenkäten på frågan "Fanns det ytterligare något eller några partier Du valde mellan i årets riksdagsval?".

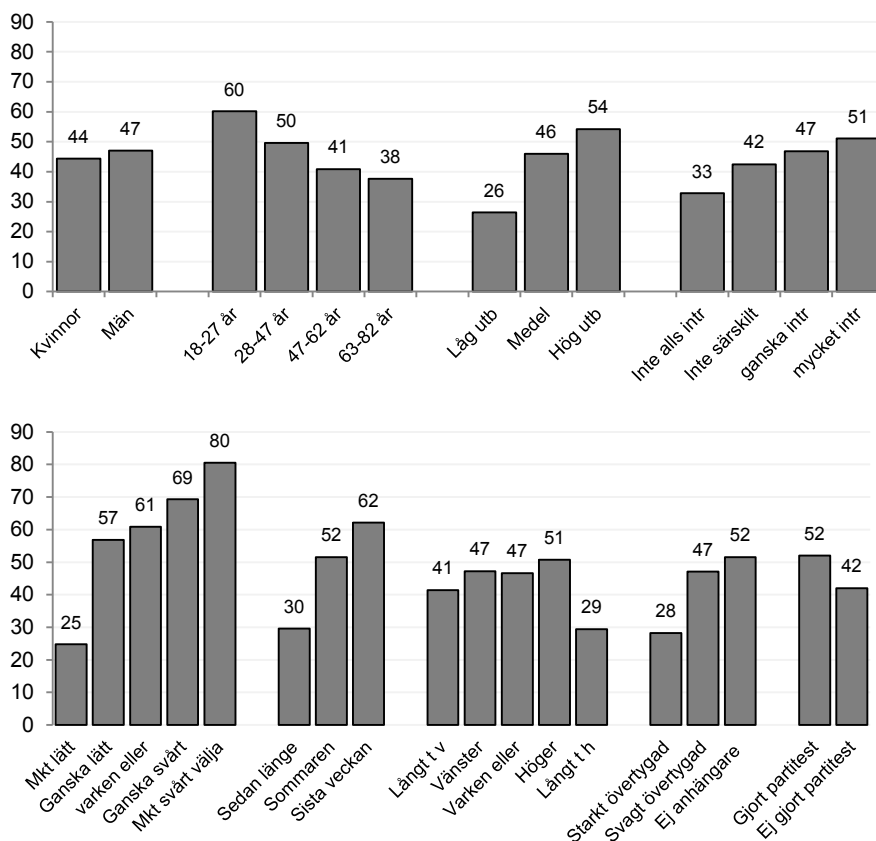
I kampanjpaneler som vi genomfört i samband med mer sentida val kan vi följa hur andelen övervägda partier förändras inför valen. Vi har här använt en niostegs panelstudie med väljare genomförd under supervalåret 2014 (Boije 2016). Andelen väljare som överväger att rösta på mer än ett parti visar sig vara mycket stabilt över tid. Omkring den 1 juni – strax efter Europaparlamentsvalet den 25 maj – var det 66 procent av panelisterna som övervägde att rösta på mer än ett parti i riksdagsvalet. Veckan före valet den 14 september 2014 hade andelen minskat till 62 procent. I mätningar direkt efter valet var andelen något större igen (66 procent). Mycket stabila resultat överlag.

Vilka väljare överväger att rösta på många olika partier?

Partiuppsättningsmodellerna gör anspråk på att vara bättre anpassade till en ny, kognitivt mobiliserad och individualiserad väljare. I så fall borde modellen passa bättre för vissa väljargrupper än andra. Att ha många övervägda partier borde till exempel vara vanligare bland yngre, välutbildade och svagt partiidentifierade väljare. I figur 13.3 redovisas andelen övervägda partier efter demografiska bakgrundsvariabler som kön och ålder och i grupper med olika grad av politiskt intresse, utbildning,

kunskap och anhängarskap. De bivariata resultaten är hämtade från Valundersökningen 2014.

Figur 13.3 Andelen med mer än ett parti i sin partiuppsättning efter kön, ålder, utbildning, politiskt intresse, upplevd svårighet att fatta beslut, tidpunkt för beslut, partianhängarskap och partitestande 2014 (procent)

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2014.

I allt väsentligt bekräftar analyserna förväntningarna. Mycket riktigt visar det sig att det är vanligare bland yngre väljare att ha stora partiuppsättningar. I gruppen 18-27 år är det 60 procent som har partiuppsättningar med fler än ett parti enligt Valundersökningarna. Motsvarande andel i den äldsta gruppen är 38 procent. Faktorer som går hand i hand med

ålder – såsom utbildningsnivå och grad av anhängarskap – uppvisar följaktligen samvariation med storleken på partiuppsättningar: lågt utbildade och starkt övertygade anhängare har betydligt mindre partiuppsättningar än högt utbildade och icke-anhängare.

Resultaten visar att partiuppsättningsmodellen tycks vara mest relevant för personer som är intresserade av politik men som bestämmer partivalet sent och tycker att det är svårt att bestämma sig för vilket parti de ska rösta på. Det handlar om egenskaper som indirekt är knutna till väljarnas beslutsprocesser. De väljare som uppfattar att det är svårt att bestämma partivalet och som inte har stöd i ett starkt partianhängarskap också tenderar att ha fler partier i sina partiuppsättningar.

I allt väsentligt är detta goda nyheter för partiuppsättningsmodellen inför framtiden: det är just i de väljargrupper som växer i storlek – de högt utbildade, de rörliga, de senfärdiga – som vi finner de största partiuppsättningarna. Det stärker tesen att en ny typ av väljare långsamt växer fram och, möjligen, att partiuppsättningsmodeller har framtiden för sig.

Övervägda partier under supervalåret 2014

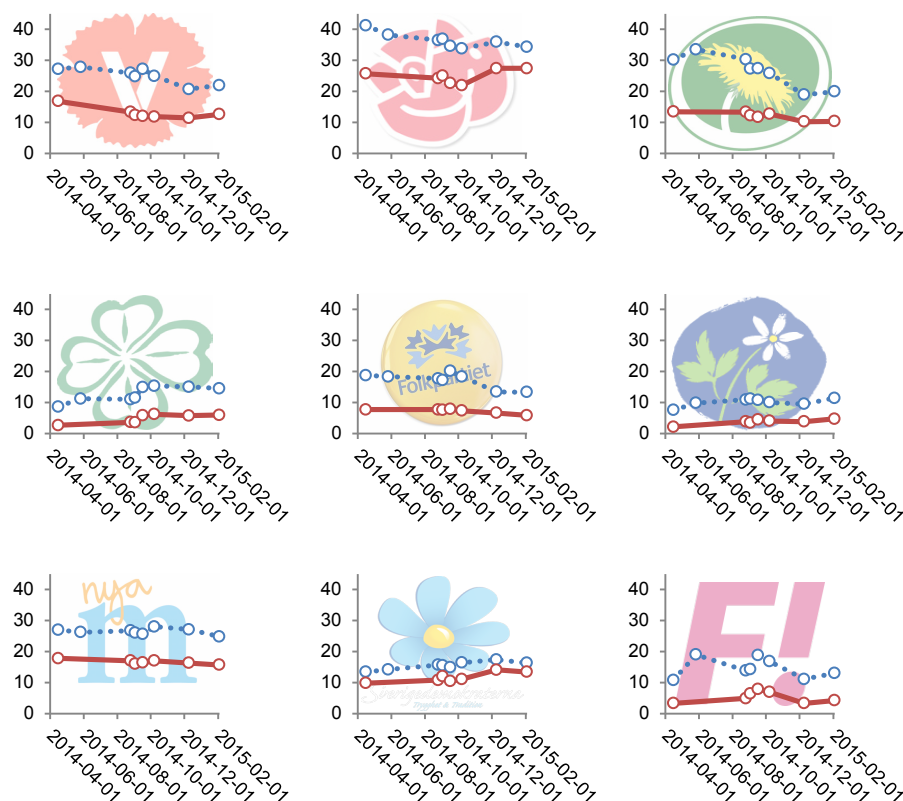
Ur partiernas perspektiv kan partiuppsättningsmodellerna betraktas som en konkurrens i två steg. En första delseger är att slå sig in i gruppen övervägda partier hos så många väljare som möjligt. Om man inte lyckas med det är loppet kört att lyckas övertyga dessa väljare att lägga sin röst på partiet. Hos de väljare där partiet fortfarande är ”med i matchen” gäller att framgångsrikt konkurrera ut andra övervägda partier och avgå med slutsegern.

Hur lyckades partier med att slå sig in i väljares partiuppsättningar i samband med 2014 års riksdagsval? I vår kampanjpanel ställde vi frågor om övervägda partier i riksdagsvalet vid inte mindre än åtta olika tillfällen under supervalåret 2014. De streckade linjerna i figurerna visar andelen väljare som vid varje tidpunkt övervägde att rösta på de olika partierna. De heldragna linjerna visar andelen panelister som hade intention att rösta på partiet, alternativt uppger att de faktiskt gjort slag i saken och röstat på partiet. Det syns tydligt att huvudtrenderna för partierna under perioden är likartad oavsett om det handlar om överväganden eller parti-val.

De flesta partier övervägs i betydligt högre utsträckning än vad de röstas på. Det är förstås naturligt och passar bra in på partiuppsättningsmodellen. Miljöpartiet är ett exempel på ett parti som 2014 ingick i många partiuppsättningar men som hade en relativt låg andel som avser att rösta på dem – de förlorade ofta slutstriden mot andra partier i de uppsätt-

ningar de plockades med i (se figur 13.3). Omvänt var Sverigedemokraterna mer framgångsrika när de väl hade slagit sig in bland de övervägda

Figur 13.4 Andel som övervägde att rösta på olika partier vid olika tidpunkter under supervalåret 2014 (procent).

Kommentar: Resultaten är hämtade från den slumpmässigt rekryterade delen av Medborgarpanelen, valrörelsepanelen (Boije 2016). Den övre streckade linjen anger andel som överväger/övervägde att rösta på partiet medan den heldragna linjen är de som hade partiet som röstningsintention/röstade på partiet. Frågor om vilka partier paneldeltagarna övervägde att rösta på i det kommande riksdagsvalet ställdes i sammanlagt 5 panelvägor före valet den 14 september. I panelstegen efter valet ställdes istället frågor om vilka partier man hade övervägt att rösta på i riksdagsvalet (n=823).

partierna. Avståndet mellan andelen som överväger/övervägde SD för röstning och de som avser rösta/röstade på SD var relativt litet.

Resultaten visar att Folkpartiet, Vänsterpartiet, Moderaterna och Miljöpartiet hade en negativ utveckling under supervalåret 2014 med

fallande andelar panelister som övervägde röstning. Sverigedemokraterna och Centerpartier tillhör de partier som slog sig in i fler partiuppsättningar under året. Vi framgår också av figurerna att Miljöpartiet gjorde en dålig valspurt inför riksdagsvalet 2014 i den meningen att de föll ur många partiuppsättningar medan Feministiskt Initiativ och Centerpartiet ökade andelen som övervägde dem för röstning under valrörelsen. Rörelserna bekräftas av våra analyser av partiernas spurtvinster och spurtförluster i kapitel 7 (se även Oscarsson 2016).

Partiuppsättningarnas innehåll

Vilka partier en väljare överväger att rösta på styrs, tänker man sig, av faktorer som verkar på lång sikt såsom politisk socialisation, känslor av anhängarskap, vanor, ideologiska predispositioner. Att det sannolikt förhåller sig just så kan man i det svenska fallet sluta sig till enbart genom att närstudera vilka partier som förekommer tillsammans i väljarnas partiuppsättningar. Som vi kommer att se har grannpartier längs den traditionella vänster-högerdimensionen en hög sannolikhet att förekomma samtidigt i uppsättningarna.

Analysen av övervägda partier visar hur pass individualiserad valhandlingen har blivit. Udda partikombinationer samlar inte särskilt stora väljarskaror. I Valundersökningen 2014 visade sig den vanligaste partiuppsättningen vara en enpartiuppsättning med Socialdemokraterna som ensamt övervägt parti (21 procent). På andra plats återfanns Moderaterna (14 procent) och på tredje plats Sverigedemokraterna (6 procent). Dessa väljare har alltså inte övervägt att rösta på något annat alternativ utan haft partivalet klart för sig, sannolikt under lång tid. Först på fjärde plats återfinns den första partikombinationen: S-MP samlade 4 procent av väljarna. Andra vanliga tvåpartikombinationer är FP-M (3 procent), C-M (3 procent), S-SD (3 procent) och S-M (3 procent). Den vanligaste trepartikombinationen samlar 1 procent av väljarna och omfattar Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Feministiskt Initiativ. Totalt finns 94 unika kombinationer av partier representerade bland de svarande i Valundersökningen 2014.

I tabell 13.2 redovisas hur ofta olika partier förekommer tillsammans i väljarnas partiuppsättningar. Tabellen läses radvis. I resultaten ingår endast väljare som övervägde mer än ett parti. Den visar att bland de väljare som övervägde att rösta på Vänsterpartiet var det samtidigt närmare hälften (46 procent) som också övervägde en röst på Socialdemokraterna, fyra av tio en röst på Miljöpartiet (40 procent) och var tredje en röst på Feministiskt Initiativ (32 procent). Kombinationer av övervägda partier

som omfattade Vänsterpartiet och något av Allianspartierna var däremot utomordentligt ovanliga 2014.

Analyserna av tvåpartikombinationerna visar tydliga blockmönster. Väljarna tycks ha delat upp sig i två distinkt olika partisystem där det egentliga partivalet står mellan å ena sidan rödgrönrosa partier och å andra sidan Allianspartier. Sverigedemokraterna har ingen intim samhörighet med något av blocken men de väljare som överväger SD överväger oftast Socialdemokraterna (27 procent) eller Moderaterna (30 procent).

Tabell 13.2 Tvåpartikombinationer av övervägda partier. Andel väljare som samtidigt överväger att rösta på olika partier (procent).

Övervägde	Övervägde också									Antal svarande	Genomsnittligt antal övervägda partier
	V	S	MP	FI	C	FP	M	KD	SD		
Vänsterpartiet	-	46	40	32	1	1	1	1	4	136	1,26
Socialdemokraterna	13	-	19	5	4	5	11	2	9	479	0,68
Miljöpartiet	26	42	-	20	7	7	8	4	1	210	1,15
Feministiskt Initiativ	53	28	51	-	2	5	4	0	0	81	1,43
Centerpartiet	1	12	10	1	-	27	47	11	3	145	1,12
Folkpartiet	1	17	10	3	27	-	52	13	6	147	1,29
Kristdemokraterna	1	13	11	0	19	23	42	-	8	83	1,17
Moderaterna	1	14	4	1	18	20	-	9	12	386	0,79
Sverigedemokraterna	3	27	2	0	3	6	30	4	-	158	0,75

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2014. Procentalen i tabellen summerar inte till 100 procent radvis eftersom väljare kan överväga ett, två, tre eller flera partier. Benägenheten att ha många partier med i sin partiuppsättning är olika för väljare som tillhör olika partier. Enpartiuppsättningar är till exempel vanligast bland Socialdemokraternas och Moderaternas väljare.

Tabell 13.3 Slutligt partival bland väljare som övervägde att rösta på olika partier 2014 (procent).

Övervägde att rösta på	Partival i riksdagsvalet 2014									Summa procent	Antal svarande
	V	S	MP	FI	C	FP	M	KD	SD		
Vänsterpartiet	52	19	13	15	0	0	0	0	1	100	136
Socialdemokraterna	5	74	5	1	2	1	6	5	5	100	479
Miljöpartiet	11	25	47	7	2	1	4	2	0	100	210
Feministiskt Initiativ	19	6	21	48	1	2	2	0	0	100	81
Centerpartiet	0	3	4	0	54	10	24	4	1	100	145
Folkpartiet	0	8	4	0	8	44	27	5	3	100	147
Kristdemokraterna	0	5	1	0	10	6	14	60	4	100	83
Moderaterna	0	5	1	0	6	8	70	4	5	100	386
Sverigedemokraterna	1	10	1	0	1	1	14	1	72	100	158

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2014. Övriga partier ingår inte i analysen.

Andel blocköverskridande partiuppsättningar – de som samtidigt rymmer partier hämtade från rödgrönrosa partier eller allianspartier – har varit

liten enligt Valundersökningarna: 2006, 2010 och 2014 (16, 8 respektive 12 procent).

Enligt partiuppsättningsmodellens terminologi tillämpar väljarna ett icke kompensatoriskt beslutskriterium (*non-compensatory decision rule*) för att effektivt skilja ut heta kandidater till partival i ett slags inledande screening-process. Om partiet står för långt bort från väljarens egen position i den politiska rymden kommer partiet inte att ingå i partiuppsättningen. Punkt slut. För ett parti som hamnar utanför väljarens ideologiska perimeter finns alltså inga förmildrande omständigheter – egenskaper eller attribut – som kan kompensera för avståndet.

Denna primära beslutsregel är av allt att döma ideologi; i det svenska fallet vänster-högerideologi eller möjligen en form av blocktillhörighet: man har hjärtat till vänster eller till höger. Ideologisk närhet mellan väljare och partier tycks vara vägledande för vilka partier väljarna överväger att rösta på. Men det är viktigt att samtidigt säga att partiuppsättningsmodellerna i teorin inte ger någon otillbörlig fördel åt ideologi som primär beslutsregel vid valet av övervägda partier. För en enskild väljare måste inte den primära beslutsregeln vara ideologi och den behöver heller inte vara icke kompensatorisk. Det är i huvudsak en empirisk fråga vilka attributbaserade jämförelser en väljare ägnar sig åt i de tidiga stegen av beslutsprocessen.

De utslagsgivande faktorerna

Partiuppsättningsmodellen lanseras som en mer realistisk beskrivning av hur en växande andel väljare faktiskt bär sig åt när de väljer parti. Modellen tar hänsyn till att många väljare faktiskt genomgår nya beslutsprocesser i samband med varje val och att de ofta överväger att rösta på två eller tre partier (sannolikt ofta också samma uppsättning partier i val efter val). Det typiska valet av parti står mellan två eller tre ideologiskt närbesläktade partier. Väljarforskare vill försöka följa och förklara varför en väljare med partiuppsättning XYZ till slut väljer parti X och väljer bort partierna Y och Z. Det hägrande målet är förstås att begripa mer om väljares partival. I förlängningen gäller att stå bättre rustad att förklara politisk förändring vid valurnorna: varför val slutar som de gör och varför maktförhållanden förändras i samhället.

Enligt partiuppsättningsmodellen tänker väljarna annorlunda i de avslutande stegen av beslutsprocessen. Istället för ett avfärdande av alternativ på basis av någon grundregel eller heuristik handlar det nu mer om ett noggrant vägande för- och emot röstande på de alternativ som kvarstår bland de övervägda. Övervägandefasen är betydligt mer kognitivt krä-

vande och fokuserar på att väga för- och nackdelar för olika alternativ efter en betydligt längre lista av attribut (Pramono & Oppewal 2012).

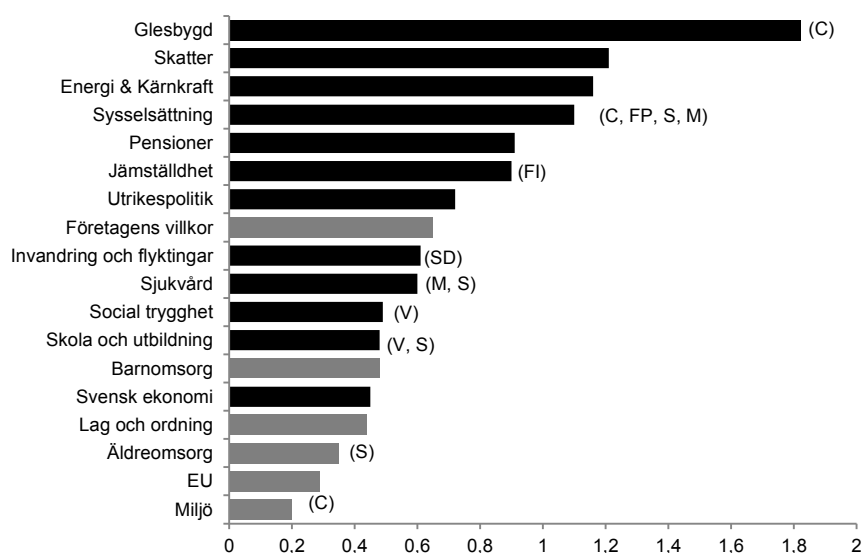
Partiuppsättningsmodellerna kan ge ledning om vilka typer av överväganden som är utslagsgivande när väljare med mer än ett parti i sin partiuppsättning fattar det avgörande, slutgiltiga beslutet. Vilka är då de utslagsgivande faktorerna i det avslutande, kritiska steget av beslutsprocessen när en vinnare ska koras bland övervägda partier? Antagligen inte de faktorer som i första steget används för att skilja ut dessa övervägda partier. Nej, när två eller tre eller fyra partier är så pass intressanta för röstning att en väljare tagit dem under övervägande, vilka faktorer blir viktiga då? Sannolikt handlar det i så fall om faktorer som är viktiga på halvdistans eller kortdistans från valdagen. Listan över tänkbara sådana faktorer är förstås mycket lång: bedömningar av ekonomins tillstånd, slutbetyget på regeringens insatser under valkampanjen, vilka frågor som klättrat högt upp på agendan inför valrörelsen, partiets koalitions signaler, den strategiska kontexten, partiledarnas insatser i debatter och utfrågningar, viktiga händelser eller utspel under valrörelsen, partiernas kampanjbudskap, åsiktsreklam i tv, opinionsläge och -opinionstrender, partitester och valkompasser eller påverkan väljare emellan i sociala nätverk. Ett sätt att tänka kring de här faktorerna är att de kan fungera för att bryta dödläget (*tie-breakers*) för enskilda väljare i deras väljarvånda när de står och väger mellan olika alternativ.

I det här kapitlet presenterar vi ett delvis nytt sätt att undersöka saken genom att försöka efterlikna beslutsprocessen så långt det är möjligt. Med hjälp av webbenkäter är det möjligt att låta svarspersoner bedöma de partier som ingår i deras partiuppsättning efter olika kriterier hämtade från den arsenal av förklaringar till partival som ackumulerats under drygt sju decennier av väljarforskande. Med statistiska analyser kan vi sedan identifiera vilka faktorer som tycks vara mer utslagsgivande än andra i det slutliga beslutssteget.

Till att börja med ställde vi följdfrågan ”Vilket av de partier du överväger att rösta på tycker du är bäst när det gäller följande områden?”. Vi frågade om totalt 18 olika områden. En analys av vilka frågor som hade starkast effekt på sannolikheten att rösta på ett övervägt parti ger en hel del information om vilka de utslagsgivande faktorerna är (se figur 13.5). De statistiska modellerna kan också berätta *vilka partier* som är inblandade i de ’kamper’ där kriteriet/faktorn är utslagsgivande. Ett bra exempel är den faktor som hade starkast effekt på slutgiltigt val av parti enligt valrörelsepanelen 2014, nämligen ’glesbygd’. Generellt säger det oss att i den inbördes kampen mellan övervägda partier vägde det mycket tungt om något av partierna uppfattades vara bäst på frågor som rör glesbygd.

Även om glesbygdsfrågor knappast kan sägas ha varit högt på dagordningen i 2014 års valrörelse så visar analysen att i de fall då ett parti i uppsättningen uppfattades som bäst på glesbygdsfrågor hade det en mycket stor effekt på sannolikheten att välja partiet; i synnerhet – eller kanske rentav helt uteslutande – om detta parti är Centerpartiet. Det påminner alltså om effekterna vi såg i kapitlet om åsiktsröstning (kapitel 10): sannolikheten att rösta på Centerpartiet bland väljare som upplever att partiet har en bra politik på området glesbygd var hela 40 procent. Motsvarande starka associationer mellan ett visst frågeområde och ett parti syns i effekterna av jämställdhetspolitik på benägenheten att rösta på Feministiskt Initiativ och i effekterna av invandringspolitik och benägenhet att rösta på Sverigedemokraterna.

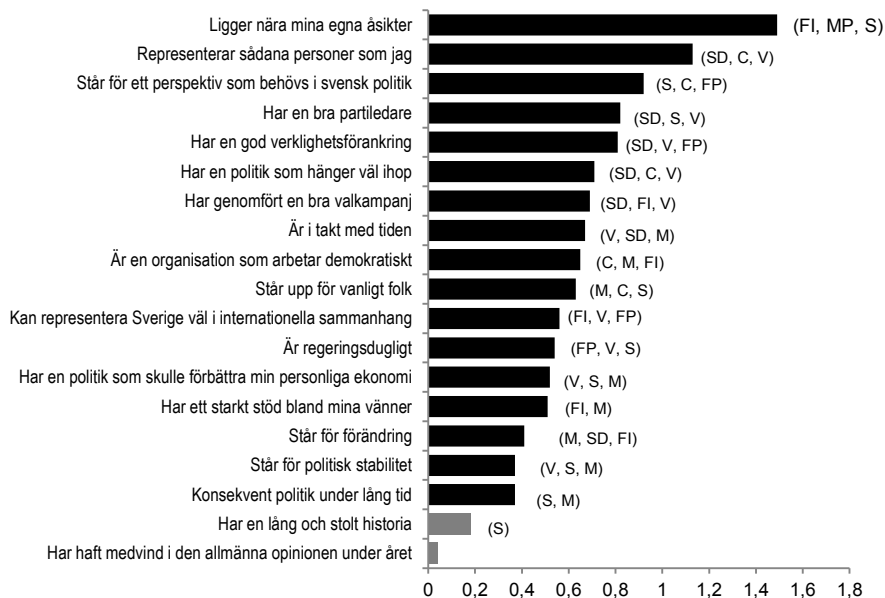
Figur 13.5 Utslagsgivande faktorer för val bland övervägda partier i riksdagsvalet 2014 (effektmaßt).

Kommentar: Resultaten är hämtade från Medborgarpanelen, Valrörelsepanelen (Boije 2016). Effekterna av respektive faktor har tagits fram med hjälp av en konditional multinomial logistisk regressionsanalys (conditional logit). Koefficienten är logistisk regressionskoefficient som för varje politikområde visar effekten av att ha bedömt ett parti i uppsättningen av övervägda partier som bäst. I de fall då det har funnits särskilt starka effekter för vissa partier har dessa markerats med partiförkortningar i anslutning till respektive stapel.

Lika spännande är förstås de effekter som inte lämnar spår i analyserna. Märkligt nog är effekterna av väljares bedömningar av miljöpolitik inte statistiskt signifikant: Miljöpartiet tycks 2014 inte ha haft någon

Figur 13.6 Utslagsgivande faktorer för val bland övervägda partier i riksdagsvalet 2014 (effektmaßt).

Kommentar: Resultaten är hämtade från Medborgarpanelen, Valrörelsepanelen (Boije 2016). Effekterna av respektive faktor har tagits fram med hjälp av en konditional multinomial logistisk regressionsanalys (conditional logit). Koefficienten är logistisk regressionskoefficient som för varje politikområde visar effekten av att ha bedömt ett parti i uppsättningen av övervägda partier som bäst. I de fall då det har funnits särskilt starka effekter för vissa partier har dessa markerats med partiförkortningar i anslutning till respektive stapel.

draghjälp alls av att uppfattas som ett parti som har en bra politik i miljöfrågor.

För staplar som saknar partietiketter i figur 13.5 är tolkningen att frågeområdet har en mer generell betydelse för valet av parti inom en väljares partiuppsättning, oavsett vilka partier som finns med där. I ljuset av andra analyser i den här boken är det överraskande att frågor om skatter och energi- och kärnkraft enligt analyserna har en stor betydelse för vilket parti som går segrande ur kampen om förstaplatsen bland de övervägda partierna. En preliminär tolkning är att när utfallsrummet trunkeras eller kringskärs till att enbart handla om övervägda partier blir perspektivet annorlunda när det gäller att skilja ut de verkligt utslagsgivande faktorerna. På "helikopternivå" framstår frågor om skatter och energi normalt inte som särskilt starka förklaringsfaktorer. Men när vi mer närsynt studerar vad som har effekter mer "lokalt", i de trängre åsiktsrymderna där

enskilda väljare slutligen bestämmer sitt partival, då framträder dessa frågor som mer utslagsgivande.

I figur 13.6 har vi genomfört motsvarande analys men med olika partiegenskaper av den typ som vi studerat tidigare, exempelvis i kapitel 8. Överlag är effekterna av dessa egenskaper klart starkare än de som hade med politikbedömningar att göra. Inte oväntat är effekterna av åsiktsnärlighet – ”ligger nära mina egna åsikter” de allra starkaste även när väljare väljer en vinnare bland sina övervägda partier. Representationsargumentet ”representerar sådana personer som jag” kommer på andra plats.

Det är intressant att notera att de flesta av de egenskaper som är knutna till långsiktigt ansvarstagande hamnar långt ned på listan över betydelsefulla egenskaper i samband med valet 2014. Faktorer som att stå för politisk stabilitet, haft en konsekvent politik under lång tid, är regeringsdugligt är svagare än förväntat – alla dessa har med röstning på stora regeringsbärande partier att göra. Istället är det flera andra egenskaper som normalt inte tar en framträdande plats i analyser av väljarbeteende som uppvisar stora effekter: att ha en bra partiledare, företräder ett perspektiv som behövs i svensk politik, har genomfört en bra valkampanj, har en politik som hänger väl ihop. Det är egenskaper som är relativt sett viktigare eller lättare att upparbeta för små partier än för stora. Kanske – här finns inte några färdigkokta svar från forskningen – kan ett sådant resultat förklara de svenska väljarnas allt större förkärlek att rösta på små partier som kan ha tydliga, konsekventa och ideologiskt smalspåriga budskap. Stora, breda, pragmatiska ’catch-all’-partier som vill företräda stora koalitioner av väljare och ta ansvar för regeringsmakten har inte så mycket att sätta emot i en inbördes kamp mellan en uppsättning övervägda partier.

Implikationer av partiuppsättningsmodellen

Om partiuppsättningsmodeller är en realistisk beskrivning av hur 2000-talets väljare går till väga när de väljer parti väcker det funderingar om hur moderna valrörelser organiseras. Idag fungerar valrörelserna starkt engagerande, informera och mobiliserande. Medievalrörelserna är intensiva. Men innehållet i mediernas normala bevakning av ett val – genom utfrågningar, dueller och debatter – passar dåligt med partiuppsättningsmodeller. Väljare som står och väger mellan två eller kanske tre alternativ har inte så stor ledning av en slutdebatt mellan åtta eller fler partier. De verkligt viktiga ’matcherna’ – mellan ideologiskt närstående partier – äger aldrig rum. Debatter mellan partier som tänker gå i koalition med varandra efter valet är sällsynta, liksom dueller mellan grannar i partisystemet. Ändå vet vi att en stor del av valmanskåren står och väger mel-

lan två likartade partier och att de flesta väljarströmmar flyter mellan grannpartier. Valrörelserna må vara hur intensiva som helst. De flesta väljare får inte den ledning som de verkligen hade behövt för att kunna fatta ett slutligt beslut om de ska rösta på Vänsterpartiet eller Miljöpartiet, Folkpartiet eller Kristdemokraterna, Moderaterna eller Sverigedemokraterna.

Kapitel 14

Partiledarnas betydelse

Modern medielogik innebär en allt mer ökad fokusering på individen och på ledare. Allting måste ha ett ansikte. I politiska sammanhang betyder det att statsministrar, presidenter och partiledare uppmärksammas mer än tidigare i massmedia. Och de hamnar mer i media både som politiska företrädare och som individuella personligheter. Ledare kan sättas i soffor, intervjuas och fotograferas. Det gillar journalister. Ett resultat blir att partiers upp- och nedgångar i val och i opinionsmätningar ofta tillskrivs eller skylls på ledarna. Under senare år har vi fått bevittna påstådda Sjöstedt- och Löfveneffekter, liksom i början en frånvaro av en Lööfeffekt och likaså i början ingen Busch-Thoreffekt. För att inte tala om Håkan Juholts skuld bakom Socialdemokraternas opinionsras.

Politikens innehållssida med förd politik (policies), sakfrågor och ideologier, liksom kollektiviteter som partier eller massrörelser, får ett minskat utrymme. En ideologi eller ett parti kan varken intervjuas eller avfotograferas. De blir därför svårare (och mer tidskrävande och dyrare) att hantera journalistiskt. Politikens innehåll och organisation är viktigt, men tyvärr en annan gång. Nu måste vi göra ännu ett reportage eller intervju med fokus på en aktuell partiledare.

Medieforskningen i Sverige och internationellt visar att det ligger mycket i dessa kanske en aning raljanta påståenden. Partiledare och inte minst valda presidenter och statsministrar har relativt sett fått mer utrymme i media samtidigt som politikens kollektiva och innehållsliga sidor fått göra på sig (Bjerling 2012; Karvonen 2009, Langer 2006, Johansson 2008, Strömbäck 2004; se dock Asp 2011 och Wadbring 2012). Den mediala individualiseringsteorin har fått ett konkret genomslag. Fokus på individer, på personligheter, på ledare har ökat i samtidens massmedier.

Men mer medieuppmärksamhet behöver inte nödvändigtvis också innebära att ledarnas betydelse ökat i alla olika avseende. Forskningen ger en splittrad bild av vad som hänt när det gäller exempelvis ledares beslutsfattarmakt eller inflytande över opinionsförändringar och val (Oleskog Tryggvasson och Boije 2015, Karvonen 2009). Detsamma kan sägas om individuell kandidatröstning som har ökat i betydelse i vissa länder, som i

exempelvis USA, men inte ökat i andra som i Sverige. Någon konsensus råder heller inte inom forskningen när det gäller hur stor inverkan populära respektive mindre populära partiledare har på hur väljare röstar (Holmberg 1981, Esaiasson 1985, Mughan 1993, Curtice and Holmberg 2005). Hypotesen att partiledarnas inverkan skall ha ökat över tid får ett visst svagt stöd i några länder men långt ifrån i alla länder (Wattenberg 1998, Brettschneider and Gabriel 2002, Arts, Blais and Schmitt 2011).

Forskningsområdet är relativt nytt vilket till en del kan förklara bristen på entydiga resultat. Men området är också svårforskat och kanske också ideologiskt minerat. Det är inte självklart hur man teoretiskt eller empiriskt skall mäta sådana svårfångade fenomen som effekter av enskilda individers egenskaper och framtoning; och mäta på ett sådant sätt att man urskilja självständiga effekter efter kontroll för andra omständigheter. Vi stöter på gamla klassiska frågeställningar som personens betydelse i historien eller avgränsningen mellan aktörens roll kontra strukturens.

Och till yttermera visso finns det politiska ideologier som normativt betonar att individen alltid bör sättas i centrum medan andra ideologier fokuserar på andra centrala aktörer som familjen, rasen, klassen, kapitalet, partiet, religionen, folket eller nationen. Olika ideologiska föreställningar kan färga verklighetssynen. Man ser det man vill se. Önsketänkande är alltid ett hot, även inom forskningen.

Ett sätt att minimera önsketänkandet är först och främst att vara medveten om problemet, men också mer konkret att arbeta med tydliga definitioner och olika empiriska material. Önsketänkande försvåras om frågeställningen belyses från många olika håll och med olika metoder.

I vårt fall kommer vi att fokusera på Sverige och på material från Valundersökningarna men också till en del på material från de årliga SOM-undersökningarna. Och fokuseringen gäller partiledarnas popularitet och vilka betydelse de haft som dragplåster respektive sänken för sina partier i valen. Tidsperioden omfattar trettiofem år från de första mätningarna av partiledarpopularitet vid valet 1979 fram till och med valet 2014. Materialet är mycket rikt. Sammanlagt har vi mätt trettiosju partiledares uppskattning i Valundersökningarna sedan 1979. Antalet partiledare som vi kan följa över minst tre val är inte mindre än sju; Alf Svensson (KD) är den partiledare som varit med längst i våra mätningar. Han har mätts i hela sex val.

Fyra frågeställningar kommer att belysas. Först, hur kända är partiledarna och har de – som den sociala inlärningsteorin förutspår - blivit mer kända över tid? För det andra, hur populära är partiledarna och hur har uppskattningen förändrats? För det tredje, hur uppfattas partiledarna imagemässigt och vilken slags image betalar sig bäst när det gäller popu-

laritet? Och avslutningsvis för det fjärde, vilka effekter har olika partiledares popularitet på väljarnas röstning?

Genom åren, vilka partiledare har tenderat att vara dragplåster respektive sänken för sina partier på valdagen? Och vad har hänt över tid när det gäller partiledareffekterna? Har de ökat i betydelse som individualiseringsteorin säger?

Partiledare är mycket kända

Om partiledares popularitet eller impopularitet skall ha någon större effekt på hur väljarna röstar måste de vara kända bland de många människorna. Föga kända partiledare drar inga röster, men skrämmer heller inte bort några väljare. Drageffekten blir liten, men så blir också bortstötningseffekten. Som man säger i USA – partiledarnas ”name recognition” måste vara hög för att kunna generera personliga röster; dock samtidigt leder det till en ökad risk att röster stöts bort om väljarna inte gillar vad de ser.

Tabell 14.1 Andel röstberättigade som känner till partiledarna vid valen 2002, 2006, 2010 och 2014 (procent)

		2002	2006	2010	2014	förändring		
						2002-2006	2006-2010	2010-2014
1	Fredrik Reinfeldt (M)	-	96	99	99	-	+3	±0
2	Mona Sahlin (S)	-	-	99	-	-	-	-
3	Göran Persson (S)	97	98	-	-	+1	-	-
4	Guðrún Schyman (V, FI)	96	95	97	97	-1	+2	±0
5	Maud Olofsson (C)	89	94	97	-	+5	+3	-
6	Jimmie Åkesson (SD)	-	-	81	97	-	-	+16
7	Stefan Löfven (S)	-	-	-	96	-	-	-
8	Lars Leijonborg (FP)	95	95	-	-	±0	-	-
9	Lars Ohly (V)	-	91	95	-	-	+4	-
10	Maria Wetterstrand (MP)	69	87	95	-	+18	+8	-
11	Alf Svensson (KD)	95	-	-	-	-	-	-
12	Annie Lööf (C)	-	-	-	80	-	-	-
13	Jan Björklund (FP)	-	-	91	94	-	-	+3
14	Göran Hägglund (KD)	-	85	93	93	-	+8	±0
15	Bo Lundgren (M)	93	-	-	-	-	-	-
16	Gustav Fridolin (MP)	-	-	-	90	-	-	-
17	Peter Eriksson (MP)	68	83	89	-	+15	+6	-
18	Jonas Sjöstedt (V)	-	-	-	87	-	-	-
19	Åsa Romson (MP)	-	-	-	80	-	-	-
20	Nils Lundgren (JL)	-	63	-	-	-	-	-
21	Rick Falkvinge (PP)	-	-	35	-	-	-	-

Kommentar: Resultaten visar andelen svaretpersoner som besvarat en fråga om hur mycket de ogillar respektive gillar olika partiledare. Frågan omfattar ett explicit ingen uppfattning-alternativ: "Om jag nämner en partiledare Du inte känner till eller inte vet tillräckligt om, säg bara till." Procentbasen utgörs av alla personer som fått partiledarfrågan. Partiledarnas kännedom har rangordnats efter högsta resultat något valår.

En första förutsättning för att vi skall kunna iaktta några partiledareffekter på röstningen i Sverige är alltså att partiledarna är någorlunda välkända. Och den förutsättningen uppfyller de allra flesta svenska partiledare med råge. En stor majoritet av de partiledare vi studerat i Valundersökningarna under 2000-talet har varit kända av fler än 80 procent av valmanskåren, i de flesta fall över 90 procent. Resultaten i tabell 14.1 visar att Fredrik Reinfeldt (M) och Mona Sahlin (S) är de mest kända partiledarna i de tre senaste valen. Hela 99 procent av svarspersonerna i Valundersökningen 2010, och i mätningen 2014 för Reinfeldt, anger att de kände till dem.¹ Göran Persson (S) kommer på plats tre med 98 procent i valet 2006. Mycket höga kännedomssiffror på 95 procent eller högre uppvisar också partiledare som Schyman (V, FI), Olofsson (C), Leijonborg (FP), Ohly (V), Wetterstrand (MP), Svensson (KD), Löfven (S) och Åkesson (SD).

Något lägre men på eller över 90 procent hamnar Hägglund (KD), Lundgren (M), Björklund (FP), Löf (C) och Fridolin (MP).² Miljöpartiets Åsa Romson är den minst kände bland de etablerade partiernas ledare med 80 procents kännedom i valet 2014. Ledare för nya icke-etablerade partier är mindre välkända, med Gudrun Schyman som lysande undantag. Även som FI-ledare i valen 2010 och 2014 är Gudrun Schyman känd av 97 procent av valmanskåren.

Det nya riksdagspartiet Sverigedemokraternas partiledare Jimmie Åkesson uppnår en kännedomssiffra på 81 procent i partiets genombrottsval 2010 som sedan ökar mycket kraftigt till 97 procent i valet 2014, medan Junilistans Nils Lundgren 2006 och framförallt Piratpartiets Rick Falkvinge 2010 är mer okända med kännedomssiffror på 63 respektive 35 procent.

Trots att de flesta partiledare redan i sina första val är mycket välkända visar våra resultat att kännedomen sedan oftast ökar med tiden. Och det är ett resultat vi förväntar oss utifrån den sociala inlärningsteorin (Bandura 1977, Holmberg 2015) Ju längre exponering desto mer skall

¹ Kännedom har definierats som att svarspersonen placerar en aktuell partiledare på en ogillar-gillarskala med värden från -5 till +5, där ett explicit ingen uppfattning-alternativ finns med; ”Om jag nämner en partiledare Du inte känner till eller inte vet tillräckligt om, säg bara till.”

² Kännedomen om partiledarna har inte alltid varit så hög. I Valundersökningarna 1956-1968 mättes partiledarnas kännedom genom att intervjupersonerna fick försöka identifiera partiledarna utifrån fotografier. I den första mätningen 1956 kunde bara 34 procent identifiera fyra av fem partiledare. Men redan 1960 när TV hade slagit igenom steg den andelen till 62 procent för att sedan stiga ytterligare till 77 respektive 87 procent 1964 och 1968. Resultaten kommer från Valundersökningarnas förvalsstudier, se Särllvik 1961, Esaiasson 1985 och Holmberg 2000.

kännedomen öka.³ Om vi jämför kännedomen i angränsande val visar det sig att redan kända partiledare blir än mer kända i tretton fall av arton. Enda riktiga undantaget är Gudrun Schyman som tappar 1 kännedomshet när hon byter från att vara V-ledare till att bli FI-ledare mellan 2002 och 2006. Sedan finns det fyra fall där partiledare inte förändrar sin redan höga kännedom. Övriga partiledare ökar på sin kännedom från val till val, mest Miljöpartiets språkrör Maria Wetterstrand 2006 och Sverigedemokraternas Jimmie Åkesson 2014. Den genomsnittliga kännedomsökningen från ett val till nästa är 5,1 procentenheter för de arton fall vi kan studera under 2000-talets fyra första val.

Svenska folkets kännedom om andra ledande politiker utöver partiledarna är inte lika imponerande. Vi har i Valundersökningarna sedan 1980-talet – i ett frågebatteri avsett att mäta politisk kunskap – presenterat ett antal namn på framträdande politiker och bett undersökningspersonerna ange vilket parti politikerna tillhör. Kan man uppge rätt parti för en politiker har vi definierat det som att man har kännedom om politikern i fråga.

Några politiker utanför partiledarkretsen som kan matcha partiledarnas 95/99-procentiga kännedom har vi inte hittat hittills, men några har kommit nära, och en har kommit riktigt nära. Men de allra flesta har kännedomssiffror långt ifrån 90-procentsnivån. Resultaten i tabell 14.2 sammanfattar våra mätningar när det gäller kännedom om ledande politikernas partitillhörighet. Materialet omfattar hela nio val och trettiosju olika politiker. Flera av politikerna har mätts fler än en gång.

Politikernas kännedomssiffror har rangordnats efter det högsta värde de uppnått. I topp hamnar finansminister Anders Borg (M) med en kännedom på 92 procent i valet 2012; bra nära partiledarnas kännedom. Som tvåa finner vi ännu en finansminister, Bosse Ringholm (S) med 84 procent 2006. Därefter kommer två utrikesministrar – Anna Lindh (S) 2002 med 83 procent och Karin Söder (C) med 81 procent, följda av ytterligare en finansminister Erik Åsbrink (S) 1998 med 80 procent och en blivande finansminister Göran Persson (S) 1994 med 76 procent (innan han blev partiledare). Ytterligare några politiker uppnår resultat över 70 procent – Åsa Domeij (MP), Leif Pagrotsky (S), Ingvar Carlsson (S) (innan han blev partiledare), Thage G. Petersson (S), Eva Goës (MP), Tomas Österos (S) och Birgit Friggebo (FP) – men de flesta hamnar under en kännedom på 60 procent.

³ Teorin har testats och fått stöd när det gäller hur kända lokal- och regionalpolitiker är i Göteborg och i Västra Götaland, se Holmberg 2012. Vår variant av den sociala inlärningsteorin är inte densamma som Albert Banduras (1977). Men det finns ett släktskap.

Tabell 14.2 Kännedom om ledande partiföreträdare. Andel som anger rätt parti för respektive politiker (procent)

Politiker	valår										rätt parti	förändring jämfört med angränsande valår				
	85	88	91	94	98	02	06	10	14							
1 Anders Borg	-	-	-	-	-	-	-	89	92	M	-	-	-	-	+3	
2 Bosse Ringholm	-	-	-	-	-	78	84	-	-	S	-	-	-	+6	-	
3 Anna Lindh	-	-	-	-	-	83	-	-	-	S	-	-	-	-	-	
4 Karin Söder	81	-	-	-	-	-	-	-	-	C	-	-	-	-	-	
5 Erik Åsbrink	-	-	-	-	80	-	-	-	-	S	-	-	-	-	-	
6 Göran Persson	-	-	54	76	-	-	-	-	-	S	-	+22	-	-	-	
7 Åsa Domeij	-	-	-	-	-	76	-	-	-	MP	-	-	-	-	-	
8 Leif Pagrotsky	-	-	-	-	-	-	-	76	-	S	-	-	-	-	-	
9 Ingvar Carlsson	75	-	-	-	-	-	-	-	-	S	-	-	-	-	-	
10 Thage G. Petersson	-	75	-	-	-	-	-	-	-	S	-	-	-	-	-	
11 Eva Goës	-	69	75	-	-	-	-	-	-	MP	+6	-	-	-	-	
12 Tomas Östros	-	-	-	-	-	-	-	74	-	S	-	-	-	-	-	
13 Birgit Friggebo	65	71	68	68	-	-	-	-	-	FP	+6	-3	±0	-	-	
14 Jan Eliasson	-	-	-	-	-	-	67	-	-	S	-	-	-	-	-	
15 Lars Tobisson	64	60	64	58	57	-	-	-	-	M	-4	+4	-6	-1	-	
16 Eskil Erlandsson	-	-	-	-	-	-	-	-	63	C	-	-	-	-	-	
17 Carin Jämtin	-	-	-	-	-	-	54	-	-	S	-	-	-	-	-	
18 Magdalena Andersson	-	-	-	-	-	-	-	-	48	S	-	-	-	-	-	
19 Karl-Erik Olsson	-	39	37	46	-	-	-	-	-	C	-2	+9	-	-	-	
20 Birgitta Ohlsson	-	-	-	-	-	-	-	28	43	FP	-	-	-	-	+15	
21 Andreas Carlgren	-	-	-	-	-	40	-	-	-	C	-	-	-	-	-	
22 Marianne Samuelsson	-	-	-	16	39	-	-	-	-	MP	-	-	+23	-	-	
23 Björn Söder	-	-	-	-	-	-	-	-	38	SD	-	-	-	-	-	
24 Inger Davidsson	-	-	-	37	34	30	26	-	-	KD	-	-	-3	-4	-4	
25 Fredrik Federley	-	-	-	-	-	-	6	37	-	C	-	-	-	-	+31	
26 Karin Pilsäter	-	-	-	-	16	21	36	-	-	FP	-	-	+5	+15	-	
27 Johan Lönnroth	-	-	-	11	34	35	-	-	-	V	-	-	+23	+1	-	
28 Catharina Elmsäter-Svärd	-	-	-	-	-	-	-	-	34	M	-	-	-	-	-	
29 Rosanna Dinamarca	-	-	-	-	-	-	-	-	32	V	-	-	-	-	-	
30 Mats Odell	-	-	-	-	-	-	-	29	-	KD	-	-	-	-	-	
31 Gunilla Carlsson	-	-	-	-	-	14	23	25	-	M	-	-	-	+9	+2	
32 Yvonne Ruwaida	-	-	-	-	-	-	25	-	-	MP	-	-	-	-	-	
33 Gudrun Schyman	-	-	23	-	-	-	-	-	-	V	-	-	-	-	-	
34 Alice Åström	-	-	-	-	-	-	12	17	-	V	-	-	-	+5	-	
35 Lena Ek	-	-	-	-	-	16	-	-	-	C	-	-	-	-	-	
36 Ebba Busch-Thor	-	-	-	-	-	-	-	-	13	KD	-	-	-	-	-	
37 Mikaela Valtersson	-	-	-	-	-	-	-	9	-	MP	-	-	-	-	-	

Kommentar: Svarepersonerna i Valundersökningarna presenteras för namnen på politikerna och tillfrågas vilket parti personerna tillhör. Procentbasen utgörs av samtliga personer som fått kunskapsfrågan.

Och relativt många når inte en högre kännedom än max 30 procent. Det gäller politiker som Mats Odell (KD), Gunilla Carlsson (M), Yvonne Ruwaida (MP), Gudrun Schyman (V) (innan hon blev partiledare), Alice Åström (V), Lena Ek (C), Ebba Busch-Thor (KD) (innan hon blev partiledare) och Mikaela Valtersson (MP).⁴

⁴ En snabb titt på tabell 14.2 avslöjar att de utvalda ledande kvinnliga politikerna tenderar att vara mindre välkända än de manliga. De tjugo kvinnliga politikerna i tabellen har i genomsnitt

Det är intressant att notera att den sociala inlärningsteorin även fungerar i detta sammanhang. Ledande politiker blir mer välkända om de hänger i och förblir ledande politiker under längre tidsperioder. Vi har tjugosex fall där vi kan jämföra vad som händer med kännedomen från ett val till nästa. Det visar sig då att kännedomen ökar i 17 fall av 26. Den genomsnittliga ökningen är 7,1 procentenheter. Av de femton enskilda politiker som vi kan följa över minst två val ökar kännedomen för tretton medan den minskar för enbart två.⁵

Huvudresultatet är att ledande svenska politiker utanför partiledarnas led inte alltid är särskilt väl bekanta bland allmänheten. Dock, svenska partiledare är i de allra flesta fall mycket välkända. De är så kända att de har alla förutsättningar att kunna var dragplåster eller i värsta fall sänken för sina partier i valtider. Och om de är dragplåster eller sänken hänger på hur mycket eller lite uppskattade de är. Det skall vi undersöka härnäst.

Uppskattade och mindre uppskattade partiledare

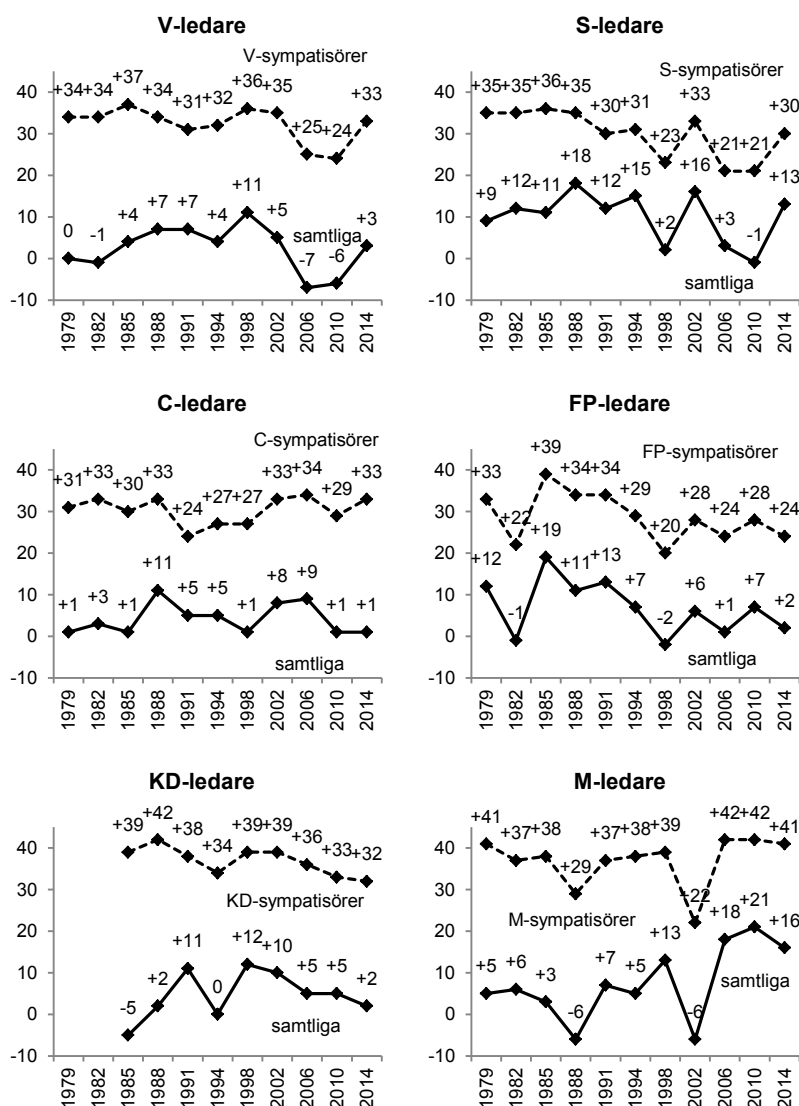
I Valundersökningarna har vi valt att mäta partiledarnas uppskattning med ett så brett och allmänt mått som möjligt. Mätningen skall inte begränsas till någon delaspekt som exempelvis hur mycket förtroende människor har för de olika partiledarna eller hur de bedömer att partiledarna sköter sina jobb. Den mätteknik vi valt utgår ifrån det mycket generella begreppsparat gillar-ogillar och mäter en allmän form av popularitet. Undersökningsspersonerna presenteras för en elvgradig skala mellan -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt) och ombeds att ange ett popularitetstal för var och en av partiledarna. Mätmetoden har använts i alla Valundersökningar sedan 1979 (Holmberg 1981).

Resultaten i figur 14.1 visar hur populära partiledarna varit bland samtliga svarande respektive bland partiernas egna sympatisörer vid valen 1979-2014. Siffrorna har multiplicerats med tio för att undvika decimaler.

en högsta kännedom på 42 procent. Motsvarande siffra bland de utvalda sjutton manliga politikerna är 62 procent. Förklaringen härtill ligger bland annat i att de utvalda manliga politikerna har varit mer ledande än motsvarande utvalda kvinnliga politiker. Det finns t ex inte med någon kvinnlig finansminister i materialet. Den blivande finansministern Magdalena Andersson (S) får kännedomsresultatet 48 procent i valet 2014.

⁵ Mest ökar kännedomen för Fredrik Federley (C), från 6 till 37 procent (+31) mellan 2006 och 2010. Andra ledande politiker som också fått uppleva en ökad kännedom är Johan Lönnroth (V +24), Marianne Samuelsson (MP +23, som språkrör) och Göran Persson (S +22). De två politiker som tappar i kännedom i våra mätningar är Lars Tobisson (M) och Inger Davidsson (KD). Här kan man kanske säga att deras mätningar påbörjas när de var som mest ledande.

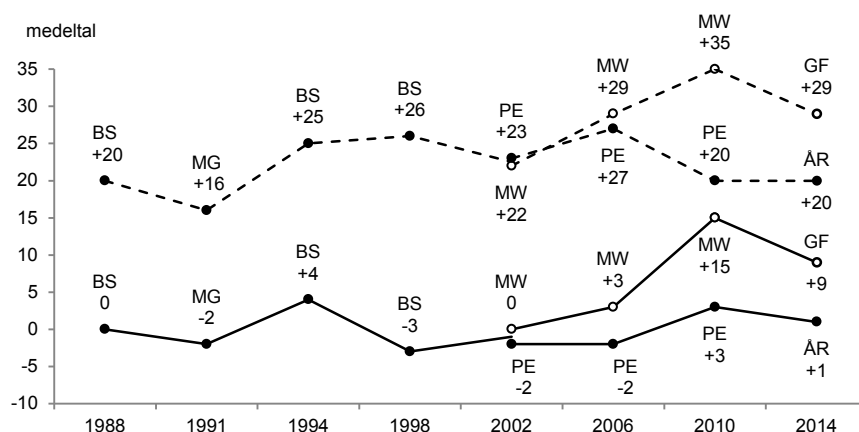
Figur 14.1 Partiledarpopularitet 1979-2014 (medeltal)

Kommentar: Partiledarnas popularitet har mätts på en elvgradig ogillar-gillarskala mellan -5 och +5. Medeltalen för samtliga svars personer respektive för det egna partiets sympatisörer har multiplicerats med 10 för att få en skala mellan -50 och +50. Alf Svensson ingick inte i 1979, 1982 och 1988 års undersökningar och miljöpartiets språkrör ingick inte i 1982, 1985 och 1988 års undersökningar. Siffrorna för Alf Svensson och Birger Schlaug 1988 är hämtade från 1988 års SOM-undersökning och har justerats med hänsyn till skillnaden i resultaten mellan Valundersökningen och SOM-undersökningen för övriga partiledare. Resulta-

ten för 1979 – 1994 har sammanställts av Mikael Gilljam i Gilljam och Holmberg (1995:80). Data för 1998 har i eftervalsdelen justerats för att bli jämförbara med data från förvalsstudien och med de tidigare undersökningarna. Resultaten för Jimmie Åkesson (SD) 2010/2014 är -28/-21 bland samtliga och +27/+37 bland SD-sympatisörer. Gudrun Schyman's resultat som FI-ledare 2014 är -1 bland samtliga och +45 bland FI-sympatisörer. Resultaten för Ian Wachtmeister 1991 bland NyD-sympatisörer och bland samtliga var +33/-6. Motsvarande siffror för Bert Karlsson 1991 och för Vivianne Franzén 1994 är +17/-17 respektive +17/-21. Partiledarna har varit för V Lars Verner 1979 – 1991, Gudrun Schyman 1994 – 2002, Lars Ohly 2006 – 2010, Jonas Sjöstedt 2014; för S Olof Palme 1979 – 1985, Ingvar Carlsson 1988 – 1994, Göran Persson 1998 – 2006, Mona Sahlin 2010, Stefan Löfven 2014; För C Torbjörn Fälldin 1979 – 1985, Olof Johansson 1988 – 1994, Lennart Daléus 1998, Maud Olofsson 2002 – 2010, Annie Lööf 2014; för FP Ola Ullsten 1979 – 1982, Bengt Westerberg 1985 – 1994, Lars Leijonborg 1998 – 2006, Jan Björklund 2010 – 2014; För KD Alf Svensson 1985 – 2002, Göran Hågglund 2006 – 2014; för M Gösta Bohman 1979, Ulf Adelsohn 1982 – 1985, Carl Bildt 1988 – 1998, Bo Lundgren 2002, Fredrik Reinfeldt 2006 – 2014.

Figur 14.2 Språkrörens popularitet (medeltal)

Kommentar: Resultaten visar språkrörens popularitet på en skala mellan -50 (ogillar) och +50 (gillar) bland samtliga svarande (—) och bland MP-sympatisörer (- - -) i Valundersökningarna. BS = Birger Schlaug, MG = Margareta Gisselberg, MW = Maria Wetterstrand, PE = Peter Eriksson, ÅR = Åsa Romson, GF = Gustav Fridolin. Jämför också figur 14.1.

I kommentaren under figuren återfinns också resultaten för Sverigedemokraternas och Feministiskt Initiativs partiledare. I figur 14.2 redovisas separat resultaten för de miljöpartistiska språkrör som har mätts genom åren. I tabellerna 14.3 och 14.4 sammanfattas delar av resultaten i form av två topplistor. En för de totalt sett mest uppskattade partiledarna bland samtliga svars personer under de senaste trettiofem åren, och en för de mest populära partiledarna bland det egna partiets sympatisörer.

Partiledarnas popularitet varierar mycket starkt såväl över tid som mellan olika partiledare. Den mest populära partiledaren bland samtliga svenskar under de senaste trettiofem åren är Fredrik Reinfeldt (M) i valet 2010. Han fick då den genomsnittliga uppskattningssiffran +21; ett nytt rekord som slog Bengt Westerbergs (FP) gamla rekord på +19 från valet 1985.

Andra partiledare med relativt höga popularitetssiffror genom åren är Ingvar Carlsson (S) med +18 i valet 1988 efter mordet på Olof Palme, Göran Persson (S +16, 2002) och språkröret Maria Wetterstrand (MP +15, 2010).

Carl Bildt (M) från valet 1998 och Olof Palme (S) från valet 1982 är med på topplistan på platserna 6 respektive 9, strax före Gudrun Schyman (V) på plats 10 från valet 1998. Alf Svensson (KD) intar plats 8 från valet 1998 när hans parti gjorde sitt bästa val någonsin.⁶ Socialdemokraternas nye partiledare Stefan Löfven kommer in på plats 7, strax före Olof Palme.

Tabell 14.3 Sveriges populäraste partiledare bland alla röstberättigade i valen 1979-2014 (medeltal)

Partiledare	Medeltal (År)
1 Fredrik Reinfeldt (M)	+21 (2010)
2 Bengt Westerberg (FP)	+19 (1985)
3 Ingvar Carlsson (S)	+18 (1988)
4 Göran Persson (S)	+16 (2002)
5 Maria Wetterstrand (MP)	+15 (2010)
6 Carl Bildt (M)	+13 (1998)
7 Stefan Löfven (S)	+13 (2014)
8 Alf Svensson (KD)	+12 (1998)
9 Olof Palme (S)	+12 (1982)
10 Gudrun Schyman (V)	+11 (1998)

Kommentar: Resultaten visar det högsta popularitetsmedeltal som de tio mest populära svenska partiledarna uppnått under perioden 1979-2014. Sammanlagt har trettiosju olika partiledares popularitet mätts under perioden. Medeltalen kan variera mellan som mest +50 (gillar) till -50 (ogillar). Samtliga personer som besvarat intervjufrågan ingår i analysen. Olof Johansson (C) har resultatet +11 i valet 1988, samma som Gudrun Schyman (V) i valet 1998 på plats tio.

Föga förvånande är partiledarna i genomsnitt klart mer populära bland det egna partiets sympatisörer än bland alla röstberättigade. Alla är mer populära på hemmaplan, bland de egna anhängarna. Men de flesta av de mest populära partiledarna bland samtliga svenskar är också med bland de mest uppskattade partiledarna bland det egna partiets sympatisörer.

⁶ Partiledare från mindre partier på topplistan som Alf Svensson, Gudrun Schyman, Olof Johansson, Bengt Westerberg och Maria Wetterstrand har på sitt sätt gjort ett relativt bättre resultat än partiledarna från de två stora partierna S och M. Väljare har en stark tendens att uppskatta sitt eget partis ledare. Korrelationen mellan parti- och partiledaruppskattning är i genomsnitt cirka .75 genom åren. Vi vet det eftersom partiernas popularitet mäts på samma skala som partiledarnas i Valundersökningarna. Det faktum att alla väljare har en tendens att gilla det egna partiets ledare får som effekt att stora partiets ledare får jämförelsevis högre popularitetsresultat när vi beräknar medeltalen för samtliga svarspersoner. Det är tuffare för ledare för små partier att uppnå höga medeltal bland samtliga svarande. De har en mindre hemmaplan.

Det gäller för sex av de tio på topplistan, nämligen för Reinfeldt, Svensson, Westerberg, Bildt, Palme och Schyman.

Nya på listan över uppskattning bland de egna är Gösta Bohman (M) från 1979, Ulf Adelsohn (M) från 1985, Lars Werner (V) från 1985, Göran Hågglund (KD) från 2006 och Jimmie Åkesson (SD) från 2014. Den mest uppskattade partiledaren bland egna sympatisörer är Gudrun Schyman som ledare för Feministiskt Initiativ, inte som ledare för Vänsterpartiet. Nummer två är Fredrik Reinfeldt, tätt följd av Alf Svensson och Gösta Bohman. Därefter kommer ytterligare tre borgerliga partiledare – Carl Bildt, Bengt Westerberg och Ulf Adelsohn. Först på platserna 8 och 10 kommer tre partiledare från vänstersidan – Lars Werner och Olof Palme (och Gudrun Schyman som ledare för Vänsterpartiet). Sverigedemokraternas Jimmie Åkesson går in på listan på plats 9 med en popularitet på +37 bland SD-sympatisörer 2014.

Tabell 14.4 Populäraste partiledare bland det egna partiets sympatisörer vid valen 1979-2010 (medeltal)

Partiledare	Medeltal (År)
1 Gudrun Schyman (FI)	+45 (2014)
2 Fredrik Reinfeldt (M)	+42 (2006, 2010)
3 Alf Svensson (KD)	+42 (1988)
4 Gösta Bohman (M)	+41 (1979)
5 Bengt Westerberg (FP)	+39 (1985)
6 Carl Bildt (M)	+39 (1998)
7 Ulf Adelsohn (M)	+38 (1985)
8 Lars Werner (V)	+37 (1985)
9 Jimmie Åkesson (SD)	+37 (2014)
10 Olof Palme (S)	+36 (1985)

Kommentar: Se tabell 14.3. Resultaten visar de högsta popularitetssiffrorna bland det egna partiets sympatisörer för de tio mest uppskattade partiledarna under valen 1979-2014. Max är +50 med -50 som min. En popularitet på +36 bland egna sympatisörer har Gudrun Schyman (V, 1998) och Göran Hågglund (KD, 2006) också haft.

Det är mycket påtagligt att framförallt Moderaterna varit framgångsrika med att få fram partiledare som är mycket populära bland de egna anhängarna. Fyra av partiledarna på topplistan är moderater. Det är endast Bo Lundgren (M) bland Moderaternas partiledare under de senaste trettiofem åren som inte lyckats hamna bland de mest populära partiledarna på hemmaplan. Socialdemokraternas resultat är en skarp kontrast. Partiet har bara med en partiledare på topplistan – Olof Palme. Övriga S-ledare sedan 1979 – Ingvar Carlsson, Göran Persson, Mona Sahlin och Stefan Löfven – platsar inte på 10-i-topplistan över de mest uppskattade partile-

darna bland det egna partiets sympatisörer.⁷ Ingvar Carlsson är nära med +35 i valet 1988, men han når bara nästan upp till en plats på topplistan.

Vi kan vända på perspektivet och se på de minst populära partiledarna. Bottenlistor kan konstrueras. Och det har vi gjort, men vi avstår från att publicera dem här i tabellform. Den nyfikne kan hitta den fullständiga informationen i en not.⁸ Det är ledare för mindre – oftast mycket impopulära partier som hamnar på 10-i-bottenlistan. Bland samtliga svenskar har Jimmie Åkesson (SD) bottenrekordet med ett popularitetsmedeltal på -28 i valet 2010, följd av Vivianne Franzen (NyD) från 1994 med -21 och Bert Karlsson (NyD) med -17 från 1991. Tre partiledare för etablerade partier finns med på bottenlistan – Lars Ohly (V) med -7 från 2006, Carl Bildt (M) från hans premiärval 1988 med -6 och Bo Lundgren (M) med likaså -6 från 2002.

Bland det egna partiets sympatisörer är det mer smärtsamt för en partiledare att ha svaga uppskattningssiffror. Sämst resultat har här Nils Lundgren (JL) uppnått med endast +13 bland Junilistans mycket fåtaliga intervjupersoner i valet 2006. Andra ledare som fått låga popularitetstal på hemmaplan är Margareta Gisselberg (MP) med +16 i valet 1991 och Ny Demokratis båda ledare Vivianne Franzén med +17 1994 och Bert Karlsson med även han +17 i valet 1991. På bottenlistan när det gäller popularitet bland egna anhängare återfinns också två S-ledare – Göran Persson från valet 2006 och Mona Sahlin från 2010, båda med uppskattningen +21 bland S-sympatisörer. Miljöpartiets nya språkrör Åsa Romson går in på listan med resultatet +20 bland MP-sympatisörer i valet 2014.

Partiledare har en tendens att bli mer välkända över tid. Det visade vi tidigare och det är i överensstämmelse med den sociala inlärningsteorin. Någon sådan enkel förväntan har vi dock inte när det gäller graden av popularitet. Här är inlärningsteorin stum. Någon hypotes om att uppskattningen skall växa med långvarig exponering finns inte. Vi tror inte att kärleken nödvändigtvis fördjupas över tid. Den kan likväl falna.

⁷ Håkan Juholt (S) fick inte vara partiledare i något riksdagsval och ingår därför inte i Valundersökningens mätningar.

⁸ Bottenlistan vad gäller genomsnittlig popularitet bland *samtliga* svarande i Valundersökningarna 1979-2014 ser ut som följer: 1. Jimmie Åkesson (SD) 2010 -28; 2. Vivianne Franzen (NyD) 1994 -21; 3. Bert Karlsson (NyD) 1991 -17; 4. Nils Lundgren (JL) 2006 -9; 5. Rick Falkvinge (PP) 2010 -8; 6. Lars Ohly (V) 2006 -7; 7. Carl Bildt (M) 1998 -6; 8. Bo Lundgren (M) 2002 -6; 9. Ian Wachtmeister (NyD) 1991 -6; 10. Gudrun Schyman (FI) 2006 -6. Motsvarande bottenlista men för populariteten bland det *egna partiets sympatisörer* har följande utseende: 1. Nils Lundgren (JL) 2006 +13; 2. Margareta Gisselberg (MP) 1991 +16; 3. Bert Karlsson (NyD) 1991 +17; 4. Vivianne Franzen (NyD) 1994 +17; 5. Peter Eriksson (MP) 2010 +20; 6. Birger Schlaug (MP) 1988 +20; 7. Lars Leijonborg (FP) 1998 +20; 8. Åsa Romson (MP) 2014 +20; 9. Göran Persson (S) 2006 +21; 10. Mona Sahlin (S) 2010 +21.

Om vi ser på våra popularitetsresultat för svenska partiledare sedan 1979 visar det sig att det finns partiledare som ökat sin popularitet mycket påtagligt över tid samtidigt som andra partiledare lika påtagligt har tappat i uppskattning vart efter de mött väljarna i val. I materialet har vi tjugotvå partiledare vars popularitet mätts vid minst två val; Alf Svensson har mätts mest ofta. Hans popularitet har studerats vid inte mindre än sex val. Om vi för dessa tjugo partiledare undersöker graden av uppskattning vid första respektive sista mättillfället får vi en uppfattning om huruvida deras popularitet ökat eller minskat över tid.

Utfallet av en sådan studie är precis så mittemellan som man kanske kunde vänta sig. För elva partiledare kan vi notera en popularitetsökning bland samtliga svarspersoner, en partiledare har stabila siffror medan tio partiledare fått vidkännas en nedåtgående popularitet. I genomsnitt ökar partiledarnas grad av popularitet med obetydliga +0,9 enheter under de år de mött väljarna i val. Den genomsnittlige partiledaren blir alltså något mer populära över tid, men knappt märkbart. Folkets förtjusning växer mycket måttligt vartefter de exponeras för partiledarna.

Resultatet är än mer blekt när vi ser på hur partiledarnas uppskattning förändras bland det egna partiets sympatisörer över tid. Här ökar uppskattning för åtta partiledare, förblir oförändrad för en och minskar för tretton. Den genomsnittliga förändringen är negativ om än inte mycket. Den är -0,5. I genomsnitt tappar alltså partiledare något i uppskattning bland de egna varefter de leder sina partier; inte mycket men de tappar. Ledarskap sliter på populariteten inom det egna partiet.

Bakom medeltalen finns dock intressanta utfall för enskilda partiledare. De tre partiledare som ökat på sin popularitet mest bland svenska folket under sin partiledartid är Carl Bildt med +19 enheter mellan 1988-1998, Alf Svensson med +15 enheter mellan 1985-2002 och Maria Wetterstedt också med +15 enheter mellan 2002-2010. Bland egna sympatisörer har också Bildt och Wetterstrand varit de mest framgångsrika och ökat sin uppskattning med +10 respektive med +8 enheter.⁹ Alf Svensson däremot förändrade inte sin popularitet bland KD-sympatisörer under sin partiledartid. Den förblev stabilt hög men gick inte upp.

De tre partiledare som tvärtom i hela valmanskåren tappar mest i uppskattning under sin partiledartid är Ola Ullsten (FP) som gick tillbaka -13 enheter mellan valen 1979 och 1982, Bengt Westerberg, som startade högt med sin westerbergeffekt i valet 1985 men sedan förlorade -12 popularitetsenheter fram till valet 1994 och Maud Olofsson som gick ned -7

⁹ Jimmie Åkessons uppskattning bland de egna sympatisörerna ökar också mycket mellan 2010 och 2014 (+10 enheter).

enheter mellan 2002-2010. Dessa tre partiledare är också bland dem som förlorade mest i popularitet bland det egna partiets anhängare, det gäller speciellt de två folkpartisterna Ullsten och Westerberg; Olofsson tappade något mindre bland de egna.

Om vi avslutningsvis på detta avsnitt återvänder till det senaste valet 2014 kan vi notera att en partiledare utmärker sig genom att slå popularitetsrekord, inte totalt sett men inom sitt parti. Den partiledaren är Feministiskt Initiativs Gudrun Schyman. Bland samtliga svars personer har hon mediokra siffror, men bland FI-sympatisörer är hon rekordpopulär. Tre nya partiledare som är mer uppskattade än sina förträdare är Jonas Sjöstedt, Annie Lööf och Stefan Löfven. I Lööfs fall inte bland samtliga väljare men väl bland C-väljare. En veteran bland partiledarna som stärker sina popularitetssiffror är Jimmie Åkesson. Han blir mindre impopulär bland samtliga väljare och klart mer uppskattad bland SD-väljare. Övriga partiledare (Reinfeldt, Björklund, Hägglund) tappar något i popularitet, eller i språkrörens fall, röner en svagare uppskattning än sina företrädare. Valet 2010 har - sett till hela valmanskårens bedömningar - två förhållandevis populära partiledare, Moderaternas Reinfeldt och Socialdemokraternas Löfven. Båda var statsministerkandidater i valet. I nästa avsnitt skall vi se i vilken utsträckning som Reinfeldts och Löfvens popularitet också avspeglar sig när svenska folket får uttala sig om vilken person man helst vill ha som statsminister.

Favorit som statsminister

I sex Valundersökningar med start 1991 har vi i förvalsstudierna bett undersökningspersonerna spela riksdagens talman och peka ut önskad statsminister. Frågan har varit helt öppen och gällt vilken person man helst vill ha som statsminister efter valet. De allra flesta har ställt upp och svarat med något namn. Andelen vet ej-svar var som högst 2002 med 27 procent och som lägst 2010 med enbart 11 procent. I mätningen 2014 är andelen vet ej 19 procent. Det är uppenbart att de allra flesta har en favorit som statsminister. Resultaten i tabell 14.5 redovisar i rangordnad form de personer som utpekats av minst tre procent av deltagarna i förvalsstudierna.¹⁰

I fyra val har det varit någorlunda jämn konkurrens om platsen som folkets favoritstatsminister, och med en förstaplacerad utan majoritetsstöd. Det gäller valen 1991, 1998, 2006 och 2014. I valet 1991 stod kampen mellan Ingvar Carlsson (S) och Carl Bildt (M) med mer folkligt

¹⁰ Intervjufrågan om önskad statsminister ingick inte i Valundersökningen 1994.

stöd för Carlsson (35 procent) än för Bildt (30 procent). År 1998 konkurrerade Carl Bildt och Göran Persson (S). Denna gång hade Bildt (41 procent) mer stöd än S-ledaren (29 procent). I valet 2006 när det stod mellan Fredrik Reinfeldt (M) och Göran Persson hade Reinfeldt (43 procent) ett starkare opinionsstöd än Persson (30 procent). I det senaste valet 2014 är det förhållandevis jämt mellan Reinfeldt och Löfven, men med M-ledaren som segrare med 41 procents stöd mot 34 procent för S-ledaren.

Lite ironiskt kan det tyckas vara att folkets favoritstatsminister i dessa fyra val endast valdes till statsminister av riksdagen i ett fall – nämligen 2006 med Fredrik Reinfeldt. Han var förstapreferensen både bland väljarna och i riksdagen. I de tre andra fallen valde riksdagen inte folkets förstapreferens som statsminister. Ingvar Carlsson 1991, Carl Bildt 1998 och Fredrik Reinfeldt 2014 blev inte statsministrar. Riksdagen utsåg istället folkets nummer två som statsminister – Carl Bildt 1991, Göran Persson 1998 och Stefan Löfven 2014.

Tabell 14.5 Svenska folket väljer statsminister (procent)

1991	Procentstöd	1998	procentstöd
1) Ingvar Carlsson (S)	35	1) Carl Bildt (M)	41
2) Carl Bildt (M)	30	2) Göran Persson (S)	29
3) Bengt Westerberg (FP)	18	3) Gudrun Schyman (V)	8
4) Alf Svensson (KD)	4	4) Mona Sahlin (S)	7
5) Olof Johansson (C)	4	5) Alf Svensson (KD)	5
		6) Lennart Daléus (C)	3

2002	Procentstöd	2006	procentstöd
1) Göran Persson (S)	53	1) Fredrik Reinfeldt (M)	43
2) Alf Svensson (KD)	17	2) Göran Persson (S)	30
3) Bo Lundgren (M)	8	3) Maud Olofsson (C)	6
4) Gudrun Schyman (V)	6	4) Margot Wallström (S)	4
5) Maud Olofsson (C)	5	5) Maria Wetterstrand (MP)	3
6) Lars Leijonborg (FP)	3	6) Lars Leijonborg (FP)	3

2010	Procentstöd	2014	procentstöd
1) Fredrik Reinfeldt (M)	57	1) Fredrik Reinfeldt (M)	41
2) Mona Sahlin (S)	16	2) Stefan Löfven (S)	34
3) Maria Wetterstrand (MP)	11	3) Jonas Sjöstedt (V)	3
		4) Gudrun Schyman (FI)	3
		5) Gustav Fridolin (MP)	3
		6) Margot Wallström (S)	3

Kommentar: Resultaten kommer från en öppen fråga i Valundersökningarnas förvalsstudier om vilken statsminister man helst vill ha efter valet. Procentbasen utgörs enbart av personer som besvarat frågan med något namn. Alla nämnda personer med minst 3 procents stöd är medtagna i resultaten.

I en representativ demokrati får inte alltid folkviljan som den vill. Men eftersom det inte var frågan om några klara majoritetsutslag för någon av dessa statsministerkandidater kan man kanske inte hålla det emot riksdagen att man gick emot folkpluraliteten. I de båda valen 2002 och 2010

var opinionsläget helt annorlunda när det gäller vilken statsminister väljarna ville ha. I båda fallen fanns en tydlig favorit som dessutom hade ett majoritetsstöd bakom sig. I valet 2002 utpekades Göran Persson (S) som statsministerfavorit av 53 procent av väljarkåren; tvåan Alf Svensson (KD) hade stöd av 17 procent medan Moderaternas Bo Lundgren endast samlade 8 procent. Riksdagen följde folket och gjorde Persson till statsminister. Proceduren upprepades i valet 2010. Fredrik Reinfeldt vann mycket klart folkets statsministerröst med hela 57 procent, och utnämndes också av riksdagen till statsminister. Huvudutmanaren Mona Sahlin (S) fick blott stöd av 16 procent, och hon hotades som de Rödgrönas statsministerkandidat av Miljöpartiets Maria Wetterstrand som stöddes av 11 procent. Inget annat namn samlade mer än tre procent 2010. Närmast kom ett antal politiker med stöd av 2 procent vardera bland de svarande. Här återfanns bland andra Margot Wallström (S).¹¹

Att det finns en tydlig koppling mellan popularitet och att bli utpekad som statsministerkandidat syns tydligt i många fall – till exempel när det gäller Göran Persson som får klart starkare stöd som statsminister 2002 när han är som mest populär jämfört med 1998 och 2006 när han är klart mindre uppskattad. Ett annat bra exempel är Carl Bildt som är en starkare folkligt förankrad statsministerkandidat när han är som mest populär i valet 1998 än som är fallet i valet 1991 när Bildt har något svagare popularitetssiffror. Det något ironiska är att Carl Bildt blir statsminister 1991 när han inte är folkets favorit, och inte statsminister 1998 när han är folkets favorit. Ett tredje exempel är Fredrik Reinfeldt som får färre statsministerröster 2014 när hans popularitet minskat något än i valen 2006 och 2010 när han är mer uppskattad. Två ytterligare exempel är det svaga stöd som statsministerkandidat som de relativt impopulära Bo Lundgren (M) och Mona Sahlin (S) får i valen 2002 respektive 2010.

En tämligen självklar slutsats är att svenska folket önskar sig en statsminister som de gillar. Partiledare som folket ogillar får klart färre nomineringar. Den naturliga följdfrågan är vad det är för egenskaper hos en partiledare som gör att folk gillar honom eller henne. Och då tänker vi inte i första hand på sådana helt uppenbara egenskaper som vad ledaren står för politiskt-ideologiskt utan mer på personliga egenskaper och på ledaregenskaper. Oavsett vilka eventuella egenskaper en ledare de facto har eller inte har, är det människors bild av vilka egenskaper han eller hon besitter som är det centrala här. Image, inte verklighet, är det som gäller. Frågan är alltså vilka olika egenskaper som väljarna förknippar

¹¹ Observera att Margot Wallström når minst tre procents omnämningen som önskad statsminister både 2006 och 2014.

med de olika partiledarna. Och vilka egenskaper det är som betalar sig bäst popularitetsmässigt.

Partiledarnas image

Forskningen kring olika ledares image fokuserar på människors perceptioner av vad som utmärker en ledare. Människors subjektiva uppfattningar är i fokus, inte ledarnas "objektiva" egenskaper. Fyra huvudsakliga slags egenskaper brukar särskiljas – integritet (pålitlig, hederlig, sympatisk), effektivitet (ledarförmåga, inspirerande, få saker gjorda), medkänsla/empati (veta hur vanligt folk har det, bry sig om) och kompetens (kunnighet, erfarenhet). Såväl amerikansk som svensk forskning visar att det i första hand är de två förstnämnda egenskapsslagen – uppfattad integritet och effektivitet - som är starkast kopplade till en ledares grad av popularitet (Esaiasson 1993, 1994, Miller and Shanks 1996, Ohr and Oscarsson 2011). Att uppfattas som kompetent respektive empatisk har svagare samband med olika ledares popularitet.

I Valundersökningen 2014 mätte vi två partiledares image – Stefan Löfvens (S) och Fredrik Reinfeldts (M). Sammanlagt sju olika egenskaper ingår i studien där svarspersonerna ombeds att ange i vilken utsträckning de tycker att de olika egenskaperna stämmer in på de båda partiledarna. Frågan uppfattas inte som svår av undersökningspersonerna. Andelen vejsvar är begränsad till mellan 5 till 12 procent för de olika egenskaperna för Löfven och till mellan 2 till 7 för Reinfeldt.

När man granskar resultaten i tabell 14.6 bör man ha i åtanke att utfallet när det gäller egenskaperna "pålitlig" och "sympatisk" respektive "inspirerande" är de som betalar sig bäst när det kommer till popularitet. Det är de egenskaper som tenderar att uppvisa de starkaste sambanden med ledarnas grad av popularitet. Övriga egenskaper är något svagare kopplade till hur uppskattade partiledarna är. För jämförelsens skull inkluderar vi också tidigare resultat för socialdemokratiska och moderata partiledare ända tillbaka till valet 1991. Procentsiffrorna visar andelen svars personer som anger att de olika egenskaperna stämmer mycket eller ganska bra in på de olika partiledarna. Vi utgår ifrån att det är positivt för en ledare att uppfattas att ha våra sju olika egenskaper. I så fall har Fredrik Reinfeldt och Stefan Löfven någorlunda jämnstarka profiler 2014. Reinfeldt får bättre resultat för tre egenskaper (inspirerande, kunnig, stark ledare) medan Löfven vinner övriga fyra (pålitlig, sympatisk, vet hur vanligt folk tänker, talar begripligt). Störst skillnad är det mellan dem när det gäller egenskapen "vet hur vanligt folk tänker" där Löfven har mycket starkare siffror än Reinfeldt – hela 89 procent mot enbart 44 procent. Stefan Löfven uppfattas som mer folklig än Fredrik Reinfeldt. En annan

egenskap som också skiljer dem relativt mycket åt är ”stark ledare” där Reinfeldt ses som starkare än Löfven, 89 procent mot 65 procent.

Tabell 14.6 Partiledarimage – andel personer som anser att ett antal egenskaper stämmer bra in på sju partiledare 1988-2014 (procent)

Egenskap	Ingvar Carlsson		Göran Persson			Mona Sahlin	Carl Bildt			Bo Lundgren	Fredrik Reinfeldt			Stefan Löfven
	88	91	98	02	06	10	88	91	98	02	06	10	14	14
Pålitlig	70	65	51	70	61	51	49	62	75	57	78	84	74	86
Inspirerande	41	27	23	38	31	31	30	45	61	23	74	66	54	40
Kunnig	94	92	84	93	93	75	84	91	97	89	94	97	94	87
Sympatisk	-	67*	39	59	46	53	-	44*	52	45	77	76	62	82
Vet hur vanligt folk tänker	72	59	41	54	49	61	25	32	32	28	52	48	44	89
Talar begripligt	-	-	-	85	83	83	-	-	-	55	84	81	75	91
Stark ledare	-	-	-	88	86	26	-	-	-	37	90	94	89	65

Kommentar: Intervjufrågan löd: ”På det här kortet finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos partiledare och partier. Jag skulle vilja att Du talar om hur bra Du tycker att vart och ett av dem stämmer in på...” I Valundersökningarna 1988 och 1991 frågade vi enbart om partiledare, inte partier. Svarsalternativen är: stämmer mycket bra, stämmer ganska bra, stämmer ganska dåligt, stämmer mycket dåligt. Resultaten anger personer som svarade stämmer mycket eller ganska bra. Svarspersoner som ej besvarat frågorna (=oftast färre än 5 procent) ingår inte i procentbasen. En *) indikerar att resultatet hämtats från en SOM-undersökning. Övriga resultat kommer från Valundersökningarnas förvalstudier respektive valår.

Den summerade genomsnittliga skillnaden för Reinfeldt kontra Löfven när det gäller att förnippas med de sju positiva egenskaper som ingår i vår mätning är 7 procentenheter till Löfvens fördel.

En så liten skillnad har vi tidigare bara uppmätt en gång. Det var i valet 1991 då Ingvar Carlsson (S) vann imagekampen med 7 enheter över Carl Bildt (M). Den största imageövertikt vi mätt är i valet 2010 då Fredrik Reinfeldt vinner över Mona Sahlin (S) med hela 24 procentenheter.

Det är värt att notera att statsminister Reinfeldts imagesiffror 2014 är något svagare för alla egenskaper jämfört med tidigare mätningar. Speciellt har han tappat när det gäller egenskaperna ”sympatisk” och ”inspirerande”. Resultaten stämmer väl in på vad vi fann tidigare – att Reinfeldts popularitet minskar något i valet 2014.

Om vi jämför genomsnittlig imagestyrka för de sju statsministerkandidater vi mätt sedan 1988 uppvisar Fredrik Reinfeldt det bästa resultatet. Hans genomsnitt för de egenskaper vi har mätt är 78 procent både 2006

och 2010, men något lägre 2014, 70 procent. Stefan Löfven 2014 är nära Reinfeldts starka resultat 2006 och 2010. Han har genomsnittresultatet 77 procent.

Göran Persson i valet 2002 uppnår 70 procent, dock bara 48 procent i valet 1998. Ingvar Carlsson starkaste resultat är ett snitt på 69 procent år 1988. Carl Bildt kommer in på plats fem med snittet 63 procent i hans sista val 1998. När han började 1988 hade Bildt endast genomsnittet 47 procent – det sämsta vi hittills uppmätt i någon Valundersökning. Mona Sahlin uppnår ett medeltal på 54 procent i hennes enda statsministerval 2010. Bo Lundgren fick också bara statsministerchansen en gång 2002 och då fick han ett imagesnitt på 48 procent – det lägst maxvärdet för någon av våra sju statsministerkandidater.¹²

Fredrik Reinfeldt är den mest populära partiledare vi mätt i Valundersökningarna sedan starten 1979. Han är också mycket tydligt den partiledare/statsministerkandidat som hittills uppfattats ha den mest positiva imagen, speciellt när det gäller så centrala egenskaper som att ses som ”inspirerande” (74 procent 2006) och som en ”stark ledare” (94 procent 2010). Men som vi har sett är Stefan Löfvens genomsnittssiffror 2014 nästan lika starka som Fredrik Reinfeldts bästa resultat från valen 2006 och 2010. Och i valet 2014 tappar Reinfeldt så mycket i imagestyrka att Löfven går förbi – om än nätt och jämt.

Starkaste egenskapen – partikopplingen

Den tydligaste egenskapen de allra flesta partiledare har i väljarnas ögon är att de företräder ett visst parti. Vi visade tidigare att med få undantag är dagens svenska partiledare kända av över 90 procent av valmanskåren. Kännedomen kan vara något lägre när en partiledare debuterar i valsammanhang. Men regeln är att partiledare är riktiga kändisar. Folk vet vilka partier och partiledare som hör ihop. Det behöver inte nödvändighetsvis innebära att parti- och partiledares popularitet hänger nära samman. Men i praktiken har det visat sig att så är fallet. Väljare som tycker om ett parti har en stark tendens att också uppskatta partiets ledare. Och tvärtom, väljare som ogillar ett parti ogillar också oftast partiledaren. Människor har en tendens att se parti och partiledare som en enhet.

¹² Imagesnitten är följande: Carlsson 1988 69 procent, 1991 62 procent; Bildt 1988 47 procent, 1991 55 procent, 1998 63 procent; Persson 1998 48 procent, 2002 70 procent, 2006 64 procent; Lundgren 2002 48 procent; Reinfeldt 2006 78 procent, 2010 78 procent och 2014 70 procent; Sahlin 2010 54 procent; Löfven 2014 77 procent. Basmaterialen återfinns i tabell 14.6.

Den statistiska genomsnittskorrelationen mellan hur mycket svenskar gillar respektive ogillar parti och partiledare är .77/.80 i Valundersökningarna 2010/2014. Lika starkt har sambandet varit ända sedan de första mätningarna 1979. Relationen mellan parti och partiledare har alltid varit nära. Sverige är inte unikt i detta avseende. Mönstret är detsamma i alla länder som har studerat fenomenet. Sambanden(r) mellan parti- och partiledarpopularitet brukar variera kring .70 till .75 - med USA som det land som uppvisar det svagaste sambandet (cirka .50).

Hur påverkan går – från partipopularitet till ledarpopularitet eller från partiledarpopularitet till partipopularitet – är inte lätt att reda ut med den typ av data vi har tillgång till. Vad vi kan vara säkra på är att båda påverkansriktningarna förkommer ute bland de många människorna; den mest intressanta frågan är om någondera riktningen är den klart mest förkommande.

Hypotesen att det är vanligare att partipopularitet färgar av sig på partiledarpopularitet kan grundas på det faktum att i västerländska demokratier kommer och går partiledare medan de dominerande partierna består, och har bestått i årtionde efter årtionde. Det är partierna som väljarna via partiidentifikation och röstning har en bestående relation med, inte partiledarna som oftast inte är kvar som ledare mer än fem-tio år. Den motsatta hypotesen – att de är ledarnas popularitet som påverkar partiernas popularitet – bygger på individualiseringsteorin och på modern medielogik och säger att det mesta i dagens samhällsliv fokuseras på ledare och på individer, inte på olika kollektiv eller idéer. En indikator på att den förstnämnda hypotesen har ett visst stöd är att sambandet mellan vad väljarna tycker om olika partier från val till val är starkare än vad de tycker om partiledarna.

Panelkorrelationerna för partiernas popularitet 2002-2006, 2006-2010 respektive 2010-2014 är i genomsnitt .62, .65 och .64 jämfört med .49, .57 och .58 för partiledarna. En annan indikator som också stöder hypotesen att den vanligaste påverkan går från parti till partiledare är att panelkorrelationen för partiledarnas popularitet påverkas mycket lite om ett parti byter ledare. Genomsnittskorrelationen för populariteten i panelerna 2002-2006, 2006-2010 respektive 2010-2014 för partiledare som inte bytts ut är .49, .60 och .61. När vi har olika partiledare är korrelationerna .50, .47 och .53; ingen skillnad i den första panelen, en viss skillnad i den andra och tredje. Konkret betyder det att väljare som gillar eller ogillar exempelvis Mona Sahlin 2010 har en stark tendens att gilla eller ogilla Stefan Löfven 2014 (sambandet är .51). Eller på ett motsvarande sätt när det gäller Maud Olofsson 2010 och Annie Lööf 2014 (korrelationen är .54). Popularitetsnivåerna kan vara annorlunda, men sympati-

mönstret detsamma. Den faktor som ligger bakom och strukturerar överföringen av ledaruppskattningen är väljarnas partitillhörighet. Människor har en mycket tydlig tendens att gilla ledare för det egna partiet och ogilla ledare för motståndarpartier. Och denna tendens är till stor del oberoende av vilka de aktuella partiledarna är.

Att påverkans-effekten från partipopularitet till partiledarpopularitet är större än den motsatta effekten från partiledaruppskattning till partiuppskattning kan också visas genom en dynamisk panelanalys där vi avläser effekten på parti- respektive partiledarpopularitet vid tidpunkten t av motsvarande popularitetssiffror vid tidpunkten $t-1$. Frågan är i vilken utsträckning som nuvarande parti- och partiledarpopularitet struktureras av tidigare parti- och partiledaruppskattning? Och framförallt i vad mån påverkas nuvarande partipopularitet av partiledarens tidigare popularitet. Har partiets siffror byggts upp eller försvagats på grund av en populär eller mindre populär partiledare?

Praktiskt har vi testat modellen på data från panelen 2010-2014. Två serier av regressionsanalyser har genomförts. En för nio fall med partiledarpopularitet 2014 som beroende variabel och partiledar- respektive partipopularitet 2010 som oberoende variabler och en annan också för nio fall där partipopularitet 2014 är den beroende variabeln och partiernas och partiledarnas popularitet 2010 är de oberoende variablerna.

Resultaten visar att de flesta av de uppmätta effekterna från popularitet vid tidpunkten $t-1$ till popularitet vid tidpunkten t är statistiskt signifikanta. Vi finner effekter från parti på partiledare och från partiledare på parti. Men effekterna från parti på partiledare tendera att vara starkare än de motsatta effekterna från partiledare på parti. Den genomsnittliga regressionseffekten av partipopularitet ($t-1$) på ledaruppskattning (t) för våra nio fall är .28. Motsvarande snitteffekt av partiledarpopularitet ($t-1$) på partipopularitet (t) är mindre, .20.¹³

Partiledarnas uppskattning är med andra ord tydligt beroende av hur deras partiers popularitet utvecklas. Liksom att deras personliga popularitet struktureras av hur den sett ut tidigare.

När det gäller analyserna med partipopularitet (t) som beroende variabel är resultaten mycket entydiga. I samtliga fall utom ett är effekten av partipopularitet ($t-1$) större än effekten av partiledarpopularitet ($t-1$). Snitteffekten av partipopulariteten är .48 mot .20 för partiledarpopulari-

¹³ Dock om vi begränsar analysen till partier där partiledaren var densamma 2010 och 2014 jämnar resultaten ut sig. Snitteffekterna blir då från parti ($t-1$) på partiledare (t) .25 och från partiledare ($t-1$) på parti (t) .26. För motsvarande analyser utifrån panelen 2006-2010 se Oscarsson och Holmberg 2013.

teten. Partiledarpopularitet är med och bygger upp partipopularitet men effekten är begränsad i jämförelse med effekten av tidigare partipopularitet. Undantaget är Gudrun Schyman och FI, där Schymans popularitet 2010 jämfört med partiets har en något starkare påverkan på FI:s popularitet 2014. Det förtjänar dock att betonas att vi i de flesta fall finner en oberoende effekt av partiledarpopularitet; inte lika stark som för Schyman, men dock en självständig effekt. En populär partiledare kan bidra till att stärka sitt partis popularitet, liksom en impopulär partiledare kan dra ned sitt partis popularitetssiffror.

Men vår huvudslutsats är att påverkans effekter från partiuppskattning till ledaruppskattning är större än den motsatta påverkans effekten från partiledaruppskattning till partiuppskattning. Parti dominerar fortfarande över partiledare.

Partiledarpopularitet från vänster till höger

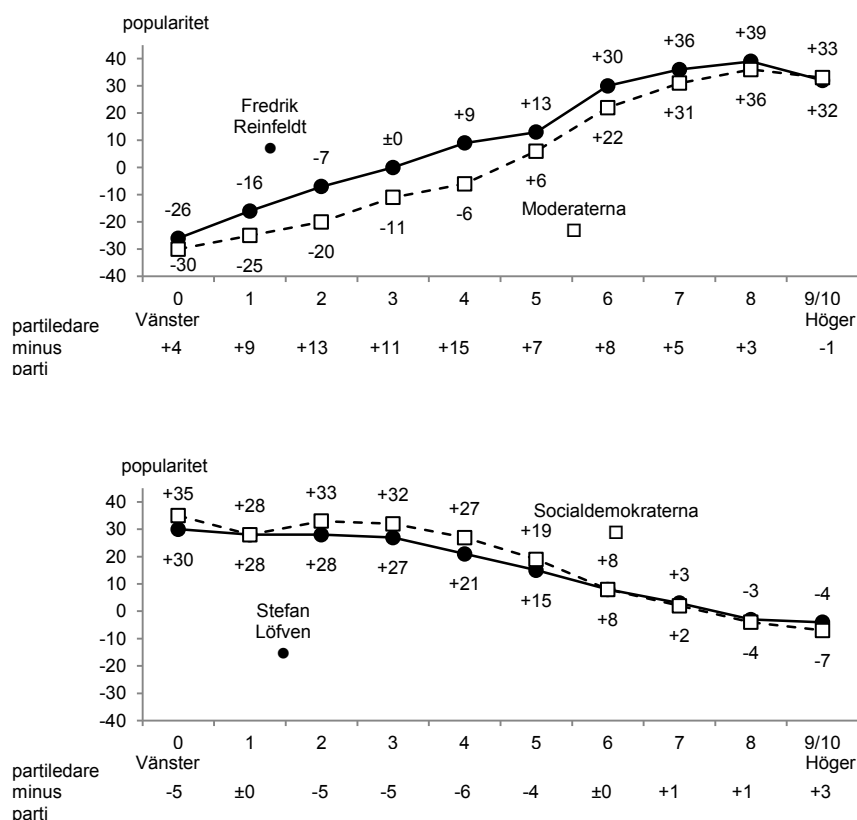
Inget är mer centralt när det gäller att förstå svenskt väljarbeteende än den klassiska vänster-högerkonflikten. Väljares placering på vänster-högerskalan och hur de uppfattar att partierna positionerar sig på skalan betyder mer för hur de röstar än någon annan faktor vi känner till. En illustration till hur nära parti och partiledare är varandra popularitetsmässigt får vi om vi ser på vad människor med olika ideologisk uppfattning tycker om partierna respektive om deras ledare. Resultaten i figur 14.3 visar att vänster-högerdimensionen inte bara strukturerar vad väljarna tycker om partierna. De visar också att dimensionen mycket tydligt strukturerar vad väljarna tycker om partiledarna. Partiernas och partiledarnas popularitet bestäms i stor utsträckning av hur de uppfattas befinna sig på vänster-högerdimensionen och var på dimensionen väljarna själva befinner sig.

Partier och partiledare popularitetsbedöms mycket lika. Väljare till vänster är klart mindre förtjusta i Moderaterna och Fredrik Reinfeldt än väljare till höger, liksom väljare till vänster tycker mer om Socialdemokraterna och Stefan Löfven än väljare till höger. I figur 14.3 fokuserar vi på hur S respektive Löfven och M respektive Reinfeldt uppskattas i valet 2014 av svars personer med olika ideologisk åsikt.

Samstämmigheten är mycket stor i båda fallen. Moderaterna och Fredrik Reinfeldt är klart mer populära till höger och har sedan en minskande popularitet vartefter väljarna blir mer och mer vänsterinställda. För Socialdemokraterna och Stefan Löfven ser kurvorna rakt motsatta ut. Uppskattningen är starkast långt ut till vänster och sjunker sedan stegvis ju längre till höger väljarna står. En mycket påtaglig skillnad mellan de båda fallen är dock att Reinfeldt är mer populär än Moderata partiet över hela

det ideologiska fältet, utom längst ut till höger där partiet är något mer uppskattat än partiledaren. Reinfeldts större popularitet än partiet är speciellt tydlig till vänster om mitten. För Löfven tenderar resultatet att vara det omvända. Han är mindre populär än Socialdemokratiska partiet till vänster om mitten, och lika populär eller något mer populär än partiet till höger om mitten.

Figur 14.3 Fredrik Reinfeldts och Moderaternas respektive Stefan Löfvens och Socialdemokraternas popularitet bland personer med olika positioner på vänster-högerskalan 2014 (medeltal)

Kommentar: Popularitetsskalan varierar mellan -50 (ogillar) till +50 (gillar). Den subjektiva vänster-högerskalan har elva värden mellan 0 (långt till vänster) till 10 (långt till höger). Samtliga svarande ingår i analysen.

Intressant nog är denna skillnad speciellt tydlig bland väljare med ideologisk position till vänster om mitten. Bland vänsteridentifierade väljare är skillnaden i Reinfeldts och Moderaternas popularitet respektive Löfvens och Socialdemokraternas popularitet som allra störst. Bland väljare höger ut görs mindre skillnad mellan parti och partiledare när det gäller uppskattning. Högerorienterade väljare gillar Reinfeldt och Moderaterna ungefär lika mycket, och de ogillar Löfven och Socialdemokraterna i ungefärligen lika mån. Det är till vänster som Reinfeldt är klart mer populär än sitt parti och det är också till vänster som Löfven tydligt är mindre uppskattad än Socialdemokratiska partiet. Om man ser på resultaten ur ett röstvärvar- eller röstfördärvarperspektiv har både Reinfeldt och Löfven anledning att vara bekymrade. Den populära Reinfeldt är relativt sitt parti klart mest uppskattad till vänster om mitten. Där spelar hans personliga popularitet dock inte någon större roll eftersom Moderaterna har mycket få potentiella väljare bland människor med en ideologisk vänsterinställning. Till höger där Moderaterna har den stora majoriteten av sina väljare är Reinfeldt också mer uppskattad än partiet (utom längst ut till höger). Men skillnaden är klart mindre än på vänsterkanten. Fredrik Reinfeldt är i förhållande till partiet populär bland fel väljare. Hade han också varit klart mer uppskattad än partiet bland högerlutande väljare hade han varit ett än mer effektivt dragplåster för Moderaterna.

För Stefan Löfven är problemet liknande, ehuru omvänt. På högerkanten där Socialdemokraterna inte har några väljare är Löfven och partiet båda ogillade; Löfven dock något mindre än partiet – men det hjälper föga röstmässigt eftersom mycket få eller inga personer ändå röstar på Socialdemokraterna bland väljare ute på högerkanten. Värre är situationen till vänster. Här är Löfven mindre populär än partiet. Och här till vänster återfinns de allra flesta av Socialdemokraternas potentiella väljare. Där det kan skada mest är Löfven relativt sett minst uppskattad i jämförelse med partiet. Löfven är relativt sitt parti minst uppskattad bland fel väljare. Löfvens popularitetssvaghet vis-a-vis Socialdemokratiska partiet bland väljare till vänster gör honom mindre effektiv som ett potentiellt dragplåster för partiet.

Den något paradoxala slutsatsen är att både Löfven och Reinfeldt relativt sina partier är populära bland fel väljare. Jämfört med sitt parti är Stefan Löfven främst populär till höger där få röster finns att vinna för Socialdemokraterna. Fredrik Reinfeldt är tydligast mer populär än sitt parti till vänster – bland väljare som ändå inte röstar på Moderaterna. Det minskar hans möjligheter att förvandla sin popularitet till en positiv rösteffekt för Moderaterna (se Oscarsson och Holmberg 2013 för liknande resultat i valet 2010).

Potentiella röstvinnare respektive rösttappare

Om vi skall göra troligt att en person röstat på ett visst parti på grund av partiledaren bör inte personen i fråga tycka sämre om partiledaren än om partiet. I dylika fall är det mer troligt att det är andra faktorer än partiledaren som ligger bakom partivalet. Helst bör personen i fråga tycka bättre om den aktuella partiledaren än det parti han eller hon representerar för att det skall kunna göras troligt att partiledaren kan ha spelat en roll för valet av parti. Antagandet är att partiledare som är mer uppskattade än sina partier potentiellt kan vara röstvinnare för sina partier medan partiledare som är mindre populära potentiellt riskerar att bli rösttappare.¹⁴

För att mätvärdigt kunna göra dessa distinktioner krävs det att partiledarpopularitet beräknas med samma mätskalor som partiernas popularitet. Och det görs i Valundersökningarna sedan 1979. Vi har därmed tillgång till ett rikt material som möjliggör att vi kan studera partiledares popularitet under kontroll för hur populära deras partier är. Redovisningen i tabell 14.7 visar i vilken utsträckning som svenska partiledare varit mer uppskattade än sina partier under perioden 1979-2014.

Tabell 14.7 Andel egna partisympatisörer som uppskattar partiledaren mer än det egna partiet 1979-2014 (procent)

Parti	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
V	15	18	26	22	26	13	19	23	15	15	16
S	11	16	13	14	9	7	6	11	9	6	8
MP	-	-	-	-	3	6	6	14/8	13/6	29/4	16/7
C	10	20	13	14	6	10	12	21	37	11	25
FP	22	8	27	18	18	17	4	6	7	13	9
KD	-	-	7	-	13	18	25	32	12	13	12
M	26	14	18	7	18	28	33	4	29	31	33
NyD	-	-	-	-	20/4	8	-	-	-	-	-
SD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	14
Medeltal	17	15	17	15	13	13	15	15	16	15	16
Antal ledare	5	5	6	5	9	8	7	8	8	9	9

Kommentar: Resultaten bygger på intervjupersonernas placering av parti respektive partiledare på en gillar-ogillarsskala. Procentbasen utgörs av respektive partis sympatisörer vid varje val. MP:s resultat gäller för Margareta Gisselberg 1991, för Birger Schlaug 1995 och 1998, för Maria Wetterstrand/Peter Eriksson 2002, 2006 och 2010 och för Gustav Fridolin/Åsa Romson 2014. NyD:s resultat 1991 gäller för Ian Wachtmeister/Bert Karlsson och för Vivianne Franzén 1994. Resultatet för Gudrun Schyman (FI) är 20 i valet 2014.

Det mest vanliga är att väljarna tycker bättre om sitt parti än om partiledaren. Endast en mindre minoritet om i genomsnitt 15 procent gillar det

¹⁴ Ibland talar vi istället om dragplåster respektive sänken.

egna partiets ledare bättre än partiet under vår undersökningsperiods elva riksdagsval. Och någon tendens till ökning finns inte. Individualiserings-teorins förutsägelse om en ökning håller inte. Andelen svenska partisympatisörer som gillar sin partiledare mer än sitt parti har ända sedan 1979 hållit sig nära kring medeltalet 15 procent. Lägst andel återfinns i valen 1991 och 1994 med 13 procent och högst andel med 17 procent åren 1979 och 1985. Resultatet i valet 2014 är 16 procent.¹⁵

Så hög – eller rättare kanske så låg – är alltså andelen bland partiernas egna sympatisörer som uppskattar partiledaren mer än partiet. Andelen skall ses som ett slags maximumestimat på hur stor andel bland väljarna som kan ha röstat på sitt parti på grund av partiledarens popularitet; ett maxmått på röstvinnareffekten.¹⁶ Och det är verkligen fråga om en max-uppskattning. Alla väljare som gillar sitt partis ledare mer än partiet behöver inte ha röstat på partiet på grund av partiledaren.

Andelen väljare som tvärtom tycker sämre om sin partiledare än om sitt parti är klart större än andelen som sätter ledarna före partiet. Vid valen 2006 och 2010 har den andelen i genomsnitt varit 45 procent. I valet 2014 är andelen 42 procent. Här röstar alltså väljarna på ett parti vars ledare de tycker sämre om än partiet. Något hårdraget kan man säga att dessa väljare stöder ett parti trots att de inte är fullt ut förtjusta i ledaren. Högst andel av detta slag har MP-sympatisörer 2014 – hela 73 procent av dem gillar Åsa Romson mindre än partiet. Lägst sådan andel 2014 har FI-sympatisörer – endast 13 procent av dem tycker sämre om Gudrun Schyman än om Feministiskt Initiativ.

Den historiska listan över Sveriges mest framgångsrika potentiella röstvinnare toppas av Maud Olofsson i valet 2006. Hela 37 procent av C-sympatisörerna gillar henne då bättre än partiet. På delad plats två kommer Carl Bildt 1998 och Fredrik Reinfeldt 2014 med 33 procent och just utanför medaljplats på plats fyra Alf Svensson (KD) med 32 procent 2002. Maria Wetterstrand (MP) hamnar på femte plats med 29 procent år

¹⁵ Om vi begränsar tidsjämförelsen till de fem gamla partierna (V, S, C, FP, M) visar resultaten på samma stabila utfall – det vill säga ingen ökning över tid. Beräknat för de fem gamla partierna är snittandelen sympatisörer med en högre uppskattningspoäng för partiledaren än för partiet följande. 1979 17 procent, 1982 15, 1985 19, 1988 15, 1991 15, 1994 15, 1998 15, 2002 13, 2006 19, 2010 15 och 2014 18.

¹⁶ Ett användbart maxmått får vi om vi räknar om resultaten i tabell 14.7 till andelar med samtliga partisympatisörer i basen. Med andra ord hur stor andel bland samtliga kan potentiellt ha stött ett parti på grund av att de gillar partiledaren mer än partiet? Omräknat sålunda blir resultaten följande för valet 2014: Sjöstedt (V) 1 procent; Löfven (S) 3 procent; Fridolin (MP) 1 procent; Romson (MP) 1 procent; Löf (C) 1 procent; Björklund (FP) 1 procent; Hägglund (KD) 1 procent; Reinfeldt (M) 8 procent, Åkesson (SD) 1 procent och Schyman (FI) 0 procent.

2010. Som sexa placerar sig Bengt Westerberg (FP) med sin effekt från 1985 (27 procent).

Inga partiledare från Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet placerar sig bland de bästa på listan. Lars Werner och Gudrun Schyman kommer närmast med resultat kring 25 procent. Socialdemokratiska partiledare tenderar att uppvisa lägre siffror med Olof Palmes resultat på 16 procent från 1982 som toppsiffran. Löfven får det låga resultatet 8 procent i valet 2014.

Längst ned på bottenlistan över de partiledare som potentiellt sett varit de sämsta röstvärvarna för sina partier återfinns Miljöpartiets Margareta Gisselberg. Endast 3 procent av MPs sympatisörer 1991 gillar henne mer än partiet. Därefter kommer fyra ledare med resultatet 4 procent – Bert Karlsson (NyD) 1991, Lars Leijonborg (FP) 1998, Bo Lundgren (M) 2002 och Peter Eriksson (MP) 2010. Dessa tre partiledare och två språkrör är de som enligt Valundersökningarnas mätningar lyckats sämst som potentiella röstvinnare under de senaste elva valen.

I valet 2014 sticker tre partiledare ut med bäst potentiella röstvärvarresultat. De är Fredrik Reinfeldt, Annie Lööf (C) och Gudrun Schyman med de högsta andelarna som potentiella röstvärvare (mellan 20 till 33 procent). Stefan Löfven, Åsa Romson (MP) och Jan Björklund (FP) sticker också ut, men med de klart lägsta andelarna som potentiell röstvinnare – endast mellan 7-9 procent. Övriga partiledare har alla resultat däremellan på 12 till 16 procent.

Potentiella röstvinnare är en sak. Potentiella rösttappare är en annan. Det kan vara illa nog för en partiledare att inte vara en röstvinnare, men helt klart är det ännu värre att vara en rösttappare. En föga uppskattad partiledare kan fungera som en röstfördärvare för sitt parti. Det vill säga att hon eller han kan stöta bort gamla väljare och/eller förorsaka att nya väljare avstår från att stödja partiet. En uppskattad partiledare kan hoppas på att bli en röstvärvare. En impopulär partiledare kan hoppas på att slippa bli en rösttappare.

Ett sätt att mätmassigt uppskatta hur stora potentiella röstförluster en partiledare kan förorsaka är att undersöka hur stor andel av personer som sympatiserar med andra partier, som gillar den aktuella partiledaren mindre än hans eller hennes parti. Personer utanför ett parti som uppskattar ledaren mindre än partiet kan ha avstått från att stödja partiet på

grund av partiledaren. De kan ha stötts bort av en ogillad partiledare. Vi får ett slags maxestimäat på partiledarnas potential som rösttappare.¹⁷

Tabell 14.8 Potentiella partiledareffekter – maxförluster för de olika partierna 1979-2014 (procentenheter)

Parti	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
V	9	8	7	8	11	17	13	16	22	20	13
S	21	15	18	10	13	16	30	16	27	35	22
MP	-	-	-	-	29	32	35	22/21	19/25	17/38	24/35
C	34	28	33	17	30	27	25	20	21	32	36
FP	15	27	13	17	21	22	35	32	37	26	34
KD	-	-	19	-	17	17	12	11	14	13	17
M	11	10	14	26	20	14	10	27	7	8	9
NyD	-	-	-	-	17/34	18	-	-	-	-	-
SD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	8
Medeltal	18	18	17	16	21	20	23	21	22	22	21
Antal ledare	5	5	6	5	9	8	7	8	8	9	10

Kommentar: Procentbasen är samtliga partisympatisörer för partier vars partiledare ingår i gillar-ogillarmätningen. Procentsiffrorna visar andelen sympatisörer ett parti potentiellt kan förlora om samtliga personer som tycker bäst om andra partier och uppskattar det aktuella partiets ledare mindre än partiet och på grund av det inte stödjer partiet (maxförlust på grund av partiledare). Resultatet för Gudrun Schyman (FI) är 12 procent i valet 2014. Se också tabell 14.7

Räknat på detta sätt är Mona Sahlin 2010 en av de partiledare sedan 1979 som uppvisar det största potentiella rösttappet. Uppskattningsvis 35 procent av samtliga partisympatisörer kan potentiellt ha avstått från att stödja S på grund av att de ogillar Sahlin mer än partiet. Som en uppskattning är det ett maxestimäat (se tabell 14.8). Motsvarande siffra för Löfven 2014 är mer beskedliga 22 procent.

Om vi något mer realistiskt begränsar analysen till personer som gillar Socialdemokratiska partiet på plussidan (+1 till +5) – och alltså har en något mer realistisk sannolikhet att kunna tänka sig rösta på Socialdemo-

¹⁷ Om vi inkluderar alla personer som ogillar en viss ledare mer än partiet får vi ett maxestimäat, som kan uppfattas som orealistiskt högt. Personer som ogillar ett parti på den negativa sidan (-1 till -5) har i praktiken en mycket liten sannolikhet att rösta på partiet oavsett vad de tycker om partiledaren, som alltså knappast kan stöta bort någon. Om vårt estimäat endast tar med personer som åtminstone gillar ett parti på plussidan (min +1) och bland dem särskiljer sympatisörer som gillar partiledarna *mindre* än partiet får vi ett mer realistiskt mått på potentiella rösttappare. En mätning enligt denna metod ger följande potentiella förluster för partierna 2014: V 8 procent, S 13, MP/Fridolin 16, MP/Romson 23, C 15, FP 17, KD 9, M 4, SD 2 och FI 5 procent. Alla estimäaten är lägre än motsvarande uppskattningar i tabell 14.8. För analysen i detta sammanhang har vi dock valt att utnyttja de rakare maxestimäaten utan några begränsningar vad gäller partiernas popularitet.

kraterna – blir det potentiella förlustestimatet fortfarande högt men dock mer begränsade 16 procent 2010 och 13 procent 2014.

Andra partiledare som genom åren haft potentiella maximala förlustestimat i ungefär samma storleksordning som Sahlin är Lars Leijonborg (FP) 1998 och 2006 (35 respektive 37 procent), Annie Lööf (C) 2014 (36 procent), Thorbjörn Fälldin (C) 1979 och 1985 (34 och 33 procent), Jan Björklund (FP) 2014 (34 procent), Maud Olofsson (C) 2010 (32 procent), Göran Persson (S) 2006 (30 procent) och Olof Johansson (C) 1991 (30 procent). Observera att Leijonborg är den partiledare som har det hitillsvarande rekordet med ett maximalt förlustestimat på 37 procent i valet 2006. Några av MP:s språkrör har också höga potentiella förlustestimat, till exempel Peter Eriksson med 38 procent 2010 och Birger Schlaug och Åsa Romson med 35 procent 1998 respektive 2014.

Om vi ser på vilka partiledare som potentiellt förorsakat de minsta röstförlusterna för sina partier finner vi två inte särskilt populära ledare för två ännu mindre populära partier och en populär moderat partiledare. De två förstnämnda partiledarna är Lars Werner (V) 1985 och Jimmie Åkesson (SD) 2010. Utanför sina partier var de endast mer ogillade än sina partier av i båda fallen 7 procent av samtliga partisympatisörer. Skall man undvika att vara en potentiell rösttappare underlättar det om man leder ett impopulärt parti.

Den moderate partiledaren med ett lågt potentiellt förlustestimat är Fredrik Reinfeldt såväl 2006 som 2010 och 2014 Hans förlustpotential är låga 7 procent 2006, 8 procent 2010 och 9 procent 2014. Räkna vi om Reinfeldts resultat till en mer realistisk nivå på samma sätt som för Sahlin och Löfven tidigare får vi istället ett potentiellt förlustestimat på 5 procent 2010 och 4 procent 2014. Med andra ord bland icke-moderater är det mycket få som ogillar Reinfeldt mer än Moderata partiet. Han är en potentiell rösttappare för mycket få väljare.

Stefan Löfvens motsvarande siffror är högre: 22 procent mot Reinfeldts 9 procent för maxestimatet 2014 och 13 procent mot Reinfeldts 4 procent för den mer realistiska uppskattningen. Löfvens personliga grad av uppskattning kan med andra ord ha kostat Socialdemokraterna mer röster i valet 2014 än Reinfeldts popularitet kan ha kostat Moderaterna.

Om vi ser på de genomsnittliga förlustestimaten är de i huvudsak desamma under hela undersökningsperioden. Dock med en viss tendens till ökning från ett snitt på 18 procentenheter i valen 1979-82 till ett snitt på 21-22 procentenheter 2010-14. Ökningen återfinns också om vi begränsar analysen till partisystemets fem gamla partier. Med andra ord, det finns en svag tendens till en något ökad risk för att partiledarna potentiellt blir rösttappare. När vi tidigare såg på tendensen till att potentiellt bli röst-

vinnare ökade den inte över tid. Men sammantaget alltså en något ökad tendens att partiledarnas popularitet eller brist på popularitet potentiellt kan påverka väljarnas röstande.

För att återvända till valet 2014. Våra estimat för hur stora röstandelar som Stefan Löfvens respektive Fredrik Reinfeldts personliga popularitet potentiellt kan ha vunnit för sina partier visar i Löfvens fall på en röstvinst på maximalt 3 procentenheter 2014, klart lägre alltså än hans ”realistiska” förlustestimater på 13 procentenheter. För Reinfeldt gäller att hans potentiella maxröstvinst på 8 procentenheter är något större än hans ”realistiska” potentiella röstförlust på 4 procentenheter. Slutsatsen är att Reinfeldts popularitet med viss sannolikhet är en röstvinnare för Moderaterna 2014, precis som 2010. Och att Löfvens grad av uppskattning snarare är en viss rösttappare för Socialdemokraterna.

Effekter på partivalet

När vi nu lämnar de potentiella maxestimaternas hypotetiska verklighet blir allt snabbt mer komplicerat – både teoretiskt och mätmässigt. Vi vill kunna säga någonting om de oberoende direkta effekterna av partiledarnas popularitet på röstningen. Och då blir det stora problemet hur partifaktorn hanteras. Hänsyn måste tas till att människors inställning till partierna färgas av sig på hur de gillar respektive ogillar partiledarna. Korrelationen mellan väljarnas uppskattning av partierna och partiledarna har alla år hållit sig kring höga +.75. Med ett så starkt samband blir det svårt att urskilja separata effekter av parti- respektive ledarfaktorn.

Ett besläktat problem är mer mätmässigt. Vi har tillgång till paneldata som täcker in individuella förändringar mellan två på varandra följande val, men dessa data är inte tillräckligt frekventa och täta för att vi skall kunna detaljfölja samspelet över tid mellan uppskattningen för partier och ledare. Vi såg tidigare att partiledarpopularitet vid tidpunkten ($t-1$) har en effekt på partipopulariteten vid tidpunkten (t). Uppskattningen av ledarna är med och bygger upp (eller raserar) partiernas popularitet. Men partiernas popularitet är också med och strukturerar partiledarnas popularitet över tid, och denna senare effekt från parti till ledare är starkare än den motsatta effekten från ledare till parti. Vad vi skulle behöva är mer frekventa panelmätningar för att mer närgånget kunna följa hur samspelet mellan parti- och partiledarpopularitet utvecklas.

Resultaten i tabell 14.9 demonstrerar mycket konkret och pedagogiskt vad som händer med ledareffekten när vi kontrollerar partifaktorn fullt ut. Analysen gäller eventuella direkta effekter av partiledarpopulariteten på partivalet efter det att väljarnas grad av partiuppskattning har konstant-hållits. Vi genomför studien för två partiledare – Stefan Löfven (S) och

Fredrik Reinfeldt (M). Siffrorna i tabellen visar hur stor andel av svars-personerna som röstar på Socialdemokraterna respektive Moderaterna beroende på vad de tycker om respektive parti och partiledare.

En direkt effekt av partiledarnas popularitet på röstningen demonstreras om procentsiffrorna tenderar att öka inom raderna varefter vi går från en negativ uppskattning av en ledare till en mer positiv. Hypotesen är att ju mer väljarna gillar en partiledare desto mer skall de också rösta på hans eller hennes parti. Det omvända skall naturligtvis också gälla. Ju mindre uppskattad en partiledare är desto färre röster till partiet. Och sambanden skall återfinnas oavsett hur populärt eller impopulärt partiet är.

Om procentsiffrornas förändring radvis avslöjar eventuella partiledareffekter på röstningen, visar sifferförändringarna kolumnvis storleken på effekten av partipopulariteten. Stigande procentandelar när vi följer resultaten kolumnvis nedåt visar att tendensen att rösta på ett parti stiger var-efter partiets popularitet ökar. Den föga revolutionerande hypotesen är att människors sannolikhet att rösta på ett visst parti går upp vartefter man alltmer gillar partiet. Att vi finner ett dylikt samband överraskar ingen. Men analysen är inte utformad för att ännu en gång belägga denna eviga sanning. Analysen är gjord för att pröva den mer omdiskuterade tesen att partiledares personliga popularitet har en direkt självständig på-verkan på hur väljarna röstar; det vill säga en påverkan utöver partipopulariteten.

Vi börjar analysen med att se på partieffekten för att försäkra oss om att vår mätteknik fungerar som sig bör. Om mätningen med ogillargillarskalan är tillförlitlig skall resultaten i tabell 14.9 utvisa en tydlig partieffekt på röstningen. Och det gör de.

Alla procentandelar med endast få undantag stiger när vi följer resultaten nedåt i kolumnerna. Sannolikheten att rösta på ett parti ökar monotont ju mer väljarna gillar partiet.¹⁸ Så bör det se ut enligt den gamla sanningen. Och så ser det också ut i vår mätning.

Ser vi nu istället på partiledareffekten och på hur procentandelarna förändras radvis blir utfallen mycket oklara.

¹⁸ I tabell 14.9 ökar procentandelarna stegvis vartefter vi rör oss nedåt kolumnvis i 17 fall av 17 möjliga för M/Reinfeldt och 14 gånger av 17 möjliga för S/Löfven. Alltså endast 3 avvikelser från ett perfekt monotont samband för 34 mätpunkter.

Tabell 14.9 Sambandet mellan partiledarnas (Reinfeldt och Löfven) och partiets (M och S) popularitet och valet av parti i riksdagsvalet 2014 (procent)

<i>procent</i> <i>M-röster</i> <i>2014</i>		Reinfeldts popularitet						
		-5/-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
M-partiets popularitet	-5/-1	0	0	0	0	0	-	-
	0	4	6	3	4	5	-	-
	+1	-	-	7	6	7	-	-
	+2	-	-	-	19	10	13	-
	+3	-	-	-	37	48	38	42
	+4	-	-	-	-	64	57	65
	+5	-	-	-	-	-	-	84

<i>procent</i> <i>S-röster</i> <i>2014</i>		Löfvens popularitet						
		-5/-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
S-partiets popularitet	-5/-1	1	2	0	-	-	-	-
	0	2	9	3	5	-	-	-
	+1	0	4	22	5	-	-	-
	+2	-	15	36	15	27	-	-
	+3	-	61	54	40	59	39	-
	+4	-	-	-	-	67	74	-
	+5	-	-	-	-	-	100	97

Kommentar: Resultaten för partiernas och partiledarnas popularitet bygger på mätningar med en ogillar-gillarskala med värden mellan -5 och +5. Procentsiffrorna visar andelen väljare som röstade på vart och ett av partierna med hänsyn tagen till uppskattningen av parti och partiledare. Eventuella partiledareffekter återfinns om procenttalen ökar inom raderna i de båda tabellerna. Ett "-" betyder färre än 20 svarspersoner.

Följer vi – rad för rad – tendensen att rösta på Moderaterna eller Socialdemokraterna finner vi inga lätt iakttagbara och regelbundna ökning eller minskningar varefter partiledarna blir mer eller mindre uppskattade. Och det skulle vi finna om det förkom en oberoende effekt av partiledarnas popularitet på valet av parti. Enstaka exempel på monotona förändringar finns. Men de är inte vanligare än alla de icke-monotona förändringar i röstningssannolikheterna som kan noteras.

Den frånvaro av mönster som kan iaktas är vad vi kan förvänta oss om den direkta partiledareffekten på röstningen är svag och vi har få undersökningspersoner i varje cell och därmed en relativt stor slumpvariation i utfallen.¹⁹

¹⁹ I tidigare studier utifrån Valundersökningarnas material har resultaten varit mycket likartade. Se Holmberg 1981 och 2000, Holmberg och Oscarsson 2004 och Oscarsson och Holmberg 2008, 2013.

Det kan dock vara värt att observera att resultaten är något mer regelbundna för Fredrik Reinfeldt, indikerande en något större effekt på röstningen för honom än för Löfven.²⁰

Frånvaro av klara effektresultat för både Reinfeldt och Löfven kan ses som en besvikelse. De betyder att partiledarnas personliga popularitet inte hade någon direktverkan på väljarnas tendens att stödja Moderaterna eller Socialdemokraterna. Störst besvikelse är det i så fall för Moderaterna som har den mest uppskattade partiledaren. I den mån Reinfeldts popularitet inverkade var det indirekt via en tidigare påverkan på partiets popularitet.

Den illustrativa tabellanalysen gör problematiken och resultaten mycket konkreta. Vi ser tydligt hur väljarnas val av parti är – respektive inte är – betingade av hur mycket de uppskattar partierna respektive partiledarna. En annan mer analytisk framgångsväg är att arbeta med regressions-tekniken. Den är mindre lättolkad men ger upphov till mer generaliserbara resultat.

Vi har genomfört en serie logistiska regressionsanalyser som bekräftar de resultat som våra enkla tabellanalyser ger. Partiernas och partiledarnas popularitet har definierats som oberoende variabler medan valet eller icke-valet av de olika partierna har avgränsats som beroende variabler. En regressionsanalys har sedan gjorts per riksdagsparti; och inte bara för valet 2014, utan för alla val ända tillbaka till 1979. Regressionsutfallen är mycket likartade över åren. Effekterna av partiernas popularitet är alltid klart störst och alltid statistiskt signifikanta. Motsvarande effekter av partiledarnas popularitet är tydligt svagare och i majoriteten av fall inte signifikanta. Genomsnittet för partieffekten i våra sjuttioåtta tester täckandes perioden 1979-2014 är 1.01. För partiledareffekten är genomsnittet 0.09,

²⁰ M/Reinfeldts resultat uppvisar 8 stegvisa ökningarna i andelen M-röster när vi följer raderna åt höger i tabellen, 4 ingen skillnad och 5 minskningar. Alltså en minoritet förändringar i hypotesens riktning med en noterbar partiledareffekt (8 av 17 = 47 procent). Motsvarande resultat för S/Löfven är 9 stegvisa ökningarna åt rätt håll (53 procent) och 8 förändringar åt fel håll givet en hypotes om en oberoende effekt av partiledarpopulariteten. Sammanlagt blir det 17 monotona förändringar åt rätt håll (50 procent) och 13 åt fel håll samt 4 ingen skillnad. Nästa lika många förändringar åt fel håll alltså som åt rätt håll. Inget imponerande stöd för hypotesen om oberoende effekter av partiledarnas popularitet på väljarnas partival med andra ord.

med signifikanta effekter i enbart 27 procent av de undersökta fallen.²¹ I valet 2006 fann vi signifikanta effekter för tre partiledare – Göran Persson, Göran Hägglund och Fredrik Reinfeldt. År 2010 är endast effekten av Mona Sahlin signifikant.

Reinfeldts effekt 2010 är inte signifikant.²² I valet 2014 är endast regressionseffekten för Gudrun Schymans popularitet statistiskt säker. Löfvens och Reinfeldts effekter är inte signifikanta. Resultatet 2014 vad gäller Löfven och Reinfeldt överensstämmer alltså med vad vi tidigare fann i tabellanalysen. Inga oberoende direkta effekter av någon av deras personliga popularitet.

Vad säger väljarna själva?

Det kan tyckas vara ett självklart tillvägagångssätt – att fråga dem som var med när det hände, vad det var som hände. Och det är naturligtvis en självklart användbar undersökningsmetod. En metod som använts mycket flitigt inom svensk valforskning ända sedan 1980-talet. Väljarna får ge sina subjektiva förklaringar till varför de röstar som de gör. Huvudresultaten från den typen av studier har tidigare redovisats i kapitlet ”Väljarna förklarar sig”. Här koncentreras vi oss på vad väljarna säger om betydelsen av partiledarna. Det visar sig då att omfattningen på partiledarröstningen blir mycket olika beroende på hur och vad man frågar om. När vi i Valundersökningarna helt öppet frågar om viktiga skäl för partivalet brukar enbart cirka 3 procent av svarspersonerna nämna någonting som har att göra med partiledarna. Resultatet är från 1988 och 1991. Intervjufrågan har inte ställts i senare Valundersökningar.

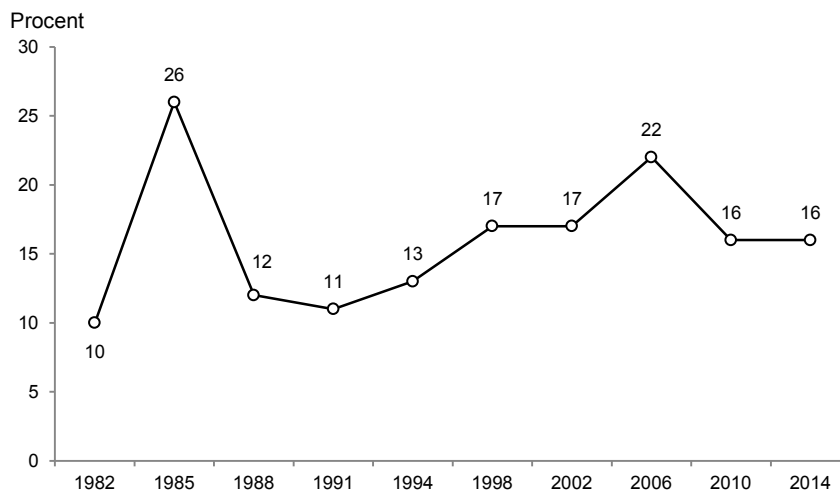
Bland partibytare är hänvisningar till partiledarnas roll mycket vanligare. Sedan 1982 har alla partibytare i eftervalsstudierna fått den öppna

²¹ Mönstret ser likadant ut i ”alla” politiska och socio-demografiska grupper, t.ex. bland män och kvinnor, bland låg- respektive högutbildade och bland unga och äldre och bland samtliga partiets väljare. Dock, tre politiskt-normativt viktiga grupper där vi kan finna något relativt sett starkare effekter av partiledarpopularitet på röstningen är bland partibytare (inklusive bland partibytare under valsporten), bland väljare som fattar sitt partival sent – under sista veckan och bland de minst politiskt kunniga väljarna. Observera emellertid att även bland dessa tre väljargrupper betyder partipopulariteten klart mer för röstningen än partiledarpopulariteten, se Oscarsson och Holmberg 2013.

²² Signifikansnivån är specificerad till .05. De oberoende popularitetsvariablerna är kodade mellan -5 till +5. De beroende röstningsvariablerna har värdet 1 för relevant parti och 0 för övriga partier; endast partiröstande personer ingår i analysen. Utfallet 2014 blir: för V partieffekt .88, ledareffekt .06; för S .98 och .12; för MP .83 och .09 för Fridolin och .85 och -.02 för Romson; för C 1.26 och .05; för FP 1.10 och -.10, för KD 1.17 och .07; för M 1.05 och -.02, för SD .79 och .13 och för FI .78 och .47. Alla partieffekter är signifikanta på .001-nivån, Schymans effekt är signifikant på .01-nivån. Övriga partiledareffekter är insignifikanta på .05-nivån.

frågan ”Vad var det som fick Dig att rösta annorlunda i år jämfört med (2010)?” Redovisningen i figur 14.4 visar att andelen som brukar utpeka någon partiledare som en faktor bakom partibytet har hållit sig kring 16 procent i genomsnitt i de tio val som har studerats. Som mest har partiledarutpekandena nått 26 procent. Det var i samband med valet 1985 och Westerbergeffekten.

Figur 14.4 Andel partibytare som anger någon partiledare som en faktor bakom det ändrade röstringsbeteendet i valen 1982-2014 (procent)

Kommentar: Resultaten visar andelen bland partibytare som på en öppen fråga nämner någon partiledare som en faktor bakom det ändrade partivalet. Frågan lyder: ”Vad var det som fick Dig att rösta annorlunda i år jämför med... (tidigare valår)?”

I det senaste valet 2014 är motsvarande andel 16 procent, samma andel som i valet 2010 men något ned från 22 procent 2006. Sett över alla tio valen och hela trettiofemårsperioden kan vi spåra en viss tendens till ett ökat omnämnande av partiledarna som en påverkansfaktor bakom ett ändrat röstringsbeteende. I valet 1982 nämndes partiledarna av 10 procent av partibytarna. Motsvarande andel är 16 procent 2010 och 2014. Det är bara fyra nuvarande partiledare som uppmärksammas av partibytare i den öppna intervjufrågan 2014 – Löfven, Reinfeldt, Löf och Sjöstedt. I samtliga fall oftare som dragplåster än som sänken. Andelen som tillskriver partiledarna en viktig roll för röstandet brukar bli ännu något högre när vi använder intervjufrågor med explicita fasta svarsalternativ

som omnämner partiledarna. När denna typ av fråga har ställts i Valundersökningarna sedan 1988 har mellan 20 till 28 procent angivit att röstningsskälet Partiet har en bra partiledare är ett av de absolut viktigaste för valet av parti. Svansandelarna är mycket likartade över åren, men med en svag tendens till uppgång.

Intervjufrågan omfattar många fler explicita röstningsskäl och flera av dem samlar klart högre procentandelar än partiledarfaktorn. Sett till rangordningen har partiledarröstning som en viktig faktor hamnat på plats fem till sju genom åren. År 2010 kom den på plats sju och 2014 på plats sex. Lägg dock märke till att som frågan är ställd är det enbart positiva dragplåstereffekter som mäts. Vi frågar om bra partiledare som eventuellt kan ha motiverat en röst. Dåliga partiledare som kan ha avhållit väljare från att stödja ett visst parti frågar vi inte om.

En frågeteknik med fasta svar som ger ungefär samma nivåskattning på partiledarröstningen som Valundersökningens fråga med fasta svar – det vill säga ett estimat kring 25 procent – har utformats av Surveyinstitutet vid Växjö universitet. Man frågade 2010: ”När det gäller partiet Du röstade på i riksdagsvalet, gillade Du partiet eller partiledaren (språkröret) mest?” Resultatet blev 23 procent för ”tycker bättre om partiledaren” mot 42 procent för ”tycker bättre om partiet”. Resterande 35 procent kunde inte välja. De angav att de ”tycker lika bra om partiledare och parti” (Barrling Hermansson och Hermansson 2011).

Sammanfattningsvis vittnar alltså mellan 3 till 28 procent av väljarna om att partiledarna spelar en viktig roll för dem när de röstar. Det betyder att de allra flesta väljare inte utpekar partiledarna som en betydelsefull faktor bakom partivalet. Partiledarröstning är ett fenomen som än så länge endast omfattar en minoritet av väljarkåren – en stor minoritet om vi går på vår högsta siffra 28 procent och en obetydlig minoritet om vi utgår från de låga 3 procenten. Dock om vi ser på väljarnas vittnesmål över tid kan vi iaktta en viss svag ökning i omnämningen av partiledarna som viktigt röstningsskäl. Ingen stor uppgång, men dock en uppgång. Individualiserings- eller personifieringsteorin kanske har framtiden för sig. Men i så fall är förändringsprocessen än så länge mycket långsam.

Kapitel 15

Politik är en förtroendebransch

En stor överraskning valkvällen 2010 var när Sveriges Televisions vallokalsundersökning (Valu) redovisade resultaten för en mätning av väljarnas allmänna förtroende för politiker. Förtroendet hade gått upp och inte lite heller – från en andel med mycket eller ganska stort förtroende på 53 procent 2006 till hela 69 procent 2010. En så kraftig uppgång väcker undran; plus +16 procentenheter? (Holmberg, Näsman och Wännström 2012). Det politiska förtroendet i Sverige har visserligen varit på uppgång sedan bottensiffrorna i mitten på 1990-talet, men ett så stort lyft, kan det vara sant?

Ja det kunde det. Så här några år efter valet när vi har tillgång till andra mätningar visar det sig att SVT/Valu:s resultat var korrekt. Samma enkätfråga som används i Valu utnyttjas också i både SOM-studien och i Valundersökningen. Resultaten i de olika undersökningarna skiljer sig åt när det gäller nivåskattningar men förändringen i andelen mycket/ganska stort förtroende är i huvudsak densamma; plus +16 procentenheter i Valu, +13 i Valundersökningen och +11 i SOM-studien.¹ Slutsatsen blir densamma oavsett vilken mätning vi utgår ifrån. Förtroendet för politiker ökade drastiskt i Sverige mellan valen 2006 och 2010 (Oscarsson och Holmberg 2013).

I valet 2014 vänder de politiska förtroendesiffrorna åter nedåt igen i SVT/Valu, inte mycket men dock nedåt (Holmberg, Näsman och Gustafsson 2015). Och samma nedgång kan också noteras i Valundersökningens och SOM:s mätningar (Bergström och Oscarsson 2015). Minskningen i andelen svarande med ett mycket/ganska stort politikerförtroende är -12

¹ Valu är en eftervalsstudie och omfattar enbart röstande. Estimaten är ovägda. Resultaten för Valundersökningen gäller också enbart röstande i eftervalsstudierna 2006 och 2010 (ovägda resultat). SOM-undersökningen bygger på enkätsvar och genomförs efter valen (se Holmberg, Weibull och Oscarsson 2011). Även för SOM-studien gäller att resultaten bygger på information från röstande svars personer 2006 och 2010 (ovägt).

enheter i Valundersökningen, -3 i SVT/Valu och -4 i SOM-studien.² Det allmänna förtroendet för svenska politiker 2014 når inte fullt upp till rekordnivån från valet 2010. En viss begränsad nedgång kan konstateras.

Orsakerna bakom förtroendeförändringarna är dock inte vår huvudfrågeställning i detta kapitel. Vi kommer att kartlägga förändringarna och studera den i olika sociala och politiska grupper, men där stannar bakgrundsanalysen. Vår huvudfrågeställning återfinns istället på effektsidan. Vilken betydelse har väljarnas politikerförtroende för valdeltagande och partival 2014? Gynnas eller missgynnas några partier av den något minskande politikertilltron? Och mer specifikt, vilken roll spelar politikerförtroendet för Sverigedemokraternas stora framgång? Är det inte något av en paradox att ett misstroparti som Sverigedemokraterna kommer in i riksdagen 2010 och förstärker sin position 2014 samtidigt som det politiska förtroendet slår rekord? Även efter den begränsade nedgången i förtroende 2014 är nivån historiskt sett hög.

Vårt syfte är alltså att i första hand analysera politiskt förtroende som en förklaringsfaktor bakom väljarnas beteende. Men vi börjar med att ta spjörn i historien. Vi skall se hur Valundersökningens olika förtroendemått förändrats över tid. De äldsta mätserierna går tillbaka ända till 1960-talet.

Politikerförtroende på uppgång, men något nedåt igen 2014

Det turbulenta året 1968 påbörjades Valundersökningens längsta pågående mätning av politikförtroende. Mätserien omfattar två cyniskt formulerade påståendefrågor där instämmanden kan tolkas som misstro mot politiker och avståndstagande som tilltro. Resultaten visar att politikerförtroendet var som högst 1968 för att sedan falla under trettio år fram till 1998. Nedgången var snabbast under 1970-talet och något långsammare under 1980- och 90-talen. Sedan vände det och förtroendet började stärkas igen - långsamt fram till 2006 och mycket påtagligt i valet 2010. Politikerförtroendet var tillbaka på samma nivåer som på 1970-talet (Oscarsson och Holmberg 2013).

² Observera att alla resultaten bygger på ovägda data. I det följande kommer vi i de flesta fall bygga analyserna på data som är vägda utifrån de svarandes uppgivna politiska intresse och med hänsyn taget till den stigande andelen svarsbortfall i Valundersökningarna. Vägningen utgår ifrån ett antagande att personer som inte deltar i Valundersökningarna i genomsnitt har en lägre grad av politiskt intresse än de som deltar. Personer med ett lågt politiskt intresse vägs därför upp något samtidigt som personer med ett högre politiskt intresse vägs ned (se Hedberg och Holmberg 2016).

I mätningen 2014 är politikertilltron ytterligare något förstärkt. Ett resultat som vi är tveksamma till givet det klart ökande svarsbortfallet mellan valen 2010 och 2014, och resultaten från andra förtroendemätningar som visar på en viss nedgång i den allmänna politikertilltron (Holmberg och Weibull 2015). Vår försiktiga slutsats är att mättekniken med de två cyniska påståendefrågorna överskattar politikerförtroendet i studien 2014. Den smärre uppgången skall i själva verket vara en svag nedgång eller på samma nivå som 2010.

Vår bedömning är att nivån på politikerförtroendet 2010/14 är tillbaka på samma nivå som det var i mitten på 1970-talet. Det är fråga om en rejäl comeback för politiken som förtroendebransch. Att tala om politikerförakt har alltid varit en överdrift i Sverige – nu är det direkt felaktigt.

Valundersökningens andra långsiktiga mätserie kring politikerförtroende påbörjades 1988 och bygger på en självklassificeringsfråga där svarspersonerna på en fyrgradig skala får ange sitt förtroende för svenska politiker. Det var den stora uppgången i förtroende i den mätserien 2010 som nämndes i inledningen. Resultaten i tabell 15.1 visar att precis som i mätningen byggd på påståendefrågorna minskar politikerförtroendet fram till 1998 för att därefter börja öka igen.³ Andelen personer som 2010 anger ett mycket eller ganska högt förtroende för svenska politiker är det högsta vi hittills uppmätt (59 procent).⁴ År 2014 är förtroendenivån fortfarande hög men något lägre än i valet 2010. Den är 49 procent; näst högsta nivå vi uppmätt. Motsvarande andel var 43 procent när mätserien påbörjades 1988 och som lägst 1998 med endast 31 procent. Förtroendet för politiker har återhämtat sig mycket påtagligt under 2000-talet.

Jämfört mellan olika sociala och demografiska grupper är graden av politikerförtroende i många fall ungefär lika högt.⁵ Män och kvinnor, olika åldersgrupper liksom personer som är verksamma i offentlig eller privat sektor har till exempel ungefär samma grad av tillit till politiker (se Hedberg och Holmberg 2016). Men de finns några grupper som tenderar att uppvisa ett högre förtroende än genomsnittet, liksom det finns några grupper som har ett förtroende tydligt lägre än befolkningen i övrigt. Högutbildade, högre tjänstemän, storstadsbor och regelbundna kyrko-

³ De olika förtroendemåtten mäter operationellt inte exakt samma saker, men korrelationen mellan dem är hög. Mellan den subjektiva självklassificeringsfråga och de båda cyniska påståendefrågorna är svars-korrelationen .41 respektive .47. Korrelationen mellan svaren på de båda påståendefrågorna är .68.

⁴ Observera att siffrorna i tabell 15:1 är vägda för graden av politiskt intresse hos svarspersonerna.

⁵ Historiska resultat för politikerförtroendet i olika sociala och politiska grupper tillbaka till 1988 återfinns i Oscarsson och Holmberg 2008.

besökare är fyra grupper med en hög andel som anger ett mycket eller ganska stort förtroende för politiker. På ett liknande sätt kan vi urskilja några grupper med ett politikerförtroende klart lägre än genomsnittet. De grupperna är lågutbildade, yrkesgruppen övriga arbetare, men framförallt arbetslösa och personer med sjuk/aktivitetsersättning.

Tabell 15.1 Grad av förtroende för svenska politiker 1988 – 2014 (procent)

Förtroendenivå	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
mycket stort förtroende	3	2	1	2	2	3	4	3
ganska stort förtroende	40	35	34	29	37	45	55	46
ganska litet förtroende	45	51	50	51	46	40	32	40
mycket litet förtroende	11	11	14	17	13	10	7	9
vet inte/vill ej svara	1	1	1	1	2	2	2	2
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	2 509	2 601	2 538	2 115	2 632	3 112	2 728	2 237
andel mycket/ganska stort förtroende	43	37	35	31	39	48	59	49

Kommentar: Frågan: "Allmänt sett, hur stort förtroende har du för svenska politiker? Har Du mycket stort förtroende, ganska stort förtroende, ganska litet förtroende eller mycket litet förtroende?" Resultaten har vägts för graden av politiskt intresse.

Ett centrum-periferimönster framträder. Människor närmare samhällets mer välmående etablissemang (t ex högre tjänstemän) tenderar att ha ett klart högre förtroende för politiker än människor mer ute i samhällets periferi och med ett längre avstånd till makten (t ex arbetslösa och personer med sjuk/aktivitetsersättning). Förtroendet för den politiska makten är lägst bland dem som har minst makt.

Ser vi på ett antal olika politiska grupper framträder också några tydliga skillnader i graden av politiskt förtroende. Personer med ett stort intresse för politik, med goda politikkunskaper och med en identifikation med något bestämt parti tenderar att ha ett klart högre förtroende för politiker än personer utan politikintresse, med dåliga kunskaper om politik och utan en känsla av anhängarskap med ett parti. Men intressantare är kanske de ideologiska och partimässiga skillnaderna i förtroende. Här visar det sig att människor till höger på den subjektiva vänster-högerskalan uppvisar ett högre politikerförtroende än personer till vänster när de borgerliga innehar regeringsmakten (till exempel 2010). När Socialdemokraterna har makten är mönstret det omvända. Vänstern har då ett högre politikerförtroende än högern - exempelvis i valen 1988 och 2002. Valår när vi har regeringsskiftet är det oftare jämnare mellan högers och vänsterns grad av politikerförtroende – bra exempel är valen 1994, 2006 och 2014. Det allmänna politikerförtroendet är uppenbart påverkat av om den egna sidan eller motståndarsidan innehar regerings-

makten. Människor tenderar att ha ett högre förtroende för politiker i allmänhet när det egna blocket styr i Stockholm (Holmberg 1999, Holmberg och Weibull 2016).

Sett till partivalet finner vi ett liknande hemmalagsmönster. Väljare som har sitt eget parti representerat i regeringen har en tydlig tendens att hysa ett högre förtroende för politiker i allmänhet. Medan oppositionspartiets väljare är mer förtroendemässigt negativa. Socialdemokratiska sympatisörer jämfört med moderata sympatisörer är exempelvis klart mer förtroendefulla vis-a-vis politiker i allmänhet i valen 1988, 1998 och 2002 när Ingvar Carlsson (S) och Göran Persson (S) är statsministrar. I valet 2010 är situationen den omvända. Fredrik Reinfeldt (M) är statsminister och moderata väljare har ett klart högre allmänt förtroende för politiker än socialdemokratiska väljare.

I regeringsskiftesvalet 2014 skiljer sig inte de olika etablerade partiernas väljare särskilt mycket åt när det gäller grad av allmänt politikerförtroende. Nivåerna håller sig kring 50-60 procents förtroende med C-väljare i topp med 62 procent och V-väljare lägst med 52 procent. Härifrån urskiljer sig Sverigedemokraternas väljare mycket tydligt. Andel SD-väljare med ett mycket eller ganska högt förtroende för svenska politiker är endast 17 procent i valet 2014. Den enda väljargrupp som uppvisar ett ännu lägre politikerförtroende 2014 är blankröstarna (7 procent).⁶ Att välja en blank valsedel har en klar koppling till ett lågt politikerförtroende. Blankröst kan tolkas som en form av proteströst mot etablerade politiker.

Om vi jämför hur politikerförtroendet har förändrats i olika grupper sedan bottenåret 1998 fram till 2014 visar det sig att förtroendet gått upp i alla socioekonomiska och politiska grupper.⁷ Huvudtrenden med en klar uppgång sedan millenieskiftet återfinns även bland grupper med lågt förtroende för politiker, som bland icke-röstare. Bland den växande skaran SD-väljare, som vi enbart har resultat för sedan 2006, har dock inte graden av allmänt politikerförtroende ökat fram till 2014. SD-väljares andel med ett förtroende för politiker är lika låg 2014 som 2006 (17 procent i båda valen).

⁶ Icke-röstarna 2014 har en andel om 38 procent som har mycket/ganska stort förtroende för politiker; en andel lägre än genomsnittet för alla röstberättigade, men inte dramatiskt lägre. FI:s väljare 2014 har en högre grad av politikerförtroende (59 procent) än genomsnittet; på ungefär samma nivå som för de sju etablerade partierna.

⁷ Dock med ett mindre undantag. Bland blankröstare har inte politikerförtroendet ökat mellan 1998 (14 procent) och 2014 (7 procent). Resultaten måste tolkas varsamt. Antalet svarspersoner är mycket begränsat.

Återhämtningen för politikerförtroendet har alltså skett över hela samhället, i alla grupper, men med en viss reservation för blankröstare och för Sverigedemokraternas sympatisörer, för vilka vi inte har mätresultat ända tillbaka till 1998. Två sociala grupper som uppvisar den största ökningen i förtroendet mellan 1998 och 2014 är högre tjänstemän och storstadsbor. Bland de grupper som uppvisar minst uppgång i förtroendet återfinns personer med sjuk/aktivitetsersättning.

Bland de politiska grupper som ökat mest i politikerförtroende sedan 1998 återfinns KD- och M-väljare, men också MP-väljare. Därtill kan fogas personer något till höger ideologiskt och personer med goda politiska kunskaper. Minst uppgång i genomsnittligt förtroende återfinns bland politiskt ointresserad och bland personer med dåliga kunskaper om politik. Och bland blankröstare där politikerförtroendet försvagats något. Ideologiskt och partimässigt har förtroendevinden blåst åt samma håll över hela det politiska fältet, men den har blåst något starkare till höger.⁸

Människor med ett högt eller lågt förtroende för politiker har tidigare i de flesta fall, inte skiljt sig speciellt mycket från varandra när det gäller åsikter i olika politiska sakfrågor. Korrelationen(r) mellan graden av politikerförtroende och väljarnas åsikt i ett femtiotal sakfrågor är exempelvis endast .09 i genomsnitt i Valundersökningen 2006 och .12 år 2010 (Oscarsson och Holmberg 2008, 2013). Motsvarande resultat för 46 sakfrågor 2014 är .11. Alltså fortsatt samma svaga samband mellan förtroende och åsikt. Men 2014 precis som tidigare återfinns ett mindre antal sakfrågor där sambanden är klart högre. Och de sakfrågorna är i huvudsak desamma över tid.

Innehållsligt handlar det om två bestämda politikområden – EU och invandring/flyktingar. De sex sakfrågor som uppvisar de högsta korrelationerna med graden av politikerförtroende 2014 gäller allmän inställning till EU ($r=.32$), utträde eller ej ur EU (.31), ta emot färre flyktingar (.29), satsa på ett mångkulturellt samhälle (.26), satsa på ett samhälle som stärker traditionellt svenska värden (.26) respektive bra eller dåligt med en ökad arbetskraftsinvandring (.25). Det är personer som är negativa till EU och till invandring/flyktingmottagning som i samtliga fall tenderar att ha ett lägre förtroende för politiker. Politikermisstro har ett samband med att vara negativ till EU, till invandring och till ett mångkulturellt samhälle. Och dessa åsiktskopplingar har inte förändrats när politikerförtroendet har gått upp, eller svagt ned igen som 2014. Människor med ett fortsatt

⁸ Den mindre nedgången i politikerförtroende mellan valen 2010 och 2014 återfinns i huvudsak i alla sociala och politiska grupper; mest tydligt bland personer klart till höger ideologiskt och bland alliansväljare.

låg förtroende för politiker har blivit färre än på 1990-talet men de tenderar alltfört att vara negativa till invandring, mångkulturalism och EU.

Partianhängarskap fortsatt nedåt

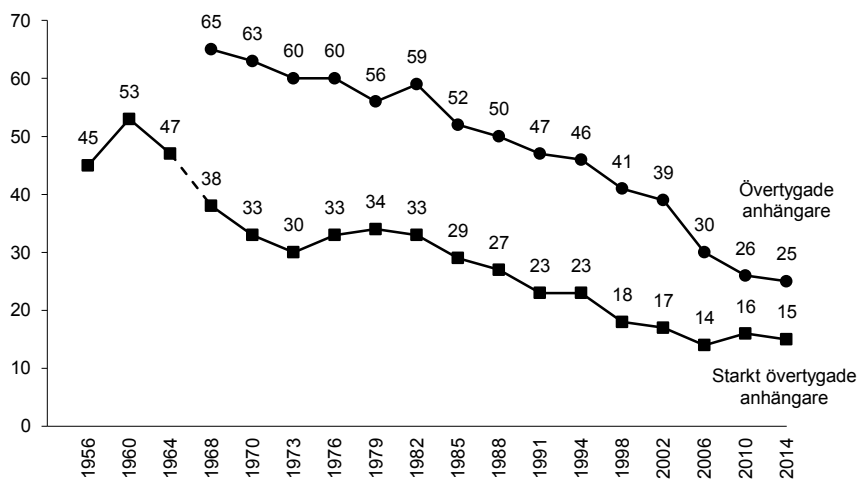
Att ha förtroende för politiker är inte detsamma som att också ha hittat hem till något bestämt parti och blivit anhängare. Politikerförtroende och känslan av att känna sig som en partianhängare är besläktade fenomen. Och så bör det vara i en partibaserad demokrati (Särllvik 1970). Men de är inte överdrivt nära släkt. Partianhängarskap – eller partiidentifikation som det också kallas – har ett samband med graden av politikerförtroende men korrelationen brukar vara modest och hålla sig kring +.20.⁹ Det innebär att det finns relativt många väljare utan någon klar favorit bland partierna, men som trots det har ett högt allmänt förtroende för politiker. Och omvänt. Många väljare känner sig som partianhängare men har ett lågt förtroende för politiker.

Precis som graden av politikerförtroende har graden av partiidentifikation förändrats mycket dramatiskt i Sverige under de senaste fyrtio-femtio åren. Men förändringarna har inte följts åt under senare år. När förtroendet för politiker gått upp sedan 1998 har känslan av anhängarskap med något parti fortsatt att försvagas (se figur 15.1). Partierna fortsätter att tappa greppet om väljarna.

I de första Valundersökningarna för sextio år sedan uppgav halva valmanskåren att de var starkt övertygade anhängare av något parti. För femtio år sedan, vid valet 1968, hade andelen starkt övertygade minskat till 38 procent för att endast uppgå till 14, 16 och 15 procent i valen 2006, 2010 och 2014. Om vi istället ser på andelen anhängare oavsett om de är starkt eller svagt övertygade har nedgången varit från 65 procent 1968 till 26 procent 2010 och 25 procent 2014. Det är ingen tvekan om att partiernas ställning har försvagats bland väljarna. Den långsiktiga nedgången i väljarnas känsla av partianhängarskap (= ett slags psykologiskt partimedlemskap) var snabbast under 1960-talet, stoppade upp under 1970-talet för att åter ta fart under 1980-talet och fortsätta ända in till valet 2014. Frågan om vad som orsakat eroderingen är inte lätt att besvara. Svepande makrosociologiska förklaringar av typen ökad individualisering eller minskad auktoritetstro kan rymma en del sanning.

⁹Korrelationen är .13 i Valundersökningen 2014. Se vidare Oscarsson & Holmberg 2008.

Figur 15.1 Graden av partiidentifikation minskar (procent)

Kommentar: Den övre kurvan visar den totala andelen personer som betraktade sig som anhängare av något parti (starkt och svagt övertygade anhängare kombinerade). Den nedre kurvan visar andelen personer som betraktade sig som starkt övertygade anhängare av ett parti. Åren 1956-1964 utnyttjades inte samma fråga om partiidentifikation som fr. o. m. 1968. Frågan var tidigare dikotom: undersökningspersonerna fick ange om de var starkt övertygade anhängare av sitt parti eller inte. Resultaten är vägda för graden av politiskt intresse.

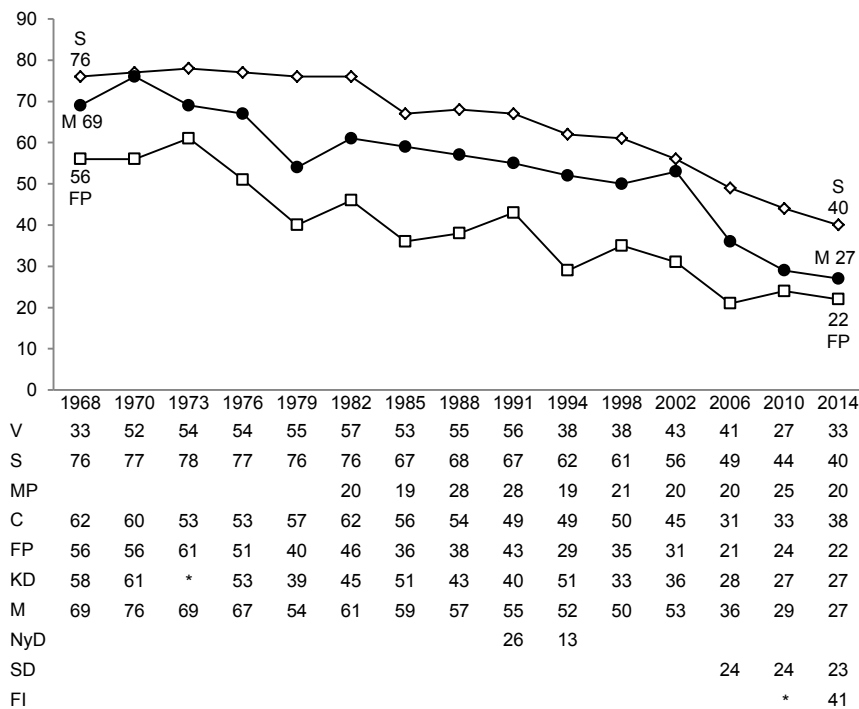
Men varför har inte graden av partiidentifikation i så fall också minskat på ett motsvarande sätt i andra västländer som liksom Sverige blivit mer individualiserade och postmoderna?

Långsiktigt har graden av partiidentifikation gått ned i de flesta länder som har längre mätserier, men i många med Sverige jämförbara länder har nedgången bromsats upp och i några fall till och med vänts i svaga uppgångar under 2000-talet (Bengtsson m fl 2014, Holmberg 2007, Berglund m fl 2005). I Danmark och Norge, till exempel har andelen partiidentifierade väljare blivit fler vid valen i början av 2000-talet – upp med +7 procentenheter i Norge mellan 2001 och 2013 och även upp med +7 procentenheter i Danmark mellan 2001 och 2007.¹⁰ Även i USA – som har högre andelar väljare med en känsla av partianhängarskap än i Europa – har andelen partiidentifierade ökat, från 58 procent i valet 2000

¹⁰ Valet 2001 uppvisar en avvikande låg partiidentifikation i Norge. Andelen starkt + svagt partiidentifierade norska väljare har varit 53 procent 1997, 41 procent 2001, 48 procent 2005, 53 procent 2009 och 48 procent 2013. Ett tämligen stabilt mönster om vi bortser från det udda resultatet i valet 2001. Slutsatsen är att graden av partiidentifikation hittills varit stabil i Norge under 2000-talet. Någon nedgång som i Sverige kan inte iaktas. Se vidare Berglund 2015.

till 62 procent i valet 2012. I Holland har tappet i partianhängarskap stannat upp; 28 procent var identifierade i valet 1998 att jämföra med 29 procent i valet 2010.¹¹ Dock i valet 2012 går graden av partiidentifikation ånyo ned något igen i Holland (till 21 procent).

Figur 15.2 Andel subjektiva partianhängare bland de olika partiernas sympatisörer 1968 – 2014 (procent)

Kommentar: Se figur 15.1. Resultaten visar andelen starkt och svagt övertygade partianhängare sammantagna. Partisympatin har mätts i omedelbar anslutning till frågan om grad av partiidentifikation. Resultaten har vägts för graden av politiskt intresse. Ovägda resultat återfinns i Oscarsson och Holmberg 2013. Effekten av vägningen är max minus (-) 2-4 procentenheter i andel partianhängare för de olika partierna i valet 2014. En asterix (*) betyder för få svarspersoner.

En politisk-statsvetenskaplig förklaring till att nedgången i graden av partiidentifikation fortsatt i Sverige under de senaste valen har att göra med

¹¹ Informationen från Norge kommer från Bernt Aardal, från Danmark från Jörgen Goul Andersen, från USA från Russell Dalton och från Holland från Kees Arts och Jacques Thomassen. När det gäller Norge se Bernt Aardal og Johannes Bergh Red. *Valg og velgere* (2015).

bildandet av Alliansen och det Rödgröna samarbetet. Enskilda partier blir mindre centrala. De kommer till en del i skuggan av de två blocken. Tuddelningen i två lag tar energi och lojalitet från de enskilda partierna.

Att det kan ligga något i en dylik förklaring framgår om man ser på hur eroderingen av partikänslan ser ut för olika partiers sympatisörer (se figur 15.2). Ett sådant studium visar att alla partiers anhängare har tappat långsiktigt i graden av partiidentifikation. Andelen S-sympatisörer med en känsla av partianhängarskap var till exempel hela 76 procent 1968. I senaste valet 2014 är den andelen endast 40 procent. Motsvarande nedgång är än mer dramatisk för M-sympatisörer – från 69 procent partiidentifierade 1968 till 27 procent 2014.

Men det mest relevanta är att nedgången i andelen partiidentifierade väljare har accelererat i valen från och med 2006 speciellt bland moderater men också bland S-sympatisörer. Resultaten i figur 15.2 visar att andelen subjektiva partianhängare bland M-sympatisörer minskar från 53 procent 2002 till endast 27 procent 2014 – en nedgång på hela 26 procentenheter. Att alliansbygget tär på känslan för det egna partiet är en trolig förklaring till en så dramatisk nedgång.¹² En intressant notering som kan göras när man ser hur graden av partiidentifikation ser ut för de olika partierna är att det är de äldre etablerade partierna som har högst andelar sympatisörer med en anhängarkänsla för sitt parti. Socialdemokraterna, Moderaterna och Centerpartiet är de partier som har sympatisörer med högst andel partikänsla. Folkpartiet som gammalt etablerat parti saknas i kretsen. Men det är ingen nyhet för 2014. Folkpartiet har nästan alltid

¹² Moderaterna förlorade stort i valet 2002, ned till endast 15,3 procent. Man kan misstänka att partiet 2002 relativt sett behöll fler partiidentifierade moderater än personer med endast M-sympati (se Särllvik 1970 om denna hypotes). Om det gäller skall andelen partiövertygade moderater öka 2002 i jämförelse med 1998 när Moderaterna var ett 22,9-procents parti. Och så visar det sig vara. Andelen partiidentifierade moderater var 50 procent 1998 mot 53 procent 2002. Nedgången i andelen partiövertygade moderater i texten (från 53 procent 2002 till 27 procent 2014, en nedgång på 26 procentenheter) blir något mindre om vi istället jämför det mer "normala" valet 1998 med 2014. Då blir nedgången i andelen moderater med ett partianhängarskap 23 procentenheter. Observera att andelen partianhängare brukar/kan minska för partier med stora valframgångar. Man vinner mest partibytare med en svag eller ingen partiidentifikation. Den låga andelen partiidentifierade moderater 2010 kan alltså ha varit en tillfällighet kopplad till ett ovanligt framgångsrikt val. Men så tycks det inte vara eftersom andelen partiidentifierade moderater är än lägre i det stora förlustvalet 2014.

haft en klart lägre andel övertygade anhängare än S, M och C. En förklaring kan vara att FP är mer av ett idéparti än ett rörelseparti.

Lite anmärkningsvärt är att de flesta nya fräscha partier inte för med sig några stora skaror sympatisörer med stark partikänsla och stor övertygelse. Det är snarare tvärtom. Nya partier som KD och MP, men också Ny Demokrati och Sverigedemokraterna tenderar att ha klart lägre andelar övertygade sympatisörer än de etablerade regeringsbärande partierna (S, M, C). Alla nya partier som blivit *riksdagsfäbåga* under de senaste tjugo åren har alltså indirekt bidragit till att graden av partiidentifikation sjunkit i Sverige. Den ökande partimångfalden har ett samband med att väljarnas allmänna anhängarkänsla med det egna partiet går ned. Lojalitet och tillhörighetskänsla minskar när det finns mer att välja på. Ett undantag från regeln att nya partier tenderar att ha lägre andelar övertygade andelar än äldre etablerade partier är dock Feministiskt Initiativ. Andelen partiidentifierade FI-sympatisörer är hela 41 procent i valet 2014 – högst andel av alla partier, till och med en högre andel än Socialdemokraternas 40 procent. Socialdemokraterna har alltid tidigare varit partiet med högst andel övertygade sympatisörer. Men så alltså inte 2014.

Fribytare på frammarsch

Färre partiidentifierade väljare, mindre partiövertygade väljare, kan tolkas som någon form av partikris. Men det är inte fråga om en demokrati- eller politikkris. Demokrati som styrelseform är inte ifrågasatt i Sverige och internationellt sett mycket höga och ökande andelar svenskar är nöjda med hur svensk demokrati fungerar (Holmberg och Oscarsson 2004, Holmberg, Lindberg och Svensson 2015, Dahlberg och Holmberg 2016). Och intresset för politik sviktar inte bland svenska folket.

I SOM-institutets mätningar är det 65 procent som är mycket eller ganska nöjda med hur svensk demokrati fungerar år 2000. I mätningen 2014 har den andelen ökat till hela 79 procent (Bergström m fl 2015). När det gäller politiskt intresse har det inte långsiktigt minskat bland allmänheten. Det har tvärtom ökat något. I Valundersökningens mätning 1960 anger 43 procent ett mycket eller ganska stort intresse för politiken.

Vid valen 2010 och 2014 är motsvarande andel något högre, 47 respektive 49 procent.¹³

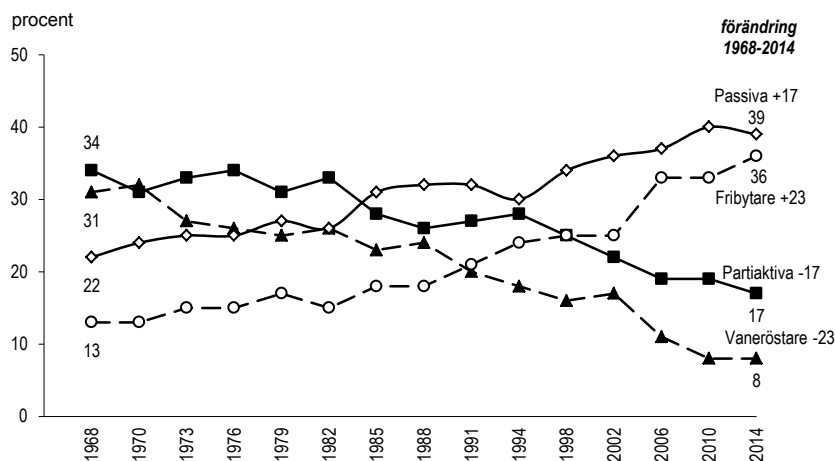
Partikrisen är kanske i själva verket födslovåndorna för en ny form av demokrati som växer fram på medborgarnivå. Vi kan illustrera vad som håller på att hända genom att kombinera våra mätningar av graden av partianhängarskap med undersökningarna av graden av politiskt intresse. Fyra distinkta slag av väljare kan urskiljas. Först den gamla partibaserade demokratins kärnväljare som kan kallas de *partiaktiva*. De utmärks av att de både är intresserade av politik och att de har en bestämd övertygelse för ett specifikt parti. En andra grupp är mindre partifokuserad och kanske mer samtals- och direktdemokratiskt inriktad. De är *fribytarna* – en mer individualiserad demokratisk idealväljare. Politikintresse finns, men inte någon identifikation med ett parti. Grupp nummer tre kan kallas de *passiva*. Intresse för politik saknas liksom en känsla av anhängarskap med något parti. Tillspetsat uttryckt skulle de kunna vara marknadsliberalismens idealväljare – så lite parti och politik som möjligt. Den fjärde gruppen är *vaneröstarna*. De identifierar sig med ett parti men saknar intresse för politik. Om de är någons idealväljare skulle det kunna vara stabilitetsföreträdarnas. Vått eller torrt – vaneröstarna har sitt parti och engagerar sig inte så mycket i politik.

Resultaten i figur 15.3 demonstrerar tydligt att storleken på de fyra olika väljargrupperna har förändrats mycket påtagligt sedan 1960-talet när den första mätningen gjordes. De partiaktiva – den traditionella representativa demokratins idealväljare – har minskat från 34 procent 1968 till 17 procent 2014, en halvering. En annan grupp som blivit klart färre är vaneröstarna, som 2014 omfattar enbart 8 procent efter att ha varit hela 31 procent 1968.

Ökat har främst fribytarna gjort – från endast 13 procent 1968 till 36 procent 2014, nästan en tredubbling. Ett annat mer individualiserat och mindre partibaserat demokratiskt systems idealväljare växer sig allt

¹³De redovisade resultaten är vägda med hänsyn taget till det ökade svarsbortfallet i Valundersökningarna. En sådan vägning utgår ifrån att människor som väljer att *inte* delta i Valundersökningarna i genomsnitt är mindre intresserade av politik än de som väljer att ställa upp för en intervju. Det innebär att graden av politiskt intresse måste vägas ned för att få mer rimliga estimat. I rådata ovägt är andelen mycket/ganska intresserad av politik 44 procent 1960 och 63 procent 2014. I vägd form blir resultaten 43 respektive 49 procent. En uppgång i graden av politiskt intresse med +6 enheter i den vägda analysen mot +19 enheter i den ovägda versionen. Vi utgår ifrån och tror att det förstnämnda förändringsestimatet (+6 enheter) är närmare "sanningen" än det senare (+19 enheter).

Figur 15.3 Partiaktiva, fribytare, vaneröstare och passiva 1968-2014 (procent)

Kommentar: Klassificeringsidén har hämtats från Petersson (1977). Den bygger på en korsning av partiidentifikationsvariabeln och variabeln för subjektivt politiskt intresse. Partiaktiva har en partiidentifikation och är intresserade av politik, fribytare är politiskt intresserade men känner sig inte som anhängare av något parti. Vaneröstare är partianhängare men har inget intresse för politik, medan passiva är ointresserade av politik och utan någon partiidentifikation. Resultaten är vägda för graden av politiskt intresse.

starkare. Ökat har också de passiva gjort. Andelen väljare utan partiövertygelse eller politiskt intresse har gått från 22 procent 1968 till 39 procent 2014.

Om man vill vidga partikrisen och tala om en latent demokratikris kan man fokusera på detta resultat; nästan fyrtio procent av dagens väljarkår är utan partihemvist och utan intresse för politik. Det är numera ingen liten väljargrupp. Den är idag den största gruppen och klart större än de partiaktiva – vår nuvarande representativa demokratis kärnväljare. En representativ demokrati som hittills varit baserad på politiska partier, som förmått samla de många väljarna kring sina olika åsiktspaket och ingjuta en känsla av anhängarskap. Men den ordningen kanske är på väg att ändras? Våra resultat kan tolkas som att något mer fundamentalt kan vara på väg att hända. Den hävdvunna partibaserade representativa demokratin är utmanad.

Politiskt förtroende leder till valdeltagande

Man kan tycka att det är självklart att det finns ett samband mellan politiskt förtroende och valdeltagande. Människor som litar på politikerna

bör ha lättare att gå och ge dem sitt stöd på valdagen än människor som inte litar på dem. Med andra ord: Ju högre förtroende desto större tendens att gå och rösta. Och ett sådant samband finns. Förtroendeteorin har stöd. Politikerförtroende leder till valdeltagande. Det intressant är dock att sambandet inte är särskilt starkt. Svenskar med ett högt politikerförtroende beter sig enligt teorin. De röstar i genomsnitt till 90 procent. Men svenskar med ett lågt politikerförtroende beter sig *inte* lika klockrent enligt teorin. De sitter inte till övervägande delen hemma. Tvärtom. En klar majoritet bland dem går och röstar, trots det låga förtroendet för politikererna. I genomsnitt har något över 70 procent av svenskar med ett mycket lågt förtroende för politiker ändå deltagit i riksdagsvalen (se tabell 15.2). I senaste valet 2014 är resultatet hela 80 procent.

Här har vi en av hemligheterna bakom det internationellt sett mycket höga valdeltagandet i Sverige. De flesta människor med ett begränsat eller inget förtroende för politiker deltar trots det i demokratiska val. De sitter inte hemma i protest eller av ointresse. De visar respekt för demokratin genom att gå ut och rösta.

Tabell 15.2 Andel valdeltagare efter grad av politikerförtroende (procent)

Politikerförtroende	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
mycket/ganska stort	90	92	91	87	85	87	90	88
ganska litet	86	86	87	83	79	80	78	83
mycket litet	72	76	80	67	63	67	62	78

Kommentar: Resultaten är vägda för valdeltagande och för graden av politiskt intresse. Andelen valdeltagare är alltså inte överskattade. Valdeltagandet är dessutom kontrollerat mot röstlängderna.

Vad resultatet visar - förutom att vår förtroendemätning kanske är något trubbig och inte riktigt fångar upp människor med en mycket stark politikermissstro - är att valdeltagande påverkas av många andra faktorer än graden av förtroende för politiker. Vaneröstning och röstning på grund av en plikt känsla är två sådana faktorer. En tredje är att man kan protest-rösta på något "anti-parti" eller genom att välja en blank valseedel.

Även om effekten av politikerförtroende på valdeltagande inte är hundraprocentigt är den ändå förhållandevis imponerande. Om vi jämför andelen röstande bland personer med ett mycket eller ganska stort politikerförtroende med motsvarande andel röstande bland personer med ett mycket litet förtroende för politiker är skillnaden i valdeltagande +18 procentenheter 1988, +16 1991, +11 1994, +20 1998, +22 2002, +20

2006, +282010 och +10 2014.¹⁴ Tendensen är ökande skillnader, men med ett avvikande resultat med en mindre skillnad i valet 2014. Effekten av allmänt politikerförtroende på valdeltagandet är i tilltagande i Sverige. Dock med en viss reservation för en eventuell ny trend med start 2014.

Samband mellan politikerförtroende och valdeltagande är ingenting som lätt kan kontrolleras bort genom att introducera andra konkurrerande förklaringsvariabler. Inom valdeltagandeforskningen välkända individuella orsaksvariabler som kön, ålder, civilstånd, utbildning och yrkesgrupp - eller grad av partiidentifikation och politiskt intresse – eliminerar inte effekten av politiskt förtroende när de tas med i multivariata analyser.¹⁵

Det finns en självständig effekt av människors förtroende för politiker på tendensen att delta i val. Och den effekten har förstärkts i Sverige under början av 2000-talet. Den ökande tilltron till politiker är en av faktorerna bakom de senaste valens stigande valdeltagande i Sverige. Observera dock att vad som händer i valet 2014 inte fullt ut passar in i detta mönster. Valdeltagandet går upp något samtidigt som politikerförtroendet går ned något.

Politikermisstro gynnar Sverigedemokraterna

Det vanliga mönstret i Sverige har varit att socialdemokratiska sympatisörer har tenderat att ha högst förtroende för politiker (Holmberg 1999).¹⁶ Lägst förtroende har anhängare till Ny Demokrati och Sverigedemokraterna haft, medan sympatisörer till V och MP respektive till de borgerliga partierna legat däremellan. Den konventionella förklaringen till skillnaderna är att Socialdemokraterna ofta varit regeringsparti vilket gjort det lättare för partiets sympatisörer att hysa förtroende för politiker. NyD

¹⁴ Sambandet mellan graden av politikerförtroende mätt på en fyrgradig skala och valdeltagande eller inte är med eta-måttet .12 1988, .12 1991, .08 1994, .13 1998, .14 2002, .13 2006, .19 2010 och .08 2014. Som högst alltså i valet 2010 och lägre 2014. Eta-måttet kan variera mellan .00 som lägst och 1.00 som högst.

¹⁵ De multivariata regressionsanalyserna med valdeltagande som beroende variabel och ålder, kön, civilstånd, yrkesgrupp, och utbildningsnivå respektive grad av partiidentifikation, grad av politiskt intresse och grad av politikerförtroende som oberoende variabler har gjorts av Per Hedberg. De faktorer som har störst självständiga direkteffekter på valdeltagandet är ålder, civilstånd och politikerförtroende.

¹⁶ Andelen S-sympatisörer respektive M-sympatisörer med ett mycket eller ganska stort förtroende för politiker har förändrats på följande sätt: 1988 S-sympatisörer 60 procent/M-sympatisörer 29 procent; 1991 S 48/M 38; 1994 S 40/M 36; 1998 S 41/M 28; 2002 S 53/M 35; 2006 S 55/M 51; 2010 S 54/M 72 och 2014 S 53/M 57. Andelen moderater med ett mycket eller ganska stort förtroende för politiker är högre än motsvarande andel bland S-sympatisörer för första gången 2010. Se Oscarsson och Holmberg 2008 för de historiska resultaten.

och SD är till en del anti-etablissemangspartier som samlar på sig misstro-röster.

Det intressant med valet 2010, liksom valet 2014, är att alliansrege- ringen uttryckligen betonar förtroendeaspekten inför valet. Det framhålls att man tar ansvar för landet i ekonomiska kristider. Inga våghalsiga äventyr med statskassan. En fast hand på statsrodret. Kompetens och erfarenhet finns hos alliansregeringen, inte hos det Rödgröna samarbetet, som dessutom omfattar ett före detta kommunistparti och ett ekonomiskt oansvarigt miljöparti. Valet 2010 och 2014 skulle bli förtroendeval.

Valundersökningens data tyder på att Alliansen lyckas 2010, men inte 2014. Valet 2010 blir till en del ett förtroendeval som gynnar Alliansen. Det politiska förtroendet ökar och väljare med ett högt förtroende eller ett nyvunnet högt förtroende har en klar tendens att rösta på Alliansen. Väljare med ett lågt politikerförtroende, inklusive de som tappat i förtroende, har en tendens att rösta på Sverigedemokraterna eller på de Rödgröna. När det gäller Socialdemokratiska partiet 2010 får även det ett starkare röststöd bland väljare med ett lågt eller sjunkande politikerförtroende än bland väljare med ett stort förtroende för politiker. Det är första gången sedan våra mätningar inleds 1988 som ett dylikt mönster uppträder för S-partiet (Oscarsson och Holmberg 2013).

Socialdemokraterna har innan valet 2010 alltid varit politikerlitarnas parti. I valet 2010 blir S de politikermisstrognas parti för första gången. Rollen som politikerlitarnas parti tas över av Moderaterna. Ett historiskt skifte. Ett parti för politikermisstrognas kan inte vara ett statsbärande parti. Det kan vara ett oppositionsparti eller ett protestparti, men inte ett statsbärande parti.

Tabell 15.3 Parti i riksdagsvalet 2014 efter grad av politikerförtroende (procent)

Politiker- förtroende	Parti i riksdagsvalet 2014										summa procent	antal personer
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	Övr		
mycket stort	3	35	6	9	8	9	24	6	0	0	100	72
ganska stort	6	33	10	8	6	5	25	3	4	1	100	937
ganska litet	7	33	6	6	6	4	21	14	3	0	100	755
mycket litet	5	26	9	2	1	3	14	38	1	2	100	148

Kommentar: Frågeformuleringen återfinns i tabell 15.1. Resultaten är vägda för graden av politiskt intresse.

Resultaten i tabell 15.3 visar hur väljare med olika grad av politikerför- troende röstar 2014. Frågan är om det nya mönstret från valet 2010 kvar- står i valet 2014, eller om Socialdemokraterna återtar sin position som politikerlitarnas parti? Svaret är att S gör comeback som politikerlitarnas

parti nummer ett. Socialdemokraterna främst, men också samtliga allianspartier får starkast stöd bland väljare med ett stort förtroende för politiker. Sveriges fem etablissemangspartier har tydligt mest stöd bland väljare med ett mycket stort förtroende för politiker. Övriga partier har sitt starkaste väljarstöd bland väljare med en något lägre grad av politikerförtroende (V, MP och FI) eller som i fallet Sverigedemokraterna, starkast stöd bland väljare med den lägsta graden av politikertilltro. Bland väljare med politikerförtroendet i botten röstar hela 38 procent på SD i valet 2014. Sverigedemokraterna är helt klart de politikermisstrognas parti 2014. Sverigedemokraterna har mycket tydligt sitt starkaste röststöd bland människor med ett mycket lågt förtroende för politiker.

Hypotesen att graden av politikerförtroende är en faktor som påverkar partivalet, och att det 2014 speciellt inverkar på stödet för Sverigedemokraterna kan inte enbart prövas på tvärsnittsdata från en tidpunkt. Den behöver också testas på dynamiska data från panelstudier. Frågan blir då hur väljare som blivit mer respektive mindre förtroendefulla visavi politiker betar sig i valet 2014? Tenderar nyrekryterade politikerlitare att rösta på de Rödgröna eller till och med att byta till de Rödgröna? Och kan vi finna en tendens att politikermisstrognas, gamla eller nya, går över till Sverigedemokraterna. Resultaten i tabell 15.4 bygger på Valundersökningens panelstudie 2010-2014 och omfattar cirka 800 personer som intervjuats både 2010 och 2014.

Vi urskiljer fyra grupper: väljare med ett stabilt lågt respektive stabilt högt förtroende för politiker, väljare som går från ett lågt till ett högt politiskt förtroende respektive från ett högt till ett lågt. För var och en av dessa fyra grupper studerar vi sedan hur de röstar 2014 och om och hur de eventuellt byterparti.

Vår hypotetiska förväntan är att de Rödgröna skall vinna mest röster och partibytare bland nya politikerlitare. Sverigedemokraterna däremot skall vara starkast bland nya och stabila politikermisstrognas. Finner vi ett dylikt mönster stärker det tilltron till att en politisk förtroendedimension spelar en roll i valet 2014.

Paneltesten ger ett mycket tydligt stöd till våra hypoteser. De Rödgröna vinner mest röster bland väljare som ökar sitt politikerförtroende – som går från att vara politikermisstrognas till att bli politikerlitare. Och Sverigedemokraterna vinner som förväntat mest stöd i misstrogruppen. Speciellt starka är SD bland människor som varit politikermisstroende länge. I den gruppen rekryterar de flest partibytare 2014.

Tabell 15.4 Partival och partibyte 2014 bland väljare med ett ökande, ett stabilt eller ett minskande förtroende för politiker (paneldata, procent)

Politikerförtroende 2010	2014	Parti i riksdagsvalet 2014				Summa procent	Antal personer
		Rödgröna	Alliansen	SD	Övr		
Högt→	Lågt	38	43	16	3	100	129
Lågt →	Lågt	49	22	25	4	100	187
Högt→	Högt	43	50	3	4	100	417
Lågt →	Högt	70	28	2	0	100	60

Politikerförtroende 2010	2014	procentandel partibyte från Rödgröna 2010 till Alliansen 2014	procentandel partibyte från Alliansen 2010 till Rödgröna 2014	procentandel partibyte från Rödgröna/Alliansen 2010 till Sverigedemokraterna 2014
Lågt →	Lågt	3	6	15
Högt→	Högt	3	7	3
Lågt →	Högt	0	8	0

Kommentar: Svaren på frågan om förtroende för politiker har tudelats (mycket + ganska stort förtroende (=högt) vs. mycket + ganska litet förtroende (=lågt)) i panelundersökningen 2010 – 2014. På så sätt får vi fram fyra grupper: en med ett ökande politikerförtroende (lågt → högt), två med ett stabilt oförändrat förtroende (lågt → lågt resp högt → högt) och en med ett minskande förtroende högt → lågt). Underlaget för beräkningarna av andelen partibytare är mycket begränsat i den undre tabellen. Siffrorna visar andel väljare som bytt parti 2014 jämfört med hur de röstade 2010.

Graden av politikertilltro har alltså ett samband med partival i Sverige. Och det syns tydligast i stödet för Sverigedemokraterna. Men totalt sett är inte graden av politikerförtroende en av de starkare ”orsaksfaktorerna” bakom hur svenska väljare röstar. Sambandet (η) mellan partival och graden av politikertilltro har hållit sig kring .22 i valen sedan 1988. I valet 2014 är sambandet .29.¹⁷ Motsvarande samband för exempelvis vänster-högerideologi är mycket högre (.74), liksom sambandet med inställningen till flyktingmottagning (.50). Politikerförtroende är en förklaringsfaktor att räkna med. Men den spelar inte i högsta divisionen.

Politikerförtroendets återkomst

Att förtroendet för svenska politiker vänt uppåt igen under 2000-talet efter att ha varit på konstant nedgång under 1900-talets sista trettio år är

¹⁷ Sambanden (η) har varit följande mellan partival och graden av allmänt politikerförtroende: 1988 .30; 1991 .20; 1994 .15; 1998 .21; 2002 .19; 2006 .17; 2010 .27 och 2014 .29. Observera det relativt starka sambandet 1988 (.30) som återspeglar ett äldre mönster när S-väljare tenderade att ha ett klart högre förtroende för politiker än borgerliga väljare. Det förstärkta sambandet i valen 2010 och 2014 förklaras av Sverigedemokraternas framväxt som ett större parti. SD mobiliserar/samlar många politikermisstroende väljare.

både en remarkabel och en viktig förändring.¹⁸ Remarkabel eftersom den långsiktiga ökningen i förtroende återfinns i alla politiska grupper – tydligast bland borgerliga sympatisörer men ökningen syns också bland rödgröna sympatisörer och bland personer med lågt politikerförtroende – bland sverigedemokrater och bland icke-röstare. Förändringen syns redan i valen 2002 och 2006 men slår riktigt igenom först i samband med valet 2010. Den senare mindre nedgången i politikerförtroende i valet 2014 suddar inte ut den långsiktiga uppgången.

Oavsett vad som orsakar uppgången i förtroendet för politiker får ökningen en klart avläsbar effekt. Valdeltagandet stiger. Sambandet mellan graden av politikerförtroende och valdeltagande är inte imponerande starkt. Men ett samband finns och det har ökat något i styrka över tid.

Att Sverigedemokraterna kom in i riksdagen 2010 trots att det blåste en positiv förtroendevind indikerar att förtroendefaktorn kanske inte är en av de absolut viktigaste när det gäller att förstå svenska folkets val av parti. Andra faktorer, som i första hand inställningen till invandring och flyktingmottagning, är klart mer centrala förklaringar till SD:s framgångar än misstrofaktorn. Den mindre nedgången i politikertilltron i valet 2014 är en omständighet som gynnar SD, men nedgången är inte en av de viktigare förklaringarna till Sverigedemokraternas stora valframgång. Här är det ånyo invandringsfrågan som är viktigast. Flervariabelanalyser involverande både politikermisstro och åsikter om flyktingmottagning visar mycket tydligt att det är den senare faktorn som är klart mest central när det gäller att förstå röstning på Sverigedemokraterna.¹⁹

Det förstärkta förtroendet för politiker är viktigt för att tillit bygger och upprätthåller samhällen. Utan förtroende mellan de många människorna och för gemenskapens institutioner fungerar inget civiliserat samhälle bra. Lågt förtroende riskerar att spä på alla former av transaktionskostnader. Mycket blir dyrare, mindre effektivt, mer tidskrävande och mer onjuttbart.

Politikerförtroende är kanske inte den mest centrala indikatorn i detta sammanhang. Men tilltro till politikens aktörer och institutioner återfinns bland de väsentliga förtroendepelarna. Och det därför att politiskt förtroende är centralt för demokratin. Men inte för mycket förtroende natur-

¹⁸ En viss nedgång 2014 skall inte bortses ifrån. Men förtroendenivån 2014 är fortfarande klart högre än i motsvarande mätningar under 1980- och 1990-talen.

¹⁹ I en regressionsanalys med som beroende variabel röstning eller inte-röstning på Sverigedemokraterna, är effekten av väljarnas inställning till flyktingmottagning (bra eller dåligt att ta emot färre flyktingar) tre gånger större än effekten av graden av förtroende för politiker. Båda effekterna är dock statistiskt signifikanta. Graden av politikerförtroende har alltså en viss oberoende inverkan på valet av SD i 2014 års val.

ligtvis. Blind lojalitet eller idoldyrkan är inte bra – inte för nyskapande, inte för konkurrens, inte för ansvarsutkrävande. Som alltid, lagom förtroende är bäst. Och lagom är troligen högt eller åtminstone halvhögt förtroende på de mätskalor som används inom forskningen.

Vår huvudkonklusion är alltså positiv. Förtroendet för politiker har stärkts mycket påtagligt i Sverige i de senaste valen, speciellt i valet 2010. Och det är bra för Sverige och för svensk demokrati. Alternativet med ett klart lägre politikerförtroende som under 1990-talet är sämre. Politikerförakt bygger inga samhällen. Ett någorlunda starkt förtroende för politiker bygger demokratiska samhällen.

Kapitel 16

En samlad modell för partival

Kanske finns det lika många förklaringar till partival som det finns väljare? I den här boken har vi använt en lång rad olika analysmodeller hämtade från olika traditioner inom valforskningen. Var och en av dem ger spännande förklaringar till partival. Och sammantaget skänker de insikter om vad som är och har varit de avgörande faktorerna bakom väljarbeteende i Sverige. I det här kapitlet tänkte vi gå ett steg längre och försöka sammanfatta mönster och trender genom att föra samman förklaringar i en och samma modell.

Fördelen med stora samlade modeller är att vi får en möjlighet att pröva i vilken utsträckning olika förklaringar håller streck när de behöver "tävla" mot andra förklaringar. Statistiska analyser med många konkurrerande förklaringar samtidigt förs in i modellerna låter sig lätt genomföras men det är samtidigt en närmast oöverstiglig utmaning att skapa en genomtänkt teoretisk modell där flera olika perspektiv skall samsas. Alla strategier för att estimerasamlade modeller för partival kan rättmätigt kritiserar för att man låter förklaringsfaktorer hämtade från många olika traditioner samsas i en och samma modell. Element från de politisk-sociologiska, socialpsykologiska och ekonomisk-rationella perspektiven låter sig inte enkelt blandas. Men vi tänker göra ett försök.

Modellspecifikation

Det finns ett stort antal alternativa tillvägagångssätt när det gäller att specificera samlade modeller för partival. Här har vi låtit oss inspireras av valforskarkollegers ansträngningar att upprätta liknande samlade modeller för partival (Holmberg 1981; Miller & Shanks 1996; Thomassen 2005; Bafumi & Shapiro 2009; Aardal 2011; Bengtsson, Hansen, Narud, Hardarson & Oscarsson 2013).

Vår huvudstrategi är att genomföra ett stort antal multinomiala logistiska regressionsanalyser som maximerar jämförbarheten över tid men som samtidigt innehåller så många förklaringar till partival som möjligt. Partival fungerar som beroende variabel och de oberoende förklaringsfaktorerna förs in i modellerna blockvis en i taget i enlighet med en idé om en bestämd inbördes kausal ordning. Strategin tar sin utgångspunkt i

den klassiska orsakstratten – *the funnel of causality* – som fick sitt stora genombrott i väljarklassikern *The American Voter* (1960). Huvudidén bakom *orsakstratten* är mycket enkel (jfr kapitel 1 i denna volym). Förklaringar till partival placeras utefter en tidsaxel där saker som inträffar långt före röstningsbeslutet – grupptillhörigheter, grupplojaliteter, politisk socialisation, grundläggande värderingar – placeras långt bak i orsakskedjan medan saker som kan påverka beslutet i närtid – som partiutspel och händelser under valkampanjen – placeras närmare tidpunkten för beslutet. Alltså, stabila egenskaper långt bak i orsakstratten och mer föränderliga längre fram. Orsaker till partival som befinner sig långt bak i kedjan antas utöva en påverkan på det som ligger längre fram närmare mynningen (Holmberg 1981; Miller & Shanks 1996; Hagevi 2011).

I boken *The New American Voter* (1996) presenterade Warren Miller och J. Merrill Shanks en sekvens i sex steg med förklaringar till partival: 1) Stabila sociala och ekonomiska karaktäristika, 2) Partiidentifikation och policyrelaterade predispositioner, 3) policypreferenser i dagsaktuella frågor och perceptioner av det politiska tillståndet i landet, 4) retrospektiva evalueringar av den sittande presidentens arbete, 5) intryck av presidentkandidaternas personliga karaktärsdrag och 6) prospektiva evalueringar av kandidater och partier.

Sexstegsmodellen är teoretiskt väl underbyggd men samtidigt utvecklad för att förklara partival i ett två partisystem som USA. Den fungerar inte att använda rakt upp och ned när det gäller att förklara partival i ett partiorienterat flerpartisystem som det svenska. Den viktigaste skillnaden är att vi utelämnar partiidentifikation i steg 2 till förmån för ideologiska predispositioner. Huvudargumentet är att ideologiska predispositioner – främst när det gäller vänster-högerdimensionen – är funktionellt ekvivalenta till den starkt stabiliserande och strukturerande kraft som partiidentifikation utövar bland amerikanska väljare.

Analysen tvingar oss att sätta ned foten när det gäller vilka faktorer som skall placeras i vilken ordning i den kausala kedjan. Vi identifierar faktorerna blockvis (A-E) för att systematiskt kunna undersöka hur stort tillskott i förklaringskraft de olika faktorerna ger.

(A) I den första gruppen av variabler återfinns individegenskaper som speglar grundläggande livsvillkor – socioekonomiska grupptillhörigheter såsom kön, ålder, region, bostadsort, utbildningsnivå, yrkesgrupptillhörighet och inkomst. Det handlar om individegenskaper som för de allra flesta väljare är mycket stabila över tid och som i huvudsak är helt opåverkade av kortsiktigt verkande faktorer som partiers positionstaganden i sakfrågor eller ekonomiska konjunkturer. Vi genomförde en omfattande

kartläggning av dessa socioekonomiska bakgrundsfaktorer i kapitel 4 och 5.

(B) I grupp nummer två placerar vi grundläggande och mycket stabila ideologiska predispositioner som vi följaktligen betraktar som en konsekvens av individers sociala grupptillhörighet. I den svenska kontexten handlar ideologiska predispositioner om stabila värderingar som har att göra med framför allt vänster-högerideologi men även religiositet. De är frukterna av ofta långvarig politisk socialisation i unga år, i den egna familjen, bland vänner, i skola/utbildning eller på arbetsplatser. Analyser av väljarnas vänster-högerorienteringar var i fokus i kapitel 10.

(C) Grundläggande livsvillkor och ideologiska predispositioner lägger grunden för ställningstaganden i konkreta sakfrågor. Hur väljarna positionerar sig längs centrala åsiktsdimensioner hör hemma i den tredje gruppen av förklaringsvariabler. Väljares sakfrågeåsikter kan på goda grunder antas vara något mer föränderliga än grundläggande värderingar. Det beror på att politiska aktörer och den pågående samhällsdebatten har en möjlighet att utöva en påverkan på väljares åsikter i sakfrågor. I kapitlet om åsiktsröstning (kapitel 10) genomförde vi flera analyser av de ofta mycket starka sambanden mellan sakfrågeståndpunkter och partival.

(D) På medellång sikt kan ekonomiska konjunkturen, mer tillfälliga ideologiska konjunkturen och regeringars/partiers prestationer också ha ett inflytande på väljares partival. I den fjärde gruppen återfinns retrospektiva bedömningar av utvecklingen inom viktiga frågeområden som exempelvis ekonomin och hur regeringen har skött sig under den gångna mandatperioden. Sådana förklaringar har vi tidigare analyserat närmare i kapitlen om ekonomisk röstning respektive regeringsröstning (kapitel 9 och 11).

(E) Närmast partivalet i den kausala sekvensen placerar vi de förklaringar som huvudsakligen verkar på mycket kort sikt, främst under valåret, under månaderna före valet eller under valkampanjerna. Hit brukar ibland också föras specifika konkreta politiska sakfrågor som fått en alldeles särskilt stort genomslag under valrörelserna, som till exempel löntagarfonder 1982, språkstest 2002 eller RUT-avdrag 2010. I denna kategori kortsiktiga förklaringar hör också skandaler och oväntade händelser eller dagsfärska evalueringar av partier och partiledare. Även väljares hänsyn till den strategiska kontexten – strategisk röstning/taktikröstning – hör hemma bland korttidsverkande faktorer. Vi har tidigare i boken genomfört flera analyser av sådana korttidsverkande faktorer såsom taktikröstning (kapitel 7), valrörelseexponering (kapitel 6) och partiledarröstning (kapitel 14).

I teorin har vi just porträtterat en ambitiös samlad modell för väljarbeteende. I analyser av enstaka riksdagsval har vi möjlighet att bestycka en sådan modell med ett stort antal indikatorer inom de olika kategorierna. Men här handlar det inte om att analysera enstaka val. Syftet i det här kapitlet är att försöka göra så bra jämförelser vi kan över så långa tidsperioder som möjligt. Vi behöver med andra ord ta hänsyn till tillgången på data. Det kommer strax framgå att vi inte har möjlighet att täcka in alla grupper av förklaringar vid varje enskilt riksdagsval ända tillbaka till 1956. Trots att serien av svenska valundersökningar erbjuder de kanske bästa tillgängliga temporala jämförelsemöjligheterna i världen finns det ändå luckor. Det saknas vissa data från vissa tidpunkter. Det är därför ofrånkomligt att modellerna kommer att se något olika ut vid olika tidpunkter. Icke desto mindre kan den valda uppsättningen av indikatorer inom varje kategori betraktas som funktionella ekvivalenter: En analys som syftar till att undersöka vad de olika blocken av förklaringsvariabler tillför i förklaringskraft och som sträcker sig över sex decennier kan tåla att det inte är hundra procentig jämförbarhet. Vi har genomfört robusthetstest, det vill säga provat ett mycket stort antal olika modeller, för att validera huvudslutsatserna. Ödmjukt konstaterar vi att det fortfarande finns många sätt att lösa de praktiska problemen med datatillgänglighet. Vi har dock förvissat oss – så långt möjligt – om att våra vägval inte påverkar huvudresultaten.

Ända tillbaka till 1956

Vår första samlade modell för väljarbeteende sträcker sig ända tillbaka till 1956 (se tabell 16.1). Vi har lyckats specificera en basmodell med en uppsättning av socioekonomiska indikatorer som vi bedömer är jämförbara vid varje svenskt riksdagsval under perioden 1956-2014. Resultaten visar mycket tydligt hur förklaringskraften i en basmodell som enbart inbegriper socioekonomiska förklaringar (A1) har minskat under de senaste sex decennierna. Vi kan också slå fast ännu en gång att den största minskningen i förklaringskraft ägde rum tidigt, under 1950- och 1960-talen. Den slutsatsen står sig även om vi följer utvecklingen för det utökade blocket socioekonomi (A2) som inrymmer något fler indikatorer men som endast sträcker sig tillbaka till 1960. Under de senaste tjugofem åren har

dock sambandet mellan socioekonomi och partival faktiskt inte minskat utan varit stabilt.¹

Grundläggande ideologiska predispositioner (B) är här operationaliserade med väljarnas självplaceringar längs vänster-högerdimensionen och sakfrågeåsikter relaterade till vänster-högerdimensionen, så som exempelvis de två förslagen att minska den offentliga sektorn och minska de sociala bidragen (båda förslagen finns inkluderade för perioden 1982-2010). Vi vet från panelanalyser att den här typen av orienteringar är ytterligt stabila från ett val till ett annat även bland mycket unga människor. Och mot bakgrund av den starkt endimensionella konfliktstrukturen i det svenska partisystemet är det en operationalisering av predispositioner som vi bedömer fungerar utmärkt i det svenska fallet. Vänster-högerdimensionen är för svenska förhållanden någonting mycket mer än bara en åsiktsdimension, snarare ett slags *super*-dimension (*super issue*) (Oscarsson 2007).

Den viktigaste variabeln för skattningen av svarspersonernas ideologiska predispositioner – självplaceringen på vänster-högerskalan – finns inte tillgänglig före 1968. Mellan åren 1956-1968 mäts därför ideologi endast av ett antal politiska vänster-höger-sakfrågor. Vi kan snabbt konstatera att självplacering på vänster-högerskalan förbättrar modellpassningen betydligt. I valet 1968 ökar exempelvis passningen från .17 till .32. Det relativa tillskottet i förklaringskraft växer dessutom över tid. Ideologiska predispositioner växer sig mer betydelsefulla på socioekonomiska gruppstillhörigheters bekostnad. I 2010 års val förbättras passningen från .15 till .32. En modell med socioekonomi (A) och ideologiska predispositioner (B) fungerar bäst i samband med löntagarfondsvalet 1982 (Pseudo $R^2=.38$). Efter 1985 är förklaringskraften lägre men visar ingen fortsatt trendmässig nedgång utan ligger stabilt i intervallet .27-.33 (se tabell 16.1).

När det gäller sekundära sakfrågedimensioner vid sidan av vänster-höger har vi valt att inkludera dem i ett eget block (C) i analysen. Ett stort antal åsiktsdimensioner är här tänkbara kandidater för att täcka in en mer komplicerad ideologisk rymd vari partiernas konkurrens om väljare äger rum (jfr Oscarsson 1998). I kapitel 10 arbetade vi till exempel med

¹ Den beroende variabeln består av fem partier under perioden 1956-1979 (kategorin ”övriga partier” är utesluten ur analyserna eftersom denna kategori i det svenska fallet inte har samlat särskilt många väljare totalt sett). År 1982 införlivas Kristdemokraterna, och från och med 1988 är det Miljöpartiets tur att få vara med i analysen. Åren 1991 och 1994 gör Ny Demokrati att den beroende variabeln utökas till åtta kategorier. Sju partier finns med i analysen i valen 1998 och 2002. Vid valen 2006 och 2010 är det åter åtta partier i modellen. Vid valet 2014 var det hela nio kategorier; Feministiskt Initiativ är det senaste partitillskottet.

en grå-grön dimension, en EU-dimension, en flyktinginvandringsdimension, en moralliberal-moral-konservativ dimension och en jämställdhetsdimension.

Eftersom vi strävar efter en hög jämförbarhet över tid har vi dock bara kunnat bygga index på två av dessa dimensioner: ett som fångar generösa-restriktiva åsikter i frågor som rör flyktingar och invandring och ett index som fångar åsikter som är kopplade till en moralliberal-moralkonservativ dimension.² Men både den gröna dimensionen och EU-dimensionen finns representerade i modellerna, men i form av två dikotomier (för detaljer se tabellkommentaren till tabell 16.1). Resultaten visar att sakfrågedimensionerna (C) bidrar signifikant till ökad modellpassning, framför allt i samband med valen 1988, 2010 och 2014. I jämförelse med vänster-högerorienteringar är tillskottet i förklaringskraft dock litet, vilket bekräftar flera av de analyser vi genomförde tidigare i boken. Trots att vänster-högerdimensionen är ständigt utmanad är ett den åsiktsdimensionen som totalt sett utövar den starkaste och mest systematiska påverkan på svenskt valarbete.

Från och med 1985 har vi möjlighet att systematiskt inkludera retrospektiva bedömningar (D) i vår förklaringsmodell. Vi använder två indikatorer: en för bakåtblickande bedömningar av regeringens arbete och en för den nationella ekonomin. Resultaten visar att detta block skänker ett tydligt ytterligare tillskott i förklaringskraft åt modellen, främst på grund av den förstnämnda faktorn, utvärdering av den sittande regeringens arbete.

Nästa block (E) ligger närmast partivalet i orsakstratten och handlar om mer korttidsverkande förklaringar än utvärdering av regeringens arbete och ekonomiska utvecklingen. Här har vi haft svårt att hitta jämförbara indikatorer över tid. De enda indikatorer som vi bedömer som gångbara att använda är väljarnas affektiva evalueringar av partier (E1) och partiledare (E2). För att harmoniera med de analyser som har genomförts tidigare i den här boken (se kapitel 14) har vi valt att föra in parti- och ledarevalueringar i sekvens mot bakgrund av att vi vet att partievalueringar är mer stabila och kausalt oftast föregår partiledarevalueringar. Resultaten visar som väntat ett mycket stort tillskott i förklaringskraft eftersom vi nu befinner oss mycket nära det som skall förklaras, nämligen partivalet. Det extra tillskottet i förklaringskraft för ledarevalueringarna (E2) är så gott som obefintligt i samband med valen 1985, 1988, 1994 och 2006, men klart större i samband med 1998, 2010 och 2014 års val.

² Indexkonstruktionerna är inspirerade av Kumlin & Knutsen (2005).

Tabell 16.1 Samlade modeller för partival i Sverige 1956-2010 (McFadden's Pseudo R²).

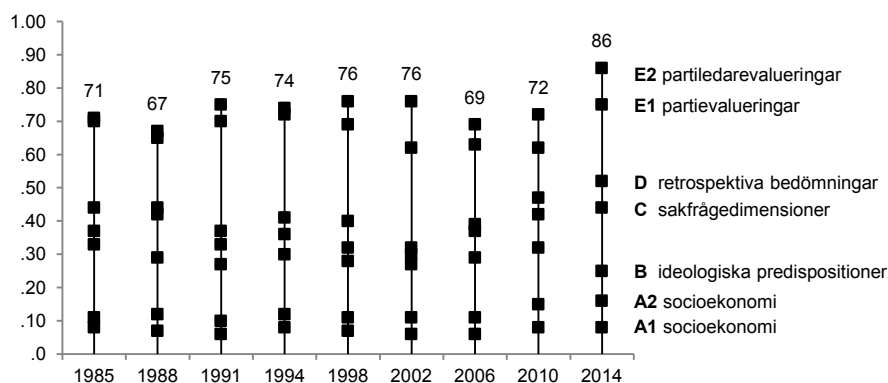
	1956	1960	1964	1968	1970	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014
A1 socioekonomi ¹	.18	.21	.16	.12	.13	.13	.10	.11	.11	.08	.07	.06	.08	.06	.05	.05	.08	.08
A2 + socioekonomi ²	-	.24	.19	.17	.27	.20	.15	.15	.15	.11	.12	.10	.12	.11	.11	.11	.15	.16
B + ideologiska predispositioner ³	.28*	.35*	.30*	.32	-	.34	.28	.32	.38	.33	.29	.27	.30	.28	.27	.29	.32	.25
C + sakfrågedimensioner ⁴	-	-	-	-	-	-	-	.40	.44	.37	.36	.33	.36	.32	.30	.37	.41	.44
D + retrospektiva bedömningar ⁵	-	-	-	-	-	-	-	-	.44	.38	.37	.41	.40	.32	.39	.47	.52	
E1 + partievalueringar ⁶	-	-	-	-	-	-	-	-	.70	.65	.70	.71	.69	.62	.63	.62	.75	
E2 + partiledarevalueringar ⁷	-	-	-	-	-	-	-	-	.71	.67	.75	.74	.76	.76	.69	.72	.86	

Kommentar till tabell 16.1: Analysen är modellerad utifrån det primära syftet att innehålla samma variabler över tid. Vissa förenklingar och justeringar genomförs emellertid för att undslippa problemet med "tomma celler" – ett problem som riskerar att tillintetgöra modellpassningen. De variabler som ligger till grund för de olika modellerna är som följer: ¹ Kön (1=kvinna, 0=man), Alder (tre kategorier som kodas till dummyvariabler), Utbildning (1=hög utbildning, 0=låg/medel utbildning), Klass (1=arbetarklass, 0=medelklass; variabeln bygger på olika yrkesklassificeringar, studenter är borttagna ur analysen). ² Egen inkomst (indelat i fem procentiler: 15-20-30-20-15), Bostadsort (1=Stockholm, Göteborg, Malmö, 0= ren landsbygd, mindre tätort, större tätort; variabel ej inkluderad 1968-73); Län (24 kategorier åren 1968-73 och 1982-94; 28 kategorier 1976-1979; 21 kategorier 1998-2010), Fackföreningstillhörighet (1=LO, 0=övriga fackförbund eller ej fackanslutna), Föreläsningsarbetande (1=är föreläsningsarbetande, 0=är ej föreläsningsarbetande), Län (dummyvariabler för samtliga svenska län; variabel ej inkluderad 1960-64). ³ Ett index konstruerat av (1) svarspersonernas subjektiva placering på vänster-högerskalan och (2) politiska sakfrågor (.725 \geq cronbach's alpha \leq 0.882), Kyrkogång (1=minst en gång i månaden, 0=mindre än en gång i månaden). ⁴ Två index konstruerade av (1) politiska sakfrågor med beröringspunkt i den konservativa/liberala åsiktsdimensionen (.619 \geq cronbach's alpha \leq 0.754; indexet finns ej inkluderat 1988) och (2) politiska sakfrågor vilka relaterar till den xenofobiska/kosmopolitiska åsiktsdimensionen (.421 \geq cronbach's alpha \leq 0.755). Utöver de två indexen två dummyvariabler inkluderade: inställning till EU (1=i huvudsak för EU, 0=i huvudsak emot EU eller ingen bestämd åsikt i frågan), inställning kärnkraft (1=för kärnkraft, 0=ej för kärnkraft). ⁵ Bedömning av hur regeringen har skött sitt arbete på en elvgradig skala (-5=dåligt, 0=varken bra eller dåligt, +5=bra), bedömning av hur det ekonomiska läget i Sverige har utvecklats de senaste 12 månaderna (-1=försämrats, 0=varken förbättrats eller försämrats, +1=förbättrats). ⁶ Bedömning av partierna längs en ogillar-gillarskala (-5=ogillar starkt, 0=varken bra eller dåligt, +5=gillar starkt). ⁷ Bedömning av partiledarna längs en elvgradig ogillar-gillarskala (-5=ogillar starkt, 0=varken bra eller dåligt, +5=gillar starkt). * I valundersökningarna 1956-64 var inte frågan om svarspersonernas självskattade placering på vänster-högerskalan inkluderad. Därför kontrolleras de ideologiska predispositionerna istället enbart med hjälp av politiska sakfrågor med anknytning till vänster-högerattityder. För åren 1960-64 används två index vilka vardera består av sex variabler (.645 \geq Cronbach's alpha \leq 0.560). I valundersökningen 1956 fanns inte tillräckligt många variabler för att ett index skulle kunna byggas. Därför används istället enbart en dummyvariabel som indikator för höger-vänster (1=bra förslag att minska de sociala utgifterna, 0=dåligt förslag att minska de sociala utgifterna).

Den klassiska westerbergeffekten från 1985 är alltså inte synlig på den systemnivå vi här befinner oss. Varför? För det första är de direkta partiledareffekterna hårt kontrollerade i modellen, hårdare än i våra mer detaljerade analyser. För det andra är Folkpartiet ett relativt litet parti. Även om partiledareffekter kan vara mycket stora för små partier i ett enskilt val resulterar det inte i mer än krusningar på ytan i en översiktlig analys som den här. Enligt våra modeller var det totalt sett större partiledareffekter i de val där det finns många tydliga sänken och flöten, och särskilt för de båda stora partierna, Moderaterna och Socialdemokraterna.

I figur 16.1 har vi sammanfattat resultaten grafiskt för perioden 1985-2014. Vi konstaterar att den totala prediktionskraften i våra förklaringsmodeller inte minskat alls under de senaste trettio åren. Passningen av våra modeller är totalt sett mycket tillfredsställande – varierar mellan .67 och .86 – och uppenbara trender saknas.

Figur 16.1 Resultat från multinomial logistisk modell över partival 1985-2014 (McFaddens Pseudo R^2).

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningar 1985-2014. Se tabellkommentaren till tabell 16.1 för detaljer om variabelerna som ingår i respektive modell.

Stegvis effektanalys

Det finns många invändningar mot att använda blockvis regression. Ibland används uttrycket ”fattigmans kausala modell”. Kritiken bygger på att om man nu har en idé om kausal ordning borde man också vara intresserad inte bara av tillskottet i förklaringskraft utan av de faktiska effekterna av de olika förklaringsfaktorerna.

Vi får alltså revidera gängse uppfattningar att väljarforskarnas möjligheter att predicera partival skulle ha minskat över tid. Så är det inte alltid, åtminstone inte i den här typen av modell. Prediktionskraften i den modell vi här estimerat är lika stark 2014 som 1985. Vi har lika goda möjligheter att förutse väljares röstning idag som vi hade för tjugofem år sedan, berättar den här analysen.

I tillägg borde man också vara intresserad att estimerar bakomliggande förklaringsfaktors totala effekt på partivalet, det vill säga både de direkta effekterna och de effekter som kanaliseras genom förklaringsfak-

torer som är placerade längre fram i den kausala kedjan på vägen mot partivalet.

Vi har valt att illustrera förändringarna av svenskt väljarbeteende genom att redovisa resultat från stiganalyser. Stiganalyser handlar inte om hur stora tillskott i förklaringskraft olika faktorer har. Analysen går ut på att skilja ut de olika förklaringsfaktorernas direkta, indirekta och totala effekter. Att presentera stiganalyser för varje enskilt parti och varje valår låter sig inte göras i det här sammanhanget. En sådan operation skulle sluta i en egen bok. Istället har vi valt att illustrera vår modell genom att använda en tudelad beroende variabel som visar vilket politiskt block väljaren har röstat på – det borgerliga eller det rödgröna blocket. Modellen skattar alltså sannolikheten som de tidigare presenterade kausala faktorerna har på blockröstning under perioden 1985-2014. Vi använder oss av samma faktorer som i figur 16.1 men med mindre förändringar i valet av operationaliseringar.

Rent praktiskt har vi gått tillväga så att vi skapat sex nya förklaringsvariabler: A B C D E1 E2. Dessa variabler utgörs av de predicerade värdena från lika många logistiska regressionsanalyser med blockröstning som beroende variabel. För dessa fem variabler har vi sedermera genomfört nio klassiska stiganalyser – en analys för respektive valår och en för hela perioden 1985-2014 (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2011). Det gör det möjligt för oss att uppskatta de direkta och indirekta effekterna av varje förklaringsfaktor. Men direkteffekterna berättar inte hela sanningen om bakomliggande variabelers sammanlagda effekter (Aneshensel 2002). De direkta effekterna utgörs av respektive faktors påverkan på den beroende variabeln – blockröstning. De indirekta effekterna är de effekter som medieras (förmedlas) genom faktorer som är placerade längre fram i orsakskedjan. De totala effekterna av olika förklaringar är följaktligen helt enkelt summan av de indirekta och de direkta effekterna. I figur 16.2 presenteras samtliga direkta, indirekta och totala effekter för alla variabler i modellen. Den analysteknik som använts kallas *seemingly unrelated regression* (SUR) och effekterna kan tolkas i termer av procentuella förändringar i röstsannolikhet.³

³ SUR (Seemingly Unrelated Regression) är att föredra framför att genomföra serier av orelaterade OLS-regressioner eftersom de olika regressionsekvationerna har beroende variabler som med hög sannolikhet är korrelerade sinsemellan. Detta får även till följd att standardfelen samvarierar i stor utsträckning. I vanlig OLS-regression tas ingen hänsyn till detta faktum, men i en analys baserad på SUR tillåts variablerna vara såväl beroende som oberoende. Metodens styrka ligger således i att hänsyn ges till att standardfelen från regressionsekvationerna är korrelerade, vilket ger analysen en ökad robusthet (se Zellner 1962).

Det visar sig att såväl de direkta som indirekta effekterna är mycket stabila över tid. Detta gäller för alla fem förklaringsfaktorerna i modellen. Den direkta kontrollerade effekten som socioekonomi (A) har på röstningen är antingen marginella eller inte signifikanta. Detta gäller även för vänster-högerideologi (B) och politiska sakfrågor (C). Men genom att studera de indirekta effekter som förmedlas med utgångspunkt i dessa variabler framträder en annan verklighet. I figur 16.2 har vi valt att åskådliggöra *samtliga* kausala stigar i en enda modell och för hela perioden 1985-2014. Analysen bygger alltså på sammanslagna data från de tio senaste svenska valundersökningarna. Stiganalys är ett slags ”rör-mokeri” där man tydligt kan följa vilka kausala vägar de olika effekterna tar: De direkta effekterna av varje oberoende faktor (A-E) illustreras med pilar som går direkt till den beroende variabeln. Direkteffekterna visar hur stor inverkan de olika faktorerna har på blockröstningen under kontroll för varandra. På motsvarande sätt beräknas direkta effekter av var och en av de faktorer som ingår i modellen, men med B-E som beroende variabler i analysen.⁴

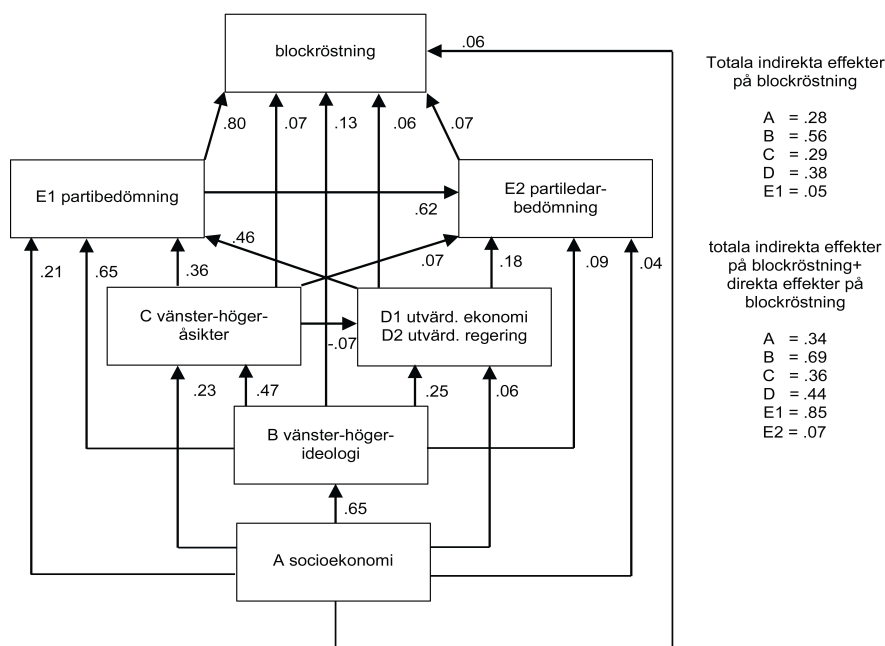
Stiganalysen illustrerar tydligt hur huvuddelen av effekterna av de faktorer som befinner sig långt tillbaka i orsakskedjan inte påverkar den beroende variabeln direkt utan kanaliseras genom faktorer som ligger på vägen till den beroende variabeln. Ett sådant exempel är socioekonomi som har en svag direkteffekt (.06) på blockröstning men som samlar på sig indirekta effekter via alla de andra faktorerna (.28), framför allt genom vänster-högerideologi (B). Av den totala effekten av socioekonomi (A) är tre fjärdedelar indirekt (.06+.28=.34). Resultaten pekar på att de totala effekterna av socioekonomi faktiskt har varit *starkare* under 2000-talet än under 1980-talet.

Effekterna av vänster-högerideologi (B) är också relativt svaga om vi bara ser till direkteffekten (.13). Men vänster-högerideologi har desto större indirekta effekter på blockval framför allt kanaliserat genom vänster-högeråsikter (C) och partievalueringar (E1). Sammantaget är de totala effekterna av ideologi mycket starka, vilket rimmar väl med tidigare analyser i boken (.69). Ideologi (B) påverkar i första hand åsikter i sakfrågor (C) men även i viss mån retrospektiva bedömningar (D) och medieras sedan genom globala partievalueringar (E1) till partivalet. Vi har dragit

⁴ De indirekta effekterna beräknas genom att multiplicera effekterna längs de stigar som leder fram till den beroende variabeln. Om vi börjar vid den startpunkten – socioekonomi (A) – så beräknas de indirekta effekterna på följande vis för hela perioden 1985-2014 (jämför figur 16.2): $(.21 \times .80) + (.23 \times .07) + (.65 \times .13) + (.06 \times .06) + (.04 \times .07) \approx .28$.

slutsatsen tidigare i boken, men vi drar den igen: Svenska väljare är i huvudsak ideologiskt röstande väljare.

Figur 16.2 Stiganalys baserad på OLS-regression för åren 1985-2014 (ostandardiserade regressionskoefficienter).

Kommentar: Analysen är genomförd med hjälp av en sammanslagen datamängd för samtliga valundersökningar mellan 1985-2014 (n=6 360). Den beroende variabeln är dikotom (Rödgrönt=1; Borgerligt=0). Ny Demokrati, Sverigedemokraterna och övriga partier ingår inte i analysen. De variabler som ingår i kategorin A socioekonomi är förutom kön, ålder och utbildning även egen inkomst, bostadsort, län och yrkesstatus. I kategori B ingår svarspersonernas egna placeringar utmed den elvgradiga vänster-högerekalen. I nästa kategori som berör politiska sakfrågor ingår ett index med variabler som knyter an till frågor med beröringspunkt i vänster-högerekalen. Det handlar då i synnerhet om frågor som relaterar till staten kontra näringslivet. I kategori D ingår de två utvärderingsmått av (1) regeringens arbete och (2) den svenska ekonomin. Kategori E1 och E2 består av väljarnas evalueringar av partier respektive partiledare längs en ogillar-gillarskala från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt). För en mer detaljerad beskrivning av variabelernas kodning se tabell 16.1. Eftersom SUR-baserade regressionsanalyser med binär beroende variabel (Rödgrönt=1; Borgerligt=0) leder till heteroskedasticitet har samtliga modeller systematiskt estimerats även med hjälp av logistisk regressionsanalys för att kontrollera robustheten i resultaten.

Noterbart är den kraftiga slagsida av effekter som kanaliseras genom partievalueringarna till vänster i figur 16.2. Samtliga effekter av större betydelse medieras via partibedömningar snarare än partiledarbedömningar. Resultatet är förstås avhängigt det teoretiska vägvalet att låta partieva-

lueringar kausalt föregå partiledarevalueringarna. Men det går samtidigt helt i linje med de tidigare fynd vi har presenterat när det gäller den relativa betydelsen av partiledareffekter. Vi känner oss tillfreds med den sammanfattande bild som vår stiganalys ger av svenskt väljarbeteende under perioden 1985-2014.

Sjutton riksdagsval under sex decennier

Våra samlade modeller för svenskt väljarbeteende under sex decennier har visat att prediktionskraften inte har blivit sämre över tid. Vi tycks ha lika goda möjligheter att predicera partival idag som för tjugofem år sedan. Det är i sig en glad nyhet för väljarbeteendeforskningen.

Det är inte samma förklaringar som står starka under hela perioden. Vi kan tydligt se en förskjutning i prediktionskraft under efterkrigstiden. Betydelsen av socioekonomisk grupptillhörighet minskar samtidigt som betydelsen av ideologiska predispositioner och sakfrågeåsikter ökar. Vi ser en svag förskjutning i förklaringskraft närmare mynningen i den kausala orsakstratten. Men det är viktigt att komma ihåg att denna förskjutning ägt rum tidigt i valundersökningarnas historia. Och socioekonomiska faktorer vidmakthåller ett starkt samband med ideologiska predispositioner och sakfrågeåsikter. Väljarbeteendet på femtiotalet karaktäriserades i något högre grad än idag av manifestationer av gruppljaliteter som inte nödvändigtvis hade starka samband med åsikter i sakfrågor. När gruppljaliteter och partianhängarskap förlorar i betydelse tog ideologiska predispositioner och sakfrågeåsikter över som strukturerande krafter.

Alltså kanske vår avslutande effektanalys missar de största och mest genomgripande förändringarna av svenskt väljarbeteende under efterkrigstiden. Vi ser en stor stabilitet i förklaringskraft och effekter under den tidsperiod 1985-2014 då vi kan skatta vår favoritmodell jämförbart med alla faktorer närvarande. Men tyvärr sträcker sig inte möjligheterna längre tillbaka i tiden. När allt kommer omkring är tjugofem år inte särskilt lång tid när vi talar om förändringar i väljarbeteende. Hade vi kunnat gå ytterligare tjugofem år tillbaka i tiden och skatta samma modeller för de valen hade vi sannolikt sett mindre av stabilitet och mer av dramatik. Det var under 1950- och 1960-talen som de största strukturella förändringarna av svenskt väljarbeteende ägde rum. Det var då de socioekonomiska förklaringarna snabbt tappade i direkt förklaringskraft samtidigt som vänster-högerorienteringar och sakfrågeåsikter växte sig mer betydelsefulla.

Kapitel 17

Svenska väljare

Den svenska självbilden är ibland att vi är landet lagom. Inte för mycket, men heller inte för lite. Vi håller oss i mitten utan att sticka ut. Mer mellanmjölk än hög svansföring. Oavsett vad man tycker om den karakteriseringen – och vi tycker att den i de flesta sammanhang är grovt överdriven – är det mycket uppenbart att den inte gäller för svenskt väljarbeteende. Svenska väljare och svenska allmänna val är långt ifrån någon genomsnittlig vattvälling. Internationellt sett är det precis tvärtom. Väljarbeteende och val i Sverige är i många avseende unikt och klart avvikande från vad vi ser i andra demokratier. Det är inte fel att tala om svensk exceptionalism när det gäller demokratiska val och väljarbeteende. Fyra exempel är valdeltagandet som är bland det absolut högsta i världen; klassröstningen som minskat men fortfarande är den högsta i någon västlig demokrati; ideologisk vänster-högerröstning som är mer endimensionell och utbredd än i något jämförbart land och väljarnas deltagande i valrörelsen som utmärks av mindre personliga kontakter än i de flesta andra länder och ett större beroende av medier (Holmberg and Oscarsson 2016). Svenska val kännetecknas av exceptionellt högt valdeltagande, exceptionellt hög klassröstning, exceptionell endimensionell vänster-högerröstning och exceptionellt få personliga kontakter med partier och kandidater under valrörelser. Men desto mer kontakter via massmedier.

I detta sammanfattande kapitel skall vi närmare utveckla den svenska exceptionalismen och teckna bilden av den svenske väljaren. Fokus läggs på valet 2014 men mot en bakgrund av vad som har hänt ända tillbaka till våra första mätningar under 1950-talet. Vem är den svenska väljaren och hur har hon eller han förändrats under de sextio år vi har genomfört systematiska undersökningar?

Vi kommer att rannsaka alla våra analyser och tidsserier ända tillbaka till 1950-talet och se vad som karakteriserar svenskt väljarbeteende – vad som är gammalt och vant, vad som är nytt och vad som bara är lite halvnytt däremellan.

Ett tjugotal olika väljarbeteenden eller nära besläktade attitydfenomen kommer att skärskådas. I urvalet av relevanta väljarbeteenden och påverkansfaktorer följer vi teoretiskt den klassiska michiganska trattmodellen. Det innebär att vi kommer att uppmärksamma såväl långsiktigt som kortsiktigt verksamma faktorer, liksom omständigheter som verkar direkt eller mer indirekt på väljarnas beteende.

Huvudfrågan är vad det är som får väljare att partirösta som de gör. Vi börjar med långt bakomliggande strukturfaktorer, som väljarnas demografiska tillhörighet och socioekonomiska hemvist. Därefter följer en serie mellanliggande faktorer som har att göra med väljarnas mer långsiktiga identifieringar och vanor respektive värderingar och ideologiska attityder. Till sist berör vi en hel mängd mer kortsiktiga påverkansfaktorer som exempelvis gäller väljarnas åsikter i olika sakfrågor, bedömningar av ekonomin och av regeringens insatser, uppskattning av olika partiledare, förekomst av taktikröstning och valrörelsens inverkan.

Fokus ligger på valet av parti. Vad är nytt och vad är gammalt när det gäller hur svenska folket väljer parti? Men vi börjar inte där. Vi börjar mer grundläggande. Vi börjar med att se på vad som har hänt med valdeltagandet.

Valdeltagande

Normativt och ur legitimitetssynpunkt är ett högt valdeltagande bättre än ett lågt. Men höjden är inte allena rådande. Spridningen är också viktig. Ett valdeltagande någorlunda jämnt spritt över olika socialt och politiskt relevant grupper är bättre än ett ojämnt spritt deltagande.

Sverige är sedan länge välsignat med ett internationellt sett mycket högt valdeltagande – i genomsnitt klart över 80 procent under de senaste femtio åren. Det var klart sämre när Sveriges första demokratiska val genomfördes 1921. Då var deltagandet endast 54,2 procent. Men därefter gick det snabbt uppåt med ett valdeltagande på 82,7 procent redan 1948 och upp till rekordet 91,8 procent i valet 1976. Rekordnoteringen satte vi alltså för fyrtio år sedan. Därefter har valdeltagandet långsamt minskat ned till som lägst 80,1 procent 2002. I de tre senaste valen kan ånyo en viss uppgång noteras – till 85,8 procent 2014. Jämfört med rekordet 1976 har vi dock fortfarande ett lägre deltagande med hela 6,0 procentenheter.

Det finns ett relativt tydligt samband mellan höjd och spridning när det gäller valdeltagande. Högre deltagande är oftast förenat med en mer jämn spridning. I det svenska fallet syns det klart när det gäller skillnader i olika sociala gruppers valdeltagande. De flesta skillnader var minst åren kring 1980 när valdeltagandet var som högst. Dessförinnan – och inte minst viktigt – även därefter, är spridningen i valdeltagandet klart större.

När valdeltagandet har gått ned under de senaste fyrtio åren – som inte är en unik svensk trend, valdeltagandet har gått ned i alla demokratier – har nedgången syntts mest påtagligt i grupper som redan tidigare hade ett lägre deltagande: bland unga, bland arbetare, bland lågutbildade och på landsbygden. Dock, när det gäller kön – där kvinnor gick om män i valdeltagande i valet 1976 efter att ända sedan 1921 långsamt ha hämtat in männens tidigare försprång – har kvinnor och män följts åt nedåt i valdeltagande med kvinnor röstande något lite flitigare än män.

Den gamla sanningen att speciellt Socialdemokraterna vinner på ett högt valdeltagande gäller inte längre. Eller rättare sagt den gäller, men de beräknade effekterna är nere på under en procentenhet i de senaste valen, det vill säga inom alla statistiska felmarginaler. Socialdemokraternas större sympatireserv bland icke-röstare är idag ett minne blott.

Det nya svenska valdeltagandet med ett sedan fyrtio år något mer ojämnt deltagande inom olika sociala grupper har inte inneburit att något speciellt parti drabbats särskilt. Socialdemokraternas nedgång i valen sedan åren kring 1980 har alltså mycket lite att göra med det lägre valdeltagandet under 2000-talet.

Personkryssande

En annan och nyare form av politiskt deltagande introducerades i Sverige i samband med riksdagsvalet 1998. Väljarna skulle få en (begränsad) möjlighet att påverka vilka individuella kandidater som slutligen valdes in i riksdagen eller i olika kommunala och regionala församlingar. Väljare skulle kunna stödja någon kandidat man uppskattade speciellt genom att kryssa för hennes eller hans namn på valsekeln.

Reformen lanserades med stora förhoppningar som dock grusades redan i premiären 1998. Endast 29,9 procent utnyttjade möjligheten att personkryssa i riksdagsvalet (och endast något fler i kommunalvalen (34,5 procent)). I de följande valen 2002 och 2006 gick det ännu sämre med ett kryssande på ännu lägre nivåer; 26,0 respektive 22,0 procent i riksdagsvalen. I valet 2010 ökade andelen något, men enbart till 25,1 procent, för att ånyo gå ned till 24,6 procent i valet 2014.

Vi vet varför kryssandet är så lågt. Valundersökningarna har visat att svenska riksdagskandidater i genomsnitt är mycket okända – och paradoxalt nog mer okända idag än före reformen – och väljarna vill inte kryssa för personer de inte känner till. Lägg därtill att spärren (8 procent tidigare, sänkt till 5 procent 2014) hittills varit relativt hög – effekten av personrösterna blir små. Få ledamöter blir därmed inkryssade.

I Europaparlamentsvalen, där partierna ställer upp med enbart en nationell kandidatlista och där kandidaterna är mer kända, fungerar dock

personkryssandet mycket bättre. Möjligheten att personrösta tjuvstartade redan i Sveriges första EUP-val 1995, och andelen personröstare blev hela 46,5 procent som sedan steg till omkring 60 procent i några kommande EUP-val för att gå ned något till 50 procent i valet till EU-parlamentet 2014. Personröstningen har varit en framgång i Europavalen men ett bakslag i övriga val. Huvudorsaken till detta är att kandidaterna i riksdags-, kommun- och regionvalen är alldeles för okända.

Dock, en positiv sak med personvalen är att deltagandet trots de låga nivåerna är förhållandevis jämlikt. Benägenheten att kryssa är ungefär lika stor i de flesta grupper av väljare. Det politiska jämlikhetsidealet är bättre uppfyllt när det gäller personkryssande än när det gäller valdeltagande – om än på en lägre nivå.

Socioekonomisk gruppröstning

En svensk sanning som vi delar med de flesta andra demokratier är att kopplingen mellan människors socioekonomiska grupptillhörighet och val av parti är svagare idag än för fyrtio-femtio år sedan. Den sociologiska modellen har blivit något mindre relevant. Väljarnas ekonomiskt-materiella livsvillkor strukturerar inte röstandet lika tydligt som tidigare. Men förändringen har gått långsamt och den gäller inte alla demografiska och sociala grupper. Mest har klassröstningen minskat. Olika yrkesgrupper röstar mindre olika på 2000-talet än i valen 1956-60. Här skedde större delen av förändringen redan under 1960-talet och under början av 1970-talet. Arbetare och tjänstemän tenderar fortfarande att rösta på olika partiblock, men mindre så än tidigare.

Andra yrkesrelaterade faktorer uppvisar också ett svagare samband med partivalet idag än under 1900-talet. Det gäller förhållanden som utbildningsnivå och facktillhörighet. Även var man bor någonstans – i en stad eller på landet – betyder mindre för röstandet idag än för trettio eller femtio år sedan.

Men alla gruppsamband har inte tunnats ut. Exempel på gamla sociala skiljelinjer som fortfarande syns lika tydligt i dagens röstande som i gårdagens är den mellan norra och södra Sverige och den mellan det kyrkobesökande och det sekulariserade Sverige. Regionala skillnader i partivalet har inte minskat – Norrland är fortfarande mer rött medan södra Sverige är mer blått – och religiöst praktiserande väljare röstar idag precis som tidigare mer borgerligt.

Det finns också exempel på grupper där sambanden med röstandet förstärkts över tid – framförallt i de senaste valen under 2000-talet. Det gäller kön men också ålder. Mönster som vi känner igen från flera andra länder återfinns också i Sverige. Det är för drastiskt att tala om en köns-

kamp eller en generationskamp, men tendensen är att köns- och ålderskillnader ökar i röstandet. Kvinnor tenderar att rösta Rödgröntrosa medan män röstar mer borgerligt och på Sverigedemokraterna Unga röstar likaså mer Rödgrönt, främst på MP och FI, medan äldre lutar mer åt att stödja Alliansen eller i valet 2014 åt Sverigedemokraterna. Vi talar inte om några dramatiska skillnader, endast om mindre men dock svagt ökande skillnader.

Politiskt förtroende

Det allmänna förtroendet för politiker har förändrats mycket under de fyrtio år som vi studerat det i Valundersökningarna. Den första mätningen gjordes 1968 med resultat som vi på den tiden inte uppfattade som höga, men som i historiens sken har visat sig vara de högsta vi uppmätt. Efter 1968 började förtroendesiffrorna sjunka och fortsatte så i hela trettio år ända fram till bottenåret 1998. Men så vände det. I valen under 2000-talet har politikerförtroendet gått upp i valen fram till 2010, för att gå ned något år 2014. Förtroendet är idag tillbaka på samma nivå som det var på i mitten av 1970-talet. Det är fråga om en stark come-back för politiken som förtroendebransch. Uppgången syns tydligast bland borgerliga väljare men återfinns också bland rödgröna sympatisörer. Även bland personer med allra lägst förtroende för politiker – bland blankröstare, icke-röstare och sverigedemokrater – kan vi se att det allmänna politikerförtroendet återhämtat sig något under 2000-talet.

Några långsiktigt förändrade svenska väljare kan vi dock inte tala om när det gäller politikerförtroende. Dagens förtroendenivåer innebär enbart ett återställande till vad de var för fyrtio år sedan. Men om vi begränsar oss till att jämföra med läget under 1990-talet kan vi idag tala om nya klart mer förtroendefulla väljare. Resonemang om politikerförakt har alltid varit överdrivna i Sverige – nu är det inte relevant. Den mindre nedgången i politikerförtroendet 2014 ändrar inte den slutsatsen.

Partiidentifikation

Att ha ett allmänt förtroende för politiker är inte samma sak som att känna sig som anhängare av något bestämt parti, även om de är besläktade fenomen. Man kan hysa förtroende utan att ha hittat hem till ett specifikt parti, liksom man kan identifiera sig med ett parti utan att för den skull ha ett förtroende för politiker i allmänhet. Precis som när det gäller det allmänna politikerförtroendet har graden av partiidentifikation förändrats mycket påtagligt i Sverige över tid. Men utvecklingen har inte varit densamma under senare år.

När politikerförtroendet gått upp sedan valet 1998 har väljarnas känsla av partianhängarskap fortsatt att gå ned. Svenska partier fortsätter att tappa det känslomässiga greppet om väljarna. Och nedgången är mycket dramatisk – från cirka halva väljarkåren som var starkt övertygade partianhängare i valen 1956-64 till endast 15-17 procent starkt övertygade i valen 2006, 2010 och 2014. Den sjunkande partiidentifikationen återfinns i alla partier. På senare tid kan bildandet av Alliansen och det Rödgröna samarbetet ha förstärkt nedgången. Blockbildningarna tar energi och lojalitet från de enskilda partierna.

Den minskande partiidentifikationen illustrerar mycket tydligt att partiernas ställning har försvagats bland väljarna. Andelen svenska väljare som håller på sitt parti i vått och torrt och troget röstar på det har drastiskt minskat. På detta område kan vi verkligen tala om nya svenska väljare. Och konsekvensen för partierna och partisystemet har varit påtaglig. Stabiliteten har minskat och antalet partier har blivit fler i riksdagen.

Rörlighet

En konsekvens av den sjunkande partiidentifikationen är att det blivit lättare för väljarna att byta parti. När känslan och lojaliteten med det gamla partiet avtar minskar också motståndet mot att rösta på något annat parti. Lägg därtill att vi har fått fler partier – åtta-nio idag mot endast fem för tjugofem år sedan – och det är föga förvånande att partibytare har blivit klart fler i Sverige. Andelen väljare som bytte parti mellan valen 1956 och 1960 var 11,4 procent. Den andelen hade ökat till hela 37,1 procent mellan valen mellan 2002 och 2006 och till 35,4 procent mellan 2010-14.

Ett demokratiskt system där cirka en tredjedel av väljarna rör på sig är potentiellt klart mindre stabilt än ett system där endast cirka en tiondel av väljarna är rörliga. Men om vi begränsar oss till rörligheten över blockgränsen – den politiskt mest centrala – blir bilden mindre dramatisk. Andelen blockbytare är mer sällsynta – ungefär 5 procent på 1960-talet och cirka 10 procent i valen efter millennieskiftet. Den stora majoriteten av svenska väljare är fortfarande trogna sitt partiblock i valen. Att gå från ett borgerligt parti till ett Rödgrönt eller tvärtom är alltför ovanligt i svenska val. Vi har nya mer rörliga väljare i Sverige. Men mindre så om vi talar om väljare som rör sig över blockgränsen. Mest rörliga är som alltid yngre väljare. Så var det på 1960-talet och så är det i valet 2014. Vaneröstande har inte hunnit bli en vana för unga väljare.

Taktikröstning

Ett fenomen som bidragit till den ökande rörligheten bland svenska väljare är tendensen att taktikrösta, eller som det också kallas att stödrösta. Man röstar på ett parti - som inte normalt är ens favoritparti - för att försöka rädda kvar det i riksdagen eller för att försöka få in det i riksdagen. Det gäller att få partiet över riksdagsvalens 4 procentsspärr. Andelen väljare som på detta sätt röstar på ett annat parti än sin förstapreferens har ökat från 5 procent 1970 till hela 16 procent 2010 och 20 procent 2014. Partier som har fått mycket rösthjälp via stödröster är Vänsterpartiet (främst 1982 och 1985), Miljöpartiet (främst 1985-1994 och 2002), Centerpartiet (2010 och 2014), Kristdemokraterna (främst 1994 och 2010), Ny Demokrati (1991) och Sverigedemokraterna (2006, 2010 och 2014).

Det började en gång i tiden med *Kamrat fyra procent* som hjälpte Vänsterpartiet kommunisterna. I valen 2010 och 2014 var han eller hon inte så vanlig. Istället trädde *Kyrkobroder fyra procent* och *Traktor fyra procent* fram och stödde Kristdemokraterna respektive Centerpartiet. Att rösta taktiskt är ett nygammalt fenomen i Sverige som dock har blivit klart vanligare. Andelen stödröstare har aldrig tidigare varit så hög som i valen 2010 och 2014.

En faktor bakom denna utveckling är den höga andelen väljare som röstar på Sverigedemokraterna utan att ha partiet som förstapreferens. I valet 2014 gäller det hela 46 procent av Sverigedemokraternas väljare. Det är för dessa väljare fråga om stöd för SD:s flyktingpolitik, inte om ett mer allmänt stöd för partiet.

Väljarnas viktiga frågor

Vad partierna satsar på och medierna bevakar är självklart viktigt inför ett val. Men allra viktigast är vad väljarna tycker är de viktiga frågorna. Väljarnas dagordning är central. Människor röstar utifrån vad de själva tycker är viktigt. De påverkas av vad partier, media och politiska förståsigpåare säger, men till slut röstar de på basis av egna subjektiva bedömningar av vad de tycker är viktigt. I Valundersökningarna mäter vi sedan 1979 med hjälp av helt öppna intervjufrågor vad väljarna själva anger är de viktiga frågorna för dem när de avgör sitt partival.

Ett tjugotal olika frågor har väljarna nämnt oftast genom åren sedan 1979. Bland dem har de flesta inte förändrat sin rangposition på väljarnas dagordning särskilt mycket. På toppen placeras exempelvis sysselsättningen nästan alltid på plats 1-3 (undantaget 1988 och 2002). Likaså hamnar välfärd/sjukvård ofta mycket högt, speciellt i sentida val. Något lägre brukar svensk ekonomi på plats 4-7 (dock 2:a 1994) och miljön på plats

5-8 (undantagandes valen 1985-1991 då miljön hamnade 1:a eller 2:a) placera sig. Frågeområden som lag och ordning, moral/religion, jordbruk, bostäder, försvar, jämställdhet och invandring hamnar hittills alltid stabilt längre ned på väljarnas viktighetsrangordning. Dock, invandring/flyktningmottagning hamnar för första gången bland topp-fem i valet 2014. På plats 4:a med rekordhöga 23 procent placeras invandringsfrågor som viktiga för partivalet 2014.

Några exempel på frågeområden som uppvisar en uppåtgående tendens på väljarnas viktighetsagenda är välfärd/sjukvård (1:a 2002, 2010 och 2014), skola/utbildning (2:a eller 3:a sedan valet 1998), pensioner/äldrevård (3:a eller 4:a i valen 1998-2010, dock ned till plats 6 år 2014) och invandring/flyktingar (plats 6-10 i valen 1991-2010 och upp till plats 4 i valet 2014). Här indikerar väljarna nya prioriteringar när det gäller vad som bedöms vara viktigt.

Två frågeområden har tappat något från tidigare högre rangplaceringar. Det gäller skatter från 2:a eller 3:e placeringar vid valen 1979, 1985 och 1988 till position 5 till 8 vid valen under 2000-talet, och familjepolitik/barnomsorg som gått från 3:e till 5:e placeringar 1979-1988 till en 9:e plats i valet 2010 och till en 11:e plats 2014.

Tre frågor som mer tillfälligt hamnat högt på väljarnas dagordning men som sedan försvunnit helt eller sjunkit tillbaka till klart lägre nivåer mot botten av rangordningen är löntagarfonderna (1:a 1982), kärnkraften (1:a 1979) och EU (5:a 1994). Här kan vi tala om kortvariga irrbloss som var viktiga i de val där de strålade men som försvunnit in i mörkret sedan dess.

Åsiktsröstning

I en representativ demokrati skall väljare åsiktsrösta. Kanske inte enbart åsiktsrösta, men politikens innehåll och sakfrågor skall spela en stor roll på valdagen. När vi frågar svenska väljare säger de att de åsiktsröstar mer idag än för tio eller tjugo år sedan. Längre tillbaka kan vi inte jämföra eftersom vi började ställa de aktuella frågorna först 1988. Men väljarnas subjektiva självbild är alltså att de åsiktsröstar mer på 2000-talet.

Den självbilden bekräftas – men inte fullt ut – om vi ser på objektiva samband mellan väljarnas olika sakfrågeåsikter och hur de partiröstar. De sambanden är genomsnittligt ökande i de två senaste valen 2010 och 2014, men befinner sig inte på några rekordnivåer. Åsiktsröstningen var högre för trettio år sedan i valen 1979 och 1982. Då talades fortfarande om socialisering av banker och olika företag, löntagarfonder stod i centrum och kärnkraften var laddad. När sedan socialiseringar avfördes från dagordningen på 1980-talet och fondstriden blev historia minskade väns-

ter-högerkonflikten i Sverige och väljarnas åsiktsröstning började avta. Nedgången fortsatte sedan fram till och med valet 1998. Det är först i valen därefter vi kan iaktta en viss återhämtning, dock ännu inte tillbaka till nivåerna för trettio år sedan. Dagens svenska väljare är alltså inte nya i den meningen att de åsiktsröstar mer än väljare för trettio år sedan. Läget är snarare det motsatta. De åsiktsröstar i mindre utsträckning.

Ser vi mer specifikt på röstning utifrån vänster-högerfrågor toppar den åren kring 1980, faller sedan tillbaka fram till valet 1998 för att därefter åter stärkas något under 2000-talet. Den ideologiska vänster-högerröstningen är dock något svagare 2014 än 2010. En av faktorerna bakom denna mindre förändring är Sverigedemokraternas tillväxt. De många nya SD-väljarna tenderar att inte entydigt hamna till vänster eller till höger i traditionella vänster-högerfrågor. Det innebär att kopplingen mellan ideologi och röstning totalt sett minskar något. Sverigedemokraternas ökade numerär innebär samtidigt att åsiktsröstningen ökar i många andra frågor där SD profilerar sig – som exempelvis flyktingfrågan.

Sett i det långa perspektivet ända tillbaka till 1950-talet gäller att dagens väljare är klart mer åsiktsröstande än väljarna på 1950- och 1960-talen. Långsiktigt över de senaste sextio åren har åsiktsröstning blivit vanligare i Sverige. Ur normativ demokratisk synpunkt är det en positiv utveckling.

Vänster-högerideologi

När svenska väljare åsiktsröstar är det i första hand fråga om röstning utifrån ideologisk vänster-högerposition. Vi är exceptionellt ideologiröstande. Svensk politik och svenskt väljarbeteende är internationellt sett ovanligt endimensionell och strukturerad av den klassiska vänster-högerkonflikten. En konsekvens av det är att opinionsförskjutningar på vänster-högerdimensionen kan få ett mycket påtagligt genomslag på valdagen. Blåser högervind är det gynnsamt för borgerliga partier medan vänstervindar gynnar de Rödgröna. I Valundersökningarna har vi systematiskt mätt väljarnas självuppskattade placeringar på vänster-högerekalan med start i valet 1968.

Och här kan vi notera mycket tydliga förändringar. De nya svenska väljarna på 2000-talet är klart mer högerorienterade jämfört med de gamla under 1960-talet. I Valundersökningen 1968 placerade sig 43 procent av svarspersonerna till vänster mot endast 31 procent till höger. Fyrtiofem år senare i valen 2010 och 2014 är resultaten helt omvända – endast 34 respektive 36 procent uppfattar sig nu till vänster mot hela 47 respektive 43 procent som identifierar sig som höger. 1960- och 70-talens svenska väljare med en ideologisk vänsterlutning har ersatts av 2000-

talets väljare som istället är mer ideologiskt högerorienterade. Och eftersom sambandet mellan ideologisk vänster-högeråsikt och partivalet fortfarande i allt väsentligt är lika starkt som tidigare betyder det att högerförskjutningen får klara konsekvenser i valen. Andelen ”vänsterröstande” som är 53,1 procent på V+S i valet 1968 minskar till endast 43,6 procent för de Rödgröna i de båda valen 2010 och 2014.

Socialdemokraten Tage Erlander bildar en stark majoritetsregering 1968 ideologiskt baserad på en tydlig vänsteropinion bland väljarna. På grund av Sverigedemokraternas inträde i riksdagen 2010 är traditionella majoritetsbaserade blockregeringar inte längre möjliga. Moderaten Fredrik Reinfeldt, som bildat en majoritetsregering 2006, tvingas forma en minoritetsregering 2010 – men med ideologisk backning från en klar högeropinion bland väljare. Efter valet 2014 bildar socialdemokraten Stefan Löfven en parlamentariskt svag minoritetsregering, och det utan ideologiskt opinionsstöd på väljarnivå. En rödgrön vänsterregering bildas för att styra ett folk med en klar ideologisk lutning åt höger.

Ideologiska förskjutningar påverkar alltid väljarbeteende och ibland också regeringsbildning. Det är värt att betona: De nya svenska väljarna på 2000-talet står ideologiskt klart längre till höger än väljarna under sent 1900-tal. Och det har gjort regeringsformering mer komplicerad eftersom en stor del av dessa nya högerorienterade väljare röstar på Sverigedemokraterna, som övriga riksdagspartier inte vill samarbeta med. Väljarnas vänster-högeråsikter avspeglas i riksdagen men uppenbarligen inte alltid i regeringen.

Sakfrågeägarskap

Det gäller för partierna att erövra sakfrågeägarskapet i så många sakfrågor som möjligt – kanske inte i alla frågor men i de viktigaste. Det är så man vinner val när väljare åsiktsröstar. Sakfrågeägarskap har ett parti när partiets politik inom ett område bedöms vara den bästa av flest väljare. I valundersökningarna har vi mätt sakfrågeägarskapet för ett femtontal olika politikområden under längre tidsperioder, ofta ända tillbaka till 1979.

De största förändringar vi kan notera i hur svenska folket värderar de olika partiernas sakfrågepolitik gäller bedömningarna av Moderaternas ekonomiska politik, där andelen personer som ger ett positivt betyg ökat mycket påtagligt samtidigt som bedömningen av Socialdemokraternas ekonomiska politik blivit mindre positiv. Här kan vi verkligen tala om att väljarna gör en ny och annorlunda bedömning i valen 2010-14 jämfört med valen för trettio år sedan. Även i den väljarviktiga sysselsättningsfrågan ser vi en tydlig förändring. Moderaterna har också här vunnit ökad

acceptans medan Socialdemokraterna tappat. Socialdemokraterna förlorade ägarskapet i sin gamla paradgren sysselsättningen i valen 2006 och 2010. Moderaterna tog över tronen. Dock, i valet 2014 återtar Socialdemokraterna – om än nätt och jämt – ägarskapet igen från Moderaterna.

Andra större förskjutningar i ägarskapet kan iakttas för Centerpartiet när det gäller kärnkraften och miljön, för Folkpartiet när det gäller jämställdheten och skolan, för Kristdemokraterna när det gäller barnomsorg, för Vänsterpartiet på jämställdhetsområdet och för Miljöpartiet när det gäller kärnkraften. Centerpartiet har tappat väljaruppskattning när det gäller både kärnkraftspolitiken och miljön, Folkpartiet har förlorat i uppskattning på jämställdhetsområdet men vunnit ökat stöd på skolsidan, Kristdemokraterna har vunnit ökat stöd för sin barnomsorgspolitik precis som Miljöpartiet rönt ökat väljarstöd för sin politik när det gäller jämställdhet respektive kärnkraft. Vänsterpartiet har rönt ökad uppskattning i jämställdhetsfrågor fram till åren kring år 2000 för att sedan tappa något igen. Sverigedemokraterna får starkast stöd när det gäller flyktingpolitiken. Ett stöd som ökar över tid. Feministiskt Initiativ har en mycket stark profilfråga där partiet har sakfrågeägarskapet i valet 2014 – jämställdhet mellan kvinnor och män.

Moderaterna är det parti som förändrat sitt sakfrågeägarskap mest påtagligt i väljarnas ögon. Partiet har inte bara vunnit klart ökat stöd när det gäller ekonomi och sysselsättning, även när det gäller skatter och utrikesfrågor har Moderaterna stärkt sitt väljarstöd. På två områden har dock Moderaterna tappat opinionsstöd – skolan (till FP) och EU.

På dessa uppräknade områden – med den ekonomiska politiken och tronskiftet från S till M som det viktigaste exemplet – gör 2000-talets svenska väljare nya policybedömningar av partiernas politik jämfört med vad väljarna gjorde för tjugo-trettio år sedan. Alla andra förändringar när det gäller ägarskap under de senaste trettio åren är klart mindre och statistiskt osäkra. Gamla invanda mönster förändras blott långsamt.

God ekonomi hjälper, dålig ekonomi stjälper – men inte alltid

När ekonomin går bra belönas regeringar med extra röststöd på valdagen. Om ekonomin tvärtom går dåligt bestraffas de. Så lyder den hävdvunna sanningen. En sanning som dock kommit att nyanseras alltmer varefter vi fått tillgång till mer data. Den enkla belönings- och bestraffningsteorin håller långt ifrån alltid streck. Tre aktuella svenska exempel kan illustrera. I valet 2006 när ekonomin går rekordbra förlorar regeringen Persson (S) rekordstort och får avgå. Fyra år senare när ekonomin också går bra vinner regeringen Reinfeldt (M) röster och behåller regeringsmakten. År 2014 med en fortsatt stark svensk ekonomi och övervägande positiva be-

dömningar bland medborgarna förlorar däremot Reinfeldt valet och får lämna Rosenbad. Ett utfall i enlighet med teorin, två utfall motsatt teorin.

Vi tror oss veta varför det blev så. Rena ekonomiska överväganden räcker inte. Ansvar och skuld måste läggas till de ekonomiska bedömningarna om något skall hända på valdagen. Ekonomin måste politiseras och bli en sakfråga innan väljarna ekonomiröstar. Och det var vad som hände i valet 2010 och vad som inte hände lika tydligt i valen 2006 och 2014. Moderaterna kunde ta åt sig en bit av äran för den goda ekonomin 2010, men inte i samma mån 2014. Ekonomi var inte lika högt placerad på väljarnas agenda år 2014 som var fallet 2010. Socialdemokraterna kunde inte kassera in några stora väljarvinster på den goda ekonomin 2006 eftersom partiet tappat sakfrågeägarskapet till Moderaterna.

Sett i ett längre perspektiv var graden av ekonomiröstning 2010 något av ett trendbrott. Sambandet 2010 mellan väljarnas ekonomibedömningar och partival är det starkaste vi uppmätt sedan våra mätningar startade 1985. I valet 2014 är kopplingen svagare men fortfarande relativt stark. Den långsamma trend vi har iakttagit med en sjunkande nivå på ekonomiröstandet i valen 1988-2006 bröts mycket tydligt i valen 2010 och 2014.

Om det innebär att *Homo Economicus* i framtiden kommer att vara den nya svenska väljaren är dock mer osäkert. Det hänger inte bara på vad som händer med ekonomin. Det avgörs också av vad som blir stridsfrågor i kommande val. Ekonomin måste politiseras annars händer inte mycket på valdagen.

Att inneha regeringsmakten

Det är en nackdel att inneha regeringsmakten när det blir val. Regeringar brukar klart oftare tappa röster än vinna röster när de ställer upp till val. Det visar efterkrigstidens valstatistik från såväl Europa som USA. Regeringen Reinfeldts röstvinst på +1,1 procentenhet i valet 2010 är därför extra remarkabel. En av huvudorsakerna till den framgången är att alliansregeringen fick ett rekordpositivt betyg av svenska folket – både när det gäller vad som gjorts och när det gäller förhoppningarna inför framtiden. Ingen regering sedan Valundersökningens första mätningar 1979 har bedömts lika positivt som regeringen Reinfeldt 2010. I valet 2014 blir betyget också relativt positivt, men klart svagare än 2010 – och Alliansen tappar röster och regeringsmakten.

Socialdemokraternas historiska sakfrågeägarskap när det gäller *regeringsfärdighet* tar de borgerliga över redan 2006, men med än större eftertryck i valet 2010. I valet 2014 behåller de borgerliga inte ägarskapet i regeringsfrågan, men Socialdemokraterna vinner heller inte tillbaka det. Väljarnas önskeregierung nummer ett i valet 2014 är istället en blocköver-

skridande regering och först därefter en rödgrön koalition. Långt ned på önskelistan – och angivit av endast 4 procent av väljarna – kommer efterfrågan på en ren S-regering.

Regeringsfrågan är en av de absolut viktigaste för väljarna på valdagen. Tendensen att rösta på sin favoritregering är mycket stark. Över tid kan vi notera en viss nedgång i regeringsröstandet åren 1988-2006. I de två senaste valen har styrkan i regeringsröstande dock återgått till ungefär samma högre nivåer som i valen under i slutet av 1970- och början av 1980-talen. Regeringsfrågan betyder alltså inte mindre för 2000-talets väljare. Något förvånande kanske. I en globaliserad värld med medlemskap i EU och mer marknadslösningar minskar inflytandet för nationella regeringar. Men det har uppenbarligen inte ännu inneburit att svenska väljare regeringsröstar mindre.

Huvudslutsatsen är att svenska folket precis som tidigare i allt väsentligt fortfarande är regeringsröstare. Men lite paradoxalt var inget block förstapreferens som regering 2014. Svenska folkets förstaval som regering var istället en blocköverskridande regering. En sådan regering fick man dock inte. Väljarna får inte alltid som de vill i den svenska representativa demokratin.

Partiledarna som dragplåster eller sänken

De allra flesta väljare tycker bra om partiledaren för det parti de röstar på och klart sämre om ledare för partier de inte röstar på. Partiledarpopulariteten är starkt färgad av partipopulariteten. Om vi tar hänsyn till detta fenomen och ser på vilka oberoende effekter – utöver partipopulariteten – som partiledarnas popularitet har på väljarnas röstning, finner vi i Sverige och i de flesta andra partidominerade demokratier relativt begränsade effekter. Det finns exempel på populära ledare som fungerat som dragplåster för sina partier, och det finns exempel på impopulära ledare som snarare varit valsänken – men de är totalt sett inte särskilt vanligt förekommande och eventuella röstvinster respektive röstförluster är oftast förhållandevis små.

I Sverige är Fredrik Reinfeldt (M) ett dragplåster för Moderaterna i valet 2010, liksom Mona Sahlin (S) är ett sänke för Socialdemokraterna. I valet 2014 är Reinfeldt mindre av ett vallokomotiv och Stefan Löfven (S) inget sänke, men heller inte något dragplåster. Bengt Westerberg (FP) förtjänar att ha givit namn åt sin egen westerbergeffekt i valet 1985. Han var ett dragplåster. Ytterligare några exempel kan nämnas – till exempel Gudrun Schyman (FI) som är ett dragande namn för Feministiskt Initiativ i valet 2014 - men i de flesta val och när det gäller de flesta partiledare hittar vi varken några röstvärvare eller röstfördärvare. Partiledare som röst-

orsak för eller mot återfinns oftast bland enbart en minoritet av väljarna. De allra flesta väljer parti på andra grunder.

Personifieringsteorin – att person/ledare betyder mer än parti – har alltså än så länge ett svagt stöd i Valundersökningens resultat. Men kanske är en förändring på gång. Vi har mätningar tillbaka till 1979 och finner en svagt ökande tendens till att partiledarnas popularitet potentiellt kan påverka väljarnas röstande. Men det är inte möjligheten att bli potentiellt dragplåster som ökar, den möjligheten är stabil över tid. Det är istället risken att bli potentiellt sänke som blivit något större.

Men dessa mindre förändringar till trots – vårt sammanfattande resultat är att svenska väljare i huvudsak inte är några partiledarröstare, och att tendensen över tid att bli partiledarröstare är mycket svag. De oberoende effekterna av partiledarnas popularitet är fortsatt förhållandevis begränsade i Sverige.

Väljarnas kontakter med partierna under valsprurten

En valrörelse är demokratins största och viktigaste samlingsplats. Normativt är det betydelsefullt att väljarna trivs på demokratitorget och finner den information och engagemang de behöver. Mot den bakgrunden är det tillfredställande att svenska väljare i de senaste valen på 2000-talet bedömer valrörelserna mer positivt än tidigare under 1980- och 1990-talen. Färre tycker att det ”partikäbbblas”, att valrörelserna är ”aggressiva” och att debatten är ”svårbegriplig”. Fler uppfattar valrörelsen som ”intressant och spännande”.

Väljarnas mer positiva värdering av sentida valrörelser behöver inte nödvändigtvis ha att göra med genom vilka kanaler de konfronteras med vad som händer. Men faktum är att väljarnas exponering för valrörelserna har förändrats mycket genom åren. Andelen personer som följer politiken och valdebatten via gammelmmedia har minskat samtidigt som andelen som tar del av valrörelsen via nätet gått upp gradvis. En indikation på att äldre exponeringsformer inte är lika frekventerade idag är att svenska vals största mötesplats – den avslutande partiledardebatten i SVT – inte samlar lika stora skaror som förr. År 2010 och 2014 *uppges* 57 respektive 55 procent av deltagarna i Valundersökningen att de sett något av partiledardebatten. Motsvarande andel var 73 procent i valet 1979.

Andra äldre kontaktvägar mellan väljare och partier som minskat i användande är besök på valmöten eller arbetsplatsbesök. Men det finns också äldre kanaler som fortfarande utnyttjas lika flitigt som tidigare. Läsandet av partiernas valbroschyrer har inte minskat. Det omfattar än idag cirka halva valmanskåren. Också telefonkontakter hänger med på

samma nivå som på 1990-talet, eller ”drabbade” till och med rekordmånga i valet 2014.

Det som har ökat är väljarnas parti- och politikexponering via nätet. Dock inte drastiskt fram till 2010 men snabbare 2014. Andelen väljare som besökt något partis hemsida under valrörelsen går exempelvis upp från 8 till 19 procent mellan 1998 och 2010 och till 26 procent 2014. Kontakter via sociala medier omfattar 13 procent av väljarna 2010 och ökar till hela 33 procent 2014. Men ”gammelmedia” har inte gett upp. Andelen personer som följer valrörelsen via någon morgontidnings-, kvällstidnings- eller TV-kanals hemsida har ökat mycket tydligt från cirka 10-15 procent i valet 1998 till omkring 30-40 procent 2010. Hur motsvarande resultat ser ut i valet 2014 vet vi inte. Frågorna fanns inte med i Valundersökningen 2014.

Men den verkligt stora nyheten är att politisk TV-reklam har kommit till Sverige. I EUP-valet 2009 begicks premiären som följdes upp i riksdagsvalet 2010 och kom för att stanna i valen 2014. Omedelbart 2010 seglade TV-reklaminslagen upp som den mest frekventerade kanalen mellan väljare och partier. I valrörelsen 2010 uppger hela 69 procent av Valundersökningens svarspersoner att de sett något reklamslag för något parti (flest såg S och M reklam, därefter kom reklam för SD). Motsvarande andel som ser TV-reklam 2014 är 83 procent.

Internationellt sett är svenska väljare förhållandevis lite i *direktkontakt* med partier och politiker under valrörelser. I de flesta andra länder som undersökts är väljare både mer aktiva själva och mer utsatta för kontakter från partier. Svenska väljare frekventerar mer indirekta vägar via massmedier och idag via nätet.

Denna svenska exceptionella passivitet vad gäller direktkontakter återfinns också i kontakttagandet och försöken att påverka väljare emellan. Andelen svenska väljare som agerat opinionsbildare, och anger att de försökt påverka någon annan person att rösta på ett visst parti, är internationellt låg – endast kring 15-19 procent i samtliga val sedan 1982. De flesta av oss låter partierna och medierna sköta opinionsbildningen. Och härvidlag har vi inte förändrats under de senaste trettio åren.

Huvudslutsaten är dock att stora förändringar har skett i väljarnas kontakter med partierna. Många äldre kontaktvägar lever vidare, men det är nätkontakterna som växer. Dock, den största nyheten är TV-reklamens snabba genomslag. Den blev med en gång svenska valrörelsernas mötesplats nummer ett.

Valrörelsernas betydelse

Allt fler väljare bestämmer sitt partival allt senare. På 1960-talet angav cirka 20 procent att de bestämde sig först under valrörelsen. I valen under 2000-talet har motsvarande andel stigit till 55-60 procent. Antalet senbeslutande väljare har blivit klart fler i Sverige. Samtidigt har också andelen som byter parti under valrörelserna ökat – från strax under 10 procent under 1960-talet till 17-18 procent i de senaste valen 2002-2014. Alltså, fler som bestämmer sig sent och fler som byter parti sent. Det innebär att betydelsen av valrörelsen *potentiellt* har blivit klart större i Sverige. Möjligheten att större partiförskjutningar inträffar sent under valrörelserna har ökat.

Men i praktiken, om vi ser på hur de olika partiernas röstsiffror påverkats av sena partibytten under valsapurten, finner vi inte några dramatiska förändringar. Mycket av det ökande partibytandet har tagit ut sig självt i ömsesidigt kompensande väljarströmmar. Dock de fjorton valrörelser sedan 1968 som vi kan närstudera med hjälp av Valundersökningarna visar att partiernas största nettoförskjutningar upp eller ned i samtliga fall inträffat under senare tids valrörelser från och med 1982. Under valen på 1960- och 1970-talen tenderade partierna att nettovinna eller nettoförlora mindre.

Moderaternas största valrörelseförändring någonsin hände i valet 2010 (förlust -3,6 procentenheter, främst tapp på grund av att M-sympatisörer stödröstade på C och KD). Motsvarande rekord för Socialdemokraterna är -2,6 procentenheter i valen 2006 respektive 1994. Miljöpartiets största nettoförändring inträffade 2002 (en vinst på +2,1 procentenheter, i första hand stödröster från S och V). Även Folkpartiet noterade störst nettoförändring i valsapurten 2002 – en framgång på hela +4,1 procentenheter (språktestfrågan bland annat). Vänsterpartiet upplevde sin maxförändring 1991 och 1982 med en nettovinst på i båda fallen på +1,6 procentenheter; främst hämtade från S; i valet 1982 med hjälp av *Kamrat 4 procent*. För ett parti innebar valsapurten 1985 den största nettoförskjutningen. Det gäller Centerpartiet som spurtappade på valsamarbetet mellan C och KD, vilket ledde till att Centerpartiet tappade -3,0 pe och Kristdemokraterna vann +2,5 pe.

Alla partier tenderar inte över tid att drabbas eller gynnas lika mycket röstmässigt undervalrörelserna. Det finns partier som är dåliga valsapurtare medan andra partier brukar lyckas bättre. Genomsnittligt över de fjorton valrörelser som vi har undersökt sedan 1968 är Socialdemokraterna mycket tydligt sämsta spurtaren. Partiet har nettoförlorat röster i tretton valrörelser av fjorton. Även Moderaterna har genomsnittligt tappat mer röster än de vunnit under valrörelserna.

Mindre partier tenderar att vara mer framgångsrika under valsapurten. Mest påtagligt syns det för Vänsterpartiet som nettovunnit röster i tolv av fjorton valrörelser. Men även Centerpartiet och Kristdemokraterna tenderar att vinna mer än de förlorar i valsapurten. Detsamma gäller också icke-etablerade partier som Ny Demokrati, Sverigedemokraterna och Feministiskt Initiativ. De partier som relativt sett nettovinner mest röster i valet 2014 är Sverigedemokraterna och Feministiskt Initiativ; i båda fallen i stor utstäckning i form av taktikröster.

Mönstret är alltså att större partier får släppa till röster under valens sista veckor när även mindre partier kommer med i valdebatten och uppmärksammas på väljarnas radarskärmar.

Andelen senbeslutare liksom partibytare har blivit klart högre i svenska valrörelser. Potentiellt kan det innebära att valrörelserna kan betyda mer för hur valen går. Men så har hittills skett i mycket begränsad omfattning. Men en viss tendens finns dock att partierna förlorar eller vinner mer röster under sentida valrörelser jämfört med hur det var på 1960- och 1970-talen. Valrörelseväljande är något nytt och det betyder något mer än tidigare.

Det mest nya

Mycket är nytt, men mycket är också detsamma. Förändringar sker för det mesta långsamt och gradvis. Vi har få om några exempel på riktigt abrupta omkastningar. Det tar tid innan nya väljare framträder. Länge och oftast är det snarare fråga om nygamla väljare.

Men om vi avslutningsvis skulle peka ut den kanske viktigaste förändringen – den största nyheten – måste det bli den *ökande rörligheten* i väljarkåren. Nya svenska väljare på 2000-talet är mycket mer lättroliga och mindre partitrogna än 1950-talets eller 1970-talets mer trofasta väljare. Nya svenska väljare är framförallt rörliga väljare.

Möjligen har den nya rörligheten nått en ny stabil nivå. Oavsett vilken slags rörlighet vi talar om har den i stort sett hållit sig på samma nya höga nivå under valen på 2000-talet. Någon tendens till en ytterligare ökning i rörligheten kan inte iaktas. Dagens mer rörliga väljare uppvisar inga tecken på att bli än mer rörliga.

Kanske är det ett positivt besked för svensk partibaserad demokrati. För lite rörlighet riskerar att göra svensk demokrati förändringströg. För mycket rörlighet kan göra Sverige ombyttligt och svårstyrt. Exceptionellt låg rörlighet vore inte bra, inte heller exceptionellt hög rörlighet. Lagom rörlighet är bäst.

Referenser

- Aalberg, Toril och James Curran. 2012. *How media inform democracy: a comparative approach*. New York, Routledge.
- Aardal, Bernt 1994. Hva er en politisk skillelinje? *Tidsskrift for Samfunnsforskning* 2: 218-249.
- Aardal, Bernt och Henrik Oscarsson. 2017. Religious voting and the role of Christian democratic parties in Scandinavia. I Segatti, Paolo, Calvo Kerman och José Ramón Montero, Red. 2017. *Religious Voting in Western Democracies: Between Past Legacies and New Conflicts*. London, Oxford University Press.
- Aardal, Bernt og Bergh, Johannes Red. 2015. *Valg og velgere. En studie av stortingsvalget 2013*. Oslo: Cappelen Damm.
- Aardal, Bernt og Rasch, Björn Erik. 2015. Stemmer også norske velgere taktisk? I Aardal, Bernt og Bergh, Johannes Red. *Valg og velgere*. Oslo: Cappelen Damm.
- Aardal, Bernt, Red. 2011. Det politiske landskap. En studie av stortingsvalget 2009. Oslo, Cappelen Damm Akademisk.
- Aldrich, John H. 1993. Rational Choice and Turnout. *American Journal of Political Science* 37: 246-278.
- Alford, Robert B. 1962. A Suggested Index of the Association of Social Class and Voting. *Public Opinion Quarterly* 26: 417-425.
- Alford, Robert B. 1963. *Party and Society: The Anglo-American Democracies*. Westport, Greenwood Press.
- Almond, Gabriel A. och Sidney Verba 1963. *The Civic Culture*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- Andersson, D. och Bendz, A. 2015. Hur reagerar opinionen på ökad flyktingmottagning? I Bergström, A. m fl Red. *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet.
- Aneshensel, Carol. s 2002. *Theory-Based Data Analysis for the Social Sciences*. London, Pine Forge Press.
- Asp, K. och Bjerling, J. 2014. *Mediekratin mediernas makt i svenska val*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Asp, Kent 1986. *Mäktiga massmedier: studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm, Akademilitteratur.
- Asp, Kent, Red. 2012. *Svenska journalister 1989-2011*. Göteborgs universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.
- Asp, Kent. 2011. *Mediernas prestationer och betydelse. Valet 2010*. Göteborgs universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.
- Bafumi, Joseph och Robert Y. Shapiro 2009. A New Partisan Voter. *The Journal of Politics* 71(1): 1-24.
- Bartels, Larry. M. 2012. The Study of Electoral Behavior. In *The Oxford Handbook of American Elections and Political Behavior*. Jan E. Leighley. Oxford, Oxford University Press.

- Bartolino, Stefano och Peter Mair 1990. *Identity, Competition and Electoral Availability. The Stabilisation of European Electorates 1885-1985*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Beck, Ulrich 1996. *Att uppfinna det politiska. Bidrag till en teori om reflexiv modernisering*. Göteborg, Daidalos.
- Bengtsson, Åsa, Kasper M Hansen, Hanne-Marthe Narud, Olafur Hardarson och Henrik Oscarsson 2013. *The Nordic Voter: Myths of Exceptionalism*. London, ECPR Press.
- Bennulf, Martin och Per Hedberg 1999. Utanför demokratin: Om det minskade valdeltagandets sociala och politiska rötter. Valdeltagande i förändring. *Demokratiutredningens forskarvolym XII*. SOU 1999:132. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Berelson, Bernard, Paul F Lazarsfeld och William N Mcphee 1954. *Voting. A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. Chicago, University of Chicago Press.
- Berg, Linda och Henrik Oscarsson 2013. Sweden: from mid-term country council elections to concurrent elections. I Dandoy, Regis och Arjan H. Shakel, Red. *Regional and National Elections in Western Europe. Territoriality of the Vote in Thirteen Countries*. Basingstoke/Houndmills, Palgrave Macmillan.
- Berg, Linda och Henrik Oscarsson 2015. *Supervalåret 2014*. Demokratistatistisk rapport 20. Stockholm, Statistiska centralbyrån.
- Berg, Linda och Henrik Oscarsson, Red. 2012. *Omstritt omval*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Berg, Linda och Henrik Oscarsson, Red. 2015. *20 år med personval*. Valforskningsprogrammets rapportserie 2015:3. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Berg, Linda och Maria Solevid 2011. Fortsatt polarisering i vargfrågan. I Holmberg, Sören och Lennart Weibull, Red. *Nordiskt ljus*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Berg, Linda och Oscarsson, Henrik. 2015. *Supervalåret 2014*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Berggren, Niclas, Nils Karlson och Joakim Nergelius 2001. *Den konstitutionella revolutionen*. Stockholm, City University Press.
- Berglund, Frode 2003. Valget i 2001 - skillelinjemodellens endelikt? I Aardal, Bernt, Red. (2003). *Velgere i villrede. En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo, N.W. Damm och Søn.
- Berglund, Frode 2015. Har kompetente velgare bruk for partiene? I Aardal, Bernt og Bergh, Johannes Red. *Valg og velgare*. Oslo: Cappelen Damm.
- Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson och Maria Oskarson Red. 2015. *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet.
- Betz, H-G. 1994. *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Betz, H-G. and Immerfall, S. Red. 1998. *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bhatti, Yosuf. och Kasper. M. Hansen 2012. Leaving the Nest and the Social Act of Voting: Turnout among First-Time Voters. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 22(4): 380-406.

- Bjereld, Ulf och Marie Demker 2003. Självförverkligare och världsförbättrare: En undersökning av de fria logotyperna. I Oscarsson, Henrik, Red. *Demokratitrender*. SOM-rapport 32. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Bjereld, Ulf och Mikael Gilljam 1991. Vad vill de kristna väljarna? Religionens betydelse för människors åsikter i politiska sakfrågor. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 94: 149-159.
- Bjereld, Ulf, Eriksson, Karin & Hinnfors, Jonas. 2014. *Förhandla eller DÖ. Decemberöverenskommelsen och svensk demokrati i förändring*. Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2014
- Bjereld, Ulf, Marie Demker, Jan Ekecrantz och Ann-Marie Ekengren Red. 2005. *Det hyperindividualiserade samhället*. Umeå, Borea.
- Bjerling, Johannes 2012. *The Personalization of Swedish Politics. Party Leaders in the Election Coverage 1979-2010*. Göteborg: JMG
- Björklund, T. Framskrittspartiet genom 30 år. *Nytt Norsk tidsskrift* 20:129-145.
- Boije, Edvin 2016. *The CSM Campaign panel study report. SNES Working paper series 2016:1*. Oscarsson, Henrik. University of Gothenburg, Department of Political Science.
- Boije, Edvin, Henrik Oscarsson och Maria Oskarson 2015. *Consideration Sets for Party Choice: Size, Content, Stability, and Relevance*. Swedish National Election Studies working paper series. University of Gothenburg, Department of Political Science.
- Brady, Henry E. och Richard Johnston 2006. *Capturing campaign effects*. Ann Arbor, University of Michigan Press.
- Bromander, J (2012) Ritualer, högtider och manifestationer i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström Red.. *I framtidens skugga*. Göteborgs universitet: SOM-institutet
- Brooks, C, P Nieuwbeerta och J Manza 2006. Cleavage-based votingbehavior in cross-national perspective: evidence from six postwar democracies. *Social Science Research* 35: 88-128.
- Brothén, Martin, Red. 2003. *Svenska poströstare*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Butler, David och Donald E. Stokes 1969. *Political Change in Britain. Forces Shaping Electoral Choice*. London, MacMillan.
- Bäck, Hanna och Mikael Gilljam, Red. 2006. *Valets mekanismer*. Malmö, Liber.
- Campbell, Angus, Philip E. Converse, Warren E. Miller and Donald E. Stokes 1960. *The American Voter*. New York, Wiley.
- Carter, E. 2005. *The Extreme Right in Western Europe: Success or Failure?* Manchester: Manchester University Press.
- Castells, Manuel 2000. *End of Millennium*. Malden, MA, Blackwell Publishers.
- Chamberlain, Gary och Michael Rothschild 1981. A Note on the Probability of Casting a Decisive Vote. *Journal of Economic Theory* 25: 152-162.
- Clark, Terry Nichols och Martin S. Lipset 2000. *The Breakdown of Class Politics*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Coleman, James 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Harvard University Press.
- Dahlberg, Stefan and Holmberg, Sören 2016. The Importance of Electoral and Judicial Trust for Regime Support. *Review of Public Administration and Management*.

- Dahlberg, Stefan, Henrik Lindholm, Sebastian Lundmark, Henrik Oscarsson och Rebecka Åsbrink 2011. *The 2010 Internet Campaign Panel*. Multidisciplinary Opinion and Democracy Research Group. Gothenburg, University of Gothenburg, MOD.
- Dahlberg, Stefan, Henrik Oscarsson, Richard Öhrvall och Göteborgs Universitet. Statsvetenskapliga Institutionen 2008. *Förtida röstning i Sverige*. Göteborg, Göteborgs universitet.
- Dahlström, C. and Esaiasson, P. 2013. The Immigration Issue and Anti-Immigrant Party Success in Sweden 1970-2006: A Deviant Case Analysis. *Party Politics* 19: 343-364.
- Dahlström, C. and Sundell, A. 2012. A Losing Gamble: How Mainstream Parties Facilitate Anti-Immigrant Party Success. *Electoral Studies* 31: 353-363.
- Dalton, Russell 2013. *The Apartisan American. Dealignment and Changing Electoral Politics*. Thousand Oaks, CQ Press.
- Dalton, Russell J 2000. *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. New York, Chatham House.
- Dalton, Russell J. 1996. *Citizen Politics*. Chatham, New Jersey, Chatham House Inc.
- Dalton, Russell J. och Hans-Dieter Klingemann 2007. *Oxford handbook of political behavior*. Oxford; New York, Oxford University Press.
- Dalton, Russell J., Scott C. Flanagan and Paul Allen Beck, Red. 1984. *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies. Realignment or Dealignment?* Princeton, Princeton University Press.
- Davies, P. and Jackson, P. Red. 2008. *The Far Right in Europe: An Encyclopedia*. Westport: Greenwood World Publishing.
- Demker, M. 2014. *Sverige åt svenskarna. Motstånd och mobilisering mot invandring och invandrare i Sverige*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Demker, Marie 2015. Mobilisering kring migration förändrar det svenska partisystemet i Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson Red. *Fragment*. Göteborgs universitet: SOM-institutet
- Demker, Marie 1998. *Religion och politik*. Stockholm, SNS Förlag.
- Demker, Marie 2012. Framgång ger framgång för Sverigedemokraterna. I Berg, Linda och Henrik Oscarsson, Red. *Omstritt omval*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Denver, David 2003. *Elections and Voters in Britain*. New York, Palgrave, Macmillan.
- Dorussen, H. och M. Taylor 2001. The political context of issue-priority voting: coalitions and economic voting in the Netherlands, 1970-1999. *Electoral Studies* 20(3): 399-426.
- Downs, Anthony 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York, Harper och Row.
- Duch, Raymond M. and Randy Stevenson. 2005. Context and the Economic Vote: A Multilevel Analysis. *Political Analysis* 13:387(409).
- Ekengren, Ann-Marie 2012. Vargfrågan och politiska skiljelinjer. Intresse mobilisering i Sverige. *Statsvetenskaplig tidskrift* 2012(4).
- Ekman, M. och Poohl, D. 2010. *Ut ur skuggan. En kritisk granskning av Sverigedemokraterna*. Stockholm: Natur och Kultur.

- Ellis Openheim, Ingunn. 2003. Politisk kunskap blant norske velgere. I Aardal, Bernt Red. Velgere i villrede. *En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: N W Damm og Søn.
- Erlingsson, G., Loxbo, K. and Öhrvall, R. 2012. Anti-Immigrant Parties, Local Presence and Electoral Success. *Local Government Studies* 38: 817-839.
- Erlingsson, Gissur och Henrik Oscarsson 2015. Röstdelning i Sverige. I Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson och Maria Oskarson, Red. *Fragment*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Ersson, Svante 2012. *Electoral volatility in Europe: Assessments and potential explanations for estimate differences*. Umeå, Department of Political Science.
- Esaiasson, Peter 1990. *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Stockholm, Allmänna Förlaget.
- Esaiasson, Peter och Nicklas Håkansson 2002. *Besked ikväll! Valprogrammen i svensk radio och TV*. Stockholm, Stiftelsen Etermedierna i Sverige.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson och Lena Wängnerud 2011. *Metodpraktikan. Om konsten att studera människa, politik och samhälle. 4:e upplagan*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Evans, Geoffrey, Red. 1999. *The End of Class Politics. Class Voting in a Comparative Context*. Oxford, Oxford University Press.
- Farrell, David M. och Rüdiger Schmitt-Beck, Red. 2002. *Do political campaigns matter? Campaign effects in elections and referendums*. London, Routledge.
- Fiorina, Morris 1978. Economic Retrospective Voting in American National Elections: A Micro-Analysis. *American Journal of Political Science* 22: 426-443.
- Fiorina, Morris 1981. *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven, Yale University Press.
- Flanagan, Scott C. and Lee, Aie-Rie. 2003. The New Politics, Culture Wars and the Authoritarian-Libertarian Value Change in Advanced Industrial Democracies. *Comparative Political Studies* 36: 235-270.
- Fowler, J. A. 2006. Habitual Voting and Behavioral Turnout. *Journal of Politics* 65: 335-344.
- Franklin, M. 2004. *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Franklin, Mark N. 1996. Electoral Participation. I LeDuc, Lawrence, Richard G. Niemi and Pippa Norris, Red. *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*. Thousand Oaks, Calif., SAGE.
- Franklin, Mark N., Cees van der Eijk and Erik V. Oppenhuis 1996. The Institutional Context: Turnout. I van der Eijk, Cees och Mark N. Franklin, Red. *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of the Union*. Ann Arbor, Michigan University Press.
- Franklin, Mark N., Tom Mackie och Henry Valen, Red. 1992. *Electoral Change. Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Fredén, Annik och Oscarsson, Henrik 2015. Skäl att rösta strategiskt. I Bergström, Annika m fl Red. *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet.
- Fredén, Annika 2016. *Strategic voting under coalition governments*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2016

- Fredén, Annika och Henrik Oscarsson 2015. Skäl att rösta strategiskt i riksdagsval. I Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson och Maria Oskarson, Red. *Fragment*. SOM-rapport 63. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Galtung, Johan 1964. Foreign Policy Opinion as a Function of Social Position. *Journal of Peace Research* 1(206-231).
- Gilljam, Mikael 1990. Sex förklaringar till valet av parti. I Gilljam, Mikael och Sören Holmberg, Red. *Rött blått grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm, Bonniers.
- Gilljam, Mikael och Sören Holmberg 1993. *Väljarna inför 1990-talet*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Givens, T. 2005. *Voting Radical Right in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldthorpe, John H., Catriona Llewellyn and Clive Payne 1980. *Social mobility and class structure in modern Britain*. Oxford, Clarendon P.
- Goul Andersen, Jørgen 1989. Social klasse og parti. I Elklit, Jørgen och Ole Tonsgaard, Red. *To folketingsvalg*. Aarhus, Politica.
- Goul Andersen, Jørgen och Ole Borre 2003. *Politisk forandring. Vaerdipolitik og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001*. Århus, System Academic.
- Granberg, Donald and Holmberg, Sören. 1988. *The Political System Matters. Social Psychology and Voting Behavior in Sweden and the United States*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Green, J. och W. Jennings 2012. The dynamics of issue competence and vote for parties in and out of power: An analysis of valence in Britain, 1979-1997. *European Journal of Political Research* 51(4): 469-503.
- Grofman, Bernard och Arend Lijphart, Red. 1986. *Electoral Laws and their Political Consequences*. New York, Agathon Press.
- Hagevi, Magnus 2005. *Religion och politik*. Malmö Liber.
- Hagevi, Magnus, Red. 2011. *Den svenska väljaren*. Umeå, Boréa bokförlag.
- Hagevi, Magnus, Red. 2015. *Den svenska väljaren 2014*. Umeå, Boréa bokförlag.
- Hedberg, Per 2015. *Väljarnas partier 1956-2014*. Arbetsrapport 2015:06. Göteborgs universitet, Valforskningsprogrammet.
- Hedberg, Per och Holmberg, Sören. 2016. *Vägning för politiskt intresse med hänsyn taget till det ökande bortfallet i Valundersökningarna*. Göteborg: Valforskningsprogrammet.
- Hedberg, Per, Henrik Oscarsson och Martin Bennulf 2001. Lågt valdeltagande. I Holmberg, Sören, Red. *Europaopinionen*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Hellström, A. 2016. *Trust Us. Reproducing the Nation and the Scandinavian Nationalist Populist Parties*. New York, Berghahn.
- Highton, Benjamin och Raymond E. Wolfinger 2001. The First Seven Years of the Political Life Cycle. *American Journal of Political Science* 45(1): 202-209.
- Hillygus, D. Sunshine 2010. Campaign effects on vote choice. I Leighley, Jan E., Red. *The Oxford Handbook of American Elections and Political Behavior*. New York, Oxford University Press.
- Holbrook, Thomas M. 1996. *Do campaigns matter?* Thousand Oaks, Sage Publications.
- Holmberg, S. 2007. Sverigedemokrater – vilka är dom och vad vill dom? I Holmberg, S. och Weibull, L. Red. *Det nya Sverige*. Göteborg, SOM-institutet.

- Holmberg, S. och Weibull, L. 2016 Förtroende för regeringen – bestämt av vem som har makten i Rosenbad. I Ohlsson, J., Oscarsson, H. och Solevid, M. Red. *Ekvilibrium*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören 1974. "Riksdagen representerar svenska folket". Empiriska studier i representativ demokrati. Lund, Studentlitteratur.
- Holmberg, Sören 1981. *Svenska väljare*. Stockholm, Liber.
- Holmberg, Sören 1984. *Väljare i förändring*. Stockholm, Liber.
- Holmberg, Sören 1990. Att rösta eller inte rösta. I Gilljam, Mikael och Sören Holmberg, Red. *Rött blått grönt: En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm, Bonniers.
- Holmberg, Sören 1999. Down and Down We Go. Political Trust in Sweden. I Norris Pippa Red. *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford, Oxford University Press.
- Holmberg, Sören 2000. *Välja parti*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Holmberg, Sören 2010. Det göteborgska valforskningsprogrammet. I Jerneck, Magnus och Björn Badersten, Red. *Kontraster och nyanser. Svensk statsvetenskap i brytningstid*. Lund, Statsvetenskaplig tidskrift.
- Holmberg, Sören och Henrik Oscarsson 2004. *Väljare: svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm, Norstedts juridik.
- Holmberg, Sören och Mikael Gilljam 1987. *Väljare och val i Sverige*. Stockholm, Bonniers.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart 2016. Makten i Rosenbad bestämmer förtroendet för regeringen. I Ohlsson, Jonas, Oscarsson, Henrik och Solevid, Maria Red. *Ekvilibrium*. Göteborg, SOM-institutet.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart. 2015. Demokratins haloeffekt. I Bergström, Annika m fl Red. *Fragment*. Göteborg, SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, Lindberg, Staffan och Svensson, Richard. 2015. *Trust in Parliament*. Stellenbosch, University of Stellenbosch.
- Holmberg, Sören, Näsman, Per och Gustafsson, Torbjörn. 2015. *Så tycker väljarna*. Stockholm, Sveriges Television.
- Hout, M, C Brooks och J Manza 1995. The democratic class struggle in the United States 1948-1992. *American Sociological Review*(60): 805-828.
- Hout, Michael, Jeff Manza och Clem Brooks 1999. Classes, Unions and the Realignment of US Presidential Voting, 1952-1992. I Evans, Geoffrey, Red. (1999). *The End of Class Politics. Class Voting in Comparative Context*. Oxford, Oxford University Press.
- Huckfeldt, Robert och John Sprague 1993. Citizens, Contexts, and Politics. I Finifter, Ada W, Red. *Political Science: The State of the Discipline II*. Washington, The American Political Science Association.
- Håstad, Elis, Red. 1950. *Gallup och den svenska väljarkåren*. Uppsala, Hugo Gebers förlag.
- Ignazi, P. 2003. *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford, Oxford University Press.
- Inglehart, Ronald and Christian Welzel 2005. *Modernization, cultural change, and democracy: the human development sequence*. Cambridge, Cambridge University Press.

- Iversen, Torben och David Soskice 2002. *Electoral systems and the politics of coalitions: Why some democracies redistribute more than others*. Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston, August 29-September 2.
- Jackman, Robert W och Ross A Miller 1995. Voter Turnout in the Industrial Democracies During the 1980s. *Comparative Political Studies* 27: 467-492.
- Jennings, Kent M. 2007. Political socialization. I Dalton, Russell and Hans-Dieter Klingemann, Red. *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford, Oxford University Press.
- Jennings, M. Kent 1979. Another Look at the Life Cycle and Political Participation. *American Journal of Political Science* 23(4): 755-771.
- Johnston, R. J. och C. J. Pattie 2006. *Putting voters in their place: geography and elections in Great Britain*. Oxford, Oxford University Press.
- Jungar, A-C. 2015. Högerpopulistiska partier och EU-politikens inriktning. I Bernitz, U. m fl *Välfärdsgapet – EU:s sociala utmaning*. Stockholm, Santérus förlag.
- Jungar, A-C. and Jupskås, A. 2014. Populist Radical Right Parties in the Nordic Region: A New and Distinct Party Family? *Scandinavian Political Studies* 37: 215ff.
- Jupskås, A. 2015. *The Persistence of Populism. The Norwegian Progress Party 1972-2009*. Oslo, Department of Political Science, University of Oslo.
- Kaase, Max och K Newton 1995. *Beliefs in Government*. Oxford, Oxford University Press.
- Kahneman, Daniel 2013. *Thinking, Fast and Slow*. New York, Farrar, Straus and Giroux.
- Karlsson, David, Lennart Weibull och Sören Holmberg 2015. Alkoholen som samhällsproblem. I Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson och Maria Oskarson, Red. *Fragment*. SOM-rapport 63. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Karvonen, L. 2014. *Parties, Governments and Voters in Finland*. Colchester: ECPR Press.
- Karvonen, Lauri 2011. *Party System Fragmentation*. *International Encyclopedia of Political Science*. Thousand Oaks, SAGE Publications, Inc.
- Katz, Elihu and Paul F Lazarsfeld 1955. *Personal influence. The part played by people in the flow of mass communications*. Glencoe, Ill., Free Press.
- Key, Valdimer O. 1966. *The Responsible Electorate. Rationality in Presidential Voting 1936-1960*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kinder, Donald R. and D. Roderick Kiewiet 1979. Economic discontent and political behavior: the role of personal grievances and collective economic judgments in congressional voting. *American Journal of Political Science* 23: 495-527.
- Kitschelt, H. and McGann, A. J. 1997. *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Ann Arbor, University of Michigan Press.
- Kitschelt, Herbert 1994. *The Transformation of European Social Democracy*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Klingemann, Hans-Dieter Ed. 2009. *In The Comparative Study of Electoral Systems*. Oxford, Oxford University Press.
- Knutsen, Oddbjørn 2006. *Class voting in Western Europe: a comparative longitudinal study*. Lanham, Lexington Books.
- Knutsen, Oddbjørn 2007. The decline of social class? I Dalton, Russell J. and Hans-Dieter Klingemann Red. *Oxford handbook of political behavior*. Oxford, Oxford University Press.

- Kokkonen A. 2015. Vad förklarar Sverigedemokraternas framgångar? *Ekonomisk Debatt* Nr 4.
- Korpi, Walter 1983. *The Democratic Class Struggle*. London, Routledge.
- Kriesi, Hanspeter 2010. Restructuration of Partisan Politics and the Emergence of a New Cleavage Based on Values. *West European Politics* 33: 673-685.
- Kumlin, Staffan 2003. Finns det någon ansvarig? I Gilljam, Mikael och Jörgen Hermansson, Red. *Demokratins mekanismer*. Stockholm, Liber.
- Kumlin, Staffan och Oddbjorn Knutsen 2005. Value orientations and party choice. In *The European voter: a comparative study of modern democracies*. Jacques Thomassen. Oxford, Oxford University Press.
- Lane, Jan-Erik och Svante Ersson 1999. *Politics and Society in Western Europe*. London, Sage Publications.
- Lau, Richard R. and David P. Redlawsk 2006. *How voters decide: information processing during election campaigns*. Cambridge; New York, Cambridge University Press.
- Lazarsfeld, P.F., B. Berelson och H. Gaudet 1944. *The people's choice. How the voter makes up his mind in a Presidential campaign*. New, Columbia University Press.
- Lewin, Leif, Bo Jansson och Dag Sörbom 1972. *The Swedish Electorate 1887-1968*. Stockholm, Almqvist och Wiksell.
- Lewis-Beck, M.S., W.G. Jacoby, H. Norpht & H.F. Weisberg 2008. *The American Voter Revisited*. Ann Arbor, Michigan University Press.
- Lewis-Beck, Michael S. 1988. *Economics and Elections. The Major Western Democracies*. Ann Arbor, The University of Michigan Press.
- Lindroth, B. 2016. *Väljarnas hämnd. Populism och nationalism i Norden*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Lindvall, Johannes, Johan Martinsson och Henrik Oscarsson 2012. *Party Choice in Hard Times. Group Specific Responses to Economic Downturns in Sweden*. Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen.
- Lipset, Seymour Martin 1960. *The Political Man: The Social Bases of Politics*. New York, Doubleday.
- Lipset, Seymour Martin och Stein Rokkan 1967. *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. New York, The Free Press.
- Loxbo, K. 2014. Voters' Perception of Policy Convergence and the Short-Term Opportunities of Anti-Immigrant Parties: Examples from Sweden. *Scandinavian Political Studies* 37: 239-2
- Lundmark, Sebastian och Henrik Oscarsson 2012. Valmyndighet i blåsväder. I Berg, Linda och Henrik Oscarsson, Red. *Omstritt omval*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Lutz, Georg och Michael Marsh 2007. Introduction: Consequences of low turnout. *Electoral Studies* 26(3): 539-547.
- Martinsson, Johan 2009. *Economic voting and issue ownership: An integrative approach*. University of Gothenburg, Department of Political Science.
- Martinsson, Johan 2013. Economic voting in Sweden 1985-2010. *Electoral Studies*.
- Martinsson, Johan, Stefan Dahlberg och Love Christensen 2013. Change and Stability in Issue Ownership. I Dahlberg, Stefan, Henrik Oscarsson och Lena Wängnerud, Red. *Stepping Stones*. University of Gothenburg, Department of Political Science.
- McLaren, L. 2012. The Cultural Divide in Europe: Migration, Multiculturalism, and Political Trust. *World Politics* 64: 199-241.

- Meredith, Marc 2009. Persistence in Political Participation. *Quarterly Journal of Political Science* 4: 187-209.
- Milbrath, L och M L Goel 1977. *Political Participation*. 2nd ed. Chicago, Rand McNally.
- Miller, Warren E och Merrill J Shanks 1996. *The New American Voter*. Cambridge, Harvard University Press.
- Mudde, C. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Nadeau, Richard och Martin Lewis-Beck 2001. National Economic Voting in the U.S. Presidential elections. *Journal of Politics* 63: 159-181.
- Nannestad, P. och M. Paldam 2000. Into Pandora's Box of economic evaluations: a study of the Danish macro VP-function, 1986-1997. *Electoral Studies* 19(2-3): 123-140.
- Naurin, Elin 2011. *Election promises, party behaviour and voter perceptions*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York, Palgrave Macmillan.
- Nieuwbeerta, Paul 1995. *The Democratic Class Struggle in Twenty Countries 1945-1990*. Amsterdam, Thesis Publishers.
- Norris, P. 2005. *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, Pippa 2004. *Electoral engineering: voting rules and political behavior*. Cambridge, UK; Cambridge University Press.
- Norris, Pippa, John Curtice, David Sanders, Margaret Scammell and Holli A. Semetko 1999. *On Message: Communicating the Campaign*. London, SAGE.
- Oleskog Tryggvason, Per och Boije, Edvin. 2015. Partiledareffekter i 2014 års riksdagsval. I Bergström, Annika Red. *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet.
- Oleskog Tryggvason, Per och Per Hedberg 2015. *Swedish national election studies program method report: Super election edition*. Swedish National Election Studies Working paper series 2015:01. Gothenburg, Department of Political Science.
- Oscarsson, Henrik 1998. *Den svenska partirynden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik 2004. Verkligen väljande väljare. I Holmberg, Sören och Henrik Oscarsson, Red. *Väljare. Svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm, Norstedts Juridik AB.
- Oscarsson, Henrik 2007. The Ideological Response: Why Sweden said No to the Euro. In C. H. de Vreese Ed. *Dynamics of referendum campaigns: an international perspective*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Oscarsson, Henrik 2009. *Identifying Voters Consideration Sets*. ECPR-conference. Potsdam, Germany.
- Oscarsson, Henrik 2013. Väljarnas valrörelser. I Strömbäck, Jesper och Lars Nord, Red. *Kampen om opinionen*. Stockholm, SNS.
- Oscarsson, Henrik 2016. *Flytande väljare*. Stockholm, Statistiska centralbyrån.
- Oscarsson, Henrik och Sören Holmberg 2006. *Europaval*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik och Sören Holmberg 2008. *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Oscarsson, Henrik och Sören Holmberg 2011. *Åttapartivalet 2010*. Stockholm, SCB.

- Oscarsson, Henrik and Sören Holmberg 2016. Issue Voting Structured by Left-Right Ideology. I Pierre, Jon, Ed. *The Oxford Handbook of Swedish Politics*. London, Oxford University Press.
- Oscarsson, Henrik och Sören Holmberg, Red. 2010. *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik, Red. 2001. *Skilda valdagar och vårval*. Forskningsrapporter utgivna av 1999 års Författningsutredning. SOU 2001:65. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Oscarsson, Henrik. 2015. Fragmenterat partisystem (s 22ff). I Bergström, Annika m fl Red. *Fragment*. Göteborg, SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik. 2016. *Mätningarnas mätning*.
- Oscarsson, Vilgot 1976. Politisk deltagande. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 79(3): 185–208.
- Oskarson, Maria 1988. Klassröstning på reträtt. I Gilljam, Mikael och Sören Holmberg, Red. *Rött, blått, grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm, Bonniers.
- Oskarson, Maria 1994. *Klassröstning i Sverige. Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Stockholm, Nerenius och Santerus.
- Oskarson, Maria 2005. Social Cleavage and Party Choice. I Thomassen, Jacques, Ed. *The European Voter*. Oxford, Oxford University Press.
- Oskarson, Maria 2007. *Att koda klass. Valundersökningarnas klasschema jämfört med European Socio-economic Classification (ESeC)*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Oskarson, Maria och Lena Wängnerud 1995. *Kvinnor som väljare och valda*. Lund, Studentlitteratur.
- Oskarsson, Sven 2003. *Vem röstar och varför? En analys av valdeltagandet i 2002 års kommunfullmäktigeval*. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Persson, Mikael 2011. An Empirical Test of the Relative Education Model in Sweden. *Political Behavior* 33(3): 455-478.
- Persson, Mikael 2012. Does Type of Education Affect Political Participation? Results from a Panel Survey of Swedish Adolescents. *Scandinavian Political Studies* 35(3): 198-221.
- Persson, Mikael och Henrik Oscarsson 2010. *Unga väljare i Sverige 1956-2006. Fokus 10. En analys av ungas inflytande*. Stockholm, Ungdomsstyrelsen.
- Persson, Mikael, Hanna Wass och Henrik Oscarsson 2013. The generational effect on turnout in the Swedish Parliamentary elections 1960-2010. *Scandinavian Political Studies*.
- Persson, Mikael, Maria Solevid och Richard Öhrvall 2013. Voter turnout and political equality: Testing the law of dispersion in a Swedish natural experiment. *Politics*.
- Petersson, Maria och Christina Ribbhagen 2003. Förutsättningar för ett brett medborgerligt deltagande. I Oscarsson, Henrik, Red. *Demokratitrender*. SOM-rapport 32. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Petersson, Olof 1977. *Väljarna och valet 1976*. Stockholm, Statistiska centralbyrån.
- Petersson, Olof 1978. *Valundersökningar. Rapport 2. Väljarna och valet 1976*. Stockholm, SCB.
- Petersson, Olof 2011. *Statsvetaren. Jörgen Westerståhl och demokratins århundrade*. Stockholm, SNS Förlag.

- Petersson, Olof, Anders Westholm och Göran Blomberg 1989. *Medborgarnas makt*. Stockholm, Carlssons Bokförlag.
- Petersson, Olof, Red. 2006. *Mediernas valmakt. Demokratirådets rapport, 2006*. Stockholm, SNS förlag.
- Petersson, Olof, Sören Holmberg, Leif Lewin och Hanne Marthe Narud 2002. *Demokrati utan ansvar*. Stockholm, SNS.
- Plutzer, Eric 2002. Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood. *American Political Science Review* 96: 41-56.
- Popkin, Samuel L. 1991. *The Reasoning Voter: Communication and Persuasion in Presidential Campaigns*. Chicago, University of Chicago Press.
- Powell, Bingham Jr. G. 1986. American Voter Turnout in a Comparative Perspective. *American Political Science Review* 80: 17-43.
- Powell, Bingham Jr. G. 2002. *PR, the Median Voter, and Economic Policy: An Exploration*. Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston, August 29-September 2.
- Przeworski, Adam och John Sprague 1986. *Paper Stones: A History of Electoral Socialism*. Chicago, University of Chicago Press.
- Reif, Karlheinz 1997. Reelections: European Elections as Member State Second-Order Elections Revisited. *European Journal of Political Research* 1997: 115-124.
- Risbjerg Thomsen, Søren 1987. *Danish Elections 1920-1979: A Logit Approach to Ecological Analysis and Inference*. Aarhus, Politica.
- Rose, Richard och Ian Mcallister 1986. *Voters begin to choose: from closed-class to open elections in Britain*. London, SAGE.
- Rose, Richard, Ed. 2000. *International Encyclopedia of Elections*. Oxford, MacMillan.
- Rosenstone, Steven J. och John Mark Hansen 1993. *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New York, MacMillan.
- Rosenstone, Steven J. och Raymond E. Wolfinger 1978. The Effect of Registration Laws on Voter Turnout. *American Political Science Review* 72(1): 22-45.
- Ruusuvirta, Outi and Martin Rosema 2009. *Do online vote selectors influence electoral participation and the direction of the vote?* ECPR General Conference. Potsdam, Germany.
- Rydgren, J. 2006. *From Tax Populism to Ethnic Nationalism: Radical Right Populism in Sweden*. New York: Berghahn Books.
- Rydgren, J. 2008. Immigration Sceptics, Xenophones or Racists? Radical Right-Wing Voting in Six West European Countries. *European Journal of Political Research* 47: 737-765.
- Rydgren, J. and Widfeldt A. 2004. *Från Le Pen till Pim Fortuyn. Populism och parlamentarisk högerextremism i dagens Europa*. Malmö, Liber.
- Rydgren, Jens och Patrick Ruth 2011. Voting for the Radical Right in Swedish Municipalities: Social Marginality and Ethnic Competition? *Scandinavian Political Studies* 34(3): 202-225.
- Sannerstedt, Anders 2015. Hur extrema är Sverigedemokraterna? I Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson och Maria Oskarson, Red. *Fragment*. SOM-rapport 63. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Sartori, Giovanni 1969. From the Sociology of Politics to Political Sociology. I Lipset, Seymour Martin, Ed. *Politics and the Social Sciences*. Oxford, Oxford University Press.

- Sears, David O. and Nicholas A. Valentino 1997. Politics Matters: Political Events as Catalysts for Preadult Socialization. *American Political Science Review* 91(1): 45-65.
- Sears, David O. and Carolyn L. Funk 1999. Evidence of Long-Term Persistence of Adults' Political Predispositions. *The Journal of Politics* 61: 1-28.
- SFS (2005:837). *Vallag*.
- Shocker, Allan D., Moshe Ben-Akiva, Bruno Boccara and Prakash Nedungadi 1991. Consideration Set Influences on Consumer Decision-Making and Choice: Issues, Models, and Suggestions. *Marketing Letters* 2(3): 181-197.
- Smith, Robert B 2001. A Legacy of Lazarsfeld: Cumulative Social Research on Voting. *International Journal of Public Opinion Research* 13(3): 280-298.
- Sniderman, Paul M., Richard A. Brody and Philip E. Tetlock, Ed. 1991. *Reasoning and Choice. Explorations in Social Psychology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Solevid, Maria 2016. Red. *Svenska utlandsröster*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- SOU 2004:111. *Ny vallag. Betänkande av 2003 års Vallagskommitté*. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Steenbergen, M.R. och Dominik Hangartner 2008. *Political Choice Sets in Multi-Party Elections*. Paper prepared for the conference The politics of change. Amsterdam.
- Steenbergen, Marco R, Dominik Hangartner och Catherine E. de Vries 2011. Choice under Complexity: A Heuristic-Systematic Model of Electoral Behavior. *Annual Meeting of the Midwest Political Science Association*. Chicago.
- Strömblad, Per 2003. *Politik på stadens skuggsida*. Acta Universitatis Upsaliensis 152. Uppsala universitet.
- Strömbäck, Jesper 2016. Swedish Election Campaigns. I Pierre, Jon, Red. *The Oxford Handbook of Swedish Politics*. London, Oxford university press.
- Strömbäck, Jesper och Bengt Johansson 2007. Electoral Cycles and the Mobilizing Effects of Elections: A Longitudinal Study of the Swedish Case. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 17(1): 79-99.
- Strömbäck, Jesper, Monika Djerf-Pierre och Adam Shehata 2013. The Dynamics of Political Interest and News Media Consumption: A Longitudinal Perspective. *International Journal of Public Opinion Research* 25(4): 414-435.
- Svensson, P. 2014. *Vasakärven och järnröret. Om den långa bruna skuggan från Lund*. Stockholm, Weyler Förlag.
- Särilvik, Bo 1965. Skiljelinjer i valmanskåren. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 68(2): 141-183.
- Särilvik, Bo 1966. Political Stability and Change in the Swedish Electorate. *Scandinavian Political Studies* 1.
- Särilvik, Bo 1970. Socioeconomic Position, Religious Behavior, and Voting in the Swedish Electorate. *Quality and Quantity* 4: 95-116.
- Teorell, Jan 2003. Demokrati och deltagande. I Gilljam, Mikael och Jörgen Hermansson, Red. *Demokratins mekanismer*. Stockholm, Liber.
- Teorell, Jan 2012. Omval och andra omtagningar under 300 år. I Berg, Linda och Henrik Oscarsson, Red. *Omstritt omval*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Teorell, Jan och Anders Westholm 1999. Att bestämma sig för att vara med och bestämma. Om varför vi röstar – allt mindre. I Amnå, Erik, Red. *Valdeltagande i*

- förändring. *Demokratiutredningens forskarvolym 12*. SOU 1999:132. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Thomassen, Jacques 2005. *The European voter: a comparative study of modern democracies*. Oxford, Oxford University Press.
- Thomassen, Jacques, Red. 2014. *Elections and Democracy. Representation and Accountability*. Oxford, Oxford University Press.
- Tingsten, Herbert 1937. *Political Behaviour. Studies in Electoral Statistics*. Stockholm, P. S. King och Son.
- Uvell, M. och Carlsen, E. 2010. *Folkhemspopulismen. Berättelsen om Sverigedemokraternas väljare*. Stockholm: Timbro.
- Valen, Henry and Elihu Katz 1967. *Political Parties in Norway*. Oslo, Universitetsforlaget.
- van der Brug, W., Fennema, M. and Tillie, J. 2005. Why Some Anti-Immigration Parties Fail and Others Succeed. A Two-Step Model of Aggregate Electoral Support. *Comparative Political Studies* 38: 537-573.
- van der Brug, Wouter and Cees van der Eijk 2007. *European elections and domestic politics. Lessons from the past and scenarios for the future*. Notre Dame, University of Notre Dame Press.
- van der Brug, Wouter, Cees van der Eijk, and Mark Franklin. 2007. *The Economy and the Vote: Economic Conditions and Elections in Fifteen Countries*. Cambridge, Cambridge University Press.
- van der Eijk, Cees och Marcel van Egmond 2007. Political effects of low turnout in national and European elections. *Electoral Studies* 26(3): 561-573.
- van der Eijk, Cees och Mark N. Franklin, Eds. 1996. *In Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*. Ann Arbor, University of Michigan Press.
- van Egmond, Marcel 2003. *Rain falls on all of us but some manage to get more wet than others. Political context and electoral participation*. Amsterdam, Universiteit van Amsterdam.
- van Egmond, Marcel, Nan Dirk de Graaf and Cees van der Eijk 1998. Electoral Participation in the Netherlands: Individual and Contextual Influences. *European Journal of Political Research* 34: 281-300.
- Warf, Barney and Jonathan Leib 2011. *Revitalizing electoral geography*. Farnham, Ashgate.
- Weibull, Lennart och Jan Strid 2011. Fyra perspektiv på religion i Sverige. I Holmberg, Sören, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson, Red. *Lycksalighetens ö*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Weibull, Lennart, Henrik Oscarsson och Annika Bergström, Red. 2012. *I framtidens skugga*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Verba, Sidney and Norman H. Nie 1972. *Participation in America. Political democracy and social equality*. New York, Harper and Row cop.
- Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman and Henry E. Brady 1995. *Voice and equality: civic voluntarism in American politics*. Cambridge, Harvard University Press.
- Weßels, Bernhard, Hans Rattinger, Sigrid Roßteutscher and Rüdiger Schmitt-Beck 2014. *Voters on the move or on the run?* Oxford, Oxford University Press.
- Westholm, Anders 1991. *The Political Heritage. Testing Theories of Family Socialization and Generational Change*. Uppsala, Statsvetenskapliga institutionen.

- Wickman, J. 1977. *Fremskridtspartiet: Hvem og Hvorfor?* Köpenhamn, Akademisk Forlag.
- Widfeldt, A. 2015. *Extreme Right Parties in Scandinavia*. London, Routledge.
- Wolfinger, Raymond E. and Steven J. Rosenstone 1980. *Who Votes?* New Haven, Yale University Press.
- Zaller, John R. 1992. *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Zetterberg, Hans L. 1985. *An Electorate in the Grips of the Welfare State*. Stockholm, Sifo Indikator 1985:3.
- Åkesson, J. 2013. *Satis Polito*. Stockholm, Asp och Lycke.
- Åström Josefin 2016. *En fallstudie av Feministiskt Initiativs väljare i 2014 års riksdagsval*. Valforskningsprogrammets rapportserie rapport 2016:02. Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen
- Öhrvall, Richard 2012. *Svenskt valdeltagande under 100 år*. Stockholm, Statistiska centralbyrån.

